

ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΜΕΓΑΛΟΥ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ

ΕΚΔΟΣΙΣ «ΩΦΕΛΙΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ»

Ο ΑΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ
ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΚΑΡΤΣΩΝΑ.
ΑΓΙΟΣ ΟΟΡΣ 1972.

Συνεργασία :

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ —
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

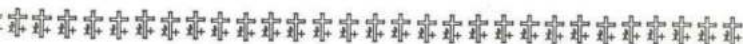
Α Π Α Ν Τ Α ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Ἑπετεία
ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
Ἐκτ. Καθηγητοῦ τῆς Πατρολογίας ἐν τῇ
Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

••
Ἐπιρέλεια
Ἀγιορείτου Μοναχοῦ
ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΝΕΟΣΚΗΤΙΩΤΟΥ—ΜΠΙΛΛΛΗ
θεολόγου - φιλόλογου

••
Συντονιστῆς Ἐκδόσεως
Ἱερεὺς ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΔΙΩΤΗΣ
Ἐφ. Ἱ. Ν. Ἀγ. Παντελεήμονος Ἀχαρνῶν

ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α Π Α Ν Τ Α

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

πρὸς τὸν «ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΚΔΟΤΙΚΟΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΝ»

διὰ τὰ «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ»

«...Ἡ ὑφ' ὑμῶν ἀναληφθεῖσα ἐκδοτικὴ προσπάθεια
πολλὰς θὰ φέρῃ ὠφελείας εἰς τὸ ὀρθόδοξον πλήρωμα τῆς
Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐνισχύσῃ
ὡμᾶς διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου».

Ἀριθ. Πρωτ. 69/Τ.Ε./1336/1972

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ*

			Μ.	Κ.
Ἐπιστολή	204η	Πρὸς τοὺς Νεοκαισαρεῖς ..	17	161
»	205η	Πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Ἐλπίδιον	30	170
»	206η	Πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Ἐλπίδιον, παρηγορητικὴ	32	171
»	207η	Πρὸς τοὺς κληρικοὺς τῆς Νεοκαισαρείας	34	172
»	208η	Πρὸς τὸν Εὐλάγκιον	50	177
»	209η	Ἀνεπίγραφος, πρὸς ἀπολογίαν	51	178
»	210η	Πρὸς τοὺς λογιστάτους Νεοκαισαρεῖς	51	178
»	211η	Πρὸς τὸν Ὀλύμπιον	69	186
»	212η	Πρὸς τὸν Ἰλάριον	70	187
»	213η	Ἀνεπίγραφος, πρὸς κάποιον εὐσεβῆ ἄνδρα	73	189
»	214η	Πρὸς τὸν Κόμητα Τερέντιον	76	191
»	215η	Πρὸς τὸν Πρεσβύτερον Δωρόθεον	83	195
»	216η	Πρὸς τὸν Μελέτιον, Ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας	85	196
»	217η	Πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον. Κανόνες	87	197
»	218η	Πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, Ἐπίσκοπον Ἰκονίου	109	206
»	219η	Πρὸς τὸν κλῆρον τῶν Σαμοσατῶν	111	208

* Ὁ πρῶτος ἀριθμὸς ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν Μετάφρασιν (Μ), ὁ δεῦτερος εἰς τὸ Κείμενον (Κ).

Ἐπιστολή	220η	Πρὸς τοὺς Βεροιαίους	114	210
»	221η	Πρὸς τοὺς Βεροιαίους	116	212
»	222η	Πρὸς τοὺς Χαλκιδεῖς	117	213
»	223η	Πρὸς τὸν Εὐστάθιον τὸν Σε- δαστηνόν	120	215
»	224η	Πρὸς τὸν Πρεσβύτερον Γενέ- θλιον	134	224
»	225η	Πρὸς τὸν Δημοσθένην ἀπὸ συμφώνου	138	228
»	226η	Πρὸς τοὺς ἀσκητὰς τῆς δι- καιοδοσίας του	141	230
»	227η	Πρὸς τοὺς κληρικοὺς τῆς Κολωνίας	150	236
»	228η	Πρὸς τοὺς ἀξιωματοῦχοὺς τῆς Κολωνίας	153	239
»	229η	Πρὸς τοὺς κληρικοὺς τῆς Νικοπόλεως	155	241
»	230η	Πρὸς τοὺς ἀξιωματοῦχοὺς τῆς Νικοπόλεως	156	242

ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

Πλήν τῶν γνωστῶν, αἱ κάτωθι:

Ἐπιστ. = Ἐπιστολή - αἱ μόνον τοῦ Μ. Βασιλείου.

Ἐπιτάφ. = Ἐπιτάφιος εἰς Μ. Βασ. τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου θεολόγου.

ΘΗΕ = Θρησκευτική καὶ Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια.

L—S = Λεξικὸν Liddell - Scott - Κωνσταντινίδου.

Μ. Β. = Μέγας Βασίλειος.

I MBA = Iος τόμος «Μεγάλου Βασιλείου "Ἀπαντα».

P. G. = Patrologiae Graecae... (Migne).

Εἰς τὴν παραπομπήν: Ἐπιστ. 30, 15, ὁ πρῶτος ἀριθμὸς ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἐπιστολήν καὶ ὁ δεύτερος εἰς τὸν στίχον τοῦ κειμένου - μεταφράσεως. Ἐνῷ εἰς τὴν παραπομπήν: Ἐπιστ. 38, 2, 11: ὁ πρῶτος εἰς τὴν Ἐπιστολήν, ὁ δεύτερος εἰς τὴν § καὶ ὁ τρίτος εἰς τὸν στίχον τῆς § ἐκείνης.

Ὅπου ἐπίσης ἀναφέρεται ἀπλῶς τὸ ὄνομα Courtonne ἢ Deferrari ἐννοεῖται γνώμη των εἰς ἀντίστοιχον Ἐπιστολήν τῆς ἐκδόσεώς των (βλ. I MBA, Εἰσαγωγή, σ. 42 καὶ 43).

Π Ρ Ο Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ι Σ

Εἰς τὸν παρόντα δὸν τόμον τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Μ. Βασιλείου περιέχονται αἱ σπουδαιότεραι ἴσως εἰς ἑκτασιν καὶ πωλυμερῇ σημασίαν Ἐπιστολαὶ Του. Πλὴν τῆς οἰκουμενικοῦ κύρους Ἐπιστ. 217 (Γ' «Κανονικῆς» — Κανόνες 51 — 85) καὶ αἱ ἀπολογητικαὶ Ἐπιστ. 204, 207, 210 (πρὸς τοὺς Νεοκαισαρεῖς) καὶ ἡ 223 (πρὸς Εὐστάθιον τὸν Σεβαστηνόν) εἶναι τόσοι πυκναὶ εἰς ποικίλα στοιχεῖα, καὶ θεολογικὰ καὶ αὐτοβιογραφικά, ὥστε κατ' ἀνάγκην ἐχρειάσθη καὶ εὐρύτερος σχολιασμός.

Ἀλλὰ καὶ ἡ μετὰ φρασίς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιμένοντες δυνάμεθα εἰς πιστότητα, ἀκριβείαν καὶ συγχρόνως σαφήνειαν καὶ ρέον, κατὰ τὸ δυνατόν, ὕφος, ἴσως ἀποτελεῖ ἐν βῆμα σταθερᾶς πορείας ἐπὶ τὰ βελτίω, στόχος ἴσως ἰδανικός, πλὴν ἐπιδιωκτέος. Θεωροῦμεν δὲ ἀναγκαῖον νὰ δώσωμεν ἐνταῦθα καὶ μίαν ἐξήγησιν περὶ τῶν χρησιμοποιουμένων παρενθέσεων (...) εἰς τὸ κείμενον τῆς μεταφράσεως. Ὡς γνωστόν, ὁ ἀρχαιοελληνικὸς λόγος εἶναι συνθετικῆς συντακτικῆς μορφῆς, τὸ δὲ ἀκριβὲς νόημα τῶν λέξεων δὲν ἀποδίδεται πάντοτε δι' ἀντιστοιχῶν νεοελληνικῶν μονολεκτικῶς, παρὰ πᾶσαν προσπάθειαν. Χάριν ὅμως πιστότητος, καὶ περισσότερο σεβασμοῦ, πρὸς τὸ κείμενον τοῦ Ἁγίου Πατρός, ὅταν μάλιστα τοῦτο εἶναι θεολογικόν, δὲν θέλομεν νὰ δημιουργοῦμεν ἔστω καὶ μικράν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ τί ἀκριβῶς λέγει ὁ Πατήρ. Διὸ καὶ κατόπιν σκέψεως καὶ ἀποφάσεως χρησιμοποιοῦμεν τὰς παρενθέσεις, διὰ νὰ συμπληρωσώμεν ἀπλῶς ὅ,τι σαφῶς ἐννοεῖται, πλὴν κατ' ἔλλειψιν ἰδιαίτουσαν εἰς τὸν ἀρχαιοελληνικὸν λόγον δὲν λέγεται. Δὲν εἶναι δηλαδὴ τὸ περιεχόμενον τῶν παρενθέσεων πλατειασμοὶ καὶ μάλιστα ἴσως αὐθαίρετοι. Ἐπομένως: τὸ ἐκτὸς τῶν παρενθέσεων κείμενον τῆς μεταφράσεως ἀντιστοιχεῖ κατὰ τὸ δυνατόν ἀκριβῶς εἰς τὸ πρωτότυπον, τὸ δὲ τῶν παρενθέσεων συμπληροὶ σαφῶς ἢ σχεδὸν σαφῶς ὅ,τι ἐννοεῖται (κατ' ἔλλειψιν).

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 204 (ΣΔ'—CCIV)¹

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΣ²

1. Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐτηρήσαμεν σιγὴν μεταξύ μας, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι καὶ λίαν ἀγαπητοί, ὅπως ἀκριδῶς κάμνουν ὅσοι χωρίζουν μεταξύ των ὠργισμένοι. Ἄλλ' ὁμως, πόως κρατεῖ τόσον πολὺ τὴν ὀργὴν τοῦ καὶ δυσκόλως συμφιλώνεται μὲ ὅποιον τὸν ἔχει λυπήσει, ὥστε σχεδὸν ἐπὶ

1. Ἐγγραφή περὶ τὸ τέλος τοῦ θέρους τοῦ 375.

2. Περί Νεοκαίσαρειας, μάλιστα ὡς πιθανωτέρας γενεαίρας τοῦ Μ. Β., βλ. 1 ΜΒΑ, Εἰσαγωγή, σ. 11 κἄξ. Ὑπὸ τοῦς Νεοκαίσαρεις δὲ νοοῦνται κυρίως οἱ «πρεσβύτεροι» τῆς Νεοκαίσαρειας. Ἡ παροῦσα Ἐπιστολογραφία τοῦ Μ. Β. Πλὴν τῶν ἄλλων, ἀποδεικνύει καὶ τὴν ρητορικὴν δεινότητα τοῦ Μ. Β., κατὰ τρόπον πάντοτε πρωτότυπον ἐκδηλουμένην, ἀλλ' ἐπειτα ἀπὸ γνῶσιν θαθεῖαν τῆς ρητορικῆς. Κυρίως ὁμως βλέπομεν εἰς αὐτὴν τὸν ἀληθῆ ἐπισκοπὸν τοῦ Χριστοῦ, τὰς συκοφαντίας εἰς ἑαῶς του, ἀλλὰ καὶ τὸν «ἐν τοῦτοις πᾶσιν ὑπερνικῶντα διὰ τοῦ Ἀγαπήσαντος αὐτὸν» καὶ Ἠγαπημένου του (Ρωμ. 8, 37). Αἱ ἀφορμαὶ ὑπῆρχον καὶ ἀπὸ καλκιστότερον. Ἄλλ' ἀνεξωπηρήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀταρδίου κατὰ τὴν προσάθειαν τοῦ Μ. Β. νὰ συγκροτήσῃ τοπικὰς συνόδους διὰ τὴν ἔνθεσιν τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων τῶν γειτονικῶν τῆς Καππαδοκίας ἐπαρχιῶν, ὅτε διήλθε καὶ ἐκ Νεοκαίσαρειας. Τὸ γεγονός παρεξηγήθη καὶ ἀνένεωσε καὶ ἐκηρύχθη τὰς συκοφαντίας, ἐναντι τῶν ὁποίων ἐσιώπα ὁ Μ. Β. Ἄλλ' ἤδη ἀναγκάζεται νὰ λύσῃ τὴν σιωπὴν. Ἐχει δὲ νὰ εἰπῇ πολλὰ καὶ νὰ ἀνασκευάσῃ περισσότερα. Ἐν τούτοις, δὲν θὰ ἐξαντλήσῃ εἰς τὴν παροῦσαν Ἐπιστολὴν τὴν ἀπολογίαν του, ἣ ὁποία θὰ συνεχισθῇ ἰσχυρὰ καὶ λίαν ἐνδιαφέρουσα καὶ εἰς τὰς πρὸς τοὺς ἰδίους Ἐπιστ. 207 καὶ 210, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν σχεδὸν συνέχειαν τῆς παρούσης. Πλὴν ἐλλίγων ἢ μάλλον ἐλαχίστων, ὅλαι αἱ Ἐπιστολαὶ τοῦ παρόντος τόμου θὰ εἶναι παρόμοιαι, διό καὶ παρουσιάζουν ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον, κυρίως διὰ τὴν πυκνότητά καὶ ποιικιλίαν θεμάτων καὶ στοιχείων.

μία·ν ολόκληρον ἀνθρωπίνην γενεάν³ νὰ παρατείνῃ τὴν γε-
 5 μάτην μῖσος ὀργὴν του; Διότι αὐτὸ δύναται κανεὶς νὰ δια-
 πιστώσῃ ὅτι συμβαίνει μὲ ἡμᾶς, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ καμμία
 δικαιολογημένη ἀφορμὴ τοῦ χωρισμοῦ μας, θεβαίως ἐξ ὀ-
 σων τοῦλάχιστον γνωρίζομεν ἡμεῖς, ἐνῶ τοῦναντίον πολλοὶ
 καὶ μεγάλοι δεσμοὶ τελείας φιλίας καὶ ἐνότητος ὑπάρχουν
 μεταξύ μας ἐξ ἀρχῆς.⁴

Καὶ πρῶτος ἀφ' ἐνὸς καὶ μέγιστος (δεσμός) εἶναι ἡ
 Ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, ὁ Ὅποιος ρητῶς καὶ κατηγορηματικῶς
 10 εἶπεν ὅτι: «ἐν τούτῳ γνώσκονται πάντες ὅτι Ἐμοὶ μαθηταὶ
 ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». ⁵ Ἐπίσης (οἱ λόγοι) τοῦ
 Ἀποστόλου (Παύλου), ὁ ὁποῖος σαφῶς μᾶς παρουσιάζει
 τὸ ἀγαθὸν τῆς ἀγάπης, τόσον μὲ τὸ ἀπόφθεγμα του ὅτι «ἡ
 ἀγάπη εἶναι πλήρωμα τοῦ Νόμου», ⁶ ὅσον καὶ ὅταν τοπο-
 15 θετῇ τὸ ἀγαθὸν τῆς ἀγάπης ὑπεράνω ὅλων γενικῶς τῶν με-
 γάλων ἀγαθῶν λέγων: «Ἐὰν ὁμιλῶ (ὅλας) τὰς γλώσσας
 τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ δὲν ἔχω ἀγάπην, εἴ-
 μαι ὡσάν τὸ κύμβαλον τὸ ὁποῖον ἤχει ἀπλῶς ἰσχυρῶς (χω-
 ρὶς νόημα). Καὶ ἐὰν διαθέτω προφητικὸν χάρισμα καὶ γνω-
 ρίζω ὅλα τὰ (ἀκατανόητα) μυστήρια καὶ ὅλην τὴν σοφίαν
 καὶ ἐὰν ἔχω ἀκόμη ὅλην τὴν πίστιν, ὥστε νὰ μετακινῶ ὄρη,
 20 ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀγάπην, δὲν εἶμαι τίποτε ἀπολύτως. Καὶ ἐὰν
 διαθέσω ὅλα τὰ ὑπάρχοντά μου εἰς ἐλεημοσύνην διὰ νὰ
 θρέψω πτωχοὺς καὶ ἐὰν παραδῶσω τὸ σῶμα μου διὰ νὰ
 καῶ, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀγάπην, καθόλου δὲν ὠφελοῦμαι.⁷
 (Καὶ θεβαίως λέγει αὐτά) ὅχι διότι εἶναι ποτὲ δυνατόν καθὲν
 ἀπὸ ὅσα ἀπηρτίμηνσε νὰ συμβῇ χωρὶς τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ
 διότι θέλει ὁ Ἅγιος (Παῦλος), ὅπως ὁ ἴδιος εἶπεν (ἀνω-
 25 τέρω), μὲ τὸν ὑπερβολικὸν αὐτὸν τρόπον (ἐκφράσεως) νὰ
 ἐπιθεβαιώσῃ τὴν καθολικὴν ὑπεροχὴν καὶ ἀνωτερότητα τῆς
 Ἐντολῆς (τῆς Ἀγάπης).⁸

2. Ἐξ ἄλλου, ἐὰν κατὰ ἓνα μέγαλον θαυμὸν συντελῇ

3. Φαίνεται, αἱ πρῶται παρεξηγήσεις ἤρχισαν ἀπὸ τὴν περίοδον τῆς
 ἀσκήσεως τοῦ Μ. Β. εἰς τοὺς Ἀνήρους τοῦ Πόντου, καίτοι ἀκόμη ἔζη ὁ
 Μουσώνιος, ὁρθόδοξος καὶ ἀνάρετος ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας (βλ. Ἐπιστ.
 28, 1 ΜΒΑ, σ. 49 κξ.).

4. Καὶ πολὺ πέρα τῶν παιδικῶν χρόνων τοῦ Μ. Β. εἶναι οἱ δεσμοὶ
 τῶν προγόνων του μετὰ τῆς Νεοκαισαρείας (βλ. 1 ΜΒΑ, Ἐισαγωγή, σ. 11
 κξ.).

5. Ἰωάν. 13, 35. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 203, § 1, 14-16.

6. Ρωμ. 13, 10.

7. Α' Κορ. 13, 1-3. Περὶ δὲ τῆς μετακινήσεως καὶ ὀρη πείσεως
 πρβλ. καὶ Μάρκ. 11, 23.

8. Α' Κορ. 13, 13: «μὲ εἰς τὸν δὲ ταύτων ἡ ἀγάπη».

- εἰς στενὴν σχέσιν καὶ τὸ νὰ ἔχη κανεῖς τοὺς ἰδίους διδασκάλους," (ἰδού) ὅτι οἱ ἴδιοι εἰς σᾶς καὶ ἡμᾶς εἶναι τόσον διδασκαλοὶ τῶν Μυστηρίων τοῦ Θεοῦ, ὅσον καὶ πατέρες πνευματικοί, αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι πρῶτοι ὑπῆρξαν ἰδρυταὶ τῆς Ἐκκλησίας σας. Ἐννοῶ δηλαδὴ τὸν περίφημον Γρηγόριον,⁹
- 5 ἀλλὰ καὶ ὅσους ἐν συνεχείᾳ μετὰ αὐτὸν διεδέχθησαν τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς σας. Οὗτοι, ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου, ὅπως ἀκριδῶς μερικοὶ ἀστέρες, οἱ ὁποῖοι ἀνατέλλουν διαδοχικῶς,¹¹ ἐβάδισαν εἰς τὰ ἴδια ἴχνη, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀφήσουν εὐδιάκριτα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν πολιτείας¹² των εἰς ὅσους θὰ ἤθελον (νὰ τὴν ἀκολουθήσουν). Ἐὰν δὲ ἀκόμη καὶ αἱ σωματικαὶ συγγένειαι¹³
- 10 δὲν θεωροῦνται περιφρονηταί, ἀλλὰ τούναντίον κατὰ πολὺ συμβάλλουν εἰς τὴν ἀδιάσπαστον σχέσιν καὶ ἐνότητα τοῦ θείου, καὶ αὐτὰ τὰ προνόμια διαθέτομεν (κοινά) μαζί σας.
- Ἄλλ', ὦ λίαν σεβαστὴ ἐξ ὧν τῶν πόλεων πόλις (διότι μέσῳ ὑμῶν τῶν πρεσβυτέρων ἀπευθύνομαι πρὸς ὁλόκληρον τὴν πόλιν), διὰ ποῖον ἄρά γε λόγον οὔτε ἐπιστολὴ εὐμενῆς ἀπὸ ἐκεῖ (δὲν στέλλεται) οὔτε λόγος εὐοίωνος¹⁴ (δὲν ἀκούεται), ἀλλ' ἔχετε (μόνον) ἀνοικτὰ τὰ ὦτα
- 15 σας εἰς ὅσους ἐπιτίθενται συκοφαντικῶς ἐναντίον μας; Δι' αὐτὸ καὶ τόσον περισσότερον ἀναγκάζομαι νὰ στενάξω, ὅσον ἀκριδῶς περισσότερον θὰ βλέπω ὅτι ἡ προσπάθειά των ἐπιτυγχάνει, ἐπεὶδὴ τὸ συκοφαντικὸν των ἔργον ἔχει φανε-

9. Τὸ νὰ εἶναι δύο ἢ περισσότεροι συγγενεῖς, συμπολίται (συμπatriῶται) καὶ συμ-μαθηταὶ ἢ καὶ συν-εργάται εἶναι οἱ κύριοι συν-ταλεσται καὶ σύν-δεσμοι φιλίας καὶ ἐνότητος. Πάντων ὁμοῦς ὑπερέχει τὸ ὁμοπιστασθῆναι καὶ οὐμ-πνοον «ἐν Χριστῷ». Ἐνθ' λοιπὸν πάντα τ' ἀνωτέρω ἐπῆρχον μεταξὺ Νεοκαίσαρέων καὶ Μ. Β., διότι τὸ ὁμοπιστον καὶ σὺμ-πνοον «ἐν Χριστῷ», ἔστι καὶ ἐξωτερικῶς παραξηγαῖτο, διὰ διαταράσσοντο.

10. Πρόκειται περὶ τοῦ περιφήμου ὄντως καὶ θαυμαστοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ (233 ἢ 240-270), περὶ τοῦ ὁποίου βλ. ἱ. ΜΒΑ. Εἰσαγωγή, σ. 14-15, σημ. 21. Ἦτε ὁ «θεμελιωτής» τῆς Ἐκκλησίας τῆς Νεοκαίσαρείας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας τῆς Καππαδοκίας ὅλης.

11. Πρόκειται περὶ τῶν λεγομένων «ἀφανῶν», οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε θοοον, καὶ τοὺς «ἀφανῶν», οἱ ὁποῖοι παραμένουν συνεχῶς ὑπὸ τὸν ὀρίζοντα.

12. Ἡ εἰκὼν τῶν ἀστέρων ὁδηγεῖ καὶ εἰς ἀνάλογον ἔκφρασιν-εἰκὼνα περὶ τῆς πολιτείας τῶν ἐπισκόπων ὡς «κατὰ τὸν οὐρανόν», ἢτοι «κατὰ τὸ νοητὸν στερέωμα τῆς Ἐκκλησίας», ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ Ὑμνογράφος (Δοξαστικὸν τῶν Ἀγίων Πατέρων Α', Δ', Ζ' Οἴκου. Συν.). Ἡ ἔκφρασις εἶναι ἰσοδύναμος καὶ συνώνυμος πρὸς τὴν «ὑπὸ τὸν οὐρανόν» καὶ ἐπὶ τῆς γῆς» πολιτείας των.

13. Βλ. σημ. 518.

14. Εἰς τὸ καίμενον: «Φωνὴ δεξιᾶ» = γενικῶς: καλὸς λόγος.

- ρὸν τὸν ἐπικεφαλῆς.¹⁵ Ἄλλ' ἐνῷ οὗτος εἶναι γνωστὸς λόγῳ πολλῶν κακιῶν του, κυρίως διακρίνεται ἀπὸ αὐτὴν συγκεκριμένης τὴν πονηρίαν του, ὥστε ἡ ἁμαρτία αὐτὴ νὰ τοῦ γίνη ὄνομα.¹⁶ Ἀλλὰ καὶ σεῖς (ἀνεχθῆτε μου — παρακαλῶ — τὴν ἐλευθεροστομίαν), ἀφοῦ ἡνοίξατε καὶ τὰ δύο ὦτα εἰς τοὺς συκοφάντας μας, τὰ δέχεσθε (πλέον) εἰς τὰς ψυχὰς σας ὅλα ἀνεξελέγκτως καὶ κανεὶς δὲν ὑπάρχει νὰ διακρίνη¹⁷ τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὸ ψεῦδος!

- Εὐρέθη ὅμως ποτὲ κανεὶς χωρὶς κακοήθεις κατηγορίας (εἰς δάρος του), ὅταν ἀγωνίζεται μόνος (ἐναντι τῶν πολλῶν κατηγορῶν του); Ἡ ποῖος ποτὲ ἀπεδείχθη ὅτι ψεύδεται χωρὶς νὰ παρευρίσκεται ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος συκοφαντεῖται;¹⁸ Καὶ ποῖος λόγος δὲν εἶναι πιστευτὸς εἰς τοὺς ἀκροατάς, ὅταν ὁ μὲν κακολόγος ἰσχυρίζεται μὲ ὄρκον ὅτι ὅπως λέγει ἔχουν τὰ πράγματα, ὁ δὲ κακολογούμενος οὔτε παρευρίσκεται οὔτε ἀκούει (ὁ ἴδιος) τὰς ὕβρεις (ἐναντίον του);
 30 Τούλάχιστον δὲν σᾶς διδάσκει ἡ ἐπικρατοῦσα ὡς πρὸς αὐτὰ ἀνέκαθεν συνήθεια; Ὅτι δηλαδὴ ὁποῖος θέλει νὰ εἶναι δίκαιος καὶ ἀμερόληπτος ἀκροατής, δὲν πρέπει νὰ παρασυρθῇ ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔλαβε πρῶτος τὸν λόγον, ἀλλὰ νὰ περιμένῃ (νὰ ἀκούσῃ) καὶ τὴν ἀπολογίαν τοῦ κατηγορουμένου, εἰς τρόπον ὥστε ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τῶν λόγων καθενὸς ἐκ τῶν δύο νὰ φανερωθῇ ἡ ἀλήθεια;
 35 Ἄλλωστε ἡ Ἑντολή (τοῦ Κυρίου) «τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε»¹⁹ εἶναι ἕν ἐκ τῶν πλέον ἀναγκαίων διὰ τὴν σωτηρίαν (μας).

3. Καὶ τὰ λέγω αὐτά, ὄχι διότι λησμονῶ τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου (Παύλου), ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνος ἀπέφευγε τὰ ἀνθρώπινα κριτήρια καὶ ὅλην του τὴν ζωὴν τὴν ἐνεπιστεύετο εἰς τὴν λογοδοσίαν του ἐνώπιον τοῦ ἀλανθάστου Δικαστηρίου, διὸ καὶ ἔλεγεν: «Ἐγὼ ἐλάχιστα ὑπολογίζω τὸ νὰ κριθῶ ἀπὸ σᾶς ἢ ἀπὸ ἐφήμερον ἀνθρώπινον δικαστήρι-

15. Εἰς τὸ καίμενον: «τὸν καθεγόμενον», δηλαδὴ τὸν ἐπίσκοπον, ὅστις ἦτο ὁ μᾶλλον καὶ συγγενὴς τοῦ Μ. Β. Ἀτάρβιος τῶν Ἐπιστ. πρὸς αὐτὸν 65 (βλ. 3 ΜΒΑ, σημ. 91, σ. 41) καὶ 126 (βλ. 4 ΜΒΑ, σημ. 142, σ. 46). Εἶναι τὸ ὑπονοούμενον πρόσωπον καὶ τῶν Ἐπιστ. 207, 1, 1-3 καὶ 210, §§ 1 καὶ 2.

16. Πρὸβλ. ἀντίστοιχα εἰς σημ. 493 τῆς προηγουμένης Ἐπιστ. 203. Τὸ ὑπονοούμενον ὄνομα πρέπει νὰ εἶναι «διά-βολος» (ἑ. ἀ.).

17. Εἰς τὸ καίμενον τὸ χαρακτηριστικὸν ῥῆμα «φωλοκρινω» = χωρίζω κατὰ φυλὰς, διακρίνω τὰ γένη, διακρίνω γενικῶς. Τὸ φωλοκρινω (μέτ.) = ἐκλέγω τοὺς φίλους μου.

18. Πρὸβλ. Ἐπιστ. 203, 2, 6-9 καὶ σημ. 494.

19. Ἰωάν. 7, 24: «μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρινατε».

- 5 ον». ²⁰ Παρά ταῦτα ὁμως (πρέπει νά ἀπολογηθῶ), ἐπειδὴ ἐφθασαν ἤδη εἰς τὰ ὦτα σας ψευδεῖς κατηγορίαι καὶ ἔχει συκοφαντηθῇ ἡ ζωὴ μας, ἀλλ' ἐπίσης ἔχει συκοφαντηθῇ καὶ ἡ πρὸς τὸν Θεόν (ὀρθή) πίστις μας. ²¹ (Καὶ πράττω τοῦτο), διότι γνωρίζω ὅτι τρία πρόσωπα ταυτοχρόνως προσπαθεῖ νά βλάψῃ ὁ συκοφάντης, δηλαδὴ ἀδικεῖ τόσον (ἐμέ) τὸν συκοφαντούμενον, ὅσον καὶ ἐκείνους πρὸς τοὺς ὁποίους ὁμιλεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του. Καὶ ὡς πρὸς
- 10 μὲν τὴν ἰδικὴν μου ζημίαν θὰ ἡδυνάμην νά σιωπήσω, ὅπως τὸ γνωρίζετε καλῶς, ²² ὅχι διότι περιφρονῶ τὴν κρίσιν σας. (Διότι πῶς θὰ τὸ ἐπραττον αὐτό, ἐγὼ τοῦλάχιστον, ὁ ὁποῖος, διὰ νά μὴ τὴν στερηθῶ, γράφω αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν καὶ ἀγωνίζομαι ²³ τώρα χάριν αὐτῆς;) Τούναντίον (ἀπολογοῦμαι), διότι διαπιστώνω ὅτι μεταξὺ τῶν τριῶν οἱ ὁποῖοι
- 15 βλάπτονται ἐγὼ βλάπτομαι ὀλιγώτερον. ²⁴ Δηλαδὴ ἐγὼ μὲν χάνω σᾶς, σεῖς ὁμως χάνετε τὴν ἀλήθειαν, ἐνῶ ὁ αἴτιος αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν χωρίζει ἐμέ ἀπὸ σᾶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποξενώνει τὸν ἑαυτὸν του ἀπὸ τὸν Κύριον, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νά ἐνωθῇ μὲ τὸν Θεόν κάτι ἐκ τῶν ἀπηγορευμένων. Συνεπῶς περισσότερον πρὸς χάριν σας παρὰ πρὸς χάριν μου ἀπολογοῦμαι, καθὼς καὶ διὰ νά σᾶς ἀπαλλάξω ἀπὸ μίαν ἀνυπόφορον ζημίαν. Διότι ποῖον ἄλλο μεγαλύτερον κακὸν θὰ ἡδύνατο νά πάθῃ κανεὶς, ὅταν χάσῃ τὸ πολυτιμότερον ἐξ ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὴν ἀλήθειαν; ²⁵
- 20

4. Τί λοιπὸν ἰσχυρίζομαι, ἀδελφοί; Ὅχι ἀσφαλῶς ὅτι δῆθεν κάποιος ἀναμάρτητος εἶμαι ἐγὼ, οὔτε ὅτι ἡ ζωὴ μου δὲν εἶναι γεμάτη ἀπὸ μύρια ἐλαττώματα. Διότι ἔχω ἐπίγνωσιν τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ δὲν παύω τοῦλάχιστον νά χύνω δάκρυα διὰ τὰ ἁμαρτήματά μου, μήπως καὶ δυνηθῶ νά ἐξευ-

20. Α' Κορ. 4, 3.

21. Ὁ Ἀτάρδιος κατηγορεῖ τὸν Μ. Β. ὅτι ἐφέρετο μὲ ἐλαστικότητά πρὸς τοὺς Ἀρειανούς. Τὰ ὅς πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ Μ. Β. ἀφοροῦν καὶ ἐνεργείας του περὶ τὸν Μοναχισμόν, τὴν λατρείαν κ.ἄ., αἱ ὁποῖαι παρεξηγοῦντο ὡς «καίνοτομίαι» ἀπὸ ἀγνοίαν ἢ κακότητα.

22. Πρβλ. ἀρχὴν τῆς Ἐπιστολῆς.

23. Τὸ ρ. ὡς δ ι κ α ν ι κ ὁ ς ἕρος, ἐννοουμένου οὐστοίχου ἀντικειμένου «γραφῆν» ἢ «δίκην», καὶ σημαίνει: ὑπερασπίζω ὑπόθεσιν τινὰ ἐν δικαστηρίῳ μέχρι τέλους. Ἐδῶ: κάμνω ὅλην αὐτὴν τὴν προσπάθειαν νά σᾶς παῖσω νά ἀποκηρύξετε «τὴν δικαίαν κρίσιν» περὶ ἐμοῦ.

24. Πρβλ. ἀντίστοιχα εἰς Ἐπιστ. 203, 2, 15.

25. Οἱ στ. 16-22 εἶναι χαρακτηριστικώτατοι τῆς δεινότητος τοῦ «δασιλειανοῦ» λόγου, τοῦ ὁποῦ ἀκριδῶς τὸ πρῶτον χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ «ἀλήθεια». Ἡ Ἐντολὴ «ἔως θανάτου ἀγωνίσαι περὶ τῆς ἀληθείας» (2. Σειρ. 4, 28) ἦτο ἡ ζωὴ του ὅλη, «καθαρά καὶ εὐθεία» (Ψαλμ. 50, 12), «ἀληθινή».

- μενίσω τὸν Θεόν μου καὶ ἀποφύγω τὴν ἀπειλὴν τῆς κολάσεως.²⁶ Ὅμως (λέγω) ὅτι ὁ κριτὴς τῶν ἰδικῶν μου πράξεων, ἐφ' ὅσον βεβαίως διισχυρίζεται ὅτι ἔχει καθαρὸν τὸν ὀφθαλμόν του, (τότε) ἅς ἐξάγῃ τὸ «κάρφος» ἀπὸ τὸν ἰδικόν μου ὀφθαλμόν.²⁷ Διότι πράγματι ὁμολογοῦμεν ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην πολλῆς περιποιήσεως ἐκ μέρους τῶν ὑγιῶν. Ἐάν ὅμως αὐτὸ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ εἴπῃ, καὶ μάλιστα τὸσον τοῦλάχιστον περισσότερον δὲν θὰ τὸ εἴπῃ, ὅσον ἀκριβῶς περισσότερον θὰ εἶναι καθαρὸς (ἐπειδὴ γνῶρισμα τῶν τελείων εἶναι τὸ νὰ μὴ ὑπερηφανεύονται, ἀφοῦ ὅπως-δήποτε θὰ καταστοῦν ὑπόδικοι δι' ὑπερηφάνειαν, ὡς ὁ Φαρισαῖος, ὁ ὁποῖος αὐτοδικαιούμενος κατεδίκασε τὸν Τελώνην),²⁸ ἅς ζητῇ μαζί με ἐμὲ τὸν ἱατρὸν²⁹ καὶ ἅς «μὴ κρίνῃ προῶρως, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὁ Ὅποῖος θὰ ἀποκαλύψῃ τὰ κρυφὰ ἔργα τοῦ σκότους καὶ θὰ φανερώσῃ τὰς ἐπιθυμίας τῶν καρδιῶν» (μας).³⁰ Ἀλλ' ἐπίσης ἅς ἐνθυμῇται καὶ Ἐκείνους ὁ Ὅποῖος εἶπε: «μὴ κατάκρινετε, διὰ νὰ μὴ κατακριθῇτε»³¹ καὶ «μὴ καταδικάζετε, διὰ νὰ μὴ καταδικασθῇτε».³² Γενικῶς ὅμως, ἀδελφοί, ἐάν μὲν τὰ σφάλματά μας εἶναι θεραπεύσιμα, διατί δὲν ὑπακούει τὸν διδάσκαλον τῶν Ἐκκλησιῶν, ὁ ὁποῖος λέγει: «Ἐλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον»;³³ Ἐάν πάλιν ἡ ἀνομία μας εἶναι ἀθεράπευτος, διατί δὲν ἐπιτίθεται κατὰ πρόσωπον ἐναντίον μας καί, ἀφοῦ ἀποκαλύψῃ δημοσίως τὰς ἀνομίας μας, νὰ ἀπαλλάξῃ τὰς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν ἀπὸ μέρους μας βλάβην (εἰς αὐτάς);

26. Οἱ Ἅγιοι, διότι ὡς καθαροὶ βλέπουν καὶ αἰσθάνονται τὴν ἀπειροτελειότητα τῆς θείας Ἀγιότητος, συναισθάνονται πόσον ἀπείρως ἀπέχουν ἀπὸ αὐτῆν καὶ αἰσθάνονται ταυτοχρόνως ἔλξιν καὶ ἄπωιν, διακρυσσοῦν συνεχῶς καὶ φρίττουν τὴν αἰωνίαν κόλασιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ χαρμολύπῃ τῶν σκιρτοῦν καὶ ἀγάλλονται.

27. Ἡ φράσις εἰς τὸ καίμενον μετ' ὁρατὸν ρῆμα: «κ α ρ φ ο λ ο γ ε ῖ τ ω ἡμῶν τὸ ὄμμα». Πρὸς. Ματθ. 7, 4-5: «...ὁποκρινά, ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου». «Κ α ρ φ ο ς»=«ξυλάκι» ἢ «καριδάκι» (κάθε ξηρὸν «μικροπραγματάκι»).

28. Πρὸς. Λουκ. 18, 9-14.

29. Πρὸς. Λουκ. 4, 23: «ἱατρᾷ, θεράπευσον σεαυτὸν». Καὶ Ματθ. 9, 12.

30. Α' Κορ. 4, 5.

31. Ματθ. 7, 1.

32. Λουκ. 6, 37.

33. Β' Τιμ. 4, 2. Δὲν ὑπάρχει ἀπλῶς θαφίλης χρήσις τῆς Ἀγ. Γραφῆς, ἀλλὰ κυρίως ἐμβαπτισμός εἰς τὸ πνεῦμα τῆς. ὥστε εἰς τὸ ὅλον λεξιλόγιον τοῦ Μ. Β. νὰ ὑπάρχουν μεταπλασμέναι ἰδέαι καὶ φράσεις ἀγιογραφικαί, ἀλλὰ κατὰ τρόπον φαινομενικῶς πρωτότυπον. Π.χ. ἡ προηγουμένη φράσις «διδάσκαλος τῶν Ἐκκλησιῶν» εἶναι τὰ χωρία Α' Τιμ. 2, 7 καὶ Β' Τιμ. 1, 11: «διδάσκαλος ἐθνῶν», ἤτοι «διδάσκαλος τῶν ἐξ ἐθνῶν-ἐθνικῶν Ἐκκλησιῶν».

- Μὴ λοιπὸν ἀνεχθῆτε ἐναντίον μας τοιαύτην κακολογίαν, ἡ ὁποία λέγεται μέσα ἀπὸ τοὺς ὀδόντας (κρυφίως).
 25 Διότι αὐτὸ θὰ ἡδύνατο ἴσως νὰ τὸ κάμῃ μία δούλῃ ἐξ ἐκείνων αἱ ὁποῖαι εἶναι καταδικασμέναι νὰ ἐργάζωνται εἰς μύλον,³⁴ ἢ θὰ ἡδύνατο νὰ τὸ παρουσιάσῃ μὲ ὑπερβολὴν κάποιος ἄνθρωπος τῆς ἀγορᾶς (καὶ χυδαῖος),³⁵ τῶν ὁποίων ἡ γλῶσσα εἶναι ἠκονισμένη (καὶ ἐτοίμη) διὰ κάθε εἵδους κακολογίαν, (ὄχι ὅμως σεῖς). "Ἀλλωστε ὑπάρχουν οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ὁποῖοι ἄς κληθοῦν νὰ ἀκούσουν (δημοσίως τὰς ἐναντίον μου κατηγορίας). "Υπάρχει κληρὸς εἰς ὅλας τὰς
 30 Τοπικὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου ἄς συγκεντρωθοῦν οἱ πλέον ἐγκριτοί. "Ἀς ὁμιλήσῃ μὲ παρρησίαν ὁποῖος θέλει, ὥστε ὅ,τι γίνῃ νὰ εἶναι δημόσιος ἔλεγχος καὶ ὄχι συκοφαντία. "Ἀς ἔλθουν εἰς φῶς ὅσαι πονηρίαι διαφεύγουν τὴν προσοχὴν μου. Καὶ τότε ὅμως ἄς μὴ ἐκδηλώνῃ μῖσος (ἐναντίον μου), ἀλλ' ἄς μὲ «νουθετῇ ὡς ἀδελφόν».³⁶ Διότι, νομίζω, ὅτι εἶναι δικαιότερον ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ
 35 συμπαθείας περισσότερον παρὰ ἐχθρότητος.³⁷

5. Ἐξ ἄλλου, ἐὰν τὸ σφάλμα ἀφορᾷ εἰς τὴν πίστιν, ἄς παρουσιασθῇ ἐνώπιόν μας τὸ αἰρετικόν (μας) σύγγραμμα, πάλιν ἄς στηθῇ δίκαιον καὶ ἀμερόληπτον δικαστήριον. "Ἀς ἀναγνωσθῇ (πρῶτον) ἡ κατηγορία.³⁸ "Ἀς ἐξετασθῇ (ἐπειτα) μήπως λόγῳ ἀγνοίας τοῦ κατηγοροῦ θεωρεῖται ὅτι εἶναι ἐπιλήψιμον περισσότερον παρ' ὅτι ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του εἶναι ἄξιον καταδίκης³⁹ τὸ σύγγραμμα αὐτό. Διότι πολ-

34. Ὁ προδιορισμὸς τῆς δούλης ὡς καταδικασμένης νὰ ἐργάζεται εἰς μύλον («παιδίσκη τῶν ἐκ μύλωνος») εἶναι καὶ χαρακτηρισμὸς. Διότι αἱ δούλῃδες αὗται ἔρρεπον ἀκόμη καὶ εἰς θωμολοχίαν καὶ ἄλλας ἀταξίας.

35. Σήμερον θὰ ἐλέγομεν: ἄνθρωπος τοῦ δρόμου ἢ ἀλήτης. Περὶ τῆς χρήσεως τῶν λέξεων τούτων ὑπὸ τοῦ Μ. Β. βλ. τέλος σημ. 493. "Ὅ,τι ὠδήγησε τὸν Μ. Β. εἰς αὐτάς εἶναι ἀκριβῶς τὸ φεῖδος, τὸ ὁποῖον ἐκρύπτετο κάτω ἀπὸ τὰς κατηγορίας εἰς ὄφρος του, διό καὶ οἱ κατήγοροί του δὲν ἐτόλμων τὴν δημοσιότητα, τὸν «ἐλεγχον», ὡς θὰ εἴπῃ ἐν συνεχείᾳ.

36. Β' Θεο. 3, 15: «μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν».

37. Ἡ τελευταία περίοδος εἶναι μεταπλασμός πλατωνικοῦ χωρίου (βλ. Λεξικ. L—S ἐν λ. χαλεπαίνω). Ὁ Μ. Β. εἶχε μελετήσει ἰδιαιτέρως τὸν Πλάτωνα, ὡς ἀπεδείξαμεν εἰς τὴν ἔκδοσίν μας τῆς πραγματείας τοῦ Ἀγίου «Πρὸς τοὺς νέους...».

38. Εἰς τὸ καίμενον: «ἐγκλημα» = κ α τ η γ ο ρ ί α ἐπὶ ζητήματος ἰδιωτικῆς φύσεως, ἐνῇ διὰ τὰς δημοσίας ὑποθέσεις χρησιμοποιεῖται ὁ δικανικὸς ὅρος «γ ρ α φ ῆ». Ἀπεδώσαμεν διὰ τῆς λ. «ἐπιλήψιμον» ἐπίσης τὴν λ. «ἐγκλημα».

39. Εἰς τὸ καίμενον: «κατεγνασμένον», δηλ. περιέχον τὸ σύγγραμμα ἀποφιν ἡδὴ καταδεδικοσμένην καὶ ἄρα εἶναι τοῦτο «ἄξιον καταδίκης».

- 5 λὰ καλὰ δὲν φαίνονται ὅτι εἶναι τοιαῦτα εἰς ὅσους δὲν ἔχουν ἀκριβοδίκαιον κριτήριον σκέψεως, καθ' ὅσον καὶ οἱ ἰσοβαρεῖς ὄγκοι δὲν φαίνονται ὅτι εἶναι ἴσοι,⁴⁰ ὅταν δὲν ἰσορροποῦν μεταξύ των οἱ δίσκοι τοῦ ζυγοῦ. Ἐπίσης καὶ τὸ μέλι συνέβη νὰ φανῇ πικρὸν εἰς μερικοὺς οἱ ὅποιοι εἶχον ἀπὸ νόσημα βλαμμένον τὸ αἰσθητήριον τῆς γεύσεως. Ἄλλ' ἀκόμη
- 10 καὶ ὁ ὀφθαλμός, ὅταν δὲν εἶναι ὑγιής, πολλὰ μὲν (ἀντικείμενα) τὰ ὅποια ὑπάρχουν συνήθως δὲν τὰ βλέπει,⁴¹ πολλὰ δὲ τὰ ὅποια δὲν ὑπάρχουν τὰ θεωρεῖ (ὡς ὑπάρχοντα). Παρομοίως λοιπὸν καὶ ὡς πρὸς τὴν δύναμιν τῶν λόγων⁴² διαπιστώνω πολλάκις νὰ συμβαίνει τὸ ἴδιον, ὅταν ὁ κριτὴς εἶναι κατώτερος ὑπὸ τὴν (πνευματικὴν) ἱκανότητα τῶν συγγραφέων (τοὺς ὁποίους κρίνει). Διότι πρέπει τοῦλάχιστον τόσον ὁ κριτὴς (συγγραμματος), ὅσον καὶ ὁ συγγραφεὺς νὰ διαθέτουν σχεδὸν τὴν ἰδίαν παιδείαν. Ἡ μήπως τὰς μὲν γεωργικὰς ἐργασίας εἶναι ἀνίκανος νὰ κρίνῃ ἐκείνος τοῦλάχιστον ὁ ὅποιος δὲν εἶναι γεωργός, καθὼς καὶ τὴν δυσαρμονίαν καὶ τὴν ἁρμονίαν τῶν μουσικῶν ρυθμῶν δὲν θὰ διακρίνῃ ἐκεῖνος ὁ ὅποιος δὲν κατέχει τὴν ἐπιστήμην τῆς μουσικῆς, ἐνῶ κριτὴς τῶν λόγων θὰ γίνῃ κατ' εὐθείαν ὁποῖος θέλει, ὁποῖος οὔτε διδάσκαλόν του ἔχει νὰ παρουσιάσῃ οὔτε
- 20 χρόνον μαθητείας οὔτε γενικῶς γνωρίζει κάτι ἀσήμαντον ἢ σπουδαιότερον ὡς πρὸς τοὺς λόγους;⁴³
- Ἄλλ' ἐγὼ πιστεύω⁴⁴ ὅτι καὶ εἰς τὰ (ἀγιογραφικά) «λόγια τοῦ Πνεύματος»⁴⁵ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ δύναται ὁ καθεὶς νὰ ἐπιχειρῇ τὴν ἐρμηνείαν ὧν ἔχουν λεχθῇ, ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ ὅποιος ἔχει ἀπὸ τό (Ἁγίου) Πνεῦμα τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως,⁴⁶ ὅπως μᾶς ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος (Παῦλος) εἰς
- 25

40. Ἱσοβαρεῖς, ἀλλ' ὄχι ἰσομεγέθεις. Εἰσοτοχὸν παράδειγμα, ὥς καὶ τὰ ἐπόμενα περὶ τοῦ μέλιτος καὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ.

41. Εἰς τὸ κείμεν. «οὐκ εἶδε» καὶ «ἐπέθετο». Εἶναι ὁ λεγόμενος γνωμικὸς ἀόριστος, ὁ ὅποιος ἀποδίδεται δι' ἐναστώτος.

42. Ἐννοεῖται: γραπτῶν, κειμένων καὶ ἰδεῶν γενικῶς.

43. Τὸ μέχρις ἐνταῦθα τμήμα, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος ἡ § 5 εἶναι ὅντως ὑπεροχῶτατον κείμενον, ὀνύμενον ὄχι ἀπλῶς νὰ συγκριθῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπερβάλῃ κατὰ πολὺ ἀντίστοιχα κλασσικά. Ἀρὰ γε «Ἐκλογαί», ἔστω, ἐκ τῶν «λόγων» τοῦ Μ. Β. δὲν θὰ χρησιμοποιηθοῦν συστηματικῶς διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, τοῦλάχιστον εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἐκπαίδευσιν; (Βλ. σχετικῶς ἡμετέραν ἀποφιν εἰς 1 MBA, Εἰσαγωγή, σ. 37-39).

44. Εἰς τὸ κείμενον: «ὁρῶ» ὑπὸ ἔννοιαν δοξαστικὴν: ἔχω παρατηρήσει, διαπιστώσει καὶ διὰ τοῦτο νομίζω, πιστεῶ.

45. Εἰς τὸ κείμενον: «ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Πνεύματος». Ἐννοοῦνται τόσον τὰ «λόγια» τῆς Ἀγ. Γραφῆς, ὅσον καὶ αἱ ἐρμηνεῖαι τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

46. «Τὸ Πνεῦμα τῆς διακρίσεως», δηλαδὴ τὸ πνευματικὸν χάρισμα

- τὰ περὶ τῶν διαιρέσεων τῶν χαρισμάτων, ὅπου λέγει: «Εἰς τὸν ἕνα δίδεται μέσῳ τοῦ Πνεύματος (ὡς χάρισμα) λόγος σοφίας, εἰς τὸν ἄλλον λόγος γνώσεως»⁴⁷ συμφώνως μὲ τὴν χορηγίαν τοῦ αὐτοῦ (Ἀγίου) Πνεύματος, εἰς ἄλλον δίδεται ἀπὸ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τὸ χάρισμα τῆς πίστεως, εἰς ἄλλον ἐνέργειαι ὑπερφυσικῶν δυνάμεων, εἰς ἄλλον προφητικῶν χάρισμα, εἰς ἄλλον χάρισμα διακρίσεως τῶν πνευματικῶν»⁴⁸ (ἀγαθῶν καὶ πονηρῶν). Συνεπῶς, ἐὰν μὲν οἱ ἰδιοὶ μου (λόγοι) προέρχωνται ἐκ (φωτισμοῦ) τοῦ Πνεύματος, ἃς παρουσιάσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ προικισμένον μὲ τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως τῶν πνευματικῶν (λόγων) ἐκεῖνος ὁ ὅποιος θέλει νὰ κρίνῃ τοὺς ἰδικούς μου (λόγους). Ἐὰν δέ, ὅπως ὁ ἴδιος κατηγορεῖ, προέρχονται ἀπὸ «τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου»,⁴⁹ ἃς παρουσιάσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ κάτοχον τῆς σοφίας τοῦ κόσμου καὶ τότε θὰ τοῦ δώσωμεν τὰς ψήφους τῆς κρίσεως (θὰ τὸν ἀναγνωρίσωμεν ὡς κριτὴν).
- Καὶ μὴ νομίζῃ κανεὶς ὅτι αὐτὰ τὰ σοφιζόμεθα, διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὸν ἔλεγχον. Διότι εἰς σᾶς ἐπιτρέπω, λίαν ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, μόνοι σας νὰ ἐξετάσετε ὅσα μᾶς κατηγοροῦν. (Ἡ μήπως) τόσον εἰσθε βραδύνετε, ὥστε νὰ ἔχετε ἀνάγκην ὄλων τῶν συνηγώρων διὰ τὴν διαπίστωσιν τῆς ἀληθείας; Ἄλλ' ἐὰν μὲν (αὐτὰ) φανοῦν εἰς σᾶς τοὺς ἰδίους μὴ ἐπίδεχόμενα ἀντιρρήσεις (τότε) πείσατε ὅσους φλυαροῦν νὰ ἀφήσουν κάθε φιλονικίαν. Ἐὰν δέ κάτι φαίνεται κά-

τῆς διακρίσεως τῶν περὶ Θεοῦ λόγων (ἐδῶ).

47. Ἡ σοφία καὶ ἡ γνώσις μετὰ τοῦ λ ό γ ο υ, διὰ νὰ φανῇ τὸ χάρισμα ἐν ἐνεργείᾳ. Ἑρμηνεύει ὁ ἱ. Χρυσόστομος. «Τί δέ ἐστι λ ό γ ο ς σοφίας; ὃν εἶχεν ὁ Παῦλος, ὃν εἶχεν Ἰωάννης... Τί δέ ἐστι λ ό γ ο ς γνώσεως; ὃν εἶχον οἱ πολλοὶ τῶν πιστῶν». Καὶ ὁ Θεοδώρητος: «Τὴν μὲν γνώσιν εἶχον τῶν θείων δογμάτων, δημηγορεῖν δὲ τοῦτοις ὁμοίως οὐκ ἴσχυον» (παρὰ Π. Τραμπέλα, Ἰσχύοντα εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς Κ. Δ., τόμ. πρῶτος, 6' ἐκδ., Ἀθῆναι 1956, σ. 365).

48. Α' Κορ. 12, 8-10.

49. Α' Κορ. 3, 19: «...μωρία παρὰ τῇ Θεῇ ἐστι». Ἰδοὺ μία ἄλλη «κατηγορία» κατὰ τοῦ Μ. Β., ὅτι δῆθεν ἀνεμίγνυται τὰ ἱερὰ «λόγια» τῆς Γραφῆς, τοῦ Χριστιανισμοῦ, μὲ «τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου», τοῦς λόγους τῶν φιλοσόφων. Καὶ ὅτι μὲν ἐγνώριζεν ὁ Μ. Β. καὶ «τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου» εἶναι γνωστὸν. Ἀλλ' ὅτι συνέχευε καὶ ἀνεμίγνυε ταύτην εἰς τὰ θεολογικὰ τοῦ συγγράμματα (π.χ. εἰς τὴν Ἐξαήμερον), καθ' ὃν τρόπον ἐπραττον οἱ αἱρετικοὶ (οἱ πρῶτοι Ὀρθολογισταί), τοῦτο ἦτο συκοφαντία ἐξ ἀγνοίας ἢ κακονοίας. Ἀκριβῶς τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλειῶδες εἰς τοὺς Ἀγίους Πατέρας, προεξάρχοντος τοῦ Μ. Β., ἡ «δ ι α κ ρ ι σ ι ς». Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς αἱρετικούς, διέσωσαν κατ' ἀνθρώπον τὸν ὑπερφυσικὸν καὶ μυστικὸν καὶ ἀποφατικὸν χαρακτῆρα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὥστε νὰ μὴ «καταντήσῃ» μία ἐκ τῶν πολλῶν φιλοσοφιῶν..., ἀλλὰ νὰ παραμείνῃ ἡ μόνη ἀληθὴς θρησκεία, κινωτὴς σωτηρίας, Ἑκκλησία Θεοῦ ζώντος.

45 πως ἀμφίδολον, ἐρωτήσατε ἡμᾶς διὰ μέσου μεσολαθητῶν οἱ ὅποιοι δύνανται μὲ ἀξιοπιστίαν νὰ ὑπηρετήσουν τὰς ὑποθέσεις μας, ἢ ἀκόμη, ἐὰν τὸ κρίνετε καλόν, ζητήσατέ μας ἐγγράφους ἀποδείξεις (τῶν ἀπόψεών μας). Ὅπωςδήποτε ὁμως μὲ κάθε τρόπον φροντίσατε νὰ μὴ ἀφήσετε τὰ ζητήματα αὐτὰ ἀνεξέταστα.

6. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ὀρθότητα τῆς ἰδικῆς μας πίστεως,⁵⁰ ποία σαφεστέρα ἀπόδειξις θὰ ἦτο, δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡμεῖς ἔχομεν ἀνατραφῇ (ὡς πρὸς τὴν πίστιν) κάτω ἀπὸ τροφόν⁵¹ ἡ ὁποία ὑπῆρξε μακαρία γυνὴ καὶ προήρχετο ἀπὸ σᾶς; Ἐννοῶ δηλαδὴ τὴν περιδόητον Μακρίναν,⁵² ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθημεν τὰ λόγια (τῆς πίστεως) τοῦ μακαριωτάτου Γρηγορίου,⁵³ ὅσα διεσώθησαν (καὶ ἔφθασαν) μέχρις αὐτῆς κατὰ παράδοσιν ἀπὸ μνήμης, 5 τὰ ὁποῖα καὶ ἡ ἰδία ἐφύλασσε καὶ (μὲ αὐτά), ἐνῶ ἡμεῖς ἤμεθα ἀκόμη νήπιοι, μᾶς διέπλασσε καὶ μᾶς ἐμόρφωνε (πνευματικῶς), δηλαδὴ μὲ τὰ ὀρθόδοξα δόγματα.

50. Ἐν σχέσει καὶ συνεχεῖς πρὸς τὰ ἀνωτέρω, ὅτι δὲν ἀνεμίγνυσε τὴν παραδοθεῖσαν πίστιν μὲ «τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου». Θὰ ἐπανεῖθῃ καὶ ἄλλοτε (Ἐπιστ. 207 καὶ 210, παρόμοιαι πρὸς τὴν παροῦσαν καὶ προηγούμενην, ἰδίᾳ ὅπως εἰς τὴν Ἐπιστ. 223, 3, 32 κέξ., περικοπὴ θαυμασιωτάτη ὄντως καὶ «βασιλική»).

51. Εἶναι ὅχι ἀπλῶς χαρακτηριστικόν, ἀλλὰ συγκινητικόν τὸ ὅτι πρὸ πάντων ἀναφέρει τὴν μᾶμμην του, τὴν ὁποίαν καὶ ὀνομάζει «τ ρ ο φ ὶ ν» τῆς πίστεώς του! Θὰ ἠδύνατο νὰ προτάξῃ τοὺς γονεῖς του, τὸν ἐπίσκοπον, ἱερεῖα τινά. Καὶ ὅμως. Θεοκινήτως μᾶς παρέδωκε καὶ τοῦτο, ὡς μίαν ἄγλιαν ἐμπειρίαν μιᾶς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων χριστιανικῶν φαινομένων. Ὅτι ὄντως (ἰδίᾳ καὶ σήμερον καὶ πάντοτε συμβαίνει) ἡ ἱερά καὶ σεβαστὴ μορφή τῆς «γιαγιᾶς», ἡ ὁποία συντηρεῖ τὴν ἱεράν κανθὴλάν τῆς πίστεως ἀκοίμητον εἰς τὴν «κατ' οἶκον Ἐκκλησίαν», χαράσσει ἀ ν ε ξ ῖ τ ἡ λ α τὰ ἴχνη τῆς εὐσεβοῦς πίστεως εἰς τὴν ἀπαλὴν καὶ «naturaliter christianam animam» — φύσει χριστιανικὴν ψυχὴν — τῶν ἐγγονῶν της. Καθὼς εἰς τὰ γόνατά της τοὺς μανθάνει νὰ φελλίζουν προσευχὰς «ἀκατανόητους», ἀλλὰ ἰσχυρῶς θεολογικὰς διὰ τοὺς μικροὺς ὁλοστούς· καθὼς ἀπὸ τὸ ἀπαλὸν των χερσῶν τοὺς παίρνει μαζὶ της εἰς τοὺς Ἐσπερινούς καὶ τὰς Παρακλήσεις καὶ τοὺς μανθάνει ἐμπράκτως νὰ «μετανίσουν» καὶ νὰ φάλλουν καὶ νὰ λατρεύουν τὸ «μέγα Μυστήριον», προσφέρει ἀσυγκρίτως περισσότερα εἰς σημασίαν καὶ ποιότητα ἀπὸ ὅτι, ἰσως σοφαὶ θεολογικαὶ διδασκαλίαι καὶ συγγραφαί. [Ἡ λέξις τοῦ καιμένου «τ ἡ θ η» σημαίνει α) μᾶμμη καὶ β) τροφός («τίθη»). Οἱ κώδικες παραδίδουν καὶ τὰς δύο γραφάς. Ἄν δὲν ἐχρησιμοποίει καὶ ὁ Μ. Β. καὶ τὰς δύο ἀ ν α λ ὶ γ ω ς, πάντως θὰ ἐχρησιμοποίει τὴν λ. «τήθη». Ἄλλοτε μὲ τὴν πρώτην σημασίαν (Ἐπιστ. 210, 1, 15) καὶ ἄλλοτε μὲ τὴν δευτέραν, ὡς ἐνταῦθα. Εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως ἐννοεῖται ὁ ρόλος τῆς μᾶμμης ὡς «τ ρ ο φ ο ὶ» τ ἡ ς π ῖ σ τ ε ω ς].

52. Περὶ τῆς μᾶμμης τοῦ Μ. Β. Μακρίνης τῆς «προεστέρρας» (βλ. 1 MBA, Εἰσαγωγή, σ. 13 κέξ. Ἐπίσης Ἀγ. Γρηγ. Θεολ., Ἐπιτάφ. εἰς Μ. Β., κεφ. Γ' - Η').

53. Ἐ. ἀ., σ. 14.

- Ἐξ ἄλλου, ὅταν καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἀπεκτήσαμεν τὴν ἱκανότητα τῆς φρονίμου σκέψεως, ἐφ' ὅσον τὸ λογικόν μας μετὰ τὴν ὠρίμανσιν τῆς ἡλικίας συνεπληρώθη, περιοδεύσαμεν⁵⁴ πολλά μέρη γῆς καὶ θαλάσσης μήπως εὕρωμεν μερικοὺς οἱ ὅποιοι νὰ ἀκολουθοῦν τὸν παραδοθέντα κανόνα⁵⁵ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὥστε αὐτοὺς νὰ ἐκλέξωμεν ὡς πατέρας (πνευματικούς) καὶ νὰ κάμωμεν ὁδηγοὺς τῶν ψυχῶν μας εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πορείαν μας. Καὶ μέχρι τοῦλάχιστον τῆς ὥρας αὐτῆς, μετὰ τὴν χάριν Ἐκείνου ὁ Ὅποιος μᾶς «ἐκάλεσε μετὰ κλήσιν ἁγιαστικὴν»,⁵⁶ διὰ νὰ Τὸν γνωρίσωμεν μετὰ γυνῶσιν τελείαν, δὲν ἔχομεν ἀντιληφθῆ νὰ ἔχωμεν δεχθῆ εἰς τὴν καρδίαν μας κανένα λόγον ἀντίθετον τῆς ὑγιοῦς διδασκαλίας, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐμολύναμεν ποτὲ τὰς ψυχὰς μας μετὰ τὴν ἀκατονόμαστον καὶ δλᾶσφημον αἵρεσιν⁵⁷ τῶν Ἀρειανῶν. Ἐὰν δὲ κάποτε ἐδέχθημεν εἰς (ἐκκλησιαστικὴν) κοινωνίαν⁵⁸ μερικοὺς οἱ ὅποιοι προήρχοντο ἀπὸ ἐκείνων τὸν (αἰρετικόν) διδάσκαλον καὶ οἱ ὅποιοι ἐφύλασσον μυστικὴν εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς των τὴν νόσον (τῆς αἰρέσεως), καίτοι ὠμολόγουν τὰ ὀρθόδοξα δ:δάγματα ἢ τοῦλάχιστον εἰς ὅσα ἐλέγομεν ἡμεῖς δὲν ἀντέλεγον, ὡς ἐξῆς τοὺς ἐδέχθημεν: οὐδόλως ἐνεπιστεύθημεν μόνον εἰς τὸν ἑαυτὸν μας τὴν ἀπόφασιν ὡς πρὸς αὐτοὺς, ἀλλ' ἠκολουθήσαμεν τὰς ἀποφάσεις τὰς ὁποίας εἶχον προηγουμένως διατυπώσει ὡς πρὸς αὐτοὺς οἱ Πατέρες μας. Ἐχω μάλιστα λάβει ἐπιστολὴν τοῦ μακαριωτάτου Πατρὸς Ἀθανασίου,⁵⁹ τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, τὴν ὁποίαν καὶ κατέχω εἰς τὰς χεῖρας μου καὶ ἐπιδεικνύω εἰς ὅσους τὴν ζητοῦν, εἰς τὴν ὁποίαν σαφῶς λέ-

54. Ἐννοεῖ περισσότερον τὴν «μοναστικὴν» περιοδείαν τοῦ ἀνά τὰ μοναστικά κέντρα τῆς Ἀνατολῆς παρὰ τὰς μακράν τῆς πατρίδος σπουδὰς τοῦ (6λ. ἑ.ἑ., σ. 24 - 25).

55. Ὅχι μόνον ὡς πρὸς τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τὴν λατρείαν. Ἐννοεῖται ὅλη ἡ γνησία Ἱ. Παράδοσις, γραπτὴ καὶ προφορικὴ, ὡς καὶ ἰδίᾳ τὸ Σύμβολον Πίστεως τῆς Νικαίας (325).

56. Β' Τιμ. 1, 9.

57. Ἐχομεν συνηθίσει δυστυχῶς τὴν ἀσθηρότητα μετὰ τῆς ὁποίας ἐκφράζονται οἱ Ἅγιοι Πατέρες περὶ τῶν τότε αἰρετικῶν, ἀλλ' οὔτε τὸν κίνδυνον τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοὺς συγχρόνους μας αἰρετικοὺς ἀντιλαμβανόμεθα, οὔτε διδασκόμεθα ἀπὸ τοὺς Πατέρας μας πῶς νὰ ἀντιμετωπίζωμεν αὐτοὺς, καίτοι εἶναι χειρότεροι τῶν παλαιῶν.

58. Ἀλλῇ ἐπίσης κατηγορία κατὰ τοῦ Μ. Β.

59. Περὶ τοῦ Ἁγίου καὶ Μ. Ἀθανασίου, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Μ. Β. ἔτρεφεν ἀπέραντον σεβασμόν, 6λ. 3 ΜΒΑ, σημ. 55 καὶ 56, σ. 32 - 33. Περὶ τοῦ τρόπου ἀποδοχῆς τῶν Ἀρειανῶν, οἱ ὅποιοι ἐπαθῆμον νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν, εἶχα ζητήσῃ ἑ γ γ ρ α φ ο ν τὴν γνώμην τοῦ Μ. Ἀθανασίου ὁ Μ. Β. εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν Ἐπιστ. 82 (6λ. 3 ΜΒΑ, σ. 79 - 81).

- γει τὰ ἐξῆς: ἐάν κανεῖς ἀπὸ τὴν αἵρεσιν τῶν Ἀρειανῶν θέ-
 λη νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ ὁμολογῇ τὸ Σύμ-
 30 δολον τῆς Πίστεως τῆς Νικαίας, νὰ τὸν δέχεσθε χωρὶς νὰ
 διστάζετε δι' αὐτόν. Μάλιστα (εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ὁ Ἀ-
 θανάσιος) μοῦ παρεῖχε τὴν πληροφορίαν ὅτι μὲ τὴν ἀπό-
 φασιν αὐτὴν ἦσαν σύμφωνοι ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι τόσον τῆς
 Μακεδονίας,⁶⁰ ὅσον καὶ τῆς Ἀχαΐας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐνό-
 μισον ὅτι εἶναι ἀνάγκη (ὡς πρὸς αὐτό) νὰ ἀκολουθῶ ἕνα
 35 τόσον σπουδαῖον ἄνδρα χάρις καὶ εἰς τὴν αὐθεντίαν ὧσιν
 ἀπεφάσισαν (τοιουτοτρόπως), συγχρόνως ὁμῶς καὶ διότι
 ἐπεθύμουν νὰ λάβω τὸν μισθὸν τῆς εἰρηνοποιίας,⁶¹ ὅσους
 ὠμολόγουν αὐτὸ τὸ Σύμβολον Πίστεως τοὺς κατέτασσον
 εἰς τὴν μερίδα ὧσιν ἐπικοινωνοῦν μαζί μας.

7. Ἀλλωστε τὸ πλέον ὀρθὸν εἶναι τὰ (ἐκκλησιαστικά)
 ζητήματά μας νὰ μὴ ἀποφασίζονται ἀπὸ ἕνα ἢ δύο, ἐξ ἐ-
 κείνων οἱ ὁποῖοι «δὲν βαδίζουν ὀρθῶς ὡς πρὸς τὴν ἀλή-
 θειαν»,⁶² ἀλλ' ἀντιθέτως ἀπὸ τὸ πλῆθος (σύνολον) τῶν
 ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην ἐπισκόπων, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν χάριν τοῦ
 Κυρίου εἶναι ἠνωμένοι (καὶ κοινωνοῦν) μαζί μας.⁶³ Ἄς ἐ-

60. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Μακεδονίας, μὲ μητρόπολιν τὴν Θεσσαλονίκην,
 ὥς καὶ ἡ τῆς Ἀχαΐας ἀνήκον εἰς τὸ Ἀνατολικὸν Ἰλλυρικὸν καὶ ὑπῆγοντο
 εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὰς ἀπέσπασαν ὁ θυζαντι-
 νὸς αὐτοκράτωρ (Λέων Γ' ἡ Κωνσταντῖνος Ε') περὶ τὰ μέσα τοῦ Η' αἰ.
 Τῆς πρώτης τὰ ἔρια πρὸς Ν. ἦσαν ὁ Ὀλυμπος.

61. Βλ. κυρίως τὴν περίφημον περὶ εἰρήνης καὶ εἰρηνοποιίας Ἐπιστ.
 97 (Τῇ Βουλῇ τῶν Τυάων, 3 MBA, σ. 112 καὶ 196).

62. Γαλ. 2, 14.

63. Διὰ μερικὰς ἐκ τῶν Τοπικῶν τούτων Ἐκκλησιῶν ἔχει γίνεαι αἰ-
 δικὸς ἡ περιστατικὸς λόγος εἰς προηγουμένας Ἐπιστολάς. Ὁδῶς: α) Οἱ
 Πισίδιαι (ἐνταῦθα τὸ πρῶτον μνημονευόμενοι) κατέκουν τὴν γνωστὴν
 ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἐπαρχίαν τῆς Πισιδίας, ἡ ὁποία καίτοι εἰς τὴν νότιον
 Μ. Ἀσίαν μὲ ἔρια πρὸς Ν. τὴν Παμφυλίαν, πρὸς Β. τὴν Φρυγίαν, πρὸς Ἀ.
 τὴν Ἰσχυρίαν καὶ ΝΔ. τὴν Κιλικίαν. Ἀπετέλει ἰδίαν Τοπικὴν Ἐκκλησίαν
 μὲ 23 ἐπισκοπὰς καὶ μητρόπολιν τὴν Ἀντιόχειαν (τῆς Πισιδίας).
 β) Τῶν Ἀνκαρόνων μητρόπολις ἦτο τὸ Ἰκόνιον. γ) Τῶν
 Ἰσαύρων μητρόπολις ἦτο ἡ Σελεύχεια (βλ. 5 MBA, σημ.
 255α καὶ 268). δ) Πρώτη Φρυγία ἦτο ἡ Μεγάλη, μὲ γνω-
 στάς πόλεις τὰς Κολοσσάς, τὴν Λαοδικεῖαν, τὰ Σόναδα, τὸ Ἀμόριον, τὸ
 Δορόλαιον κ.ά., καὶ δευτέρα ἡ Μικρὰ Φρυγία, τὸ βορειότατον
 τμήμα τῆς ἀρχαίας Μυσίας, καλουμένη καὶ Ἐφ' Ἑλλησπόντῳ. ε) Περὶ
 Μικροδονίων καὶ Ἀχαιῶν, ὑπὸ τοὺς ὁποίους νοοῦνται οἱ κά-
 τοικοι γενικῶς τῆς Δ. καὶ Ν. Ἑλλάδος, βλ. ἀνωτέρω σημ. 60. ς) Περὶ
 Ἰλλυριῶν, τοῦ δυτικοῦ Ἰλλυρικοῦ βλ. 3 MBA, σημ. 381 καὶ περὶ
 Γάλλων βλ. 3 MBA, σημ. 393. ζ) Οἱ Ἰσπανοί, Ἰταλιῶ-
 ται (Ρωμαῖοι) καὶ Σικελοὶ κατέκουν τὰς γνωστάς περίπου χώρας.
 η) Ἀφρικανοὶ νοοῦνται οἱ κάτοικοι τῆς Β. Ἀφρικῆς γενικῶς, τοὺς
 ὁποίους εἰς τὴν Ἐπιστ. 207, § 3, 20 (βλ. σημ. 148) θά ὀνομάσῃ «Λίβυ-
 ας». θ) ὑπὸ τὴν Αἰγυπτὸν νοεῖται ἡ Ἐκκλησία Ἀλεξάνδ-
 ρου.

- ρωτηθεῖν λοιπὸν οἱ Πιστῆς, οἱ Λυκαῖοι, οἱ Ἰσραῦλοι, οἱ
 5 Φρύγες καὶ τῶν δύο Φρυγιῶν, ὅσοι ἐκ τῶν Ἀρμενίων εἶναι
 γείτονές σας, οἱ Μακεδόνες, οἱ Ἀχαιοί, οἱ Ἰλλυριοί, οἱ Γάλλοι,
 οἱ Ἰσπανοί, ὁλόκληρος ἡ Ἰταλία, οἱ Σικελιώται, οἱ Ἀφρικανοί,
 οἱ ὁρθόδοξοι⁶⁴ τῆς Αἰγύπτου, ὅτι ἔχει μείνει⁶⁵
 ἀπὸ τὴν Συρίαν. Διότι οὗτοι καὶ ἀποστέλλουν πρὸς ἡμᾶς
 10 ἐπιστολάς, ἀλλ' ἐπίσης καὶ λαμβάνουν ἀπὸ ἡμᾶς. Τόσον
 λοιπὸν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν⁶⁶ αἱ ὁποῖαι ἔρχονται (ἐδῶ) ἀπὸ
 αὐτοὺς δύνασθε νὰ πληροφορηθῆτε, ὅσον καὶ ἀπὸ ὧν ἐπί-
 σης τοὺς ἀποστέλλονται δύνασθε νὰ μάθετε ὅτι ὅλοι εἴμεθα
 «σύμφυχοι, τὸ ἐν φρονούντες».⁶⁷ Συνεπῶς ἅς μὴ δια-
 φεύγῃ τὴν ἀκρίθειάν σας ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀποφεύγει νὰ
 15 ἔχῃ ἐπικοινωνίαν μαζί μας ἀποκόπτει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸ
 ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν.
- 15 Παρατηρήσατε λοιπὸν γύρω σας, ἀδελφοί (καὶ διαπι-
 στώσατε) μὲ πόσους ἔχετε ἐπικοινωνίαν. Διότι, ἂν δὲν γί-
 νετε δεκτοὶ ἀπὸ ἡμᾶς, ποῖος εἰς τὸ ἐξῆς θὰ σᾶς ἀναγνω-
 ρίσῃ;⁶⁸ (Δι' αὐτό) μὴ μᾶς φέρετε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ σκε-
 φθῶμεν κάτι λυπηρὸν διὰ τὴν φιλότιμὴν μας Ἐκκλησίαν
 20 (σας). Μὴ μὲ κάμετε, ὅσα τώρα κρύπτω εἰς τὸ βάθος τῆς
 καρδίας μου καὶ μόνος ἀναστενάσκω καὶ κλαίω τὴν κακοδαί-
 μονίαν τῆς ἐποχῆς, τὸ ὅτι δηλαδὴ χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ αἰτία
 (οὐσιώδης) αἱ πλέον σπουδαῖαι Ἐκκλησίαι καὶ ἀπὸ τὴν
 παλαιὰν ἐποχὴν θεωρούμεναι μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν, αὐταὶ
 25 τώρα εἶναι χωρισμέναι, μὴ μὲ κάμετε αὐτὰ ἀκριδῶς νὰ τὰ
 θρηνολογήσω⁶⁹ ἐνώπιον ὧν συγχρόνως ὧν ἐπικοινωνοῦν
 μαζί μας. Μὴ μὲ ἐξαναγκάσετε καὶ προσφέρω λόγια τὰ

ὁ ρ ε ῖ α ς (βλ. σημ. 147, 149), ὑπὸ δὲ τὴν Συρίαν τῆς Ἀντιοχείας (βλ. σημ. 153).

64. Εἰς τὸ καίμενον: «τὸ ὑγιαίνον» μέρος, τμήμα, διότι οἱ λοιποὶ ἦσαν Ἀρειανοὶ «νοσοῦντες».

65. Εἰς τὸ καίμενον: «ὅπως λαίψανον», διότι ἐξορισθέντος τοῦ μεγάλου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Ἀγίου Μελετίου ἐπεκράτησαν διάφορα σχίσματα καὶ ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ ἐχειμάρθη πολὺ (βλ. 3 ΜΒΑ, σημ. 10, σ. 18).

66. Τὰ λεγόμενα «εἰρηνικὰ γράμματα» (Ἐπιστ. 203, 4, 2-3. Πρβλ. καὶ τέλος τῆς παρούσης, σσ. 30-37).

67. Φιλ. 2, 2. Ἐκ τῆς Ἐπιστολογραφίας τοῦ Μ. Β. φαίνεται ὅτι ἡ ἐνότης τῶν Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν τότε ἦτο πλέον ζῶσα καὶ αἰσθητή, διότι ἡ Ἐκκλησία διεκρίτο κατὰ τὰ ἔθνη καὶ τοὺς Κανόνας τῶν Ἁγίων Πατέρων, παρὰ τοὺς τοσούτους ἀγῶνας πρὸς τοὺς αἰρετικούς καὶ ἄλλους ἐχθρούς.

68. Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἀπῆτει ὅπως ὅσοι δὲν ἦσαν «κοινωνικοὶ» ὑπὸ μιᾶς Τοπικῆς Ἐκκλησίας, νὰ μὴ εἶναι ἐπίσης «κοινωνικοὶ» καὶ μὲ ὅλας τὰς κοινωνούσας Τοπικὰς Ἐκκλησίας, εἰς δὲ τὰ «εἰρηνικὰ γράμματα» περιείχοντο καὶ τοιαῦται ἀνακοινώσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπεφῶν ἐν τῇ συμφωνίᾳ πρᾶξιν ὧν τῶν Τοπικῶν Ἐκκλησιῶν.

69. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 203, 4, 20-22.

- ὅποια μέχρι τώρα με τὸν χαλινὸν τοῦ λογικοῦ συγκρατῶ κρυμμένα μέσα μου. Εἶναι καλλίτερον ἡμεῖς νὰ φύγωμεν μακρὰν⁷⁰ καὶ νὰ ὁμονοήσουν μεταξύ των αἱ Ἐκκλησίαι παρὰ ἐξ αἰτίας τῶν παιδαριωδῶν μικροψυχιῶν μας νὰ προξενήσωμεν τόσον μέγα κακὸν εἰς τοὺς λαοὺς τοῦ Θεοῦ. «Ἐρωτήσατε τοὺς πατέρας σας καὶ θὰ σᾶς ἀναφέρουν»⁷¹ ὅτι, ἂν καὶ ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν ἐφαίνοντο χωρισμένα (μεταξύ των) αἱ Τοπικαὶ Ἐκκλησίαι, ἐν τούτοις τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὸ φρόνημα ἦσαν ἕν καὶ με μίαν γνώμην ἐκυδερνῶντο. Ἄφ' ἐνὸς αἱ ἐπικοινωνιαὶ τοῦ λαοῦ ἦσαν συνεχεῖς. Συνεχεῖς ἄφ' ἑτέρου ἦσαν αἱ ἐπισκέψεις τοῦ Κλήρου καὶ εἰς τοὺς ἰδίους τοὺς ποιμένας τόσον ἐπεκράτει ἡ μεταξύ των ἀγάπη, ὥστε καθεὶς ἀπὸ αὐτοὺς νὰ χρησιμοποιοῖ ὡς διδάσκαλον καὶ ὁδηγὸν τὸν ἄλλον «εἰ τὰ πρὸς Κύριον»⁷² (τὰ πνευματικά).

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 205 (ΣΕ'—CCV)⁷³ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΕΛΠΙΔΙΟΝ⁷⁴

Καὶ πάλιν παρεκινήσαμεν τὸν ἀγαπητὸν καὶ συμπε-

70. Οἱ Ἅγιοι Πατέρες δὲν ἀπέδλεπον εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ θρόνου των, ἀλλὰ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, χάριν τῆς ὁποίας ἡγνῶουν τὸ πρόσκον των καὶ ἦσαν ἑτοιμοὶ διὰ πάσαν θυσίαν. Τοῦτο ἔκαμεν, ὡς γνωστὸν, ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἀποχωρήσας τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν μέσῃ Β' Οἰκουμένηκῃ Συνόδῳ, ὅταν τὸ πρόσκον του ἐγένετο σημεῖον ἀντιλογίας. Καὶ ὁ ἱ. Χρυσόστομος ἐδέχθη νὰ ἐξορισθῇ, ἵνα μὴ διαταραχθῇ ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας.

71. Δευτ. 32, 7: «Ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου, καὶ ἀναγγελαὶ σοι, τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐροῦσί σοι». Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς διατηρήσεως ζωῆς τῆς «παράδοσεως».

72. Ἡ φράσις «τὰ πρὸς Κύριον» ἔχει ἐπικρατήσει εἰς τὸ Τοπικὸν τῆς θ. Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων νὰ λέγεται περὶ τῆς «Ἰδιότητος τῶν Ἀνασπαθῶν», ἥτοι τοῦ ΙΗ' Καθίσματος τοῦ Ψαλτηρίου (Ψαλμ. 119-133), λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ Ψαλμ. 119 ἀρχίζει οὕτω: Π ρ ὅ ς Κ ὁ ρ ι ο ν ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκένκραξα καὶ εἰσέγκουσέ μου».

73. Ἐγράφη τὸ 375.

74. Ὁ ἐπίσκοπος Ἐλπίδιος ἦτο εἰς ἕκ τῶν «Παραλιπῶν» ἐπισκόπων τῆς Ἐπιστ. 208 (βλ. 5 MBA, σημ. 486, σ. 124). Ὡς δὲ γράφει ὁ Μ. Β. εἰς τὴν Ἐπιστ. 251 (§ 3, 14-15), ὁ Σεβαστείας Εὐστάθιος (περὶ τοῦ ὁποῦ 6λ. 5 MBA, σημ. 508, σημ. 131), «ἀ ψ ῶ ρ ι σ ε ν Ἐ λ π ῖ δ ι ο ν τὸν εὐλαβεστάτον ἀδελφόν διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἐν Ἀμασειῶ συνάφειαν». Κατ' ἀλήθειαν ὁ λαὸς τῆς Ἀμασειᾶς ἦτο ὀρθόδοξος, ἀλλ' οἱ Ἀρειανοὶ ἐξώρισαν τὸν ἐπίσης ὀρθόδοξον ἐπίσκοπον Ἀμασειᾶς Εὐδάλιον καὶ ἐγκατέστησαν Ἀρειανὸν ἐπίσκοπον. Μετὰ τὴν πρόφασιν λοιπὸν ὅτι ὁ Ἐλπίδιος ἦτο φιλαρειανὸς ὁ Εὐστάθιος τὸν ἀφώρισεν, ἐνῷ κυρίως ἐπραξε τοῦτο διὰ τὴν «συνάφειαν» τοῦ Ἐλπιδίου πρὸς τὸν Μ. Β. (βλ. καὶ P.G. 32, 935-36, σημ. 56).

- σδύτερον Μελέτιον⁷⁵ νά μεταφέρῃ τοὺς φιλικοὺς χαιρετισμούς μας εἰς τὴν ἀγάπην σου, ἂν καὶ εἶχομεν ἀποφασίσει νά τὸν χρησιμοποιοῦμεν μὲ μεγάλην φειδῶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθενείας (του), τὴν ὁποίαν ἐκουσίως προεξένησεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του, διότι «ἐδουλαγῶγει τὴν σάρκα» χάριν τοῦ Εὐ-
 5 αγγελίου τοῦ Χριστοῦ. Ἐν τούτοις ὁμως, ἐπειδὴ νομίζομεν ὅτι καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἰδίους ἀρμόζει διὰ μέσου τοιούτων (ἀνδρῶν) νά σέ χαιρετίζωμεν, οἱ ὅποιοι δύνανται μόνοι των εὐκόλως νά συμπληρώσουν ὅσα ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῆς Ἐπιστολῆς, καὶ τρόπον τινά νά χρησιμεύσουν ἀντὶ ἐμφύ-
 10 χου Ἐπιστολῆς, τόσον διὰ τὸν ἀποστολέα, ὅσον καὶ τὸν παραλήπτην, ἀλλὰ καὶ διότι τοιουτοτρόπως ἱκανοποιούμεν τὸν πόθον τὸν ὁποῖον οὗτος ἔχει παντοτινὸν διὰ τὴν τελει-
 ὄτητά σου, ἀφ' ὅτου ἔλαβε προσωπικὴν πείραν⁷⁶ τῶν ἀρε-
 τῶν σου, πάλιν τώρα τὸν παρεκαλέσαμεν νά μεταβῇ μέχρι σέ.
 Δι' αὐτοῦ λοιπὸν ἐκπληρώνομεν ἀφ' ἑνὸς τὸ χρέος τῆς ἐπισκέψεως⁷⁷ καὶ ἀφ' ἑτέρου σέ παρακαλοῦμεν νά προσεύ-
 χεσαι ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ὥστε νά
 15 μᾶς δώσῃ ὁ Κύριος «νά διάγωμεν ἡρεμον καὶ ἡσυχον ζω-
 ῆν»,⁷⁸ ἀφοῦ ἀπαλλαγώμεν ἀπὸ τὴν ἐπιβουλὴν τῶν ἐχθρῶν τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐὰν ὁμως καὶ εἰς τὴν σύνεσίν σου φαίνε-
 ται ὀρθὸν καὶ ἀναγκαῖον νά συναντηθῶμεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἐπίσης νά συναντήσωμεν καὶ τοὺς ὑπολοίπους τιμιωτάτους ἀδελφούς, τοὺς ἐπισκόπους οἱ ὁποῖοι κατοικοῦν τὴν παρα-
 20 λίαν (τοῦ Πόντου), σὺ ὁ ἴδιος ἀφ' ἑνὸς γνωστοποίησε εἰς ἡμᾶς τὸν τόπον⁷⁹ καὶ τὸν χρόνον, εἰς τὸν ὁποῖον δύναται νά γίνῃ τοῦτο, καὶ ἀφ' ἑτέρου γράψε εἰς τοὺς ἀδελφούς (ἐπισκ-
 ούς σχετικῶς). Καὶ τοῦτο, ὥστε, ἀφοῦ ἀναθέσωμεν ὁ καθεὶς εἰς ὠρισμένα πρόσωπα τὰς τρεχούσας ἀσχολίας, νά δυνηθῶ-
 μεν νά κάμωμεν κάτι συντελεστικὸν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν νά διαλύσωμεν τὰς

75. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρόκειται περὶ τοῦ Μελετίου τῆς Ἐπιστ. 200 (βλ. 5 MBA, σημ. 469, 474 καὶ 475), ὁ ὁποῖος ἦτο στρατολόγος καὶ μᾶλλον εἶχε γίνῃ ἐν τῇ μεταξὺ πρεσβύτερος (βλ. καὶ ἐπομ. σημ. 76). Ἄλ-
 λως ἦτο εἰς ἓκ τῶν μαθητῶν τοῦ Μ. Β.

76. Φαίνεται ὅτι ὁ Μελέτιος ἐπίσης εἶχε μεταφέρει τὴν Ἐπιστ. 200 εἰς τοὺς «Παραλιώτας» καὶ ἴσως μάλιστα τὴν ἐνεχείρισεν εἰς τὸν Ἐλπίδιον, τὸν ὁποῖον τότε ἀγνώρισεν.

77. Ὁ Ἐλπίδιος εἶχεν ἐπισκεφθῇ τὸν Μ. Β. εἰς Καισάρειαν, τῆς ἐπι-
 σκέψεως δὲ αὐτῆς, φαίνεται, ἔλαβεν εἰδησιν ὁ Εὐστάθιος Σεβαστείας (βλ.
 ἀνωτέρω, σημ. 74).

78. Α' Τιμ. 2, 2. Τὸ χωρίον ὁ Μ. Β. περιέλαβε καὶ εἰς τὴν ἐπ' ὀνό-
 μιτι τοῦ Θ. Λειτουργίαν, ἂν μὴ ὑπῆρχε καὶ πρότερον.

79. Βλ. ἐπομένην Ἐπιστ. 206, σημ.

- 25 ἐξ αἰτίας καχυποψιῶν δημιουργουμένας μεταξύ μας λύπας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ σταθεροποιήσωμεν τὴν ἀγάπην,⁸⁰ χωρὶς τὴν ὁποίαν ἀκατόρθωτος καὶ ἀτελής εἶναι ἡ ἐκτέλεσις κάθε ἐντολῆς, καθὼς ὁ ἴδιος ὁ Κύριος⁸¹ μᾶς καθώρισε.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 206 (ΣΣ'—CCVI)⁸²ΠΡΟΣ ΤὸΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΕΛΠΙΔΙΟΝ,⁸³ ΠΑΡΗΓΟΡΗΤΙΚΗ⁸⁴

- Τώρα κυρίως αἰσθάνομαι τὴν σωματικὴν μου ἀσθενείαν, καθὼς διαπιστώνω ὅτι πολὺ μοῦ γίνεται ἐμπόδιον εἰς τὴν ψυχικὴν μου ὠφέλειαν. Διότι, ἐὰν τὰ πράγματα μοῦ ἤρχοντο ὅπως τὰ σκέπτομαι, δὲν θὰ σὲ ἐχαιρέτιζον μέσῳ τῶν ἐπιστολῶν οὔτε μέσῳ (ἄλλων) ἀνθρώπων, ἀλλ' ὁ ἴδιος προσωπικῶς ἀφ' ἑνὸς θὰ ἐξώφλουν τὸ χρέος⁸⁵ τῆς ἀγάπης
- 5 καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τοῦ πλησίον θὰ ἀπήλαυσον τὴν πνευματικὴν ὠφέλειαν. Τώρα ὅμως εὐρίσκομαι εἰς τοιαύτην (δύσκολον) κατάστασιν, ὥστε μόλις καὶ μετὰ θιάς νὰ ὑποφέρω ἀκόμῃ καὶ τὰς ἐντὸς τῆς πατρίδος μετακινήσεις, τὰς ὁποίας κάμνομεν κατ' ἀνάγκην πρὸς ἐπίσκεψιν⁸⁶ τῶν ἐνοριῶν τῆς ἐπαρχίας μας. Εἴθε ὅμως νὰ δώσῃ ὁ Κύριος τόσον
- 10 εἰς σὰς δύναμιν καὶ προθυμίαν, ὅσον καὶ εἰς ἐμέ νὰ προσθήσῃ εἰς τὸν ζῆλον, τὸν ὁποῖον διαθέτω, καὶ δύναμιν, ὥστε, ὅπως σὰς ἔχω παρακαλέσει, νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν (κοινήν) ἀπόλαυσιν, ὅταν θὰ μεταδῶμεν εἰς τὴν ἐνορίαν τῶν Κομάνων.⁸⁷

80. Εἰς τὸ κείμεν. «κυρώσαι δὲ τὴν ἀγάπην». Πρὸς. Β' Κορ. 2, 8, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλην ἔννοιαν.

81. Ἀντὶ τῆς ρητῆς παραπομπῆς εἰς τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ἰσως ἤρμोजен ἐνταῦθα ἡ παραπομπὴ εἰς τοὺς περὶ ἀγάπης λόγους τοῦ Ἀπ. Παύλου ἐν Α' Κορ., κεφ. 13. Ὑπονοεῖ ὅμως μᾶλλον ὁ Μ. Β. τὸ θεμελιώδες χωρίον Ματθ. 22, 40: «ἐν ταύταις ταῖς θυσίαις ἐντολαῖς ὅλος ὁ Νόμος καὶ οἱ Προφῆται κρίνονται» (=στηρίζονται).

82. Ἐγράφη ἐπίσης τὸ 375.

83. Βλ. σημ. 74 καὶ 77.

84. Διὰ τὴν «τελευτὴν παιδείου» - ἐγγονοῦ (στ. 16-17). Πλὴν τῶν ἄλλων «παραμυθητικῶν» Ἐπιστολῶν, διὰ τὴν «τελευτὴν παιδείου» συγκινητικώταται εἶναι αἱ Ἐπιστ. 5 καὶ 6 (βλ. 1 MBA, σ. 71-78).

85. Βλ. προηγ. Ἐπιστ., σημ. 77: «χρέος ἐπισκέψεως».

86. Ὅτε πολυασχολίαν οὔτε καὶ αὐτὴν τὴν ἀφόρητον ἀσθενείαν προσφασίζετο ὁ ἀληθὴς ἐπίσκοπος καὶ ποιμὴν τοῦ Χριστοῦ πρὸ τοῦ καθήκοντος.

87. Πόλεις (τά) Κόμανα ὑπῆρχον δύο, μία εἰς Καππαδοκίαν (Καππαδοκικὰ Κόμανα) καὶ ἑτέρα εἰς τὸν Πόντον (Ποντικὰ Κόμανα), ἀποικία τῶν Καππαδοκικῶν. Πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ συνάντησις ὤρισθη εἰς τὰ Πόντικὰ Κόμανα, ἐκτὸς ἂν πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἀσθενοῦς

- 15 Ἄλλὰ φοβοῦμαι ὡς πρὸς τὴν εὐγένειάν σου μήπως τυ-
χὸν καὶ σοῦ γίνῃ ἐμπόδιον ἢ λύπη διὰ τοὺς συγγενεῖς. Διότι
ὄντως ἐπληροφορήθην ὅτι σέ ἐλύπησεν ὁ θάνατος ἐνὸς παι-
δίου. Ἡ στέρησίς του εἶναι φυσικὸν δεσφαίως νὰ εἶναι λυπη-
ρὰ εἰς σέ ὡς πάππον του. Ὅμως εἰς σέ ὡς ἄνδρα ὁ ὁποῖος
ἔχει προοδεύσει τόσον πολὺ εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ γνωρίζει κα-
λῶς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τόσον ἀπὸ τὴν
20 ἐμπειρίαν τῆς ἡλικίας, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν πνευματικὴν διδα-
σκαλίαν, εἶναι ἐπόμενον νὰ μὴ εἶναι ἐντελῶς ἀνυπόφορος
ὁ χωρισμὸς τῶν συγγενῶν. Ἀλλωστε δὲν θὰ ζητήσῃ ὁ Κύ-
ριος τὰ ἴδια καὶ ἀπὸ ἡμᾶς⁸⁸ καὶ ἀπὸ τοὺς οἰουσιδήποτε ἀν-
θρώπους. Διότι οἱ μὲν ζοῦν μίαν συνηθισμένην ζωὴν, ἐνῶ
ἡμεῖς ἀκολουθοῦμεν τύπον ζωῆς σύμφωνον μὲ τὴν Ἐντολὴν
τοῦ Κυρίου καὶ τὰ προγενέστερα ἡμῶν παραδείγματα τῶν
25 ἁγίων ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων ἡ μεγαλοφυΐα σκέψις κυρίως ἐξε-
δηλώνετο κατὰ τὰς δυσκόλους περιστάσεις. Διὰ τὴν ἀφήσῃς
λοιπὸν καὶ σὺ ὁ ἴδιος εἰς τὴν ζωὴν παράδειγμα γενναιοφρο-
σύνης καὶ διαγωγῆς ἢ ὁποῖα ἀληθῶς κατευθύνεται ἀπὸ τὰ
ἐλπιζόμενα ἀγαθὰ, παρουσίασε τὸν ἑαυτὸν σου ὅχι νὰ λυ-
γίξῃ ἀπὸ τὴν συμφορὰν, ἀλλὰ νὰ ἴσταται ὑψηλότερον ἀπὸ
30 τὰ λυπηρά (γεγονότα τοῦ βίου), ἀφ' ἐνὸς «μὲ τὸ νὰ ὑπο-
μένης εἰς τὴν θλίψιν καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὸ νὰ χαίρης χάρις
εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἐλπίδος».⁸⁹

- Συνεπῶς κανένα ἀπὸ τὰ λυπηρά νὰ μὴ γίνῃ ἐμπόδιον
διὰ τὴν συνάντησίν μας, τὴν ὁποῖαν ἐλπίζομεν (νὰ πρα-
γματοποιήσωμεν). Ἀλλωστε διὰ μὲν τὰ νήπια (ἢ μικρά)
ἡλικία των ἐξασφαλίζει εἰς αὐτὰ τὸ ἀνεύθυνον (τὴν ἀθωό-
τητα), ἐνῶ ἡμεῖς εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετῶμεν τὸν
35 Δεσπότην (μας Θεόν) συμφώνως μὲ ὅσα ἔχομεν διαταχθῇ
καὶ εἰς ὅλα νὰ εἴμεθα ἔτοιμοι διὰ τὴν διακονίαν τοῦ «οἰκο-
νόμου» τῆς Ἐκκλησίας,⁹⁰ χάριν τοῦ ὁποίου ὁ Κύριός μας
ἔχει ἐπιφυλάξει μεγάλους μισθοὺς εἰς τοὺς «πιστοὺς καὶ φρο-
νίμους οἰκονόμους».⁹¹

Μ. Β. ὠρίσθησαν ὡς πλησιέστερα τὰ Καππαδοκικά (ἐπὶ τοῦ Ἀντιταύρου).
Ὡς γνωστὸν, εἰς τὰ Ποντικά Κόμματα, τὰ ὁποῖα ἔκλειντο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς
τὴν Ἀρμενίαν, ἐκοιμήθη ὡς ἐξόριστος ἐκ τῆς ταλαιπωρίας ὁ Ἅγιος Ἰωάν-
νης ὁ Χρυσόστομος τὴν 14 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 407.

88. Τοὺς Χριστιανοὺς γενικῶς, ἀλλ' ἰδίᾳ τοὺς ἐπισκόπους.

89. Ρωμ. 12, 12.

90. Πρὸς Κορ. 1, 86.

91. Ματθ. 24, 45 - 47 καὶ Λουκ. 12, 42 - 44.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 207 (ΣΖ'—CCVII)⁹²ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ⁹³

1. Ἡ συμφωνία ἀφ' ἑνὸς εἰς τὸ ἐναντίον μου μῖσος καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ὅτι ὅλοι (σας) μέχρις ἑνὸς ἠκολουθήσατε τὸν προεξάρχοντα⁹⁴ εἰς τὸν ἐναντίον μου πόλεμον μὲ ἔπειθον ἐξ Ἰσοῦ νὰ τηρήσω σιωπὴν ἀπέναντι ὅλων καὶ νὰ μὴ κάμω πρῶτος τὴν ἀρχὴν μήτε φιλικῆς ἐπιστολῆς μήτε κάποιας (ἄλλης) ἐπικοινωνίας, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀτάραχος νὰ «χώνευώ» τὴν λύπην μου.

- 5 Ἐπειδὴ ὁμως πρέπει ἐπίσης νὰ μὴ τηρῶμεν σιωπὴν ἀπέναντι τῶν συκοφαντιῶν (καὶ τοῦτο) ὅχι διὰ νὰ δικαιώσωμεν τοὺς αὐτοὺς μας μὲ τὴν εἰς ἀπάντησιν ἀπολογία μας, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἐπιτρέψωμεν εἰς τὸ ψεῦδος νὰ ἐπιτυχάνῃ⁹⁵ (ἀνεμπόδιστον), καθὼς καὶ διὰ νὰ μὴ ἀφήσωμεν ὁσους ἐξηπατήθησαν νὰ δλάπτωνται (δι' αὐτό) ἐθεώρησα ἀναγκαῖον νὰ ἀπευθύνω⁹⁶ πρὸς ὅλους καὶ αὐτὴν (ἐδῶ τὴν ἐπιστολήν) καὶ νὰ τὴν ἀποστείλω πρὸς τὴν σύνεσίν σας, παρ' ὅλον ὅτι καὶ προηγουμένως ἐγράψαμεν ἀπὸ κοινοῦ
10 εἰς ὅλον τὸ πρεσβυτέριον καὶ δὲν ἐκρίθημεν ἄξιοι ἐκ μέρους σας οὐδεμιᾶς ἀπαντήσεως.

92. Ἐγρᾶφῃ τὸ θέρος τοῦ 375.

93. Εἶναι συνέχεια σχεδὸν τῆς Ἐπιστ. 204, ἀν καὶ δὲν ἔλαβεν ἀπάντησιν εἰς τὴν Ἐπιστολήν αὐτήν (βλ. § 1, στ. 10-12, παρούσης). Πλὴν τοῦ γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος τῆς Ἐπιστολῆς, αὕτη ἔχει ἰδιόχουσαν σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς θ. Λατρείας (§§ 3 καὶ 4), διό καὶ ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον τὸν εὐρύτερον σχολιασμὸν σημείων δυσκολονόητων σημεριον.

94. Εἰς τὸ καίμενον: «προεστῶτι», ὅχι μόνον ὑπὸ ἔννοιαν ἐκκλησιαστικὴν (ἐπίσκοπος), ἀλλὰ καὶ γενικῶς: ὁ ἡγοῦμενος καὶ μάλιστα ἐδῶ: ὁ ὁ π σ κ ι ν η τ ῆ ς καὶ θ ι ε υ θ ὶ ν ο ι ν. Ὑπονοεῖται δὲ ὁ Νεοκαισαρείας Ἀ τ α ρ ρ ὀ ι ο ς (βλ. 3 MBA, σημ. 91, σ. 41 καὶ 5 MBA, σημ. 498, σ. 127). Χαρακτηριστικόν, ἀλλὰ καὶ φοβερόν ὅτι εἶχε παρασύρει μὲ τὰς συκοφαντίας του ἐλόκληρον πόλιν, «μέχρις ἑνός»! Οἱ ἄνθρωποι δυστυχῶς παρὰσύνονται ἐνκολλώτερον εἰς τὸ κακόν.

95. Διὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ καίμενου «εὐδοθεῖσθαι τὸ ψεῦδος» πρὸς. Ἱερ. 12, 1: «τί ἐτι ὁδὸς ἀσεβῶν εὐδοθεῖται;...» καὶ Ψαλμ. 9, 23: «ἐν τῇ ὑπερηφανείᾳ σου τὸν ἀσεβῆ ἐμπορίζεται ὁ πτωχός...». Ἡ νόμιμος ἀνακοπὴ τῆς προόδου τοῦ κακοῦ εἶναι ἐλλογιμένη ὑπογράμμισις τῶν οὐδ' τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀληθείας.

96. Ὁ Courtonne ἔχει γραφὴν «π ρ ο σ - θ εῖναι», χωρὶς ὑποσημείωσιν ἄλλης, ἐνῶ οἱ Beneditini καὶ ὁ Deferrari ἔχουν «π ρ ο - θ ε ῖ ν α ι», γραφὴν τὴν, ὅποιαν καὶ ἡμεῖς προτιμῶμεν. Δηλαδή: νὰ θέσω ὅπ' ὀφεί σας, νὰ οἶς ἀπευθύνω.

(Λοιπόν), μὴ γίνεσθε κόλακες, ἀδελφοί, ὥσων⁹⁷ εἰσάγουν εἰς τὰς ψυχὰς σας πονηρὰ δόγματα, μήτε νὰ ἀνεχθῆτε νὰ ἀδιαφορῆτε ἐν γνώσει σας διὰ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος καταστρέφεται ἀπὸ τὰς ἀσεβεῖς (αἱρετικές) διδασκαλίας. Ὁ ἐκ Λιβύης Σαβέλλιος⁹⁸ καὶ ὁ ἐκ Γαλατίας Μάρκελλος⁹⁹ εἶναι οἱ μόνοι ἐξ ὧν οἱ ὁποῖοι ἐτόλμησαν νὰ διδάξουν πρῶτον καὶ ἔπειτα νὰ γράφουν ὅσα ἀκριδῶς τώρα εἰς σὰς, ὥς νὰ ἦσαν ἰδικὰ των ἐπινοήματα, προσπαθοῦν νὰ ἐπιδείξουν οἱ καθηγούμενοι¹⁰⁰ τοῦ λαοῦ, τὰ ὁποῖα τραυλίζουν (ἀπλῶς) μέ τὴν γλῶσσαν, ἐνῶ δὲν εἶναι κἄν ἱκανοὶ (οἱ ἴδιοι) νὰ παρουσιάσουν μέ (κάποιαν) εὐλογοφάνειαν αὐτὰ τὰ σοφίσματα καὶ τοὺς παραλογισμούς. Αὐτοὶ μάλιστα διαλαλοῦν εἰς τὸν λαὸν «ρητὰ καὶ ἄρητα» ἐναντίον μας, ἐνῶ μέ κάθε τρόπον ἀποφεύγουν τὰς (προσωπικὰς) συναντήσεϊς μαζί μας. Ἄρά γε ὁμως διὰ ποῖον λόγον; Μήπως διότι ὑποπιτεύονται τὸν (ἀποκαλυπτικόν) ἔλεγχον εἰς τὰς πονηρὰς των διδασκαλίας;¹⁰¹ Αὐτοὶ ἀκριδῶς ἔφθασαν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἀναισχυντίας ἐναντίον μας, ὥστε ἐπενόησαν καὶ κάποια ὄνειροπολήματα εἰς ὅρους μας, καθὼς προσεπάθουν νὰ συκοφαντήσουν τὰς διδασκαλίας μας ὡς δῆθεν ἐπιβλαβεῖς. Ἄλλ' ὁμως αὐτοί, ἔστω καὶ ἂν γεμίσουν τὰς κεφαλὰς των μέ ὅλα τὰ φαντάσματα τῶν φθινοπωρι-

97. Ὑπονοεῖται ὁ Ἀτάρβιος, ὁ ὁποῖος ἐσαδελλιάνιζεν, ἀκολουθῶν τὸν Μάρκελλον Ἀγκόρα.

98. Περὶ τοῦ ἐκ Πανταπόλεως τῆς Λιβύης Σ α β ε λ λ ι ο υ (περὶ τὸ 220) καὶ τῆς ἐκ τοῦτου ὀνομασθείσης αἵρέσεως, τοῦ Σαδελλιανισμοῦ, βλ. 1 MBA, σημ. 121, σ. 85. Ἐπίσης πρβλ. Ἐπιστολὰς: 9, 9' 52, 3, 1' 125, 1, 26' 126, 25 (πρὸς τὸν ἐνταῦθα ὑπονοούμενον Ἀτάρβιον)· 129, 1, 30' 189, 1, 26 καὶ τὰ ἐκεῖ σχόλια. Ἀλλὰ καὶ κατωτέρω εἰς τὴν πρὸς Νεσκαϊοὺς ἐπίσης παρομοίαν Ἐπιστ. 210 ὁ Μ. Β. ὁμιλεῖ περὶ Σαδελλίου καὶ Σαδελλιανισμοῦ ὡς Ἰουδαϊσμοῦ! (§§ 3, 4, 5), ὡς καὶ εἰς τὰς Ἐπιστ. 214, 3, 19-20' 223, 6, 3' 224, 2, 31' 226, 4, 18' 236, 6, 25 καὶ 265, 2, 30-31, ὅπου καὶ χαρακτηρίζει τὸν Σαδελλίον «ματαιόφρον».

Ἐνταῦθα ἁπλῶς ὑπανθμιζομεν ὅτι ὁ Σαδέλλιος ἦτο «μοναρχιανός» καὶ «Πατροπασχίτης», ἦτοι ἀδέχετο τὸν Θεὸν ὡς μοναρχίαν (Θεὸν Πατέρα), τὸν δὲ Γιὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀδέχετο ὡς «τρόπους» ἢ ἐκφάνσεις - φανερώσεις ἐν κόσμῳ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ (Πατρός). Ὡς γνωστόν, περὶ τοῦ ἀδικαιρέτου τῆς μιᾶς θείας φύσεως, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀουχύτου τῶν Τριῶν Προσώπων - Ὑποστάσεων ἐθεολόγησεν ὀρθοδόξοις ὁ Μ. Β.

99. Περὶ τοῦ Γαλάτου, ἐπισκόπου Ἀγκόρας τῆς ἐν Μ. Ἀσίᾳ Γαλατίας, Μ α ρ κ ε λ λ ο υ (+375) βλ. 3 MBA, σημ. 158 καὶ 159, σ. 52-53. Ἀρχικῶς πρόμαχος τῆς Α' Οἰκον. Συνόδου τῆς Νικαίας, πολέμῳ τὸν Ἀρειὸν κατήχησεν εἰς Χριστολογικὴν αἵρεσιν παράλληλον ὡς πρὸς τὴν τοῦ Σαδελλίου. «Μαρκελλιανόι» ὑπῆρχον μέχρι τὸ 400.

100. Βλ. καὶ σημ. 94 καὶ 97. Ὑπονοεῖται ὁ Ἀτάρβιος.

101. Ὑπάρχει καὶ γραφὴ «δόγματι» ἀντὶ «διδάγματι». Τὴν πρώτην προτιμοῦν οἱ Βενεδικτῖνοι καὶ ὁ Deferrari.

30 νῶν¹⁰² μηνῶν, καμμίαν δλασφημίαν δὲν θά δυνηθοῦν νά μᾶς προσάβουν, διότι πολλοὶ εἶναι εἰς καθεμίαν (Τοπικήν) Ἑκκλησίαν ὅσοι θά μαρτυρήσουν τὴν ἀλήθειαν (ὕπὲρ ἡμῶν).¹⁰³

2. Ἐξ ἄλλου, ἂν ἐρωτηθοῦν ποία εἶναι ἡ αἰτία αὐτοῦ τοῦ κρυφοῦ καὶ ἀδιαλλάκτου πολέμου (ἐναντίον μας), ἀναφέρουν κάποιους ψαλμοὺς¹⁰⁴ καὶ τρόπον μελωδίας¹⁰⁵ διαφορετικὸν ἀπὸ τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς σᾶς συνήθειαν, καθὼς καὶ μερικὰ παρόμοια, διὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νά ἐντρέπωνται οὗτοι. Κατηγοροῦμεθα ἐπίσης ὅτι ἔχομεν ἄνδρας εὐσεβεῖς ἰσκητάς, οἱ ὁποῖοι ἀπηρνήθησαν τὸν κόσμον καὶ ὅλας τὰς διωτικὰς μερίμνας, τὰς ὁποίας ὁ Κύριος παρομοιάζει μὲ ἀκάνθας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀφήνουν τὸν λόγον (τοῦ Θεοῦ) νά φθάσῃ μέχρι τὴν καρποφορίαν.¹⁰⁶ Οἱ ἄσκηται αὐτοὶ «φέρουν παντοῦ καὶ πάντοτε εἰς τὸ σῶμά των τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ»¹⁰⁷ καὶ

102. Εἰς τὸ κείμενον: «φ υ λ λ ο χ ὦ ν» (ἡ φυλλοβόλων ἢ φυλλορρόων) = καθ' ὅς πίπτουν τὰ φύλλα. «Φυλλόχοροι μήνες» συγκεκριμένως εἶναι οἱ φ θ ι ν ο π ω ρ ι ν ο ῖ (βλ. Λεξ. L-S καὶ Δημητράκου, «φυλλορρόφ φθινοπώρῃ») καὶ ὅχι οἱ «χειμερινοὶ» γενικῶς, ὡς μεταφράζει ὁ Π. Χρήστου. Τότε αἱ νύκτες εἶναι μεγαλύτεραι καὶ οἱ ἄνθρωποι ὄνειρεῦνται περισσότερο! Λόγῳ τῆς ἀλαφρότητος τῶν συκοφαντῶν του ἀναγκάζεται νά διμύλῃ καὶ ὁ Ἅγιος «ἐλαφρῶς».

103. Ὅχι ἀπλῶς οἱ ἐπίσκοποι τῶν Τοπικῶν Ἑκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι «ἐκοινωνοῦν» μετὰ τοῦ Μ. Β. (βλ. ἀνωτέρω, Ἐπιστ. 204, § 7), ἀλλὰ καὶ πολλοὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοί.

104. Καὶ εἰς τὸ κείμενον «ψ α λ μ ο ὅ ς», ὑπὸ τοῦς ὁποίους πρέπει νά ἐννοηθοῦν ὅχι μόνον οἱ διδλικοὶ Ψαλμοὶ ἢ «τρόπος ἀπαγγελίας ψαλμῶν», ἀλλὰ καὶ τ ῥ ο π ᾶ ρ ι α καὶ Ἰ μ ν ο ι Τριαδικοῦ καὶ Χριστολικοῦ κυρίως περιεχομένου. Ἡ λ. «ψαλμοί» εἰς δὴλωσιν χριστιανικῶν ὕμνων (καὶ ὅχι διδλικῶν Ψαλμῶν) ἦτο ἤδη ἐν χρῇσει. Ἰσως μάλιστα ὅπ' αὐτὴν τὴν ἐννοίαν χρησιμοποιεῖ τὴν λ. καὶ ὁ Ἀπ. Παῦλος (Ἐφεσ. 5, 19 καὶ Κολοσ. 3, 16: «...ψαλμοὶς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς»). Ἐνα αἶδινα καὶ πλεον ἐνωρίτερον ὁ αἰρετικὸς (Υἱοθετιστὴς Μοναρχιανός) Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς (260) ἀπηγόρευε νά ψάλλωνται ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ «ψ α λ μ ο ι εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν» (Εἰσεβ., Ἐκκλ. Ἰστ. VII, 30, 10, παρὰ Ἀνδρέου Φυτράκη, Ἡ Ἑκκλησιαστικὴ ἡμῶν Ποίησις κατὰ τὰς κυριωτέρας αὐτῆς φάσεις, Ἀθήναι 1956, σ. 9). Εἰς καταπολέμησιν τῶν αἰρετικῶν ὕμνων τῶν Ἀπολιναριστῶν καὶ Ἀρειανῶν ἰδίᾳ οἱ Ὀρθόδοξοι συνέθετον ἰδίους αὐτοτελεῖς ὕμνους, μάλιστα τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὅτε δασίμως νά δυνάμεθα νά ὑποστηρίξωμεν ὅτι ὁ Μ. Β. εἶχε καθιερώσει τοιοῦτο «Ψαλμῶδες»-ὕμνους, ἰσως μάλιστα καὶ ἐν τῶν ποιημάτων τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (βλ. Ἀνδρέου Φυτράκη, ἔ.ἀ., σ. 13).

105. Περί τοῦ «τρόπου μελωδίας» θά ἐπανέλθῃ ὁ Μ. Β. διὰ πολλῶν εἰς τὴν ἐν συνεχείᾳ § 3.

106. Πρβλ. Παραβολὴν Σπορέως, Ματθ. 13, 7, 22· Μάρκ. 4, 7, 18-19 καὶ Λουκ. 8, 7, 14: «τὸ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας περὶν, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκούσαντες καὶ ὑπὸ μεριμνῶν καὶ πλοῦτου καὶ ἡδονῶν τοῦ βίου πορευόμενοι συμπνίγονται καὶ οὐ τελειοφροῦσι».

107. Β' Κορ. 4, 10.

- 10 «ἔχουν σηκώσει τὸν σταυρόν των»¹⁰⁸ καὶ ἀκολουθοῦν τὸν Θεόν. Ἐγὼ ὅμως θὰ προσέφερον ὡς ἀντίτιμον ὅλην μου τὴν ζωήν,¹⁰⁹ διὰ τὰ γίνουσι ἰδικά μου αὐτὰ τὰ ἀδικήματα, νὰ ἔχω δηλαδή πλησίον μου καὶ ὑπὸ τὴν καθοδηγίαν μου ὡς διδασκάλου τῶν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι ἐξέλεξαν καὶ ἀκολουθοῦν αὐτὴν τὴν ἀσκητικὴν ζωήν. Ἀλλ' ἤδη καθὼς ἔχω πληροφορίας, ὑπάρχει δεδαίως εἰς τὴν Αἴγυπτον¹¹⁰ τοιαύτη ἀρετὴ ἀνδρῶν (ἀσκητῶν), ἴσως ἀκόμη ὑπάρχουν μερικοὶ καὶ εἰς τὴν Παλαιστίνην ἐπιτυχάνουν νὰ διάγουν ζωὴν σύμφωνον πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον. Ἐπίσης πληροφοροῦμαι ὅτι ὑπάρχουν μερικοὶ τέλειοι καὶ μακάριοι ἄνδρες (ἀσκηταί) καὶ εἰς τὴν Μεσοποταμίαν. Ἡμεῖς ὅμως εἴμεθα παιδιὰ συγκριτικῶς¹¹¹

108. Ματθ. 16, 24· Μάρκ. 8, 34· Λουκ. 9, 23 καὶ 14, 27.

109. Ἀπλοώτερον θὰ ἐλέγομεν: τὰ πάντα καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν μου.

110. Ὡς γνωστόν, ἡ Αἴγυπτος ὑπῆρξε διὰ τῶν Ἀγίων Ἀντωνίου (+ 356), Ἀμμοῦν (+ πρὸ 356), Μακαρίου Αἰγυπτίου (+ πρὸ 390) καὶ Ἰβὶ (τοῦ Παχωμίου (+ 346) ἡ πατρίς τοῦ Μοναχισμοῦ. Ταύτην καὶ τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Μεσοποταμίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Κοίλην Συρίαν (βλ. Ἐπιστ. 1 καὶ 223, § 2. Ἐπίσης 1 ΜΒΑ, Εἰσαγωγή, σ. 24) εἶχαν ἐπισκεφθῇ προσωπικῶς, ἀλλὰ πρὸ 15ετίας καὶ πλέον, διό καὶ δι' ἀκριβολογίαν, ἴσως, χρησιμοποιοῖ τὸ ἀκούει ἐπὶ ἡμέτερον ἀντιλήψεως καὶ πληροφορίας.

111. Ὁ τρόπος γενικῶς κατὰ τὸν ὅποιον ὁ Μ. Β. ἀναφέρεται εἰς τὴν γνωρίμιαν τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς τοῦ δεῖκναι ἀκριβῶς ποῖαν ἰδέαν εἶχεν ὁ ἴδιος περὶ αὐτῆς. Ἡ χρῆσις λέξεων ὡς αἱ λ. «ἴσως» καὶ «μερικοὶ» σημαίνουν ὅτι μᾶλλον δὲν ὑπενόει ὅλον τὸν σύγχρονόν τοῦ Μοναχισμόν, ὁ ὅποιος εὗρίσκετο τότε ἐν ἀκμῇ, ἀλλὰ τοὺς πραγματικοὺς ἀσκητὰς καὶ μάλιστα τοὺς ἐξ αὐτῶν ὁ ρ θ ο δ ὁ ξ ο υ ς, ἐπειδὴ πολλοὶ Μοναχοὶ εἶχον παραιοῦσθαι ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν. Ἐξ ἄλλου εἶναι χαρακτηριστικώτατον καὶ διδασκαλικώτατον ὅτι «συγκριτικῶς» μὲ αὐτοὺς εὗρίσκει καὶ ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸν τοῦ «παιδὶ»! Ἐνθ' δὲ αὐτὸς εἰδωσεν εἰς τὸν Μοναχισμόν κ α ι κοινωνικὸν χαρακτήρα, ὅμως σαφῶς καὶ ἐκ τῶν ἐνταῦθα λόγων τοῦ φαίνεται πόσῃ σημασίαν ἀπέδιδεν εἰς τὴν «ἀ σ κ η σ ι ν» ὡς χαρακτηριστικῶς ἀκριβῶς τοῦ Μοναχισμοῦ, ὥστε προτιμᾷ τὴν ὀνομασίαν «Ἀ σ κ η τ ῆ ς» (πρβλ. Λόγοι Ἀσκητικοί, Ἀσκητικά). Εἶναι δὲ γνωστόν, ὡς θὰ ἴδωμεν πολλάκις, ὅτι καὶ περὶ τῶν Μοναχῶν καὶ Ἀσκητῶν χρησιμοποιοῖ τὸ ὄνομα «Χριστιανός» καὶ θεωρεῖ τὴν «ἀσκητικὴν» ζωὴν ἀπλῶς «πολιτείαν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον». Διότι ὧντος ἡ πραγματικὴ «εὐαγγελικὴ πολιτεία» εἶναι ζωὴ «ἀσκητικὴ» καὶ ὅχι «κοσμικὴ καὶ τοιαύτου εἶδους «κοινωνικὴ», ὡς θεωροῦν καὶ ζοῦν αὐτὴν πολλοὶ ἄνθρωποι, ἀκόμη καὶ «θρησκαέοντες» καὶ μάλιστα σύγχρονοι. Ἰδοὺ ἡ σαφὴς ἄποψις τοῦ Μ. Β.:

«Ἰδοὺ σεσαφηνίσταί σοι ὡς π ά ν τ ε ς ἄνθρωποι ἀπαιτηθησόμεθα τὴν πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον ὑπακοὴν μοναχοὶ τε καὶ οἱ ἐν συγγίαις. Ἀρκέσει γάρ τῃ ἐπὶ γάμον ἐλθόντι ἡ συγγνώμη τῆς ἀκρασίας καὶ τῆς πρὸς τὸ θῆλυ ἐπιθυμίας τε καὶ συνουσίας. Τ á δ é λ ο ι π ά τ ῶ ν é ν τ ο λ ῶ ν π ά σ ι ν ὁ μ ο ι ῶ ς ν ε ν ο μ ο θ ε τ ῆ μ é ν α ο ὁ κ á ν ὡ θ υ ν α τ ο ῖ ς π α ρ α β α ί ν ο υ σ ι» (P.G. 31, 628 BC). Ἡ προσευχὴ καὶ ἡ νηστεία, λ.χ. ἡ ολιγάρκεια, ἡ μελέτη τοῦ θείου λόγου, ἡ καθαρότης κλπ. ἀφοροῦν πάντα Χριστιανόν. Κατωτέρω ὁ Ἅγιος θὰ ὁμιλήσῃ περὶ καθημερινῶν «ἀγρυπνιῶν» τοῦ λαοῦ!

τουλάχιστον με τοὺς τελείους (αὐτοὺς ἀνδρας).

- 20 Ἐάν ἐξ ἄλλου ὑπάρχουν καὶ γυναῖκες αἱ ὁποῖαι ἐξέλε-
ξαν νὰ ζήσουν ζωὴν εὐαγγελικὴν καὶ αἱ ὁποῖαι ἀφ' ἑνὸς
προτιμοῦν¹¹² τὴν παρθενίαν ἀπὸ τὸν γάμον καὶ ἀφ' ἑτέρου
δουλαγωγῶν¹¹³ καὶ ὑποτάσσουν τὸ σαρκικὸν φρόνημα¹¹⁴ καὶ
ζοῦν μετὰ τὸ πένθος τὸ ὁποῖον μακαρίζεται (ἀπὸ τὸν Κύρι-
ον),¹¹⁵ αὐταὶ εἶναι μακάριαι διὰ τὴν προτίμησίν των αὐτήν,
εἰς οἷονδήποτε μέρος τῆς γῆς καὶ ἂν εὐρίσκωνται. Ὅμως
εἰς ἡμᾶς¹¹⁶ (ἄκόμη τὰ ὑψηλὰ καὶ τέλεια στάδια) αὐτὰ εὐρί-
σκονται εἰς μικρόν¹¹⁷ βαθμόν, ἐπεὶ δὴ ἀκόμη διδασκόμεθα τὰ
στοιχεῖα (τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς) καὶ (τώρα) εἰσερχόμεθα
εἰς τὸν εὐσεβῆ δῖον. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ἐάν (ὁ παρθενικὸς
25 δῖος τῶν γυναικῶν αὐτῶν) προσενῇ κάποιαν (δῆθεν) ἀσχη-
μίαν¹¹⁸ εἰς τὸν (ἐν γένει) δῖον τῶν γυναικῶν, δὲν θὰ κατα-
δεχθῶ νὰ ἀπολογηθῶ χάριν αὐτῶν (ὡς πρὸς τοῦτο). Σᾶς

112. Ἡ προτίμησις τοῦ ἑνὸς δὲν συνυπονοεῖ καὶ ὑποτίμησιν τοῦ ἄλλου καθ' ἑαυτό. Προτιμῶ τὸ «κ α λ λ ι ο ν» ἀπὸ τοῦ «κ α λ λ ο ν» θὰ ἔλεγεν ὁ Ἱ. Χρυσόστομος, ἐπειδὴ εἶμαι ἐλευθέρως καὶ θύναμαι νὰ πράξω τοῦτο καὶ εἶναι πρὸς ὠφέλειάν μου.

113. Πρὸλ. Α' Κορ. 9, 27: «ὡπιοῦμαι μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ», «ὡποτάσσω τὸ χεῖρόν τῇ κρείττειν», τὸ σῶμα εἰς τὸ πνεῦμα.

114. Πρὸλ. Ρωμ. 8, 6-7.

115. Ματθ. 5, 4: «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται». Τὸ πένθος ὡς καρπὸν μετανοίας διὰ τὰς προσωπικὰς ἁμαρτίας καὶ τὸ κακὸν ἐν γένει οἱ μεταγενέστεροι Πατέρες ὠνόμασαν «χ α ρ ο π ο ι ὀ ν π ἑ ν θ ο ς» καὶ «χ α ρ μ ο λ ὀ ὑ π η ν».

116. Ὁ Courtonne προτιμᾷ τὴν γραφὴν «παρ' ἡμῶν», ἐνθ' οἱ Βενεδικτῖνοι, ὁ Deferrari καὶ ἡμεῖς προτιμῶμεν τὴν γραφὴν «παρ' ἡμῖν».

117. Εἰς τὸ καίμενον: «μ ι κ ρ ᾶ τ α ῖ τ α». Εἶναι ἀκόμη «μικρά», διότι ἀνωτέρω ὡμίλησα περὶ «παίδων», οἱ ὅποιοι (βλ. κατωτέρω) μόλις τώ-
ρα μανθάνουν τὸ «ἀλφαβητάριον» τῆς ἀλήθους καὶ τελείας «ἀσκητικῆς» ζω-
ῆς. Θαυμαστὴ ὄντως ἡ ταπεινότης τοῦ διδασκάλου καὶ Νομοθέτου καὶ τοῦ Μοναχισμοῦ! Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ὁ διδάσκαλος τῶν βασιλοπαίδων Ὁνωρίου καὶ Ἀρχαδίου Ἀβδᾶς Ἀ ρ ο ἑ ν ι ο ς ὁ Μ ἑ γ α ς, ὁ ὁποῖος ἐγκα-
τέλειψε τὸ παλάτιον καὶ ἐγένεν ἱσαγγελὸς ἀσκητής, ὅταν μετὰ ἀπορίαν ἠρω-
τήθῃ «πῶς τοσαύτην παιδεύουσιν ρωμαϊκὴν καὶ ἐλληνικὴν ἐπιστάμενος» ἠρώτα
περὶ τῶν «λογισμῶν» του ἔνα «ἀγροίκον γέροντα Αἰγύπτιον» ἀσκητὴν, ἀπήν-
τα: «Τὴν μὲν ρωμαϊκὴν καὶ ἐλληνικὴν ἐπίσταμαι παιδεύειν, τ ὀ ν δ ἔ
ᾶ λ φ ᾶ β η τ ο ν π ο ὅ ᾶ γ ρ ο ῖ κ ο υ τ ο ὗ τ ο υ ο ὅ π ω μ ε μ ᾶ
θ η κ α!» (Τὸ Γερωντικόν, ἥτοι «Ἀποφθέγματα Ἀγίων Γερόντων, ἔκδ. Π.Β.
Πάσχου, ἐκδ. οἴκου «Λοτέρος», Ἀθῆναι 1961, σ. 55).

118. Ἰδοὺ μία ἄλλη ἔμμεσος κατηγορία, ὡς φαίνεται, κατὰ τοῦ Μ. Β., ὅτι θῆθεν ἡ «ἀσκητικὴ» ζωὴ εἰδικώτερον τῶν γυναικῶν εἶναι «ἀσχημία»
εἰς τὴν φυσικὴν ἀποστολὴν τῆς γυναικὸς, προσωρισμένης διὰ τὴν μητρότητα
καὶ τὸ φιλόκοσμον κάλλος! Αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, νομίζομαι, ἔχει ἡ π ε ρ ῖ
σ θ ο ς αὐτῇ, ἡ ὁποία εἶναι συντακτικῶς ἐλλειπὴς ὡς πρὸς τὸ ὁ π ο κ ε ῖ
μ ε ν ο ν, ὡς τοιοῦτου ὁμοῦ νοουμένου, καθ' ἡμᾶς, τοῦ «αἰ πα ρ θ ἑ ν ο ι
γ υ ν α ῖ κ ε ς».

- διαβεβαιώνω ὅμως τὸ ἐξῆς: ὅτι δηλαδὴ ὅσα μέχρι σήμερον ὁ πατὴρ τοῦ ψεύδους Σατανᾶς δὲν ἔστερξε νὰ συκοφαντήσῃ, αὐτὰ ἐκστομίζουν ἀυστόλως αἱ χωρὶς φόβον (θεοῦ) καρδίαι καὶ τὰ ἀπύλωτα στόματα (τῶν συκοφαντῶν μας).¹¹⁹
- 30 Θέλω μάλιστα νὰ γνωρίζετε ὅτι ἡμεῖς εὐχόμεθα νὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἔχωμεν (ὀλόκληρα) συντάγματα¹²⁰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, τῶν ὁποίων «ἡ πατρίς ὑπάρχει εἰς τοὺς οὐρανοὺς»¹²¹ καὶ οἱ ὁποῖοι «ἐσταύρωσαν τὴν σάρκα μαζί με τὰ πάθη καὶ τὰς (κακὰς) ἐπιθυμίας»¹²² (τῆς). Διότι αὐτοὶ δὲν μεριμνοῦν διὰ τροφᾶς¹²³ καὶ ἐνδύματα,¹²⁴ ἀλλ' εἶναι «ἀπερίσπαστοι καὶ καλῶς καὶ σταθερῶς ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Κύριον»¹²⁵ καὶ «νυχθημερὸν ἐγκαρτεροῦν εἰς τὰς προσευχάς».¹²⁶
- 35 (Τῶν Μοναχῶν) αὐτὸν τὸ στόμα δὲν ὁμιλεῖ περὶ τῶν (ματαίων) ἔργων τῶν ἀνθρώπων,¹²⁷ ἀλλὰ ψάλλουν ὕμνους¹²⁸ εἰς τὸν Θεόν μας συνεχῶς καὶ «ἐργάζονται μετὰ τὰς ἰδίας τὰς χεῖρας των»,¹²⁹ ὥστε νὰ ἔχουν νὰ μεταδίδουν εἰς ὅσους ἔχουν ἀνάγκην».¹³⁰

119. Ἐκεῖνοι ἐψευδολόγουν μετὰ θράσους, ὁ Μ. Β. ὁμολογεῖ τὴν ἀλήθειαν μετὰ θάρρους.

120. Οὕτω καὶ εἰς τὸ κεῖμενον, δηλαδὴ ὀλοκλήρους στρατιάς, (μεγάλας) Μονάς (Courtonne). Ὁ Ἀπ. Παῦλος θὰ εἴπῃ: «ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἡ τοὐλάχιστον τοὺς Χριστιανούς, ὅσοι, ὡς ἐξηγητοὺν ἄλλοι Πατέρες, ὅταν βλοῖ θὰ διῇγον παρθενικὴν ζωὴν, συντόμως, μετὰ τὸν θάνατον των, θὰ ἐπῆρχετο ἡ συντέλεια τοῦ παρόντος κόσμου καὶ τὸ οὐράνιον «πολίτευμα», «ἡ μέλλουσα βασιλεία», θὰ ἐπεκράτει καθολικῶς καὶ αἰωνίως, θεοσημένου-καταργουμένου τοῦ κακοῦ. θὰ «συντεμένετο» ὁ χρόνος τῆς ἐλευθεώσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὁ ὅποιος θέλει οἱ Χριστιανοὶ νὰ εἶναι οἱ «ἐκλεκτοὶ» τῆς. (Ματθ. 11, 12).

121. Ἡ ἀγιογραφικὴ δηλαδὴ λέξις τοῦ κειμένου «πολίτευμα» (Φιλίπ. 3, 20) ἐδῶ κυρίως σημαίνει, ὡς καὶ εἰς τὸν Ἀπ. Παῦλον, τὸ «περιεχόμενον».

122. Γαλ. 5, 24.

123. Πρβλ. Ματθ. 6, 25.

124. Ἐ. ἀ., στ. 28. Πρβλ. καὶ Α' Τιμ. 6, 8.

125. Α' Κορ. 7, 35: «πρὸς τὸ... εὐπάρεδρον τῇ Κυρίῳ ἀπεριπαύτως». Τὴν λ. «εὐπάρεδρον» ὁ Π. Χρήστου μεταφράζει «εὐπαρουσίαστοι», σημασία ἡ ὁποία θὰ ἐδικαιολογεῖτο ἴσως, ἂν εἰς τὸ κεῖμενον δὲν παρελείπετο ἡ ἀγιογραφικὴ λ. «εὐσχημον-εὐσχημοί», ἐνῶ τὸ «εὐπάρεδρος», ἂν συναφεῖ μάλιστα πρὸς τὸ ρ. «προσμένειν», σημαίνει τὸν «σταθερῶς παρακολουθοῦντα, διηνεκῶς παραμένοντα, τὸν ἐγχαρτεροῦντα, ἀφωσιωμένον, προσκεκολλημένον εἰς τι» (Λεξικ. Ἀρχ. Ἑλλ. Γλῶσσ. Ἰωάν. Σταματάκου).

126. Πρβλ. Α' Τιμ. 5, 5. Τὸ «προσμένειν» σημαίνει κυρίως μετ' ἐπιμονῆς μένειν, «προσκαρτερῶ» (Ζιγαβηνός).

127. Φαλμ. 16, 4: «...ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων».

128. Πρβλ. Ἐφεσ. 5, 13 καὶ Κολαο. 3, 16. Βλ. καὶ σημ. 104.

129. Πρβλ. Α' Κορ. 4, 12: «...ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσίν».

130. Ἐφεσ. 4, 28: «...ἵνα ἔχη μεταδίδοναι τῇ χερίᾳ ἔχοντι».

3. Ὡς πρὸς δὲ τὴν κατηγορίαν διὰ τὰς ψαλμωδίας,¹³¹ μὲ τὴν ὁποίαν ἰδιαιτέρως οἱ συκοφάνται μας ἐκφοβίζουν τοὺς ἀπλοϊκωτέρους (ἀπὸ τοὺς πιστοὺς), δύναμαι νὰ ἀποκριθῶ τοῦτο: ὅτι δηλαδὴ αἱ ἐπικρατοῦσαι ἤδη συνήθειαι εἰς ὅλας τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ συνάδουν καὶ συμφωνοῦν¹³² μὲ αὐτάς. Διότι εἰς ἡμᾶς ὁ λ α ὀ ς ἐγείρεται ἀπὸ θαθείας, νυ-

131. Βλ. σημ. 104.

132. Ἡ «σ υ μ φ ω ν ί α» ἐγκτεται εἰς τὸ ὅλον πνεῦμα, διότι μία μεταβολὴ «ἐπὶ τὰ θελτίψ» καὶ γενικῶς μία ὀργάνωσις τῶν Ἱ. Ἀκολουθεῖν ἦτο φυσικὸν ἐπακόλουθον τῆς καταπαύσεως τῶν Διωγμῶν. Πάντως ἀκόμη εὐρισκόμεθα εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς Ὑμνογραφίας καὶ Ὑμνωδίας, ὅτε δεσπόζον τὸ Ψαλτήριον καὶ αἱ διδλικά Ὡδαί, ἐπικρατεῖ δηλαδὴ ἡ λεγομένη «τ ᾱ ῥ ῑ ε ἰ ς» τῆς Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ἰδιαιτέρως ἐφύλασσον τὸν Δον καὶ Ἰωσφ τὸν Δον αἱ. αἱ Μοναὶ τοῦ ὅρου Σινᾶ καὶ τῆς Αἰγύπτου (βλ. Ἀνδρέου Φυτράκη, ἔ. ἀ., σ. 16 κ. ἐξ.). Ἡ πρώτη, ἄς εἰπωμεν, ἀπόκλισις, εἶναι ἡ δημιουργία καὶ παρεμβολὴ Στιχηρῶν Τροπαρίων εἰς τὰ ἐνδιάμεσα τῶν Ψαλμικῶν Στάσεων καὶ Ὡδῶν, τὰ Καθίσματα καὶ Μεσῶδια. Κυρίως ὅμως ἐχομεν τὴν ἐποχὴν ταύτην, καὶ μὲ ἐπίκεντρον Ἰωσφ τὴν Καππαδοκίαν, τὴν μετᾶσαι ἀπὸ τῆς ἀπλῆς «ἐμμελοῦς ἀναγνώσεως» (Μ. Ἀθανάσιος) εἰς τὸν λεγόμενον «ἁσματικὸν τύπον» τῶν Ἱ. Ἀκολουθεῖν, καίτοι ἀκόμη, ὡς εἴπομεν, εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ἀρχήν. Τὸ ἀπλοῦς μέλος τῶν ἀντιφωνήσεων γίνεται συνθετικώτερον καὶ ἁρμονικώτερον, μάλιστα εἰς τὰς πόλεις, καὶ ἡ κατὰ δ ὀ ο, χ ο ρ ο ὕ ς ἀντιφωνικὴ ψαλμωδία ἣ ὁποία φέρεται εἰσαχθεῖσα κυρίως εἰς Ἀντιόχειαν περὶ τὰ μέσα τοῦ Δον αἱ., ἐπικρατεῖ πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος τόσοις εἰς Καππαδοκίαν, ὅσον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Ἡ ἀντίδρασις εἰς τὴν θεωρουμένην «καινοτομίαν» ἦτο ἰσχυροτέρα μετὰ τῶν Μοναχῶν τῆς Νιτρίας καὶ κατ' αὐτὸν τὸν Δον αἱ., ὡς μαρτυροῦν χαρακτηριστικώτατα σχετικὰ κείμενα ἐκ τῶν «Γεροντικῶν» (βλ. Ἀνδρέου Φυτράκη, ἔ. ἀ., σ. 17, 22). Ἰδοὺ πῶς διαμαρτυρεται εἰς τῶν Γερόντων:

«Ποία γὰρ κατάνυξις, ποία δάκρυα τίκτονται ἐ κ τ ῶ ν τ ρ ο π α ρ ῖ ω ν; ποία γὰρ κατάνυξις τῇ μοναχῇ, ὅταν ἐν ἐκκλησίᾳ ἡ ἐν κελλίῳ ἴσταται καὶ ὕψοι τὴν φωνὴν αὐτοῦ ὡ ς ο ἰ β ὀ ε ς; Εἰ γὰρ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ παριστάμεθα, ἐν πολλῇ κατανύξει ὀφείλομεν ἴστασθαι καὶ οὐχὶ ἐν μετεωρισμῷ. Καὶ γὰρ οὐκ ἐξῆλθον οἱ μοναχοὶ ἐν τῇ ἐρήμῃ ταύτῃ ἵνα παριστανται τῇ Θεῇ καὶ μετεωρίζονται καὶ μ ε λ φ ῶ δ ο ὅ σ ι ν ἁ σ μ α τ α καὶ ρ υ θ μ ῖ ζ ο υ σ ι ν ἡ χ ο υ ς καὶ σ ε ῖ ο υ σ ι χ ε ῖ ρ α ς καὶ μ ε τ α β α ῖ ν ο υ σ ι π ὅ θ α ς, ἀλλ' ὀφείλομεν ἐν φόβῳ πολλῇ καὶ τρόμῳ, δάκρυσι τε καὶ στεναγμοῖς μ ε τ ᾱ ε ὀ λ α β ε ῖ α ς καὶ α ὀ κ α τ ᾱ ν ὀ κ τ ο υ καὶ μ ε τ ρ ῖ α ς φ ω ν ῆ ς τὰς προσευχὰς τῇ Θεῇ προσφέρειν» (ἔ. ἀ., σ. 17).

133. Εἶναι ἡ γνωστὴ ὥρα τοῦ μοναστικοῦ Ὁρθρου, ἥτοι ὀλίγον μετὰ τὰ μεσάνυχτα, μετὰ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν συνήθειαν συγχρόνου ὥρας ἡ ἐξδόμης περίπου θυζαντινῆς (ἀπὸ τῆς δόσεως τοῦ ἡλίου, ὡς ὑπολογίζεται ἀκόμη σήμερον ἡ ὥρα εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος). Πρβλ. καὶ ἀρχὴν Ε' Ὡδῆς (Ἡσ. 26, 9): «Ἐ κ ν υ κ τ ὀ ς ὁ ρ θ ρ ῖ ζ ε ἰ: τὸ πνεῦμά μου πρὸς Σέ, ὁ Θεός». Εἶναι ὅμως χαρακτηριστικώτατον ὅτι ἐδῶ ὁ Μ.Β. δὲν ὁμιλεῖ μόνον περὶ μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ «λ α ο Ὑ», ὁ ὁποῖος ἐπίσης «ἐκ νυκτὸς ὠρθεῖεν ἐπὶ τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς».

- 5 κτός¹³³ (καὶ μεταβαίνει) εἰς τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς.¹³⁴ Ἀ-
φοῦ δὲ μὲ πόνον καὶ θλίψιν καὶ συνεχῇ δάκρυα ἐκδηλώνουν
τὴν μετάνοιαν των ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ¹³⁵ (προσευχόμενοι), εἰς
τὸ τέλος (τοῦ Ὁρθρου) ἀφήνουν τὰς (τοιαύτας) προσευ-
χὰς καὶ ἀρχίζουν τὴν ψαλμωδίαν.¹³⁶ Ἦδη λοιπὸν διαμοιρά-
ζονται εἰς δύο χορούς καὶ ψάλλουν ἀντιφωνικῶς μεταξύ των
καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἀφ' ἐνὸς μὲν βοηθοῦν τὴν κατα-
νόησιν τῶν ἱερῶν λογίων¹³⁷ (τῶν ψαλμάτων) καὶ ἀφ' ἐτέ-
10 ρου συγκρατοῦν¹³⁸ εἰς τὸν ἑαυτὸν των τὴν προσοχὴν καὶ
τὴν ἀμετεώριστον διάθεσιν τῶν καρδιῶν (των). Μετὰ ταῦ-

134. Τὸν διὰ τοῦτο λεγόμενον «εὐκτῆριον οἶκον», δηλα-
δὴ τὸν ναόν.

135. Οὕτως ἀποδίδομεν τὴν φράσιν «ἐξομολογούμενοι τῷ Θεῷ».

136. Ἡ «ψαλμωδία» ἐδῶ πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν ἀντιφωνικὴν τοι-
αύτην καὶ νὰ νοηθῇ ὅτι μόνον ἐπὶ διδλικῶν ψαλμῶν, ἀλλὰ καὶ τροπαρίων
(βλ. σημ. 104).

137. Οἱ ἔξοι μεταφραστὰὶ ὑπὸ τὴν λ. «λόγια» ἐνόμισαν ὅτι πρόκειται
περὶ «ἀγιογραφικῶν» «λογίων», ἴσως καὶ «Ἀναγνωσμάτων», ἐνῶ πρόκειται
διὰ τὰ «λόγια» γενικῶς τῶν ψαλλομένων νεκρῶν, εἴτε
ἦσαν διδλικά εἴτε μὴ. Κατωτέρω (§ 4, στ. 6-7) ὁ Μ. Β. θὰ κάμῃ διάκρισιν
μεταξὺ «ἀνθρωπίνων ρημάτων» καὶ «λογίων τοῦ Πνεύματος», χρησιμοποιοῦ-
μεν κατὰ τὰς «λιτανείας», τῶν πρώτων ὑπὸ τῶν Νεοκαίσαρέων, τῶν δευ-
τέρων ὑπὸ τῶν Καισαρέων. Ἡ χρῆσις «ἐλευθέρων» τροπαρίων καὶ εὐχῶν,
ἐκτὸς τῶν διδλικῶν Ψαλμῶν, Ὡδῶν, Ἀναγνωσμάτων, εἶχε σχέσιν καὶ μὲ
τὸ «εὐχὰς» τῆς Ἀκολουθίας. Φαίνεται ὅμως ὅτι εἰδικῶς εἰς τὰς «λι-
τανείας» οἱ Νεοκαίσαρεῖς δεν ἐχρησιμοποιοῦν ψαλμοὺς καὶ ὅχι γενικῶς, ὅτι
δηλαδὴ καὶ εἰς τὸν Ὁρθρον, διότι «διατηροῦσαν τὸ παλαιὸν τυπικόν...», τὸ
ὅποιον ἐχρησιμοποιοῦσε πολὺ ἀραιῶς διδλικὸς ψαλμοὺς, ὥς ὑποστηρίζει ὁ
Π. Κρήστου. Τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς συνέβαινε κατὰ τὴν παλαιὰν «τάξιν». Ἡ
«στιχολογία τοῦ Ψαλτηρίου» ἐδέσποζεν, ἡ δὲ πρᾶξις καὶ «τάξις» αὐτῇ ἦτο
«καθολικὴ» διὰ τὰς βασικὰς Ἱ. Ἀκολουθίας, μάλιστα τοῦ Ὁρθρου. Ἦδη ἡ
ἐν Λαοδικαίᾳ Τοπικὴ Σύνοδος, ἡ ὁποία φέρεται συνελθεῖσα περὶ τὸ 360
(μεταξὺ 343 καὶ 381) διὰ τοῦ 17 Κανόνος ὥριζε: «Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπι-
συνάπτειν (κατ' ἀδιάκοπον συνέχειαν) ἐν ταῖς συναξεῖσι τοὺς Ψαλ-
μοὺς, ἀλλὰ διὰ μέσου καὶ ἑκάστον Ψαλμὸν γίνεσθαι ἀνά-
γνωσιν» χύμα εὐχῶν. Ὁ λόγος δὲ ἦτο, διὰ νὰ μὴ «ἀκηδῆς ὁ λαὸς ὑπὸ τοῦ
κόπου» (Ζωνάρης). Καὶ τοῦτῃ εἶναι ἡ ἀφορμὴ, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ θεοὶ
Πατέρες ἐμύρασαν τὸ Ψαλτήριον εἰς διάφορα Καθίσματα καὶ ἀναμεταξὺ τῶν
Καθισμάτων ἔβαλαν καὶ ἐσχάτως, αἱ ὁποῖαι ἐβρίσκονται εἰς πολλὰ
Ψαλτήρια καὶ χειρόγραφα καὶ τυπωμένα» (Ἀγ. Νικοδήμιου Ἀγιορείτου, Πη-
δάλιον, ἐκδ. «Ἀστὲρος», Ἀθῆναι 1957, σ. 427).

138. Εἰς τὸ καίμ. ἡ μετοχὴ «διοικοῦντες», τὴν ὁποίαν ὁ Π. Κρήστου
μεταφράζει «δieuθετοῦντες» (μέσα των τῶν πρ. καὶ τὸ ἀμ. τῶν καρ.). Σαφέ-
στερον θὰ ἐλέγομεν: «ἐπιβάλλονται εἰς τὸν ἑαυτὸν των -αὐτοκυριαρχοῦν
(-ντα), ὥστε νὰ ἔχουν προσοχὴν καὶ εὐσταθεῖαν λογισμῶν»
(τὸ ἀμετεώριστον).

τα ἀντιθέτως,¹³⁹ ἀφοῦ ἀφήνουν εἰς ἓνα νὰ ἀρχίζῃ πρῶτος (κατὰ στίχους) τὴν μελωδίαν, οἱ λοιποὶ ἐπαναλαμβάνουν (εἰς τὸ τέλος τῶν στίχων) τὰ «ἐφύμνια».¹⁴⁰ Τοιοῦτοτρόπως λοιπόν, ἀφοῦ διέλθουν¹⁴¹ τὴν νύκτα μὲ τὴν ποικιλίαν¹⁴² τῆς

139. Ὁ Π. Χρήστου τὸ τοῦ κειμ. «πάλιν» ἀφήναι ἀμετάφραστον, τὸ ὅποιον ὁμοῦ παρέχει ἔννοιαν ἐπαναλήψεως: «καὶ πάλιν, ἐκ νέου», ἐνθ', νομίζομεν, σημαίνει «τοῦναντίον πρὸς ὅ,τι συνέβαινε προηγουμένως», μετὰδασιν εἰς ἄλλον τρόπον.

140. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀντιφωνικὴν φαλμυδίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν φάλλουν οἱ δύο χοροὶ $\varepsilon \nu \alpha \lambda \lambda \alpha \xi$ τὸ αὐτὸ ᾄσμα ἢ διάφορον κατὰ συνέχεια, ἐνταῦθα εἰς φάλλει φαλμόν ἢ τροπάριον κατὰ στίχους καὶ οἱ λοιποὶ πάντες «ὀπηχοῦν», δηλαδὴ «ἀποκρίνονται» μὲ χαρακτηριστικὸν « $\alpha \kappa \rho \sigma \tau \varepsilon \lambda \varepsilon \acute{\upsilon} \tau \iota \sigma \nu$ » στίχον ἢ χαρακτηριστικὴν καὶ πάντοτε σύντομον φράσιν ἢ ἐπικλήσιν, ἢ ὁποῖα λέγεται «ἐφύμνιον» (πρὸλ. «ἐφ' ὁδός»). Ἑσποτικὴν ἰδεάν τοῦ τρόπου τοῦτου φαλμυδίας-ὕμνηδίας ἔχομεν ἀκόμη ἐν χρήσει κατὰ τὸ Μ. Ἀπόδειπνον, ὅτε κατὰ τὴν « $\varepsilon \pi \iota \mu \varepsilon \lambda \eta$ » $\alpha \nu$ κατὰ στίχους περικαπῆς: ἐκ τοῦ Ἡσαίου (8, 9-14) «ὀπηρεῖται» τὸ «ἐφύμνιον»: «Ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός». Παρομοίως καὶ κατὰ τὸν Ἑσπερινὸν τοῦ Μ. Σαββάτου ἢ Η' Ὡδὴ φάλλεται ἑνός «φάλλοντος» τοὺς στίχους καὶ τῶν λοιπῶν «ὀπηχοῦντων» τὸ «ἐφύμνιον»: «Τὸν Κύριον ὕμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας».

141. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς παρούσης § 3 ἀναφέρει καὶ ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης εἰς ὑποσημ. τοῦ 75 Καν. τῆς Σ' Οἰκουμ. Συνόδου, ὅπου ἀντὶ γραφῆς «διεγεγρόντας» ἔχει « $\delta \iota \alpha \nu \acute{\epsilon} \mu \omicron \nu \tau \varepsilon \varsigma$ ». Ἐάν ὁ Ἅγιος στήριξεται εἰς κώδικα Ἀγιορείτικόν, ἡ γραφή εἶναι ἐνδιαφέρουσα καὶ πιθανή (Βλ. Πηδάλιον, ἔ. ἀ., σ. 287).

142. «Ποικιλία» ἐδῶ δὲν εἶναι τόσο ἐναλλαγὴ ἑμμελοῦς ἀναγνώσεως, ἀντιφωνικῆς φαλμυδίας, μονωδίας καὶ ὀπηχῆσεως, κοινῆς (χόμα) ἀπαγγελίας ἐχθῶν καὶ $\alpha \nu \alpha \gamma \nu \acute{\omega} \sigma \varepsilon \omega \varsigma$, ὅσον κυρίως ἡ ποικιλία $\mu \varepsilon \lambda \omega \delta \acute{\iota} \alpha \varsigma$, «ἡ χοῦ φωνῆς» (§ 4, 31). Περί τῶν «ἐναρμονίων μελῶν τῶν Φαλμών» ὁ Μ. Β. θὰ κάμῃ λόγον εἰς τὴν Α' Ὁμιλίαν τοῦ εἰς τοὺς Φαλμούς (Ρ. Γ. 29, 212). Ὁ δὲ ἱερός Χρὺς ὁ $\sigma \tau \omicron \mu \omicron \varsigma$ εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ τοῦ 41ου Φαλμοῦ λέγει: «Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν ὄντως ἀνίστησι φυγὴν καὶ πταροὶ καὶ γῆς ἀπαλλάττει καὶ τῶν τοῦ σώματος ἀπολβεῖ, θεωρῶν καὶ φιλοσοφεῖν ποιεῖ καὶ πάντων καταγαλᾶν τῶν διωτικῶν ὡς $\mu \varepsilon \lambda \omicron \varsigma$ συμφωνίας καὶ ρυθμῶν συγκείμενον θεῖον ᾄσμα» (Ρ. Γ. 55, 156). Τονίζεται ἰδιαίτερος ἡ πρόκλησις «διαφέροντος» καὶ «ἐντυπώσεως» καὶ ὑπὸ παιδαγωγικὴν ἔννοιαν. Πρὸλ.: «τὴν μελέτην τῶν λογίων ἐντεθῆεν κρατύνοντας», ὡς εἶπεν ἀνωτέρω ὁ Μ. Β. (στ. 10).

Κατὰ τῆς μελωδίας ταύτης ἀργότερον θὰ διαμαρτυρηθῶν οἱ Γέροντες Ἑρμηῖται: «...χυθῆσεται ὁ νοὺς αὐτῶν εἰς τρόπους» (=ἤχους), διό καὶ θὰ κατακρίνουν «τὸ τροπάρια καὶ κανόνας φάλλειν καὶ ἤχους μελλεῖν» (Ἀνδρέου Φυτράκη, ἔ. ἀ., σ. 22). Κατὰ τοὺς ἐρευνητάς, ἀπὸ τὴν ἀκμαζοῦσαν ἑλληνικὴν μουσικὴν ἦντλησαν καὶ ἰδιαίτερος τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐκαλλιέργησαν τὴν θρησκευτικὴν μουσικὴν οἱ Σύροι, οἱ ὅποιοι ἰσως ἐπέδρασαν κατὰ τὸν ἑμμελὸν τοῦτον τρόπον εἰς τὴν χριστιανικὴν ἑλληνικὴν μουσικὴν, τὴν μετὰ ταῦτα δοξαντινὴν. (Περὶ τῆς προσωπικῆς ἐπισκέψεως τοῦ Ἁγίου Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, συνθέτου ὕμνων, εἰς Καισάρειαν πρὸς συνάντησιν τοῦ Μ. Β. ἀναφέρει ὁ Ἀγ. Γρηγόριος Νύσσης (Ρ. Γ. 46, 883).

Ἐξ ἄλλου, ὡς εἶδομεν νὰ ἐπιμένουν καὶ οἱ ἀσκητοὶ Γέροντες Ἑρμηῖ-

15 φαλμωδίας καὶ τὰς ἐνδιαμέσους προσευχάς,¹⁴³ ὅταν πλέον ἀρχίζῃ νὰ λάμπῃ ἡ ἡμέρα ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ,¹⁴⁴ ὥσάν με ἐν στόμα

ται (βλ. σημ. 132, τέλος), ἐνωρίτερον ἢ ὅτῃ ἡ Ἐκκλησία ἔλαβε μέτρα κατὰ παρουσιαζομένων υπερβολῶν. Οὕτως ὁ 15 Καν. τῆς Αἰθιοπικῆς ἐπίσης ἐρίζει: «Περὶ τοῦ μὴ δεῖν πλέον τῶν κ α ν ο ν ι κ ῶ ν φ α λ τ ῶ ν τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαίνοντων καὶ ἀπὸ διεφθάρas φαλλόντων ἐτέρους τιγὰς φάλλειν ἐν Ἐκκλησίᾳ». Καὶ ὁ 75 Καν. τῆς Σ' ἀργότερον ἐρίζει: «Τὸς ἐπὶ τὸ φάλλειν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις παραγινόμενους βουλόμῃθα μὴτε βοαῖς ἀτάκτοις κεχρῆσθαι καὶ τὴν φύσιν πρὸς κραυγὴν ἐκδιᾶζεσθαι, μὴτε τι ἐπιλέγειν τῶν μὴ Ἐκκλησίᾳ ἀρμοδίων τε καὶ οἰκείων· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ κατανύξεως τὰς τοιαύτας φαλμωδίας προσάγειν τῇ τῶν κρυπτῶν ἐφόρῳ Θεῷ...». Σχετικοὶ λόγοι τῶν Μεγάλων Πατέρων εἶναι χαρακτηριστικοί. Ὁ Μ. Β. κάμνει αἰδικὸν λόγον καὶ εἰς τὰ «Ἀσκητικά» Του. Ἐπιλέγει δὲ καὶ ὁ Ἅγιος Νικόδημος σχετικῶς: «Ἀλλὰ τὰ κρατήματα ὅπου οἱ τρωποὶ φάλλοντες φάλλουσιν ἐν ταῖς ἀγρυπνίαις, μὲ τὸ νὰ εἶναι διπλὰ, πολὺ λακίς δὲ καὶ τριπλὰ τοῦ καιμένου, ἀγῶν τῇ ἀληθείᾳ καὶ ὀχληρὰ γίνονται κοντὰ εἰς τοὺς εὐλαβεῖς ἀκροατάς· δι' ὃ παρακαλοῦμεν τοὺς κανονικοὺς φάλλοντας νὰ τὰ φάλλοντες σόντομα, διὰ νὰ εἶναι ἐνταυτῇ καὶ νοστιμώτερα καὶ διὰ νὰ μείνῃ καὶ καιρὸς νὰ τοιαῦτα ἀ ν ὶ γ ν ω σ ι ε ς, καὶ οἱ Κανόνες νὰ φάλλωνται ἀργότερα, εἰς τὰ ὅποια στέκεται ὅλος ὁ τῆς ἀγρυπνίας φυσικὸς καρπός...» (Πηδάλιον, β. ἀ., σ. 286).

«Ἀνάγνωσιν» δὲ ἐβῶ ὁ Ἅγιος Νικόδημος δὲν ἐννοεῖ τὴν «ἀνάγνωσιν» χόμα εὐχῶν, ὥς ὁ Καν. 17 Αἰθ. (βλ. σημ. 147, τέλος), ἀλλὰ τὴν «Ἀνάγνωσιν» «Συναξαρίων» ἢ πανηγυρικῶν Λόγων σχετικῶν πρὸς τὰς ἀγομένας Ἑορτάς. Πρέπει ἐν τοῦτοις νὰ ὑποθέσωμεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ὁρθρῳ, πρὸ τῆς δημοσιότητος τῶν «Κανόνων», καὶ «Ἀνάγνωσιν» ἀπλὴν «Συναξαρίων» ἢ καὶ Λόγων ἐπικαιρῶν, ἴσως καὶ ἀγιογραφικῶν Ἀναγνωσμάτων πέρα καὶ ἐκτὸς τῆς θ. Λειτουργίας. «Συναξάρια» πάντως, δηλαδὴ «Ἀναγνώσεις» σχετικὰς πρὸς τοὺς διους Μαρτύρων ἰδίᾳ ἀναγινώσκοντο εἰς λατρευτικὰς σ υ ν ὶ ξ ε ι ς ἢ ὅτῃ ἀπὸ τοῦ Β' αἰ., διό καὶ «Συναξάρια» ἐκλήθησαν.

143. Ὑπάρχει δὲ ἡ κ ρ ι σ ι ς, ὥς ἔλεπομεν, «φαλμωδίας» καὶ «π ρ ο σ ε υ χ ῆ ς», περὶ τῆς ὁποίας χαρακτηριστικῶς ὁμιλεῖ ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης ἐν ὑποσημειώσει εἰς τὴν «Συμφωνίαν» τοῦ 75 Καν. τῆς Ἀγίας Σ' Οἰκ. Συνόδου, ὅπου λέγει: «Ὅρα δὲ ὅτι ἡ φ α λ μ ω δ ί α διαφέρει τῆς π ρ ο σ ε υ χ ῆ ς, καθότι ἡ μὲν φαλμωδία γίνεται μετὰ μέλους, ἡ δὲ προσευχὴ χωρὶς μέλους. Καὶ οἱ εἰς μὲν τοὺς παλαιούς ἢ φαλμωδία ἐγένετο εἰς τὸ Φαλτήριον τοῦ Δαβὶδ. Διό καὶ ε ὕ ρ ι σ κ ο ν τ α ι π α λ α ι ᾶ Ψ α λ τ ῆ ρ ι α τ ο ν ι σ μ ῆ ν α ὅ λ α μ ἔ φ ω ν ᾶ ς τ ῆ ς μ ο υ σ ι κ ῆ ς. Τὴν σήμερον δὲ γίνεται τὸ ἐναντίον καὶ ἡ μὲν προσευχὴ μὲς τριῶν πρώτων φαλμῶν καὶ τοῦ Πολυελέου), ἡ δὲ φαλμωδία μας, τὰ περὶ τῆς νέας χάριτος διακαυδάνοντα τροπάρια. Οἱ Θεοφόροι ὅμως Πατέρες, οἱ καλούμενοι Νηπτικοί, φαλμωδίαν μὲν λέγουσι τὴν διὰ τοῦ στόματος καὶ λόγου προσευχὴν, Προσευχὴν δὲ τὴν διὰ τοῦ νοῦς γινομένην» (Πηδάλιον, β. ἀ.).

144. Τὰ αὐτὰ περίπου λέγει καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μ. Β. Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης περιγράφων τὴν κ η δ ε ί α ν τῆς ἀδελφῆς τῶν Ὁσίας Μακρίνης: «Ἀλλὰ διαστήσας (=χωρίσας) κατὰ γένος τὸν συρρέοντα λαόν, καὶ τὸ ἐν γοναίῃ πληθὺς τῇ τῶν παρθένων (=μοναζουσῶν) σ υ γ κ α τ α μ ῖ ξ α ς χ ο ρ ῶ, τὸν δὲ τῶν ἀνδρῶν ὄμιλον τῇ τῶν μοναζόντων τάγματι μίαν ἐξ ἑκατέρων εὐρυθμὸν τε καὶ ἐναρμόνιον καθάπερ ἐν χοροστασίᾳ, τὴν φαλμωδίαν γενέσθαι παρεσκευάσα διὰ τῆς κ ο ι ν ῆ ς π ᾶ ν τ ω γ σ υ »

καὶ μίαν καρδίαν, ἀπευθύνουν εἰς τὸν Κύριον τὸν «Ψαλμὸν τῆς ἐξομολογήσεως»¹⁴⁵ καὶ θεωρεῖ καθείς ὡς ἰδικά του τὰ περὶ μετανοίας λόγια (τοῦ Ψαλμῶδου).¹⁴⁶ ..

(Συνεπῶς) ἐὰν μᾶς ἀποφεύγετε ἐξ αἰτίας αὐτῶν, πρέπει πρῶτον νὰ ἀποφεύγετε τοὺς Αἰγυπτίους,¹⁴⁷ καθὼς ἐπειτα νὰ ἀποφεύγετε τοὺς Λίβυας καὶ τῶν δύο Λιβυῶν,¹⁴⁸ τοὺς Θηβαίτας,¹⁴⁹ τοὺς Παλαιστίνιους,¹⁵⁰ τοὺς Ἀραβες,¹⁵¹ τοὺς

ν ο δ ι α ς εὐκόσμως συγκακράμενν...». (Εἰς τὸν θῖον τῆς Ὀσίας Μακρίνης, P.G. 46, 998 A).

145. Βλ. ἀνωτέρω σμ. 135. Ἐκ τῆς ἐν συνεχείᾳ φράσεως «ρήματα μετανοίας» ὑποτίθεται ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ καθ' αὐτὸ «Ψαλμοῦ μετανοίας», τοῦ Ν' (5006). Ὡς γνωστὸν ὅμως, ἡ λ. «ἐξομολόγησις» σημαίνει καὶ δ ο ξ ο λ ο γ ι α, ὅπως καὶ τὸ ρ. «ἐξομολογοῦμαι» σημαίνει καὶ δοξολογῶ. Μάλιστα οἱ Βενεδικτῖνοι ἀναφέρουν τὸ ἐξῆς σχόλιον κώδικος: «τό, Δόξα ἐν ὑψίστοις, λέγει», δηλαδὴ τὴν γνωστὴν «δοξολογίαν», εἰς τὴν ὁποίαν δεδαίως ὑπάρχουν καὶ ἀρκετὰ «ρήματα μετανοίας» (εἰς περισσότερους τῶν πέντε στίχων), ὅπως τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους Ψαλμοὺς «ἐξομολογητικούς» ὅ π ο τ ῆ ν δ ι π λ ῆ ν ἔ ν ο ι α ν τ ῆ ς ἐ ξ ο μ ο λ ο γ ῆ σ ε ω ς -μετανοίας καὶ τῆς δοξολογίας. Τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι νὰ εἴχε προηγηθῇ κατ' ἀντιφωνικὴν ψαλμωδίαν ἡ γνωστὴ ὁμὰς τῶν «Ψαλμῶν μετανοίας» (6, 31, 37, 101, 127, 142) ἢ παρόμοιοι καὶ ἴσως οἱ ψαλμοὶ 104-106, 117 ἢ 135, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπισυνήπτετο διὰ σ υ ψ α λ μ ω δ ι α ς ὁ κατ' ἐξοχὴν «ψαλμὸς μετανοίας» καὶ «ἐξομολογήσεως», ὁ Ν'.

146. Ἡ λ. δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ καίμενον ἀλλ' ἐννοεῖται. Καὶ τοῦ μὲν Ν' Ψαλμοῦ ποιητὴς εἶναι ὁ Προφῆτὰναξ Δαβὶδ, ὁ ὁποῖος «ἐξομολογεῖται» τὰς δύο θανασίμους ἁμαρτίας του, «μοιχείαν» μετὰ τῆς Βηρσαβέ καὶ «φόνον» τοῦ συζύγου τῆς Οὐρίας. (Βλ. 6' Βασ. κεφ. 11 καὶ 12). Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς «δοξολογίας» ἐὰν πρόκειται, ὡς γνωστὸν, αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ ψαλμικῶν στίχων, τῶν ἑποίων συνεκδοχικῶς ποιητὴς θεωρεῖται ὁ Δαβὶδ, ὁ ἄ λ η θ ῆ ς τ ὁ π ο ς ἄ λ η θ ῶ ς μετανοοῦντος.

147. Εἶναι προφανές ὅτι αἱ ὁροθεσίαι τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Μ. Β., ἔχουν σχετικῶς μεταβληθῇ. Οὕτω σήμερον Αἰγύπτιοι καὶ Ἀραβες σχεδὸν συμπίπτουν. Τότε Α ἱ γ ὅ π τ ι ο ι ἦσαν οἱ κάτοικοι τῆς ἐκτενοῦς χώρας μεταξύ Λιβυκῆς καὶ Ἀραβικῆς Ἐρήμου, μὲ σπονδυλικὴν στήλην τὸν Νεῖλον ποταμὸν καὶ κυριώτατα τὸ Δέλτα τοῦ Νεῖλου, πρὸς τὴν Μεσογείον. Κατ' ἀκρίβειαν ἀπὸ τοῦ Μ. Θεοδοσίου ἡ Αἰγύπτος ὠργανώθη εἰς δέκα ἐπαρχίας.

148. Ἐπὶ τὰς δύο Λ ι β υ α ς ἐννοοῦνται ἡ πρὸς Αἴγυπτον (Α. καὶ ΝΑ.) καὶ ἡ κατὰ Κυρήνην (Δ.) καὶ γενικῶς ἡ παράκτιος χώρα τῆς Β. Ἀφρικῆς. Ἀνθρὸν δὲ εἰς τὴν Αἰγυπτιακὴν Διοίκησιν.

149. Εἰς τὸ καίμενον «Θ η ε α ι ο υ ς», δηλαδὴ κατοίκους τῆς ἀρχαίας Φαραωνικῆς πόλεως τῶν Θηδῶν ὀνομασθεῖσης περιοχῆς Θηβαίδος, πρώτης καὶ δευτέρας, εἰς τὴν Ἄνω Αἴγυπτον (Ν.) καὶ ἐκκλησιαστικῶς ὑπῆγοντο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρείας. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν τῆς Αἰγυπτιακῆς Θηβαίδος ἥκμασεν ἰδιαιτέρως ὁ ἀναχωρητικὸς Μοναχισμός. Γνωστότατον εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου Παύλου τοῦ Θηβαίου ἡ Ἀπλοῦ.

150. Τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς τῆς Ἀγίας Γῆς, ἥτοι τοῦ σημερινοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῆς Ἰορδανίας.

151. Τοὺς κατοίκους τῆς Ἀραβικῆς Χερσονήσου, περιδρεχομένης σχε-

Φοίνικας,¹⁵² τοὺς Σύρους¹⁵³ καὶ τοὺς κατοίκους πλησίον τοῦ Εὐφράτου¹⁵⁴ ποταμοῦ, ἀλλὰ καὶ γενικῶς ὅλους ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἀγαποῦν καὶ τηροῦν τὰς ἀγρυπνίας¹⁵⁵ καὶ τὰς προσευχὰς καὶ τὰς ἀπὸ κοινοῦ ψαλμωδίας.

4. (Ναί), ἀλλὰ ἰσχυρίζεται (ὁ συκοφάντης μας) ὅτι δὲν ὑπῆρχον αὐτὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου.¹⁵⁶ (Τότε) ὅμως δὲν ὑπῆρχον οὔτε αἱ λιτανεαὶ¹⁵⁷ τὰς ὁποίας

δὲν πανταχόθεν ὑπὸ τῆς Ἑρυθρᾶς θαλάσσης, τοῦ Ἰνδικοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ Κόλπου.

152. Τοὺς κατοίκους τῆς παραλίου χώρας τῆς λεγομένης Συριακῆς θαλάσσης (Μεσογείου), ἡ ὁποία ὠρίζετο Β. ὑπὸ τῆς Βορείου Συρίας, Α. ὑπὸ τῆς Κόιλης Συρίας καὶ ΝΑ. ὑπὸ τῆς Παλαιστίνης (Γνωσταὶ πόλεις: Τύρος, Σιδῶν, Βηρυτός, Βύβλος). Ἦδη ὅμως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰ. δὲν εἶχεν ἐντελῶς ἐκχριστιανισθῇ ἡ χώρα, ὅπως καὶ ἡ Ἀραβία, διὸ καὶ ὁ Ἱ. Χρυσόστομος, μάλιστα ὡς ἐξόριστος, διηθούνηεν ἐκεῖ ἱεραποστολὰς μὲ πρωταγωνιστὴν τὸν ἱεραπόστολον Κωνσταντῖον (πρὸλ. "Αγ. Ἰωάν. Χρυσόστ. Ἐπιστ. 50, 51, 54, 126 καὶ 221, ἐν Ρ. Γ. 52).

153. Τοὺς κατοίκους τῆς Συρίας, τῆς Β. καὶ Κόιλης κυρίως (τότε κεντρικαὶ πόλεις Ἀντιόχεια καὶ Δαμασκός). Ὁρίζετο Δ. ὑπὸ τῆς Φοινίκης, Ν. ὑπὸ Παλαιστίνης καὶ Ἀραβίας, Α. ὑπὸ Μεσοποταμίας, ΒΔ. καὶ Β. ὑπὸ Μεσογείου καὶ Καππαδοκίας.

154. Πρόκειται περισσότερο διὰ τὴν περιοχὴν τῆς νοτίου κοίτης του, πρὸς τὸν Περσικὸν Κόλπον.

155. Βλ. καὶ σημ. 133. Δὲν πρόκειται περὶ τῶν σήμερον καλουμένων «ἀγρυπνιῶν», αἱ ὁποῖαι ἐλέγοντο «παννυχίδες», ἀλλὰ περὶ τῶν «Βαθέων Ὁρθρῶν», ἡ «τάξις» τῶν ὁποίων, κατὰ τὸν Μ. Β., ἦτο γενικῶς «σύμφορος» εἰς τὰς ἀνωτέρω περιοχάς. Ὡς γνωστόν, εἰς τὴν Ἐπιστ. 204, § 7, ὁ Μ. Β. ἀπαριθμεῖ ὡς «κοινωνούσας» μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Καισαρείας πολλὰς ἀκόμη Ἐκκλησίας, εἰς τὰς ὁποίας ἀσφαλῶς θὰ ὑπῆρχον παρόμοια λειτουργικὰ «εἶδη». Ἡ ἰδιαίτερα μνεῖα ὅμως ἐδῶ τῶν ἀνωτέρω περιοχῶν δὲν εἶναι, νομίζομεν, ἀσχετος μὲ τὴν εἰς αὐτὰς ἰδιαίτεραν ἀκμὴν τοῦ Μοναχισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ «φυχή» εἶναι ἡ προσευχή καὶ ἡ λατρεία ἐν γένει. Εἶναι δὲ γνωστόν πόσων ἐπίδρασιν εἶχον τὰ μοναστικά κέντρα εἰς τὴν ὅλην ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν τῶν περιοχῶν τῶν. Ἐξ ἄλλου εἶναι γνωστόν ὅτι γενικῶς ὁ Μ. Β. ἡσυχολήθη ἰδιαίτερος καὶ μὲ «εὐχὴν ὁ δὲ ἅγιος τὰς εἰς τὸν θεὸν κοσμίαν τοῦ ὁσίου ἡμῶν, τὰ ἄλλα οἷς ἂν ὁ ἀληθὺς ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ καὶ μετὰ θεοῦ τεταγμένος λαὸν ὠφελησθεῖν» ("Αγ. Γρηγορ. Θεολ. Ἐπιτάφ. εἰς Μ. Β., Α Δ', 9-10). Εἰδικὰς εὐχὰς ἔχομεν εἰς τὸ Μεσοδυτικόν, τὰς ὥρας, τὴν θ. Λειτουργίαν καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις (Μέγα Εὐχολόγιον).

156. Βλ. καὶ Ἐπιστ. 204, 2, 5 σημ. 10 (καὶ 1 ΜΒΑ, σ. 14-15, σημ. 21). Εἶχε διέλθει ἕκτοτε ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη (+270).

157. Φαίνεται ὅτι ὑπὸ τὰς «λ ι τ α ν ε ι α ς» ὁ Ἅγιος δὲν ἐννοεῖ ἰδιαίτερας Ἱ. Ἀκολουθίας τῆς μεταγενεστέρας μορφῆς τῶν, μάλιστα μετὰ πομπῆς Ἀγίων Λειψάνων ἢ Εἰκόνων, γινομένων δὲ ἰδίᾳ πρὸς ἀποτροπὴν θεσηγνίας ἢ ἄλλου δεινοῦ. Ἐννοεῖ μᾶλλον ἱκεσίας, μετανοίας, ἀλλὰ δι' «ἀποσχεδίων» εὐχῶν γινομένων ὑπὸ τῶν Νεοκαισαρέων, ἐνῶ οἱ Καισαρεῖς ἐχρησιμοποιοῦν τοὺς διδλικοὺς «Ψ α λ μ ο ὺ ς μ ε τ α ν ο ι α ς» (6λ. σημ. 145). Πάντως «λιτανεαὶ» γνωρίζομεν καὶ ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἑννοίαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἤδη τῶν Διωγμῶν. Ὅποσδήποτε ὅμως εἶναι πολλὴ μεταγενεστέρᾳ ἢ μορφή τῆς διατηρουμένης «Λιτῆς», ψαλλομένης ἢ πρὸ τῶν Ἀποστίχων

- σεῖς τώρα ἐπιτελεῖτε¹⁵⁸ (μεγαλοπρεπῶς). Καὶ δεδαίως δὲν ἀναφέρω τοῦτο διὰ νὰ σᾶς κατηγορήσω. Διότι θὰ ηὐχόμεν ὅλοι σας νὰ διαγέτε ζωὴν ἐν μέσῳ δακρύων καὶ ἀδιακόπου μετανοίας, ἀφοῦ καὶ ἡμεῖς δὲν κάμνομεν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ἱκετεύωμεν (διὰ λιτανειῶν τὸν Θεόν) ὑπὲρ (ἀφέσε-
 5 ως) τῶν ἁμαρτιῶν μας. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι δὲν τὸ κάμνομεν μέ (ἰδικὰ μας) ἀνθρώπινα λόγια, ὅπως ἀκριδῶς σεῖς, ἀλλὰ μὲ τὰ (ἁγιογραφικά) «λόγια τοῦ Πνεύματος»¹⁵⁹ ἱκετεύομεν τὸν Θεόν μας νὰ γίνῃ Γλεως.¹⁶⁰
- Ἄλλ' ὅτι δὲν ὑπῆρχον¹⁶¹ αὐτὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ θαυμαστοῦ¹⁶² Γρηγορίου ποίας ἀποδεικτικὰς μαρτυρίας ἔχετε (νὰ

εἰς Μεγ. Ἐσπερινούς Παννυχίδων ἢ εἰς τὸ τέλος τοῦ Μεσονυκτικοῦ εἰς συνήθεις Ὁρθροὺς καὶ εἰς καθωρισμένον χρόνον τῶν «Καθολικῶν» τῶν Ἱ. Μονῶν, τὴν «Λιτὴν». Καὶ ἡ μορφή ἐπίσης τῶν συγχρόνων Λιτανειῶν μετὰ πομπῆς, ὅτε φάλλεται Κανὼν Ἁγίου κλπ., διαφέρει, ἐνῷ πρᾶπει ὁ κεντρικὸς πυρῆν, ἰδιαίτερος ἱκετευτικὸς-παρακλητικὸς, τὰ πολλὰ «Κόρια, ἐλέησον», αἱ «μετάνοιαι» (μικραὶ καὶ μεγάλαι προσκυνήσεις) νὰ παρέμεινεν ὁ αὐτὸς περίπου εἰς ὅλας τὰς μορφὰς «λιτανειῶν».

Αἱ δὲ λ. «λ ι τ α ν ε ῖ α» καὶ «λ ι τ η» παράγονται ἐκ τοῦ ρ. «λ ι σ σ ο μ α ι» = δέομαι, πικραλῶ, ἱκετεύω καὶ εἰς ἔκφρασιν θερμῆς δεήσεως-ἱκεσίας ὁ Ὅμηρος προσθέτει «γούνην λαθὼν ἢ ἐλὼν», δηλ. πίπτειν καὶ ἀφάμενος τῶν γονάτων τοῦ παρακαλουμένου· ἀρ α γ ο ν ο κ λ ι τ ῶ ς π α ρ α κ α λ ῶ. Τὸ αὐτὸ σημαίνει καὶ τὸ ρ. «λ ι τ α ν ε ῖ ω».

158. Ὅπως ἀποδίδομεν τὸ ρ. «ἐπιτηδεύετε» τοῦ καίμενου, εἰς τὸ ὁποῖον, νομίζομεν, ὅτι συνυπονοεῖται καὶ ἡ ἐννοια κάποιας ὑπερβολῆς, τόσοι ὥς πρὸς τὴν ὅλην ὁργάνωσιν-πομπήν, ὅσον καὶ εἰς τὸ περιεχόμενον: εὐχαὶ-δεήσεις «ἀντισχεδίαι», χωρὶς χρησιμοποίησιν φαλμῶν ἢ ἄλλων ἁγιογραφικῶν ἀποσποματίων.

159. Πρὸς τὴν ἰδίαν φράσιν εἰς Ἐπιστ. 204, δ, 23, (βλ. καὶ σημ. 45). Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μ. Β. δὲν «κατηγορεῖ» τὴν τέλειον «λιτανειῶν», ὑπογραμμίζει ὅμως τὴν χρῆσιν ἐλευθέρας συνθέσεως εὐχῶν-δεήσεων ὑπὸ τῶν Νεοκαίσαρέων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πρᾶξιν τῶν Καισαρέων καὶ ἄλλων ἱσοῦς, σημαίνει ὅτι ἡ παράδοσις ἦτο ὑπὲρ τῆς συνειδητῆς προσπάθειας συνθέσεως-ὁργάνωσεως τῶν Ἱ. Ἀκολουθιῶν-καὶ τῶν εὐχῶν καὶ Τροπαρίων-διὰ τῆς χρήσεως ἁγιογραφικῶν στίχων καὶ λέξεων. Τοιαύτη προσπάθεια εἶναι φανερά καὶ εἰς πολλὰ μεταγενέστερα τροπάρια.

160. Εἰς τὸ καίμ. ἀπλῶς «τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξιλεσόμεθα». Ἡ γνωστὴ ὁμοῦς φράσις τῶν «λιτανειῶν»: «...καὶ ἱ λ ε ω ς ἡμῖν γενεθ, Δέσποτα, ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν καὶ ἐλέησον ἡμᾶς, ἁγιογραφικὴ κατὰ δόξιν (πολλὰ χωρία), φαίνεται εἶναι ἀρχαιοτάτη.

161. Προηγούμενος, διὰ τῆς μεταβάσεως εἰς τὰς «μὴ ὑπαρχούσας» ἐπὶ Γρηγορίου «λιτανείας» ἐφάνη παραδεχόμενος ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὄντως ἡ σύγχρονος του φαλμωδία-μελωδία. Ἄλλ' ἦδη, ἐμμέσως πάλιν, ἀποκρούει τὴν «κατηγορίαν». Δὲν πρόκειται περὶ «τεχνάσματος» ρητορικοῦ πρὸς ὑπεκφυγὴν, ἀλλὰ περὶ «πνευματικῆς» ἀληθείας. Ἦ π ῆ ρ χ ε ν ἡ φαλμωδία καὶ ἀπλῶς ὁργανώθη ἐντὸς τοῦ γράμματος καὶ τοῦ πνεύματος τῆς Παραδόσεως, ἱεροπρεπῶς.

162. Ὅπως καὶ εἰς τὸ καίμενον, σημαίνει δὲ: «ἀξιοθαυμάσιος». Ἄλλὰ

παρουσιάσετε), μάλιστα σεις, οι οποίοι καμμίαν από τὰς παραδόσεις ἐκείνου¹⁶³ δὲν διεφυλάξατε μέχρι σήμερον. (Οὐτως) ὁ Γρηγόριος δὲν ἐκάλυπτε τὴν κεφαλὴν¹⁶⁴ του κατὰ τὴν ὥραν τῶν προσευχῶν. Διότι πῶς (ἦτο δυνατόν νὰ πράξῃ τοῦτο) αὐτός¹⁶⁵ τούλάχιστον, ὁ ὁποῖος ἦτο γνήσιος¹⁶⁶ μαθητὴς τοῦ Ἀποστόλου (Παύλου), ὁ ὁποῖος ἐδίδασκε: «(Γενικῶς) κάθε ἀνὴρ ὁ ὁποῖος προσεύχεται ἢ προφητεύει (καὶ διδάσκει), ἐνῶ ἔχει κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του, ἀτιμάζει τὴν κεφαλὴν του». ¹⁶⁷ Ἐπίσης: «ὁ ἀνὴρ δεδαιώς

πιθάνον νὰ ὀνομασθῇ ὁ Μ. Β. καὶ τὸ εἰδεκτόν του χάρισμα, τοῦ «Θαυμάτου ἁγίου»». Ὁ Μ. Β. εἰς τὸ «Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» ἔργον του (Ρ. Γ. 32, 205-208, κεφ. κθ') ἀναφέρει χαρακτηριστικὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ (βλ. 1 ΜΒΑ, Εἰσαγωγή, σσμ. 21, σ. 15).

163. «Οὐδὲν τῶν ἐκείνου!» Κατὰ πρόληψιν καὶ συνεκδοχὴν, ὡς θὰ ἐλέγομεν συντακτικῶς, ὁ Μ. Β. ἔχει εἰς τὸν νοῦν του τὰ ἀναιρετικά «πάντων τῶν ἐκείνου»: τὴν φ ε υ θ ο λ ο γ ι α ν καὶ τὴν α ἱ ρ ε σ ι ν (ἀθέτησιν τῶν Ἱουδαίων — κατὰ Μάρκελλον), ὡς θὰ ἀναφέρῃ κατωτέρω. Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ ὑποβολῆς. Περὶ δὲ τῆς δῆθεν ἐναντιοφανείας τῶν ἐνταῦθα λεγομένων ὑπὸ τοῦ Μ. Β. πρὸς τὰ ἐν κεφ. 29, 74, «Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», βλ. σσμ. Βενεδικτίνων εἰς Ρ. Γ. 32, 764-65.

164. Τὸ περὶ «λιτανειῶν» καὶ περὶ καλόημιτος τῆς κεφαλῆς ἀναφέρονται ὡς παραδείγματα μὴ συμφωνίας τῶν Νεοκαισαρείων πρὸς τὸν Ἅγιον Γρηγόριον, τὸ μὲν δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ ὡς «καινοτομία», τὸ δὲ ὡς παράδοσις καὶ κατάρχησις παραδοθείσης «τὰς ἐξ ἐμῶς». Ἰσως νὰ ὀψήρχον καὶ ἄλλα. Ἀρκεῖται ὅμως εἰς αὐτά, διὰ νὰ ἀναφέρῃ καὶ ἡ θ ι κ ἱ παραδόσεις.

Ἐν τούτοις, εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ τρόπος ἀναφορᾶς τοῦ Μ. Β. εἰς τὰ παραδείγματα ταῦτα. Ἄν καὶ πρόκειται περὶ ρητῶν καὶ σαφῶν εὐαγγελικῶν Ἑντολῶν, ὥστε τὴν παραδοσὶς τῶν νὰ εἶναι κατακριτὰ ἀσχετὴς πρὸς τὸ παράδειγμα τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου, ὅμως τὰς συσχετίζει καὶ τὸν τρόπον τινὰ τὰς ἐξαρτᾷ καὶ ἀπὸ τὴν πράξιν ἐκείνου. Διότι ἐκεῖνος ὑπεῖρξεν ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῶν, ὁ κήρυξ καὶ ἐρμηνευτὴς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ὁλης Ἱ. Παραδόσεως. Τὸ παράδειγμα εἶναι σπουδαῖον, διότι θέτει ἐπὶ τῆς ὁρθῆς τροπᾶς τὸ πρόβλημα τῆς ἐρμηνείας τῆς Ἱ. Παραδόσεως, γραπτῆς ἢ ἀγράφου. Ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία καὶ ἡ ἐκείνην συνεχίζουσα ἀπαραχαράκτως Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὡς α ὁ θ ε ν τ ι κ ὁ ὅ ς κ α τ ὁ χ ο υ ς, ἐρμηνευτὴς καὶ συνεχιστὴς τῆς Ἱ. Παραδόσεως ἀναγνωρίζει πρωτίτως τοὺς κανονικοὺς ἐπισκόπους καὶ ἐν ταύτῃ τὴν καθολικὴν συνέληξιν τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ. Ἐξ ἄλλου μία ἀγραφὸς παράδοσις δὲν δύναται νὰ ἔρχεται εἰς ἀντίφασιν πρὸς ρητὴν καὶ σαφὴ ἀγιογραφικὴν τοιαύτην.

165. Ἡ «μεγαλοσύνη» τῶν Ἁγίων Πατέρων δὲν ἔγκειται εἰς τὴν «φυσικὴν» μεγαλοφυΐαν των ἢ ἄλλα προσόντα, καὶ ὅσα ἐναντιώμενα καὶ εἰς μὴ Χριστιανούς, ἀλλ' εἰς τὴν π ι σ τ ὶ τ ῆ τ ἁ των εἰς τὴν παραδοθεῖσαν Πίστιν.

166. Τὸ ἀ ν τ ῖ θ ε α τ ο ν, ὡς γνωστὸν, εἶναι τὸ ἐπιθετὸν «ν ὁ ὅ ς», κατὰ κυριολεξίαν γενικῶς δὲ: πλαστός, κίβδηλος, ὑποβολιμαῖος.

167. Α' Κορ. 11, 4. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι τὸ χωρίον ἀνήκει εἰς ἐκτενὴ περικοπὴν μετ' ἀνακτόσεως θαθείας (στ. 1-16), προτάσσονται δὲ οἱ χαρακτηριστικοὶ ἐπίσης στίχοι: «Μετὰ τὴν ἐμὴν γίνεσθε, καθὼς καὶ ἐγὼ Χριστοῦ. Ἐκαινῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὅτι π ἄ ν τ α μου μέμνησθε

- δὲν ὑποχρεοῦται νὰ καλύπτῃ τὴν κεφαλὴν του, ἐπειδὴ ἐδημιουργήθη ἐξ ἀρχῆς καὶ εἶναι εἰκὼν καὶ δόξα τοῦ Θεοῦ».¹⁶⁸
- 15 Ἐξ ἄλλου ἀπέφευγε τοὺς ὄρκους ἢ καθαρὰ ἐκείνη καὶ ἀνταξία τῆς μετοχῆς εἰς τὴν χάριν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ψυχὴ (τοῦ Γρηγορίου), διό καὶ ἠρκεῖτο εἰς τό (ἀπλοῦν) «ναὶ» καὶ τὸ «ὄχι» χάρις (εἰς τὴν ὑπακοήν του) εἰς τὴν Ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, ὁ Ὅποιος ἐδίδασκεν: «Ἀντιθέτως (πρὸς τὸν Μωσαϊκὸν Νόμον), Ἐγὼ σὰς λέγω νὰ μὴ ὀρκίζεσθε καθόλου».¹⁶⁹ Οὐτε ἠνείχετο ἐκεῖνος νὰ ἀποκαλέσῃ τὸν ἀδελφόν του «μωρόν», διότι ἐφοβεῖτο τὴν (σχετικὴν) ἀπειλὴν τοῦ
- 20 Κυρίου.¹⁷⁰ Θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ πικροὶ λόγοι ἀπὸ τὸ στόμα ἐκείνου δὲν ἐξήρχοντο.¹⁷¹ Τὴν κακολογίαν τὴν ἐμίσει, ἐπειδὴ αὐτὴ ἀποκλείει τὴν εἰσοδὸν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.¹⁷² Ὁ φθόνος καὶ ἡ ὑπερηφάνεια εἶχον ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν ἄδολον ἐκείνην ψυχὴν.¹⁷³ Δὲν ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ τὸ Θυσιαστήριον προτοῦ συμφιλιωθῆ μὲ τὸν (λυπημένον) ἀδελ-

καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις κατέχετε» (στ. 1-2). — Τὸ ρ. «π ρ ο φ η τ ε ὑ ε ι» ὑπάρχει καὶ εἰς τὸ κείμενον καὶ σημαίνει: α) προφητεῖαι ἀποκαλύπτων μυστήρια καὶ β) διδάσκει ἐρμηνεύων μυστηριώδεις ἀληθείας, καὶ εἰς τὰς δύο ὁμοῦς περιπτώσεις ἐνεργῶν κατ' ἐμπνευσιν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ὡς «χαρισματικός».

168. Ἐ. ἀ., στ. 7. Παραδέχεται ἡ αἰτιολογία, ἡ ὁποία βαρύνεται εἰς τὸν στ. 8: «...παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστὸς ἐστὶ, κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός». Ἡ «κεφαλὴ» ἀνταῖθα εἶναι σ ὁ μ ὆ σ ὁ λ ο ν. Εἶναι «κεφαλὴ» τοῦ ἀνδρὸς ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. «Ε ἰ κ ὦ ν» δὲ τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ ἀνὴρ ὅχι ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» Θεοῦ πλάσεώς του (Γεν. 1, 26), ἀλλ' ὡς «βασιλεὺς τῶν ἐπιγείων βασιλευμένων ἄνθρωπων». Καὶ «δόξα Θεοῦ» τὸ «ἀρχικόν» σημαίνει. Εἶναι «ὑπάρχος Θεοῦ» (θεωδωρίτος) καὶ ἀντανακλᾷ ὁρατῶς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἀοράτου Δημιουργοῦ ἐπὶ πάντων (βλ. σχετικῶς περισσότερα εἰς Π. Ν. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς Κ. Δ., ἐκδ. 6', Ἀθήναι 1956, σ. 348, 350).

169. Ματθ. 5, 34, 37. Τὸ «ἐρμηνευτικὸν σφάλμα» τοῦ Ἰδίου τοῦ Κυρίου εἰς τὴν Ἐντολὴν του: «μὴ ὁμόσαι ὅπως», δηλαδὴ τό: «μῆτε ἐν τῇ οὐρανῷ... μῆτε ἐν τῇ γῇ... τὸ δὲ περισσὸν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν» (στ. 35-38) ἀποκλείει π ὁ ν τ ο ὁ ρ ο ν, διό καὶ ὁ Μ. Β., ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ εἰς ἄλλα ἔργα του, εἶναι ἀπόλυτος. Δὲν ἀναφέρει ὁμοῦς εἰς ποίαν ἔκτασιν καὶ ὑπὸ ποίαν μορφήν ὀρκίζοντο οἱ Νεοκαίσαρες. Ἀλλὰ γνωρίζομεν, δυστυχῶς, τί συμβαίνει σήμερον. Οἱ λεγόμενοι «ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι», οἱ ὅποιοι διεκδικοῦν ὑποκατάστασιν τῶν Ἱ. Κανόνων, τὴν ὁποίαν καὶ ἐν πολλοῖς «κατατολμοῖν» πρὸ πολλοῦ ἀνεμποδίστως, ὅχι ἀπλῶς ἀνέχονται τὸν ὄρκον τῶν Χριστιανῶν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων τοῦ Καίσαρος, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλουν τοῦτον εἰς τὰ ἰδικὰ τῶν «ἐκκλησιαστικῶν» δικαστηρίων.

170. Ματθ. 5, 22. Δηλαδὴ «τὴν γέενναν τοῦ πυρός».

171. Συνδυασμὸς καὶ μεταπλασμὸς τῶν χωρίων Ἐφεσ. 4, στ. 31 καὶ 29.

172. Πρβλ. Α' Κορ. 6, 9: «Μὴ πλανᾶσθε» οὕτε πόρνοι... ο ὁ λ ο ἰ δ ο ρ ο ι... βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι».

173. Πρβλ. Α' Πέτρ. 2, 1.

φόν του.¹⁷⁴ Ψευδῇ λόγον καὶ πλαστόν, ὁ ὁποῖος ἐπενεοήθη
25 καὶ κατεστρώθη πρὸς συκοφαντίαν ἄλλων, τὸν ἀπεστρέφε-
το, καθ' ὅτι ἐγνώριζεν ὅτι τὸ ψεῦδος ἔχει γεννηθῆ ἀπὸ τὸν
Διάβολον¹⁷⁵ καὶ ὅτι ὁ Κύριος «θὰ καταστρέψῃ ὅλους ὅσοι
ψευδολογοῦν».¹⁷⁶

Ἐάν λοιπὸν δὲν ὑπάρχῃ μεταξύ σας τίποτε ἀπὸ αὐτά,
ἀλλ' εἴσθε καθαροὶ ἀπὸ ὅλα, (τότε) ὄντως εἴσθε μαθηταὶ
τοῦ μαθητοῦ τῶν Ἑντολῶν¹⁷⁷ τοῦ Κυρίου. Εἰ δ' ἄλλως, ἐξε-
30 τάσατε (τοὺς ἑαυτοὺς σας) μήπως «διυλίζετε τὸν κώνω-
πα»¹⁷⁸ μὲ τὸ νὰ ἀσχολήσθε μὲ ἀκρίδειαν καὶ αὐστηρότητα
διὰ τὸν ἦχον τῆς φωνῆς¹⁷⁹ εἰς τὰς ψαλμωδίας, ἐνῶ παρα-
βαίνετε τὰς μεγίστας¹⁸⁰ Ἑντολάς. Μὲ ὠδήγησε δὲ εἰς τὸ νὰ
ἐκφράσω τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπολογίας
(μου), ὥστε νὰ μάθετε (πρῶτον) «νὰ ἐκβάλλῃτε τὴν δο-
κὸν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς σας καὶ τότε νὰ ἀφαίρῃτε καὶ τὰ
35 ξένα ξυλάκια».¹⁸¹ Παρὰ ταῦτα ὅμως ὅλα τὰ συγκυροῦμεν,
μολονότι τίποτε δὲν θὰ παραμείνῃ χωρὶς νὰ ἐξαιρασθῇ ἀπὸ
τὸν Θεόν, ἀρκεῖ μόνον νὰ εἶναι ἐν ἰσχύϊ ὅσα εἶναι πρωτεύον-
τα, ἀλλὰ καὶ νὰ σταματήσετε ἐντελῶς τὰς καινοτομίας ὡς
πρὸς τὴν πίστιν. (Δηλαδή) μὴ ἀπορρίπτετε τὰς (θείας)
ὑποστάσεις.¹⁸² Μὴ ἀρνῆσθε τὸ Ὄνομα τοῦ Χριστοῦ.¹⁸³ Μὴ

174. Πρὸλ. Ματθ. 5, 23-24. Ἡ Ἑντολὴ ἀπαιτεῖ τὴν συμφιλίαν διὰ
μόνον ὅταν ὑπαίτιος εἶναι ὁ Χριστιανός, ἀλλὰ καὶ ὅταν δὲν εἶναι ὅταν «ὁ
ἀδελφός σου ἔχη τι κατ' αὐτόν» καὶ ἀνεῖ ἰδικῆς του ἀπορριψῆς καὶ ἐν ἀ-
γνοίᾳ του.

175. Πρὸλ. Ἰωάν. 8, 44.

176. Ψαλμ. 5, 7.

177. Ἡ ἔκφρασις χαρακτηριστικῇ. Αἱ Ἑντολαὶ προσωπο-
ποιεῖνται καὶ ὡς «διδάσκαλοι» ἔχουν «ἐμαθῆτας», ὡς
ὁ Ἅγιος Γρηγόριος. Ὄντως, αἱ Ἑντολαὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι τὰ ὁρατὰ «σύμβου-
λα» καὶ τὰ «αἰσθητὰ σημεῖα», διὰ τῶν ὁποίων ἐνεργεῖ ἡ Χάρις τοῦ Ἑντο-
λοδότου Θεοῦ.

178. Ματθ. 23, 24. Τὸ φοβερώτερον ὑπονοεῖται: «τὴν δὲ κάμηλον κα-
ταπίνετε».

179. Πρὸλ. περὶ «ποικιλίας τῆς ψαλμωδίας» εἰς σημ. 152.

180. Δηλαδή «τὰ δαρδέρεια τοῦ Νόμου, τὴν κρίσιν (=δικαιο-
σύνην) καὶ τὸν ἔλεον (=ἀγάπην) καὶ τὴν πίστιν» (Ματθ. 23, 23).

181. Ματθ. 7, 3-5 καὶ Λουκ. 6, 41-42.

182. Καταλήγει διὰ τοῦ οὐσιωδεστάτου, τὴν ἀθέτησιν τῶν ὑποστάσε-
ων, διὰ τῆς παραδοχῆς τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Σαδελλίου καὶ ἰδίᾳ
τοῦ Μαρκελλίου ὁ Ἀγκύρας, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλήσεν εἰς τὴν §
1, 15 κξξ. (βλ. σημ. 98 καὶ 99). Ἀλλὰ περὶ τούτων θὰ ὁμιλήσῃ ἑκτενέως
εἰς τὴν Ἐπιστ. 210, § 3 κξξ.

183. Ἀρνούμενοι τὴν ἰδιαιτέραν Του ὑπόστασιν, ἡρνοῦντο καὶ τὸ Πρό-
σωπον καὶ τὸ Ὄνομα Του ὡς Θεοῦ «ὁμοιούσιον» μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιον
Πνεῦμα.

- 40 παρερμηνεύετε τοὺς λόγους τοῦ Γρηγορίου.¹⁸⁴ Εἰ δ' ἄλλως, ἕως οὗτου θὰ ἀναπνέωμεν καὶ θὰ δυνάμεθα νὰ προφέρωμεν λόγον, θὰ εἶναι ἀδύνατον ἡμεῖς ἐνώπιον τοιαύτης βλάβης ψυχῶν νὰ σιωπῶμεν.¹⁸⁵

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 208 (ΣΗ'—CCVIII)¹⁸⁶

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΛΑΓΚΙΟΝ¹⁸⁷

1. Ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἔχεις τηρήσει σιωπὴν, μολοντί εἶσαι λαλίστατος καὶ ἔχεις κάμει (ἰδιαιτέραν) σπουδὴν καὶ ἐπάγγελμα ἀκριβῶς αὐτό, τὸ νὰ ὁμιλῇς πάντοτε περὶ κάποιου ζητήματος καὶ νὰ ἐμφανίζεσαι διὰ τῶν ἀγορεύσεων. Φαίνεται ὅμως ὅτι αἰτία τῆς σιωπῆς ἀπέναντί μας εἶναι εἰς σὲ ἡ Νεοκαισάρεια.¹⁸⁸ Δι' αὐτὸ καὶ θεωροῦμεν εὖνοιαν τὸ νὰ μνημονευώμεθα (ἀπλῶς) ὑπὸ τῶν ἐκεῖ, ἐπειδὴ ἡ ἀνάμνησις (τοῦ ὀνόματός μας) δὲν εἶναι ἀγαθή, καθὼς λέγουσιν ὅσοι ἤκουσαν (περὶ ἡμῶν). Σὺ ὅμως ἐξ ἀρχῆς ἀνῆκες μεταξὺ ὧσων μισοῦνται ἐξ αἰτίας μας καὶ ὄχι μεταξὺ ὧσων ἀνέχονται νὰ μᾶς μισοῦν ἐξ αἰτίας ἄλλων. Λοιπὸν μείνε ὁ ἴδιος, ἀφ' ἐνὸς δηλαδὴ νὰ μᾶς γράφῃς ὅπου δῆποτε καὶ ἂν εὕρισκεσαι καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ μᾶς ἐνθυμῇσαι, ὥς εἶναι δίκαιον, ἐφ' ὅσον κάπως ἐνδιαφέρεσαι περὶ τοῦ δικαίου. Διότι, ὥς νομίζω, εἶναι δίκαιον νὰ ἀνταποκρίνωνται (μεταξὺ τῶν) ἐξ Ἰσου μὲ ἀγάπην ὅσοι ἐξ ἀρχῆς ἡγαπῶντο.
- 5
- 10

184. Ἐδῶ κάμνει ἀπλὸν θπαινιγμόν, ἐνθ εἰς τὴν Ἐπιστ. 210, § 5, 9 κἄξ. θὰ ἀναπτύξῃ τὴν «παρεξήγησιν»: «ὥς ἄρα Γρηγορίου εἰπόντος ἐν ἐκθέσει πίστεως Πατέρα καὶ Υἱὸν ἐπινοῶ μὲν εἶναι δύο, ὁ π ο ρ ο σ τ ὰ ς εἰ ὁ ἕ ῤ ν». Ἄλλ' ὁ ὅρος «ὑπόστασις» ἀκόμη τότε ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ εἰς δῆλωσιν τῆς ο ὕ σ ῖ α ς - φ ὕ σ ε ω ς, τὴν ὅποιαν καὶ ἔκρινε ὁ Ἅγιος Γρηγόριος (βλ. σχετικῶς εἰς Ἐπιστ. 210).

185. Μία ἐπὶ πλέον ἐκ τῶν τόσων χαρακτηριστικῶν ἀπόψεων τοῦ Μ. Β., ὁ ὅποιος ἐθεώρει τὴν σ ι ω π ῆ ν εἰς ζητήματα πίστεως π ρ ο θ ο σ ῖ α ν. Πρὸλ. Ἐπιστ. 7,9-10: «Κίνδυνος γάρ π ρ ο θ ο σ ῖ α ς ἐν τῇ μὴ προχείρως ἀποδιδόναι τὰς περὶ Θεοῦ ἀποκρίσεις τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον».

186. Ἐγράφη τὸ 375.

187. Ἀγνωστον ἄλλοθεν πρόσωπον. Κατὰ δύο κώδικας ἡ Ἐπιστολὴ χαρακτηρίζεται «φιλικὴ προσηγορία». Ἦτο δὲ ὁ Εὐλάγκιος ρήτωρ ἢ «σοφιστής» (Βενεδικτῖνοι) τὸ ἐπάγγελμα καὶ φίλος πάντως τοῦ Μ. Β. καὶ ἀσφαλῶς Καπαδόκης, διαμένων εἰς Νεοκαισάρειαν ἢ εἰς γειτονικὴν ἐκείνης πόλιν τοῦ Πόντου.

188. Οἱ Νεοκαισαρεῖς δηλαδὴ, ἐνθ ἀρχικῶς ἐξ αἰτίας τῶν φιλικῶν πρὸς τὸν Μ. Β. διαθέσεων τοῦ Εὐλαγκίου τὸν ἀπεστρέφοντο, ἴσως νὰ τὸν ἐπηρέασαν, ὥστε ἐπὶ τι διάστημα νὰ διακόψῃ τὴν φιλικὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ Μ. Β. Ἡ Ἐπιστολὴ εἶναι χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν π ο ρ ο σ τ ῖ α ν, ἀκριβῶς διότι εἶναι ὁ ὕ ν τ ο ρ ο ς, ἀλλὰ καὶ «φιλικὴ προσηγορία», ἐνθ περιέχει καὶ ἑμμεσον ἔλεγχον.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 209 (ΣΘ'—CCIX)¹⁸⁹ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ, ΠΡΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΑΝ¹⁹⁰

Ἐλαχεν εἰς σέ ὁ κληρὸς τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰς θλίψεις καὶ τοὺς ἀγῶνας πρὸς χάριν μας. Αὐτὸ ὅμως εἶναι μία ἀπόδειξις ἀκμαίας ψυχῆς. Διότι ὁ Θεός, ὁ Ὅποῖος οἰκονομεῖ τὰ τῆς ζωῆς μας, εἰς ὅσους δύνανται νὰ ἀντέχουν εἰς μεγάλα ἀγωνίσματα παρέχει μεγαλυτέρας εὐκαιρίας ἐπιτυχίας (καὶ προόδου).

Καὶ σὺ λοιπὸν ὡς δοκιμὴν τῆς ἀρετῆς σου ἀπέναντι τῶν φίλων, ὅπως ἀκριδῶς ἢ κάμινος διὰ τὸν χρυσόν, προέβαλες τὴν ζωὴν σου. Δι' αὐτὸ εὐχόμεθα εἰς τὸν Θεὸν τόν σὸν καὶ οἱ ἄλλοι νὰ γίνουν καλλίτεροι, ὅσον καὶ σὺ νὰ παραμείνης ὁ ἴδιος. Καὶ μὴ σταματήσης νὰ μᾶς κατηγορῇς διὰ παρόμοια (ζητήματα) πρὸς ὅσα τώρα μᾶς κατηγορήσεις, δηλαδὴ νὰ προβάλλῃς ἐναντίον μας τὴν ἔλλειψιν ἐπιστολῶν (ἐκ μέρους μας) ὡς μεγίστην ἀδικίαν, καθότι ἡ κατηγορία προέρχεται ἀπὸ φίλον. Νὰ ἐπιμένῃς δὲ εἰς τὴν ἀπαίτησιν (τῆς ἐξοφλήσεως) τριούτων χρεῶν, διότι δὲν εἶμαι καὶ τὸσον παράλογος χρεωφειλέτης τῆς φιλίας.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 210 (ΣΙ'—CCX)¹⁹¹ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥΣ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΣ¹⁹²

1. Ἀσφαλῶς, οὐδόλως ἤμην ὑποχρεωμένος νὰ σᾶς γνωστοποιήσω τὸν σκοπὸν μου οὔτε νὰ ἀναφέρω ποῖοι εἶναι οἱ

189. Ἐγρᾶφῃ τὸ 375.

190. Ἐννοεῖται ἀπολογία ὑπὲρ ἐαυτοῦ, διότι «ἐνεκλήθη» (=κατηγόρηθη) ὑπὸ τοῦ ἀγνώστου φίλου του διὸ δὲν ἔγραφεν εἰς αὐτόν. Ἡ Ἐπιστολή, ὥς καὶ ἡ προηγουμένη, εἶναι χαριτωμένη. Καὶ αἱ δύο, ἔπειτα ἀπὸ τῶας ἀπολογητικὰς διὰ θέματα ἐκκλησιαστικά, ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν περισσότερων «φιλολογικῶν», θὰ ἐλέγομεν, Ἐπιστολῶν μὲ βλα ἐκεῖνα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀκριβοῦς ταλάντου τοῦ Μ. Β. ὡς ἐπιστολογράφου.

191. Ἐγρᾶφῃ τὸ θέρος τοῦ 375 ἐκ τοῦ πατρικοῦ κτήματος τῶν Ἀννή-σων (1, 2).

192. Ἡ Ἐπιστολὴ κυρίως ἀπευθύνεται, ὥς καὶ αἱ δύο παρόμοιαι προηγουμέναι (203 καὶ 207) πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους-κληρικοὺς τῆς Νεοκαισαρείας, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν καὶ πρὸς ὅλην τὴν πόλιν καὶ μάλιστα «τοὺς ἐν τέλει» (2, 8). Ἦδη εἰς τὴν Ἐπιστ. 203 (2, 14) ἔγραφε: «δι' ὑμῶν γάρ —τῶν πρεσβυτέρων— τῇ πόλει πασῇ διαλέγομαί». Εἶναι δὲ μία ἐκ τῶν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως σπουδαίων ἐπιστολῶν τοῦ Μ. Β. Ἡ θερμότης, τὰ προσωπικὰ ὅροι, ἡ σπου-

λόγοι ἔνεκα τῶν ὁποίων ἐγὼ τώρα εὐρίσκομαι εἰς τὰ μέρη αὐτά¹⁹³ (ἐδῶ). *Ἀλλωστε κατ' οὐδένα τρόπον ἀνήκω ἐγὼ εἰς ὅσους ἐπιθυμοῦν νὰ ἐπιδεικνύωνται,¹⁹⁴ χωρὶς μάλιστα τὸ θέμα (τοῦτο) νὰ ἀξιῇ (τὴν ἐπιβεβαίωσιν) πολλῶν μαρτύρων.

- Νομίζω ὅμως ὅτι δὲν κάμνομεν ὅσα ἐπιθυμοῦμεν, ἀλλὰ
 5 τρεπόμεθα εἰς ὅσα μᾶς προκαλοῦν οἱ καθηγούμενοί (σας). Διότι ὄντως ἀπὸ ἐμὲ τούλάχιστον τὸ νὰ εἶμαι ἐντελῶς ἀγνοούμενος¹⁹⁵ ἔχει ἐπιδιωχθῇ μετὰ ζήλου περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι οἱ φιλόδοξοι ἐπιδιώκουν νὰ διακρίνωνται. *Ἀλλ' ἐπειδὴ, καθὼς πληροφороῦμαι, ὅλων τῶν συμπολιτῶν σας τὰ ὦταν ἔχουν καταθροῦσθῃ, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπάρχουν μερικοὶ «λογοποιοί», δηλαδὴ ψευδολόγοι¹⁹⁶ ἀκριβῶς εἰς τοῦτο
 10 ἀσχολούμενοι,¹⁹⁷ οἱ ὅποιοι ἐξηγοῦν εἰς σᾶς ὅσα ἀφοροῦν ἐμὲ, δὲν ἔκρινα καλὸν ὅτι πρέπει νὰ ἀνεχθῶ νὰ διδάσκεσθε (καὶ νὰ συνηθίζετε) εἰς τὴν πονηρὰν κρίσιν (κακοβουλίαν) καὶ τὴν ρυπαρὰν ὁμιλίαν (κακολογίαν). Τούναντίον, (ἐκρίνα καλόν) ὁ ἴδιος νὰ ἐκθέσω ὅσα ἀφοροῦν ἐμὲ πῶς ἔχουν (ἀκριβῶς).

βασιότης τῶν θεμάτων ἰδίᾳ, ἢ ἔκτασις ἀκόμη, ἀλλ' ἐν πυκνότητι καὶ κρουσταλλίῃ σαφηνείᾳ τῶν θεμελιωδῶν καὶ βαθυτάτων θεολογικῶν ἔννοιῶν, ὥστε νὰ διατυποῦνται εἰς μορφήν ἀποφθεγματικὴν, ἢ σχέσις συνεχείας σχεδὸν πρὸς τὰς *Ἐπιστ. 203 καὶ 207 καὶ ἡ προοδευτικὴ ἀνάπτυξις τῶν θιγομένων θεμάτων, πάντα ταῦτα μετὰ τῶν μεγάλης σημασίας α ὁ τ ο β ι ο γ ρ α φ ι κ ὦ ν σ τ ο ι χ ε ι ὦ ν τῶν §§ 1 καὶ 2 καθιστοῦν τὴν *Ἐπιστολὴν ὄντως ἐκ τῶν κυριωτέρων τῆς ἐπιστολογραφίας τοῦ Μ. Β.

193. Πρὸς τὴν ἐν συνεχείᾳ στ. 14-24 καὶ τοὺς ἐτι σαφεστέρους τῆς *Ἐπιστ. 216, 7-11. Δηλαδὴ τὸ οἰκογενειακὸν κτῆμα τῶν *Α ν ν ῆ σ ω ν παρὰ τὸν *Ἰρην ποταμὸν τοῦ Πόντου.

194. Εἰς τὸ καίμ. «τῶν φανητιῶντων». Τὸ ρ. «φανητιά» - ὦ» εἶναι ἐφετικὸν τοῦ «φαίνομαι» καὶ σημαίνει ἐπιθυμῶ καὶ ἐπιδιώκω νὰ ἐμφανίζω τὸν ἑαυτόν, νὰ ἐπιδεικνύωμαι. Μήπως ὅμως ἡ αὐτοβεβαίωσις τοῦ Μ. Β. ὅτι δὲν ἦτο «φανητίας» ἦτο περιαντολογία; *Ἀπῆντησεν ἡδὴ ὁ ἴδιος εἰς τὴν *Ἐπιστ. 207, 4, 33-34: «Εἰς τούτους μὲν τοὺς λόγους ἤγαγεν ἡ ἀ ν ά γ γ ε λ ι τ ῆ ς ἀ π ο λ ο γ ι α ς». Πρὸς τὴν τοιαύτης ἀνάγκης καὶ τὴν «ἀπολογίαν» τοῦ *Ἀπ. Παύλου εἰς Β' Κορ., κεφ. 11 καὶ 12 κ.ά.

195. Τοιαῦτα χαρακτηριστικὰ χωρὶς θὰ συναντήσωμεν, εὐτυχῶς, καὶ ἄλλα εἰς ἐπομένους *Ἐπιστολάς (212, 2, 16-20, βλ. καὶ σημ. 307).

196. *Ἐννοεῖται ὁ Νεοκαίσαρειας *Ἀτάρβιος καὶ ὁ περὶ αὐτόν (βλ. *Ἐπιστ. 65 καὶ 126, πρὸς αὐτόν, καὶ τὰ ἐκεῖ σέλια. *Ἐπίσης 5 ΜΒΑ, σημ. 493 καὶ 508).

197. Εἰς τὸ καίμ. «μεμισθωμένοι»=ἐπαγγελματίαι ἐπὶ πληρωμῇ, ὡς οἱ «λογοποιοί» (=δικηγόροι). *Ἀλλ' ἐδῶ δὲν ἔννοεῖ «μισθόν» χρηματικὸν ἀλλὰ φ α ν α τ ι σ μ ὸ ν αἰρετικὸν καὶ π ε ῖ ρ ο μ α θ ι α β ο λ ι κ ὸ ν. *Ἡ μίσθωσις καὶ ὁ ἐξαγορασμὸς τοῦ νοῦ, τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς γλώσσης τῶν διαφόρων τάξεων ὁπαδῶν γίνεται μὲ πολλοὺς τρόπους! (βλ. καὶ σημ. 207).

(Λοιπόν) ἐγὼ (ἦλθον ἐδῶ) ἀφ' ἐνὸς λόγῳ τῆς οἰκειότητος μὲ τὸ μέρος τοῦτο¹⁹⁸ ἀπὸ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν (διότι ἐδῶ ἀνετράφημ ἀπὸ τὴν μάμμην μου¹⁹⁹) καὶ ἀφ' ἐτέρου λόγῳ τῆς μετὰ ταῦτα ἐπὶ μακρότατον χρόνον διαμονῆς μου. Διότι, ὅταν ἀπέφευγον τὰς δημοσίας ἐπιδοκιμασίας²⁰⁰ καὶ διεπίστῳσα ὅτι τὸ μέρος τοῦτο ἦτο κατάλληλον διὰ τὴν ζωὴν τῆς (μοναχικῆς) φιλοσοφίας²⁰¹ χάρις εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς ἐρημικῆς του φύσεως,²⁰² διέμεινα ἐδῶ ἐπὶ διάστημα πολλῶν ἐτῶν²⁰³ ἐν συνεχείᾳ. Ἐξ ἄλλου λόγῳ καὶ τῆς ἥδη διαμονῆς τῶν ἀδελφῶν²⁰⁴ (μου), ἀφοῦ κατωρθῶσα νὰ πάρω μίαν μικρὰν ἀναπνοὴν ἀπὸ τὰς ἀσχολίας αἱ ὁποῖαι μὲ θαρύνουν, εὐχαρίστως ἦλθον εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν ἄκραν, ὅχι μὲ τὸν σκοπὸν νὰ προξενήσω ἀπ' ἐδῶ ἐνοχλήσεις εἰς ἄλλους, ἀλλὰ μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἱκανοποιήσω τὴν ἐπιθυμίαν²⁰⁵ τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ μου.

2. Συνεπῶς ποῖα ἀνάγκη ὑπάρχει νὰ καταφεύγετε εἰς

198. Βλ. σημ. 193.

199. Βλ. σημ. 51 καὶ 52. Ἐδῶ τὸ καίμενον ἔχει «τῆθη»=μάμη, γράφην τὴν ὁποῖαν καὶ ἡμεῖς προτιμῶμεν. Ἐκ τῶν ξένων ἐκδοτῶν μόνον ὁ Courtonne προτιμᾷ γενικῶς τὴν γραφὴν «τῆθη».

200. Οὕτως ἀποδίδομεν τὴν φράσιν τοῦ καίμ. «π ο λ ι τ ι κ ο ὺ ς θ ο ρ ὀ ὄ ο υ ς», διότι καὶ αὕτη εἶναι ἡ κυρία ἔννοια τῶν λέξεων, ἀλλὰ καὶ διότι νομιζομεν ὅτι ὁ Μ. Β. ἀναφέρεται εἰς τὸ συγκεκριμένον γεγονός τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσει ἐκτενῶς κατωτέρω, εἰς τὴν § 2. Ἐνὶ γενικωτέραν ὁμῶς ἔννοian θὰ ἐλέγομεν: «τὰς κοσμητὰς φροντίδας, ἀσχολίας», τὰς ὁποίας εἰς τὴν Ἐπιστ. 2, 1, 10 ὠνόμασεν «ἐν ἄστοι διατριβάς» καὶ ἐχαρακτήρισεν «ὡς μυρίων κυχῶν ἀφορμὰς» (ἔ. ἄ. 1 MBA, σ. 54).

201. Μὲ μίαν λέξιν εἰς τὸ καίμ.: «ἐμφιλοσοφῆσαι». Ὅτι ὁ Μ. Β. καὶ πολλοὶ παλαιοὶ Πατέρες ὠνόμαζον τὸν Μοναχισμόν «φιλοσοφίαν» ἀληθῆς βλ. 1 MBA, σημ. 2, σ. 49 (Ἐπιστ. 1).

202. Περιγραφὴν αὐτῆς «χωρικῶς» βλ. εἰς Ἐπιστ. 14, 2 (1 MBA, σ. 121-124) καὶ «τροπικῶς» εἰς Ἐπιστ. 2, 2 καὶ (1 MBA, σ. 55-67).

203. Τοῦλάχιστον 8-9 ἔτη. Ὁ δὲ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης ἀναφέρει ὅτι ὁ ἐκκλ. συγγραφεὺς Ρουφῖνος (365-410) γράφει ὅτι θ ε κ α τ ρ ί α ἔ τ η ἡ σ κ ῆ τ ε ρ ο ε ν ὁ Μ. Β. (Ἅγ. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Ἐπιστ. σ τ σ λ ῆ π ρ ὀ ς θ ω μ ᾶ ν, τὸ 1780. Πρόκειται περὶ μιᾶς θαυμασίας ἀπολογίας περὶ Μοναχισμοῦ καὶ ἐναχωρήσεως πρὸς τὸν ἐγκαταλείψαντα τὴν ζωὴν ταύτην Θωμᾶν, μαθητὴν τοῦ Ἀθανασίου Παρίου, καὶ μεταδόντα διὰ σπουδᾶς εἰς Βιέννην, ὅθεν ἔγραψε κατὰ τοῦ Μοναχισμοῦ. Ἡ Ἐπιστολὴ ἀποτελεῖται ἐξ ὀκτὼ μεγάλων σελίδων πυκνὰς σελίδας καὶ φυλάσσεται εἰς τὴν Ἱ. Μ. Σανοφάντος Ἀγίου Ὁρους, ὅπου ἀνεκαλύφθη ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ διδλιιοθηκαρίου αὐτῆς ἱ ε ρ ο ὀ ε ι α κ ὀ ν ο υ Π ο λ υ κ ᾶ ρ ο υ, ὅστις καὶ ἐγγενῶς ἐπέτρεψεν εἰς ἡμᾶς τὴν ἀντιγραφὴν αὐτῆς πρὸς ἐκδοσιν, ἣν καὶ προετοιμάζομεν, διότι εἶναι ἀνέκδοτος).

204. Ἐννοοῦνται ἡ Ὁσία Μ α κ ρ ῖ ν α καὶ ὁ μικρότερος ἀδελφὸς Ἅγιος Π ῆ τ ρ ο ς (Σεδουστίας).

205. Δηλαδή τῆς ἀδελφικῆς ἐπικοινωνίας καὶ τῆς ἡμεραντικῆς «ἀναπνοῆς».

- τὰ δνειρα²⁰⁶ καὶ νὰ πληρῶνετε δνειροκρίτας²⁰⁷ καὶ εἰς τὰ δη-
μόσια συμπόσια νὰ γινώμεθα ἡμεῖς φαιδρὸν διήγημα (τῶν
μεθυσμένων);²⁰⁸ Διότι ἐγώ, καὶ ἂν ἀκόμη συνέβαινεν αἱ συ-
κοφαντίαι νὰ προήρχοντο ἀπὸ κάποιους ἄλλους, ἐσὼς θὰ
παρουσίαζον ὡς μάρτυρας τῆς ἰδικῆς μου προθέσεως. Διό
5 καὶ τώρα ζητῶ καθεὶς ἀπὸ σᾶς τοὺς ἰδίους νὰ ἐνθυμηθῇ τὰ
παλαιότερα ἐκεῖνα γεγονότα, ὅταν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ πόλις
(σας) μὲ προσεκάλει διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων,²⁰⁹ ἀφ'

206. Δηλαδή φανταστικούς καὶ κατ' οὐσίαν συκοφαντικούς λόγους τοῦ ταξιδίου. Ὁ συγγενὴς καὶ κύριος συκοφάντης τοῦ ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας Ἀτάρβιος διέβαλε τὴν ἐπίσκεψιν ὡς ἀποβλέπουσαν εἰς ἐπιδιώξιν ἐπαίνων τοῦ Μ. Β. ὑπὸ τῆς πόλεως καὶ διωξίν τοῦ Ἀταρβίου καὶ τῶν ὑπαθῶν του. Κατ' ἀλήθειαν ὅμως ὁ Ἑκκελλιανίζων Ἀτάρβιος ἐφοβήθη ὅτι θὰ ἀπεκαλύπτετο ἡ πλάνη του. Ἡ ἀνακρινὴ θὰ γίνη διὰ μακρῶν κατωτέρω.

207. Ἐννοεῖται ἐπίσης ὁ Ἀτάρβιος καὶ οἱ περὶ αὐτόν. Περί ἐννοίας τῆς «πληρωμῆς» βλ. σημ. 197.

208. Αἱ φράσεις περὶ συμποσίων, «παροινίων διηγημάτων» κλπ. εἶναι μεταφορικαὶ καὶ ἀλληγορικαὶ φράσεις περὶ τῶν συκοφαντιῶν του καὶ τῶν αἰ-
ρετικῶν, τῶν «οἰνοπλήκτων μηνίγγων», ὡς θὰ εἴπη κατωτέρω (§ 6, 7).

209. Ὅτε ὁ Μ. Β. ἐπέστρεφεν ἐξ Ἀθηνῶν, ἀλλὰ μὲ σαφῆ ἀπόφασιν νὰ μόνῃ, ὡς ἀποδεικνύομεν ἀνωτέρω, παρέμειναν ἐπ' ὀλίγον πλησίον τῶν ἰδι-
κῶν του, εἴτε εἰς Καισαρείαν εἴτε εἰς τὸ οἰκογενειακὸν κτήμα τῶν Ἀννή-
ρων πλησίον τῆς Νεοκαισαρείας. Ἐκεῖ, καὶ ἴσως εἰς τὰς δύο πόλεις, φαί-
νεται ὅτι ἔδωκε τῇ ἐπιμονῇ φίλων καὶ θαυμαστῶν του μερικά μαθήματα,
δασκαλίᾳ ἐπ' ἄμοιβῇ, εἰς τινα σχολὴν. Τότε λοιπὸν οἱ Νεοκαισαρεῖς ἐπι-
στήμης καὶ διὰ τιμῶν καὶ ὑποσχέσεων τὸν «ἐκάλουν» ἐπιμόνῳς νὰ ἀναλάβῃ
ἐκπαιδευτικὸν ἐπίσημον ἔργον, ἀλλ' ἐκεῖνος ἠρνήθη. Εἶχεν ἤδη λάβει στα-
θερὰν ἀπόφασιν νὰ μόνῃ, ὡς ἀναφέραμεν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐπραγματοποίη-
σεν (βλ. καὶ Ἐπιστ. 223, §§ 2 καὶ 5).

Μία πληροφορία ὅμως τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μ. Β. Ἀγίου Γρηγορίου Νύσ-
σης, ὅτι ἡ ἀδελφή των Ὁσ. Μακρίνα τὸν «ἀπέσπασεν» ἀπὸ τὴν «ἐπαροιν»
καὶ τὸν «ὄγκον» διὰ τὰς γνώσεις του, ἔχει ἐρμηνευθῇ ἄλλως ὑπ' ἄλλων.
«Ἐπαροιν» καὶ «ὄγκον» παραδέχονται περὶ τοῦ Μ. Β. οἱ ξένοι μελετηταὶ
καὶ ἰδίᾳ οἱ παπικοὶ, ὅχι μόνον διὰ τὴν «προχριστιανικὴν» θὰ ἐλέγομεν αὐ-
τὴν περίοδον τοῦ Μ. Β. (ἦτο ἀδάπτιστος), ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μετὰ ταῦτα
καὶ ἐνθ' ἔγραφε τὴν παρούσαν Ἐπιστολήν! (Courtonne). Οἱ λόγοι εἶναι
πολλοὶ ἴσως δι' αὐτόν, ἀλλ' ὁ κυριώτερος εἶναι ἡ μὴ ἀποδοχὴ ὑπὸ τοῦ Μ.
Β. τοῦ παπικοῦ «πρωτεύου» (βλ. καὶ κατωτέρω Ἐπιστ. 214, 2, 30-35, 215,
15-23 καὶ 216, 15-25). Νομίζομεν ὅμως ὅτι ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης
ὑποδηλώνει περισσύτερον τοὺς «φύλους» τῆς Μοναχῆς Ὁσίας Μακρίνης, ἡ
ὁποία ὀρθότατα ἔπραξε νὰ «ἀποσπάσῃ» ἐκείθεν τὸν ἀδελφόν, ὅχι διότι ἦτο
εἰς ταῦτα προσηκολλημένος, ἀλλ' ἵνα μὴ «κινδυνεύσῃ». Σαφῶς λέγει ὁ Ἅγ.
Γρηγόριος ὅτι «πά ν τ α π ε ρ ι ε φ ρ ό ν ε ι τ ὰ ἀ ξ ι ώ μ α τ α».
Δίδει ὅμως ἐξηγήσιν ἄλλην, ὅτι δηλαδή τὸ ἔπραττεν ἐξ «ὄγκου» (=οἰήσε-
ως). Ἡ μαρτυρία ὅμως τοῦ ἰδίου τοῦ Μ. Β. καὶ ἡ πράξις ὅλης τῆς ζωῆς
του ἐρμηνεύουν σαφέστερον καὶ τὴν φράσιν ταύτην, ὅτι δηλαδή «περιεφρόνει»
καὶ περιεφρόνησεν ὅλα χάριν τῆς ἡδῆ εἰλημμένης ἀποφάσεώς του. Ἦτο ἀρά
γε εὐκολον νὰ κατανοηθῇ καὶ νὰ ἐρμηνευθῇ ὀρθῶς πάντοτε ὁ μεγαλοφυὴς
καὶ φύσει σοβαρώτατος, ὑπὸ τὴν καλὴν ἔννοιαν, χαρακτήρ τοῦ Μ. Βασιλεί-
ου; Νομίζομεν ὅτι ὁ ὑμῶφυχός του καὶ κύριος διογράφος του Ἅγιος Γρηγό-

- 10 10. έτέρου δέ παρουσιάσθη πρὸς τοῦτο ἀντιπροσωπεῖα ἰδικῶν
 σας ἀνθρώπων, δηλαδὴ οἱ ἄρχοντες. Ἄλλ' ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ
 ἀπὸ κοινοῦ ὅλοι (οἱ συμπολίται) μᾶς περιεκύκλωσαν, καί
 τί δὲν προσέφερον; τί δὲν ὑπέσχοντο;²¹⁰ Ὅμως δὲν ἡδυνή-
 θησαν νὰ μᾶς κάμψουν. Πῶς λοιπὸν ἦτο δυνατόν ἐγώ, ὁ
 ὁποῖος προσεκαλούμην τότε καὶ δὲν συνεφώνουν, τώρα νὰ
 ἐπεχειροῦν νὰ εἰσορμήσω ἀπρόσκλητος²¹¹ (εἰς τὴν πόλιν
 σας); Ἐξ ἄλλου πῶς ἦτο δυνατόν ἐγώ, ὁ ὁποῖος ἀπέφευ-
 γον ὅσους μὲ ἐπῆνουν καὶ μὲ ἐθαύμαζον, τώρα νὰ ἐπρόκει-
 το νὰ καταδιώξω τοὺς συκοφάντας (μου);
 Μὴ τὰ πιστεῦσετε, ὦ ἄριστοι, (αὐτὰ δυνατό). Δὲν εἴ-
 ναι τόσον εὐφθηνὰ τὰ ἰδικά μας²¹² (φρονήματα). Ἀλλωστε

πρὸς ὁ Θεολόγος κατανόησε καὶ ἡμῆνευσεν ὁρθῶς τὸν μέγαν φίλον του (βλ.
 ἐπιστ. 1 MBA, Εἰσαγωγή, σ. 19-24).

210. Ἔννοοῦνται ἀμοιβαί χρηματικαί, τιμαὶ καὶ «θόρυβοι» (=ἐπεφυ-
 μίαι), τὰ ὅποια δὲν τὸν ἐκκαμψάν («κατέσχον»).

211. Πρέπει νὰ ἐννοῇται ὑπὸ τὴν κατηγορίαν καὶ παραδίκαιος θῆθεν τῆς
 «κανονικῆς» τάξεως (βλ. τὰ αὐτὰ καὶ εἰς Ἐπιστ. 216, 10-13), ὅτι δηλαδὴ
 ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν ἀδειαν τοῦ Ἀταρβίου. Οὗτος ὅμως, ἀντὶ νὰ παραμεί-
 νῃ νὰ προαποίῃ ἑαυτὸν καὶ τὴν τάξιν καὶ νὰ ζητήσῃ λόγον, ἐτράπη εἰς φου-
 γήν! Ἦτο λοιπὸν πρόφασις ἡ κατηγορία.

212. Οὕτως ἐννοοῦμεν ἡμεῖς τὴν πρότασιν: «οὐχ οὕτως ἐθι-
 νὰ (ἐοτιν) τὰ ἡμέτερα». Ἐθῶνος» κατ' ἀκριβεῖαν σημαίνει: εὐ-
 κολος νὰ ἀγορασθῇ, ἀγοράσιμος καὶ γενικῶς ἐθεξασμένον
 τος. Οἱ Βενεδικτῖνοι σημειώνουν καὶ γραφὴν «ἔωλα» (=παλαιά, «μπαγιά-
 τικα», τὴν δὲ ἀντινομίαν «ἡμέτερα» μεταφράζουσιν: «τὰ ἰδικά μας πράγμα-
 τα» (res nostrae). Ὁ Courtonne ἀπέδωκε ταύτην μὲ τὴν λ. «χαρκτηρ»,
 ὁ δὲ Deferrari μὲ τὴν λ. «ὑπόθεσις». Ἡμεῖς ἐννοοῦμεν περισσώτερον τὰ
 φρονήματα ὡς σταθεράς πεποιθήσεις καὶ κανόνας ζωῆς τοῦ Μ. Β.
 καὶ μάλιστα ὅχι ὡς ἔκφρασις προσωπικοῦ χαρακτήρος, ἀλλ' ὡς πίστιν καὶ
 ζωὴν Χριστιανοῦ καὶ δη ἐπισκόπου. Αὐτὸ ὑπονοοῦμεν καὶ διὰ τῆς παρενθε-
 τικῆς φράσεως «αὐτὰ δυνατό». Δηλαδὴ: «δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ αὐτό, οὐ-
 τε νὰ τὸ διανοηθῇ δὲν θὰ ἡδυνάμην», ὅπως πράγματι δὲν τὸ εἶχε διανοηθῇ.
 Κατ' ἐπὶ τοῦτο εἰπεται καὶ ἀπολογεῖται. Πῶς νὰ τὸ
 εἰλεγε;

Αὐτὴν τὴν εἰλικρινὴ καὶ ἀληθεῖ ἐμολογίαν τοῦ Μ. Β., μάλιστα ὅτι δὲν
 εἶναι αἰρετικός, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὁ παπικὸς Courtonne τὴν θεω-
 ρεῖ ὡς ἐν ἀκρόμῃ ἐκ τῶν «πολλῶν τεκμηρίων» τοῦ ἀλαζονικοῦ χαρακτήρος
 τοῦ Μ. Β.! («...caractère... d' une fierté hautaine»). Παρ' ὅτι ὅμως ὁ
 ἀνθρώπος ἐκόπιασε νὰ κάμῃ τὴν ἐκδοσιν τῶν Ἐπιστολῶν μὲ καίμενον ἐπαρ-
 κῶς κριτικὸν (κριτικὴ ἐκδοσις βασισμένη ἐφ' ὅλων τῶν κωδίκων δὲν ὑπάρ-
 χει), ἐκ πολλῶν σημείων, τόσον τῆς μεταφράσεώς του, ὅσον καὶ τῶν ὀλί-
 γων καὶ λιτῶν σχολίων του, ἔχομεν πεισθῇ πλέον ὅτι ὀλίγον κατανόησε τὸν
 Μ. Β., ἀκρόμῃ καὶ εἰς τὸ καίμενόν του. Τὰ λάθη εἰς τὴν μετάφρασιν εἶναι
 τόσα πάντως, ὅσα δὲν δικαιολογοῦνται διὰ τὸν ἐκπονητὴν κριτικῆς ἐκδόσε-
 ως. Ἐὰν εἶχομεν χρόνον, θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἀναφέρωμεν τοσάκις ἐν εἰς ὅλας
 τὰς σελίδας καὶ ἴσως οὐκ ἄπαξ. Ὡς δὲ ἔχομεν γράφει καὶ εἰς τὴν Εἰσα-
 γογὴν (2 MBA, σ. 41, σημ. 76), εἰς τὰς ξένας, ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ τὰς
 ἑλληνιστὶ γινόμενας μεταφράσεις πατερικῶν κειμένων ὑπάρχουν τόσα μετα-

- δὲν θὰ ἦτο δυνατόν ἄνθρωπος μὲ σώας τὰς φρένας οὔτε εἰς
 15 ἀκυδέρνητον πλοῖον νὰ ἐπιβῇ οὔτε νὰ ἐπισκεφθῇ Ἐκκλησίαν
 εἰς τὴν ὁποίαν τὴν τρικυμίαν καὶ τὴν ταραχὴν προκαλοῦν
 οἱ ἴδιοι οἱ πηδαλιούχοι.²¹³ Ἐκ ποίας λοιπὸν αἰτίας κατεθο-
 ρυδῆθη ἡ πόλις, ἐφ' ὅσον ἄλλοι μὲν ἐτρέποντο εἰς φυγὴν
 χωρὶς κανεὶς νὰ τοὺς καταδιώκῃ, ἄλλοι δὲ ἀπήρχοντο κρυ-
 φίως χωρὶς κανεὶς νὰ ἐπέρχεται (ἐναντίον των), ἀλλὰ κά-
 20 ποιοὶ μάντεις καὶ ὄνειρακρίται (ἦσαν) ὅλοι (αὐτοὶ οἱ ὁποῖ-
 οὶ) τοὺς ἐξεφόβιζον;²¹⁴ Ἀπὸ ποῦ ἄλλοι προέρχονται αὐ-
 τὰ; Ἡ μήπως δὲν εἶναι γνωστὸν ἀκόμη καὶ εἰς ἕν μικρὸν
 παιδί ὅτι (προέρχονται) ἀπὸ τοὺς ἡγουμένους τοῦ λαοῦ;²¹⁵
 Τὴ νὰ ἀναφέρω δὲ ποία εἶναι αἱ αἰτίαι τῆς ἐχθρας αὐτῶν
 (ναντίον μου) δὲν ἀρμόζει εἰς ἐμέ, ἐνῶ εἰς σὰς εἶναι εὐκο-
 λώτατον νὰ τὰς ἀντιληφθῇτε καλῶς. Διότι, ἐφ' ὅσον ἀφ'
 25 ἐ ὅς ἡ πικρία καὶ ἡ διάστας εἶναι, χωρὶς καμμίαν ὑπερ-
 βολὴν, σφοδρόταται, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἀνύπαρκτος ἐντελῶς
 καὶ καταγέλαστος εἶναι ἡ ἐξηγήσις τῆς αἰτίας (των), εἶναι
 ῥοφανὲς ὅτι πρόκειται περὶ ψυχικῆς νόσου, ἡ ὁποία ἐκδη-
 ῶνεται μὲν ἐξ αἰτίας τῶν ξένων ἀγαθῶν,²¹⁶ ἀλλὰ κατὰ δά-
 τος ὑπάρχει ὡς προσωπικὸν καὶ πρωταρχικὸν πάθος εἰς ἐ-
 κείνον ὁ ὁποῖος κατέχεται ὑπ' αὐτοῦ. Πρὸς τούτοις ὅμως
 30 ὑπάρχει καὶ κάτι ἄλλο κάπως φαιδρὸν. Ἐνῶ δηλαδὴ κατα-
 σχίζονται ἐσωτερικῶς καὶ ὑποφέρουν, ὅμως δὲν τοὺς ἀφή-
 νει ἡ ἐντροπὴ νὰ ὁμολογήσουν τὴν συμφορὰν των. Καὶ τοῦ-
 το θεδαίως τὸ ψυχικὸν των πάθος εἶναι γνωστὸν ὄχι μόνον
 ἀπὸ τὴν στάσιν των ἐναντι ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν λοιπὴν
 διαγωγὴν των. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο ἄγνωστον (τοῦτο

φραστικὰ σφάλματα, ὥστε θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ μία μελέτη σχετικῶς «χρησι-
 μέουσα ὡς ἐν βοήθημα».

213. Ἀλληγορία περὶ τῆς ἐπισκοπῆς καὶ τοῦ ἐπισκόπου Νεοκαισαρείας.
 φαίνεται ἰσως ἀσθηρὸς ὁ Μ. Β., ἀλλ' εἶναι μόνον ἀληθινός. Ἡ κατάσταση
 ἦτο πλέον τραγικὴ. Εἶχαν ἄλλωστε δεῖξει πρὸς τὸν Ἀτάρβιον φιλοφροσύνην
 καὶ συγκινητικὴν ἐπισείκειαν (Ἐπιστ. 65), «ποιμαντικὴν ἐπιστήμην» πολλήν
 (Ἐπιστ. 126), ἀλλ' ὁ Ἀτάρβιος «πρόεκυπτεν ἐπὶ τὸ χεῖρον» ὡς «πονηρὸς
 καὶ γόης» (Β' Τιμ. 3, 15).

214. «...χρησιμολόγοι δὲ καὶ ὄνειροσκόποι πάντες ἐμορμολό-
 ουντες». Ἀλληγορία ἐπίσης περὶ τοῦ Ἀτάρβιου καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Χα-
 ρακτηριστικὴ ἡ χρῆσις τοῦ ρ. «μορμολύττομαι», τὸ ὁποῖον παράγεται ἀπὸ τὴν
 λ. Μορμῶ=φοδερὸν τὴν θέαν θῆλυ τέρας: «ἡ γὰρ ποὺ τρώει τὰ παιδιὰ»!
 Ἦτο καὶ ἐπιφώνημα φόδου: «μορμῶ!»=φυλάξου! Πρβλ. «μορμολύκειον»=φό-
 δητρον, «σκιδῆτρον».

215. Ὑπὸ ἐκκλησιαστικὴν ἔννοιαν.

216. Οὕτως ὄντως ἐκδηλοῦνται ὁ φθόρος, ὁ ὁποῖος ὑπονέσεται.
 Ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἄλλου εἶναι δυστυχία τοῦ φθονεροῦ. Χαρακτηριστικὴ καὶ ἡ
 ἐν συνεχείᾳ ψυχοπαθολογία τοῦ Μ. Β.

ὡς ἀληθῆς αἰτία τῆς ἐχθρας των), τοῦτο δὲν θὰ ἐζημίωνε καὶ πολὺ τὴν πραγματικότητα. Ποία ὁμως εἶναι ἡ ἀληθεστάτη αἰτία, ἔνεκα τῆς ὁποίας κρίνουν ὅτι πρέπει νὰ ἀποφύγουν τὴν συνάντησιν μαζί μας,²¹⁷ ἐπειδὴ ἴσως νὰ διαφεύγῃ τὴν προσοχὴν τῶν περισσοτέρων ἀπὸ σᾶς, ἐγὼ θὰ σᾶς τὴν κάμω γνωστήν. Λοιπὸν, προσέξατε.

3. Μεταξύ σας ἐπιχειρεῖται διαστροφή τῆς πίστεως, ἡ ὁποία εἶναι ἀντίθετος ἀφ' ἑνὸς πρὸς τὰς εὐαγγελικὰς διδασκαλίας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀντίθετος ἐπίσης πρὸς τὴν παράδοσιν τοῦ μεγάλου ὄντως Γρηγορίου²¹⁸ καὶ τῶν ἐν συνεχείᾳ μετ' αὐτόν (διαδόχων) μέχρι τοῦ μακαρίτου Μουσωνίου,²¹⁹ τοῦ ὁποίου αἱ διδασκαλῖαι σᾶς εἶναι πρόσφατοι ἀσφαλῶς ἀκόμη καὶ σήμερον. Τὸ κακὸν δηλαδὴ τοῦ Σαβελλίου,²²⁰ τὸ ὁποῖον βεβαίως προεκλήθη πρὸ πολλοῦ καιροῦ, ἐνῶ κατεσθέσθη ἀπὸ τοὺς Πατέρας,²²¹ ἐπιχειροῦν τώρα νὰ τὸ ἀναζωπυρήσουν αὐτοὶ ἐδῶ, οἱ ὁποῖοι ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τῶν φανερῶν ἀποδείξεων ἐπινοοῦν τὰ ὄνειρα ἐναντίον μας. Σεῖς ὁμως ἐγκαταλείψατε (αὐτοὺς) τοὺς οἰνοπλήκτους ἐγκεφάλους, τοὺς ὁποίους καθιστᾷ φανεροὺς τὸ οἰνόπνευμα τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν μέθην των, ἀνέρχεται εἰς αὐτοὺς καὶ τοὺς συνταράσσει. (Ἐγκαταλείψατέ τους) καὶ προσέξατε νὰ μάθετε ἀπὸ ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι ἐπαγρυπνοῦμεν²²² καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἡσυχάζωμεν, ποία εἶναι ἡ βλάβη τὴν ὁποίαν σεῖς ὕφισασθε.

217. Ὁ Ἀτάρβιος εἶχε κόψει πᾶσαν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ Μ. Β., ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν «διδασκικήν» Ἐπιστ. 65, τὸν ἐκάλεσε νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ (Ἐπιστ. 126, 8-9 καὶ 28). Ἀλλ' ἐκεῖνος συνέχισε νὰ ἀποφεύγῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ συκοφαντῇ.

218. Δηλαδὴ τοῦ θαυματουργοῦ (βλ. σημ. 10).

219. Θαυμάσιον ἐγκώμιον τοῦ Μουσωνίου εἶναι ἡ Ἐπιστ. 28 (βλ. 1 MBA, σ. 49 κἑξ.). Ἡ Ἐπιστ. 28 ἐγράφη τὸ 368, ἄρα τότε πρέπει νὰ ἐκοιμήθη καὶ ὁ Μουσώνιος, τὸν ὁποῖον διεδέχθη ὁ Ἀτάρβιος. Εἰς τὴν ἀνωτέρω Ἐπιστολὴν (1, 36-44) ὁ Μ. Β. ὁμιλεῖ περὶ εἰρήνης, ἐνόσφ' ἔζη ὁ Μουσώνιος, καὶ περὶ ἐνεδρευόντων ἐχθρῶν πρὸ τῆς ἐκλογῆς διαδόχου του. Οἱ ἐχθροὶ ἐκρυβόντο ἐν τῇ ἐπισκοπῇ καὶ ἔγιναν ἀσπονδοὶ ἐχθροὶ τοῦ Μ. Β.

220. Βλ. σημ. 98. Ἡ αἵρεσις εἶναι ὄντως «κακὸν» ἐκ κακοῦ, τοῦ Διαβόλου.

221. Πρώτη κατὰ τὴν τοῦ Σαβελλιανισμοῦ πρέπει νὰ θεωρηταὶ ἡ γενομένη τὸ 261 ὑπὸ συνόδου ἐν Ρώμῃ, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσεν ὁ Ρώμης Διονύσιος. Ἡ παράλληλος διδασκαλία τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως («Γι-οθετιστοῦ») καταδικάσθη ὑπὸ δύο ἢ τριῶν συνόδων ἐν Ἀντιοχείᾳ (264-268).

222. Εἰς τὴν χαρακτηριστικὴν εἰκόνα τῶν οἰνοπλήκτων («οἰνοβαρῶν») ἀντιθέτει ἑαυτὸν ὡς «ἐγγρηγορότα» καὶ «νηφάλιον» χάριν τῆς ἀκεραιότητος τῆς πίστεως. Κατ' ἀνθρώπον ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει πάρα πολλὰ διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν τῆς εἰς αὐτὴν τὴν ἐπαγρύπνησιν τοῦ Μ. Βασιλείου.

- 15 Ὁ Σαβελλιανισμός εἶναι Ἰουδαϊσμός²²³ μέ μανδύαν Χριστιανισμοῦ καὶ διαδίδεται δολίως διὰ μέσου τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Διότι ὅποιος λέγει ὅτι εἶναι ἓν πρᾶγμα πολυπρόσωπον²²⁴ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ διδάσκει ὅτι μία εἶναι ἡ ὑπόστασις²²⁵ τῶν Τριῶν Προσώπων, τί ἄλλο κάμνει παρὰ ἀρνεῖται πρῶτον τὴν προαιώνιον ὑπαρξιν τοῦ Μονογενοῦς (Υἱοῦ καὶ Θεοῦ); Ἐπειτα (οὗτος) ἀρνεῖται ἐπίσης τὴν κατὰ θεῖαν Οἰκονομίαν Ἐνανθρώπησιν²²⁶ Του, τὴν εἰς Ἄδου Κάθοδον, τὴν Ἀνάστασιν, τὴν (Μέλλουσαν) Κρίσιν. Τέλος ἀρνεῖται καὶ τὰς ἰδιαιτέρας (καὶ προσωπικὰς) ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐχω πληροφορίας ὅμως ὅτι σεῖς τώρα ἀποτολμάτε (πράγματα) ἀκόμη περισσότερον ἀπερίσκεπτα ἀπὸ τὸν ματαιόφρονα Σαβελλίον. Διαδίδεται δηλαδὴ, καθὼς λέγουν ὅσοι ἤκουσαν αὐτά, ὅτι ἰσχυρίζονται οἱ μετὰξὺ σας σοφοί²²⁷ καὶ λέγουν ὅτι ὄνομα τοῦ Μονογενοῦς (Υἱοῦ) δὲν ἔχει παραδοθῆ, 25 εἶναι δέ (τοῦτο) ὄνομα τοῦ ἀντικειμένου²²⁸. Μάλιστα δι'

223. Ὁ Ἰουδαϊσμός δὲν πιστεύει εἰς τὸ δόγμα περὶ Ἁγίας Τριάδος, ἀλλὰ καὶ ὁ Σαβελλιανισμός ἐπίσης κατ' ἀλήθειαν.

224. Οὕτω καὶ εἰς τὸ καίμενον. Εἰς τὴν Ἐπιστ. 226, 4, 16 λέγεται: «ἓν πρᾶγμα πολυώνυμον». Χαρακτηριστικὴ ἐν προκειμένῳ ἡ § 3 τῆς Ἐπιστ. 214. (Περὶ τούτων βλ. 1 MBA, σμ. 121, σ. 85, καθὼς καὶ προηγουμένης δογματικῆς Ἐπιστολῆς). Εἰς τὴν συνέχειαν ἡ διασάφησις τοῦ Μ. Β. εἶναι «κλασικὴ». Ἡ σύγχυσις ὠφείλετο ἐνίοτε καὶ εἰς τὴν διάφορον ἔννοιαν τῶν ὄρων - λέξεων. Ἡ ἐπικρατήσασα ὁρθόδοξος διατύπωσις καὶ ἐρμηνεία τῶν ὀρων εἶναι ἡ ἐξῆς: α) ο ὁ σ ι α καὶ φ ὁ σ ι ε σημαίνουν ἓν καὶ τὸ αὐτό, ἦτοι τὴν μίαν, ἐνιαίαν καὶ ἀδικύρατον θεῖαν Φύσιν, Θεότητα, ἐνθ' ὅ) ὁ π ὁ σ τ α σ ι ε, ὁ π ο κ ε ῖ μ ε ν ο ν καὶ π ρ ὁ σ ω π ο ν εἶναι ταυτὸσημα καὶ σημαίνουν τὸν ἰδιαίτερον τρόπον ὑπάρξεως τῶν Τριῶν «ὁμοουσίων» Προσώπων.

225. Ἐταύτιζε τοὺς ὄρους: φ ὁ σ ι ε - ο ὁ σ ι α - ὁ π ὁ σ τ α σ ι ε, τὸ δὲ πρόσωπον ἡννοεῖ ὡς «π ρ ὁ σ ω π ε ῖ ο ν», τὸ ὅποιον ἠλλαζεν ἀναλόγως! Χάριν σαφηνείας παρενθετικῶς καὶ εἰς τὴν μετάφρασιν διασαφισμέν τὸ ἀκριβὲς νόημα τοῦ καίμενου. Περὶ τούτων τῶν σαβελλιανιστικῶν ἀπόψεων βλ. καὶ Ἐπιστ. 129, § 1 (1 MBA, σ. 51-53).

226. Εἰς τὸ καίμενον: «τὴν ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ῆ ν αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπων ἐπιδημίαν». Καὶ ἡ θεία Ἐνανθρώπησις λέγεται ἄλλοτε Ο ἰ κ ο ν ο μ ι α καὶ αὕτη λέγεται Φιλανθρωπία, σημαίνουν δὲ τὴν θεῖαν Συγκατάθεσιν, ἡ ὁποία «τὰ πάντα προοίεται, ἵνα σωθῇ τὸν ἀνθρώπον» (Κάθισμα Ὁρθρου Μεγ. Δευτέρως). Τὴν θεῖαν Ἐνανθρώπησιν καὶ τοὺς ἄλλους «σταθμούς» - μέτρα σωτηρίας, «ἅπερ κατεδέξατο μακροθυμίας» ὁ Σωτὴρ, «προσχηματικῶς» μὲν τὰ ἐδέξατο Σαβέλλιος (βλ. στ. 13-14), ἀλλὰ κ α τ ' ἀ λ ῆ θ ε ι α ν τὰ ἠρνεῖτο ὅλα, ἀφοῦ ἀπέρριπτε τὴν ἰ δ ι α τ ῆ ρ α ν Ἰ π ὁ σ τ α σ ι ν - Πρόσωπον Γίου καὶ Ἁγίου Πνεύματος.

227. Λέγεται εἰρωνικῶς. Οἱ διδάσχοι τοῦ Σαβελλίου, ὡς ὁ Μάρκελος Ἀγκύρας (βλ. σμ. 99) καὶ ἄλλοι, ἐρμηνεύοντες καὶ ἐξελίσσοντες τὴν πλάνην ἐκείνου ὑπαστήριζον τὰ κατωτέρω.

228. Οἱ Βενεδικτίνιοι καὶ οἱ τούτους ἀκολουθοῦντες Courtonne καὶ

αὐτὴν τὴν ἀποψὶν των ἀγάλλονται προφανῶς καὶ μεγαλοφρονοῦν ὥσάν νά ἦτο τοῦτο ἰδική²²⁹ των ἐφεύρεσις. Διότι, λέγει, ἀναφέρεται (ἀπὸ τὴν Γραφήν): «Ἐγὼ ἦλθον ἐξ ὀνόματος τοῦ Πατρὸς μου καὶ (ὁμως) δὲν μὲ ἐδέχθητε. Ἐὰν ἔλθῃ (κάποιος) ἄλλος ἐξ ὀνόματος τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐκείνον θὰ τὸν δεχθῆτε».²³⁰ Ἐπίσης διότι ἀναφέρεται: «Κηρύξατε (τὸ Εὐαγγέλιον) εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ βαπτίζετε τοὺς πιστοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»,²³¹ τὸ ὁποῖον σημαίνει, λέγουν, ὅτι ἐν ὀνομα ὑπάρχει. Διότι δὲν ἐλέχθη: «εἰς τὰ ὀνόματα», ἀλλ' «εἰς τὸ ὄνομα».

4. Σὰς τὰ γράφω αὐτὰ μὲ ἐντροπὴν, διότι οἱ ἔνοχοι δι' αὐτὰ εἶναι ἀπὸ ἰδικόν μας αἷμα.²³² Καί (τὰ γράφω) μὲ πολὺν ψυχικὸν στεναγμόν, διότι ἀναγκάζομαι, ὅπως ἀκριδῶς

Deferrari μεταφράζουν: ἀντικειμένου, ἐχθροῦ (adversaire, opposite) καὶ ἐννοοῦν τὸν Διὰβόλον (μάλιστα ὁ Deferrari καὶ ἐν σχολίῳ). Νομίζομεν ὅμως ὅτι ἐξ ὅσων ὁ Μ. Β. λέγει εἰς τὴν συνέχειαν ἀναιρῶν ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ νοήματος τοῦτο ἐξάγεται, «ἀντικείμενον» ἐδὼ εἶναι ὁ ρος φιλοσοφικός, κατὰ τὴν παλαιὰν ἀντιληψιν, καὶ σημαίνει: τὸ φαινομενικὸς ὑπάρχον, ἐν ἀντιθέσει ἐπρὸς τὸ ὑποκείμενον=ὑπόστασις-πρόσωπον (βλ. σημ. 234). Ταῦτα συμβαδίζονται ἀπολύτως καὶ πρὸς τὴν σαβελλιανικὴν διδασκαλίαν.

Τὴν ἐκδοχὴν δεδιῶς περὶ ἀντικειμένου-Διὰβόλου ἐνισχύει μερικῶς τὸ προσαγόμενον χωρίον ἐν συνεχείᾳ καὶ ὡς «ἄλλος» νοεῖται ἢ ὁ Ἀντίχριστος ἐνικῶς ἢ οἱ «πολλοὶ ἀντικείμενοι»-ὄργανα τοῦ Ἀντιχρίστου. Ἀλλ' ἐν τούτοις τὸ χωρίον ἐπαλέγγῃ μόνον διὰ τὴν φράσιν: «ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου» καὶ τὴν ἀντι(θετον νοουμένην): «ὁ ὅς ἐν τῷ ἑμῷ-ἰδίῳ ὀνόματι». Διότι ἄλλως, ἂν δεχθῶμεν τὴν ἀποψιν ὅτι «ἀντικείμενον» (ς)=Διὰβόλος, πιστῶς μεταφράζοντας πρέπει νὰ θώσωμεν τὴν ἐννοίαν: τὸ ὄνομα τοῦ Μονογενοῦς εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Ἀντικειμένου-Διὰβόλου! Ἐκτὸς ἐὰν μεταφράσωμεν τὸ «ἐστὶ»=ὑπάρχει καὶ ἐννοήσωμεν τὴν πρότασιν ἀπολύτως ἀντιθετικὴν: «ἀντιθέτως, ὄνομα τοῦ ἀντικειμένου ὑπάρχει». Ἡμεῖς πάντως ὑποστηρίζομεν τὴν ἀποψιν τῆς ἐννοίας τοῦ «ἀντικείμενον»=φαινομενικῶς ὑπάρχοντος, «τροπικῶς», κατὰ Σαβέλλιον, κατ' ἀκριβείαν δὲ τότε μεταφράζοντας τὸ «ἐστὶ» πρέπει νὰ τὸ ἀποδώσωμεν διὰ τοῦ «σημαίνει». Εἴτε δὲ ὅπως εἴτε ἄλλως εἶναι προφανές ὅτι ἀπαιτεῖται πολλὴ προσοχή, τοῦλάχιστον εἰς τὰ δογματικὰ χωρία τῶν πατερικῶν κειμένων, ὥστε νὰ δικαιολογοῦνται εἰ μᾶλλον ὅσα γράφομεν εἰς τὴν σημ. 212 (τέλος).

229. Ἀρνεῖται τὴν πρωτοτυπίαν τῆς σκέψεως, διότι εἰς αὐτὴν ἀγεῖ σαφῶς ἡ διδασκαλία τοῦ Σαβελλίου.

230. Ἰωάν. 5, 43.

231. Ματθ. 28, 19.

232. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο στηρίζεται ἡ ἀποψις ὅτι ὁ Ἀτάρβιος ἦτο συγγενὴς τοῦ Μ. Β., ἀποψις περὶ τῆς ὁποίας δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἀμφισβητήσεις. Εἶναι πάντως δυνατόν τὸ «ἡμετέρου» νὰ ἦτο «ὑμετέρου» καὶ νὰ νοητῇ ἢ ἐκ Νεοκαισαρείας ἁπλῶς καταγωγῇ τοῦ Ἀτάρβιου, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς διαγωγῆς του ὠνείδιζε καὶ κατήσχυνε τὴν πατρίδα του καὶ πατρίδα τοῦ Μ. Β.

ἐκείνοι οἱ ὅποιοι πυγμαχοῦν μὲ δύο (ἀντιπάλους), ἀφοῦ μὲ τὰς ἀποδείξεις πλήξω καὶ καταρρίψω τὰ λογικὰ σφάλματα καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη, νὰ ἀποδώσω. (καὶ πάλιν) εἰς τὴν ἀλήθειαν τὴν δύναμιν ἢ ὅποια τῆς ἀνήκει. Ἀπὸ τὸ ἕν μέρος δηλαδὴ μᾶς διασπαράσσει ὁ Ἀνόμοιος (Εὐνόμιος)²³³ καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, καθὼς φαίνεται, ὁ Σαδέλλιος.²³⁴

Ὅμως σὰς παρακαλῶ νὰ μὴ δίδετε προσοχὴν εἰς αὐτὰ τὰ βδελυρὰ σοφίσματα, τὰ ὅποια δὲν δύνανται νὰ μεταβάλλουν τὴν γνώμην κανενός.²³⁵ Ἀντιθέτως, πρέπει νὰ γνωρίζετε ὅτι ὑπάρχει τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, «τὸ ὅποιον εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ κάθε ἄλλο ὄνομα»,²³⁶ καὶ εἶναι ἀκριδῶς ἡ ὀνομασία Του ὡς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καθὼς δὲ λέγει ὁ (Ἀπόστολος) Πέτρος: «Οὐτε ὑπάρχει ἄλλο ὄνομα κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανόν (ἐπὶ γῆς), τὸ ὅποιον νὰ ἐξη δοθῇ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ σωθῶμεν».²³⁷ Ἐξ ἄλλου εἰς τὸ χωρίον: «Ἐγὼ ἦλθον ἐξ Ὀνόματος τοῦ Πατρὸς μου»²³⁸ πρέπει νὰ γνωρίζετε τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ λέγει αὐτά (ὁ Μονογενὴς Υἱός) διὰ νὰ καθορίσῃ ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν ἰδικὴν Του τὸν Πατέρα.²³⁹ Ἐπειδὴ ἀναφέρεται: «Υπάγετε καὶ βαπτίζετε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος»,²⁴⁰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ νομίσῃ κανεὶς ὅτι ἕν ὄνομα μᾶς ἔχει παραδοθῇ. Διότι ὅπως ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶπε: «Παῦλος καὶ Σίλουανός καὶ Τιμόθεος»,²⁴¹ ναὶ μὲν εἶπε τρία ὀνόματα, ἀλλὰ τὰ συνέδεσε μεταξὺ τῶν μὲ τὸν σύνδεσμον «καί»· τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐ-

233. Ἡ αἵρεσις τῶν Ἀνομοίων ἦτο ἡ ἀκραία μερὶς τῶν Ἀρειανῶν. Σόγ-
χρονος τοῦ Μ. Β. ἀρχηγός τῶν Ἀνομοίων ἦτο ὁ Εὐνόμιος, κατὰ τοῦ
ὁποίου ἔγραψε τόσον ὁ Μ. Β., ὅσον καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀγ. Γρηγόριος Νύσ-
σης.

234. Βλ. σημ. 98.

235. Ἐννοεῖται νουνεχοῦς καὶ σάφρονος ἀνθρώπου.

236. Φιλίπ. 2, 9. Δηλ. τὸ ὄνομα Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.

237. Πράξ. 4, 12. Τὸ ὄνομα Ἰησοῦς (=Σωτήρ).

238. Ἰωάν. 5, 43.

239. Ὁ ἀναρχος, ἀίδιος καὶ ἀναίτιος (αὐτοαίτιος) Πατὴρ
εἶναι ἀρχὴ καὶ αἰτία τόσον τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ, ὅσον καὶ τοῦ
Ἀγίου Πνεύματος. Τοῦτο ἀκριδῶς ἀποτελεῖ τὴν ὑποστατικὴν διακρίσιν τῆς
Μιᾶς καὶ ἀδιακρίτου Θεότητος. Τοῦ Πατρὸς ἰδίωμα εἶναι ἡ «ἀγεννη-
σις», τὸ ἀναίτιον, τοῦ Υἱοῦ ἡ «γεννησις», ἀλλ' ἀπαθής, ἀχρο-
νος καὶ ἀσώματος, καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ἡ «ἐκπορευσις» (ἐκ
μόνου τοῦ Πατρὸς), ἀπαθής, ἀχρονος καὶ ἀσώματος ἐπίσης. (Βλ. καὶ σημ.
114, 115 καὶ 116 εἰς Ἐπιστ. 8, 1 ΜΒΑ, σ. 84-85, ὅπου γίνεται καὶ γενι-
κωτέρα ἀνάλυσις τῶν τριαδικῶν ὄρων κλπ., λόγῳ τοῦ δογματικοῦ περιεχο-
μένου τῆς μεγάλης ταύτης Ἐπιστολῆς).

240. Βλ. σημ. 231.

241. Α' Θεο. 1, 1.

κεῖνος ὁ Ὅποιος εἶπεν: «Ὅνομα Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος», ἐνῷ εἶπε τρία ὀνόματα, τὰ συνέδεσε μὲ τὸν σύνδεσμον. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἠθέλησε νὰ διδάξῃ ὅτι εἰς κάθε Ὅνομα ἔχει ἀποδοθῇ ἰδιαιτέρα σημασία, διότι τὰ ὀνόματα εἶναι δηλωτικά (συγκεκριμένων) «ὑποκειμένων».²⁴²

- 25 Ὅτι δὲ τὰ «ὑποκείμενα» ἔχουν ἰδιαιτέραν καὶ αὐτοτελῆ ὑπαρξιν,²⁴³ κανεὶς ἐξ ὧν ἔχουν καὶ ὀλίγην φρόνησιν δὲν ἀμφιβάλλει.

- (Συνεπῶς) τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡ μὲν Φύσις εἶναι ἡ ἰδία καὶ ἡ Θεότης μία, τὰ ὀνόματα ὁμῶς εἶναι διαφορετικά καὶ ἐκφράζουν εἰς ἡμᾶς συγκεκριμένας καὶ τελείας τὰς ἐννοίας. Διότι εἶναι ἀδύνατον, χωρὶς ἡ διάνοια νὰ συλλάβῃ ἀσυγχύτως τὰ (προσωπικά) ἰδιώματα ἐκάστου (τῶν Τριῶν Προσώπων), νὰ δυνηθῇ νὰ ἀποδώσῃ κατὰ τρόπον τέλει τὴν δοξολογίαν²⁴⁴ εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ἐὰν λοιπὸν ὑπόσχονται²⁴⁵ ὅτι δὲν θὰ λέγουν αὐτὰ οὔτε ῥὰ διδάσκουν τοιοῦτοτρόπως, ἐπετύχομεν ὅ,τι ἐπιδιώκομεν, ἂν καὶ βλέπω νὰ εἶναι δύσκολος²⁴⁶ τοιαύτη ἄρνησις, διότι εἶναι πολλοί

242. Εἰς τὸ καίμενον: «π ρ ὶ μ α τ α», νοούμενα ὡς ὑποκείμενα. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ λέξις τὴν ὁποίαν ἀντιτάσσει ὁ Μ. Β. εἰς τὴν Σαββατιανικὴν λέξιν ὅσον «ἀντικείμενον» (βλ. σημ. 238).

243. Ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς γενικῆς διατυπώσεως τῆς προτάσεως, ἡ ἀποφῆς ἦτο γενικῶς ἐπικρατοῦσα εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν θρησκευτικήν. Σύμφωνα πρὸς τὴν τοῦ Μ. Β. ἀποφιν, κατὰ πλατωνικὴν ἐπίδρασιν, ὑποστηρίζει ὁ Realismus (πραγματοκρατία). Τὴν ἀντίθετον ἀποφιν, κατὰ ἀριστοτελικὴν ἐπίδρασιν, ὑποστηρίζει ὁ Nominalismus (ὀνοματοκρατία: Σχολαστικὴ Θεολογία καὶ Φιλοσοφία). Ὡς δογματικὸς πάντως ὅρος τὸ «ὑποκείμενον» σημαίνει ὅ,τι καὶ οἱ ὅροι ὑποστασις-πρόσωπον.

244. «Δοξολογία» ἔδω σημαίνει: λατρευτικὴ προσκύνησις. Εἶναι γνωστὸν ὁμῶς ὅτι εἰς τὴν Ὁρθόδοξίαν ὑπάρχει μία σαφὴς καὶ ἀπόλυτος σχέσις ἐρῆς τοῦ δοξολογίας καὶ ὁρθο-δοξίας (ὁρθῆς πίστεως), καθ' ὅτι ὁ ρ θ ο δ ο ξ ί α σημαίνει ταυτοχρόνως ὁρθὴν δόξαν (γνώμην-πίστιν) καὶ ὁρθὴν δοξολογίαν-προσκύνησιν. Ἡ εἰρημότης πάντως αὕτη γνώμη τοῦ Μ. Β. ἔχει καὶ τὴν π ρ α κ τ ι κ ῆ ν τ ῆ ς ὁ φ ῖ ν. Ἐὰν δηλαδὴ κατὰ τὴν θ. Λατρείαν ὁ νοῦς-καρδιά δὲν προσέχῃ εἰς ὅ,τι ἀπαγγέλλει-ἀκούει, ὥστε ἀσυχνῶς νὰ κάμνῃ διάκρισιν τῶν ἀληθειῶν τῆς Πίστεως, ἡ δοξολογία δὲν ἀποπληροῦται, δὲν γίνεται τελείως, ἀλλὰ μηχανικῶς ἢ ἐν ἀφαιρέσει καὶ μετεωρισμῷ.

245. Εἰς τὸ καίμ. «ἀρνοῦνται» ἀκολουθοῦσης ἀρνήσεως. Ἄλλ' εἰς τὴν Νεοελληνικὴν ἡ σαφήνεια ἀπαιτεῖ ἀλλαγὴν συντάξεως. Ἀρνούμεν ὁμῶς τὴν κατωτέρω λέξιν «ἀρνησις» ἀντὶ νὰ τὴν μεταβάλωμεν εἰς «ὑπόσχεσις».

246. Ὅταν εἰς κακὸς λόγος, ὅπως καὶ μία κακὴ πράξις συμβῇ ὁμοίως, δύσκολος εἶναι ἡ ἀπάντησις τῶν, ἀννοεῖται εἰς βλάβην τῶν κακῶν ἔχει κυριαρχήσει. Ἐντρέπονται γὰρ διὰ τὸ τί θὰ εἶπουν οἱ ἄλλοι κλπ. Πρὸβλ. καὶ Κανὼνα 29 Μ. Β. (5 ΜΒΑ, σ. 110) «περὶ παραλόγων ὁρκῶν». Πρόκειται δηλαδὴ περὶ «προφάσεων ἐν ἁμαρτίαις» (Ψαλμ. 140, 4).

- οσοι μαρτυροῦν ὅτι ἤκουσαν τοὺς αἰρετικούς των λόγους. Πλὴν ὅμως δὲν ἀποβλέπομεν εἰς τὰ παρελθόντα, ἀρκεῖ μόνον τὰ παρόντα νὰ εἶναι ὑγιή.²⁴⁷ Ἐὰν ὅμως ἐπιμείνουν εἰς τὰ ἴδια, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνακοινώσωμεν καὶ εἰς τὰς ἄλλας
- 40 Ἐκκλησίας²⁴⁸ τὴν συμφορὰν σας καὶ νὰ ἐνεργήσωμεν ὥστε νὰ ἀποσταλοῦν εἰς σὰς γράμματα ἀπὸ πολλοὺς ἐπισκόπους, διὰ τῶν ὁποίων θὰ καταλύεται ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀσέβεια ἡ ὁποία δολίως οἰκοδομεῖται. Διότι ἡ κάτι ἐπωφελὲς θὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς σπουδῆς (μας) ἡ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ παρούσα διαμαρτυρία μᾶς ἀπαλλάσσει εὐθύνης
- 45 ἐνώπιον τοῦ (θείου) Κριτηρίου.

5. Ἄλλ' ἤδη (οὗτοι) ἔχουν ἐκθέσει καὶ εἰς σχετικὰ των συγγράμματα²⁴⁹ τοὺς (αἰρετικούς) αὐτοὺς λόγους. Μάλιστα τοὺς ἀπέστειλαν πρῶτον εἰς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐπίσκοπον Μελέτιον,²⁵⁰ καὶ ἀφοῦ ἔλαβον ἀπὸ αὐτὸν τὰς καταλλήλους ἀπαντήσεις, ὅπως αἱ μητέρες αἱ ὁποῖαι γεννοῦν τέρατα ἐντρέπονται διὰ τὰ ἀνάπηρα δημιουργήματα
- 5 τῆς φύσεως, τοιουτοτρόπως καὶ αὐτοὶ τὰ αἰσχρά των ἀποκυήματα τὰ ἀνατρέφουν κρυμμένα εἰς τὸ ἀνάλογον σκότος.²⁵¹ Ἡθέλησαν ἔπειτα νὰ κάμουν μίαν δοκιμὴν δι' ἀποστολῆς ἐπιστολῆς (των) πρὸς τὸν ὁμόφρονά μας Ἀνθιμον,²⁵² ἐπίσκοπον τῶν Τυάνων, (εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραφον)

247. Εἶναι ἡ ὁρθόδοξος ὄντως ἀποφῆς περὶ ἀποδοχῆς αἰρετικῶν. Ἐφ' ὅσον ὁμολογήσουν ὁρθόδοξον πίστιν, γίνονται δεκτοί, χωρὶς σχολαστικὰς κρισιολογίας.

248. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 203, 4, 21-22 (5 MBA, σ. 131). Πρόκειται περὶ μέσου ὁ ρ θ ο ὁ ὁ ξ ο υ πο ι σ μ α ν τ ι κ ῆ ς τ ῶ ν ἐ π ι σ κ ὅ π ω ν, οἱ ὅποιοι ἔχουν ταχθῇ (μεθ' ὅρκου· ὁμολογίας) φύλακες τῆς ὁρθῆς πίστεως ὅχι μόνον τῆς ἐπισκοπῆς των, ἀλλὰ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ «παρ' ἐπισκοπὴν» (πρβλ. «παρ' ἐνορίαν») ἐνεργείας, ἀλλὰ περὶ καθήκοντος.

249. Βλ. σημ. 256. Ἀκόμη δυσκολωτέρα ἡ ἀπάνησις πλάνης, ὅταν κανεὶς ἔχη συγγράφει σχετικῶς καὶ ἔχη κυκλοφορήσει καὶ διαδώσει τὴν πλάνην του.

250. Δηλαδή τὸν Ἅγιον Μελέτιον Ἀντιοχείας, ἐξόριστον εἰς Μελιτηνὴν (βλ. περὶ αὐτοῦ εἰς 3 MBA, σ. 18, σημ. 10). Ὡς γνωστὸν, ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ἁγίου Μελετίου διὰ τὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας ἐγένετο τῇ συμφωνίᾳ καὶ συμπράξει Ὁρθοδόξων καὶ Ἀρειανῶν, οἱ ὅποιοι (Ἀρειανοί) ἐπίστευον τοῦτον ὡς ἰδικόν των ἢ πάντως ὡς εὐκαμπτον. Ἄλλ' ὡς γνωστὸν ἐπίσης, ὁ Ἅγιος Μελέτιος ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἐνθρονιστηρίου λόγου τοῦ ὁμολόγησεν ὁρθόδοξον πίστιν, διὸ καὶ ἐξερίσθη. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑποθέσωμεν θασίμως ὅτι οἱ αἰρετικοὶ ἤλπιζον κάποτε νὰ τὸν ἐπηρεάσουν καὶ νὰ τὸν κερδίσουν, μίᾳ δὲ προσπάθειά των εἶναι καὶ ἡ ἀποστολὴ εἰς αὐτὸν τῶν ἀνωτέρω συγγραμμάτων των.

251. Ἡ εἰκὼν σημαίνει τὴν νοθεΐαν τῆς πίστεως ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ὑποψίαν καὶ τὰ αἰσθητά ἐνοχῆς ἀνομολογήτου, πλὴν καὶ συναχίσεως τακτικῆς!

- 10 ὅτι δῆθεν ὁ Γρηγόριος²⁵³ λέγει εἰς ἀνάπτυξιν του περὶ πί-
στεως: ²⁵⁴ «ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός (μόνον) κατὰ νοητικὴν σύλ-
ληψιν (καὶ συλλογισμόν) εἶναι δύο (Πρόσωπα), ὡς πρὸς
τὴν (πραγματικὴν) ὑπόστασιν ὅμως εἶναι ἓν».²⁵⁵
- 15 «Ὅτι ὅμως αὐτὸ δὲν ἐλέγχθη μὲ δογματικὴν (καὶ ἀπό-
λυτον) ἔννοιαν, ἀλλὰ μὲ ἀπολογητικὴν (καὶ σχετικὴν πρὸς
τὸ θέμα) κατὰ τὸν Διάλογόν του μὲ κάποιον Αἰλιανόν,²⁵⁶
δὲν ἡδυνήθησαν νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν ὅσοι μακαρίζουν τὸν
ἑαυτὸν των διὰ τὴν λεπτότητα τῆς διανοίας των. Εἰς αὐ-
τόν (τὸν Διάλογον) ὑπάρχουν πολλὰ σφάλματα τῶν ἀντι-
γραφέων, ὅπως, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, θὰ ἀποδείξωμεν ἡμεῖς (μὲ
15 παραδείγματα) ἐπὶ τῶν ἰδίων τῶν λέξεων.²⁵⁷ Ἐξ ἄλλου ὅ-
μως εἰς τὴν προσπάθειάν του νὰ πείσῃ τὸν εἰδωλολάτριν
δὲν ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀκριβολογῇ εἰς τὰς λέξεις, ἀλλ'
ὅτι δύναται κανεὶς κάπου καὶ νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὸν τρόπον

252. Περὶ τοῦτου βλ. 3 MBA, σημ. 18 καὶ 21, σ. 23-24, ὡς καὶ 4
MBA, σημ. 90α, σ. 36.

253. Ὁ Θαυματουργός (βλ. σημ. 10).

254. Εἰς τὸ καίμενον: «ἐν ἐκθέσει πίστεως», ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖται τὸ
σφῆζόμενον ὁμώνυμον ἔργον τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου «Ἐκθεσις Πίστεως» (βλ.
P.G. 10, 10, 1049-1104). Πρόκειται, ὡς ἐξηγεί ἐν συνεχείᾳ ὁ Μ. Β.,
περὶ τοῦ ἀ π ο λ ε σ θ ἔ ν τ ο ς ἔργου τοῦ «Διάλεξις πρὸς Αἰλιανόν»,
ἥτοι Διάλογος μετὰ Αἰλιανοῦ, διὸ καὶ ἀπεδώκαμεν τὸ «ἐν ἐκθέσει» διὰ τοῦ
«εἰς ἀνάπτυξιν».

255. Ἐφ' ὅσον τὸ ἔργον ἔχει ἀπολεσθῇ, ἡ ἀκριδὴς διατόπισις τοῦ
Ἁγίου Γρηγορίου δὲν εἶναι γνωστὴ. Διότι ὁ Μ. Β. παραθέτουν τὸ χωρίον διὰ
τοῦ «ὡς» (=δῆθεν) δὲν δέχεται τοῦτο ἀπολύτως, ἐνθ' καὶ ἐὰν ἐλέγχθη, ἐλέ-
χθη ὑπὸ ἄλλην ἔννοιαν. Καὶ οἱ Βενεδικτινοὶ ἀμφισβῆλλουν ὅτι ἦτο δυνατόν
νὰ εἴπε τοῦτο ὁ Ἅγιος Γρηγόριος. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι οἱ Σαβαλλιανοὶ ἢ
εἶχον παρερμηνεύσει φράσιν του ἢ τὴν εἶχον τροποποιήσει. Οἱ Βενεδικτινοὶ
δὲ παραθέτουν καὶ χωρίον τοῦ διδασκάλου τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου Ὁριγένους δια-
φόρου μὲν διατυπώσεως, ἀλλὰ παραλλήλου ἐννοίας, λεγόμενον περὶ τοῦ Χρι-
στοῦ: «Τὸ μὲν ὑποκείμενον ἔν ἐστι, ταῖς δὲ ἐπινοίαις τὰ πολλὰ ὀνόματα ἐπὶ
διαφόρων» (ὁμιλ. 8 εἰς Ἱερεμ., βλ. σχόλιον εἰς τὴν παρῶσαν Ἐπιστολήν,
P.G. 32, 775). Πάντως, πλὴν τῆς κατωτέρω ἐξηγήσεως τοῦ Μ. Β., περὶ
ἀπολογητικοῦ χαρακτῆρος καὶ τονισμοῦ τῆς υπάρξεως Ἐ ν ὁ ς Θ ε ο ὺ
καὶ ὅχι π ο λ λ ῶ ν, ὡς ἐπίστευεν ὁ εἰδωλολάτρης Αἰλιανός, καὶ ὁ ὅρος
«ὁ π ὁ σ τ α σ ι ς» δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποσαφηνισθῇ καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο
ἄλλοτε περὶ τῆς οὐσίας-φύσεως (λατ. substantia, ἀντὶ essentia) καὶ
ἄλλοτε περὶ τῆς καὶ μετὰ ταῦτα ὑποστάσεως-προσώπου.

256. Ὁ Courtonne ἔχει γραφὴν Γ ε λ ι α ν ὺ ν, τὴν ὁποίαν μνη-
μονεύουν καὶ οἱ Βενεδικτινοὶ-Deferrari, ἀλλ' οὗτοι προτιμοῦν τὴν ἐπίσης
μαρτυρημένην ὑπὸ περισσοτέρων κωδίκων γραφὴν Α ἰ λ ι α ν ὺ ν.

257. Ἰσως νὰ ἐννοῇ εὐρυτέραν ἀνασκευὴν τῶν «σφαλμάτων τῶν ἀντι-
γραφέων» καὶ τῶν παρανοήσεων τῶν Σαβαλλιανῶν, τὴν ὁποίαν ἐσκέπτετο νὰ
κάμῃ («ἂν θέλῃ ὁ Θεός») ἢ καὶ ἔκαμε, χωρὶς νὰ διασωθῇ. Διότι μᾶλλον δὲν
ἀναφέρεται μόνον εἰς τὰ κατωτέρω περὶ «κ τ ῖ σ μ α τ ο ς» καὶ «π ο ι-
ῆ μ α τ ο ς» (περὶ τοῦ Γιοῦ).

- (σκέψεως) ἐκείνου τὸν ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ πείσῃ,²⁵⁸ εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ διαφωνῇ εἰς τὰ οὐσιώδη.²⁵⁹ Δι' αὐτὸ λοιπὸν θὰ ἡδύνασο νὰ εὕρῃς ἐκεῖ (εἰς τὸν Διάλογον) καὶ πολλὰς ἀκόμη λέξεις αἱ ὁποῖαι σήμερον προσφέρουν πολὺ
- 20 μεγάλην δύναμιν εἰς τοὺς αἱρετικούς, ὅπως τὰς λέξεις «κτίσμα» καὶ «ποίημα»²⁶⁰ καὶ ἄλλας παρομοίας. Ὑπάρχουν ὁμως καὶ πολλὰ (σημεῖα), τὰ ὁποῖα ἔχουν λεχθῇ ὡς πρὸς τὴν Ἐνανθρώπησιν (τοῦ Υἱοῦ) καὶ τὰ ὁποῖα ἀποδίδουν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς Θεότητος ὅσοι ἀμαθῶς ἐννοοῦν ὅσα ἔχουν γραφῇ, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ αὐτὸ ἐδῶ (τὸ αἱρετικὸν τῶν φρό-
- 25 νημα),²⁶¹ τὸ ὁποῖον οὗτοι διαδίδουν παντοῦ.

- Πράγματι, πρέπει καλῶς νὰ γνωρίζῃ κανεὶς ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν παραδέχεται τὴν κοινότητα²⁶² τῆς (θείας) Οὐσίας καταντᾷ εἰς τὴν πολυθεϊαν, παρομοίως καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν κάμνει διάκρισιν τοῦ (χαρακτηριστικοῦ) ἰδιώματος (ἐκάστης) τῶν (θειῶν) Ὑποστάσεων ἐπιστρέφει εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν.²⁶³ Διότι πρέπει ἡ διάνοιά μας, ἀφοῦ τρόπον τινὰ στηριχθῇ εἰς κάποιον «ὑποκείμενον»²⁶⁴ καὶ ἀφοῦ ἐντυπωθῇ τὰ σαφεῇ χαρακτηριστικά του,
- 30 (νὰ δυνηθῇ) διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ποθομένου. Ἐὰν δηλαδὴ δὲν συλλάβωμεν τὴν

258. Εἰς τὸ καίμ. «τοῦ ἐναγομένου» = τοῦ εἰσχομένου εἰς τὴν πίστιν, τοῦ προσηλυτιζομένου. Ἄλλῃ εἶναι ἡ δικανικὴ ἔννοια τοῦ ρήματος.

259. Τὸ Τριαδικὸν Δόγμα δὲν δύναται ἀμέσως ὁ κατηχοόμενος νὰ τὸ πιστέυσῃ, δύναται ὁμως νὰ ὁδηγηθῇ εἰς τοῦτο ἐάν, ἐγκαταλείπων τὴν πίστιν εἰς πολλοὺς θεοὺς, πιστέυσῃ εἰς ἓνα θεόν. Ἐνῶ ὁμως ἀκόμη θὰ εἶναι κατηχοόμενος, πρέπει καὶ νὰ διδαχθῇ καὶ νὰ πιστέυσῃ εἰς ὅλα τὰ ἐρθόδοξα δόγματα καὶ τότε νὰ βαπτισθῇ. Ὁ Μ. Β. λέγει ὅτι «δύναται κανεὶς κάπου καὶ νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὸ ν τ ὁ ν τ ὁ π ο ν (σ κ ε φ ω ς)» τοῦ κατηχομένου, ἔως ὅτου ἐλκυσθῇ, εἰς τὸ πρῶτον δηλαδὴ στάδιον τῆς κατηχήσεως, καὶ ὅχι ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ οἰαδήποτε ὑποχώρησις εἰς τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως. Ὑπάρχει πλῆθος χωρίων τοῦ Ἀγίου, ὅπου φαίνεται σαφέστατα ὅτι ἀ κ ρ ι β ε ι ᾶ του περὶ τὴν πίστιν. (Πρβλ. Ἐπιστ. 214, 2, 30-35).

260. Οἱ ὅροι «κ τ ί σ μ α» καὶ «π ο ί η μ α» ἦσαν οἱ συνθέσεις ὅροι τῶν Ἀρειανῶν περὶ τοῦ Μονογενοῦς Λόγου καὶ Θεοῦ. Ἄλλ' ὡς εἰρηγὰς ὁ Μ. Β., ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ἐχρησιμοποιοῖ τούτους περὶ τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως, περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Κυρίου, καὶ ὅχι περὶ τῆς αἰδίου καὶ ἀσωμάτου «γέννησεως», ὡς «φῶς ἐκ φωτός», ὁμοουσιῶς τῷ Πατρί.

261. Βλ. ἀνωτέρω, § 3, 23 καὶ.

262. «Τὸ κοινόν», ὅτι εἶναι κοινὴ, Μία καὶ ἡ αὐτὴ καὶ ἀδιαίρετος καὶ εἰς τὰ Τρία θεῖα Πρόσωπα.

263. Πρβλ. καὶ ἀνωτέρω, σημ. 223.

264. Δηλαδὴ συγκεκριμένην «ὑπόστασιν» - ὑπαρξίν. Ὁμιλεῖ γενικῶς καὶ ἂν συνεχελᾷ εἰδικῶς, ὅποτε ἐννοεῖται ὑπόστασις - πρόσωπον.

ἐννοίαν (ιδίωμα) τῆς πατρότητος²⁶⁵ οὔτε διανοηθῶμεν εἰς ποῖον ἀνήκει τὸ ἰδίωμα αὐτό, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ἐννοίαν τοῦ Θεοῦ Πατρός; Συνεπῶς δὲν εἶναι ἀρκετὸν νὰ ἀπαριθμῆσῃ κανεὶς (ἀπλῶς) διαφορὰς τῶν (θεῶν) Προσώπων, ἀλλὰ πρέπει νὰ παραδέχεται ὅτι ἕκαστον Πρόσωπον (ἐκ τῶν Τριῶν) ὑπάρχει μέ (ἰδιαίτεραν) ἀληθινήν Ὑπόστασιν. Διότι τὸν μετασχηματισμὸν δεδαίως τῶν προσώπων ἄνευ διακρίσεως (ἰδιαιτέρων) ὑποστάσεων²⁶⁶ οὔτε ὁ Σαβέλλιος ἀπέρριψεν, ἀλλ' (ἐδέχετο αὐτὸν καί) ἔλεγεν ὅτι ὁ ἴδιος (πάντοτε) Θεός, ἐνῶ ἦτο εἰς ὡς πρὸς τὸ «ὑποκείμενον» (ὑπόστασιν), μετεμορφώνετο κάθε φορὰν ἀναλόγως πρὸς τὰς ἀνάγκας αἱ ὁποῖαι παρουσιάζοντο, ὥστε νὰ ἐπικοινωνῇ καὶ ὁμιλῇ ἄλλοτε ὡς Πατήρ, ἄλλοτε ὡς

35 Υἱὸς καὶ ἄλλοτε ὡς Ἅγιον Πνεῦμα.

Ἄλλ' ἐνῶ αὐτὴ ἡ πλάνη κατεσβέσθη²⁶⁷ πρὸ πολλοῦ καιροῦ, τώρα τὴν ἀνανεώνουν οἱ ἐφευρέται αὐτῆς τῆς «ἀ ν ω ν ὑ μ ο υ»²⁶⁸ αἰρέσεως, αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἀπορρίπτουν τὰς Ὑποστάσεις καὶ ἀρνοῦνται ἐντελῶς τὸ Ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Δι' αὐτὸ καὶ ἐάν οὔτοι «δὲν παύσουν νὰ βλασφημοῦν (ἀδίκως) κατὰ τοῦ Θεοῦ»,²⁶⁹ πρέπει νὰ τοὺς κλαίω-

45 μεν μαζί με τοὺς ἀρνησιχρίστους.

δ. Κατ' ἀνάγκην σᾶς ἐκάμομεν αὐτὰς τὰς σαφεῖς διευκρινήσεις (καὶ προειδοποιήσεις),²⁷⁰ ὥστε νὰ προφυλαχθῇτε ἀπὸ τὴν βλάβην τῶν πονηρῶν διδασκαλιῶν. Διότι ὄντως, ἐάν πρέπει νὰ παρομοιάζωμεν τὰς πονηρὰς διδασκαλίας μετὰ τὰ θανατηφόρα δηλητήρια, ὅπως λέγουν οἱ ἰδιοὶ σας ὄνει-

265. Δηλαδὴ τὸ ἄναρχον καὶ ἀναίτιον (αὐτοαίτιον) καὶ ἀγέννητον (ἀγεννησίαν).

266. Χαρακτηριστικὴ ἡ φράσις τοῦ κειμένου: «ἀνυπόστατον ἀναπλασμόν». Ἐδέχετο δηλαδὴ τὴν ἐννοίαν τοῦ προσώπου ὡς «προσωπεῖον» (μάσκαν), τὸ ὅποion ἡ λ λ ά σ σ ε τ ο ἐκάστοτε.

267. Βλ. ἀνωτέρω, σημ. 221.

268. Εἰς τὸ κείμενον: «ἀ ν ω ν ὑ μ ο υ», ἴσως ἐν τριπλῇ ἐννοίᾳ: α) χωρὶς γνωστὸν ὄνομα εἰσηγητοῦ τῆς β) ἀκατονόμαστος-δυοῦννομος καὶ γ) ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀ ρ ν η σ ι ν τ ο ῦ Ὁ ν ὀ μ α τ ο ς τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ (βλ. ἀνωτέρω, § 3, 23 κέξ.). Ἰσως πρὸς διακρίσιν θὰ ἔπρεπε νὰ νοῆται ὑπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐννοίαν καὶ νὰ καλεῖται: ἡ «Ἀ ν ὀ ν υ μ ο ς» α ἱ ρ ε σ ι ς ἢ α ἱ ρ ε σ ι ς τ ῶ ν Ἀ ν ω ν ὑ μ ω ν (=τῶν ἀρνούμενων τὸ Ὄνομα τοῦ Μονογενοῦς), ἡ ὁποία δὲν εἶναι γνωστὴ-καθιερωμένη ὡς τοιαύτη, ὡς αἱ ἀνάλογοι αἰρέσεις τῶν Ὁ μ ο ῖ ω ν καὶ Ἀ ν ο μ ο ῖ ω ν. (Πρὸλ. καὶ σημ. 227, 228 καὶ 229).

269. Φαλμ. 74, 6: «...μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν».

270. Εἰς τὸ καίμ. τὸ ρ. «δισοτειλάμεθα», τὸ ὅποion εἶναι καὶ ἀγιογραφικόν (πρὸλ. Ματθ. 16, 20 κ. ἄ. καὶ Πράξ. 15, 24). Σημαίνει δὲ τὸ μέσ. «δισοτέλλομαι»=ἐπακριδῶς ἐκθέτω, ἀλλὰ καὶ προτρέπω ἐντόνως, παροργάλλω, διατάσσω.

- ροκρίται, αὐταὶ εἶναι καὶ κώνειον καὶ ἀκόνιτον καὶ ὁ,τιδή-
 5 ποτε ἄλλο ἀνθρωποκτόνον δηλητήριον.²⁷¹ Αὐτὰ εἶναι τὰ δη-
 λητήρια τῶν ψυχῶν καὶ ὄχι οἱ ἰδικοὶ μου λόγοι, ὅπως ἀκρι-
 βῶς κραυγάζουν οἱ μεθυσμένοι κρόταφοι,²⁷² οἱ ὁποῖοι ἐξ αἰ-
 τίας τοῦ πάθους εἶναι πολυφάνταστοι. Οὗτοι, ἐὰν δεδαίως
 ἦσαν νηφάλιοι,²⁷³ ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν ὅτι (μόνον) εἰς τὰς
 10 προφητικὸν χάρισμα.²⁷⁴ Διότι ὅπως οὔτε ἀπὸ τὸν ἀκάθαρ-
 τον καθρέπτῃν εἶναι δυνατόν νὰ ἐμφανισθοῦν εἰκόνες, τοι-
 ουτοτρόπως οὔτε ἡ ψυχὴ ἡ ὁποία εἶναι κυριευμένη ἀπὸ τὰς
 βιωτικὰς μερίμνας καὶ σκοτισμένη ἀπὸ τὰ πάθη τοῦ σαρ-
 κικοῦ φρονήματος εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῇ ἐντός της τὰς
 15 φωτιστικὰς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.²⁷⁵ Πράγματι,
 κάθε ἐνύπνιον²⁷⁶ δὲν εἶναι ἀμέσως καὶ προφητεία, ὅπως λέ-
 γει ὁ (Προφήτης) Ζαχαρίας: «ὁ Κύριος ἐπραγματοποίησεν
 ἐκπληκτικὰ πράγματα καὶ (θὰ δώσῃ) ἀφθονον ὡς χειμερινήν

271. Πρὸλ. καὶ τὸ παρόμοιον χωρίον τῆς Ἐπιστ. 17, 6-7: «Ἐκεῖνοι μὲν οὖν (=οἱ αἰρετικοί), ὥς τὸ κ ὦ ν ε ι ο ν καὶ τὸ ἀ κ ὀ ν ι τ ο ν καὶ εἴ τις ἄλλη ἀνδροφόνος δοτάνη, πρὸς ὀλίγον ἀνθήσαντες ταχὺ ἀποξη-
 ρανθίσονται». Ἐπίσης Ἐπιστ. 211, 5. Εἶναι δὲ τὸ «κ ὦ ν ε ι ο ν» τὸ κοινῶς κ α ρ ω ν ἄ κ ι ἢ β ρ ω μ ὁ χ ο ρ τ ο ν, τοῦ ὁποίου ὁ ὀπός (=ἐκκριμα κατόπιν χαράξεως) εἶναι δηλητηριώδης καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὸν φόνον τῶν καταδίκων εἰς θάνατον εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας (πρὸλ. τὸ κώνειον τοῦ Σωκράτους). Παρόμοιον εἶναι καὶ τὸ «ἀ κ ὀ ν ι τ ο ν», κοι-
 νῶς σ τ ρ ι γ γ λ ο β ὀ τ α ν ο ν ἢ ψ ἄ κ ι. (βλ. καὶ 1 ΜΒΑ, σ. 128, σημ. 340 καὶ 341).

272. «Αἱ οἰνόπληκτοι μὴνιγγες». Πρὸλ. ἀνωτέρω, § 3, 9: «οἰνοδαρεῖς κεφαλαί». Καὶ αἱ δύο εἰκόνες - ἀλληγορίαι, ὥς πλήρως διατυπώνται, χαρα-
 κτηριστικώταται.

273. Εἰς τὸ κείμενον: «εἴπερ ἐσωφρόνουν». Σημειωθήτω ὅτι τὸ ρ. «ν ἡ φ ω» καὶ τὰ παράγωγά του κυριολεκτοῦνται ἐπὶ ἀ π ο χ ῆ ς ο ὖ ν ο υ. Τὸ δὲ «ἀνανήφω» = συνέρχομαι ἐκ μέθης.

274. Ἡ πρότασις ἀποφθεγματικὴ: «...ταῖς ἀχράνταις καὶ πάσης κηλῆ-
 δος κεκαθαρμέναις ψυχαῖς τὸ προφητικὸν ἐναγγάζει χάρισμα!» Π ρ ο φ η-
 τ ι κ ὀ ν» δὲ καὶ ὑπὸ τὴν γενικωτέραν ἔννοιαν τῆς ἐκκλ. διδασκαλίας καὶ
 ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν «προφήται» ἦσαν ὅλοι οἱ Ἅγιοι Πατέρες ὥς «κεκαθα-
 ρμέναι ψυχαί». Τοῦτ' αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τῆς θεολογίας, τοῦ θεολογικοῦ χα-
 ρίσματος, κατὰ τοὺς Ἁγίους Πατέρας.

275. Αὐτὴ εἶναι, εἰς τὴν κ λ α σ σ ι κ ῆ ν τ ῆ ς δ ι α τ ὁ π ω-
 σ ι ν ὑπὸ τοῦ Ὀδριανοφάντορος Μ. Β., ἡ «μυστικὴ» ἐμπειρία - μαρτυρία τῶν
 Νηπτικῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς. Χωρὶς προηγουμένην κάθαρσιν δὲν ὑπάρ-
 χει θεῖος φωτισμός, ἀλλὰ πλάνη δαιμονικὴ ἢ λογοκοπία καὶ «λογοποιία»
 χωρὶς θεῖαν ἐμπνευσιν ἢ, τοῦλάχιστον, φόβον Θεοῦ καὶ κατάνοξιν ὡς καρ-
 πὸν ἁγιασμοῦ.

276. Δὲν ἔννοεῖ μόνον πράγματι «ἐνύπνια», ἀλλὰ καὶ φ α ν τ α σ τ ι-
 κ ἄ ς «θεολογικάς» δ ι δ α σ κ α λ ί α ς τῶν αἰρετικῶν, αἱ ὁποῖαι ἐν
 σχέσει πρὸς τὴν ἀλήθειαν εἶναι ἐνύπνια - ὄνειρα. Ἀντιθέτως, οἱ αἰρετικοὶ
 συκοφάνται τοῦ ὑπεστήριζον ἐπὶ ἐνέργει εἰς αὐτοὺς τὸ «προφητικὸν χάρισμα».

δροχήν... Διότι (ἐνῶ) οἱ ἀποφθεγγόμενοι (ψευδοπροφηταί) προεκάλεσαν (μὲ τὰ ψεῦδη των) συμφοράς.. καὶ ὠμίλουν περὶ (θείων δῆθεν) ὁραμάτων, τὰ ὅποια ἦσαν ψευδῆ». ²⁷⁷ Αὐτοὶ ὁμῶς, οἱ ὅποιοι, ὡς λέγει ὁ (Προφήτης) Ἰσαΐας, «ὄνειρεύονται κοιμώμενοι καὶ ἀγαποῦν τὸν (ὄνειρῶδη) ὕπνον», ²⁷⁸ καὶ τοῦτο ἀκόμη τὸ ἀγνοοῦν, ὅτι δηλαδὴ συνήθως ἀποστέλλεται (δαιμονικῇ) ἐνέργεια πλάνης εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς παρakoῆς. ²⁷⁹ Καὶ ἔχομεν ὡς παράδειγμα τὸ (πονηρὸν καὶ) ψευδὲς πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐνήργησεν εἰς τοὺς ψευδοπροφήτας καὶ ἐξηπάτησε τὸν Ἀχαάβ. ²⁸⁰ Ἐπειδὴ ἐγνώριζον αὐτά, ²⁸¹ ἔπρεπε νὰ μὴ ὑπερηφανευθοῦν εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε νὰ ἐπικαλοῦνται χάριν τοῦ ἑαυτοῦ των μαρτυρίας ὅτι διαθέτουσαν προφητικὸν χάρισμα, αὐτοὶ τούλάχιστον, οἱ ὅποιοι ἀποδεικνύονται ἀνελικρινέστεροι ²⁸² ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν μάν-

277. Τὸ χωρίον εἰς τὸ πρωτότυπον εἶναι ἐκτενέστερον (Ζαχ. 10, 1-2). «Αἰτεῖσθε παρὰ τοῦ Κυρίου θετὸν καθ' ὅραν πρῶτιμον καὶ ὄψιμον· ὁ ὅριος ἐποίησε φαντασίας καὶ θετὸν χειμερινὸν θῶσαι αὐτοῖς, ἐκάσθη βοτάνην ἀγροῦ. Διότι οἱ ἀποφθεγγόμενοι ἐλάλησαν κόπους καὶ οἱ μάντις ὁράσεις φευδαῖς καὶ τὰ ἐνύπνια ψευδῆ ἐλάλουν, μάταια παρεκάλουν». Ἡ μετάφρασις τοῦ χωρίου στηρίζεται καὶ εἰς τὸ πρωτότυπον. «Φαντασία» ἐδῶ εἶναι τὸ θαῦμα ὡς ἔργον τοῦ Κυρίου καὶ ὄχι τῶν «ἀποφθεγγομένων» — τῶν ψευδοπροφητῶν. Αἱ διαφοραὶ γενικῶς εἰς τὰ χωρία ἰδίᾳ τῆς Π. Δ. ὀφείλονται ἐνίοτε εἰς παράλληλῳ ἢ ὁ ὅτι τῶν Πατέρων τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' καὶ τοῦ Ἑβραϊκοῦ (πρωτοτύπου), ἀλλ' ἴσως καὶ ἄλλῃ ἐκ τῶν γνωστῶν μεταφράσεων.

278. Ἦσ. 56, 10-11: «Ἴδετε ὅτι ἐκτετύφλωνται πάντες, οὐκ ἐγνώσαν φρονῆσαι, πάντες κύνες ἐνεοί, οὐκ ἐνὴνθονται ὀλακτεῖν, ἐνὺπνιαζόμενοι κοίτην, φιλοῦντες νυστάξει... πάντες ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν ἐξηκολούθησαν, ἕκαστος κατὰ τὸ ἑαυτοῦ».

279. Πρβλ. Ἐφεσ. 2, 2: «...κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἀέρος (=Σατανᾶν), τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας». Καὶ ἐάν λοιπὸν οἱ αἰρετικοὶ διατείνωνται ὅτι ὁμιλοῦν κατὰ θεῖαν ἐμπνευσιν καὶ ὅτι ἐνεργεῖ εἰς αὐτοὺς τὸ προφητικὸν χάρισμα, ταῦτα δὲν εἶναι παρὰ δαιμονικὴ ἐνέργεια πλάνης!

280. Πρβλ. Γ' Βασ. 22, 1 κἑ. καὶ δὴ στ. 28: «Καὶ νῦν ἰδοὺ ἔδωκε (=ἐπέτρεψεν) ὁ Κύριος πνεῦμα ψευδὲς ἐν ὁσὶ ματι πάντων τῶν προφητῶν σου τούτων...». [Προφητεία τοῦ Προφήτου Μιχαῖα (6' ἡμῶν 8ου αἰ. π.Χ.), μόνου προφητεύσαντος ἀληθῶς, πλὴν δυσμενὲς κατὰ τοῦ Ἀχαάβ, βασιλέως Ἰσραήλ, ἐνῶ οἱ ψευδοπροφῆται, καίτοι τετρακόσιοι περίπου, τὸν ἐξηπάτησαν «λαλοῦντες πάντες ἐν στόματι ἐνὶ καλᾷ περὶ τοῦ βασιλέως» (στ. 13)].

281. Ὅχι μόνον τὸ ἀναφερόμενον χωρίον, ἀλλὰ ὅλα τὰ εἰς τοὺς αἰρετικούς ἀναλογούντα καὶ ἐφαρμόζοντα γεγονότα τοῦ ἀνωτέρω κεφ. 22 τῆς Γ' Βασ.

282. Ὁ Μ. Β. δηλαδὴ πιστεύει καὶ εὐθέως λέγει περὶ τῶν αἰρετικῶν συκοφαντῶν του ὅτι ὄχι ἀπλῶς πλανῶνται ἐν ἀγνοίᾳ των ἰσως, ἀλλ' ὅτι συνειδητῶς φερόνται.

- 25 τιν βαλαάμ.²⁸³ Διότι οὗτος, ἀφοῦ προσεκλήθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Μωαβιτῶν ἔναντι μεγίστων δώρων, δὲν κατεδέχθη νὰ ἐκφράσῃ λόγον ἀντίθετον εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ οὔτε νὰ καταρασθῇ τὸν Ἰσραήλ, τὸν ὁποῖον δὲν κατηρᾶτο ὁ Κύριος.

- Ἐπομένως, ἐὰν βεβαίως τὰ ὄνειρώδη φαντάσματά των εἶναι σύμφωνα μὲ τὰς Ἐντολάς τοῦ Κυρίου, (τότε) ἄς ἀρκοῦνται εἰς τὰ Εὐαγγέλια, καθ' ὅτι δὲν χρειάζονται (ταῦτα) 30 καμμίαν ἐπὶ πλέον βοήθειαν ἀπὸ τὰ ὄνειρα διὰ τὴν ἀξιοπιστίαν των. Ἐὰν ὅμως, ἐνῶ ὁ Κύριος μᾶς ἐχάρισε τὴν εἰρήνην Του²⁸⁴ καὶ μᾶς ἔδωκεν ὡς Ἐντολὴν νέαν νὰ ἀγαπῶμεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον,²⁸⁵ ἀντιθέτως τὰ ὄνειρα ὁδηγοῦν εἰς πόλεμον καὶ διάστασιν καὶ ἀφανισμόν τῆς ἀγάπης, (τότε) ἄς μὴ 35 παρέχουν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Διάβολον νὰ εἰσέρχεται διὰ μέσου τοῦ ὕπνου εἰς τὰς ψυχὰς των, μήτε νὰ θεωροῦν ὡς ἐγκυρότερα τὰ ἰδικάτου φαντάσματα ἀπὸ τὰς σωτηριῶδεις διδασκαλίας (τοῦ Εὐαγγελίου).²⁸⁶

283. Ὁ Β α λ α ἄ μ ἦτο φημισμένος εἰδωλολάτρης μάντις διαμμένων βορείως τῆς Μωᾶδ εἰς Φαθουρά τῆς Μεσοποταμίας. Οὗτος ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μωαβιτῶν καὶ Μαδιανιτῶν Β α λ ἄ κ, διὰ νὰ κ α τ α ρ α σ θ ῇ τοῦ στρατοπεδεύσαντας «παρὰ τὸν Ἰορδάνην κατὰ Ἰεριχώ» Ἰσραηλίτας, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιμετωπίσῃ ὡς ἰσχυροτέρους διὰ τῶν ὅπλων (Ἀριθμ. 22, 1 κἑ.). Καίτοι εἰδωλολάτρης, ἀπληροφορήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μήτε νὰ μεταβῇ μήτε νὰ καταρασθῇ τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν· «ἔ σ τ ι γ ἄ ρ ε ὁ λ ο γ ῆ μ ε ν ο ς» (στ. 12). Ἐκάμφθη ὅμως καὶ ἐξεκίνησεν ἐμποδισθεὶς δι' Ἀγγέλου, τὸν ὁποῖον διέκρινεν ἡ δ' ν ο ς του, ἡ ὁποία ὀπισθοδρομοῦσα καὶ τυπτομένη ὡ μ ῖ λ η σ ε ν ἀνθρώπου φωνήν! (στ. 28-30). Τελικῶς μετέβη, ἀλλ' ἀντὶ κατάρας τ ρ ῖ ς η ὁ λ ὁ γ η σ ε τ ὁ ν Ἰ σ ο α ῆ λ καὶ προεφῆτευσεν τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην μεσσιανικὴν προφητείαν: «ἐξελεύσεται ἄ ν θ ρ ω π ο ς ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ (Ἰακώβ) καὶ κυριεύσει ἐθνῶν πολλῶν» κλπ. (Ἀριθμ. 24, 5-9)· καὶ «ἀνατελεῖ ἄ σ τ ρ ο ν ἐξ Ἰακώβ... ὦ, ὦ! Τίς ζήσεται, ὅταν θῇ ταῦτα ὁ Θεός;» (Ἀριθμ. 24, 17-23). Μετὰ τῆς προφητείας του μνημονώδεις εἶναι οἱ λόγοι του, τ ο ὅ ς ὁ π ο ῖ ο υ ς ὁ π α ι ν ῖ σ σ ε τ α ι ὁ Μ. Β.: «Ἐάν μοι δῶ Βαλᾶκ πλήρη τὸν οἶκον αὐτοῦ ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ, οὐ δυνήσομαι παραδῆναι τὸ ρῆμα Κυρίου ποιήσαι αὐτὸ καλὸν ἢ πονηρὸν παρ' ἐμαυτοῦ» (στ. 13).

284. Πρβλ. Ἰωάν. 14, 27.

285. Πρβλ. Ἰωάν. 13, 34. Ἡ ε ἰ ρ ῆ ν η καὶ ἡ ἄ γ ἁ π η, τῶν ὁποίων τρόπον τινὰ πρωτότοκος θυγάτηρ εἶναι ἡ ἐ ν ὁ τ η ς, τὰ τρία ταῦτα εἶναι ἡ σ υ ν ε χ ῆ ς μ ῆ ρ ι μ ν α τοῦ Μ. Β. Πρβλ. Ἐπιστ. 208, 10-22 (5 MBA, σ. 124-125) καὶ Ἐπιστ. 97 (3 MBA, σ. 112-114) καὶ ἀκόμη περισσότερο τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐπιστ. 128 (4 MBA, σ. 49).

286. Ὅ,τι συνιστᾷ πρὸς τοὺς ἄλλους, μάλιστα διὰ τὸς ἰσχυρῶν συλλογισμῶν, ἐμπράκτως ἐφαρμόζει ὁ ἴδιος. Τὸ κρῖνον ἐπλοστόσιον τῶν καθαιρετικῶν τῆς πλάνης ἐπιχειρημάτων του εἶναι ἡ Ἀγ. Γραφή, ἐκ τῆς ὁποίας ἀντλεῖ καὶ ἐπιλέγει ἐδοχάζοντα χωρία καὶ παραδείγματα. Πρέπει πράγματι τὸ παράδειγμα τῶν Ἀγίων εἰς γνώσιν, δίδωσιν καὶ χρῆσιν τῆς Ἀγ. Γραφῆς νὰ εἶναι τὸ πρῶτον διδάγμα εἰς ἡμᾶς ἀπ' αὐτῶν. Καὶ ὁ Μ. Ἀντώνιος συνίστα:

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 211 (ΣΙΑ'—CCXI)²⁸⁷ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΟΛΥΜΠΙΟΝ²⁸⁸

Ἐν πρώτοις, ὅταν ἀνέγνωσα τὴν ἐπιστολὴν τῆς ἐντιμότητός σου, ἡσθάνθην ἐντός μου πολλὴν εὐχαρίστησιν καὶ χαρὰν ἀπὸ ὅ,τι συνήθως, καὶ ἔπειτα, ὅταν ἐπεκοινωνήσα μὲ τοὺς λίαν ἀγαπητοὺς υἱούς σου,²⁸⁹ ἐνόμισα ὅτι ἔβλεπον σὲ τὸν ἴδιον. Μάλιστα οὗτοι, ἐνῶ εὗρήκαν τὴν ψυχὴν μου εἰς πάρα πολὺ κακὴν κατάστασιν, τόσον τὴν μετέβαλον, ὥστε νὰ λησμονήσω τὸ κώνειον²⁹⁰ τῆς πόλεώς σας,²⁹¹ τὸ ὁποῖον οἱ μεγάλοι καὶ οἱ μικροὶ ὀνειρέμποροι²⁹² χάριν τῶν πελατῶν των, διαδίδουν ἐναντίον μας παντοῦ. Ὡς πρὸς τὰς ἐπιστολάς,²⁹³ ἄλλας ἔγραψα (ἤδη) καὶ ἄλλας θὰ παραδώσω ἀργότερον, ἐὰν θέλῃς. Μόνον εἶθε νὰ προέρχεται κάποια ὠφέλεια ἀπὸ αὐτὰς εἰς τοὺς παραλήπτας.

«ὅπερ ἂν πράττης, ἢ λαλῇς, ἔχε ἐκ τῶν Ἁγίων Γραφῶν τὴν μαρτυρίαν». (Τοῦ Ἀγ. Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου, Ἀπόφθ. γ', Γερρονικόν, ἦτοι Ἀποφθέγματα Ἀγίων Γερόντων, ἐπιμέλεια Π. Β. Πάσχου, ἐκδ. «Ἀστέρως», Ἀθῆναι: 1961, σ. 16).

287. Ἐγράφη τὸ 375.

288. Ὁ Ὀλύμπιος ἦτο πλούσιος, ἀλλ' εὐσεβὴς Νεοκαίσαρεὺς καὶ φίλος τοῦ Μ. Β., πρὸς τὸν ὁποῖον ἔγραψε καὶ τὰς Ἐπιστ. 11 (κατὰ πᾶσαν πιθανότητα), 12, 13, 131 (βλ. 1 ΜΒΑ, σ. 69, σημ. 66 καὶ σ. 118, σημ. 299).

289. Δὲν γνωρίζομεν πόσους. Εἶχον μεταβῇ καὶ εἰς τὸν Πόντον νὰ ἴδουν τὸν Μ. Β. καὶ ἦσαν εὐσεβεστάτοι, ὥς ὁ πατὴρ των. Ἡ «κληρονομία» ἀπὸ τοῦς γονεῖς εἰς τὰ τέκνα των τῶν εὐσεβῶν καὶ ἀναρέτων φίλων των, μάλιστα Κληρικῶν, εἶναι μέγας θησαυρὸς.

290. Περὶ τοῦ «κωνίον» βλ. σημ. 282.

291. Εἰς τὸ καίμενον: «π α ρ' ὁ μ ῖ ν», τὸ ὁποῖον δηλαδὴ μὲ ἐπότισαν ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι εὗρισκονταί μεταξὺ οὗς (ὁ Ἀτάρβιος καὶ οἱ περὶ αὐτόν). Ἐνταῦθεν φαίνεται καὶ ἡ καταγωγὴ τοῦ Ὀλυμπίου.

292. Εἰς τὸ καίμ. «ὁ ν ε ι ρ ο π ῶ λ α ι καὶ ὁ ν ε ι ρ ο κ ᾱ π η λ ο ι». Ἀντὶ «ὀνειροπῶλαι», δύο κώδικες παραδίδουν γραφὴν «ὀνειροπόλαι», ἢ ὁποία ὅμως, ἐὰν προτιμηθῇ, πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς «ὀνειροπόλοι», ὥς διορθῶνουν οἱ παλαιοὶ ἐκδόται. Ὁ Π. Χρήστου ἔχει «ὀνειροπόλαι» καὶ μεταφράζει «ὀνειροπόλοι». Σημαίνει δὲ «ὀνειροπόλος» α) ὁ καταγινόμενος εἰς τὰ ὄνειρα καὶ β) ὁ ὀνειροκόπος, ὀνειροκρίτης. Προτιμῶμεν τὴν γραφὴν «ὀνειροπῶλαι», διότι ἴσως νὰ ἤθελε νὰ διακρίνῃ ὁ Μ. Β. μεταξὺ μεγάλων - ὀνειροπῶν καὶ μικρῶν - ὀνειροκαπῶν. Εἴτε οὕτως ὅμως εἴτε ἄλλως τὸ νόημα εἶναι τὸ αὐτὸ περίπου.

293. Εἶχε, φαίνεται, ζητήσῃ ὁ Ὀλύμπιος τοιαύτας διὰ πρόσωπα γνωστά του, τὰ ὁποῖα ἤθελον νὰ ἀποσκανδαλισθοῦν. Ἰδοὺ ὅτι ἔχουν γραφῇ πολὺ περισσότεραι Ἐπιστολαὶ ἀπὸ ὅσας ἔχουν σωθῇ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 212 (ΣΙΒ'—CCXII)²⁹⁴ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΛΑΡΙΟΝ²⁹⁵

1. Ἄρά γε δύνασαι νὰ φαντασθῇς ποῖα αἰσθήματα ἔδοκίμασά ἐγὼ καὶ ποῖα σκέψεις μὲ κατεῖχον, ὅταν μετέδην εἰς τὸν Δαζιμῶνα²⁹⁶ καὶ ἐπληροφορήθην ὅτι ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔκεί ἀφίξίν μας ἡ λογιότης σου ἀνεχώρησε; (Καὶ τοῦτο) ὄχι μόνον ἔνεκα τοῦ θαυμασμοῦ τὸν ὁποῖον ἀπέκτησα ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἀπέναντί σου, καθ' ὅσον ἀμέσως ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμη τὴν μαθητικὴν μου ζωὴν πάντοτε ἐθεώρουν πο-
 5 λῦτιμον τὴν ἐπικοινωνίαν μαζί σου,²⁹⁷ ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τοῦ ὅτι τίποτε δὲν εἶναι τόσο σπουδαῖον τώρα (ἰδίᾳ), ὅσον μία ψυχὴ ἡ ὁποία διαθέτει ὑγιᾶς κριτήριον ὡς πρὸς τὰ (ἐκκλησιαστικά) πράγματα, τὸ ὁποῖον ἀκριδῶς πιστεύομεν ὅτι εἰς σέ διατηρεῖται σῶον καὶ ἀβλαβές. Διότι πράγματι παρατηροῦμεν ὅτι οἱ πλείστοι ἀπὸ τοὺς λοιποὺς (ἀνθρώπους), ὅ-
 10 πως ἀκριδῶς συμβαίνει εἰς τὰς ἵπποδρομίας, εἶναι χωρισμένοι ἄλλοι μὲν μὲ τούτους, ἄλλοι δὲ μὲ ἐκείνους, καὶ (ἀναλόγως) κραυγάζουν μαζί μὲ ὅσους ἐπαναστατοῦν (καὶ φατρίαζουσι).²⁹⁸ Ἀντιθέτως ὁμως σύ, ἐπειδὴ εἶσαι ἀνώτερος τόσο

294. Ἐγρᾶφη τὸ θέρος τοῦ 375.

295. Ἀπαξ ἐνταῦθα μνημονευόμενος, καίτοι ἦτο παιδικὸς φίλος τοῦ Μ. Β. εὐσεβὲς καὶ ἐνάρετος ἀπὸ τὴν μαθητικὴν του ἡδὴ ζωὴν. Πρέπει δὲ νὰ ἦτο μᾶλλον κάτοικος τοῦ Δαζιμῶνος ἢ πάντως εἰς περιοχὴν τοῦ Πόντου. Ὁ ἐπίσκοπος Τελμεσοῦ Ἰλᾶριος τῆς Ἐπιστ. 218, 23, πρέπει νὰ εἶναι ἄλλο πρόσωπον, διότι δόξαζον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐντὸς τοῦ ἰδίου ἔτους ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος.

296. Ὁ Δ α ζ ι μ ὦ ν ἦτο πόλις εἰς τὴν ἐκ τούτου καλουμένην Δ α ζ ι μ ὠ ν ι τ ι δ α, εὐφορωτάτην πεδιάδα τοῦ Πόντου εἰς Καππαδοκίαν. Ἔκειτο δὲ ΝΑ. τῆς Ζηλίτιδος (ἢ πόλις τὰ Ζήλα) εἰς τὰς πηγὰς τοῦ νοτιωτέρου παραποτάμου τοῦ Ἰριδος καὶ Β. τοῦ Ἄλυσος ποταμοῦ. Περὶ ἄλλων ὀνομασιῶν τοῦ Δαζιμῶνος ἔχουν γίναῖ καὶ δύο σχετικαὶ μελέται: α) H. Grégoire, *Dazmana est bien Dazimon*, βλ. περιοδ. *Byzantion*, 10 (1935), 760-763, Bruxelles καὶ β) G. de Jerphanion, *une nouvelle méthode en géographie historique; Dazmana-Dazimon* βλ. *Orientalia Christiana Periodica* 2 (1936), 260-272 καὶ 491-496, Rome. Περὶ τῆς πεδιάδος Δαζιμωνίτιδος γράφει καὶ ὁ Στράβων (Γ ὡγρ. 12, 3, 15). Εἰς ἀπότομον δὲ δράχον τῆς ὀροσειρᾶς ἥτις χωρίζει τὸν Πόντον ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν, παραλλήλως τοῦ Ταύρου, ὑπῆρχε Φρούριον Βυζαντινὸν ὀνομαζόμενον Δ α σ μ έ ν δ α (ἦ), ἴσως τὸ τοῦ Κερδηνοῦ (ἦ) Τ ζ α μ α ν δ ό ς. ὀνομασίαι ὄχι ἀσχετοὶ πρὸς τὸν Δαζιμῶνα.

297. Διὰ τὰ θαυμάζῃς ὁ Μ. Β. τὸν Ἰλᾶριον καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν συναναστροφὴν τοῦ νέου ὄν, μᾶλλον ὁ Ἰλᾶριος ἦτο μεγαλύτερός του τὴν ἡλικίαν.

298. Ἐννοεῖ «τὰ σχίσματα τῶν Ἐκκλησιῶν», «τὰς τῶν αἵρέσεων ἐπανάστασεις», ὡς λέγει εἰς τὴν θ. Λειτουργίαν του.

- ἀπὸ τὴν δειλίαν,²⁹⁹ ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν κολακείαν,³⁰⁰ καθὼς καὶ ἀπὸ κάθε ἄλλο ταπεινὸν ἐλάττωμα, εἶναι φυσικὸν νὰ διακρίνῃς τὴν ἀλήθειαν μὲ ὑγιῆ ὀφθαλμόν. Διότι ἀληθῶς ἀντιλαμβάνομαι ὅτι σὺ δὲν ἀδιαφορεῖς διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον μᾶς ἀπέστειλεις καὶ ἐπιστολὴν 15 σχετικῶς μὲ αὐτάς, ὅπως ἀνέφερες εἰς αὐτὰ τὰ προσφάτως ληφθέντα γράμματά σου, καὶ τὴν ὁποῖαν ποῖος παρέλαβε νὰ τὴν μεταφέρῃ ἤθελον πληροφορηθῇ εὐχαρίστως, διὰ νὰ γνωρίζω ποῖος τὴν παρεδίασε.³⁰¹ Διότι δὲν ἔλαβον μέχρι τώρα ἐπιστολὴν ἰδικὴν σου πρὸς ἡμᾶς σχετικῶς μὲ αὐτάς τὰς 20 (ὑποθέσεις).
2. Ἄρά γε λοιπὸν δύνασαι νὰ φαντασθῇς πόσα τέλος πάντων θὰ προσέφερον διὰ τὴν ἐπικοινωνίαν μαζί σου; (Καὶ τοῦτο) χάριν τοῦ νὰ κάμω γνωστὰ εἰς σέ ὅσα γεγονότα μὲ θλίβουν (διότι προξενεῖ, ὅπως καλῶς γνωρίζεις, ἀκόμη καὶ ἡ ἀπλὴ ἀνακοίνωσις κάποιαν ἀνακούφισιν εἰς ὅσους πο- 30 νοῦν),³⁰² ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ δώσω ἀπαντήσεις εἰς ὅσα ζητεῖς τοιαύτας, χωρὶς νὰ τὰς ἐμπιστευθῶ εἰς ἄψυχα γράμματα, ἀλλ' ὁ ἴδιος μόνος μου σαφῶς νὰ τὰς ἀναπτύξω καὶ νὰ τὰς ἐκθέσω λεπτομερῶς. Διότι οἱ διὰ ζωῆς λόγοι ἀφ' ἑνὸς ἔ- 5 χουν δύναμιν πειστικὴν περισσότερον ἀποτελεσματικὴν³⁰³ καὶ ἀφ' ἑτέρου δὲν εἶναι πλέον ἐξ Ἰσου μὲ τοὺς γραπτοὺς εὐκο- λοὶ εἴτε νὰ προσβληθοῦν εἴτε νὰ κατασχεθοῦν διὰ νὰ δια- στραφθοῦν. Διότι ὄντως τοῦ λοιποῦ τίποτε δὲν εἶναι ἀπὸ κα- νένα ἀνεπιχείρητον, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον ἀκόμη ὅσους ἡ- 10 μεῖς εἰχομεν τὰ μέγιστα ἐμπιστευθῇ καὶ τοὺς ὁποίους, μο- λονότι ἐδλέπομεν συζῶντας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ἐθεωροῦμεν ὅτι ἦσαν κάτι ἀνώτερον παρὰ συνήθεις ἀνθρω-

299. Ἡ $\theta \epsilon \iota \lambda \iota \alpha$ γενικῶς ἀνέκαθεν ἐθεωρεῖτο μέγα ἐλάττωμα καὶ μάλιστα «αἰσχρὸν», κατασχῶνον τὸν ἕπ' αὐτοῦ κατεχόμενον· « $\Lambda \iota \sigma \chi \rho \omicron \nu$ εἶδη θ', ἀδίκον, $\theta \epsilon \iota \lambda \acute{o} \nu$, ἄκοσμον, ἄμορφον» (Λεξ. Σούδα).

300. Ἐξ ἄλλου ἡ $\kappa \omicron \lambda \alpha \kappa \epsilon \iota \alpha$ (θεραπεία) ἐθεωρεῖτο, ὥς εἶναι, δουλοπρέπεια, ἰδιαιτέρως ταπεινωτικόν, δηλαδὴ ἐξευτελιστικόν διὰ τὸν ἀν- θρωπον πάθος.

301. Ἡ παραβίασις τῆς ἐπιστολογραφίας τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐγένετο κυ- ρίως ὑπὸ $\lambda \eta \sigma \tau \acute{\omega} \nu$ καὶ $\kappa \alpha \tau \alpha \sigma \kappa \acute{o} \pi \omega \nu$. Ἐδῶ πρόκειται μάλ- λον περὶ παραβίασεως ὑπὸ τῶν $\alpha \dot{\iota} \rho \epsilon \tau \iota \kappa \acute{\omega} \nu$ ἢ καὶ τῶν $\kappa \rho \alpha \tau \iota \kappa \acute{\omega} \nu$ $\delta \rho \gamma \acute{\alpha} \nu \omega \nu$, διότι ὁ Μ. Β. ἦτο δι' αὐτοὺς ὑποκτον πρόσωπον. Καὶ ἄλλοι φίλοι τοῦ Μ. Β. παρεπονέοντο ὅτι τοῦ ἔγραψαν, χωρὶς νὰ λάβουν ἀπάντησιν, ἐνῷ ἐκεῖνος δὲν εἶχεν εἰδῆσιν.

302. Γνωμικὴ ἢ πρότασις. Εἰς τὴν Ἐπιστ. 92, 10-13 ἔχει διατυπώ- σει παρομοίαν γνώμην, ἀλλὰ περὶ ἀπλοῦ ἀναστεναγμοῦ καὶ θαυροῦ, ἔννοει ὅμως πολὺ περισσότερον καὶ τὴν διὰ λόγων ἐκφράσιν τοῦ πόνου.

303. Παρομοίως.

- ποι,³⁰⁴ αὐτοὶ ἀκριδῶς κατεδέχθησαν κάποιου κάποια τυχαῖα συγγράμματα νὰ τὰ διαδίδουν ὡς ἰδικὰ μου³⁰⁵ καὶ ἔξ αἰτίας των νὰ μὲ συκοφαντοῦν εἰς τὰς μοναστικὰς ἀδελφότητας,³⁰⁶ μὲ ἀποτέλεσμα τίποτε ἄλλο νὰ μὴ ἀποφεύγουν
- 15 οἱ εὐλαβεῖς περισσότερον ἀπὸ τὸ ἰδικόν μας ὄνομα. Καίτοι δηλαδὴ τὸ νὰ ἐπιτύχω νὰ ἀγνοηθῶ (ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους) τὸ ἐπεδίωξα ἔξ ἀρχῆς ὅσον δὲν γνωρίζω ποῖος ἄλλος ἔξ ὧν ἔχουν οκεφθῇ τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν,³⁰⁷ τῶρα, ὡσάν ἀκριδῶς νὰ προετίμησα τὸ ἀντίθετον, δηλαδὴ νὰ κάμω γνωστὸν τὸν ἑαυτόν μου εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, τόσον πολὺ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, θὰ προσθέσω δὲ καὶ τῆς θαλάσσης, ἔχω διαφημισθῇ.³⁰⁸ Διότι ἀκριδῶς τόσον ὅσοι ἐπινοοῦν
- 20 τὸ ἀκρότατον ὄριον ἀσεθείας,³⁰⁹ ἀλλὰ καὶ ὅσοι εἰσάγουν ἐναντίον τῶν Ἑκκλησιῶν τὸ ἄθεον δόγμα τῆς ἀνομοιότητος³¹⁰ (τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα), αὐτοὶ μὲ πολεμοῦν ἀδιακόπως. Ἐξ ἄλλου καὶ ὅσοι βαδίζουν τὴν μέσην ὁδόν,³¹¹ καθὼς νομίζουν, οἱ ὅποιοι, ἂν καὶ ἔχουν ἐκκινήσει ἀσφαλῶς ἀπὸ τὰς ἰδίας ἀρχὰς μὲ ἐκείνους, πλὴν ὅμως δὲν συγκατατίθενται εἰς τὰ λογικὰ των συμπεράσματα, ἔνεκα τοῦ ὅτι θεωροῦνται ἀντίθετα εἰς τὰ ὧτα τῶν πολλῶν, καὶ αὐτοὶ μᾶς μι-
- 25

304. Πρόκειται περὶ τοῦ Εὐσταθίου Σεβαστείας, τὸν ὁποῖον ὁ Μ. Β. ὄντως ἐθαύμαζεν ἀρχικῶς (βλ. Ἐπιστ. 1, 1 MBA, σ. 49, σημ. 3), ἀλλ' ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ πολὺ ἐκοπίασεν νὰ συγκρατήσῃ εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, πολλάκις ἠλεγξεν αὐτόν, ὅχι μόνον διὰ τὰς κακοδοξίας του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τακτικὴν του, ὑποκριτικὴν καὶ συκοφαντικὴν (βλ. Ἐπιστ. 128, § 2 κἑξ. καὶ 129, § 1 κἑξ., 4 MBA, σ. 49 κἑξ.).

305. Ἐνὸς τοιοῦτου συγγράμματος μὲ ἀπολιναριστικὰς ἐκφράσεις, ἀλλὰ καὶ σαβελλιανιστικὰς μνημονεύει ὁ Μ. Β. εἰς τὴν Ἐπιστ. 129, 1, 7-17, ὡς καὶ εἰς τὴν πρὸς τὸν ἴδιον τὸν Εὐστάθιον οπουδαίαν Ἐπιστολὴν τοῦ 228, § 4 κἑξ., ὅπου καὶ θὰ κάμωμεν λόγον σχετικῶς. Ἐξ ἄλλου ὅμως κατηγορεῖτο ἢ μᾶλλον ἐσυκοφαντεῖτο ὡς μὴ ὀρθῶς φρονῶν περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διό καὶ ἀπολογεῖται εἰς τὸ ὁμώνυμον ἔργον του, κεφ. 13, 25, 34, 52, 60, 69, 75.

306. Τὰς πολλὰς ἀσκητικὰς τοῦ Εὐσταθίου, ἀλλὰ καὶ γενικώτερον καὶ μάλιστα τὰς ἐξαρτωμένας ἀπὸ τοῦ Μ. Β. (βλ. Ἐπιστ. 226, «Τοῖς ὅφ' ἑαυτὸν ἀσκηταῖς»).

307. Συγκινητικὴ ὁμολογία (πρβλ. σημ. 195). Καὶ ἐν τούτοις ὁ Courtonne χαρακτηρίζει τὸν Ἅγιον ἀλαζόνα καὶ ὑπερόπτην! (βλ. σημ. 212, ἀλλὰ καὶ 209).

308. Εἰς τὸ καίμενον: «διατεθρόλημαι» = ἔχω διατυμπανισθῇ, ἀλλὰ δυσμενῶς, ἐννοεῖται.

309. Οἱ Σαβελλιανοὶ (βλ. σημ. 98) καὶ Σαβελλιανίζοντες Μαρχαλλιανοὶ (βλ. σημ. 99), ὡς τὰς Ὑποστάσεις, ἀρα τὴν Ἁγ. Τριάδα ἀθετοῦντες.

310. Οἱ ἄλλως Ἀνόμοιοι, οἱ ἀρχηγὸν ἔχοντες τότε τὸν Εὐνόμιον (βλ. σημ. 233).

311. Ὁ Εὐστάθιος Σεβαστείας καὶ ὁπαδοὶ του, οἱ «Σεβαστηνοὶ» (βλ. Ἐπιστ. 128, 2, 16, εἰς 4 MBA, σ. 50, σημ. 159 καὶ 160).

σοῦν καὶ μᾶς περιλούουν με κακολογίας, ὅταν δύνανται νὰ τὸ πράξουν, ἐπ' οὐδενὶ δὲ λόγῳ παύουν τὴν ἐπιβουλὴν ἐναντίον μας, ἂν καὶ ὁ Κύριος κατέστησε τὰς προσπάθειας τῶν ἀνευ ἀποτελέσματος.

- 30 Πῶς νὰ μὴ εἶναι αὐτὰ λυπηρά; Πῶς νὰ μὴ μοῦ κάμνουν τὴν ζωὴν ὀδυνηράν; Ἐγὼ τοῦλάχιστον μίαν (μόνην) θεωρῶ (ὥς) παρηγορίαν διὰ τὰς συμφοράς, τὴν ἀδυναμίαν τοῦ σώματος, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἔχω πεποιθήσιν ὅτι δὲν θὰ παραμείνω ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὴν ἀσταθῆ³¹² αὐτὴν ζωὴν. Καὶ αὐτὰ μὲν ἐπαρκῶς³¹³ (ἀνεφέρθησαν). Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, νὰ συμπεριφέρεσαι ὥς πρὸς τὰς σωματικὰς καχεξίας, μὲ σύνεσιν καὶ ἀνταξίως τοῦ Θεοῦ ὁ Ὅποῖος μᾶς ἐκάλεσε
35 (πλησίον Του).³¹⁴ Οὗτος, ἐὰν μᾶς ἴδῃ νὰ δεχώμεθα μὲ εὐγνωμοσύνην τὰ παρόντα ἀγαθὰ, ἢ θὰ σταματήσῃ ὅσα μᾶς λυποῦν, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰώβ,³¹⁵ ἢ θὰ μᾶς ἀποδώσῃ τοὺς μεγάλους στεφάνους³¹⁶ τῆς ὑπομονῆς κατὰ τὴν (μέλλουσαν ἀπο-)κατάστασίν μας ἔπειτα ἀπὸ τὴν ζωὴν
40 αὐτὴν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 213 (ΣΙΓ'—CCXIII)³¹⁷

ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ, ΠΡΟΣ ΚΑΠΟΙΟΝ ΕΥΣΕΒΗ ΑΝΔΡΑ³¹⁸

1. Ὁ Κύριος, ὁ Ὅποῖος ἐχάρισεν εἰς ἐμὲ ταχεῖαν βοήθειαν εἰς τὰς θλίψεις, Αὐτός, εἰς ἀντάμειψιν τῆς παρηγορίας μετὰ τὴν ὁποίαν μᾶς ἀνεκούφισες μετὰ τὴν παρούσαν ἐπίσκεψιν³¹⁹ (σου) διὰ μέσου τῆς ἐπιστολῆς εἶθε νὰ χαρίσῃ (καί) εἰς σὲ τὴν βοήθειάν (Του).³²⁰ Εἶθε δηλαδὴ μετὰ τὴν (δωρεάν)

312. Εἰς τὸ καίμ. «δυστήνη» (βλ. καὶ 5 MBA, σ. 95, σημ. 367).

313. Συνήθης ἔκφρασις ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν. Ἄλλ' ἐδῶ δυνατόν νὰ ἔννοη «αὐτὰ», τὰ περὶ ἀσθενείας τοῦ καὶ ἐπιθυμίας μᾶλλον συντόμου θανάτου. Ἄλλ' αὐτὰ ἀφοροῦν μόνον τὸν ἴδιον, ἐνῷ ἄλλως πρέπει νὰ ἀντιμετωπιζῇ τὰς σωματικὰς ἀσθενείας τοῦ ὁ Ἰλᾶριος.

314. Πρβλ. Ἐφεσ. 4, 1.

315. Ἰώβ 42, 10 κέξ.: «Ὁ δὲ Κύριος ἠδῆξαε τὸν Ἰώβ... ἔδωκε δὲ ὁ Κύριος διπλά ὅσα ἦν ἔμπροσθεν Ἰώβ εἰς διπλασιασμόν».

316. Πρβλ. Β' Τιμ. 4, 8 καὶ Ἰακ. 1, 12.

317. Ἐγγράφη τὸ 375.

318. Ἄγνωστος ὁ παραλήπτης, πάντως δὲ ἐπίσκοπος (1, 13 καὶ 2, 9-14). Ἐπὶ τούτῳ δέ, φαίνεται, δὲν εἶχαν ἐπιγράψει τὴν Ἐπιστολὴν δι' ἀσφάλειαν τοῦ παραλήπτου, λόγῳ τῶν παραβιάσεων τῶν Ἐπιστολῶν ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν ἢ τῶν κρατικῶν ὀργάνων (βλ. σημ. 301).

319. Ὡς καὶ εἰς τὸ καίμενον. Σημαίνει παρηγορητικὴν βοήθειαν, ἐπὶ θλιβομένων καὶ ἀσθενῶν.

320. Χάριν σαφηνείας στίζομεν διὰ τελείας.

- τῆς ἀληθινῆς καὶ πολλῆς πνευματικῆς³²¹ εὐφροσύνης νὰ πληρώσῃ (Αὐτός) (τελείως) τὸν μισθόν σου διὰ τὴν παρηγορίαν τῆς ταπεινότητός μας (ἐκ μέρους σου). Διότι συνέβαινε πράγματι νὰ εὐρίσκωμαι εἰς ψυχικὴν κατάστασιν δυσάρεστον³²² λόγω τοῦ ὅτι εἰς μίαν πολυάνθρωπον συνάθροισιν διεπίστωσα (νὰ ὑπάρχῃ) μία κτηνώδης καὶ ἐντελῶς παράλογος ἀμέλεια τοῦ λαοῦ καὶ (συγχρόνως) μία παλαιὰ καὶ δύσκολος νὰ διορθωθῇ συνήθεια εἰς τὸ κακὸν (τοῦτο) ἐκείνων οἱ ὅποιοι τοὺς διοικοῦν.³²³ Ὅταν ὁμοῦς εἶδον τὴν ἐπιστολὴν σου καὶ τὸν θησαυρὸν τῆς ἀγάπης τὸν ὅποιον ἐνέκλειεν αὐτὴ, ἀντελήφθην ὅτι Ἐκεῖνος ὁ Ὅποιος ρυθμίζει τὰ ἀνθρώπινα ἐπέτρεψε νὰ λάμψῃ ἡ γλυκεῖα παρηγορία (Του) εἰς ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι διάγομεν ζωὴν ἐν μέσῳ πικρίας.

- Διὰ τοῦτο λοιπὸν εἰς ἀπάντησιν σὲ χαιρετῶ καὶ ἐγὼ καὶ σὲ παρακαλῶ (ἐπαναλαμβάνων) τὴν συνηθισμένην³²⁴ μου παράκλησιν, δηλαδὴ νὰ μὴ παύσῃς νὰ προσεύχεσαι ὑπὲρ τῆς ἐλπεινῆς³²⁵ μου ζωῆς. Διότι φοβοῦμαι μήπως τέλος πάντων καταποντισθῶ ἀπὸ τὴν φανταστικὴν (καὶ ἀπατηλὴν) ὄψιν τῆς παρούσης ζωῆς καὶ ἄφ' ἑνὸς μὲν «φθάσω εἰς λησμοσύνην τοῦ Θεοῦ»³²⁶ «ὁ Ὅποιος σηκώνει τὸν πτωχὸν ἀπὸ τὴν γῆν»³²⁷ (ὅπου κατέκειτο), ἄφ' ἑτέρου δὲ μήπως πάθω κάποιαν ἔπαρσιν «καὶ πέσω καὶ ἐγὼ εἰς τὸ ἴδιον κρίμα μὲ τὸν Διάβολον»³²⁸ ἀλλὰ καὶ μήπως παραμελήσω τὴν διακονίαν μου ὡς «οἰκονόμου»³²⁹ (τῆς Ἐκκλησίας) καὶ συλληφθῶ ἀπὸ τὸν Δεσπότην (Χριστὸν) νὰ κοιμῶμαι. (Ἄκόμη φοβοῦμαι) εἴτε μήπως μὲ τὰ δλαθερά μου ἔργα συνεχίζω καὶ σκανδα-

321. Εἰς τὸ καίμ. «τοῦ πνεύματος», ἐννοουμένου μᾶλλον σ ο θ. Πιθανὸν ὅμως νὰ εἶχεν ἐν νῷ ὁ Ἅγιος: «τοῦ Πνεύματος» τοῦ Ἁγίου. Εἴτε ὁμοῦς εἴτε ἄλλως πρόκειται περὶ θ ε ι α ς θ ω ρ ε α ς.

322. «Τὴν ψυχὴν κεκακωμένος». Πρβλ. Ἐπιστ. 211, 4: «τὴν ψυχὴν κεκακωμένην».

323. Ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς «ψυχικῆς κακώσεως», οἱ ἀδιάφοροι διὰ τὴν ραθυμίαν τοῦ ποιμνίου ποιμένες. Διότι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐφαρμόζεται τὸ φοβερὸν ἐρώτημα τοῦ Κυρίου: «εἰ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστί, τὸ σκότος πόσον;» (Ματθ. 6, 23).

324. Ἐντεθὲν φαίνεται ὅτι συνήθως τοῦ ἔγραφε καὶ ἐξεζητεῖ τὰς εὐχὰς του. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ποῖον δὴν τὰς ἐζητεῖ;

325. Ἰδοὺ ποῖαν ἰδέαν εἶχε περὶ ἑαυτοῦ ὁ μόλις ἀσθηρῶς κρίνας, ὅπου ἔπρεπε νὰ κρίνῃ ἀσθηρῶς. Ἡ ἀσθηρότης τοῦ ποιμένου - λατροῦ εἶναι καθήκον ἱερὸν διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ ἀρρώστου προβάτου. Ἄλλοιμόνον, ἂν ὁ ἱατρός κάμῃ, τι ἄρεσαι εἰς τὸν ἀρρωστον!

326. Ψαλμ. 105, 21.

327. Ψαλμ. 112, 7.

328. Α' Τιμ. 3, 6. «Κρίμα» εἶναι κ α τ α θ ί κ η, ὡς φυσικὴ συνέπεια τοῦ τύπου - ἐπάρεως.

329. Πρβλ. Ματθ. 24, 45 - 51· Λουκ. 12, 41 - 47 καὶ 16, 2· Α' Κορ. 4, 2.

- 20 λίζω τὴν συνείδησιν³³⁰ τῶν συνδούλων μου, εἴτε μήπως κα-
ταντήσω εἰς τὴν τάξιν τῶν μεθύσων,³³¹ ὥστε κατὰ τὴν (μέλ-
λουςαν) Δικαιοκρισίαν τοῦ Θεοῦ νὰ ὑποστῶ ὅσα ἔχουν δο-
θῇ ὡς ἀπειλαὶ διὰ τοὺς κακοὺς οἰκονόμους.³³² Σὲ παρακαλῶ
λοιπὸν εἰς κάθε προσευχὴν (σου) νὰ ἱκετεύῃς τὸν Θεὸν νὰ
ἐπαγρυπνῶμεν με νηφαλιότητα εἰς ὅλα,³³³ ὥστε νὰ μὴ γίνω-
μεν αἰτία ἐντροπῆς καὶ ὕδρευς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χρι-
στοῦ,³³⁴ ὅταν θὰ φανερώσῃ ὅσα εἶναι κρυμμένα εἰς τὰς καρ-
5 διὰς μας³³⁵ κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἡμέραν τῆς (ἐσχάτης)
Ἐμφανίσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.³³⁶
2. Μάθε δὲ ὅτι κατόπιν ἐνεργείας εἰς ἄραρος μου τῶν αἰ-
ρετικῶν τελῶ ἐν ἀναμονῇ νὰ κληθῶ εἰς τὴν Αὐλὴν με δικαιο-
λογίαν ὤθεν τὴν εἰρήνην³³⁷ (τῶν Ἐκκλησιῶν). Μάλιστα ὅταν
ἐπληροφορήθῃ τοῦτο καὶ ὁ ἐπίσκοπος δεῖνα³³⁸ μᾶς παρήγ-
γειλεν ἥδη νὰ σπεύσωμεν νὰ μεταβῶμεν εἰς τὴν Μεσοποτα-
μίαν, ὥστε, ἀφοῦ συναθροίσω τοὺς ὁμόφρονάς τῆς περιοχῆς
5 καὶ ὅσους ἀγωνίζονται διὰ τὸν στηριγμὸν τῶν ὑποθέσεων
τῶν Ἐκκλησιῶν,³³⁹ νὰ ἐκκινήσωμεν ἐκείθεν μαζί- των πρὸς
τὸν αὐτοκράτορα.³⁴⁰ Ἀλλ' εἰς ἐμὲ ἴσως πρῶτον νὰ μὴ ἀνθέ-

330. Α' Κορ. 8, 12.

331. Ἐννοοῦνται τόσον οἱ αἰρετικοὶ γενικῶς, ὅσον καὶ εἰδικῶς οἱ συ-
κοφάνται τοῦ (βλ. πολλαχότ' τῆς Ἐπιστ. 210 καὶ σημ. 372).

332. Βλ. σημ. 329.

333. Β' Τιμ. 4, 5: «νήψε ἐν πάσι». Πρβλ. καὶ περὶ ἐννοίας τοῦ «νή-
ψε» σημ. 373.

334. Ὡς ἐπάνωμοι Αὐτοῦ, Χριστιανοί. Ἄλλο, μακάριον, τὸ «ὀνειδίζε-
σθαι ἔνεκεν τοῦ ὀνόματος» τοῦ Χριστοῦ (Ματθ. 5, 11) καὶ Α' Πέτρ. 4, 14.

335. Πρβλ. Α' Κορ. 4, 5 καὶ 14, 25.

336. Πρβλ. Α' Τιμ. 6, 14 καὶ Β' Τιμ. 1, 10.

337. Ὁ Courtonne διερωτᾷται ποία νὰ ᾔτο ἡ συγκεκριμένη «αἰτία».
Ἀλλ' ἴσως δὲν πρόκειται περὶ συγκεκριμένης αἰτίας διαταράξεως τῆς εἰρή-
νης, ἀλλὰ διὰ νὰ μελετήσουν ὀθθεν μετ' αὐτοῦ χάριν τῆς εἰρήνης τῆς Ἐκ-
κλησίας Ἀντιοχείας. Ἄν ἐπρόκειτο περὶ «προφάσεως» δι' ἑξορίαν, ὑπενθυ-
μιζομεν ὅτι μὴ τοιαύτη «ἑξορία» εἶχεν ἐπιχειρηθῇ ἀπὸ τὸν Οὐάλεντα μέσῃ
τοῦ ὑπάρχοντος Μοδέστου τὸ 371, ἀλλ' ἀπέτυχε θαυματουργικῇ τῇ τρόπῃ
(βλ. 1 MBA, σ. 28-29). Ἡδὴ (375) ὁ Οὐάλης εἶχεν ἐπιχειρήσει προσω-
πικὴν περιοδείαν μέχρις Ἀντιοχείας.

338. Ἀποσιωπᾷ ἐπὶ τούτῳ τὸ ὄνομα του, ὡς καὶ τοῦ παραλήπτου (βλ.
σημ. 318). Ἰσως πρόκειται περὶ τοῦ ἑξορίστου εἰς Μελιτηνὴν Ἀγ. Μελε-
τίου Ἀντιοχείας ἢ τοῦ Ἀγ. Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου. Περὶ Μεσοποταμίας πρβλ.
καὶ σημ. 154.

339. Ἐννοοῦνται ἐπίσκοποι, ἀλλὰ καὶ ζηλωταὶ κληρικοί.

340. Ὡς τόπος συναντήσεως νοεῖται μᾶλλον ἡ Ἀδλὴ (Στρατόπεδον),
ὅπου ἐβρίσκειτο καὶ ὁ στρατηγὸς Τερέντιος (βλ. ἐπομένῃν Ἐπιστολὴν), δη-
λαδὴ ἡ Κωνσταντινούπολις, ἀφοῦ πρὸς ταύτην ἀντιτίθεται ἡ Ἀντιόχεια
(Ἐπιστ. 214, 2, 2).

ξη καὶ τὸ σῶμα μου³⁴¹ τὸ ἴδιον διὰ μίαν ὁδοιπορίαν ἐντὸς τοῦ χειμῶνος. Ἐπειτα μέχρι στιγμῆς δὲν ἐκρίθη καὶ ἀναγκάιον τὸ ζήτημα (τοῦτο),³⁴² ἐκτὸς ἐὰν σὺ προσωπικῶς συμβουλευσῇς κάτι (ἐπ' αὐτοῦ). Θὰ ἀναμένω λοιπὸν καὶ τὴν
 10 συμβουλήν ἐκ μέρους τῆς θεοσεβείας σου, ὥστε νὰ δεδαιωθῶ εἰς τὴν ἀπόφασίν (μου).³⁴³ Δι' αὐτὸ σὲ παρακαλῶ τὸ ταχύτερον μέσῳ κάποιου ἐκ τῶν δραστηρίων ἀδελφῶν νὰ μᾶς καταστήσῃς γνωστὸν ὅ,τι φανῇ καλλὸν εἰς τὴν τελειότητά σου καὶ τὴν ἔνθεον σύνεσίν σου.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 214 (ΣΙΔ'—CCXIV)³⁴⁴ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΟΜΗΤΑ ΤΕΡΕΝΤΙΟΝ³⁴⁵

1. Ὅταν ἐπληροφορήθην ὅτι ἡ ἐξοχότης σου πάλιν ἐξηναγκάσθη νὰ ἀναλάβῃ δημοσίαν ὑπηρεσίαν, κατ' ἀρχὰς δεδαίως ἐθορυβήθην (διότι πρέπει νὰ λεχθῇ ἡ ἀλήθεια), ἐπεὶ ἐσκέπτόμεθα πῶς³⁴⁶ σοὺ συμβαίνει παρὰ τὴν θέλησίν (σου), ἀφοῦ (πλέον) παρητήθης ἀπὸ τὰς δημοσίας φροντίδας καὶ ἀφιέρωσες τὸν χρόνον σου εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ψυχῆς σου, πάλιν νὰ ἀναγκάζεσαι νὰ ἐπιστρέφῃς
 5 εἰς τὰ ἴδια. Ὅταν ὁμως, ἔπειτα ἐσκέφθην ὅτι ἰσως ὁ Κύριος, ἐπεὶ θέλει διὰ τὰς μυρίας θλίψεις, αἱ ὁποῖαι τώρα καταπιέζουν τὰς Ἐκκλησίας ἡμῶν τῶν ὀρθοδόξων, νὰ χαρίσῃ αὐτὴν τὴν μ ο ν α δ ι κ ῆ ν³⁴⁷ παρηγορίαν, ἐπέ-

341. Πρὸς προηγ. Ἐπιστ. 212, 2, 30 κἄξ.

342. Διότι «ἐτάλει ἐν ἀναμονῇ», δὲν εἶχεν ἰσως λάβει ἐντολήν. «Ζήτημα» δὲ ἔννοεῖ τὴν ἀπευθυνθεῖσαν μετάδοσιν εἰς Μεσοποταμίαν.

343. Συνήθως οὕτως ἀπηυθύνετο πρὸς τὸν Ἅγιον Εὐσέβιον Σαμοσατών. Ἄλλ' ἡ ἀπόστασις (Θράκη), διὰ τὸ ἐπείγον τῆς περιστάσεως, ἦτο μεγάλη. Ἰσως νὰ πρόκειται περὶ τοῦ Ἀγ. Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου ἢ περὶ τοῦ Ἀγίου Μελετίου, ἂν ὡς «ἐπίσκοπος δεῖνα» δὲν νοῆται αὐτός, ἀλλ' ὁ Ἅγιος Ἀμφιλόχιος.

344. Ἐγράφη τὸ 375.

345. Περὶ τοῦ εὐσεβοῦς τούτου στρατηγοῦ βλ. 3 MBA, σ. 116, σημ. 461 (Ἐπιστ. 99. Ἡ Ἐπιστ. 105. ἀπευθύνεται πρὸς τὰς «διακονίσας» θυγατέρας του). Κόμης - ἡτος = τίτλος ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς Αἰθίης, ἐδῶ: σ τ ρ α τ η γ ὁ ς καὶ ἀ κ ὀ λ ο υ θ ο ς.

346. Εἰς τὸ καίμενον: «λογιζόμενοι ὅ π ω ς σοι παρὰ γνώμην ἐστίν...», τὸ ὅποιον ὁ Π. Χρήστου μεταφράζει: «σκεπτόμενοι π ὅ σ ο ν ἀντίθετον πρὸς τὴν θ ι ὰ θ ε σ ί ν σου ε ἴ ν α ι...». Διὰ τοιαύτην ὁμως ἀπόδοσιν ἄριστα ἤρρωσε τὸ «ὅ σ ο ν» καὶ ὅχι τὸ «ὅ π ω ς», τὸ ὅποιον δὲν εἶναι ποσοτικὸν ἐπίρρημα, ἀλλ' ἀπορηματικόν - τροπικόν, τὸ δὲ «ἐστίν» κεῖται ἀπροσώπως, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς δοτικῆς «σοί».

347. Σαφῶς ἐδῶ πρόκειται περὶ ἐμφάσεως: «μ ἰ α ν τ α ὅ τ' ἡ ν» ἔναντι: «τ ῶ ν μ υ ρ ῖ ῶ ν ὁ θ υ ν ῶ ν»!

10 τρέφεν ὥστε πάλιν ἡ ἐξοχότης σου νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὰ δημόσια πράγματα, ἔκτοτε δεδαίως αἰσθανόμεθα καὶ περισσὴν χαράν, διότι πρόκειται ἀκόμη τοῦλάχιστον μίαν φοράν, πρὶν νὰ ἀπέλθωμεν ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν, νὰ συναντήσωμεν³⁴⁸ τὴν ἐντιμότητά σου.

2. Ἀλλὰ καὶ πάλιν μᾶς προέλλαθεν ἄλλη φήμη, ὅτι διαμένεις εἰς τὴν Ἀντιόχειαν³⁴⁹ καὶ κατευθύνεις μαζί με τὰς ἀνωτάτας ἀρχάς³⁵⁰ τὰ ἐπιχώρια³⁵¹ ζητήματα. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὴν τὴν φήμην, ἔφθασεν εἰς ἡμᾶς κάποια εἰδησις ὅτι κυρίως οἱ ἀδελφοί³⁵² τῆς παρατάξεως τοῦ Παυλίνου³⁵³ εὐρίσκονται εἰς συνεννόησιν μετὰ τὴν ὑψηλότητά σου³⁵⁴ σχετικῶς μετὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως τῶν³⁵⁵ μετὰ ἡμᾶς. «Ἡμεῖς» δὲ ἐννοῶ ὅσους ἀνήκουν μετὰ τὴν μερίδα τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τοῦ ἐπισκόπου Μελετίου.³⁵⁶ Ἐχω μάλιστα πληροφορίας τελευταίως ὅτι (οἱ Παυλινιστοὶ) οὗτοι κυκλοφοροῦν ἐπιστολὴν ἐκ μέρους τῶν Δυτικῶν³⁵⁷ (ἐπισκόπων), ἡ ὁποία ἀναγνωρίζει³⁵⁸

348. Βλ. σημ. 340.

349. Τῆς Συρίας.

350. Ἐννοεῖται ὁ αὐτοκράτωρ ἀρειανόφρων Οὐάλης (364-378).

351. Εἰς τὸ καίμ. «τὰ ἐν χερσίν», τὸ ὅποιον ὁ Π. Χρήστου παραλείπει. Δύναται νὰ σημαίνει καί: τὰ τῇ θῇ ἀπασχολοῦντα, τὰ προκείμενα.

352. Ἡ «ἀδελφότης» δοκιμάζεται ὑπὸ τῆς διαίρεσεως τοῦ σχίσματος καὶ τῆς αἵρέσεως (τοῦ Μαρκέλλου), ἀλλὰ δὲν ἔχει καταργηθῇ. Ὑπάρχει πάντοτε ἡ ἐλπίς τῆς ἐν ὀρθοδόξῃ ἐνώσεως.

353. Ὁ πρεσβύτερος Παυλῖνος συνήγαγε τὴν περὶ αὐτὸν μερίδα τῶν «Εὐσταθιανῶν», ὁπαδῶν τοῦ προκατόχου τοῦ Ἀγίου Μελετίου Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, οἱ ὅποιοι δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἐκλογὴν καὶ χειροτονίαν τοῦ Ἀγ. Μελετίου, ὡς γενομένην τῇ συμπράξει τῶν Ἀρειανῶν. Τοῦτον ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπον ὁ εἰς Ἀνατολὴν ἐξόριστος ἐπίσκοπος Καλάρεως Σαρδηνίας Λοκίφερ(ος), εἶχε δὲ ἀναγνωρίσει ὁ πάπας Ρώμης. (Βλ. περισσότερα περὶ τοῦ «Ἀντιοχειανοῦ Σχίσματος» εἰς 3 MBA, σ. 18, σημ. 10).

354. Εἰς τὸ καίμ. «τῇ ὁρθότητι σου». «Ὁρθότης» δὲ ἐδῶ, καθ' ἡμᾶς, εἶναι τίτλος προσαγορεύσεως καὶ σημαίνει: ὑψηλότης, ἐξοχότης.

355. Ὁ Μ. Β. ὅχι μόνον δὲν ἦτο κατὰ τῆς ἐνώσεως, χάριν τῆς ὁποίας εἶχεν ἰδιαιτέρως ἀγωνισθῇ, ἀλλ' ἤθελε ταύτην ἐπιθεσάμενος ὁρθὸς ὁ ὅς οὐ καὶ ἀνασμιθεαυμένων, ὡς θὰ ἴδοιμεν, εἰς θέματα πίστεως, ἀλλὰ καὶ «κανονικῆς» τάξεως.

356. Βλ. περὶ αὐτοῦ εἰς 3 MBA, σ. 18 καὶ 20, σημ. 10. Ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Μ. Β. μετὰ τοῦ Ἀγ. Μελετίου καὶ περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας (βλ. Ε. ἀ.) δὲν φαίνεται ἀπλῶς ἓν ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον τοῦ Μ. Β. περὶ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, ἀλλ' ἴσως ἐν ἑνὶ ὁρῶν πᾶσι. Ὅστες εἰς τὸ «ἡμεῖς» νὰ ἐκφράζεται καὶ αὐτὸς ὁ «συμμερισμός» κάπως ἰδιαιτέρως.

357. Δὲν διαστέλλει μετὰ τὸν πάπα Ρώμης καὶ ἐπισκόπων Δύσεως ὁ Μ. Β., καίτοι ἡ Ἐπιστολὴ ἦτο τοῦ πάπα Δαμάσου Α' (366-384), ὑπεγράφητο δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Δυτικῶν ἐπισκόπων.

358. Εἰς τὸ καίμ. «ἐπιτερέποντα» (τὰ γράμματα, ἡ ἐπι-

10 εἰς αὐτοὺς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, ἐνῷ κρίνει ἐσφαλμένως³⁵⁹ περὶ τοῦ θαυμασιωτάτου ἐπισκόπου³⁶⁰ τῆς ἀληθινῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, τοῦ Μελετίου.

15 Ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἀπορῶ δι' αὐτό. Διότι οἱ μὲν (Δυτικοί) ἔχουν παντελῆ ἀγνοίαν τῆς ἐδῶ (εἰς τὴν Ἀνατολήν) καταστάσεως, οἱ δὲ (Παυλινιανοί), καίτοι νομίζουν ὅτι τὴν γνωρίζουν καλῶς, τὴν ἐρμηνεύουν εἰς αὐτοὺς περισσότερον μὲ πνεῦμα φιλόνικον (καὶ φατριαστικόν) παρὰ ἀληθινόν. Ἐν τούτοις ὅμως δὲν εἶναι καθόλου παράξενον ἐκεῖνοι θεβαίως (οἱ Δυτικοί) νὰ ἀγνοοῦν τὴν ἀλήθειαν ἢ καὶ νὰ ἀποκρύπτουν³⁶¹ τὸν λόγον ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἀπεφάσισε νὰ γράψῃ εἰς τὸν Παυλῖνον ὁ μακαριώτατος ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος.³⁶² Παρακαλοῦμεν ὅμως τὴν τελειότητά σου, ἐπειδὴ ἔχει ἐκεῖ πλησίον τῆς ὅσους δύνανται νὰ ἐξιστορήσουν μὲ ἀκρίθειαν τὰ συμβάντα μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουδιανοῦ,³⁶³ νὰ τὰ μάθῃ ἀπὸ αὐτοῦς. Παρὰ ταῦτα, ἐπειδὴ

στολή). Τὸ ρ. εἶναι ἐκφραστικόν καὶ χρησιμοποιεῖται ἴσως μετὰ τινος εἰρωνείας, διότι δὲν εἶχον τοιοῦτον «κανονικόν» δικαίωμα, ἐρήμην μάλιστα καὶ περιφρονήσει τῶν Ἀνατολικῶν ἐπισκόπων. Εἰς τὸ γράμμα γίνεται λόγος περὶ «κοινωνίας» - ἐνώσεως Παυλίνου καὶ τῆς μερίδος τοῦ ἀπολιναριστοῦ ἐπισκόπου Βιταλίου. Ἡ «ἐνωσις» μετὰ τῶν «Μελετιανῶν» φέρεται ἥτοι πρωτοβουλία τῶν ἰδίων τῶν Παυλιανῶν καὶ τοῦ αυτοκράτορος.

359. Εἰς τὸ καίμ. «π α ρ α λ ο γ ι ζ ὀ μ ε ν α» (τὰ γράμματα). Ὁ Π. Χρήστου μεταφράζει: «κακοπαρισταίνει».

360. Ἐ μ φ α ν τ ι κ ῆ ἄ ν τ ι θ ε σ ι ς πρὸς τὸν «παραλογισμὸν» (=τὴν ἐσφαλμένην κρίσιν) τῶν Δυτικῶν. Ὁμοίως καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου «ἀ λ η θ ι ν ῆ ς» (Ἐκκλησίας), ὥς καὶ ὁ ἀνωτέρω χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἁγίου Μελετίου ὡς «ἀ ν θ ρ ῶ π ο υ τ ο ῦ Θ ε ο ῦ».

361. Δὲν εἶναι τυχαῖον τὸ ῥῆμα. Ὡς θεοφώτιστος ὁ Μ. Β. διακρίνει σαφῶς ὅτι οἱ Δυτικοὶ ἤδη ἐδούλευον εἰς τὴν σ κ ο π ι μ ὅ τ η τ α, ἡ ὁποία θά φθάσῃ κάποτε νὰ γίνῃ ἀ δ ι σ τ α κ τ ο ς (ἰησουϊτισμός!), διὰ νὰ εὐρίσκῃ τὴν «τραγικὴν» του ἐπαλήθευσιν ὁ προφητικὸς λόγος: «δι' ἡμᾶς (=ἐξ αἰτίας οὗς) διαπαντός τὸ ὄνομά μου βλαφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν» (Ἠσ. 52, 5. Πρβλ. καὶ Ρωμ. 2, 24).

362. Ὑποθέτομεν βασίμως (βλ. καὶ σημ. 363) ὅτι «γράμμα» πρὸς τὸν Παυλῖνον τοῦ Μ. Ἀθανασίου (περὶ οὗ βλ. 3 ΜΒΑ, σ. 32, σημ. 55 καὶ 56) ἐννοεῖται ὅχι ἰδιαιτέρως τις ἐπιστολή, ἀλλ' ὁ τοῦ Μ. Ἀθανασίου «Π ρ ὅ ς τ ο ῦ ς Ἀ ν τ ι ο χ ε ῖ ς Τ ὀ μ ο ς» τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Συνόδου τοῦ 362, τὸν ὁποῖον ὑπογράφουν καὶ οἱ λοιποὶ «παρατυχόντες ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοποι ἀπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ Ἀραβίας, Αἰγύπτου καὶ Λιβύης» (βλ. Ρ. Γ. 26, 796 - 809 καὶ ΒΕΠΕΣ 31, 124 - 129).

363. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐπανήλθεν ἐκ τῆς ἐξορίας τὸν Φεβρουάριον τοῦ 362, ἀλλ' ἐντὸς ὀκταμήνου ἐξερίσθη καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ. Τὴν προσπᾶθειαν λοιπὸν «κοινωνίας» μετὰ τοῦ Ἁγίου Μελετίου, ὁ ὁποῖος ἐπανήλθεν ἐπίσης εἰς Ἀντιόχειαν τὸ 362, ἔκαμε τὸ 364, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἐπὶ τοῦ ὀρθοδόξου αυτοκράτορος Ἰ ο ῦ ε ι α ν ο ῦ (ἀπὸ Ἰουνίου 363 ἕως Φεβρουαρίου 364). Ὡς γνωστὸν τότε εἰς τὴν Ἀντιόχειαν διεξεδί-

- 20 δὲν κατηγοροῦμεν κανένα, ἀλλ' ἀντιθέτως εὐχόμεθα ὅλοι νὰ διατηρῶμεν τὴν ἀγάπην (μεταξύ μας) καὶ «μάλιστα πρὸς τοὺς ὁμοπίστους ἀδελφούς μας», ³⁶⁴ συγχαίρω ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν τὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ τὴν Ρώμην. ³⁶⁵ Ἔστω δὲ καὶ ἂν (ἡ ἐπιστολὴ) περιέχῃ ὑπὲρ αὐτῶν ἐπίσημον καὶ μεγάλην μαρτυρίαν ³⁶⁶ ἡμεῖς εὐχόμεθα νὰ εἶναι αὕτη ἀληθινή
- 25 καὶ νὰ ἐπιβεβαιωθῇ ἐμπράκτως. Ὅμως ἔνεκα τούτου τούλαχιστον δὲν δυνάμεθα νὰ πείσωμεν κάποτε ³⁶⁷ τὸν ἑαυτὸν μας εἴτε νὰ ἀγνοήσῃ τὸν Μελέτιον, εἴτε νὰ λησμονήσωμεν τὴν Ἐκκλησίαν ἣ ὅποια παραμένει πιστὴ εἰς αὐτόν, εἴτε νὰ κρίνωμεν ὡς μηδαμινὰ τὰ ζητήματα χάριν τῶν ὁποίων ἔγινεν ἀρχικῶς ἡ διάστασις καὶ νὰ νομίσωμεν ὅτι ταῦτα ἔχουν μικρὰν σημασίαν ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.
- 30 Διότι ἐγὼ ὄχι μόνον ἔαν κάποιος ἤθελε λάβει ἐπιστολὴν ἀπὸ ἀνθρώπους ³⁶⁸ καὶ ὑπερφηανεύεται δι' αὐτήν, δὲν θὰ καταδεχθῶ ποτὲ νὰ ὑποχωρήσω ἔνεκα τοῦ λόγου τούτου, ἀλλ' οὔτε καὶ ἂν ἀκόμη ἔλθῃ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς οὐρανοὺς, ³⁶⁹ χωρὶς νὰ ἀκολουθῇ οὗτος τὸν ὑγιῆ λόγον τῆς πίστεως, δὲν θὰ δύναμαι νὰ τὸν θεωρήσω ὡς ἔχοντα «κοινωνίαν» (καὶ ἐνότητα) μαζί μὲ τοὺς ἁγίους. ³⁷⁰

κουν τὸν θρόνον καὶ κατεῖχον ἴδιον τοιοῦτον τέσσαρες «ἀκοινωνήτοι» μεταξύ των ἐπίσκοποι. Ἀλλὰ τὸ 365 τὸσον ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ὅσον καὶ ὁ Ἅγιος Μελέτιος ἐξωρίσθησαν, ὁ μὲν δι' ἐν ἑτορ, ὁ δὲ Ἅγ. Μελέτιος ἀπὸ 365 - 367 καὶ ἀπὸ 371 - 378, ἐπὶ Οὐάλεντος.

364. Γαλ. 6, 10.

365. Ἀπὸ τὸν πάπαν Δάμασον (βλ. σὺμ. 357).

366. Ὡς θὰ φανῇ σαφῶς ἐκ τῆς συνεχείας, ταῦτα λέγονται μετὰ τινος εἰρωνείας, ὄχι βεβαίως ἐκ περιφρονήσεως τινός, ἀλλὰ διότι εἰρήσκοντο ἐκτὸς ἀληθείας καὶ «κανονικῆς» τάξεως.

367. Ἀποκλείει ἀπολύτως τοιαύτην περίπτωσιν.

368. Ἐννοεῖται θυναμένους καὶ νὰ σφάλλουν, ἔστω καὶ ἂν εἶναι πάπαι Ρώμης! Παρὰ ταῦτα ὁ παπικὸς Courtonne, ἀφοῦ εἰς σχολίον του τῆς Ἐπιστ. 68 «ἐκπληροῦνται» διὰτὶ ὁ Μ. Β. δὲν προτείνει ὁ «Μελετιανός» Δωρόθεος νὰ ἀπευθυνθῇ εἰς τὸν πάπαν καὶ ὄχι εἰς ἄλλους ἐπισκόπους τῆς Δύσεως, Ἐπιστ. 69 σχολιάζων γράφει: «Ὁ Βασιλεὺς, ἂν καὶ ἀναγνωρίζῃ εἰς τὸν πάπαν μίαν πλήρη αὐθεντίαν (!) δὲν φαίνεται νὰ τὸν θέτῃ πολὺ ὑπεράνω τοῦ Ἀθανασίου, ὁ ὅποιος εἶναι δι' αὐτόν ὁ ἀναμφισβήτητος ἀρχηγὸς ὅλης τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς». (Πρβλ. καὶ ὅσα γράφομεν περὶ τοῦ παπικοῦ Β. Pruche εἰς σχολίον τῆς Ἐπιστ. 28, εἰς 2 MBA, σ. 53, σὺμ. 26). Ἀλλὰ διὰ τοιοῦτων ἀστηρικτῶν στηριγμῶν δὲν στηρίζεται τὸ ἀνὸν παρὸν παπικὸν «πρωτεῖον» ἐξουσίας καὶ τὸ «ἀλάθητον». Μόνον τοῦ Μ. Β. οἱ λόγοι καὶ ἡ πρᾶξις ὑπεραρκοῦν νὰ τὸ καταρρίψουν. Καὶ τὸ ἔχουν καταρρίψει, ἐφ' ὅσον «εἰς ὅλην τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολὴν» οὔτε ποτὲ ἴσχυσαν, ἀλλ' οὔτε θὰ ἴσχύσῃ, ἐφ' ὅσον παραμὲν αὕτη Ὀρθόδοξος.

369. Πρβλ. Γαλ. 1, 8: «ἀλλὰ καὶ ἐάν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω».

370. Δηλαδὴ τοὺς ὀρθοδόξους τῶν ἐν «κοινωνίᾳ» εἰρησκομένων Ἐκκλη-

3. Σκέψου πράγματι, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὅσοι πα-
ραποιοῦν τὴν ἀλήθειαν, ὅσοι δηλαδή εἰσάγουν τὸ ἄρειανι-
κὸν σχίσμα εἰς τὴν ὑγίη (καὶ ὀρθόδοξον) πίστιν τῶν Πατέ-
ρων, δὲν προβάλλουν καμμίαν ἄλλην δικαιολογίαν διότι δὲν
5 παραδέχονται τὸ ὀρθόδοξον Σύμβολον τῶν Πατέρων παρὰ
μόνον τὸν ὅρον (ὁμοούσιος), τὸν ὁποῖον αὐτοὶ ἐρμηνεύουν κα-
κοδούλως καὶ μὲ σκοπὸν νὰ συκοφαντήσουν τὴν (ὀρθόδο-
ξον) πίστιν. Διότι λέγουν ὅτι ὁ Υἱὸς ὀνομάζεται «ὁμοούσι-
ος» ἀπὸ ἡμᾶς ὡς πρὸς τὴν Ὑπόστασιν. Ἄλλ' ἐὰν ἡμεῖς δώ-
σωμεν εἰς αὐτοὺς κάποιαν ἀφορμὴν, λόγῳ τοῦ ὅτι θὰ παρα-
συρώμεθα ἀπὸ ὅσους περισσότερον ἔνεκα ἀφελεῖας παρὰ
10 ἔνεκα κακίας λέγουν αὐτὰ ἢ παρόμοια μὲ αὐτά,³⁷¹ τίποτε δὲν
θὰ ἐμποδίσῃ καὶ ἡμᾶς ἀφ' ἐνὸς νὰ δώσωμεν ἀδιαμφισθητή-
τους ἀφορμὰς ἐναντίον μας καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ καταστήσω-
μεν ἰσχυράν τὴν αἵρεσιν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι μίαν μόνον φρον-
τίδα ἔχουν κατὰ τὰς περὶ τῆς Ἐκκλησίας συζητήσεις, ὅχι
δηλαδὴ τὴν ὀρθὴν διατύπωσιν ἰδικῶν τῶν ἀπόψεων, ἀλλὰ
τὴν συκοφάντησιν τῶν ἰδικῶν μας.³⁷²

- Ποία ὅμως ἄλλη συκοφαντία θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι βα-
15 ρυτέρα καὶ περισσότερον δυνατὴ εἰς τὸ νὰ κλονίσῃ τοὺς πολ-
λοὺς ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ, ἐὰν δηλαδὴ παρουσιάζοντο μερικοὶ ἀ-
πὸ ἡμᾶς νὰ ὑποστηρίζουν ὅτι μία εἶναι ἡ ὑπόστασις τοῦ
Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος;³⁷³ Διότι οὐ-
τοι, καὶ ἂν ἀκόμη σαφέστατα ἀποφαίνωνται ὡς πρὸς τὰς
διαφορὰς τῶν Προσώπων, ἀλλ' ὅμως ἀκολουθοῦν εἰς τοῦτο
τὴν προηγουμένην διατύπωσιν τοῦ Σαβελλίου, ὁ ὁποῖος ἔ-
20 λεγεν ἀκριβῶς τὸ ἴδιον. "Ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς εἶναι εἰς ὡς
πρὸς τὴν ὑπόστασιν, ἀλλὰ παρουσιάζεται ἀπὸ τὴν (Ἀγίαν)
Γραφὴν μὲ διάφορα πρόσωπα, ἀναλόγως πρὸς τὸ ἰδιαίτερον

οἶον. Ὁ Παυλῖνος ἐσαβελλιανίζε, διότι ἠκολούθει τὸν Μάρκελλον Ἀγκύ-
ρας, ὁ δὲ Βιτάλιος, μετὰ τοῦ ὁποῖου θὰ ἦνοῦτο, ἠκολούθει τὴν διδασκαλίαν
τοῦ Ἀπολινάριου Λαοδικεῖας (310-390), ὁ ὁποῖος
ἔσφαλλε περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐνώσεως θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ
Χριστῷ. Ἐπρέσβευε δὲ ὅτι ὁ Θεάνθρωπος προσέλαβε μόνον σῶμα, χωρὶς ψυ-
χὴν, ἥς τὴν θέσιν κατέλαβεν ὁ θεὸς Λόγος, ἀργότερον δὲ ὑπεστήριζεν ὅτι
ἔλαβε σῶμα καὶ ἄλογον ψυχὴν.

371. Ἡ πορεῖα σκέψεως εἶναι συστηματικὴ. Εἰς «ὄρος», μία λέξις εἶ-
ναι τὸ «ὁμοούσιος», ἀλλὰ ποῦ ὁδηγεῖ; Ὁβτις, ἐὰν ἀρχίσωμεν νὰ κἀνωμεν ὁ-
ποιώσεις, ποῦ θὰ φθάσωμεν;

372. Ψυχολογικὴ παρατήρησις. "Ὅταν διαφερώμεθα μὲ κάποιον, πε-
ρισσότερον προσέχουμεν νὰ τοῦ εἰρῶμεν «τρωτά», διὰ νὰ τὰ μεγαλοποιήσω-
μεν συνήθως. Πολὺ περισσότερον συμβαίνει τοῦτο, ὅταν ἡ διαφορά εἶναι ἢ
θεωρεῖται ἐκατέρωθεν αἵρεσις.

373. Ἐφ' ὅσον θὰ παραδεχθῶμεν σαβελλιανιστὰς ἰδέας, δεχόμενοι εἰς
«κοινωνίαν» σαβελλιανιστὰς, ὥς θὰ εἴπῃ ἐν συνεχείᾳ.

γνώρισμα τῆς ἐκάστοτε παρουσιαζομένης ἀνάγκης.³⁷⁴ Οὕτως, ἄλλοτε μὲν (ἐμφανίζει ἡ Γραφή τὸν Θεόν) νὰ λαμβάνη τὰ ὀνόματα τὰ ὁποῖα προσιδιάζουν εἰς τὸν Πατέρα, ὅταν ἡ περίστασις ἀρμόζῃ εἰς αὐτὸ τὸ πρόσωπον· ἄλλοτε δὲ τὰ κατὰλληλα εἰς τὸν Υἱὸν (ὀνόματα), ὅταν (ὁ Θεός) συγκαταβαίνει (καὶ ταπεινώνεται) χάριν τῆς ἰδικῆς μας θεραπείας ἢ χάριν κάποιων ἄλλων (παρομοίων) ἐνεργειῶν τῆς (θείας) Οἰκονομίας· καὶ ἄλλοτε νὰ προσλαμβάνη τὸ προσωπεῖον τοῦ (Ἀγίου) Πνεύματος, ὅταν ἡ περίστασις ἀπαιτῇ τὰ ὀνόματα νὰ εἶναι ἀπὸ τὸ Πρόσωπον αὐτό. Ἐάν συνεπῶς καὶ μεταξὺ ἡμῶν (τῶν ὀρθοδόξων) παρουσιασθοῦν μερικοὶ οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἓν ὡς πρὸς τὴν ὑπόστασιν,³⁷⁵ παραδέχονται ὅμως τρία πρόσωπα τέλεια, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ θεωρηθοῦν ὅτι παρέχουν σαφεῖ καὶ ἀδιαμφισβήτητον τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ὅσα λέγονται ἐναντίον μας εἶναι ἀληθινά;³⁷⁶

4. Ἐξ ἄλλου ὡς πρὸς τὸ ὅτι «ὑπόστασις» καὶ «οὐσία» δὲν εἶναι τὸ ἴδιον,³⁷⁷ ἀκόμη καὶ οἱ ἀδελφοὶ τῆς Δύσεως, καθὼς νομίζω, ἀφήκαν νὰ ἐννοηθῇ τοῦτο μὲ τὸ ὅτι, ἐπειδὴ ὑπωπτεύοντο τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς γλώσσης³⁷⁸ των, τὸν ὅρον «οὐσία»³⁷⁹ τὸν παρέθεσαν μὲ τὴν ἐλληνικὴν λέξιν,³⁸⁰ ὥστε, ἔάν θὰ ὑπῆρχε κάποια διαφορὰ εἰς τὴν ἔννοιαν, νὰ διαφυλαχθῇ αὕτη μὲ τὴν σαφεῖ καὶ ἀσύγχυτον διάκρισιν τῶν ὄρων. Ἐάν ὅμως χρειάζεται καὶ ἡμεῖς νὰ εἰπωμεν συντόμως τὴν γνώμην μας, θὰ εἰπωμεν τὰ ἐξῆς: Ὅποῖαν (ἀναλογικὴν) σχέσιν³⁸¹ ἔχει τὸ κοινὸν μὲ τὸ ἀτομικὸν³⁸² τὴν

374. Βλ. σημ. 224 καὶ Ἐπιστ. 210, 5, 35-40 (σημ. 266).

375. Εἰς τὸ καίμ. ὁ συνώνυμος ὅρος «ὑποκαείμενον».

376. Οἱ Ἀρειανοὶ κατηγοροῦν τοὺς Ὀρθοδόξους ὡς σαβαλλιανίζοντας διότι αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἔδιδον εἰς τὸν ὅρον «ὁμοούσιος».

377. Βλ. σημ. 224 καὶ 225.

378. Ἡ πτωχεΐα τῆς Λατινικῆς ἀφ' ἑνός, τὴν ὁποῖαν καὶ ἄλλοι Ἕλληνες Πατέρες τονίζουσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Λατίνοι, ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀγνοία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπὶ τῶν Λατινῶν ὠδήγησε τοῦτους εἰς παρανοήσεις. Τοῦτο συνέβη ἰδίᾳ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἱ. Αὐγουστίνου.

379. Λατινιστὶ ἀρχικῶς substantia, ὅθεν ἡ σύγχυσις πρὸς τὴν ἀντίστοιχον ἐλληνικὴν λέξιν «ὑπόστασις». Τελικῶς ὅμως καὶ οἱ Λατίνοι καθιέρωσαν διὰ τὴν δήλωσιν τῆς «οὐσίας» τὸν ὅρον essentia, τὸν δὲ ὅρον substantia διὰ τὴν δήλωσιν τῆς «ὑποστάσεως» (βλ. σημ. 224 καὶ 225).

380. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Δαμάσου πρὸς τὸν Παῦλινον ἦτο γραμμένη λατινιστὶ.

381. Εἰς τὸ καίμενον: «ὅν ἔχει λόγον». Ἡ λ. λόγος εἶναι πολυσήμαντος. Ἡ σχέσηις ἐδῶ εἶναι σχέσις αἰτίου πρὸς αἰτιατόν, ἀλλ' ὡς διαφορὰ νοουμένη.

382. Εἰς τὴν Λογικὴν τὸ «κοινόν» ἐδῶ εἶναι ἔννοια γένους

- ιδίαν ἔχει καὶ ἡ «οὐσία» μὲ τὴν «ὕπόστασιν». Καθεὶς δηλα-
 10 δὴ ἀπὸ ἡμᾶς ἀφ' ἐνὸς μὲ τὸν κοινὸν ὄρον «οὐσίας» μετέ-
 χει εἰς τὸ (κοινὸν) «εἶναι» καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὰ ἰδιαίτερα
 γνωρίσματα τοῦ ἑαυτοῦ του ὑπάρχει ὡς «ὁ δεῖνα» ἢ «ὁ δεῖ-
 να» (προσωπικῶς). Τοιουτοτρόπως καὶ ἐκεῖ (εἰς τὴν θ. Οὐ-
 σίαν), ὁ μὲν ὄρος τῆς «οὐσίας» εἶναι κοινός, ὅπως ἡ Ἀγα-
 θότης, ἡ Θεότης ἢ ὁ,τιδήποτε ἄλλο (παρόμοιον) ἤθελε νο-
 15 ηθῇ. Ἡ «ὕποστασις» ὅμως θεωρεῖται (καὶ ἐξετάζεται) εἰς τὸ
 ἰδιαίτερον γνωρίσμα τῆς πατρότητος ἢ τῆς υἱότητος ἢ τῆς
 ἀγιαστικῆς δυνάμεως.³⁸³ Συνεπῶς, ἐὰν μὲν διδάσκουν ὅτι τὰ
 20 πρόσωπα δὲν ἔχουν ὑπόστασιν,³⁸⁴ ἡ διδασκαλία³⁸⁵ (των) εἶ-
 ναι ἀφ' ἑαυτῆς παράλογος. Ἐὰν ὅμως παραδέχωνται ὅτι
 αὐτὰ (τὰ πρόσωπα) ἔχουν ἀληθινὴν ὑπόστασιν, αὐτὴν τὴν
 ὁμολογίαν των ἅς τὴν κάμνουν μὲ τὸ νὰ τὰ ἀριθμοῦν (ἰδι-
 αιτέρως τὰ θεῖα Πρόσωπα), ὥστε νὰ διαφυλαχθῇ τόσον τὸ
 δόγμα³⁸⁶ τοῦ «ὁμοουσίου» εἰς τὴν Ἑνότητα τῆς Θεότητος,³⁸⁷
 ὅσον καὶ ἡ εὐσεβὴς (ὀρθόδοξος) διάκρισις³⁸⁸ τοῦ Πατρὸς
 20 καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος νὰ διακηρύσσεται
 μὲ τὴν ἀπολύτως πλήρη καὶ τελείαν ὑπόστασιν καθενὸς
 ἀπὸ τὰ ὀνομαζόμενα (Πρόσωπα). Ἀλλ' ὅμως θέλω ἡ ἐξο-
 χότης σου νὰ εἶναι πεπεισμένη περὶ τοῦ ἐξῆς: ὅτι δηλαδὴ
 τόσον σύ, ὅσον καὶ καθεὶς ὁ ὁποῖος ἐνδιαφέρεται παρομοί-

(γενικόν) καὶ τὸ «ἄτομικόν» ἔννοια εἰδούς (εἰδικόν). Παρό-
 μοια, ἀλλ' ἐξ ἄλλης ἀπορμῆς καὶ κατ' ἄλλην πορείαν σκέψεως βλ. εἰς Ἐ-
 πιστ. 8, § 2, 18 κέξ. Ἐκεῖ τονίζεται ἡ Ἑνότης (Ἐνὰς-Μονάς) τῆς θ. Φύ-
 σεως ἐν σχέσει πρὸς τὰ Τρία Πρόσωπα ἐπίσης, ὡς παράδειγμα δὲ «κοινοῦ»-
 γενικοῦ φέρεται ἡ ἔννοια ἀνθρώπου (=ἀνθρωπινὴ φύσις) καὶ ὡς
 «ἄτομικόν»-εἰδικόν (προσωπικόν) ὁ συγκεκριμένος δεῖν ἄνθρωπος
 (§ 3, 1 κέξ.).

383. Περὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ὡς πηγῆς καὶ χορηγοῦ ἀγιασμοῦ βλ.
 καὶ εἰς Ἐπιστ. 8, § 2, 48-52.

384. Εἰς τὸ καίμ. «ἀνυπόστατα» = χωρὶς ἰδιαίτερον καὶ ἀμετάβλητον
 ὑπόστασιν.

385. Εἰς τὸ καίμενον «λόγος», ἀλλ' ὑπὸ τὴν συνήθη ἔννοιαν (βλ. καὶ
 σημ. 381).

386. Ἐπίσης «λόγος» εἰς τὸ καίμενον. Ἡ: «λόγος» = σχέσις.

387. Πρὸ βλ. Ἐπιστ. 8 § 18 κέξ. Ὡς ἔχομεν γράφει καὶ εἰς 1 MBA, σ.
 86, σημ. 121 (τέλος), συντόμους, ἀλλ' ὁ ραϊστέρας
 διατυπώσεις τῆς ὀρθοδόξου Τριαδολογίας πε-
 ριέχουν τὰ σχετικὰ Τροπάρια τῶν Κανόνων τοῦ Μεσονυκτικοῦ τῆς Κυριακῆς
 τῆς Ὀκτωῆχου (Παρακλητικῆς), ὡς οἱ Ἀναβαθμοὶ τοῦ Ὁρθρου τῆς Κυρια-
 κῆς τῆς Ὀκτωῆχου (Παρακλητικῆς).

388. Νομίζομεν ὅτι ἡ γενικὴ «τῆς εὐσεβείας» τοῦ καίμε-
 νου εἶναι ὑποκειμενικὴ καὶ σαφέστερον ἀποδίδεται ὡς ποιητικὸν αἷτιον: «ὁ πὸ
 τῆς εὐσεβείας». Ἄρα: νὰ διαφυλαχθῇ ἡ διακρίσις (δχι ἀναγνώρι-
 σις) ὑπὸ τῆς εὐσεβείας (=τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἢ ὀρθοδόξως) πρὸς τὸν Πα-
 τρός...» (ὡς ἰδιαίτερων Προσώπων).

ως με σέ διὰ τὴν ἀλήθειαν, χωρὶς νὰ προσβάλλῃ ὅσους ἀγωνίζονται χάριν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, πρέπει νὰ περιμένετε νὰ ἀναλάβουν τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐνώσεως καὶ εἰρηνεύσεως οἱ προεστώτες³⁸⁹ τῶν Ἐκκλησιῶν, τοὺς ὁποίους ἐγὼ θεωρῶ «στυλοβάτας καὶ στερεὸν θεμέλιον τῆς ἀληθείας».³⁹⁰ Μάλιστα τόσον περισσότερον τοὺς σέβομαι, ὅσον μακρύτερον ἤθελεν ἐξορισθοῦν,³⁹¹ ὅταν ἡ ἐξορία τοὺς ἐπιδάλλεται ὡς τιμωρία. Σὲ παρακαλῶ λοιπὸν πρὸς χάριν μας νὰ κρατήσῃς τὸν ἑαυτὸν ἀμερόληπτον,³⁹² διὰ νὰ δυνάμεθα νὰ στηριζώμεθα εἰς σέ,³⁹³ τὸν ὁποῖον εἰς ὅλα (γενικῶς) μᾶς ἐχάρισεν ὁ Θεὸς ὡς δακτηρίαν καὶ στήριγμα.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 215 (ΣΙΕ'—CCXV)³⁹⁴

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ ΔΩΡΟΘΕΟΝ³⁹⁵

Εὐθύς ὡς συνέδῃ νὰ εὕρω εὐκαιρίαν,³⁹⁶ ἀπέστειλα ἐπι-

389. Ἐννοεῖ τοὺς ἐπίσκοπους γενικῶς, ἀλλὰ μετὰ τούτων πρὸ πάντων ἐννοεῖ τὸν Ἀγίον Μελέτιον Ἀντιοχείας, τὸν κανονικὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς. Ἐμμέσως ἢ μᾶλλον ἀμέσως ἐδῶ ἀποδοκιμάζει τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ αὐτοκράτορος νὰ ἐπεμβαίῃ εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικά. Ἡ ἀνάμειξις τοῦ Καίσαρος δὲν δύναται ὅτε νὰ προπορεύεται καὶ νὰ δεσπόζῃ τοῦ «κανονικῆς» - συνδικτικῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὅτε καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὰς ἰδίας θελήσεις διὰ τῆς βίας, μάλιστα ξένας πρὸς τὸ γράμμα καὶ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Κάτι παράλληλον θὰ ἴδωμεν καὶ εἰς τὴν Ἐπιστ. 225, πρὸς τὸν δικάριον τοῦ Πόντου Δημοσθένη.

390. Α' Τιμ. 3, 15. Δηλαδὴ «στῆλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας» εἶναι ἡ Ἐκκλησία καὶ ταύτης οἱ ἐπίσκοποι, Κεφαλὴ δὲ καὶ «Θεμελίος» ὁ Χριστός.

391. Πλὴν τοῦ ὑπαινιγμοῦ περὶ ἀδίκου ἐξορίας τοῦ Ἀγίου Μελετίου, ἐξορίστου εἰς Μαλιτηνὴν, προλέγει ὅτι καὶ ἐμοῦ, ἂν μελετᾶται ἐξορία, χάριν τῆς ἀληθείας εἶμαι ἔτοιμος νὰ τὴν ὑποστῶ (βλ. Ἐπιστ. 213, § 2, 1 καὶ περὶ «κλήσεως» εἰς τὴν Αὔλῃν. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 195, 16-17, εἰς 5 MBA, σ. 84).

392. Εἰς τὸ καίμενον «ἀρόλητον». Οἱ Βενεδικτῖνοι καὶ Deferrari σημειῶνουν καὶ γραφὴν «ἀπροσωπόληπτον». Δηλαδὴ χωρὶς προσωποληψίαν ἢ προκατάληψιν.

393. Οἱ ἀνωτέρω ἐπίσης παραδίδουν σχόλιον: «ἵνα ἔχωμέν σοι γνησίως ὡς υἱὸς ἀπαναπαῆσθαι».

394. Ἐγγράφῃ τῷ φθινόπωρον τοῦ 375. Ἡ Ἐπιστολὴ σχετίζεται πρὸς τὴν προηγουμένην, ἀφορᾷ δὲ ἀποστολὴν εἰς Ρώμην.

395. Ὁ Δωρόθεος εἶναι γνωστός μέχρι τοῦδε ὡς «Μελετιανός» διάκονος, ὅστις ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος, καὶ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Ἐπιστ. 243 (5, 9), ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ ὡς σύνδεσμος μεταξὺ Μ. Β. καὶ Ἀγίου Μελετίου, Ἀντιοχείας (ὅπου διέμενε), Μ. Ἀθανασίου καὶ Δόσεως (βλ. καὶ 3 MBA, σ. 47, σημ. 122).

396. Εἰς τὸ καίμ. «ἀφορμή» καὶ δηλοῖ περισσότερον τὸ μέσον-τρόπον παρὰ τὸν χρόνον.

- στολήν εἰς τὸν ὑπέροχον ἄνθρωπον κόμητα Τερέντιον,³⁹⁷ ἐπειδὴ ἐσκέφθην ὅτι εἶναι ὀλιγώτερον ὑποπτον³⁹⁸ νὰ ἀποστείλω εἰς αὐτὸν τὰς ἐπιστολάς ὡς πρὸς τὰ γνωστὰ θέματα διὰ μέσου ξένων προσώπων, ἀλλὰ καὶ διότι συγχρόνως ἤθελον νὰ μὴ γίνῃ καθόλου αἰτία χρονοτριβῆς εἰς τὸ ζήτημα ὁ λίαν ἀγαπητὸς ἀδελφός Ἀκάκιος.³⁹⁹ Παρέδωσα λοιπόν τὴν ἐπιστολήν εἰς τὸν ἐπιθεωρητὴν τῆς φορολογίας τῶν ἐπαρχιῶν,⁴⁰⁰ ὁ ὁποῖος ταξιδεύει ὑπηρεσιακῶς⁴⁰¹ καὶ τοῦ ὁποῖου ἐπέστησα τὴν προσοχὴν νὰ ἐπιδώσῃ τὴν ἐπιστολήν πρῶτον εἰς σᾶς.⁴⁰²
- Ὡς πρὸς δὲ τὸ ταξίδιον⁴⁰³ εἰς τὴν Ρώμην, ἀπορῶ πῶς κανεῖς δὲν ἐπληροφόρησε τὴν σύνεσίν σας ὅτι κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι ἐντελὺς ἀδύνατον, καθότι ἡ χώρα ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν μέχρι τὰ ἰδικὰ μας σύνορα εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἐπιδρομεῖς.⁴⁰⁴ Ἐὰν ὅμως εἶναι ἀνάγκη⁴⁰⁵ νὰ γίνῃ διὰ θαλάσσης (τὸ ταξίδιον) θὰ παρουσιασθῇ ἡ κατάλληλος εὐκαιρία, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἀναλάβῃ τόσον τὸ ταξίδιον, ὅσον καὶ τὴν σχετικὴν μὲ τὰ ζητήματα αὐτὰ ἀντιπροσωπεῖαν (ἀποστολήν) ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Γρηγόριος⁴⁰⁶ ὁ ἀδελφός μου. Διότι ἐγὼ τοῦλάχιστον ἀφ' ἐνὸς δὲν δλέπω (νὰ εὐρίσκωνται) ὅσοι θὰ τὸν συνοδεύσουν καὶ ἀφ' ἑτέρου γνω-

397. Βλ. Ἐπιστ. 214, σημ. 345.

398. Πρβλ. καὶ σημ. 301.

399. Ἰσως πρόκειται περὶ τοῦ πρεσβυτέρου Ἀκακίου τῆς Ἐπιστ. 220, 14 καὶ 256 (τίτλος). Ἦθελε νὰ μὴ καθυστερήσῃ τὸ ζήτημα διὰ αἰτίας τοῦ Ἀκακίου καὶ ὅχι ὁ ἴδιος ὁ Ἀκάκιος (Π. Χρήστου).

400. Ὁ Π. Χρήστου μεταφράζει: «εἰς τὸν εἰσπράκτορα τῆς ὑπηρεσίας τῶν ἐπαρχιών». Ἀλλ' ὁ «διαφημιστής» εἶναι ὁ υπεύθυνος λογιστῆς-ἐπόπτης, «τάξις» δὲ ἐδῶ σημαίνει «φόρος-φορολογία» (πρβλ. καὶ λατ. *taxare*, γαλ. *taxer*=διατιμῶ, φορολογῶ. Βλ. καὶ Λεξ. Δημητράκου).

401. «Δημοσίῳ δρόμῳ».

402. Ἐννοοῦνται γενικώτερον οἱ «Μαλετιανοί», μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Δωρόθεος προεῖχεν.

403. Ὅθω προτιμῶμεν καὶ ἀποδίδομεν τὰς λέξεις «ὁδός» (ἀπορος) καὶ «πλοῦς» (πρβλ. καὶ προηγούμεν. «δημοσίῳ δρόμῳ ὁ δ ε ὅ ν τ ι»). Ὁ Π. Χρήστου κατὰ λέξιν.

404. Ἐννοοῦνται μᾶλλον Ἦ ὅ τ θ ο ι προσηλυτισθέντες εἰς τὸν Ἀρειανισμόν καὶ ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν θράκην κυρίως, ἀλλ' ὑπηρετοῦντες ὡς μισθοφόροι καὶ εἰς ἄλλα μέρη τοῦ κράτους. Πολλὰκις ἀσκοῦντες εἴαν ἡ ληστείας ἐπετόγχανον τὰς θελήσεις των δι' ὑποχωρήσεων τῆς Αἰλῆς. Εἶχον φθάσει μέχρι Καππαδοκίας.

405. Εἰς τὸ καίμ. «δεῖ», τὸ ὁποῖον ὁ Π. Χρήστου μεταφράζει: «ἀποφασισθῇ».

406. Βλ. 1 ΜΒΑ, σ. 18. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 58, 60, 219 καὶ 225. Ἄλλοτε εἶχε λυπήσει τὸν μεγαλύτερον ἀδελφόν του. Ἐν τούτοις, ἰδίᾳ μετὰ τὸν θάνατόν του θὰ τὸν ὀνομάζῃ μέγαν διδάσκαλόν του καὶ θὰ τὸν διαδεχθῇ σχεδὸν ὡς θεολόγος καὶ συνεπιστῆς τοῦ ἔργου τῆς Βασιλειᾶδος.

- ρίζω ὅτι καὶ ὁ ἴδιος εἶναι ἐντελῶς ἄπειρος⁴⁰⁷ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων. Καὶ πρὸς ἓνα μὲν ἄνθρωπον συνετόν (καὶ συγκαταβατικόν) ἡ παρουσία του θὰ ἦτο σεβαστὴ καὶ πολὺ ἀξιόλογος. Πρὸς ἄνθρωπον ὅμως ὑψηλόφρονα καὶ ἐπηρεμένον, ὁ ὁποῖος κάθηται εἰς κάποιον ὑψηλὸν θρόνον καὶ ἐνεκα τούτου δὲν δύναται νὰ προσέξῃ ὅσους ἀπὸ χαμηλότερον ὁμιλοῦν εἰς αὐτόν τὴν ἀλήθειαν,⁴⁰⁸ ποία ὠφέλεια θὰ προήρχετο διὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα ἀπὸ τὴν συνομιλίαν ἐνὸς τοιούτου ἀνθρώπου,⁴⁰⁹ ὁ ὁποῖος ἔχει χαρακτηρὰ ξένον τὴν δουλοπρεπῇ κολακείαν;⁴¹⁰

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 216 (ΣΙΣ'—CCXVI)⁴¹¹

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΕΛΕΤΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ⁴¹²

- Πολλαὶ καὶ διάφοραι περιοδεῖαι⁴¹³ μᾶς ἠνάγκασαν νὰ ἀπουσιάσωμεν ἀπὸ τὴν πατρίδα. Μάλιστα μετέδθημεν μέχρι καὶ τὴν Πισιδίαν,⁴¹⁴ διὰ νὰ κανονίσωμεν μαζὶ μὲ τοὺς ἐκεῖ ἐπισκόπους τὰ ζητήματα τῶν ἀδελφῶν (Χριστιανῶν) τῆς Ἰσαυρίας.⁴¹⁵ Ἀπὸ ἐκεῖ ἐξηκολουθήσαμεν τὴν περιοδείαν εἰς τὸν Πόντον, καθότι ὁ Εὐστάθιος⁴¹⁶ ἀνεστάτως ἐπαρκῶς 5 τὸν Δαμιζῶνα⁴¹⁷ καὶ μετέπεισε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ (ὀρθόδοξους) νὰ ἀποσχισθοῦν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μας.⁴¹⁸ Με-

407. Ὁ Μ. Β. συνεδούζε θεωρητικόν καὶ πρακτικόν νοῦν ἄριστα, ἐνθ' ὁ ἀδελφός του, ἐνόση τοῦλάχιστον ἔζη ὁ Μ. Β., ἦτο θεωρητικὸς καὶ μυστικὸς περισσότερο.

408. Οἱ λόγοι οὗτοι δὲν ὑπονοοῦν καὶ σκιάν «ἀναγνωρίσεως μιᾶς πλήρους ἀθθεντίας» εἰς τὸν πάπαν, ὑπὸ τοῦ Μ. Β., ὡς ἀφελῶς γράφει ὁ Courtonne (βλ. σημ. 368). Εἰς τὰς λίαν ἐνδιαφερούσας Ἐπιστολάς του πρὸς Δυτικὸς ἐπισκόπους ὁ Μ. Β. γνωρίζει νὰ τιμᾷ, νὰ ἐκτιμᾷ, ἀλλὰ καὶ ἐπιτιμᾷ δικαίως πρόσωπα καὶ πράγματα.

409. Ἀναγνωρίζει εἰς τὸν ἀδελφόν του χαρακτηρὰ «αἰδέσιμον», ἀξιόλογον θεολογικῶς, καὶ εὐθύν.

410. Βλ. καὶ σημ. 299 καὶ 300.

411. Ἐγγραφή τὸ φθινόπωρον τοῦ 375.

412. Βλ. σημ. 356 καὶ 353.

413. Ἄν ὁ «εὐσεβὴς ἀνὴρ» τῆς Ἐπιστ. 213 ἦτο ὁ Ἅγιος Μελέτιος, τότε αἱ «διάφοροι» ἐθῶ («ἄλλαι») περιοδεῖαι ἐννοοῦνται ἐπὶ πλέον τῆς προταθείσης ἐπισκέψεως εἰς Μεσοποταμίαν, ἔ.δ., § 2. Ἰσως ὅμως νὰ μὴ ἐγίνεν ἐκεῖνο τὸ ταξίδιον.

414. Βλ. περὶ αὐτῆς σημ. 63(α).

415. Βλ. ἐπίσης σημ. 63(γ).

416. Βλ. σημ. 304.

417. Βλ. σημ. 296.

418. Ἐννοεῖ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐν σχέσει μὲ τὰ αἵρετικὰ σχίσματα.

- τέδημεν ἀκόμη μέχρι τοῦ οἰκίσκου τοῦ ἀδελφοῦ μας,⁴¹⁹ ὁ ὁ-
 ποῖος (οἰκίσκος), διότι εὐρίσκεται πλησίον τῆς περιοχῆς
 τῆς Νεοκαισαρείας,⁴²⁰ ἀφ' ἑνὸς ἔγινεν αἰτία εἰς τοὺς ἐκεῖ
 πολλῆς ταραχῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου προεκάλεσεν εἰς ἡμᾶς ζή-
 10 τημα μεγάλης προσβολῆς.⁴²¹ Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἐτρέποντο
 εἰς φυγὴν χωρὶς κανεῖς νὰ τοὺς καταδιώκῃ, ἡμεῖς δὲ ἐθεω-
 ρούμεθα ὅτι εἰσρμῶμεν (ἐκεῖ) ἀπρόσκλητοι⁴²² ἀπὸ ἐπιθυ-
 μίαν τῶν ἐπαίνων των. Ἐξ ἄλλου ὅταν ἐπεστρέψαμεν, ἀφοῦ
 ἐφέραμεν μαζί μας βαρεῖαν ἀσθένειαν ἀπὸ τὰς βροχὰς καὶ
 τὰς λύπας, ἀμέσως κατέφθασεν εἰς ἡμᾶς ἐπιστολὴ ἀπὸ τὴν
 15 Ἀνατολὴν,⁴²³ ἡ ὁποία μᾶς ἐγνωστοποιεῖ ὅτι οἱ ὁπαδοὶ τοῦ
 Παυλίνου⁴²⁴ ἔχουν λάβει κάτι ἐπιστολὰς⁴²⁵ ὡσὰν συμφωνίας
 κάποιας ἐξουσίας,⁴²⁶ καὶ ὅτι ὑπερηφανεύονται⁴²⁷ οἱ ἐπανα-
 στάται τῆς μερίδος ἐκείνης⁴²⁸ καὶ χαίρουν διὰ τὰς ἐπιστολάς,
 καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα προτείνουν ἐγγραφον ὁμολογίαν πίστε-
 ως⁴²⁹ καὶ ὅτι ἐπὶ τῇ δάσει αὐτῆς εἶναι ἔτοιμοι⁴³⁰ νὰ ἐνωθοῦν
 20 μὲ τὴν ἰδικήν μας Ἐκκλησίαν. Ἀλλ' ἐπὶ πλέον μᾶς ἀνηγ-
 γέλθη καὶ τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ παρέσυραν⁴³¹ πρὸς τοὺς σκο-

419. Ἐννοεῖται ὁ μικρότερος ἀδελφὸς Πέτρος (βλ. σμ. 204).

420. Βλ. σμ. 2.

421. Τοῦτο εἶναι τὸ θέμα τῆς Ἐπιστ. 210 ἢ μᾶλλον ἡ ἀφορμὴ (βλ. ἰδίᾳ § 1, 13-24 καὶ § 2, 18 κέξ.).

422. Βλ. σμ. 211.

423. Ἐννοεῖται ἡ Ἀν τ ι ὁ χ ε ι α, Ἀνατολὴ ὡς πρὸς τὴν Καπ-
 παδοκίαν γενικῶς, ἀλλὰ καὶ ὡς πρωτεύουσα τῆς διοικήσεως τῶν κυρίως ἀνα-
 τολικῶν ἐπαρχιῶν. Τὴν ἐπιστολὴν θὰ ἔλαβεν Ἰωῆς ἀπὸ τὸν πρεσβύτερον Δι-
 ρόθεον (βλ. Ἐπιστ. 215).

424. Βλ. σμ. 353.

425. Βλ. σμ. 357 καὶ 358. Διὰ τοῦ «κάτι» (τινὰς) ἐκφράζεται ἡ ἀπο-
 δοκιμασία των.

426. Εἰς τὸ καίμενον: «ὡς περ τινὸς ἀρχῆς συνθήματα», τὸ ὁποῖον ὁ
 Π. Χρήστου μεταφράζει: «σὰν αἶδος ἀναγνωρίσεως τῆς ἐξουσίας. τ ω ν», ἐν-
 νοουμένων τῶν Παυλινιανῶν. Ἡμεῖς ὁμῶς νομιζόμεν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν
 Ρώμην ἢ φράσις: «τ ι ν ὁ ς ἄ ρ χ ῆ ς σ υ ν θ ῆ μ α τ α». Ἰσως μάλι-
 στα ἀκριβέστερον θὰ πρέπῃ νὰ μεταφράσωμεν: «ὡσὰν ἐντολαὶ κάποιας ἀρ-
 χῆς», ἐκφραзаὶ ἐπίσης ἡ ὁποία δηλοῖ τὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ Μ. Β.

427. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 214, 2, 31-32.

428. Οὕτως ἡμεῖς ἐννοοῦμεν τὴν λ. «μ ε ρ ο ς», ἐνθ' ὁ Π. Χρήστου
 ὡς «π ε ρ ι ο χ ῆ ν».

429. Ἀσφαλῶς ἡ ἐξ «Ἀνατολῆς» ἐπιστολὴ θὰ ἀνέφερεν εἰς τὸν Μ. Β.
 καὶ περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς ὁμολογίας πίστεως, ἐκ τοῦ ὁποίου ὁμῶς δὲν
 θὰ ἔμεινεν ἱκανοποιημένος, ἀν κρίνωμεν ἀπὸ τὰς §§ 3 καὶ 4 τῆς Ἐπιστ. 214.

430. Δὲν ἦσαν ὁμῶς «ἔτοιμοι» καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι διὰ τοιαύτην ἐνωσιν
 μὴ βασιζομένην, κατὰ τὸν Μ. Β., ἐπὶ «κανονικῆς» δάσεως-ἀναγνωρίσεως τοῦ
 Ἀγίου Μελετίου, καὶ ὀρθοδόξου ὁμολογίας καθαρᾶς (βλ. ἐπίσης Ἐπιστ. 214,
 §§ 3 καὶ 4).

431. Βλ. σμ. 392.

πούς των καὶ τὸν καθ' ὅλα ἄριστον ἄνδρα Τερέντιον,⁴³² εἰς τὸν ὁποῖον ἔγραψα ὅσον ἡδυνάμην συντόμως καὶ προσπαθῶ (μὲ τὴν ἐπιστολήν μου) νὰ τὸν ἀποτρέψω ἀπὸ τὸν ζήλον (τοῦ ὑπὲρ αὐτῶν) καὶ νὰ τὸν πληροφορήσω περὶ τῆς ἀπάτης των.⁴³³

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 217 (ΣΙΖ'—CCXVII)⁴³⁴

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ.⁴³⁵ ΚΑΝΟΝΕΣ (51 - 85)⁴³⁶

(Π ρ ο ο ί μ ι ο ν)⁴³⁷

Ἐνῷ ἐπέστρεψα ἀπὸ μακρὸν ταξίδιον⁴³⁸ (διότι μετέβην μέχρι τὸν Πόντον⁴³⁹ λόγω ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν συγγενῶν μου) καὶ ἐπανέφερα τὸ σῶμα μου κατεστραμμένον καὶ τὴν ψυχὴν ἀναλόγως ταιλαιπωρημένην, ὅταν ὅμως ἐπῆρα εἰς τὰς χεῖρας μου τὴν ἐπιστολήν τῆς εὐλαθείας σου, διὰ μιᾶς ὅλα τὰ ἐλπιζόμενα, καὶ ὑπεδέχθην τὰ σύμβολα τῆς γλυκυτάτης ἐξ ὧν εἰς ἐμὲ φωνῆς καὶ τῆς φιλτάτης χειρός. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἐγὼ ὁ τοιοῦτος⁴⁴⁰ (πρὶν) χάρις εἰς τὴν ἐπιστολήν σου τόσον πολὺ ἡὐχαριστήθην, πρέπει νὰ δύνασαι νὰ εἰκάσης πόσον πολὺτιμον θεωρῶ τὴν (προσωπικὴν) συνάντησιν μαζί σου, ἢ

432. Βλ. σημ. 345 καὶ Ἐπιστ. γενικῶς 214, ἰδίᾳ § 4, 22 καὶ.

433. Βλ. σημ. 429. καὶ 430.

434. Ἐγράφη τὸ 375. Εἶναι δὲ ἡ τ ρ ί τ η κατὰ σειρὰν «Κανονικῆ» Ἐπιστολῆς, διηρημένη εἰς 35 Κανόνας (51 - 85). Τὰς προηγουμένας δύο «Κανονικάς» Ἐπιστολάς βλ. εἰς 5 MBA (Α', Καν. 1-16) σ. 40-59 καὶ (Β', Καν. 17-50) σ. 95-120. Ὡς πρὸς τὸ π ε ρ ι ε χ ὄ μ ε ν ο ν ἡ παρούσα εἶναι σύντομος περίπου ἐπανάληψις τῶν δύο προηγουμένων, εἰς τὰς ὁποίας κατὰ περίπτωσιν καθορίζει τ ὁ ἄ ν ἄ λ ο γ α «ἐπιτίμιον». Θὰ ἡδυνάτο τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐκεῖναι περιέχουν καὶ τὴν θ ε ω ρ ί α ν-αἰτιολογίαν κατὰ περίπτωσιν, ἐνῷ ἡ παρούσα δίδει ἀπάντησιν συγκεκριμένην εἰς ἐρώτημα τοῦ Ἀγίου Ἀμφιλοχίου ὡς πρὸς τὸ ἀνάλογον «ἐπιτίμιον».

435. Περὶ τοῦ Ἀγίου Ἀμφιλοχίου, ἐπισκόπου Ἰκονίου, βλ. 4 MBA, σ. 87, σημ. 322.

436. Βλ. 5 MBA, σ. 95, σημ. 370.

437. Τὸ Π ρ ο ο ί μ ι ο ν, ἦτοι οἱ στίχοι 1-32, δὲν περιελήφθησαν εἰς τὸ κυρίως «κανονικόν» μέρος τῆς Ἐπιστολῆς, διὸ καὶ παραλείπεται εἰς τὰς Κανονικάς Συλλογὰς (βλ. σημ. 436).

438. Ἐπρόκειτο περὶ εὐρυτέρας περιόδου εἰς τὴν προσπάθειαν τοῦ Μ. Β. νὰ ὀργανώσῃ τὸ μέτωπον τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ. Εἰς τὴν προηγουμένην Ἐπιστολήν ἀνέφερεν ὅτι ἐβθασε μέχρι Πισιδίας καὶ Ἰσαυρίας (216, στ. 2-3).

439. Κυρίως εἰς Δαζιμῶνα (βλ. σημ. 296, Ἐπιστ. 216, στ. 5) καὶ εἰς Ἀννήσους (Νεοκισάρεϊαν, βλ. Ἐπιστ. 210, 1, 13-24 καὶ τὰ ἐκεῖ σελῖδα).

440. Χαρακτηριστικὴ ἡ χρῆσις τῆς ἀναφ. ἀντων. «ὅς» (οὖν), καίτοι ὑπάρχει καὶ γραφὴ «ὡς οὖν».

- 10 ὁποία εἶθε νὰ ἐπιτρέψῃ ὁ Ἅγιος (Θεός) νὰ γίνῃ ὅπου θὰ εἶναι εὐκόλον καὶ ὅπου θὰ μᾶς προσκαλέσῃς σὺ ὁ Ἰδιος. Πάντως εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον δὲν θὰ ἦτο βαρὺ, ἐάν θὰ ἤρχε-
σο εἰς τὴν οἰκίαν ἣ ὁποία εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς Εὐφημιάδος,⁴⁴¹
νὰ συναντηθῶμεν ἐκεῖ, διότι τοιουτοτρόπως⁴⁴² ἀφ' ἐνὸς ἀπο-
φεύγω τὰ δυσάρεστα (τοῦ ταξιδίου) καὶ ἀφ' ἐτέρου ἐπι-
σπεύδω τὴν συνάντησιν μὲ τὴν ἀνυπόκριτον ἀγάπην σου.
Ἄλλ' ἐμὲ καὶ ἄλλος λόγος ἀναγκάζει συντόμως⁴⁴³ νὰ ταξι-
15 δεύσω μέχρι τὴν Ναζιανζόν,⁴⁴⁴ ἣ αἰφνιδία ἀναχώρησις τοῦ
θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Γρηγορίου,⁴⁴⁵ καθ' ὅτι ἀγνοῶ μέ-
χρι σήμερον διὰ ποῖον λόγον αὕτη συνέβη.
Ἐξ ἄλλου ὁ ἄνθρωπος⁴⁴⁶ διὰ τὸν ὁποῖον καὶ ἐγὼ εἶχον συ-
ζητήσῃ μὲ τὴν τελειότητά σου, ἀλλὰ καὶ σὺ ὁ Ἰδιος εἶχες
ἐλπίζειν ὅτι τώρα θὰ εἶναι ἔτοιμος, μάθε ὅτι περιέπεσεν εἰς
20 μακροχρόνιον ἀσθένειαν καὶ μάλιστα ἤδη πάσχει εἰς τοὺς
ὀφθαλμούς, ὥστε, τόσον λόγῳ τῆς παλαιᾶς παθήσεώς του,
ὅσον καὶ λόγῳ τῆς προσφάτου ἀσθενείας ἣ ὁποία τὸν εὗρε,
κατέστη ἐντελῶς ἀκατάλληλος πρὸς οἰανδήποτε δρᾶσιν.⁴⁴⁷

441. Ὑποθέτομεν ὅτι πρόκειται περὶ «Μαρτυρείου» μετὰ κελ-
λίαν εἰς περιοχὴν τῆς ΝΔ. Καππαδοκίας ὅτῳ καλουμένην ἐκ τῆς Ἀγ. Μάρ-
τυρος Εὐφημίας, τῆς ὁποίας μνημονεύεται ναὸς «πλησίον τοῦ Ἀγίου Ἀκα-
κίου» τοῦ Καππαδόκου, μαρτυροῦσάντων ἐπὶ Μαξιμιανοῦ (293 - 311, βλ. 1 MBA, σ. 13, σημ. 15). Ἐὰν πρόκηται περὶ αὐτῶν, ὁ μὲν Ἅγιος Ἀκάκιος ἐορτά-
ζεται τὴν 7 Μαΐου, ἣ δὲ Ἀγία Εὐφημία τὴν 4ην Ἰανουαρίου, διάφορος τῆς
Μεγαλομάρτυρος (11 Ἰουλίου). Ἄλλως πρόκειται περὶ ὀνομασίας ὁ ὁ ὅς
ἡ κόμης - πόλεως, ἐπίσης ΝΔ. τῆς Καππαδοκίας.

442. Εἰς τὸ καίμ. «ὅδε», τὸ ὁποῖον, νομιζομεν, εἶναι ἐνταῦθα ἐπὶ.
τροπικὸν καὶ ὄχι τοπικόν (Π. Χρήστου).

443. Εἰς τὸ καίμ. «τάχα», ὅπερ παραλείπει ὁ ΠΧ (ρήστου, ὅτῳ εἰς
ἐξῆς συντομογραφουμένου).

444. Μικρὰ πόλις καὶ ἐπισκοπὴ ΝΔ. τῆς Καππαδοκίας εἰς τὰ σύνορα
τῆς Λυκαονίας, ἣ ἄλλοτε Διοκαισάρεια.

445. Πρόκειται περὶ τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τοῦ ἐντεθ-
θεν Ναζιανζηνοῦ καλουμένου, καίτοι δὲν ὑπῆρξεν ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ, ἀλλὰ
βοηθὸς τοῦ ἐπισκόπου αὐτῆς πατρός του. Ὁ Ἰδιος ἄκων εἶχε χειροτονηθῇ
ἐπίσκοπος Σασιμῶν, μικρᾶς κωμοπόλεως, τὸ 372 (βλ. 1 MBA, σ. 28),
χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐπισκοπεύσῃ εἰς αὐτήν. Τὸ 374 εἶχαν ἀποθάνει ὁ
ἐκατοντούτης πατὴρ του καὶ μέχρι τῆς ἐκλογῆς νέου ἐπισκόπου ἦτο αὐτὸς
τοποτηρητής. «Ὅταν ὅμως ἐντελέφθῃ ὅτι καθύσταται ἐπίτιδες μάλλον ἢ ἐκλο-
γῇ διαδόχῳ χάριν αὐτοῦ, ἀνεχώρησεν» διὰ τὴν Σελεύκειαν τῆς
Ἰσαυρίας, εἰς τὸ Ἱερὸν τῆς Ἀγίας Θέκλης, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ 87η (πρβλ.
τοῦ ἰδίου Ἐπιμ., περὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον 547, P.G. 37, 549). Πρόκειται περὶ
αὐτῆς ἐδῶ τῆς «ἀναχωρήσεως», τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Μ. Β. καὶ ἣ ὁποία
αἰτίαν εἶχε τὴν μυστικὴν καὶ φιλήρημον διάθεσιν τοῦ Ἀγ. Γρηγορίου.

446. Βλ. σημ. 448.

447. Ἡ δὲ εἶχε καταστῇ ἐντελῶς «ἄχρηστος πρὸς τὰς τυχεύσας ἐ-
νέργειας» καὶ ὄχι «εἰς τὰς παρῳσιασθησομένας ὑποθέσεις» (ΠΧ).

25 'Αλλ' οὔτε ὑπάρχει κάποιος ἄλλος μεταξύ μας. Ἐπομένως εἶναι καλλίτερον, ἂν καὶ ἀνέθεσαν εἰς ἡμᾶς τὸ ζήτημα, ὁ-
 30 πωσδήποτε νὰ ἐκλεγῇ κάποιος μεταξύ τῶν ἰδίων. Διότι πρᾶγματι πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν πρότασιν των ὡς λό-
 για ἀσφαλῶς τῆς ἀνάγκης ἐνῶ ἡ ψυχὴ των ἐπιθυμεῖ αὐτὸ ἀκριδῶς τὸ ὁποῖον ἐξ ἀρχῆς ἐπεδίωξαν, νὰ εἶναι δηλαδὴ γνωστός των ὁ προεστώς.⁴⁴⁸ Ἐὰν ὁμοῦς ὑπάρχη κάποιος ἀ-
 πό τούς νεοφωτίστους, εἴτε συμφωνεῖ εἴτε ὄχι ὁ Μακεδόνι-
 30 ος,⁴⁴⁹ ὅς ἐκλεγῇ αὐτός. Ἀλλὰ νὰ τὸν καταρτίσης ὡς πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ ὁ Κύριος, ὁ Ὅποῖος εἰς ὅλα σέ-
 δοθηεῖ, θὰ σοῦ δώσῃ καὶ δι' αὐτὸ τὴν χάριν Του.

Κ α ν ὡ ν 51. Περὶ μιᾶς μόνον τιμωρίας τῶν κληρικῶν.⁴⁵⁰

Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς κληρικούς οἱ Κανόνες ἀποφαίνον-
 ται γενικῶς καὶ παραγγέλλουν νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τοὺς ἁμαρ-
 τάνοντας μία μόνον τιμωρία,⁴⁵¹ ἡ καθαιρέσις ἀπὸ τὸ λει-
 5 τούργημα (των), εἴτε συμβαίνει νὰ ἔχουν βαθμὸν (Ιερωσύ-
 νης) εἴτε παραμένουν εἰς λειτούργημα χωρὶς χειροτονίαν.⁴⁵²

Κ α ν ὡ ν 52. Περὶ τῆς γυναικὸς ἡ ὁποία ἐγέννησε
 καθ' ὁδὸν καὶ ἡμέλησε τὸ δρέφος.⁴⁵³

Ἡ γυνὴ ἡ ὁποία παρημέλησε τὸ νεογέννητον δρέφος

448. Εἰς τὸ καίμενον «καθηγούμενος», τὸ ὁποῖον ὑποθέτομεν ἔννοεῖ πε-
 ρισσότερον π ρ ε σ β ὕ τ ε ρ ο ν - ἐφημέριον κώμης ἢ πόλεως, ἔστω καὶ ἂν
 θὰ εἶχεν ἀντιρρήσεις ὁ ἐπίσκοπος ἰσως Μακεδόνιος, διότι θὰ ἦτο «νεοφώτι-
 στος», δηλαδὴ προσφάτως βαπτισθεὶς.

449. Ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ μᾶλλον ἐπίσκοπος ἐπισκοπῆς τῆς Λυκαο-
 νίας.

450. Περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων βλ. 5 MBA, σ. 99, στήμ. 374. Αἱ
 αὗται ἐπιγραφαὶ ὡς «Πίναξ ἀναλυτικός...» περιχομένουν ἐν τέλει τοῦ 4ου
 τόμου παρατίθενται καὶ εἰς τὸ ΣΠΗ.

451. Ἡ κορυφαία αἰτιολόγησις εἶναι γραφικὴ: «οὗ γὰρ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ
 τὸ αὐτό» (Ναοὺμ 1, 9). Πρβλ. Καν. Μ. Β. 3, 27, 32 (ἰδίᾳ), 44, 55, 69
 καὶ 70.

452. Ἐχει ἐπικρατήσει ἡ λ. «χειροτονία» νὰ κυριολεκτῇται ἐπὶ τῶν
 καθ' αὐτὸ ἱερατικῶν βαθμῶν: διακόνων, προσευτέρων καὶ ἐπισκόπων, ἡ δὲ
 «χειροθεσία» ἐπὶ ἀναγνωστῶν, ὑποδιακόνων (ὑπηρετῶν), ψαλτῶν, τὴν ὁποίαν
 ὁ Ἅγιος Νικόδημος (Π) ἐνομάζει ἀπλὴν σφραγίδα ἀρχιερατικὴν» (πρβλ. καὶ
 ΣΠΗ).

453. Περὶ τῶν γυναικῶν αἱ ὁποῖαι κάμνουν ἔ κ τ ρ ὡ σ ε ι ς κλπ.
 ὡμίλησαν ἤδη εἰς τοὺς Καν. 2 καὶ 8. Ἐνταῦθα «ἀναπτύσσει», δηλαδὴ ἀνα-
 λβει ἐδρότερον τὸν Καν. 33, κατόπιν, φαίνεται, ἀπορίας τοῦ Ἁγίου Ἀμφι-
 λοχίου.

- (της) καθ' ὁδόν, ἐάν βεβαίως τὸ περιεφρόνησε, μολονότι ἡ δύνατο νὰ τὸ διασώσῃ, εἴτε διότι ἐνόμιζεν ὅτι τοιουτοτρόπως θὰ ἀπέκρυπτε τὴν ἁμαρτίαν⁴⁵⁴ (της), εἴτε διότι γενικῶς ἐσκέφθη (καὶ συμπεριεφέρθη) μὲ θηριωδίαν καὶ ἀπανθρωπίαν, νὰ κρίνεται ὡς ἐνοχος φόνου.⁴⁵⁵ Ἐάν ὁμως δὲν ἡδυνήθη νὰ τὸ περιποιηθῇ καὶ ἀπέθανε τὸ νεογέννητον ἐξ αἰτίας τῆς ἐρημίας καὶ τῆς ἐλλείψεως τῶν ἀναγκαίων μέσων, (τότε) ἡ μήτηρ εἶναι ἄξια συγχωρήσεως.⁴⁵⁶

Κ α ν ὦ ν 53. Περί β' γάμου χήρας δούλης.⁴⁵⁷

- Ἡ χήρα δούλη ἴσως δὲν ἔσφαλε θαρέως, διότι προετίμησε δευτερον γάμον μὲ πρόφασιν ἀρπαγῆς (της). Συνεπῶς οὐδόλως πρέπει νὰ κατηγορῇται ἐξ αἰτίας τούτου. Δὲν ἐξετάζονται δηλαδὴ τὰ προσχήματα, ἀλλ' ἡ προαίρεσις. Εἶναι ὁμως φανερόν ὅτι θὰ ἰσχύῃ δι' αὐτὴν τὸ ἐπιτίμιον τῆς διαγαμίας.⁴⁵⁸

Κ α ν ὦ ν 54. Περί ἐπιτιμίων ἀκουσίων φόνων κατὰ περιστάσιν.

- Ὡς πρὸς τὰς διαφορὰς τῶν ἀκουσίων φόνων ἐνθυμοῦμαι ὅτι πρὸ καιροῦ ἔγραψα εἰς τὴν θεοσέδειάν σου ὅσον ἡδυνάμην, ἄρα δὲν δύναμαι νὰ εἴπω τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνα.⁴⁵⁹ Ἐξαρτᾶται δὲ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σου σύνεσιν ἀναλόγως τοῦ ἰδιαίτερου γνωρίσματος κάθε περιπτώσεως⁴⁶⁰ νὰ ἐπαυξάνῃς ἢ νὰ ἐλαττώνῃς τὰ ἐπιτίμια.

454. Δηλαδὴ τὸ ἐξώγαμον.

455. Τὸ ἐπιτίμιον τῶν φονέων βλ. εἰς Κανόνα 56.

456. Δὲν ἔννοεῖ μᾶλλον ἀπαλλαγὴν ἀπὸ παντὸς ἐπιτιμίου, ἀφοῦ καὶ ἀκοῦσιος ἀποδολὴ ἐμβρότου ἐπιτιμᾶται. Ἐννοεῖ ὅτι δὲν θὰ κριθῇ ὡς περιπτώσις ἀκοῦσιου φόνου, ἀλλ' ἀκοῦσιου ἴσως. Ἐξ ἄλλου ἐάν ἡ σύλληψις τοῦ παιδίου ἔγινεν ἐκτὸς νομίμου γάμου, ἡ περίπτωσις θὰ κριθῇ διαφόρως (καὶ ὡς πορνεία ἢ μοιχεία). Ὅλαι δὲ αὗται αἱ πλευραὶ διαφωτίζονται πλήρως ἐκ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τῶν ἱ. Κανόνων.

457. Πρβλ. Καν. 24, 30, ἀλλὰ καὶ 22, ὡς πρὸς τὴν «ὕπερσοιότητα» τῆς χήρας. Ἐάν δηλαδὴ δὲν συναινέσῃ ὁ κύριός της, ἐπιτιμᾶται ὡς μοιχαλὶς, διότι ὁ γάμος εἶναι ἄκυρος. Πρβλ. καὶ Καν. 40, 41 καὶ 42.

458. Ἐν ἡ δύο ἔτη (Καν. 4). Διὰ τὸ ἐπιτίμιον τῆς μοιχείας βλ. Καν. 58 (πρβλ. καὶ Καν. 7).

459. Βλ. τὸν Καν. 8, ἀναλυτικὸν ὄντως καὶ ἐκτενῆ.

460. Καὶ ὑπὸ ἄλλην ἔννοιαν, ἀναλόγως δηλαδὴ τῆς εἰλικρινείας τῆς μετανοίας καὶ τῆς προσπάθειας διορθώσεως συνιστᾶται ἐπίσης ἀξιομοίωσις τῶν ἐπιτιμίων ἐπαφιεμένη εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Πνευματικοῦ. Ἡ διατύπωσις κλασσικὴ: «...ὁρίζειν δὲ μὴ χ ρ ὁ ν ψ, ἀλλὰ τ ρ ὁ π ψ τῆς μετανοίας τὴν θεραπείαν» (Καν. 2. Πρβλ. καὶ Καν. 74 καὶ 84). Ὁ σκοπὸς δη-

Κ α ν ὦ ν 55. Περὶ φονευόντων ἐπιτιθεμένους ληστάς.⁴⁶¹

Ἵσοι ἀντεπιτίθενται⁴⁶² εἰς ληστάς (καὶ τοὺς φονεύουν), ἐὰν μὲν εἶναι ἐκτός (τῆς τάξεως τῶν κληρικῶν), ἀποκλείονται ἀπὸ τὴν μετάληψιν τοῦ Ἁγαθοῦ (τῆς θ. Κοινωνίας).⁴⁶³ Ἐὰν δὲ εἶναι Κληρικοί, καθαιροῦνται ἀπὸ τὸν βαθμόν⁴⁶⁴ (τὸν ὁποῖον κατέχουν). Διότι λέγει (ὁ Κύριος): «ὅποιος ἐπῆρε (καὶ ἐχρησιμοποίησε) μάχαιραν (κατὰ τοῦ πλησίον), θά ἀποθάνῃ ἀπὸ μάχαιραν».⁴⁶⁵

Κ α ν ὦ ν 56. Περὶ ἐκουσίως φονεύσαντος.⁴⁶⁶

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐφόνευσεν ἐκουσίως, ἔπειτα ὁμως μετενόησε, θά ἀπέχη ἀπὸ τὴν μετάληψιν τῶν Ἁγιασμάτων (τῆς θ. Εὐχαριστίας) ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη.⁴⁶⁷ Τὰ δὲ εἴκοσιν ἔτη θά κατανεμηθοῦν εἰς αὐτὸν ὡς ἑξῆς: τέσσαρα ἔτη ὑποχρεοῦται νὰ παραμείνῃ «π ρ ο σ κ λ α ί ω ν»,⁴⁶⁸ καθ' ὃν χρό-

λαδὴ δὲν εἶναι «ποινικός», ὡς εἶπομεν (βλ. σημ. 434), ἀλλὰ ἱαματικός: «Τὰς μὲν οὖν τὰ ἐκ τῶν τύπων. Καθόλου δὲ ἀληθέστερόν ἐστιν Ἰ α μ α ἡ τῆς ἁμαρτίας ἀναχώρησις» (Καν. 3).

461. Πρὸς Καν. 8, περὶ ἀμυνομένων.

462. Εἰς τὸ καίμενον: «ἀντεπεζιόντες». Ὁ Π Χ μεταφράζει: «οἱ ἐξ-ε ρ χ ὁ μ ε ν ο ἱ εἰς καταδίωξιν τῶν ληστών», ἐνθ' πρόκειται περὶ ἀμυνομένων.

463. Ἐπὶ τρία ἔτη, ὡς καὶ οἱ ἐν πολέμῳ φονεύοντες (βλ. Καν. 13) μετὰ τῆς εἰς τοῦτον ὑποσημειώσεως τοῦ Π καὶ τοῦ Βαλοσμώνος, ΣΠΠ).

464. Μόνον καθαιροῦν, ὅχι ἄλλο ἐπιτίμιον (βλ. Καν. 51 καὶ σημ. 451).

465. Ματθ. 26, 52. «Μάχαιρα» εἰς τὴν δευτέραν ταύτην περίπτωσιν, ἐρμηνεύει ὁ Βαλοσμών (ΣΠΠ), σημαίνει περὶ μὲν τῶν λαϊκῶν τὴν στέρησιν τῆς θ. Κοινωνίας, ἡ ὁποία ἰσοδυναμεῖ μὲ θ α ν α τ η φ ὁ ρ ὶ ν τ ι μ ὠ ρ ἱ α ν, ὡς στεροῦσαν τῆς ζωῆς· περὶ δὲ τῶν κληρικῶν «μάχαιρα» σημαίνει τὴν κ α θ α ί ρ ε σ ι ν. Ὑπάρχει τι ὅντως φοβερώτερον διὰ κληρικόν;

466. Περὶ ἐκουσίως φόνου βλ. 6' μέρος Καν. 8, ἀλλὰ καὶ Καν. 7, 13.

467. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Νηστευτῆς ὥρισεν πάντε ἔτη (Καν. 20). Πάντως ἡ πρό τοῦ Μ. Β. πράξις ἦτο ἰ σ ὁ θ ι ο ς μ ε τ ᾱ ν ο ἱ α! (22 Ἀγκύρας).

468. Αἱ τέσσαρες τάξεις τῶν «μετανοοούντων» τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἦτοι: α) οἱ «π ρ ο σ κ λ α ί ο ν τ ε ς» — Ἰσταντο ἐ κ τ ὅ ς τ ῆ ς θ ὁ ῥ α ς τοῦ ναοῦ β) οἱ «ἀ κ ρ ο ῶ μ ε ν ο ἱ» — Ἰσταντο εἰς τὸν π ρ ὶ ν α ο ν μέχρι καὶ τῶν ι. Ἀναγνώσμάτων Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ θαίου κηρύγματος γ) οἱ «ὁ π ο π ἱ π τ ο ν τ ε ς» — Ἰσταντο εἰς τὸν κυρίως ναόν, ἀλλὰ γ ο ν υ κ λ ι ν ε ῖ ς, ἐξ οὗ «προσπίπτοντες», ἀναχωροῦντες ἐπίσης μετὰ τὰ ι. Ἀναγνώσματα, ὡς καὶ οἱ Κληρικοί δ) οἱ «σ υ ν ι σ τ ᾱ μ ε ν ο ἱ» — Ἰσταντο εἰς τὸν κυρίως ναόν μετὰ τῶν πιστῶν μέχρι πέρας τῆς θ. Λειτουργίας, χωρὶς νὰ θύναται νὰ κοινωνοῦν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Ἡ δημοσία ἐξομολόγησις, ἐξ ἧς κυρίως προήλθον αἱ τάξεις αὗται, ὑπεχώρει ἀπὸ τοῦ 3ου ἡβη αἰῶνος ὑπὲρ τῆς μυστικῆς, πλὴν αἱ τάξεις διετεροῦντο ἀκόμη, ὅπως καὶ περιπτώσεις δη-

- νον θά ἴσταται ἐκτός τῆς θύρας τοῦ οἴκου τῆς προσευχῆς
 5 καὶ θά παρακαλῇ τοὺς εἰσερχομένους πιστοὺς νὰ προσεύ-
 χωνται ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐνῶ θά ἐξομολογῇται (δημοσίᾳ) τὴν
 παρανομίαν του· μετὰ δὲ τὰ τέσσαρα ἔτη θά γίνῃ δεκτὸς εἰς
 τὴν τάξιν τῶν «ἀκροωμένων» καὶ ἐπὶ πέντε ἔτη θά
 ἐξέρχεται μαζί των· ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη θά προσεύχεται μετὰ τῶν
 «ὑποπίπτόντων» καὶ θά ἐξέρχεται (μαζί των)·
 10 ἐπὶ τέσσαρα ἔτη θά «συνίσταται» ἀπλῶς μὲ τοὺς
 πιστοὺς, χωρὶς ὅμως νὰ μεταλαμβάνῃ ἀπὸ τὴν (Ἀγίαν)
 Προσφορὰν. Ἀφοῦ δὲ συμπληρωθοῦν (καὶ γίνουν) αὐτά, θά
 μεταλάβῃ τῶν Ἀγιασμάτων.

Κ α ν ὠ ν 57. Περί ἀκουσίως φονεύσαντος.⁴⁶⁹

- Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐφόνευσεν ἀκουσίως θά ἀπέχῃ ἀπὸ
 τὴν μετάληψιν τῶν Ἀγιασμάτων ἐπὶ δέκα ἔτη. Θά κατανε-
 μηθοῦν δὲ εἰς αὐτόν τὰ δέκα ἔτη ὡς ἐξῆς: δύο ἔτη θά
 «προσκλαίῃ»,⁴⁷⁰ τρία ἔτη θά παραμείνῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν
 «ἀκροωμένων», τέσσαρα θά «ὑποπίπτῃ» καὶ ἔν ἑτὸς θά «συ-
 νίσταται» ἀπλῶς (μὲ τοὺς πιστοὺς) καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον
 5 ἑτὸς θά γίνῃ δεκτὸς εἰς τὰ Ἅγια (Ἀχραντα Μυστήρια).

Κ α ν ὠ ν 58. Περί μοιχοῦ.⁴⁷¹

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐμοίχευσε θά ἀπέχῃ ἀπὸ τὴν μετάληψιν
 τῶν Ἀγιασμάτων ἐπὶ δέκα πέντε ἔτη.⁴⁷² Δηλαδή ἐπὶ τέσσα-
 ρα ἔτη θά παραμείνῃ «προσκλαίων»,⁴⁷³ ἐπὶ πέντε «ἀκροώ-
 μενος», ἐπὶ τέσσαρα «ὑποπίπτων» καὶ ἐπὶ δύο «συνιστάμε-
 νος» χωρὶς νὰ κοινωνῇ.

Κ α ν ὠ ν 59. Περί πόρνου.⁴⁷⁴

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐπόρνευσε θά ἀπέχῃ ἀπὸ τὴν μετά-

μοσίας, συνήθως ἀκουσίας, ἐξομολογήσεως ὑπῆρχον παραλλήλως πρὸς τὴν
 ἐπικρατοῦσαν μυστικὴν. (Πρβλ. καὶ Καν. 22, 5 ΜΒΑ, σ. 107, σημ. 398).

469. Καὶ περὶ ἀκουσίως φόνων βλ. Καν. 8, 11 καὶ 57. Ὁ 23 Ἀγκύρ.
 ὁρίζει ἑπτὰ ἢ πέντε, ὁ δὲ Ἅγ. Ἰω. ὁ Νηστευτὴς τρία.

470. Βλ. σημ. 468.

471. Γενικῶς περὶ μοιχείας ἀνδρὸς ἢ γυναικὸς βλ. τοὺς Καν. 9, 21,
 35, 36, 37, 40, 46, 48, 68 καὶ 77.

472. Κατόπιν αὐστηρᾶς νηστείας καὶ 250 μετανοιῶν καθ' ἑκάστην, ὁ
 Ἅγ. Ἰωάννης ὁ Νηστευτὴς ὁρίζει τρία ἔτη (Καν. 13).

473. Βλ. σημ. 468.

474. Βλ. σημ. 471. Κυριολεκτικῶς μὲν πορνεῖα λέγεται ἡ ἐπὶ
 χρήμασι ἀκολασία τῶν ἐλευθέρων γυναικῶν, ἡ ἑταιρεία ἐπίσης καὶ γενικῶ-

ληψιν τῶν Ἀγιασμάτων ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη.⁴⁷⁵ Δηλαδή ἐπὶ δύο (ἔτη) «προσκλαίων»⁴⁷⁶ καὶ ἐπὶ δύο «ἀκροώμενος» καὶ ἐπὶ δύο «ὑποπίπτων» καὶ ἐπὶ ἓν «συνιστάμενος» ἀπλῶς. Κατὰ δὲ τὸ ὄγδοον ἔτος θὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς τὴν μετάληψιν (τῶν Ἀγιασμάτων).⁴⁷⁷

Κ α ν ὦ ν 60. Περί τῶν ὑποσχεθέντων παρθενίαν καὶ ἐκπεσόντων.⁴⁷⁸

Ἡ παρθένος ἡ ὁποία ὡμολόγησε παρθενίαν καὶ ἠθέτησε τὴν ὑπόσχεσίν της (πορνεύσασα) θὰ τηρήσῃ τὸν (ὠρισμένον ὡς ἐπιτίμιον) χρόνον διὰ τὸ ἁμάρτημα τῆς μοιχείας διὰ γ ο υ σ α κ α τὰ μ ό ν α ς (ἐν ἐγκρατεῖα).⁴⁷⁹ Τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ δι' ὅσους ὑπεσχέθησαν (καὶ ἡσπάσθησαν) τὸν μοναχικὸν βίον καὶ (ἔπειτα) ἀθετοῦν τὴν ὑπόσχεσίν των.

Κ α ν ὦ ν 61. Περί κλέπτου καὶ αὐτοπροαιρέτου ὁμολογίας ἢ ἀποδείξεως αὐτοῦ.

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔκλεψεν, ἐὰν μὲν, ἀφοῦ μετενόησε, μόνος του ἤθελε κατακρίνει τὸν ἑαυτόν του, θὰ ἐμποδισθῇ ἀπλῶς⁴⁸⁰ ἀπὸ τὴν μετάληψιν τῶν Ἀγιασμάτων ἐπὶ ἓν ἔτος.

τερων πλέον ἢ ἀκολασία. Εἰδικώτερον περὶ πορνείας βλ. Καν. 6, 26, 40 καὶ 59.

475. Ὑπὸ τοὺς ἰδίους ὅρους (βλ. σημ. 472), ὁ Ἄγ. Ἰωάννης ὁ Νηστευτὴς ὁρίζει δύο ἔτη (Καν. 12).

476. Βλ. σημ. 468.

477. Ὡς ἀναφέραμεν καὶ εἰς τὴν σημ. 475, ἡ αὐστηρότης περὶ τὴν τοιοῦτου εἵδους ἠθικὴν τῶν Ἱ. Κανόνων δικαιολογεῖται μόνον ἐκ φιλανθρωπικοῦ προνοίας - προλήψεως καὶ θεραπείας τῶν φοβερῶν συνεπειῶν τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ εἵδους τούτου.

478. Τὴν προηγουμένην τοῦ Μ. Β. πράξιν, τὴν πρὸ μὲν τῆς ὁργανώσεως τοῦ Μοναχισμοῦ ὁρίζει ὁ 19 τῆς Ἀγκύρας, ἥτοι ἐπιτίμιον διγάμων, τὴν δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ Κανόνος τούτου καὶ ἐξῆς περιόδου ὁρίζει οὗτος καὶ οἱ 7 καὶ 16 τῆς Δ', οἱ ὅποιοι κρίνουν «ἀκοινωνήτους», ἥτοι ἀφοριστέους καὶ «ἀναθεματιστέους» τοὺς κληρικούς καὶ παρθένους - μοναστάς, οἱ ὅποιοι θὰ ἀπέδωλον τὸ σχῆμα ἐμμένοντες εἰς τὴν πράξιν των.

479. Οὕτως ἐρμηνεύομεν τὴν φράσιν: «ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς κ α θ' ἑ α υ τ ῆ ν ζωῆς». Ἐνταῦθα «οἰκονομία» δύναται νὰ σημαίῃ καὶ «ἐπιτίμιον» συνιστάμενον εἰς τὴν κατὰ μόνας ζωὴν, ἀλλὰ καὶ διαγωγὴν, διαβίωσιν γενικῶς. Τονίζεται δὲ τὸ «καθ' ἑαυτὴν», διότι ἡ παρθένος ἐνταῦθα νοεῖται ὡς λαϊκὴ ἀγνεύουσα ἐν τῇ κόσμῳ.

480. Χωρὶς νὰ καταταγῇ εἰς μίαν τῶν τάξεων τῶν μετανοούντων. Ἀλλωςτε ἡ οὐσιαστικὴ τιμωρία εἶναι στέρησις τῆς θείας Κοινωνίας, ἐνῶ ἡ διαβάθμισις τοῦ χρόνου - τρόπου μετανοίας ἀποσκοπεῖ εἰς συναίσθησιν καὶ διόρθωσιν.

Ἐάν ὁμως ἤθελεν ἀποδειχθῇ⁴⁸¹ (ὡς κλέψας ὑπ' ἄλλων, θὰ ἐμποδισθῇ) ἐπὶ δύο ἔτη. Ὁ χρόνος δὲ οὗτος θὰ κατανεμηθῇ εἰς αὐτὸν (μὲ τὴν ἐξ Ἰσου παραμονὴν του) εἰς τὴν τάξιν τῶν «ὑποπιπτόντων»⁴⁸² καὶ τῶν «συνισταμένων», μεθ' ὃ νὰ
5 ἀξιῶνεται τῆς (θείας) Κοινωνίας.

Κ α ν ὡ ν 62. Περὶ ἀρσενοκοίτου.⁴⁸³

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀσχημονεῖ εἰς τοὺς ἀνδρας θὰ ἐπιτιμηθῇ μὲ τὸν ἴδιον χρόνον (μετανοίας καὶ ἀποχῆς ἀπὸ τὴν θ. Κοινωνίαν) πρὸς ἐκείνων ὁ ὁποῖος παρανομεῖ μὲ (διάπραξιν) μοιχείας.⁴⁸⁴

Κ α ν ὡ ν 63. Περὶ κτηνοβάτου.⁴⁸⁵

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐξομολογεῖται ὅτι ἀσεβῶς⁴⁸⁶ ἠσέλγησεν εἰς ἄλογα ζῶα θὰ τηρήσῃ τὸν ἴδιον χρόνον παραμονῆς εἰς μετάνοιαν⁴⁸⁷ (μὲ τὸν μοιχόν).

481. Εἰς τὸ καίμ. τὸ ρ. «ἐλεγχθεῖν» μὲ δικανικὴν ἔννοιαν, ἦτοι κατόπιν ἀποκαλύψεως, ἀποδείξεως.

482. Εἰς τὸ καίμ. «εἰς ὑπόπτωσιν καὶ σύστασιν». Ἀντὶ τῆς τάξεως ὀρίζεται ἡ πρᾶξις, ἡ ὁποία ἦτο ἀκριβῶς τὸ ἐπὶ τ ἰ μ ἰ ο ν (βλ. σημ. 468). Σημειωθῆτω δὲ ὅτι περὶ κλοπῆς ἐδῶ ἀπαξ ἀναφέρει ὁ Μ. Β., ἐνφ' ὑποκειμένην περὶ τῶν περισσοτέρων προηγουμένων καὶ ἐπομένων ἁμαρτημάτων τῆς παρούσης Ἐπιστολῆς ἀναφέρει εἴτε εἰς τὴν Ἐπιστ. 188 εἴτε εἰς τὴν 199.

483. Εἰς τὸν Καν. 7 ὀνομάζει τοὺς οὕτως ἀσχημονοῦντας «ἀρσενοφθόρους».

484. Ἦτοι δεκαπέντε ἔτη (Καν. 56) καὶ κατὰ τὸν Ἁγ. Ἰωάννην τὸν Νηστευτὴν, κατόπιν νηστείας κλπ., τρία ἔτη.

485. Εἰς τὸν Καν. 7 ὀνομάζονται «ζωοφθόροι», ὑπ' ἄλλων δὲ ἰ. Κανόνων «ἀλογεούμενοι» ἢ «ἀλογεσάμενοι», ὡς ἀποκτινοόμενοι κατὰ τὸ ψαλμικόν: «ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, παρασυμβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὁμοιόθη αὐτοῖς!» (Ψαλμ. 48, 13, 21). Περὶ τῆς θ ἰ α ῥ ν ὡ σ ε ω ς τοῦ «ἀλόγου» ἁμαρτήματος καὶ τῆς θ ε ρ α π ε ἰ α ς αὐτοῦ βλ. καὶ Καν. 16 καὶ 17 Ἀγκόρ., 4 Ἁγ. Γρηγ. Νύσσης.

486. Εἰς τὸ καίμ. ἀπλῶς «ἀσεβείαν», λ. ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται ἐπὶ δεδηλώσεως, ἱεροσυλίας καὶ ἰδιᾶ βλασφημίας. Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος εἶναι «εἰκὼν» τοῦ Θεοῦ καὶ «νάος» τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ἁμάρτημα τοῦτο εἶναι καὶ «ἀσεβεία», διὸ καὶ τῆς μοιχείας βαρύτερον κρίνεται, ἀλλ' ὥς ἐκείνη συνήθως ἐπιτιμᾶται. Πάντως οἱ Πάλλης-Ποτλῆς σημειώσαν καὶ γραφὴν «ἀσελγείαν».

487. Εἰς τὸ καίμενον «ἐξομολογούμενος» ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς δι α ρ κ ο ὤ ς μ ε τ α ν ο ἰ α ς. Τὸ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ μετανοοῦντες οὗτοι αὐτοπροκρινέτωρ ἢ τῇ ὑποδείξει τοῦ Πνευματικοῦ τῶν ἀνε-

Κ α ν ώ ν 64. Περί ἐπιόρκου.⁴⁸⁸

Ὁ ἐπιόρκος θὰ ἐπιτιμηθῇ εἰς ἀποχὴν ἀπὸ τῆς θ. Κοινωνίας ἐπὶ δέκα ἔτη. Δηλαδή ἐπὶ δύο ἔτη «προσκλαίων»,⁴⁸⁹ ἐπὶ τρία «ἀκροώμενος», ἐπὶ τέσσαρα «ὑποπίπτων» καὶ ἐπὶ ἓν ἔτος ἀπλῶς «συνιστάμενος» καὶ τότε νὰ ἀξιώνεται τῆς (θείας) Κοινωνίας.

Κ α ν ώ ν 65. Περί μάγου ἢ «φαρμακοῦ».⁴⁹⁰

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐξομολογεῖται (ὅτι ἀσκεῖ ὡς ἐπάγγελμα) τὴν μαγείαν ἢ τὴν «φαρμακείαν» θὰ ἐπιτιμηθῇ εἰς μετάνοιαν ὅσον χρόνον καὶ ὁ φονεὺς, δηλαδή θὰ ἐπιτιμηθῇ ὡς ἐὰν ἀπεκάλυπτε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἑνοχον εἰς ἐκεῖνο τὸ ἁμάρτημα (τοῦ φόνου).⁴⁹¹

κοινωνον καὶ ὁ ἡμολογῶν τὸ ἁμάρτημά των εἶναι διὰ μερικὰς περιπτώσεις βέβαιον, ὅχι ὅμως δι' ὅλας. Ὅτι διετέλει κάποιος ἐν μετάνοιᾳ ἦτο γνηστόν, ἀλλ' ὅχι πάντοτε καὶ τὸ εἶδος τῆς ἁμαρτίας του. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰς περιπτώσεις τῶν Καν. 65, 67, 73 κ.λ.

488. Περί διαφόρων περιπτώσεων ὁρκων βλ. Μ. Β. Καν. 10, 17, 28, 29, 81 καὶ 82 (βλ. καὶ 5 ΜΒΑ, σημ. 174 καὶ 408). Ὁ Μ. Β., ἀκολουθῶν πιστῶς τὴν Κυριακὴν Ἐντολὴν «...μὴ ὁμῶσαι ὅλως» (Ματθ. 5, 34), δὲν παραδέχεται οὐδένα ἄλλον καθιερωμένον «τόπον» ὅρκου εἰ μὴ τὸ Κυριακόν: «ναὶ ναὶ καὶ οὐ οὐ» (Ματθ. 5, 37). Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ δυστυχῶς ἡ Κυριακὴ Ἐντολὴ οὐδέποτε ἴσχυσε καθολικῶς, οἱ δὲ Χριστιανοὶ εἴτε παρασφύρονται εἴτε ἐξαναγκάζονται νὰ ὁρκίζονται ἐνώπιον πολιτικῶν δικαστηρίων, εἰδὼ πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἐπιόρκίαν εἴτε ὡς ψευδορκίαν (παραβάσιν ἀπλῆς ὑποσχέσεως ἐκπληρώσεως ὑποχρέωσεως τινός). Ἐὰν διὰ τῆς ψευδορκίας ἢ ἐπιόρκίας ἐδίδεθσαν ἄνθρωποι, κατὰ τὸν Ἀγιον Ἰσίδωρον τὸν Πηλουσιώτην πρέπει νὰ γίνεται ἀποκατάστασις τῆς ἀδικίας, ὅπως καὶ εἰς τὴν κλοπὴν (Π). Ἐπειδὴ δὲ εἰπομεν περὶ ὁρκων ἐπιβαλλομένων ὑπὸ τῶν πολιτικῶν νόμων, εἶναι ὄντως φοβερόν εἰς Χριστιανούς ἢ Κληρικούς, οἱ ὁποῖοι ἀρνοῦνται νὰ ὁρκισθῶν ἐκ συμμορφώσεως πρὸς τὴν Κυριακὴν Ἐντολὴν νὰ ὁρκισθῶν, νὰ ἐπιβάλλουν ἀναγκαστικὸν ὅρκον τὰ σύγχρονα ἐκκλησιαστικά δικαστήρια.

489. Βλ. σημ. 468.

490. Βλ. Καν. 7, ὅπου τῶν «γοήτων» ἀναφέρεται ἡ περιεκτικωτέρα λ. «εἰδωλολάτραι», ἐπειδὴ αἱ μαγικαὶ τέχναι ἦσαν εἰδωλολατρικὴ συνήθεια. Καὶ ὁ Ἀπ. Παῦλος (Γαλ. 5, 20) ἀναφέρει παραλλήλως «εἰδωλολατρείαν, φαρμακείαν», ἄλλοτε ὅμως ἀναφέρει ἀπλῶς τοὺς «γόητας» (Β' Τιμ. 3, 13), δηλαδή τοὺς «ἐπαοιστοῦς». Καίτοι δὲ ἡ «φαρμακεία» ὑπάγεται εἰς τὴν μαγείαν, ἐνταῦθα ἐννοοῦνται ὁ ἡλιότηρις ἢ ὁ ἡλιότηρις ὁ δότανα προκαλοῦντα ἀμεινον θάνατον ἢ ἄλλας δαδάς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς.

491. Τὸ ἐπιτίμιον βλ. εἰς Καν. 56 καὶ σημ. 467.

Κ α ν ώ ν 66. Περί τυμδωρύχου.⁴⁹²

Ὁ τυμδωρύχος θὰ ἐπιτιμηθῇ εἰς ἀποχὴν ἀπὸ τὴν (θείαν) Κοινωνίαν⁴⁹³ ἐπὶ δέκα ἔτη.⁴⁹⁴ Δηλαδή ἐπὶ δύο ἔτη «προσκλαίων»,⁴⁹⁵ ἐπὶ τρία «ἀκροώμενος», ἐπὶ τέσσαρα «ὑποπίπτων», ἐπὶ ἓν «συνιστάμενος» καὶ τότε θὰ γίνῃ δεκτὸς (εἰς τὴν θ. Κοινωνίαν).

Κ α ν ώ ν 67. Περί ἀδελφομιξίας (ἀμφιθαλῶν).⁴⁹⁶

Ἡ ἀδελφομιξία θὰ ἐπιτιμηθῇ εἰς μετάνοιαν ὅσον χρόνον καὶ ὁ φονεύς.

Κ α ν ώ ν 68. Περί ἀπηγορευμένου λόγῳ συγγενείας γάμου.⁴⁹⁷

Ἡ σύναψις γάμου (μεταξὺ) ἀνθρώπων ἀπηγορευμέ-

492. Περί τυμδωρύχου τὸ πρῶτον ὁ Μ. Β. ἀναφέρει ἐδῶ. Ἡ λ. σὺνθετος ἐκ τῶν: τ ὁ μ β ο ς = τάφος (λοφώδους προεσχῆς) καὶ ὁ ρ ὁ σ σ ω = σκάπτω, ἀνορύσσω. Τ ὁ μ β ὁ ρ ὁ χ ο ς εἶναι ὁ συλητής, ὁ ληστής τῶν κοσμημάτων καὶ ἄλλων πολυτίμων ἀντικειμένων ἐκ τῶν ὁποίων ἐστόλizon καὶ συνώδουν τοὺς νεκροὺς, τὰ λεγόμενα «κ τ ε ρ ί σ ι μ α τ α» (ἐκ τοῦ ρ. κτάομαι - ὦμαι).

493. Εἰς τὸ καίμενον «ἀ κ ο ι ν ὴ ν η τ ο ς». Εἰς τὴν λ. ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἔννοια, τοῦ μὴ δεκτοῦ εἰς ἐκκλησιαστικὴν «κοινωνίαν», τοῦ εἰς μικρὸν ἀφορισμὸν (= ἐξωκκλησιασμόν) ἢ μέγαν ἀφορισμὸν (= ἀνάθεμα) ἐβρισκομένου. Πάντως ἡ στερήσις τῆς θ. Κοινωνίας εἶναι καὶ εἶδος μικροῦ ἀφορισμοῦ, μάλιστα κατὰ τὰ πρῶτα στάδια μετανοίας, ὅτε καὶ ἡ μετὰ τῶν πιστῶν «σύστασις» ἀπηγορεύετο, ἵνα οὕτως ἔλθῃ ὁ ἁμαρτήσας εἰς συναίσθησιν. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην αἱ φράσεις «δεκτός, δεχθήσεται κλπ. εἰς κοινωνίαν» συνυπονοῦν καὶ π λ ῆ ρ η κ ο ι ν ὴ ν ἵ α ν μετὰ τῶν πιστῶν καὶ ὅσων ἐκείνοι μετέχουν, πρὶ πάντων δὲ τῆς «κοινωνίας τοῦ Ἀγαθοῦ», τῆς θ. Κοινωνίας.

494. Κατὰ τὸν Ἀγ. Ἰωάννην τὸν Νηστευτὴν ἔ ν ἔ τ ο ς, κατόπιν ἀσθηρᾶς νηστείας καὶ διακοσίῳ μετανοιῶν καθ' ἑκάστην.

495. Βλ. σημ. 468.

496. Ἀδελφοὶ νοοῦνται ἐνταῦθα ὡς ἀμφιθαλεῖς, ἦτοι ἔχοντες ἀμφότεροι τὸν αὐτὸν πατέρα καὶ τὴν αὐτὴν μητέρα, ἀλλὰ καὶ ἑτερόφυλοι. Περί ἑτεροθαλῶν ἀδελφῶν βλ. Καν. 75 καὶ περὶ αἰμομιξίας γενικῶς ἀπομείνην σημ. 497.

497. Περί θαθμῶν συγγενείας ἐξ αἵματος ἢ ἀγχιστείας βλ. ἐν τέλει «Πηδαλίου». Οἱ δὲ λ ὁ γ ο ι τῆς ἀπολύτου ἀπαγορεύσεως τοιοῦτου γάμου εἶναι συγχρόνως ἡ θ ι κ ο ι καὶ φ υ σ ι ο λ ο γ ι κ ο ι. Φυσιολογικῶς, ἦτοι ὕγεινῶς, εἶναι διὰ τῶν αἰώνων ἀποδεδειγμένον ὅτι τὰ άτομα τῶν αἰμομικτῶν οἰκογενειῶν προσβάλλονται ἀπὸ τὰς λεγόμενας ὀ κ ο γ ε ν ε ι α κ α ῖ ς ν ὀ σ ο υ ς, ἦτοι: πολυδακτυλίαν, λευκιισμόν, ἀμφιβληστροειδίτιδα, μελαγχρωστικὴν, ἐπιληψίαν, δλακαίαν, ἀτροφίαν καὶ ἄλλας ἀναπηρίας καὶ ἰδίᾳ κωφαστικὴν, ἀλλὰ καὶ ἐκτρώσεις ἢ στειρώσεις. Ἡ ἐκ τοιούτων γάμων νοσηρὰ κληρονομικότης ἐ π χ υ ῖ ᾱ ν ε τ α ι εἰς τοὺς ἀπογόνους θαύουσα συνεχῶς ἐπιβαρυνομένη!

νης (πρὸς τοῦτο) συγγενείας, ἐὰν ἀποκαλυφθῇ ὅτι ἔγινε κατόπιν ἀμαρτωλῆς συναφείας, θὰ λάβῃ τὰ ἀνάλογα ἐπιτίμια τῶν μοιχῶν (διαλυομένου καὶ τοῦ γάμου).⁴⁹⁸

Κ α ν ὦ ν 69. Περὶ τῆς πρὸ γάμου συναφείας κατωτέρων κληρικῶν⁴⁹⁹ μετὰ μνηστῆς ἢ ἐρωμένης.

Ἐὰν ἀναγνώστης συνέλθῃ μετὰ τῆς συνευδοκούσης εἰς τοῦτο μνηστῆς του πρὸ τοῦ γάμου, ἀφοῦ ἐπιτιμηθῇ μετ' ἀργίαν ἐπὶ ἓν ἔτος, νὰ γίνεται δεκτὸς ἔπειτα εἰς τὸ λειτούργημα τοῦ ἀναγνώστου, ἀλλὰ δὲν θὰ προάγεται (εἰς ἀνώτερον βαθμὸν). Ἐὰν ὅμως ἤλθεν εἰς κρυφὴν συνάφειαν μετὰ (γυναικὸς) χωρὶς τὴν ὑπαρξιν μνηστείας, θὰ παυθῇ ἀπὸ τὸ λειτούργημα του. Παρομοίως δὲ καὶ ὁ ὑπηρέτης (τοῦ ναοῦ, ὑποδιάκονος).

Κ α ν ὦ ν 70.⁵⁰⁰ Περὶ (σαρκικοῦ) μολυσμοῦ ἱερωμένων.⁵⁰¹

Ὁ Διάκονος ὁ ὁποῖος ἐμολύνθη εἰς τὰ χεῖλη⁵⁰² καὶ ἐξομολογήθῃ ὅτι (μόνον) μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἡμάρτησε θὰ παυθῇ⁵⁰³ ἀπὸ τὴν ἀσκήσιν τοῦ λειτουργήματός του,

498. Ἡ διάλυσις τῶν τοιοῦτων γάμων (Ζωναρᾶς, ΣΠ) εἶναι ἐπιβεβλημένη ὅχι μόνον «κανονικῶς», ἀλλὰ καὶ κοινωνικῶς.

499. Ὁ Κανὼν περιλαμβάνει δύο χαρακτηριστικὰς περιπτώσεις «ἀκριθείας», ἀλλὰ καὶ φιλανθρώπου «οἰκονομίας» τῶν Ἱ Κανόνων εἰς ζήτημα τόσον λεπτόν, ὥς εἶναι τὰ ἐκκλησιαστικὰ λειτουργήματα καὶ μάλιστα ἡ Ἱ ε ρ ω σ ὅ ν η. «Οἰκονομεῖται» φιλανθρώπως ὁ ἀναγνώστης νὰ ἀναγινώσκῃ μετὰ ἔτησίαν ἀργίαν, ἀλλὰ δὲν προάγεται εἰς ἱερατικὸν βαθμὸν.

500. Τόσον εἰς τὸν προηγούμενον, ὅσον καὶ εἰς τὸν παρόντα. Κατὰ τὸν λόγον εἶναι ὅχι μόνον γενικός, ἀλλὰ καὶ «εἰδικώτερος», ἀφορᾷ εἰς «κ ω λ ὅ μ α τ α Ἱ ε ρ ω σ ὅ ν η ς, ἢ περὶ τὴν ὁποίαν «ἀκριβολογία» εἶναι ἐπιβεβλημένη διὰ πολλοὺς καὶ σοβαροὺς λόγους. Ἄλλ' ἐξ Ἰσοῦ ἡ καθαρότης τῶν ποιμένων ἀφορᾷ καὶ εἰς τοῦ ποιμνίου τὴν ἀδυναμίαν. Διότι ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία, κρίνεται ἀκριθῶς κατ' ἀνθρώπον, θέλει ὁ ἀνθρώπος ἰατρός τῆς, ὥς ὁ ρ γ α ν ο ν τῆς θ. Χάριτος, νὰ μὴ εἶναι νοσηρὸν καὶ ἀμπαθές. Οἱ Ἅγιοι Πατέρες λοιπὸν ἀκριβολογοῦν καὶ «ἀκριθίζονται», ὥς θὰ ἔλεγεν ὁ συγγραφεὺς τοῦ Γεροντικοῦ, περὶ τὰ σαρκικὰ ἁμαρτήματα τῶν ὑποφωτίων κληρικῶν ἰδίᾳ ὅταν ὑπάρχῃ σ ὅ μ π ρ α ξ ῖ ς ἀ μ α ρ τ ῖ α ς. Καὶ τοῦτο, πλὴν καὶ ἄλλων λόγων, κυρίως π ρ ὅ ς ἀ π ο φ υ γ ῇ ν σ κ α ν δ ἄ λ ο υ.

501. Ὁ Κανὼν εἰς τὴν ἐκδοσιν Ἀμ. Ἀλιθιζάτου ἐπιγράφεται: «Περὶ διακόνου ἢ πρεσβυτέρου ἐν χεῖλεσι μιανθέντων».

502. Γράφει σχετικῶς ὁ Ζ ω ν α ρ ᾶ ς (ΣΠ): «Ὁ παρὼν Κανὼν ἐν ἀμφιβολίᾳ ἔστιν, ἀλλῶς μὲν παρ' ἐνίων ἐννοούμενος, ἑτέρως δ' αὖθις παρ' ἄλλων...», ἐν συνεχείᾳ δὲ ἐκθέτει τὴν γνώμην του.

503. Εἰς τὸ καίμενον: «τῆς λειτουργίας ἐ π ῖ σ χ ε θ ῇ σ ε τ α ι», τὸ ὅποιον οἱ Ζωναρᾶς καὶ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης ἀκλαμβάνουν ὥς

ἀλλὰ θὰ ἀξιῶνεται νὰ μεταλαμβάνη τῶν Ἀγιασμάτων μα-
ζι μὲ τοὺς διακόνους (ἐντὸς τοῦ ἱ. Βήματος).⁵⁰⁴ Παρομοίως
δὲ καὶ ὁ (μολυνθεὶς) πρεσβύτερος. Ἐὰν ὁμως κανεὶς (ἐκ
τούτων) ἤθελεν ἀποκαλυφθῇ ὅτι ἡμάρτησε κάπως περισ-
σότερον ἀπὸ αὐτὸν τὸν μολυσμὸν (εἰς τὰ χεῖλη), θὰ καθαι-
ρεθῇ⁵⁰⁵ εἰς οἰονδήποτε βαθμὸν (Ιερωσύνης) καὶ ἂν εὕρισκε-
ται.

5.

Κ α ν ὠ ν 71. Περὶ γνώσεως (ὑπὸ τρίτου) κάποιου ἐκ
τῶν προαναφερθέντων ἁμαρτημάτων⁵⁰⁶

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος γνωρίζει περὶ καθενὸς ἐκ τῶν προα-
ναφερθέντων ἁμαρτημάτων⁵⁰⁷ καὶ δὲν τὰ φανερώσῃ, ἀνακα-
λυφθῇ δὲ (ὅτι τὰ ἐγνώριζε), θὰ ὑποβάλλεται καὶ αὐτὸς εἰς
τὸ ἐπιτίμιον μετανοίας τοῦ ἰδίου χρόνου, εἰς τὸν ὁποῖον
ἔχει ἐπιτιμηθῇ καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος διέπραξε τὰς κακὰς
πράξεις.

π ρ ο σ ω ρ ι ν ῆ ν ἀ ρ γ ῖ α ν, μετὰ τὴν ὁποῖαν θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ
λειτουργημᾶ του, ἀλλ' ἐφ' ὅσον πρόκειται μ ὁ ν ο ν περὶ φιλήματος τοῦ
προσώπου.

504. Βλ. Καν. 27.

505. Βλ. Καν. 32 καὶ 51.

506. Ὁ Κανὼν εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιωτέρων. Εἰς δὲ τὴν ἐκδ. Ἀμ. Ἀ-
λιβεζάτου ἡ ἐπιγραφή ἔχει οὕτω: «Περὶ τοῦ συνεγνωκότος τ ι ν ῖ τῶν
προειρημένων ἁμαρτημάτων».

507. Ἀντὶ γενικῆς οἱ Πάλλης - Ποτλῆς ὑποσημειῶνουν καὶ γραφὴν εἰς
αἰτιατικὴν: «ἁμαρτήματα». Πράγματι ἡ ἔννοια τῆς πρώτης μετοχικῆς προ-
τάσεως τοῦ Κανόνος: «ὁ συνεγνωκὼς ἐκάστῳ τῶν προειρημένων ἁμαρτημά-
των» (ἢ ἁμαρτήματα) ἔχει νοηθῇ διττῶς: α) Ἡ δοτ. «ἐ κ ἄ σ τ ῳ» ἐκ-
λαμβάνεται ἢ ὡς οὐδέτ. γένους, ὅποτε ἐννοεῖται «ἐκάστῳ ἀ μ α ρ τ ῆ μ α-
τ ι τῶν προειρημένων ἁμαρτημάτων» γενικῶς καὶ ἀσχετῶς προσώπου, κλη-
ρικὸς δηλαδὴ ἢ λαϊκὸς, ἢ καὶ ὡς ἀρσ. γένους, ἀλλ' ἀορίστως: «ἐκάστῳ -τινὶ
ἁμαρτάνοντι ἁμαρτήματι τῶν προειρημένων ἁμαρτημάτων» (Ἀριστηνός). β)
Ἐξ ἄλλου ἐξέλαβον τὸν Κανὼνα ὡς ἀναφερόμενον ἢ «ἐκάστῳ τῶν προειρη-
μένων» κ λ η ρ ι κ ῶ ν τῶν Καν. 69 καὶ 70 ἢ «ἐκάστῳ ἀ μ α ρ τ ῆ μ α-
τ ι τῶν προειρημένων ἁμαρτημάτων» ἐπίσης τῶν Καν. 69 καὶ 70, ἥτοι
διαπραχθέντων ὑπὸ κληρικῶν. γ) Τέλος κατὰ τὸν Κανὼνα τοῦτον συνέ-
ταξε καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Νηποτευτής τὸν 25 Κανὼνα του, ὁ ὁποῖος ὀρί-
ζει: «Μοναχῇ ἐτέραις (Μοναχαῖς ἢ παρθένοις τοῦ Μοναστηρίου) συνεγνω-
κυῖα μοιχεύαν ἢ παιδοφθορίαν καὶ μὴ φανεροῦσα τῇ Προσεστώσῃ, ἴσον ἔχει τὸ
ἐπιτίμιον τῇ πρακτούσῃ, κ α τ ἄ τ ὁ ν ο α' Κ α ν ὠ ν α τοῦ Μεγά-
λου Βασιλείου».

Κ α ν ώ ν 72.⁵⁰⁸ Περί τοῦ παραδίδοντος ἑαυτὸν εἰς μάντεις.

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος παραδίδεται (καὶ ἀφιερώνεται)⁵⁰⁹ εἰς μάντεις (καὶ μαντεῖα) ἢ εἰς κάποια παρόμοια πρόσωπα (καὶ τέχνας)⁵¹⁰ θὰ ἐπιτιμᾶται καὶ αὐτὸς μὲ τὸν χρόνον μετανοίας τῶν φονέων.

Κ α ν ώ ν 73. Περί τοῦ ἀρνησιχρίστου.⁵¹¹

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἡρνήθη τὸν Χριστὸν καὶ περιεφρόνησε⁵¹² τὸ Μυστήριον τῆς Σωτηρίας⁵¹³ (διὰ τοῦ Χριστοῦ) ὀφείλει νὰ «προσκλαίῃ» καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς του,⁵¹⁴ καθὼς ἐπίσης χρεωστεῖ νὰ εὐρίσκεται ἐν μετανοίᾳ,⁵¹⁵

508. Πρὸλ. γενικῶς Καν. 7, 65 καὶ 83 (ἀλλὰ καὶ τὸν 61 τῆς Σ'), ὡς καὶ σημ. 490 καὶ 491.

509. Ὁ πρῶν Κανὼν, λόγῳ διαφορᾶς τοῦ ἐπιτιμίου πρὸς ἐκεῖνο τοῦ Καν. 83, ἐκλαμβάνεται, μάλιστα ὑπὸ τοῦ Ἀριστηνοῦ (ΣΠ), ὡς ἐννοῶν ὅχι τοὺς ἀπλῶς συμβουλευομένους καὶ πιστεύοντας τὰς μαντικὰς τέχνας, ἀλλὰ τοὺς παραβιδομένους π ρ ὁ ς ἔ κ μ ᾶ θ η σ ι ν αὐτῶν, ἵνα ἐν συνεχείᾳ ἀσκήσουσι καὶ οἱ ἴδιοι τὰς τέχνας ταύτας.

510. «Μάντεις» λέγονται οἱ παλαμοσκόποι, οἱ λεκκονομάντις, οἱ διὰ θυσιῶν τὸν πατέρα αὐτῶν Σατανᾶν ἐρωτῶντες περὶ τινος καὶ πάντες ἀπλῶς οἱ διὰ τινῶν σημείων ἐξ ὑποθήκης δαιμονικῆς τὰ μέλλοντα βλέπειν προαιρούμενοι καὶ τῷ δαίμονι ἑαυτοὺς παρατιθέμενοι» (Βαλοαμῶν, ΣΠ). Γενικώτερον δὲ θυνάμθα νὰ ἐννοηθῶμεν ἐνταῦθα καὶ τὴν «γ ο η τ ε ῖ α ν» καὶ «φ α ρ μ α κ ε ῖ α ν» τοῦ Καν. 65, ἐφ' ὅσον ἰσοχρόνως ἐπιτιμῶνται πρὸς τοὺς φονεῖς (βλ. Καν. 56).

511. Διαφέρει κατὰ τὸν Ζωναρᾶν ὁ παρὼν τῶν Καν. 81 καὶ 82, διότι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἑκουσίως καὶ ἀνευ ἀνάγκης ἀρνήσεως, ἐνθ' ἐκεῖ μετ' ἀνάγκης. Ἀντιθέτως, ὁ Ἅγιος Νικόδημος λέγει ὅτι ἡ διαφορά τῶν ἐπιτιμίων δὲν συνυπονοεῖ καὶ διαφορὰν κατηγορίας ἀρνήσεως, ἀλλὰ ἄλλοτε ὁ Μ. Β. «κλονίζει» τὰ ἀμαρτήματα ἐπὶ τῇ βάσει παλαιότερας παραδόσεως τῶν Πατέρων, ἄλλοτε ὁ ἴδιος ἀσχηρότερον, καθ' ὅτι ὡς πρὸς τὰ ἐπιτίμια ὑπῆρχε πάντοτε εὐκαρπφία καὶ τοιοῦτον δικαίωμα εἰς τὸν ἐπίσκοπον.

512. Εἰς τὸ καίμ. «παραβάς», τὸ ὅποion ὁ ΠΧ μεταφράζει «παραβιδόας».

513. Πληρέστερον: Τὸ Μυστήριον τῆς Σωτηρίας διὰ τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ.

514. Τοιαύτη ἀσχηρότης ἴσως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῇ σήμερον εἰς ἑκουσίους ἀρνησιχρίστους διὰ λόγων καὶ συγγραφῶν, ὡς εἶναι οἱ ὅλισταί, οἱ ἄθεοι κομμουνισταί, οἱ Μασόνοι, οἱ Πνευματισταί, οἱ ἐλάσφημοι γενικῶς, ὅταν μετανοοῦν: Ἀρὰ γε ὅμως πρέπει νὰ ἀφήνῃνται ἐλεύθεροι νὰ δεβηλῶνουν τοὺς ναοὺς τῶν Ὀρθοδόξων θράκεις ἀθμοτυπικῶς καὶ χάριν κοσμικῆς εὐγενείας ἐπισκέπτονται τοὺς ναοὺς διὰ Μυστήρια ἢ τελετὰς κοινωνικοῦ χαρακτῆρος; Τοῦλάχιστον διὰ τοὺς ἐξ αὐτῶν σεσημασμένους τοιαύτη ἀσοδοσία εἶναι ἀπαράδεκτος. Ἀρὰ γε δὲ θὰ συνεχίζῃ ἡ Ἐκκλησία νὰ κηδεύῃ ἐπισήμως σεσημαζομένους Μασόνους, οἱ ὅποιοι, ὡς γνωστόν, ἐπὶ τοῦ εὐλογηθέντος ὑπὸ τοῦ Ὀρθοδόξου ἱερέως τάφου τῶν τελοῦν ἐν συνεχείᾳ μασωνικά θέσμια;

515. Βλ. καὶ σημ. 487. Ἐδῶ φαίνεται ὅτι πρόκειται καὶ περὶ δημο-

- 5 θά ἀξιώνεται δὲ τοῦ Ἀγιάσματος (τῆς θ. Εὐχαριστίας) καθ' ὃν χρόνον ἀποχωρεῖ (διὰ τοῦ θανάτου)⁵¹⁶ ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν μὲ τὴν πίστιν ὅτι θά γίνῃ δεκτὸς ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ.

Κ α ν ὡ ν 74. Περὶ «οἰκονομίας» τοῦ Πνευματικοῦ πρὸς τοὺς ἐξαμολογουμένους.⁵¹⁷

- 5 Ἀλλ' ἐὰν δεδαίως καθεὶς ἐξ ὧν ὑπέπεσαν εἰς τὰ προαναφερθέντα ἁμαρτήματα κατὰ τὴν μετάνοιαν τοῦ ἀποδειχθῆ πρόθυμος⁵¹⁸ (καὶ διαστής), ὁ ἐμπεπιστευμένος (Πνευματικὸς) ἀπὸ μέρους τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ (τὴν ἐξουσίαν) νὰ συγχωρῇ καὶ νὰ μὴ συγχωρῇ⁵¹⁹ (ἁμαρτήματα), ἐὰν φιλανθρωπότερον «οἰκονομήσῃ»⁵²⁰ τοῦτον, ἐπειδὴ βλέπει τὴν ἐξαιρετικὴν τοῦ μετάνοιαν, ὥστε νὰ μειώσῃ τὸν χρόνον τῶν ἐπιτιμίων, δὲν θά εἶναι ἀξιοκατάκριτος (διὰ τοῦτο). Διότι τὰ ἱστορούμενα γεγονότα εἰς τὰς Ἀγίας Γραφὰς μᾶς διδάσκουν ὅτι ὅσοι δεικνύουν εἰς τὴν μετάνοιαν τῶν μεγαλυτέραν λύπην καὶ φιλοπονίαν⁵²¹ συντόμως τυγχάνουν τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ.

σίας ἐξαμολογήσεως, καθ' ὅτι τὸ ἁμάρτημα τῆς ἀρνησιχριστίας ἦτο φανερόν πρὸ τῆς μετανοίας.

516. Ὑπενθυμίζομεν ἀπλῶς ὅτι ὁ τ ρ ό π ο ς ἀ π ο θ ο χ ῆ ς τῶν «πεπτωκότων» (ἀρνησιχρίστων καὶ θυσάντων εἰς τὰ εἰδωλα) κατὰ τοὺς διωγμοὺς εἶχε δημιουργήσει καὶ σχίσματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μεταξὺ τῶν αὐστηροτέρων καὶ ἐλαστικωτέρων (πρβλ. Σχίσματα Φηλικισμοῦ, Νοβατιανῶν, Δονατιστῶν κ.ἄ.). Ἀλλ', ὡς εἵπομεν (σημ. 511), ἡ περίπτωσις τοῦ παρόντος Κανόνος εἶναι διάφορος.

517. «Περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ πεπιστευμένου τὰς ἐξαγορεύας» (=ἐξαμολογήσεις. Συλλογαὶ Ἀμ. Ἀλιβιζ. ΣΡΠ).

518. Εἰς τὸ καίμενον «οπουδαίος».

519. Πρβλ. Ματθ. 18, 18: «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν ὁ ἡ σ η τ ε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῇ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐὰν λύσῃτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῇ οὐρανῷ». «Δ ἡ σ ι ν λέγει τὴν ἀ σ υ γ χ ω ρ ῆ σ ι α ν, λ ύ σ ι ν δὲ τὴν σ υ γ χ ω ρ ῆ σ ι ν» (Ζιγαβηνός, παρὰ Π. Ν. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, Ἀθήναι 1951, σ. 317α).

520. Εἰς τὸ καίμενον: «εἰ φιλανθρωπότερος γένοιτό». Προετιμήσαμεν τὸ εἰδικὸν ρ. «οἰκονομῶ» χάριν καὶ συμφωνίας πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν, ἀλλὰ καὶ διότι «οἰκονομία» σημαίνει καὶ φιλανθρωπίαν. Ἐν τούτοις φιλανθρωπία εἶναι καὶ ἡ αὐστηρότης καὶ ἡ ἀκρίβεια.

521. Εἰς τὸ καίμ. ἀπλῶς: «πόνον», ἦτοι ἐμπονον μετάνοιαν, λύπην, δάκρυα, κακοπάθειαν, διόρθωσιν.

Κ α ν ὠ ν 75. Περὶ ἀδελφομιξίας ἑτεροθαλῶν⁵²²

- Ἐκεῖνος⁵²³ ὁ ὁποῖος ἐμολύνθη μετὰ τὴν ἀδελφὴν τοῦ ἀπὸ τὸν ἴδιον πατέρα (μόνον) ἢ ἀπὸ τὴν ἰδίαν μητέρα⁵²⁴ νὰ μὴ ἐπιτρέπεται νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς μέχρις οὗτου παύσῃ τὴν παράνομον καὶ ἀνήθικον πράξιν. Ἀφοῦ δὲ ἔλθῃ εἰς συναίσθησιν τῆς φοβεραῆς⁵²⁵ ἁμαρτίας (τοῦ), ἐπὶ τριετίαν νὰ «προσκλαίῃ» ἰστάμενος πλησίον τῆς θύρας τῶν οἰκῶν τῆς προσευχῆς καὶ νὰ παρακαλῇ τὸν εἰσερχόμενον διὰ τὴν προσευχὴν λαὸν (τῶν πιστῶν), ὥστε καθεὶς μετὰ συμπαθείαν χάριν αὐτοῦ νὰ ἀπευθύνῃ πρὸς τὸν Κύριον ἑκτενεῖς δεήσεις. Μετὰ ἀπὸ τὸ διάστημα αὐτὸ ἐπὶ ἄλλην μίαν τριετίαν νὰ γίνῃ δεκτὸς μόνον εἰς «ἀκρόασιν». Ἀφοῦ δηλαδὴ ἀκούῃ τὰ Ἀναγνώσματα τῶν Ἀγίων Γραφῶν καὶ τὸ κήρυγμα,⁵²⁶ νὰ ἐξέρχεται⁵²⁷ καὶ νὰ μὴ κρίνεται ἄξιος συμ-
 10 προσευχῆς. Ἐπειτα, ἐάν δεδαίως μετὰ δάκρυα καὶ ἐπιμονὴν ἐζήτησεν αὐτὴν (τὴν συμπροσευχὴν) καὶ ἐκλινε τὸ γόνατα ἐνώπιον τοῦ Κυρίου μετὰ συντριμμόν καρδίας καὶ μεγάλην ταπεινώσιν, νὰ ἐπιτρέπεται εἰς αὐτόν ἡ «ὑπόπτωσις»⁵²⁸ ἐπὶ ἄλλα τρία ἔτη. Τοιοῦτοτρόπως λοιπόν, ἀφοῦ φανερώς δεί-
 15 ξῃ «καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας»,⁵²⁹ κατὰ τὸ δέκατον ἔτος νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς συμπροσευχὴν μετὰ τῶν πιστῶν (ὡς «συνιστάμενος»), χωρὶς μετοχὴν εἰς τὴν Προσφορὰν (τῆς θ. Κοινωνίας).⁵³⁰ Ἀφοῦ δὲ παραμείνῃ ἐπὶ δύο ἔτη «συνιστά-

522. Περὶ ἀδελφομιξίας ἀμφιθαλῶν ἀδελφῶν βλ. Καν. 67.

523. Καὶ εἰς αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις οἱ Ἱ. Κανόνες ἀφοροῦν εἰς τὰ ἁμαρτήσαντα πρόσωπα ἀ μ φ ο τ ῆ ρ ω ν τ ὠ ν φ ὅ λ ω ν, εἶναι δὲ ζήτημα τοῦ Πνευματικοῦ νὰ «κανονίξῃ» αὐστηρότερον τὸ πρωταίτιον πρόσωπον.

524. Τὸ μὲν ἁμάρτημα καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἓν. Ἐν τοῦτοις δικαίως καὶ ὅχι ἐκ σχολαστικῆς περιπτωσιολογίας κρίνεται καὶ ἐπιτιμᾶται ἀναλόγως καὶ τῶν εἰδικῶν περιπτώσεων τῶν προσώπων καὶ τῶν συνθηκῶν καὶ ἐν προκειμένῳ ἀ ν α λ ὅ γ ω ς τ ο ῦ δ α θ μ ο ῦ συγγενείας.

525. Ἐχομεν τὴν γνώμην ὅτι τὰ πάντοτε σπάνια ἁμαρτήματα ταῦτα καὶ ἀφορῶντα ἢ πρόσωπα ἐκφυλα καὶ διεστραμμένα ἴσως ἀφεώρων περιπτώσεις νεοφωτιστῶν Χριστιανῶν οἱ ὅποιοι διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν συνηθειῶν τῶν ἐθνικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους τὰ περὶ τὴν ἡθικὴν ἐν στενῇ ἐννοίᾳ ἦθῃ ἦσαν πάντως χαλαρά, μάλιστα εἰς τὰς περιοχὰς τῆς Λυκαονίας καὶ Φρυγίας, ὅπου ἐπεσκόπευεν ὁ Ἅγιος Ἀμφιλόχιος.

526. Εἰς τὸ καίμ. «διδασκαλία».

527. Εἰς τὸ καίμ. «ἐκβαλλέσθω». «Ἐξήρχοντο» μόνοι οἱ Κατηχομένοι καὶ οἱ «μετανοοῦντες» ἅμα τῇ προτροπῇ τοῦ Διακόνου: «Προέλθετε» = ἐξέλθετε.

528. Περὶ ταύτης καὶ τῶν ἄλλων τάξεων μετανοοῦντων βλ. σημ. 468.

529. Λουκ. 3, 8. Ὅσον καὶ ἂν εἶναι γνωστὴ καὶ συνηθισμένη ἡ ἀγιογραφικὴ αὕτη εἰκὼν καὶ φράσις, εἶναι θαυμασία.

530. «Π ρ ο σ φ ο ρ ᾶ» ἀντὶ τῆς συνηθεστάρας λέξεως «Ἀναφορὰ»

μενος» εἰς συμπροσευχὴν με τοὺς πιστοὺς, τότε πλέον⁵³¹ νὰ καταξιώνεται τῆς κοινωνίας τοῦ Ἀγαθοῦ (τῆς θ. Εὐχαριστίας).

Κ α ν ὠ ν 76. Περὶ νυμφομίκτου.

Ὁ ἴδιος τύπος ἐπιτιμίου ἰσχύει καὶ δι' ὅσους λαμβάνουν (ὡς γυναῖκας) τὰς νύμφας των.⁵³²

Κ α ν ὠ ν 77. Περὶ τοῦ ἐγκαταλείποντος τὴν νόμιμον γυναῖκα του.

Ἐκεῖνος ὅμως ὁ ὁποῖος ἐγκαταλείπει τὴν γυναῖκα ἢ ὁποία συνεζεύχθη με αὐτὸν νομίμως καὶ λαμβάνει ἄλλην συμφώνως με τὴν (σχετικὴν) κρίσιν τοῦ Κυρίου⁵³³ κρίνεται ὡς ἐνοχος μοιχείας. Ἐχει δὲ καθορισθῇ ὡς ἐπιτίμιον ἀπὸ τοὺς Πατέρας μας οἱ παρομοίως ἁμαρτάνοντες ἐπὶ ἔν ἔτος νὰ «προσκλαίουν», ἐπὶ διετίαν νὰ «ἀκροῶνται», ἐπὶ τριετίαν νὰ «ὑποπίπτουν», κατὰ δὲ τὸ ἑβδομον ἔτος νὰ «συνίστανται» με τοὺς πιστοὺς καὶ τότε νὰ καταξιώνωνται (καὶ μετέχουν) τῆς Προσφορᾶς (τῆς θ. Κοινωνίας),⁵³⁴ ἐφ' ὅσον με δάκρυα μετανοήσουν.

Κ α ν ὠ ν 78. Περὶ τοῦ λαμβάνοντος εἰς γάμον δύο ἀδελφάς.

Ἐπίσης ὁ ἴδιος τύπος ἐπιτιμίου νὰ ἰσχύῃ καὶ δι' ὅσους λαμβάνουν εἰς γάμον⁵³⁵ δύο ἀδελφάς, ἔστω καὶ ἂν τὰς λαμβάνουν εἰς διαφορετικὸν χρόνον.⁵³⁶

ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς «θυσίας» πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ τῆς «προσφορᾶς» Τῆς ἐν συνεχείᾳ εἰς κοινωνίαν ὑπὸ τῶν πιστῶν.

531. Ἦτοι μετὰ ἔ ν θ ε κ α ἔτη, ἐνθ' ἡ ἀδελφομιξία ἀμφιθαλῶν «κανονίζεται» εἰς εἴκοσιν ἔτη. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Νηστευτής, μετὰ νηστείας καὶ μετανοίας, ὀρίζει τρία ἔτη (Καν. 14) ἀδιακρίτως.

532. Νύμφη κυρίως νοεῖται ἐπὶ πνευθεροῦ διὰ τὴν σύζυγον τοῦ υἱοῦ τοῦ καὶ ἐπὶ ἀδελφοῦ διὰ τὴν σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ του. Δὲν γίνεται διακρίσις ἀμφιθαλείας καὶ ἑτεροθαλείας ἢ καὶ νυμφῶν πρωτεζαδέλφων. Περὶ τούτων βλ. σχετικὰς περιπτώσεις ἐν τέλει τοῦ «Πηδαλίου».

533. Πρὸλ. Ματθ. 5, 32 καὶ 19, 9· Μάρκ. 10, 11· Λουκ. 16, 18. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ ἐκ' λάθῃ ὡς γυναῖκα «ἀπολελυμένην», ἥτοι ἐγκαταλειμμένην, κατὰ τὴν ἰδίαν κρίσιν τοῦ Κυρίου.

534. Πρὸλ. Καν. 21, 31, 35, 37, 39, 46, 48 καὶ 58.

535. Ἐννοεῖται παράνομον. Τοῦτο εἶναι καὶ τὸ θέμα τοῦ Καν. 87 τοῦ Μ. Β.

536. Εἴτε ζωῆς εἴτε θανατοῆς τῆς πρώτης καὶ νομίμου συζύγου. Αἱ

Κ α ν ώ ν 79. Περὶ μητρυιομίκτων.⁵³⁷

“Ὅσοι ὡς τρελλοὶ συνέρχονται⁵³⁸ μετὰ τὰς μητρυιάς των θὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὸ ἴδιον ἐπιτίμιον εἰς τὸ ὁποῖον ὑποβάλλονται καὶ ὅσοι ὡς τρελλοὶ συνέρχονται μετὰ τὰς ἀδελφάς των.⁵³⁹

Κ α ν ώ ν 80 Περὶ πολυγαμίας.⁵⁴⁰

“Ὡς πρὸς τὴν πολυγαμίαν οἱ Πατέρες⁵⁴¹ δὲν ἔκαμον λό-

σχετικαὶ μωσαϊκαὶ διατάξεις τῆς Π. Δ. (πρὸλ. Γεν. 38, 8 καὶ Λευτ. 25, 5-6) κατηργήθησαν ὑπὸ τοῦ Νόμου τῆς Χάριτος (πρὸλ. καὶ Ματθ. 22, 23-30). Πρὸλ. καὶ Καν. 23.

537. “Ὡς γνωστόν, παράδειγμα μητρυιομίκτου ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀπ. Παῦλος (Α' Κορ. 5, 1). Τὸ αὐστηρὸν ἐπιτίμιον τοῦ «ἀφορισμοῦ», τὸ ὁποῖον ὤρισεν ὁ Ἀπόστολος, ἐκάρποφόρησε, διότι «ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας» (στ. 2) μετανόησε (πρὸλ. Β' Κορ. 7, 11-12), προήλθε δὲ καὶ γενικωτέρα ὠφέλεια.

538. Εἰς τὸ κείμενον μονολεχτικῶς διὰ τῆς μετοχῆς: «ἐπιμεινόντες». Νομίζομεν ὅτι διὰ τοῦ ρήματος τούτου ἐκφράζεται κυρίως ἡ ἐννοια τῆς ἀφροσύνης τοῦ πάθους (πρὸλ. τὸ ἀντίθ. σωφροσύνη) καὶ ὅχι ἡ συνήθης ἐννοια τῆς λ. ἐρωσ. Εἰς τὸ παράδειγμα τῆς ἀδελφομιξίας τῶν ἑτεροθαλῶν τέκνων τοῦ Δαβὶδ, τοῦ Ἀμνὸν καὶ τῆς δυστυχοῦς παρθένου Θημάρ, αὕτη διημαρτύρητο: «Μή, ἀδελφέ μου... μὴ ποιήσῃς τὴν ἀφροσύνην ταύτην» καὶ ἐγὼ ποῦ ἀποίσω (=ἀναποθέσω, ἐκμυστηρευθῶ) τὸ θνητός μου; καὶ σὺ ἔσθ' ὡς εἰς τῶν ἀφροδυνῶν ἐν Ἰσραὴλ» (Β' Βασ. 13, 12-13). Σημειωθήτω ὅτι ἠκολούθησε καὶ ἡ δ. ε. λ. φ. ο. κ. τ. ο. ν. ἱ. α. φονευθέντος τοῦ «ἀφρονος» Ἀμνὸν ὑπὸ τῶν θυλῶν τοῦ Ἀδριαλῶν τῇ ἐντολῇ του. Ταῦτα δὲ παρεχωρήθησαν ὡς τιμωρία τοῦ διπλοῦ ἁμαρτήματος τοῦ Δαβὶδ, μοιχείας καὶ φόνου (Β' Βασ. 11, 1 κἑξ.). Τὴν ἀκολασίαν γενικῶς ὡς π. α. θ. ο. ς «μεινόντες» καὶ «λυσσώδεις» ἐθεώρουν καὶ ὀνόμαζον καὶ οἱ Ἀρχαῖοι: Ἕλληνες (πρὸλ. Πλάτ. Πολιτ. 329 c d, βλ. 1 MBA, σημ. 35).

539. Ἐννοοῦνται κυρίως ἑτεροθαλεῖς ἀδελφοί.

540. Ἐννοεῖται, κατὰ τὸ γράμμα καὶ πνεῦμα τῶν Καν. 4 καὶ 50 ἡ τριγαμία, ἐπειδὴ ἡ τ. ε. τ. ρ. α. γ. α. μ. ἱ. α. οὐδέποτε ἐγένετο ἀνεκτὴ ἐν Ἀνατολῇ, ἐνῶ εἰς τὴν Δύσιν ἀντιθέτως εἶχεν ἐπικρατήσῃ πολὺ πρὸ τοῦ Σχίσματος (1054). Σαφῶς δηλαδὴ περὶ τριγαμίας πρῶτος ὁμιλεῖ ὁ Μ. Β.

541. Κατ' ἀκρίβειαν δηλαδὴ καὶ ὁ γάμος ὑπὸ τῶν Ἀγ. Πατέρων ἀπαγορεύεται καὶ μόνον «κατ' οἰκονομίαν» κατόπιν ἐπιτιμίου γίνεται ἀνεκτός, ὡς «εὐπρεπὴς μοιχεύειν», κατὰ τὸν Ἀπολογητὴν τοῦ 2ου αἰ. Ἀθηναγόρα («Προσεβία Χριστιανῶν», κεφ. 33, βλ. ΒΕΠΕΣ, 4, σ. 308, στ. 20-21). Κατὰ τὸ ὅς ἡμῖς τοῦ 2ου ἐπίσης αἰ. ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Θεόφιλος ἔγραψεν ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὸν εἰδωλολάτρην Αὐτόλογον: Παρὰ Χριστιανοῖς σωφροσύνη πάρεστιν, ἐγκράτεια ἀσκεῖται, μόνος γαμῖα τηρεῖται, ἀγνεῖα φυλάσσεται» (Γ', κεφ. 15, βλ. ΒΕΠΕΣ, 5, σ. 58, στ. 36-38). Πλὴν τῶν περὶ γάμου γραφάντων Πατέρων ἐννοοῦνται ἐδῶ καὶ οἱ σχετικοὶ Κανόνες εἰς προγενεστέρως τοῦ Μ. Β. Συνόδους συντάξαντες, ὡς τὸν 3ον Νεοκαισαρείας: «Περὶ τῶν πλείστοις γάμοις περιπιπτόντων ὁ μὲν χρόνος σαφὴς ὁ ὁρισμένος, ἡ δὲ ἀναστροφή καὶ ἡ πίστις αὐτῶν οὐντέμνει τὸν χρόνον» (ἐννοεῖται κυρίως ἡ τριγαμία).

- γον (περί αὐτῆς), ἐπειδὴ τὴν ἐθεώρησαν ὡς κτηνοπρεπὴ καὶ ἐντελῶς ἀνάρμοστον διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Εἰς ἡμᾶς ὅμως τὸ ἁμάρτημα (τοῦτο) φαίνεται ὅτι εἶναι ἀκόμη χειρότερον καὶ ἀπὸ τὴν πορνείαν.⁵⁴² Δι' αὐτὸ εἶναι πολὺ ὀρθὸν νὰ ὑποβάλλωνται οἱ τοιοῦτοι (πολύγαμοι) εἰς ἐπιτιμία, δη-
 5 λαδὴ ἐπὶ ἓν ἔτος νὰ «προσκλαύσουν» καὶ ἐπὶ τρία ἔτη νὰ ὑποπίπτουν καὶ τότε νὰ γίνωνται δεκτοί.

Κ α ν ὠ ν 81. Περί ἐξομοτῶν⁵⁴³ ἐξ αἰτίας βασανισμῶν.

- Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ (Χριστιανοὶ) κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν βαρβάρων⁵⁴⁴ προέδωσαν τὴν πίστιν των, εἰς τὸν (ἀληθινόν) Θεὸν καὶ ἔδωσαν ὄρκους πίστεως εἰς τὰ εἰδῶλα καὶ ἐγεύθησαν κάποια ἀνόσια εἶδη τροφῶν, ἀπὸ ἐκείνας τὰς ὁποίας προσέφεραν οἱ ἴδιοι εἰς τὰ εἰδῶλα μὲ μαγικάς (καὶ δαιμονικάς) τελετάς, αὐτοὶ ἐπιτιμῶνται συμφώνως πρὸς τὰ
 5 ἐπιτίμια τὰ ὁποῖα ἔχουν ἤδη ὀρίσει οἱ Πατέρες μας.⁵⁴⁵ Ὅσοι δηλαδή, δὲν ὑπέμειναν τοὺς πόνους, ἀφοῦ ὑπέστησαν βαρύτερον ἐξαναγκασμὸν διὰ βασανιστηρίων καὶ ἐκακοποιήθησαν διὰ νὰ ἀρνηθοῦν (τὴν πίστιν των), ἐπὶ τρία ἔτη νὰ μὴ γίνωνται δεκτοὶ (εἰς τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ νὰ παραμένουν «προσκλαίωντες»);⁵⁴⁶ Ἐπειτα ἐπὶ δύο ἔτη νὰ «ἀκροῶνται» καὶ ἐπὶ τρία νὰ «ὑποπίπτουν» καὶ τότε νὰ
 10 γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὴν (θεῖαν) Κοινωνίαν. Ὅσοι ὅμως χωρὶς ἰσχυρὸν ἐξαναγκασμὸν προέδωσαν τὴν πίστιν των εἰς τὸν (ἀληθινόν) Θεὸν καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν τράπεζαν τῶν δαιμόνων καὶ ἔδωσαν ὄρκους πίστεως εἰς τὰ εἰδῶλα,

542. Ἐν τούτοις εἰς τὸν Καν. 50 ὀνομάζει ταύτην «ἀνεμμένης (=ἐλευθέρας) πορνείας αἰρετικῶν» (βλ. 5 ΜΒΑ, σ. 197 καὶ σ. 120) ἐξ ἐνόψεως σκανδάλου καὶ κινδύνων. Εἶναι ὅμως καὶ χειρότερα τῆς πορνείας, διότι ἐκείνη, ἡ πορνεία, εὐρίσκεται ἐκτὸς νομιμότητος καὶ συμβαίνει μεταξὺ ἐλευθέρων συνήθως γάμου προσώπων, ἐνθὺ ὁ τριγαμία θεωρεῖται «νόμιμος» ὑπὸ τῆς πολιτείας καὶ ἀνεκτὴ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀνοίγουσα θύραν καὶ πέραν τοῦ εὐλογημένου καὶ καθ' αὐτὸ νομίμου πρώτου καὶ ἐνὸς γάμου.

543. Πρβλ. Καν. 73. «Ἐξωμοσία» ἔδω εἶναι ἡ «παράδοσις τῆς εἰς Θεὸν πίστεως καὶ ἡ τέλεσις ὄρκων ἔθνικων» τοῦ καίμενου. Ἄλλη εἶναι ἡ ἔννοια τῆς λ. ὡς ὅρου δικανικοῦ τῆς ἀτιτικῆς ρητορείας.

544. Ἰσως ἔγνωσθαι οἱ δάρδαροι - «πολέμιοι» τῆς Ἐπιστ. 215 (στ. 10-12), οἱ ὅποιοι προφανῶς ἐφθασαν καὶ εἰς τὴν Λυκαονίαν, ὥστε νὰ ἐρωτᾷ ὁ Ἅγιος Ἀμφιλόχιος περὶ περιπτώσεων ἐξωμοσιῶν ἐξ αἰτίας βασανισμῶν ὑπὸ τούτων. Βλ. περὶ τούτων καὶ Καν. 83, σημ. 560.

545. Πρβλ. κυρίως Καν. Ἀγκύρ. 1-9 καὶ Ἱερομάρτυρος Πέτρου Ἀλεξανδρείας.

546. Ἐφ' ὅσον εἶχον μετανοήσει, αὐτονόητον εἶναι νὰ ἐννοήσωμεν παραδοχὴν των εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν μετανοούντων. Περί τούτων βλ. σημ. 468.

- αὐτοὶ νὰ ἀποκλείωνται (εἰσόδου εἰς τὸν οἶκον προσευχῆς) ἐπὶ τρία ἔτη (ἱστάμενοι ἔξω ὡς «προσκλαίωντες») ⁵⁴⁷ καὶ ἐπὶ δύο (ἔτη) νὰ «ἀκροῶνται». Ἀφοῦ δὲ παραμείνουν εἰς συμπροσευχὴν ἐπὶ τρία ἔτη εἰς «ὕπόπτωσιν» καὶ ἐπὶ ἄλλα τρία ὡς «συνιστάμενοι» εἰς συμπροσευχὴν μὲ τοὺς πιστοὺς, τότε νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ Ἀγαθοῦ (τῆς θ. Εὐχαριστίας).

Κ α ν ὦ ν 82. Περὶ ἐπιόρκων. ⁵⁴⁸

- Ἐπίσης ὡς πρὸς τοὺς ἐπιόρκους, ἐὰν μὲν ἐξ αἰτίας θί-
ας καὶ ἐξανασκασμοῦ παρεβίασαν τοὺς ὅρκους τῶν, νὰ ὑπο-
βάλλωνται εἰς ἐλαφρότερα ἐπιτίμια, εἰς τρόπον ὥστε ἔπειτα
ἀπὸ ἑξ ἔτη (μετανοίας) νὰ γίνωνται οὗτοι δεκτοί. Ἐὰν ὁ-
μως χωρὶς ἐξανασκασμὸν προέδωσαν τὴν πίστιν τῶν, ἀφοῦ
οὗτοι ἐπὶ δύο ἔτη «προσκλαύσουν» καὶ ἐπὶ δύο «ἀκροα-
σθοῦν» καὶ ἐπὶ πέντε συμπροσευχηθοῦν ὡς «ὕποπτον-
τες» καὶ ἐπὶ δύο ἄλλα (ἔτη) χωρὶς μετοχὴν εἰς τὴν Προσφο-
ρὰν (τῆς θ. Κοινωνίας), ⁵⁴⁹ τότε τέλος, ἀφοῦ δηλαδὴ δεῖξουν
φανερῶς ἀξιόλογον μετάνοιαν, νὰ ἐπανέρχωνται εἰς θέσιν
10 νὰ κοινωνοῦν τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Κ α ν ὦ ν 83. Περὶ ὧν συμβουλευόνται μάντις. ⁵⁵⁰

- Ὅσοι συμβουλευόνται μάντις καὶ ἀκολουθοῦν τὰς συ-
νηθείας τῶν εἰδωλολατρῶν ἢ εἰσάγουν μερικοὺς εἰς τὰς οἰ-
κίας τῶν πρὸς ἀνακάλυψιν μαγικῶν καὶ δηλητηριωδῶν ἐνερ-
γειῶν (ἐναντίον τῶν) ⁵⁵¹ καὶ καθαρισμόν τῶν, οὗτοι νὰ ὑπο-
βάλλωνται εἰς τὸ ἐπιτίμιον τῆς ἐξαετοῦς μετανοίας. Ἀφοῦ
δηλαδὲ ἐπὶ ἓν ἔτος «προσκλαύσουν» καὶ ἐπὶ ἓν ἔτος «ἀκρο-
ασθοῦν» καὶ ἐπὶ τρία ἔτη παραμείνουν ὡς «ὕποπτοντες»

547. Ἐ. ἄ.

548. Πρὸς. καὶ Καν. 64 καὶ γενικώτερον σημ. 488. Τὴν ἀπόλυτον στά-
σιν τοῦ Μ. Β. ἀπέναντι τοῦ ὅρκου δεῖκνύει καὶ τὸ ἐπιτίμιόν του (Καν. 64).

549. Βλ. σημ. 530.

550. Πρόκειται περὶ ἐπαναλήψεως αὐτολεξεῖ σχεδὸν τοῦ Καν. 24 Ἀγ-
κὺρ. Μόνον εἰς τὸ πενταετὲς ἐπιτίμιον ἐκαίνης προσθᾶται ὁ Μ. Β. Ἐν ἑτὸς
ἀκόμη, διαφοροποιεῖ δὲ κάπως τὴν παραμονὴν εἰς τὰς τάξεις τῶν μετανοούν-
των, ἐνῷ ἡ Σύνοδος ὁρίζει: «τρία ἔτη ὑποπτώσεως καὶ δύο ἔτη εὐχῆς χωρὶς
Προσφορᾶς». Πρέπει ἐν τούτοις νὰ διακριθῇ ὁ Καν. ἀπὸ τοῦ Καν. 72 (βλ.
σημ. 508, 509 καὶ 510), ὡς καὶ τοῦ Καν. 65 (βλ. σημ. 490 καὶ 491).

551. Ὁ Μ. Β. ἔχει συντάξει καὶ εἰδικὰς ἐξορκιστικὰς εὐχὰς, τοὺς λε-
γομένους «Ἐξορκισμοὺς», οἱ ὅποιοι ἰδιαιτέρως εὐρίσκονται εἰς συχνὴν χρῆσιν
ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας.

καὶ ἐπὶ ἓν ἔτος ὡς «συνιστάμενοι» μὲ τοὺς πιστοὺς, τότε θὰ γίνουν δεκτοί.

Κ α ν ὠ ν 84. Περί δοκιμῆς καὶ κρίσεως τῆς μετανοίας «μὴ τῷ χρόνῳ, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ».⁵⁵²

5 "Ὅλα δὲ αὐτὰ τὰ γράφομεν, διὰ νὰ ἐξετάζωνται καλῶς οἱ καρποὶ τῆς μετανοίας.⁵⁵³ Διότι ὅπωςδήποτε δὲν κρίνομεν τὰ παρόμοια ζητήματα μὲ κριτήριον τὸν χρόνον, ἀλλ' ἀποδίδομεν προσοχὴν εἰς τὸν τρόπον τῆς μετανοίας. Ἐὰν ὅμως (ὅσοι ἁμαρτάνουν) εἶναι προσκεκολλημένοι εἰς τὰς συνηθείας των τόσο, ὥστε νὰ μὴ ἀποκόπτονται ἀπὸ αὐτάς, καὶ θέλουν περισσότερο νὰ εἶναι δοῦλοι εἰς τὰς ἡδονὰς τῆς σαρκὸς παρὰ εἰς τὸν Κύριον καὶ δὲν δέχωνται πάλιν νὰ ζήσουν συμφώνως πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον,⁵⁵⁴ (τότε) δὲν ὑπάρχει δι' ἡμᾶς καμμία συνεννόησις μαζί των.⁵⁵⁵ Διότι ἡμεῖς προκειμένου περὶ «λαοῦ ἀπειθοῦς καὶ ἀντιλέγοντος»⁵⁵⁶ (πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ) ἔχομεν διδαχθῆ νὰ ἀκούωμεν τό: «διάζου νὰ σώσης τὴν ψυχὴν σου».⁵⁵⁷

Κ α ν ὠ ν 85. Περί τοῦ ὅτι δὲν πρέπει νὰ παρασύρωνται οἱ Πνευματικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐξομολογουμένους καὶ νὰ τοὺς «οἰκονομοῦν» ἐνόσω παραμένουν εἰς τὰ πάθη των.

Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν νὰ ἀπολεσθῶμεν μα-

552. Αἱ ξέναι ἐκδόσεις τοὺς Καν. 84 καὶ 85 ἀναφέρουν ὁμοῦ ὡς 84, καθὼς καὶ ὁ Π Χ. Ἡ διάκρισις ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Σ' δικαιολογεῖται ἐκ τοῦ περιεχομένου. Περί τῆς φιλανθρωποῦ λοιπὸν «οἰκονομίας» τὴν ὁποῖαν θὰ ἐφαρμόζῃ ὁ Πνευματικὸς βλ. καὶ εἰς τοὺς ἀνωτέρω Κανόνες καὶ τὰ ἐκεῖ σχόλια. Φαίνεται ἐκ τούτων σαφῶς ὁ παιδαγωγικὸς καὶ ἱαματικὸς χαρακτήρ των ἐπιτιμιῶν καὶ ὅχι ὁ ποινικὸς, ὡς νομίζει ὁ πολλὰς ἀλλοιώσεις καὶ καινοτομίας καὶ περὶ τὴν ἰ. Ἐξομολόγησιν εἰσαγαγὼν Παπισμός.

553. Βλ. σημ. 529.

554. Εἶναι σαφέστατον διδάγμα τῶν Ἱ. Κανόνων ἐστίν, διὰ νὰ γίνῃ καὶ δεκτὸς εἰς τινὰ τάξιν μετανοίας ὁ ἁμαρτήσας, πρέπει νὰ ἀπὸσχῇ τῆς παρρησιαστικῆς τοῦ, ἐπὶ δὲ παρανόμου ἰδίᾳ γάμου νὰ διαλύσῃ τὸν. Εἰς ὅσας δὲ περιπτώσεις εἶναι δυνατὴ ἡ ἐπανόρθωσις βλάβης τοῦ πληγίου, αὕτη εἶναι ὑποχρεωτικὴ.

555. Τοῦτο θὰ εἶναι τὸ θέμα τοῦ ἐπομένου Κανόνος, θὰ ἐπαναλάβῃ δὲ αὐτολεξεῖ τὴν πρότασιν (στ. 20 - 21).

556. Πρβλ. Ἦσ. 65, 2 καὶ Ρωμ. 10, 21. Ἡ ἰ. Ἐξομολόγησις καὶ ἡ θ. Εὐχαριστία εἶναι τὰ κατ' αὐτὰ Μυστήρια «μεσιτικῶς» χαρακτήρος ἀντιπροσωπευμένου τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου - ἱερέως. Ὁ ἀπειθὴς λοιπὸν καὶ ἀντιλέγων εἰς τὸν Πνευματικὸν ἀπειθεῖ καὶ ἀντιλέγει εἰς τὸν Ἰδίον τὸν Χριστόν, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἰδίου: «Ὁ ἀκούων ὁμῶν Ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ἀθετὼν ὁμᾶς Ἐμὲ ἀθετεῖ» (Λουκ. 10, 16).

557. Γεν. 19, 17: «Σώζων σφίζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν», λόγοι τῶν Ἀγ-

- ζι⁵⁵⁸ μὲ τοιούτους (ἀπειθεῖς) ἀνθρώπους. Ἀντίθετως, μὲ τὸν φόβον τῆς αὐστηρᾶς κρίσεως καὶ τὴν αἴσθησιν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μας τῆς φοβερᾶς ἡμέρας τῆς ἀνταποδόσεως τοῦ Κυρίου, ἃς μὴ θελήσωμεν νὰ ἀπολεσθῶμεν ἐξ αἰτίας ξένων ἁμαρτιῶν. Ἄρα γε μήπως⁵⁵⁹ δὲν μᾶς συνέτισαν ὅσα δεινὰ ἐπέτρεψεν ὁ Κύριος μήτε μᾶς ἔφεραν εἰς συναίσθησιν αἱ τόσον μεγάλα δοκιμασίαι; Δηλαδή τὸ ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς ἀνομίας μας μᾶς ἐγκατέλειπεν ὁ Θεὸς καὶ μᾶς παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν θαρσάρων⁵⁶⁰ καὶ ὠδηγήθη αἰχμάλωτος ὁ λαὸς εἰς τοὺς ἐχθρούς, οἱ ὅποιοι τὸν παρέδωκαν εἰς τὴν διασποράν, ἐπειδὴ (ἀκριδῶς) ὅσοι φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ εἶχον τὴν (αὐθάδη) τόλμην νὰ διαπράττουν αὐτὰ (τὰ ἁμαρτήματα τὰ ὅποια ἀνεφέραμεν); Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἀντελήφθησαν οὕτε ἠννόησαν ὅτι ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἦλθεν ἐπάνω μας ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ποῖα συνεννόησις ὑπάρχει δι' ἡμᾶς μαζί των;⁵⁶¹

γέλων οἱ ὅποιοι ἐξήγαγον τὸν Λῶτ καὶ τὴν οἰκογένειάν του ἀπὸ τὰ Σόδομα. Ἡ ἔκφρασις «σῶζων σφίζε», συνήθης εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν, σημαίνει κυρίως: «Σπεῖσε, φύγε ἀμέσως, διὰ νὰ σωθῇς»!

558. Εἰς τὸ καίμ. μονδλεκτικῶς: «συναπόλλυσθαι». Τὸ ρ. εἶναι ὑπαινυγμὸς εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀβραάμ εἰς τὸν διάλογόν του μετὰ τοῦ Θεοῦ περὶ τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας: «μὴ σὺ νὰ πῶ λ έ σ η ς δέ-καιον μετὰ ἀσεβοῦς καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής» (Γεν. 18, 23). Εἰς τὰς ἁμαρτωλὰς ἐκείνας πόλεις μόνος ὑπῆρχεν ὁ Λῶτ μετὰ τῆς οἰκογενείας του «δίκαιος». Καὶ εἰς αὐτὸν οἱ Ἀγγελοι ὑπέδειξαν ἓνα τρόπον σωτηρίας: «Σῶζων σφίζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν μὴ περιβλέψῃς εἰς τὰ ὀπίσω, μηδὲ στῇς ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ» εἰ ς ὁ ρ ο ς σ ὡ ζ ο υ, μ ῆ π ο τ ε σ υ μ π α ρ α λ η φ θ ῇ ς» (Γεν. 19, 17). Τοὺς τελευταίους τούτους λόγους τῶν Ἀγγέλων πολλοὶ ἐκ τῶν ὁρασιβίων Ὁσίων Πατέρων ἐφήρμοσαν κατὰ γράμμα καὶ ἐπανελάμβανον εἰς ἑαυτοὺς διὰ θεοῦ.

559. Εἰς τὸ καίμενον: «Εἰ γάρ μή...». Ἡ ἀπόδοσις: «Διότι, ἐάν...» (Π X) ἢ ἀπλῶς: «Ἐάν... δέν...» (Courtonne) δὲν δίδει σαφές νόημα, διότι ἡ περίοδος εἶναι μεγάλη καὶ ἑ ρ ω τ η μ α τ ι κ ῇ.

560. Βλ. καὶ σημ. 544. Πλὴν τῶν Γόθων τῶν προερχομένων ἐκ τῆς Σ κ υ θ ί α ς, ἄνω τῆς Θράκης, οὐδόλως ἀπίθανον νὰ ἐννοοῦνται ἐδῶ οἱ Σκύθαι τῆς Κριμαίας καὶ Μωργίας, δηλαδή οἱ ἀναφερόμενοι Σκύθαι ἢ Μασσαγέται (Μογγόλοι) εἰς τὴν Ἐπιστ. 74 (§ 3, στ. 7). Ἀλλωστε ἡ αἰχμαλωσία καὶ ἡ διασπορά, περὶ ὧν ἐν συνεχεῖς ὁμοιάζει πολὺ μὲ ἐκείνας κατὰ τὴν διαίρεσιν τῆς Καππαδοκίης ὑπὸ τοῦ Οὐάλεντος καὶ ἡ ἀπαγωγὴ τοῦ τοῦ λαοῦ εἰς Π ο θ α ν δ ὶ ν (βλ. 3 MBA, σ. 69, σημ. 242 καὶ 243). Ἰσως ὅμως ἀκόμη νὰ ἐννοοῦνται συλλήψεις καὶ ἐξορίαι τῶν Ὀρθοδόξων καὶ διὰ τῶν ἐπισκόπων ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν τῇ συμπράξει τῶν Ἀρειανῶν Γόθων. Εἰναι πάντως χαρακτηριστικὴ ἡ ἐρμηνεία τῶν γεγονότων αὐτῶν ἡ τούτων ὑπὸ τοῦ M. B. ὡς τιμωρίας τοῦ Θεοῦ.

561. Εἰς τὸ καίμενον: «τίς ἡμῖν κ ο ι ν ὶ ς πρὸς τοὺτους λ ὅ γ ο ς;» (βλ. καὶ σημ. 555). Ἡ πρότασις: «μὴ θελήσωμεν ἁμαρτίας ἀλλοτρίαις συναπόλλυσθαι» (στ. 12-13) θὰ ἐδικαιολόγη ἰσως καὶ ἐκδοχὴν τοῦ «λόγου» ὡς «εὐθύνης». Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐννοουμένη διακοπὴ «κοινωνίας» μαζί

- 25 'Εν τούτοις, ἔχομεν χρέος νὰ διαμαρτυρώμεθα πρὸς αὐ-
τοὺς ἡμέραν καὶ νύκτα,⁵⁶² δημοσίως καὶ κατ' ἰδίαν, ἀλλ' ὄχι
καὶ νὰ φθάνωμεν εἰς τὸ σημεῖον, ὥστε νὰ παρασυρώμεθα
ἀπὸ τὰ πονηρὰ τῶν ἔργα. Ἀντιθέτως, νὰ προσευχώμεθα
ἰδιαιτέρως νὰ τοὺς κερδίσωμεν καὶ νὰ τοὺς ἀπαλλάξωμεν
ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ Πονηροῦ. Ἐὰν δὲ δὲν δυνηθῶμεν (νὰ
κατορθώσωμεν) τοῦτο, ἄς φροντίσωμεν τοῦλάχιστον νὰ δια-
φυλάξωμεν τὰς ψυχὰς μας⁵⁶³ ἀπὸ τὴν αἰώνιον καταδίκην.⁵⁶⁴

τῶν ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς «εὐθύνης» ἐκείνων λόγῳ ἑλαστι-
κότητος ἢ ἀδιαφορίας πρὸς τὰ ἁμαρτήματά των.

562. Πρβλ. Πράξ. 20, 31: «Διὸ γρηγορεῖτε μνημονεύοντες ὅτι τρι-
ετίαν ν ὁ κ τ α κ α ι ἡ μ ε ρ α ν» οὐκ ἐπαυσάμην μετὰ θακρῶν νου-
θετῶν ἕνα ἕκαστον».

563. Πρβλ. σημ. 558.

564. Π ε ρ ι τ ῶ ν ὑ π ο λ ο ί π ω ν ἐ π τ ᾶ Κανόνων τοῦ
Μ. Β.

Πλὴν τῶν 85 Κανόνων τοῦ Μ. Β. τῶν περιεχομένων εἰς τὰς τρεῖς «Κα-
νονικάς» τοῦ Ἐπιστολᾶς πρὸς τὸν Ἅγιον Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου, ἧτοι τὴν 188
(Α', Καν. 1-16), τὴν 199 (Β', Καν. 17-50) καὶ τὴν παροῦσαν 217 (Γ',
Καν. 51-85), ἔχουν ἐπιλεγῇ καὶ περιληφθῇ εἰς τοὺς 92 ἐν ὅλῳ Κανόνας
τοῦ καὶ μερικαὶ ἀκόμη Ἐπιστολαὶ ἢ τμήματα τούτων, ὥς καὶ τμήματα ἐξ
ἄλλων ἔργων του. Ἐχομεν ἤδη συναντήσῃ εἰς προηγουμένους τόμους τῶν
«Απάντων» τοῦ τοῦ ἐξῆς Κανόνας:

1) Τὸν Καν. 86, ὅστις ἀποτελεῖται ἐκ δ ὁ ο μ ε ρ ῶ ν, α) ἐξ ἐνὸς
τμήματος τῆς Ἐπιστ. 236 πρὸς τὸν Ἅγιον Ἀμφιλόχιον (§ 4), «π ε ρ ι
κ ρ ε ω φ α γ ι α ς ἡ περὶ θρωμάτων διαφορᾶς» καὶ β) ἐκ τοῦ Προσμίμου
(§ 1) τῆς Ἐπιστ. 160 (πρὸς τὸν Διόδωρον, μετέπειτα ἐπίσκοπον Ταρσοῦ,
βλ. 4 ΜΒΑ, σ. 105-106. Τὸ καίμ. εἰς σ. 205). Κανονικῶς τὸ Προσμίμου
τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν ἐπόμενον Κανόνα.

2) Τὸν Καν. 87, ὅστις εἶναι τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀνωτέρω Ἐπιστ. 160
(§§ 2-5, ἔ.ἀ., σ. 106-111. Τὸ καίμ. εἰς σ. 205-209). Τὸ θέμα τῆς
Ἐπιστ. 160 εἶναι σχετικὸν πρὸς τὸν Καν. 23, «περὶ ὧν λαμβάνουν δύο
ἀδελφά» («ἡ δύο ἀδελφοὺς ἢ τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ», βλ. 5 ΜΒΑ, σ.
107-108). Ἐννοεῖται: ὅτι ἀπαγορεύεται ἀπολύτως (βλ. καὶ Καν. 88 καὶ 76).

3) Τὸν Καν. 88, ὅστις εἶναι ἡ Ἐπιστ. 55, πρὸς τὸν πρεσβύτερον Γρη-
γόριον, (περὶ «σ υ ν ε ι σ ᾶ κ τ ο υ γυναικός», βλ. 2 ΜΒΑ, σ. 139-141.
Τὸ καίμεινον εἰς σ. 221-222). Ἀπαγορεύει ἡ Ἐπιστολὴ-Κανὼν ὅπως ἀγα-
μος κληρικός ὑπηρετῆται ὑπὸ παρθένου ἢ μοναχῆς καὶ συνοικῇ μετ' αὐτῆς.
4) Τὸν Καν. 89, ὅστις εἶναι ἡ Ἐπιστ. 54, πρὸς τοὺς χωρεπισκόπους (βλ.
2 ΜΒΑ, σ. 137-139. Τὸ καίμεινον εἰς σ. 219-220), «ὥστε μὴ γίνεσθαι χω-
ρὶς αὐτοῦ ὑπηρετάς παρὰ τοὺς Κανόνας», ἧτοι νὰ μὴ χειροτονοῦν ἄνευ γνώ-
σεως τοῦ Μητροπολίτου.

5) Τὸν Καν. 90, ὅστις εἶναι ἡ Ἐπιστ. 53, πρὸς τοὺς χωρεπισκόπους
ἐπίσης, (βλ. 2 ΜΒΑ, σ. 134-137. Τὸ καίμεινον εἰς σ. 217-219), «ὥστε μὴ
χειροτονεῖν ἐπὶ χρήμασι».

6) Τὸν Καν. 91, ὅστις εἶναι τὸ κζ' κεφ. ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Μ. Β. «Περὶ
τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», ἀπευθυνομένου πρὸς τὸν Ἅγιον Ἀμφιλόχιον, «περὶ
τῶν μὴ δεχομένων τὴν ἐ ν συλλαβὴν ἐπὶ τοῦ Πνεύματος καὶ περὶ παραδό-
σεων» ἀγράφων.

7) Τὸν Καν. 92, ὅστις εἶναι τὸ κθ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ ἔργου, «περὶ ἐγ-

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 218 (ΣΙΗ'—CCXVIII)⁵⁶⁵ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ⁵⁶⁶

- Τὴν μὲν ὑπόθεσιν ἕνεκα τῆς ὁποίας ἦλθεν ἐδῶ ὁ ἀδελφὸς Αἰλιανὸς⁵⁶⁷ ἐπέτυχέ νά διευθετήσῃ μόνος του, χωρὶς νά χρειασθῇ καμμίαν βοήθειαν ἀπὸ ἡμᾶς. Ἐχάρισεν ὁμῶς εἰς ἡμᾶς διπλὴν εὐεργεσίαν, ἀφ' ἑνὸς δηλαδὴ μετέφερε τὴν ἐπιστολὴν τῆς θεοσεβείας σου καὶ ἀφ' ἑτέρου ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὴν ἀφορμὴν τῆς (παρούσης) ἐπιστολῆς πρὸς σέ.
- 5 Ἐν πρώτοις λοιπὸν διὰ μέσου αὐτοῦ χαιρετίζομεν τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀμίμητον ἀγάπην σου καὶ (σέ) παρακαλοῦμεν νά προσεύχῃσαι δι' ἡμᾶς (ἰδιαιτέρως) τώρα, ὅτε περισσότερον ἀπὸ ἄλλοτε ἔχομεν ἀνάγκην τῆς βοηθείας ἀπὸ τὰς προσευχάς σου. Διότι τὸ σῶμα μου καταπονημένον ἀπὸ τὸ ταξίδιον εἰς τὸν Πόντον⁵⁶⁸ (ἤδη) καταπιέζεται ἀπὸ ἀνυπόφορον ἀσθένειαν.
- 10 Ἐπειτα τὸ ἐξῆς καὶ ἀπὸ καιρὸν ἤθελον νά καταστήσω γνωστὸν εἰς τὴν σύνεσίν σου (τὸ ὁποῖον⁵⁶⁹ μοῦ διέφυγεν, ἐπειδὴ ἡμποδίσθην ἀπὸ ἄλλην, ἀνωτέραν ὑπόθεσιν), τώρα ὁμῶς (σοῦ τὸ) ὑπενθυμίζω, νά μοῦ κάμῃς δηλαδὴ τὴν χάριν καὶ νά στείλῃς ἕνα ἄνδρα ἀξιόλογον εἰς τὴν Λυκίαν,⁵⁷⁰ διὰ νά ἐξετάσῃ καὶ μάθῃ ποῖοι εἶναι (ἐκεῖ) οἱ Ὀρθόδοξοι.⁵⁷¹ Διότι πρέπει συντόμως νά μὴ παραβλεφθοῦν οὗτοι, ἔάν θεβαίως εἶναι ἀληθινὰ ὅσα ἀνέφερε κάποιος εὐλαδῆς ἐξ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἦλθον ἀπ' ἐκεῖ εἰς ἡμᾶς.⁵⁷² (Ἀνέφερε δηλαδὴ) ὅτι, ἀφοῦ πλέον ἔχουν ἀποξενωθῇ ἐντελῶς ἀπὸ

γράφων καὶ ἀγράφων παραδόσεων» ἐπίσης. Ὡς γνωστόν, οἱ 92 οὗτοι Κανόνες τοῦ Μ. Β. ἐπεκυρώθησαν διὰ τοῦ Καν. 2 τῆς Ἀγ. Σ' Οἰκουμ. Συνόδου.

565. Ἐγράφη τὸ φθινόπωρον τοῦ 375.

566. Βλ. 4 ΜΒΑ, σ. 87, σημ. 322 (Ἐπιστ. 150).

567. Ὁ Αἰλιανός, μᾶλλον κληρικὸς τοῦ Ἱκονίου, ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον ἐνταῦθα.

568. Περὶ τοῦ ταξιδίου τούτου καὶ τοῦ σκοποῦ του βλ. καὶ Ἐπιστ. 216, 1-10.

569. Εἰς τὸ κείμεν. «οὐ». Ἀλλ' οἱ Βενεδικτῖνοι καὶ ὁ Deferrari προτιμοῦν ἄλλην παραδεδωμένην γραφὴν: «οὐχ».

570. Ἡ Λυκία εἶναι χερσοννησιακὴ χώρα τῆς ΝΔ. Μ. Ἀσίας καὶ συνορεύει πρὸς Δ. μετὰ τὴν Καρίαν, πρὸς Α. μετὰ τὴν Παμφυλίαν, πρὸς Β. μετὰ τὴν Φρυγίαν καὶ πρὸς Ν. ὁρίζεται ὑπὸ τῆς Μεσογείου. Πρωτεύουσά τῆς Λυκίας ἦσαν τὰ Μύρα.

571. Ἐν συνεχείᾳ θὰ ἀναφέρῃ περὶ ποίων εἶχε πληροφορίας (στ. 20-25). Ζητεῖ ὁμῶς διαπίστωσιν καὶ ἐξακριβώσιν καὶ ἄλλον.

572. Καὶ προηγούμενως, ἀλλ' ἰδίᾳ μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ Μ. Ἀθανασίου (373), ὁ Μ. Β. εἶχεν ἀπομείνει ὁ οὐσιαστικὸς ἀρχηγὸς τῶν Ὀρθόδοξων.

- τὸ «ἀσιανόν» φρόνημα⁵⁷³ (τῶν Πνευματομάχων), δέχονται προθύμως νὰ ἀναγνωρίσουν ἡμᾶς ὡς «κοινωνικούς». Ἐάν (λοιπὸν) πρόκηται νὰ ὑπάγῃ κάποιος, ἃς ἀναζητήσῃ εἰς τὰ Κορύδαλλα⁵⁷⁴ τὸν Ἀλέξανδρον,⁵⁷⁵ ἐπίσκοπον προερχόμενον ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς, καὶ εἰς τὴν Λιμύραν⁵⁷⁶ τὸν Διάτιμον⁵⁷⁷ καὶ εἰς τὰ Μ:ρα⁵⁷⁸ τὸν Τατιανὸν καὶ τὸν Πολέμωνα καὶ τὸν Μακάριον τοὺς πρεσβυτέρους⁵⁷⁹ εἰς τὰ Πάταρα⁵⁸⁰ τὸν ἐπίσκοπον Εὐδήμον,⁵⁸¹ εἰς τὴν Τελμησὸν⁵⁸² τὸν ἐπίσκοπον Ἰλάριον⁵⁸³ καὶ εἰς τὴν Φελλόν⁵⁸⁴ τὸν ἐπίσκοπον Λολλιανόν.⁵⁸⁵
- 25 Αὐτοὺς καὶ ἀκόμῃ περισσοτέρους μᾶς ἔκαμε γνωστοὺς κάποιος⁵⁸⁶ ὡς ὑγιεῖς (ὡς πρὸς τὴν πίστιν). (Δι' αὐτὸ) καὶ

573. Οὕτω καὶ εἰς τὸ καίμενον, ἐννοεῖται δὲ κυρίως ἡ αἵρεσις τῶν Πνευματομάχων, ἀλλὰ καὶ γενικῶς ὁ Ἀρειανισμός. «Ἀσία» δέ, ἐξ οὗ «Ἀσιανὸς» καὶ ἄξιωμα «Ἀσιάρχης», καλεῖται ἐνταῦθα ὅχι γενικῶς ἡ Ἀσία, ἀλλ' ἡ Μ. Ἀσία καὶ μάλιστα τὸ ΝΔ. τμήμα αὐτῆς, ἃν καὶ ἔγιναν πολλοὶ ἀνακατατάξεις, ἀφ' οὗτο τὸ πρῶτον ἐκλήθη «Ἀσία» τὸ κράτος τοῦ Ἀντιόχου Γ' τοῦ Μεγάλου (242 - 187 π.Χ.). Ἐκκλησιαστικῶς δὲν ὑπῆρχοντο εἰς τὴν «Ἀσίαν», ἀλλ' εἰς τὴν «Ἀνατολήν» αἱ ἐπαρχίαι Ἰσχυρίας καὶ Κιλικίας. Περὶ τῶν λ. πρβλ. καὶ Πράξ. 20, 4.

574. Τὰ Κ ο ρ ὗ δ α λ λ α ἦσαν ἀρχαιοτάτη πόλις κειμένη πρὸς τὸ Μασίκυντον ὄρος τῆς Λυκίας, ἦσαν δὲ ἀποικία τῶν Ροδίων, ἃν καὶ ὁ Πλίνιος διαστέλλῃ μεταξὺ Κοροδάλλων καὶ Ροδιοπόλεως.

575. Ἀγνωστος ἄλλοθεν.

576. Πρόκειται περὶ τῆς ἀρχαίας ἐπίσης πόλεως (τά) Λίμυρα (καὶ Λειμυρα) ἡ ὀρθότερον Λ α μ υ ρ α (καὶ Λάμυρος ἢ Λίμυρος), ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ.

577. Ἀγνωστος ἄλλοθεν, ἦτο δὲ πρεσβύτερος καὶ ὅχι ἐπίσκοπος.

578. Οἱ Βενεδ. καὶ ὁ Courtonne προτιμοῦν τὴν γραφὴν «Κ Ὑ ρ ο ι ς», οἱ πρῶτοι δὲ ὑποσημειοῦν καὶ γραφὴν «Νύροις», καίτοι κλίνουσιν πρὸς τὴν γρ. «Μύροις», ἣτις καὶ εἶναι ἡ ὀρθή. Διότι πόλεις Κύρα καὶ Νύρα εἰς τὴν Λυκίαν, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, δὲν ὑπῆρχαν. Οἱ Deferrari καὶ Π Χ ἔχουν ὀρθῶς «Μύροις».

579. Ὅρθῶς οἱ Βενεδικτινοὶ ὑποθέτουσιν ὅτι ἡ μὴ ἀναφορὰ ἐπισκόπων Λιμύρας καὶ Μύρων εἶναι ἐνδειξις ὅτι οὗτοι ἦσαν ἢ αἰρετικοὶ ἢ ὑποκίτοι.

580. Ἀρχαιοτάτη παραλιακὴ πόλις τῆς Λυκίας κειμένη μεταξὺ τῆς ἐκβολῆς τοῦ π. Σάνθου καὶ τοῦ ὅρμου Ἀντιφέλλου.

581. Μετέσχε τῆς Β' Οἰκουμ. Συνόδου (Κωνσταντινούπολις 381).

582. Εἰς τὸ καίμ. «Τελμησόν», ἀλλ' ὀρθότερα ἡ γραφὴ Τελμησοῦς (ἢ Τελμιοσοῦς). Ἐκεῖτο ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Λυκίας, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου Γλαύκου (νῦν Μ α κ ρ η ς).

583. Ἐπίσης ἄγνωστος ἄλλοθεν καὶ διάφορος προφανῶς τοῦ Ἰλαρίου τῆς Ἐπιστ. 212.

584. Ἡ π. Φέλλος ἢ Φελλὸς ἔκειτο εἰς τὰ νότια τῆς Λυκίας, ἐπὶ ὁρίματός τινος ὅχι μακρὰν τῆς θαλάσσης, πρὸς Β. τῆς Ἀντιφέλλου.

585. Ἀγνωστον ἄλλοθεν. Ἰσχυρεῖ καὶ γραφὴ «Λουκιανόν», τὴν ὁποίαν προετίμων οἱ παλαιότεροι ἐκδοταί.

586. Ἀνωτέρω (στ. 17) ἐχαρκτηρίσας τοῦτον «εὐλαθεῖ», ὁ δὲ Π Χ μεταφράζει «ἵνας φίλος» (;), ἀντὶ ἰσως «ἀδελφός».

πολὺ ἡὐχαρίστησα τὸν Θεόν, διότι πάντως μερικοὶ ἐντὸς τοῦ «ἀσιανοῦ» κλίματος⁵⁸⁷ εὐρίσκονται ἐκτὸς τῆς ἐπηρείας τῶν αἰρετικῶν. Συνεπῶς, ἐὰν δεδαίως εἶναι δυνατόν, ἅς βολιδοσκοπήσωμεν αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ παρόντος χωρὶς (νὰ ἀνταλλάξωμεν) ἐπιστολάς. Ὅταν ὁμως πεισθῶμεν, τότε πλέον ἀποστέλλομεν καὶ ἐπιστολὴν καὶ φροντίζομεν νὰ προσκαλέσωμεν κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς (νὰ ἔλθῃ) εἰς συνάντησίν μας.⁵⁸⁸ Εἴθε δὲ ὅλα τὰ ζητήματα τῆς λίαν ἀγαπητῆς μας Ἐκκλησίας τοῦ Ἰκονίου νὰ συμβαίνουν εὐνοϊκῶς. Ὁλον τὸν σεβαστὸν⁵⁸⁹ κλῆρον καὶ ὅσους μένουν μαζὶ μὲ τὴν θεοσέβειάν σου τοὺς χαιρετίζομεν διὰ σοῦ.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 219 (ΣΙΘ'—CCXIX)⁵⁹⁰

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΛΗΡΟΝ ΤΩΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ⁵⁹¹

1. Τὰ πάντα ὁ Κύριος τὰ καθορίζει μὲ μέτρον καὶ (δίκαιον) ζύγισμα⁵⁹² καὶ ἐπιτρέπει τοὺς πειρασμοὺς ὄχι ἀνωτέρους ἀπὸ τὴν δύναμιν μας. Καὶ ναὶ μὲν δοκιμάζει τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς εὐσεβείας διὰ μέσου τῆς δυσκόλου περιστάσεως, ὁμως «δὲν ἀφήνει νὰ πειρασθοῦν (οὗτοι) περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι δύνανται» νὰ ὑποφέρουν,⁵⁹³ ἀλλὰ «ποτίζει μὲ δάκρυα μετρίως»⁵⁹⁴ ὅσους ὀφείλουν νὰ ἀποδειχθοῦν ἂν εἰς τὰς θλίψεις διατηροῦν τὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεόν.⁵⁹⁵ Ἰ-

587. Βλ. σημ. 373.

588. Ἡ προτεινομένη «τακτικὴ» ὑπὸ τοῦ Μ. Β. δείκνυει πόσον ἡτο ἡγετικός καὶ συνετὸς νοῦς.

589. Εἰς τὸ κείμεν. «τίμιον». Πρβλ. Ἀκολουθίαν Κουρᾶς Μοναχῶν: «τίμιε πάτερ» (προσφωνήσις ἡγουμένου).

590. Ἐγράφη τὸ 375.

591. Τὴν γρ. Σ α μ ο σ α τ ῶ ν προτιμοῦν οἱ Βενεδ. Deferrari, παραδιδωμένην καὶ ὑπὸ τῶν κωδίκων MLC. Παρὶ τούτων καὶ τοῦ ἐξορίστου εἰς Θράκην ἐπισκόπου τῶν Ἁγίου Εὐσεβίου βλ. 2 MBL, σ. 47, σημ. 11 (Ἐπιστ. 27). Ἡ Ἐπιστολὴ εἶναι παραμυθητικὴ καὶ παρηγορητικὴ διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν διωγμοῦ τὸν ὁποῖον εἶχον κινήσει οἱ Ἀρειανοὶ χρησιμοποιοῦντες τοὺς φιλαρειανούς κατὰ τόπους κρατικούς ὑπαλλήλους, ὄργανα τοῦ Ἀρειανοῦ Οὐλλεντος. Παρόμοιοι πρὸς τοὺς στ. 1-13 τῆς § 1 καὶ αἱ ἐπόμεναι 220-22. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 18.

592. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 11, 20: «πάντα μέτρον καὶ ἀριθμὸν καὶ σταθμὸν διέταξας».

593. Α' Κορ. 10, 13.

594. Γαλμ. 79, 6: «Ψωμίζετε ἡμᾶς ἄρτον θακρόνιον καὶ ποτιεῖς ἡμᾶς ἐν δάκρυσιν ἐν μέτρῳ».

595. Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι «ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ Συνεδρίου, ὅτι ὑπᾶρ τοῦ Ὁνόματος Αὐτοῦ (τοῦ Χριστοῦ) κ α τ ῆ ξ ι ὡ θ ἡ σ α ν ἀτιμασθῆναι» (Πράξ. 5, 41). Πρβλ. Γαλ. 1, 2. Χαρά καὶ εὐχαριστία

διαίτερως (ὅμως ὁ Κύριος) ἐξεδήλωσε τὴν φιланθρωπίαν Του μὲ τὴν Πρόνοιάν Του δι' ἐσᾶς, καθ' ὅτι πρὸς χάριν σας δὲν ἐπέτρεψεν ὁ διωγμὸς⁵⁹⁶ ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν νὰ ἐπέλθῃ ἐναντίον σας οὕτως, ὥστε νὰ δύναται νὰ μεταβάλ-
 10 λῇ μερικοὺς ἢ νὰ τοὺς κλονίσῃ ἀπὸ τὴν πίστιν εἰς τὸν Χριστιανισμόν.⁵⁹⁷ Διότι, ἀφοῦ σᾶς ἔφερεν εἰς ἀντιπαράταξιν μὲ ἀδυνάτους καὶ εὐκολονικήτους ἀντιπάλους, μὲ τὴν νίκην σας ἐναντίον τῶν σᾶς ἡτοίμασε τὸ βραβεῖον τῆς ὑπομονῆς.

Ἄλλ' ὁ καθολικὸς ἐχθρὸς τῆς ζωῆς μας, ὁ ὁποῖος μὲ τὰς μεθοδεῖας του ἀντιμάχεται τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ,
 15 ὅταν σᾶς εἶδεν, ὡσὰν τεῖχος ἰσχυρόν, νὰ περιφρονῇτε τὴν ἐξωτερικὴν (του) ἐπίθεσιν, (τότε) ἐντὸς τῶν ἰδίων σας, ὅπως πληροφοροῦμαι, ἐμηχανεύθη νὰ δημιουργήσῃ μεταξύ σας μερικὰς δυσαρесκείας καὶ μικρότητας.⁵⁹⁸ Αὗται ἐν τούτοις, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς εἶναι μικραὶ καὶ εὐκολοθεράπευτοι, μὲ τὴν πάροδον ὅμως τοῦ χρόνου αὐξάνονται ἀπὸ τὴν φιλονικίαν καὶ συνήθως καταντοῦν καὶ γίνονται ἐντελῶς ἀθεράπευτοι.

Δι' αὐτὸν ἀκριδῶς τὸν λόγον σπεύδω διὰ τῆς παρούσης (μου) ἐπιστολῆς νὰ σᾶς παρακαλέσω (σχετικῶς). Ἐὰν δεδαίως ἦτο δυνατόν, θὰ ἤρχόμην ὁ ἴδιος πλησίον σας καὶ θὰ σᾶς παρεκάλουν προσωπικῶς. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ περιστάσεις δὲν ἐπιτρέπουν τοῦτο, σᾶς ἀπευθύνομεν τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν ὡς «ἱκετηρίαν» («ράβδον»),⁵⁹⁹ ὥστε, ἀφοῦ σε-

εἰς τὰς θλίψεις εἶναι θεῖγμα μεγάλης ἀρετῆς, κατ' ἐξοχὴν χριστιανικῆς, μὲ πρωταθλητὰς τοὺς Ἁγίους Μάρτυρας.

596. Βλ. σημ. 591.

597. Πρὸλ. τὴν μεγαλειώδη περικοπὴν Ρωμ. 8, 35-39, καίτοι ὁ λόγος περὶ ἀγάπης Θεοῦ.

598. Εἰς τὰς παρομοίας ἐπομένας Ἐπιστ. 220-22 δὲν ἀναφέρονται παρόμοια. Εἶτε ἐκ συγκεκριμένων τοιοῦτων θλιβερῶν περιπτώσεων εἶτε ἐκ τῆς γενικῆς παραχῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, λόγῳ ἰδίᾳ τῆς αἰρέσεως, ὁ Μ. Β. εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν θὰ ἐκδηλώσῃ τὴν διδυμον «ἀδυναμίαν» του: ἐν ὅ τ η τ α - ε ἰ ρ ἦ ν η ν, περὶ τῶν ὁποίων αἱ σχετικαὶ περικοπαὶ τοῦ εἶναι μεγαλειώδεις (πρὸλ. Ἐπιστ. 97, 33-42). Χαρακτηριστικώτατα καὶ τὰ ὅσα σχετικὰ γράφει κατωτέρω πρὸς τὸν Εὐστάθιον Σεβαστηνόν (Ἐπιστ. 223, 6, 7-12 καὶ 21-24). Εἰς τοὺς ἐπομένους στίχους 19-21 ὁ Deferrari παραθέτει ὡς παράλληλον τὸ χωρίον τῆς Ἰλιάδος Δ 441-42 περὶ τῆς Ἑρίδος, προσωποποιημένης:

«ἦ τ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
 οὐρανῷ ἐσθήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ δαίνει».

599. Εἰς τὸ καίμ. ἀπλῶς «ἰ κ ε τ η ρ ἰ α», λ. καθιερωμένη διὰ τὰς ἱκεσίας καὶ προσεῖας. Ἐννοεῖται κατὰ παράλειψιν ἢ λ. «ράβδος», ἥτοι

- 20 βασθῆτε τὰς παρακλήσεις μας, νὰ παύσετε κάθε φιλονικίαν μεταξύ σας καὶ συντόμως νὰ μοῦ μεταβιβάσετε τὴν εὐχάριστον εἶδσιν ὅτι ἀφήσατε τὰς ἀλληλοκατηγορίας.

2. Θέλω λοιπὸν τὸ ἐξῆς νὰ γνωρίξῃ ἡ σύνεσίς σας, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνος εἶναι μέγας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος μὲ ταπεινοφροσύνην ὑποχωρεῖ εἰς τὸν πλησίον του καὶ ὁ ὁποῖος χωρὶς ἐντροπὴν παίρνει ἐπάνω του τὰς (ἐναντίον του) κατηγορίας, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶναι ἀληθιναί, προκειμένου νὰ χάρισῃ τὸ μέγα ὄφελος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν εἰρήνην.
- 5 Ἄς γίνῃ λοιπὸν μεταξύ σας ἡ εὐγενὴς ἀμιλλα ποῖος πρῶτος θὰ καταξιωθῇ νὰ κληθῇ υἱὸς Θεοῦ, ἀφοῦ ἀπακτῆσῃ τὸ ἀξίωμα αὐτὸ διὰ τῆς (ἀρετῆς) τῆς εἰρηνοποιίας.⁶⁰⁰ Ἄλλωστε σὰς ἔγραψε τὰ πρέποντα (σχετικῶς) καὶ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπός σας⁶⁰¹ καὶ πάλιν (τώρα) σὰς γράφει ὅσα ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν τὸ καθῆκον του (ὡς ποιμένος).
- 10 Καὶ ἡμεῖς ὁμως, ἐπεὶ δὴ ἀκόμη μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ εἴμεθα πλησιέστεροί σας,⁶⁰² νὰ ἀδιαφορήσωμεν διὰ τὰ ζητήματά σας δὲν δυνάμεθα.

- Δι' αὐτὸ ἀκριδῶς, ὅταν ἦλθεν ἐδῶ ὁ εὐλαδέστατος ἀδελφὸς Θεόδωρος,⁶⁰³ ὁ ὑποδιάκονος, καὶ ἀνέφερεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία (σας) εὕσκεται εἰς στενοχωρίαν καὶ ταραχήν, ἀφοῦ κατεθλίβημεν σφόδρα καὶ ἡ μεγάλη ὁδὺν ἐτραυμάτισε
- 15 τὴν καρδίαν μας, δὲν ὑπεφέραμεν νὰ μείνωμεν ἥσυχοι. Ἀντιθέτως, σὰς παρακαλοῦμεν,⁶⁰⁴ ἀφοῦ ἀφήσετε κάθε δικαιο-

«κ λ α θ ο ς ε λ α ί α ς», τὸν ὁποῖον ὁ ἱερέτης ἐκράτει εἰς τὴν χεῖρα του ὡς σύμβολον τῆς καταστάσεως καὶ τῶν ἀξιώσεών του» (L - S). Ἀσφαλῶς ὑπάρχει «ἀπόηχος» σχέσις πρὸς τὴν περιστεράν τῆς Κιβωτοῦ τοῦ Νῶε: «Καὶ ἀνέστρεψε πρὸς αὐτὸν ἡ περιστέρα τὸ πρὸς ἐσπέραν κ α ι ε ι χ ε φ ὅ λ λ ο ν ε λ α ί α ς κ α ρ φ ο ς ἐ ν τ ῷ σ τ ὀ μ α τ ι α ὐ τ ῆ ς, καὶ ἔγνω Νῶε ὅτι κακόπακε τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῆς γῆς» (Γεν. 8, 11).. Ἐπῆλθε γὰρ ἡνιχία - εἰρήνη ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ Κατακλυσμοῦ καὶ ὡς σημεῖα ἐδόθησαν ἐπὶ γῆς - ἡ «ἐλαία» καὶ ἐν οὐρανῷ τὸ ο ὕ ρ α ν ι ο ν «τόξον» (ἔ. ἀ., στ. 13).

600. Βλ. σημ. 598.

601. Βλ. σημ. 591. Ὡς γνωστὸν, ὑπῆρχε πυκνὴ καὶ πάντως θερμότης ἐπικοινωνία Μ. Β. καὶ Ἀγίου Εὐσεβίου Σαμοσατών. Διὰ τοὺς Ὀρθοδόξους οἱ ἐξόριστοι ἐπίσκοποι ἦσαν οἱ πραγματικοὶ ἐπίσκοποι τῶν.

602. Ἐν συγκρίσει, ἐννοεῖται, πρὸς τὸν ἐξόριστον εἰς Θράκην Ἀγίον Εὐσεβιον. Ὡς γνωστὸν, τὰ Σαμοσατα ἐβρίσκοντο εἰς τὴν Κομμαγενὴν τῆς Συρίας, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ π. Εὐφράτου καὶ ΒΔ. τῆς Ἐμεσῆς. Ὅπως δὴποτε ἐπληρώθη τοπικῶς μακρὰν τῆς Καισαρείας, ἀλλ' «ἐγγύτατα» - ἐντὸς τῆς καρδίας τοῦ Μ. Β.

603. Ἀγνωστὸς ἄλλοθεν. Πρέπει νὰ ἦτο Σαμοσατεύς, εἶναι δὲ διάφορος τοῦ διακόνου Θεοδώρου τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας (Ἐπιστ. 69, 1, 20) καὶ πολὺ περισσότερον ἰσως ἐκείνου τῆς Ἐπιστ. 121.

604. Εἰς τὸ κείμεν. «παρακαλέσωμεν». Ὡς γνωστὸν, εἰς τὴν Ἐπιστολογραφίαν οἱ παλαιοὶ χρησιμοποιοῦν τοὺς χρόνους ἐν σχέσει πρὸς τὸν παραλή-

λογίαν ἀναμεταξύ σας, νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ εἰρήνη, ὥστε μὴτε εἰς τοὺς ἐχθροὺς (τῆς πίστεως) νὰ προξηνήσετέ εὐχαρίστησιν μὴτε νὰ προδώσετε τὸ καύχημα τῆς Ἐκκλησίας (σας), τὸ ὁποῖον (μέχρι) τώρα ἔχει διακηρυχθῇ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην,⁶⁰⁵ ὅτι δηλαδὴ ὅλοι σας ὥσάν νὰ διευθύνεσθε ἀπὸ

20 μίαν ψυχὴν καὶ μίαν καρδίαν εἰς ἓν σῶμα, τοιοῦτοτρόπως συμπεριφέρεσθε.

Χαιρετίζομεν θερμῶς ὅλον τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ὅσους κατέχουν ἀξιώματα καὶ πολιτικάς ἐξουσίας καὶ ὅλον τὸ πλήρωμα τῶν κληρικῶν διὰ μέσου τῆς εὐλαθείας σας καὶ (σᾶς) παρακαλοῦμεν νὰ παραμείνετε ἀμετάβλητοι (εἰς τὴν μετὰ

25 σθήκην (πρὸς τὸ καλλίτερον), καθ' ὅτι μὲ τὴν ἐκδήλωσιν ὅλης τῆς ὑπεροχῆς σας εἰς τὰ ἀγαθὰ ἔργα οἱ ἴδιοι ἐκ τῶν προτέρων ἀπεκλείσατε (τοιαύτην προσθήκην).

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 220 (ΣΚ'—CCXX)⁶⁰⁶ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΒΕΡΟΙΑΙΟΥΣ⁶⁰⁷

Ὁ Κύριος ἔχει δώσει εἰς ὅσους στεροῦνται τὴν προσωπικὴν συνάντησιν μίαν μεγάλην παρηγορίαν, δηλαδὴ τὴν ἐπικοινωνίαν διὰ μέσου τῆς ἐπιστολῆς,⁶⁰⁸ ἀπὸ τὴν ὁποῖαν εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίζῃ κανεὶς ὅχι τὸν χαρακτήρα (καὶ τὴν

μορφὴν) τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν διάθεσιν τῆς ἰδίας τῆς ψυχῆς. Δι' αὐτὸ καὶ τώρα, ὅτε ἐλάβομεν τὴν ἐπιστολὴν τῆς εὐλαθείας σας, συγχρόνως ἀφ' ἐνὸς μὲν σᾶς ἐγνωρίσαμεν, ἀφ'

5

πτῆν. Ὅταν θὰ ἀνεγινώσκετο ἡ Ἐπιστολὴ, ἡ ἐνέργεια τῆς παρακλήσεως ὡς «ὑποκειμενικόν» γεγονός τοῦ γράφοντος ἀνῆκεν εἰς τὸ παρελθόν. (Πρβλ. γνωμικὸν ἀόριστον καὶ ἱστορικὸν ἐνεστώτα). Ἀμίμητος εἶναι εἰς τοιαύτας ἀκριβολογίας ἡ Ἀρχαία Ἑλληνικὴ, τὴν ὁποῖαν ἀριστα κατέχει καὶ χειρίζεται ὁ Μ. Β.

605. Πρβλ. καὶ Ἐπιστ. 220, 34-35 καὶ 221, 1-15, ὅπου καὶ θαυμασιὰ αἰτιολογία (σημ. 614 καὶ 619).

606. Ἐγγραφή τὸ 375 ὡς ἀπάντησις εἰς ἰδικὴν τῶν ἐπιστολὴν πρὸς αὐτόν.

607. Εἰς τὸ καίμ. «Πρὸς τοὺς ἐν Βεροίᾳ», τὸ ὁποῖον ὁ Π Χ μεταφράζει «Πρὸς τὸν λ α ὀ ν τῆς Βεροίας». Κατ' ἀκριβείαν ἡ Ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν κληρὸν. Ἡ Β ε ρ ο ι α ἦτο πόλις τῆς Συρίας, τὴν ὁποῖαν ὁ Ξενοφῶν εἰς τὴν «Κύρου Ἀνάβασιν» ὀνομάζει «Χ α λ ο ν» (δ), σήμερον δὲ ὀνομάζεται Χ α λ έ π ι ο ν.

608. Πρβλ. Ἐπιστ. 185, 8-10, πρὸς τὸν Θεόδοτον: «Οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ τρόπος τῆς ὁμιλίας τοῖς τοσοῦτον διεξευγμένοις τῷ σώματι, ὃ δι' ἐπιστολῶν».

ἐτέρου δὲ ἀπεκτήσαμεν εἰς τὰς καρδίας μας τὴν ἀγάπην ἀπέναντί σας, χωρὶς νὰ χρειασθῶμεν (πρὸς τοῦτο) μακρὺ διάστημα χρόνου διὰ νὰ μᾶς δημιουργήσῃ τὴν οἰκειότητα. Διότι ἀπὸ τὴν ἰδίαν (ἐκείνην) διάθεσιν, ἡ ὁποία εἶναι ἀποτυπωμένη εἰς τὴν ἐπιστολὴν (σας), ἐφλέχθημεν εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς σας.

- 10 Ἄλλωστε πέραν τῶν ὧσων γράφετε, τὰ ὁποῖα εἶναι τόσον σπουδαῖα, ἐπὶ πλέον καὶ ἡ ἱκανότης τῶν ἀδελφῶν οἱ ὁποῖοι χρησιμεύουν ὡς μεσίται (μεταξύ μας) μᾶς παρουσίασε καθαρώτερον τὴν κατάστασίν σας. Διότι ὁ λίαν ἀγαπητὸς καὶ εὐλαβέστατος συμπρεσβύτερός μας Ἀκάκιος⁶⁰⁹ (μᾶς) ἐξέθεσε περισσότερα ἀπὸ ὅσα γράφετε καὶ παρουσίασεν ἐνώπιόν μας τὴν καθημερινὴν σας ἀθλήσιν καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν χάριν τῆς ὀρθῆς πίστεως κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε πολὺ μᾶς προεκάλεσε τὸν θαυμασμόν (ἀπέναντί σας). Καὶ τόσον πολὺ ἐκέντησε τὸν πόθον τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἀρετῶν σας, ὥστε προσευχόμεθα εἰς τὸν Κύριον νὰ ἔλθῃ κάποτε ἡ κατάλληλος εὐκαιρία νὰ γνωρίσωμεν τὴν κατάστασιν σας καὶ μὲ τὴν προσωπικὴν πείραν.⁶¹⁰ Διότι ἀληθῶς μᾶς ἀνέφερεν ὅχι μόνον διὰ τὴν ἰδικὴν σας ἀκρίβειαν (καὶ τελειότητα), εἰς τοὺς ὁποίους ἔχει ἀνατεθῇ ἡ ὑπηρεσία τοῦ Θυσιαστηρίου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὁμόνοιαν ὁλοῦ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως καὶ τῶν ἀξιωματῶν της τὴν ἐνάρετον διαγωγὴν⁶¹¹ καὶ τὴν ἀληθινὴν ἰδιάθεσιν πρὸς τὸν Θεόν.⁶¹² Δι' αὐτὸ⁶¹³ καὶ ἐμακακαρίσαμεν τὴν Ἐκκλησίαν ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ τοιαῦτα μέλη καὶ εὐχόμεθα νὰ σᾶς χαρισθῇ ἤδη περισσότερον ἡ πνευματικὴ γαλήνη, ὥστε, ὅσα (θαυμαστὰ ἔργα) παρουσιάσατε τώρα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀθλήσεως, νὰ ἀπολαύσετε τοὺς καρπούς των κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀναπαύσεως. Διότι εἶναι κάπως φυσικὸν ὅσα κατὰ τὸν χρόνον τῆς δοκιμασίας ὑπῆρξαν λυπηρὰ νὰ προκαλοῦν εὐχαρίστησιν εἰς ὅσους τὰ ἐνθυμοῦνται (ἀργό-

609. Ὁ πρεσβύτερος Ἀκάκιος, εἶναι διάφορον πρόσωπον τοῦ Ἀκακίου τῆς Ἐπιστ. 215, 5, καὶ προφανῶς τοῦ αἰρετικοῦ Ἀκακίου (Ἐπιστ. 251, 2, 11), ἐπισκόπου Καισαρείας Παλαιστίνης (340-366).

610. Ἡ πρώτη ἐπικοινωνία εἶναι ἡ παρούσα, ἀλλ' ἠκολούθησε καὶ ἡ ἐπομένη 221 Ἐπιστολῇ.

611. Θὰ ἦτο ἀκριβέστερον νὰ ἐλέγομεν: «ἡ εὐγένεια τῶν τρόπων», ἂν ἡ ἔκφρασις δὲν περιώριζε κάπως τὴν ἔννοιαν.

612. Πρὸς. καὶ Ἐπιστ. 222, 22-24.

613. Εἰς τὸ καίμ. «ὥστε...». Λόγω τοῦ μακροπεριόδου καὶ τοῦ ὑποταγμένου λόγου, εἰς ὀλίγας περιπτώσεις κάμνομεν τοιαύτας «νομίμους» μετατροπὰς τῆς συντάξεως - σειρᾶς, προσπαθοῦντες νὰ μὴ ἀλλοιοῦνται ποσῶς ἡ ἔννοια, ἀλλὰ καὶ τὸ «ῥος».

- τερων).
 30 'Αλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ μὴ ἀποκάμνετε, μήτε νὰ λιποψυχήτε ἐνώπιον τῶν συνεχιζομένων θασάνων. Διότι πλησίον εὐρίσκονται οἱ στέφανοι (τῆς ὑπομονῆς), πλησίον εἶναι ἡ βοήθεια τοῦ Κυρίου. Μὴ σκορπίσετε ὅσα ἔχετε κατορθώσει, μὴ ἀχρηστεύσετε τὸν κόπον (σας), ὁ ὁποῖος ἔχει διαφημισθῇ εἰς ὅλην τὴν Οἰκουμένην.⁶¹⁴
 35 'Ολιγοχρόνιοι εἶναι αἱ καταστάσεις τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καθ' ὅτι «πᾶσα σὰρξ (ἄνθρωπος) καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε, τὸ δὲ ρῆμα (λόγος) Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα».⁶¹⁵

- Προσεκολλημένοι λοιπὸν εἰς τὴν αἰωνίως μόνιμον Ἐντολὴν (τοῦ Θεοῦ) ἃς καταφρονήσωμεν τὰ ἀπατηλὰ καὶ παρερχόμενα (ὡς φαντασία). Πολλὰς Ἐκκλησίας ἐστήριξε τὸ ἱδικὸν σας παράδειγμα. Ἀνεπαισθήτως ἐθησαυρίσατε πρὸς χάριν σας πολὺν μισθὸν μὲ ὅσα⁶¹⁶ (ἔργα σας) προσειλκύσατε καὶ τοὺς ἀπειροτέρους νὰ μιμηθοῦν (καὶ ἐκδηλώσουν) τὸν αὐτὸν μὲ ἑσᾶς ζῆλον. Πλούσιος εἶναι ὁ μισθοποδότης καὶ δύναται νὰ σᾶς χαρίσῃ ἀντάξια πρὸς τοὺς ἀγῶνας σας τὰ θραδεῖα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 221 (ΣΚΑ'—CCXXI)⁶¹⁷ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΒΕΡΟΙΑΙΟΥΣ⁶¹⁸

- Σᾶς γνωρίζομεν ἤδη πρὸ πολλοῦ, λίαν ἀγαπητοὶ (ἀδελφοί), ἀπὸ τὴν ἐξακουσμένην⁶¹⁹ εὐλάβειάν σας καὶ ἀπὸ τὸν στέφανον τῆς χριστιανικῆς ὁμολογίας (σας). Ἀλλ' ἴσως κάποιος ἀπὸ σᾶς ἤθελεν εἰπεῖ: «Καὶ ποῖος τὴν μετέφερε (τὴν εἶδῃσιν τῆς ὁμολογίας μας) εἰς τὴν μακρυνὴν (πατρίδα σας);» Ὁ Ἰδιος ὁ Κύριος, ὁ Ὅποιος τοποθετεῖ τοὺς εὐσεβεῖς (λάτρευς) Του καθὼς τὸν λύχνον ἐπάνω εἰς τὸν λυχνοστάτην καὶ (τοὺς) κάμνει ὥστε νὰ φωτίζουσιν εἰς ὅλην τὴν Οἰκουμένην.⁶²⁰ Ἡ μήπως δὲν γνωστοποιεῖ συνήθως ὅσους ἀπὸ

614. Βλ. σημ. 605 καὶ 619.

615. Ἦσ. 40, 6-8. Πρβλ. καὶ Ψαλμ. 102, 15.

616. Εἰς τὸ κείμεν. «δι' ὧν». Δηλοῦται τὸ μέσον, «δι' οὗ», ὁ τρόπος, ὡς ὁποιοῖ καὶ ἡ φράσις «κατὰ τὸ λανθάνον» (ἀνεπαίσθητως).

617. Ἐγγράφη ἐπίσης τὸ 375 εἰς ἀπάντησιν ἰδικῆς τῶν ἐπιστολῆς πρὸς αὐτόν. Ἡ ἔκδοσις τοῦ II X δὲν περιλαμβάνει τὴν Ἐπιστολὴν, συνέχειαν σχεδὸν τῆς προηγουμένης.

618. Βλ. σημ. 607.

619. Βλ. σημ. 605 καὶ 614.

620. Πρβλ. Ματθ. 5, 14-16. Τὸ ὁ ρ ο ς, ἐφ' ὃ ἡ πόλις, καὶ ἡ

τοὺς ἀγωνιστὰς ἀριστεύουν τὸ βραβεῖον τῆς νίκης (των),
καθὼς καὶ τοὺς μηχανικοὺς, (ἐφευρέτας) ἢ ἐφευρέσεις τοῦ ἔρ-
γου (των); Ἄλλ' ἐὰν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτῶν καὶ τῶν πα-
ρομοίων μὲ αὐτοὺς ἀλησιμόνητος παραμένῃ ἡ μνήμη (των),
10 τοὺς εὐσεβεῖς Χριστιανοὺς (λάτρεις Του), διὰ τοὺς ὁποί-
ους ὁ Ἰδιος ὁ Κύριος λέγει: «ὅσους Μὲ δοξάζουν θὰ τοὺς
δοξάσω» (καὶ Ἐγώ),⁶²¹ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μὴ κάμῃ γνω-
στοὺς καὶ φανεροὺς εἰς ὅλους, ὥσάν νὰ ἐξήπλωνε (παντοῦ)
μαζὶ μὲ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου⁶²² τὸ χαρμόσουνον φῶς τῆς ἀ-
στραπηδόλου λαμπρότητός των;

Καὶ πάλιν λοιπὸν ἐβάλετε ἐντός μας μεγαλύτερον τὸν
πόθον ἀπεναντί σας μὲ τὸ νὰ μᾶς τιμήσετε μὲ ἐπιστολήν
15 σας, μάλιστα τοιαύτην ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν, ἐπὶ πλέον
τῶν προηγουμένων ἀγώνων σας χάριν τῆς ὀρθοδόξου πίστε-
ως, (μᾶς) παρέχετε πλουσίαν καὶ ρωμαλεωτέραν τὴν καρ-
τεροψυχίαν (σας) χάριν τῆς ἀληθινῆς πίστεως. Δι' αὐτὸ καὶ
συνευφραίνόμεθα μαζὶ σας καὶ συνευχόμεθα ὥστε ὁ Θεὸς τῶν
ὄλων, χάριν τοῦ Ὁποίου γίνεται ὁ ἀγὼν καὶ τὸ σκάμμα (τῆς
ἀθλήσεως) καὶ ἀπὸ τὸν Ὁποῖον δίδονται οἱ στέφανοι, νὰ
20 σᾶς ἐμβάλλῃ προθυμίαν, νὰ σᾶς χαρίσῃ δύναμιν ψυχῆς καὶ
νὰ φέρῃ τὸ ἔργον σας εἰς τελείαν ἐπιτυχίαν καὶ εὐαρέστησιν
ἐνώπιόν Του.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 222 (ΣΚΒ'—CCXXII)⁶²³

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΧΑΛΚΙΔΕΙΣ⁶²⁴

Ἡ αἰφνιδία παρουσία τῆς ἐπιστολῆς τῆς εὐλαβείας σας,
καθὼς εὐρισκόμεθα εἰς θλιβεράν περίστασιν, ὑπῆρξε δι' ἡμᾶς
(γεγονός) παρόμοιον πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον συμβαίνει συνή-
θως εἰς τοὺς τρέχοντας εἰς ἀγῶνα ἵππους, ὅταν ἀκριδῶς τὴν

ο ἱ. κ. ἱ. α. γίνονται ὑπὸ τοῦ Μ. Β. «Οἰκορμένη»!

621. Α' Βασ. 2, 30.

622. Ἡ εἰκὼν ὁρασιότητη. Ἰσως μεταπλάσμος τοῦ Ψαλμικοῦ στίχου:
«Ἐν τῇ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα Αὐτοῦ... Ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἐξοδος
Αὐτοῦ καὶ τὸ κατάντημα Αὐτοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ» (Ψαλμ. 18, 6-7).

623. Ἐγράφη τὸ 375 εἰς ἀπάντησιν ἐπιστολῆς τῶν Χαλκιδέων πρὸς
αὐτόν.

624. Ἡ πατρίς τούτων Χ α λ κ ι ε ς, πόλις ἐπίσης τῆς Συρίας, ἔ-
κειτο πρὸς Ν. τῆς Βιρσίας, νῦν Χαλεπίου, διό καὶ οἱ Τοῦρκοι ὀνομάζουν αὐ-
τὴν Ἑσκι Χαλέπ (Παλαιὸν Χαλέπιον). Ἄλλη εἶναι ἡ Χαλκίς τῆς Κοίλης
Συρίας, τῆς Χ α λ κ ι ὁ ο ς ὑ π ὅ Λ ἰ β α ν ο ν. Πρὸς διάκρισιν τῇ πε-
ρισχῇ τῆς πρώτης ὀνομάζεται Χ α λ κ ι ὁ ι κ ῆ, τῆς δὲ δευτέρας, Χ α λ-
κ ι ὁ η ν ῆ.

- μεσημβρίαν καὶ ἔτι μὲ τὴν ἀσυγκράτητον ἀναπνοὴν τῶν σηκῶν σκόνην ἐντὸς τοῦ ἵπποδρομίου ραντισθῇ ὀλίγον ὕδωρ εἰς τὰ στόματά τῶν.⁶²⁵ Ἀνεπνεύσαμεν δηλαδὴ (δι' αὐτῆς)
- 5 ἀπὸ τούτῃ συνεχεῖς πειρασμοὺς καὶ συγχρόνως μὲ τοὺς λόγους σας ἀφ' ἑνὸς ἐνισχύθημεν καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὴν ἐνθούμῃσιν τῶν ἰδικῶν σας ἀγῶνων ἐγίναμεν γενναϊότεροι, ὥστε νὰ ὑποφέρωμεν ἀκαμπτοὶ τὸν ἀγῶνα τὸν ὁποῖον ἀντιμετωπίζομεν.^{625α} Διότι ἡ πυρκαϊὰ ἡ ὁποία ἐξηπλώθη εἰς τὰ περισσότερα μέρη τῆς Ἀνατολῆς⁶²⁶ ἤδη ὑποδόσκει καὶ τὴν ἰδικὴν μας περιοχὴν. Ἀφοῦ δηλαδὴ κατέφλεξε ὅλα τὰ γύρω μέ-
- 10 ρη, ἐπιμόνως ἀγωνίζεται νὰ φθάσῃ καὶ εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Καππαδοκίας, τὰς ὁποίας μέχρι τώρα ἐκίνει εἰς δάκρυα ὁ καπνὸς τῶν (πυρπολουμένων) γειτόνων.⁶²⁷ Βιάζεται λοιπὸν (ἡ πυρκαϊὰ) νὰ φθάσῃ καὶ εἰς ἡμᾶς, τὴν ὁποίαν εἶθε ὁ Κύριος νὰ ἀποδιώξῃ μὲ τὴν πνοὴν τοῦ στόματός Του καὶ νὰ σθήσῃ τὴν φλόγα τῆς πονηρᾶς αὐτῆς φωτιᾶς.
- 15 Ἄλλ' ὅμως ποῖος εἶναι τόσον δειλὸς καὶ ἀνανδρὸς⁶²⁸ ἢ ἀπαράσκευος διὰ τοὺς κόπους τῆς ἀθλήσεως, ὥστε νὰ μὴ ἐνισχυθῇ εἰς τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τὰς ἰδικὰς σας προτροπὰς καὶ νὰ εὐχεται νὰ ἀνακηρυχθῇ μαζί σας νικητὴς στεφανωμένος; Διότι πρῶτοι σεῖς εἰσῆλθετε ἐντὸς τοῦ σταδίου τῆς εὐσεβείας καὶ πολλὰς δεδαίως ἀποπειράς τῶν αἰρετικῶν ἐπιθέσεων
- 20 τὰς ἀπεκρούσατε, ὑπεφέρατε ὅμως πολὺν καύσωνα ἀπὸ τὰς ταλαιπωρίας τόσον σεῖς οἱ ἐπικεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἔχει ἀνατεθῇ ἡ ὑπηρεσία τοῦ Θυσιαστηρίου, ὅσον καὶ καθεὶς ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ οἱ περισσότερον ἐξέχοντες. Διότι τοῦτο πράγματι εἰς σᾶς εἶναι ἰδιαίτερος ἀξίον θαυμασμοῦ καὶ κάθε ἐπιδοκιμασίας, ὅτι δηλαδὴ ὅλοι εἴσθε «εἰς ἐν
- 25 Κυρίῳ», οἱ μὲν προπορευόμενοι εἰς τὸ ἀγαθόν, οἱ δὲ ἀκολουθοῦντες μὲ σύμπνοίαν. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ εἴσθε ἰσχυρότεροι ἀπὸ τὴν παράταξιν τῶν ἀντιπάλων σας καὶ δὲν δίδετε εἰς

625. Π ο ῖ ῃ μ α δεδαίως εἶναι, ὅχι μόνον ἡ παραστικωτάτη αὐτὴ εἰκὼν — ἀρχὴ τῆς Ἐπιστολῆς, ἀλλ' ὁλόκληρος! Καὶ ἡ ἐν συνεχείᾳ παράστασις τῆς αἰρέσεως ὡς φοβερᾶς πυρκαϊᾶς εἶναι ζωηροτάτη.

625α. «Τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα» (Ἑβρ. 12, 1).

626. Βλ. σημ. 573, τῆς Ἀ ν α τ ο λ ῆ ς γενικῶς πλέον, ὡς συνέβαινε μὲ τὸν Ἀρειανισμόν. Εἰς τὴν Ἐπιστ. 92, 2, 1 κέξ. αἱ εἰκόνες εἶναι ἀ λ λ ε π ἄ λ λ η λ ο ι καὶ ἡ περιγραφὴ τοῦ κακοῦ τ ρ α γ ι κ ῆ: «Σχεδὸν γὰρ ἀπὸ τῶν ὄρων τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρι Θηβαΐδος τὸ τῆς αἰρέσεως κακὸν ἐπιγέμεται». «Τὰ πονηρὰ σπέρματα... ριζωθέντα διὰ δάθους... νῦν τοὺς φθοροποιούς καρποὺς ἐξεδύλασθησαν» (στ. 4-8).

627. Ὁμολογεῖ ὅτι εἰς τὴν Καππαδοκίαν οὐδὲν εἶχον ἐπιτύχει οἱ Ἀρειανοί.

628. Ἐκ παραδρομῆς προφανῶς ὁ Π Χ παραλείπει τὴν λ.

τοὺς ἀνταγωνιστάς καμμίαν λαθὴν ἀπὸ κανέν μέρος.⁶²⁹

- 30 "Ενεκα τούτου (καὶ ἡμεῖς) εὐχόμεθα νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς τὸν Βασιλέα τῶν αἰώνων νὰ διαφυλάξῃ ἅφ' ἑνὸς τὸν λαὸν εἰς τὴν ἀκεραιότητα τῆς πίστεως καὶ ἅφ' ἑτέρου νὰ διαφυλάξῃ πρὸς χάριν αὐτοῦ (τοῦ λαοῦ) τὸν κληρον ὡσάν κεφαλὴν ἀκεραίαν, ἣ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὴν κορυφὴν καὶ μόνη προνοεῖ διὰ τὰ κατώτερα μέλη τοῦ σώματος. Διότι, ὅταν οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκτελοῦν τὸ (ἐποπτικόν) ἔργον των, τόσοι αἱ (διάφοροι) ἐργασίαι τῶν χειρῶν εἶναι κανονικαί, ὅσον καὶ αἱ
- 35 κινήσεις τῶν ποδῶν εἶναι εὐκολοί, ἀλλὰ καὶ κανέν μέρος τοῦ σώματος δὲν ἐγκαταλείπεται χωρὶς τὴν ἀνάλογον πρόνοιαν.

- Σὰς παρακαλοῦμεν λοιπόν, αὐτὸ τὸ ὅποιον (ἤδη) κάμνετε καὶ⁶³⁰ (ἀσφαλῶς) θὰ ἐξακολουθήσετε νὰ κάμνετε, δηλαδὴ νὰ εἰσθε σταθερῶς συνδεδεμένοι μεταξύ σας. Καὶ σεῖς μὲν οἱ ὅποιοι ἔχετε ἀναλάβει τὴν φροντίδα τῶν ψυχῶν νὰ συγκρατῆτε καθένα ἐκ τῶν ἄλλων καὶ νὰ τοὺς περιθάλπτε
- 40 ὡσάν ἀγαπημένα τέκνα (σας), ὁ δὲ λαὸς νὰ διατηρῇ ἀπέναντί σας τὸν ὀφειλόμενον πρὸς πατέρας σεβασμὸν καὶ τὴν τιμὴν. (Καὶ τοῦτο), ὥστε μὲ τὴν εὐταξίαν τῆς Ἐκκλησίας νὰ διαφυλάσσεται ἅφ' ἑνὸς ἡ ἰσχύς σας καὶ ἡ σταθερότης τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἅφ' ἑτέρου νὰ δοξάζεται τὸ Ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ περισσεύῃ καὶ νὰ πληθύνεται τὸ ἀγαθὸν τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, ὅταν θὰ πληροφορούμεθα (δι' ἐσᾶς), νὰ εὐφραινώμεθα διὰ τὴν προκοπὴν σας κατὰ Θεόν. Καὶ ἕφ' ὅσον μὲν ἀκόμη προστασσόμεθα (ἀπὸ τὸν Θεόν) νὰ εὐρισκώμεθα σωματικῶς εἰς τὸν κόσμον αὐτόν, εἴθε καὶ νὰ σᾶς γνωρίσωμεν προσωπικῶς ἐν καιρῷ (ἐπικρατήσεως) τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ⁶³¹ (εἰς τὴν Ἐκκλησίαν). Ἐάν ὅμως ἐν τῷ μεταξύ προσταχθῶμεν νὰ ἀναχωρήσωμεν ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτήν, νὰ σᾶς ἴδωμεν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς λαμπρότητος (καὶ δόξης) τῶν Ἀγίων στεφανωμένους
- 50 μαζὶ μὲ ὄσους εὐαρεστοῦν (εἰς τὸν Θεόν) μὲ τὴν ὑπομονὴν καὶ μὲ κάθε (ἄλλην) ἐκδήλωσιν ἀγαθοεργίας.

629. Ἡ θαυμασιτὴ ἐνότης ἔχει ὡς φυσικὸν ἐπακόλουθον καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ὅλου σώματος, ἰδεῖν τὴν ὁποίαν πολλάκις καὶ κατὰ ποικίλους τρόπους ἀναπτύσσει ὁ Ἅγιος.

630. Εἰς τὸ καίμενον καὶ ἡ παράκλησις διατυπῶνται μετὰ χαρακτηριστικῆς λεπτότητος: «...ὁ ποιεῖτε καὶ ἡ ποιῆτε».

631. Ἡ «εἰρήνη» αὕτη ὄντως ἦλθε συντόμως, ὡς προείπεν ὁ Ἅγιος καὶ εἰς τοὺς Βεροιαίους (Ἐπιστ. 220, 32-33): «Ἐγγὺς γάρ οἱ στέφανοι καὶ ἐγγὺς ἡ ἀντίληψις τοῦ Κυρίου». Τὸ 378 ἀπέθανεν ὁ Ἀρειανὸς ἀτοκράτωρ Οὐάλης καὶ ἡ Εἰρήνη, γλυκεῖα, προέβαλεν εἰς τὴν Ἀνατολήν...

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 223 (ΣΚΓ'—CCXXIII)⁶³²ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΤΑΘΙΟΝ ΤΟΝ ΣΕΒΑΣΤΗΝΟΝ⁶³³

1. «Υπάρχει κατάλληλος καιρὸς νὰ σιωπᾷ κανεὶς καὶ ἄλλοτε νὰ ὁμιλῇ», ὀρίζει ὁ λόγος τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ (Σολομῶντος).⁶³⁴ Ἐπομένως λοιπὸν καὶ τώρα, ἀφοῦ πράγματι ὑπῆρξεν ἐπαρκὴς ὁ χρόνος τῆς τηρήσεως σιωπῆς (ἐκ μέρους μας),⁶³⁵ εἶναι πλέον κατάλληλος εὐκαιρία νὰ ἀνοίξωμεν τὸ στόμα, διὰ νὰ γίνῃ φανερά ἡ ἀλήθεια ὧσιν ζητημάτων ἀγνοοῦνται. Ἀλλωστε καὶ ὁ μέγας Ἰῶδ ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑπέφερε μὲ σιωπὴν τὰς συμφοράς, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἐκδηλώσῃ μὲ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν τρόπον τὴν ἀρετὴν τῆς ἀνδρείας, δηλαδὴ μὲ τὴν ἐγκαρτέρησιν εἰς τὰ πλέον ἀνυπόφορα παθήματα.⁶³⁶ Ὅταν ὁμως ἐπέρασεν ἐπαρκῆ χρόνον εἰς τὴν σιωπὴν καὶ ἀφοῦ ἐκράτησε τὸν πόνον κρυμμένον εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας του, τότε (πλέον) ἤνοιξε τὸ στόμα καὶ εἶπεν ἐκεῖνα τὰ ὅποια ὅλοι γνωρίζουν.⁶³⁷
- 10 Καὶ εἰς ἡμᾶς λοιπὸν ὑπῆρξε μέχρι τοῦ τρίτου τούτου ἔτους τῆς σιωπῆς μας ἀξιολίμητον τὸ καύχημα τοῦ Προφητάνακτος, ὁ ὁποῖος λέγει: «Ἐγὼ ὡσὰν νὰ ἦμην ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος δὲν ἀκούει καὶ δὲν ἔχει εἰς τὸ στόμα του λόγους ἀντιρρητικούς καὶ ἐλεγκτικούς» (τῶν κατηγοριῶν ἐναντίον του). Δι' αὐτὸ καὶ (μέχρι τώρα) ἐκλείσαμεν ἀσφαλῶς ἐντὸς τοῦ βάθους τῆς καρδίας μας τὴν ὁδύνην ἡ ὁποία μᾶς ἐδημιουργεῖτο ἀπὸ τὴν συκοφαντίαν (ἐναντίον μας).^{638, 639} Διότι ὁν-

632. Ἐγγραφή τὸ 375. Ἡ Ἐπιστολὴ εἰς μ ο ρ φ ῆ ν καὶ π ε ρ ι - ε χ ὁ μ ε ν ο ν, μάλιστα στοιχεῖται ἀποδοσιογραφικῶν, ἀλλὰ καὶ ἱστορικῶν, εἶναι παρομοία πρὸς ἐκεῖνας πρὸς τοὺς Ν ε ο κ ἁ τ ι ο α ρ ε ι ς (Ἐπιστ. 204, 207 καὶ 210), θὰ ἠδύνατο δὲ νὰ χαρακτηρισθῇ «μεγάλῃ», ὅχι τόσο καὶ διὰ τὴν ἱκανὴν ἔκτασιν της, ὅσον διὰ τὴν σπουδαιότητά της. Ἀλλὰ καὶ φιλολογικῶς ἡ Ἐπιστολὴ εἶναι ἀρίστη. Ἀλλωστε ἔχει μὲν τὴν μορφήν Ἐπιστολῆς, πλὴν ὁμως εἶναι περισσότερον «ἀ π ο λ ο γ ῖ α» (βλ. § 3, 50), σχεδὸν πραγματεία, πρέπει δὲ νὰ ἐσθάλῃ καὶ εἰς ἀρκετοὺς ἄλλους, ἐκτὸς τοῦ Εὐσταθίου.

633. Περὶ τοῦ Εὐσταθίου (τοῦ Φιλοσόφου, Ἐπιστ. 1) Σεβασταίας ἡ τοῦ Σεβαστηνοῦ ἔχομεν ἤδη ἱκανὰ ἀναφέρει (βλ. 1 MBA, σ. 49, σημ. 3, ὅπου ἀναφέρονται καὶ ὅλαι αἱ πρὸς αὐτὸν ἡ περὶ αὐτοῦ Ἐπιστολαί, μάλιστα αἱ 119, 125, 128, 129, 130, 138 — πᾶσαι περιέχονται εἰς 4 MBA, εἰς δὲ τὰ σχετικὰ σχόλια δίδονται ἱκαναὶ ἐξηγήσεις. Βλ. ἐπίσης Ἐπιστ. 208, σημ. 493 καὶ 508, εἰς 5 MBA, καὶ σημ. 304 παρόντος).

634. Ἐκκλ. 3, 7.

635. Τὸ 373 ἐπῆλθεν ἡ ρῆξις.

636. Ἰῶδ κεφ. 3 καὶ 6, 1 κέξ. Ὑπάρχει οἰκία λόγου-ἀντιλόγου.

637. Εἰς τὸ καίμ. ἀπλῶς «π ρ ο φ ῆ τ ο υ». Βλ. Φαλμ. 37, 15.

638.-639. Κατ' ἀκριβείαν εἶχεν ἀφράσει τὴν θλίψιν του.

- 15 τως ἡ (ὀδύνη τὴν ὁποῖαν προξενεῖ ἡ) συκοφαντία ἐξουθενώ-
νει τὸν ἄνδρα, καθὼς ἐπίσης ἡ συκοφαντία ὀδηγεῖ εἰς παρα-
φορὰν καὶ τὸν πτωχόν.⁶⁴⁰ Μολονότι⁶⁴¹ λοιπὸν τὸ κακὸν τὸ ὁ-
ποῖον προξενεῖται ἀπὸ τὴν συκοφαντίαν εἶναι τόσον μέγα,
ὥστε νὰ καταδιβάσῃ ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ἀκόμη καὶ τὸν ἤδη
τέλειον (ἄνδρα) [διότι αὐτὸ⁶⁴² ὑπονοεῖ ὁ γραφικὸς λόγος μὲ
τὴν ὀνομασίαν «ἀνήρ»], ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὸν «πτωχόν», δη-
λαδὴ ἐκείνον ὁ ὁποῖος στερεῖται (γνώσεως) τῶν μεγάλων
20 δογμάτων (τῆς πίστεως), [καθὼς φαίνεται ὅτι ἐννοεῖ καὶ ὁ
Προφήτης Ἰερεμίας (ὅταν λέγῃ): «ἴσως εἶναι (ἀπαίδευτοι)
πτωχοὶ καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἀντιλαμβάνονται καὶ δὲν προσέχουν
(τὸ κήρυγμά μου)· θὰ ἀπειθυνθῶ πρὸς τοὺς καλλιεργημέ-
νους»,⁶⁴³ «πτωχοὺς» δὲ ἐννοεῖ ὅσους στεροῦνται συνέσεως,⁶⁴⁴
οὕτω καὶ ἐδῶ προφανῶς, ὅσους δὲν εἶναι ἀκόμη κατηρτισμέ-
νοι ὡς πρὸς τὸν ἔσω ἄνθρωπον καὶ δὲν ἔχουν φθάσει εἰς τὸ
τέλειον μέτρον τῆς πνευματικῆς ἡλικίας,⁶⁴⁵ αὐτοὺς ἐννοεῖ ὁ
25 παροιμιᾱκὸς λόγος⁶⁴⁶ ὅτι παραφέρονται καὶ ταράσσονται]
παρὰ ταῦτα ὁμῶς (ἐγὼ) ἐθεώρησα καλὸν ὅτι πρέπει νὰ ἀ-
νέχωμαι μὲ σιωπὴν τὰ λυπηρὰ (αὐτὰ γεγονότα)· καὶ νὰ ἀνα-
μένω κάποιαν ἔμπρακτον ἐπανόρθωσιν (ἐκ μέρους τῶν συ-
κοφαντιῶν μου). Ἀλλωστε ἐνόμιζον ὅτι ὄχι ἀπὸ κάποιαν
κακὴν διάθεσιν, ἀλλ' ἀπὸ ἄγνοιαν τῆς ἀληθείας ἐλέχθησαν
ἐκεῖνα (τὰ συκοφαντικά) ἐναντίον μας.

640. Πρβλ. Ἐκκλ. 7, 7: «ὅτι συκοφαντία περιφέρει σ ο φ ὅ ν καὶ ἀπόλλυσι τὴν καρδίαν εὐτοτίας αὐτοῦ».

641. Εἰς τὸ καίμ. «Ε ἰ ο ὅ ν», ὡς ἐνδοτικόν-παραχωρητικόν, κατὰ παράλειψιν τοῦ «καί», ὡς νομίζομεν. Ἡ παραχωρητικὴ πρότασις ὅμως, λό-
γῃ παρενθετικῶν προτάσεων, εἶναι μακροτάτη καὶ φ α ι ν ο μ ε ν ι κ ῶ ς
ἄ σ α φ ῆ ς. Οἱ Βενεδικτῖνοι, Deferrari καὶ Π Χ χωρίζουν-παρενθέτουν
ὁρθῶς.

642. Ἐπειδὴ, ὡς εἵπομεν, π α ρ ε ν θ ἔ σ ε ι ς ὑπάρχουν καὶ εἰς
τὸ καίμενον, πρὸς διαστολὴν ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας χρησιμοποιούμεν διὰ τὰς
παρενθέσεις τοῦ καίμενου ἀγκύλας [...] εἰς τὴν μετάφρασιν.

643. Ἰερεμ. 5, 4-5: «ἴσως πτωχοὶ εἰσι, διότι οὐκ ἐδυνάσθησαν (ἐβρ.
ἐδιδάχθησαν), ὅτι οὐκ ἔγνωσαν ὁδὸν Κυρίου καὶ κρίσιν Θεοῦ πορεύεσθαι πρὸς
τοὺς ἄ θ ρ ὀ ὅ ς καὶ λαλήσω αὐτοῖς». Ἀντὶ τῆς γραφῆς τῶν Ο' «ἀδρόους»
(=ὄρσιμους) ὑπάρχει καὶ ἡ γραφή «ἄνδρας».

644. Οἱ Ο' ἔχουν «κρίσιν».

645. Πρβλ. Ἐφεσ. 4, 13: «...μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν
ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἃ ν θ ρ α
τ ἔ λ ε ι ο ν, εἰς μ ἔ τ ρ ο ν ἡ λ ι κ ι ἄ ς τοῦ πληρώματος τοῦ Χρι-
στοῦ».

646. Τὸ χωρίον, ὡς εἶδομεν, δὲν ἀνήκει εἰς τὰς Παροιμίας, ἀλλ' εἰς
τὸν Ἐκκλησιαστήν, ἔργα ἀμφότερα τοῦ Σολομῶντος. Ἡ λ. «παροιμία» λοι-
πὸν τοῦ καίμενου δηλοῖ γενικῶς π α ρ ο ι μ ι ῶ ὅ θ η λ ὅ γ ο ν, σ ο φ ὅ ν.

- 30 "Ἦδη⁶⁴⁷ ὁμως βλέπω ὅτι ἡ ἐχθρότης προχωρεῖ (καὶ αὐ-
ξάνεται) μαζί μὲ τὸν χρόνον καὶ ὅτι δὲν μεταμελοῦνται⁶⁴⁸ δι'
30 ὅσα ἐξ ἀρχῆς ἔχουν λεχθῇ (ἀπὸ αὐτοὺς ἐναντίον μας). Καί
(βλέπω) ὄχι μόνον νὰ μὴ λαμβάνουν κάποια φροντίδα πῶς
θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διορθώσουν τὰ περασμένα, ἀλλ' ἀντιθέ-
τως νὰ συνεχίζουν καὶ ἐπαυξάνουν καὶ νὰ παραμένουν σταθε-
ροὶ εἰς τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον ἔθεσαν, νὰ μηχανεύ-
ωνται δηλαδὴ πῶς νὰ βλάψουν τὴν ζωὴν καὶ νὰ σπιλώσουν
τὴν ὑπόληψίν μας μεταξύ τῶν ἀδελφῶν. (Δι' αὐτὸ) δὲν μοῦ
φαίνεται πλέον ὅτι εἶναι ὀρθὸν (καὶ ἀκίνδυνον) νὰ ἐξακολου-
35 θῶ νὰ σιωπῶ. Μάλιστα μοῦ ἤλθεν εἰς τὸν νοῦν ὁ λόγος τοῦ
Προφήτου Ἡσαΐου, ὁ ὁποῖος λέγει: «Ἐσιώπησα (μέχρι τοῦ-
δε). Μήπως ἄρα γε πάντοτε θὰ σιωπῶ καὶ θὰ σὰς ἀνέχωμαι;
Ἐπέμεινα ὅπως ἡ ἐπίτοκος γυνή».⁶⁴⁹

- Ἀλλ' εἴθε (πλέον) καὶ ἡμεῖς νὰ ἀπολαύσωμεν τὸν μι-
σθὸν διὰ τὴν σιωπὴν μας ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ ἀποκτή-
σωμεν κάποια δύναμιν (ἀντιρρητικὴν καὶ) ἐλεγκτικὴν,⁶⁵⁰ ὥ-
στε, ἀφοῦ ἀποδείξωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀθῶους, νὰ ξηρά-
40 νωμεν⁶⁵¹ τὸν πικρὸν τοῦτον χεῖμαρρον τῆς ψευδολογίας, ἡ ὁ-
ποία ἐπλημμύρισεν ἐναντίον μας, διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ εἴπω-
μεν καὶ ἡμεῖς: «ἡ ζωὴ μας θὰ κατεποντίζετο ἀπὸ (ὀρμητι-
κὸν) χεῖμαρρον», καθὼς καὶ τό: «ἐάν δὲν ἦτο μαζί μας ὁ Κύ-
ριος, ὅταν ἐξηγέρθησαν (ἐχθροὶ) ἄνθρωποι ἐναντίον μας ἀ-
σφαλῶς ζωντανούς θὰ μᾶς εἶχον καταπνίγει, ἀσφαλῶς τὸ ὕδωρ
45 (τῆς ψευδολογίας των) θὰ μᾶς κατεποντίζεν».⁶⁵²

2.⁶³⁵ Ἐγὼ λοιπὸν ἐδαπάνησα πολὺν χρόνον εἰς τὴν μαται-
ότητα καὶ κατέστρεψα ὅλην σχεδὸν τὴν νεανικὴν μου ἡλικίαν

647. Εἰς τὸ κεῖμ. «ἐ π ε ι ὅ η», τὸ ὁποῖον ἀποδίδομεν διὰ τοῦ «ἦδη»
χάριν τῆς παρατάξεως, διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν μακρὰν περίοδον.

648. Καίτοι ἡ Ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἑδοτάθιον, ὁμιλεῖ ὁ
Μ. Β. εἰς γ' π λ η θ υ ν τ ι κ ὸ ν πρόσωπον γενικῶς περὶ τῶν κατηγό-
ρων του, ἐνθ' θὰ ἀδικαιολογεῖτο τοῦλάχιστον ὁ πληθυντικὸν ἀντὶ τοῦ ἀνα-
μενομένου ὁ ἐνικοῦ, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῖ βεβαίως, ἀλλὰ περιωρισμένως.

649. Ἦσ. 42, 14.

650. Βλ. σημ. 642. Ὁ Π Χ ἐν προκειμένῳ μεταφράζει ἐλευθέρως.

651. Ἡ συνέχεια τοῦ ἀνωτέρου χωρίου: «...ἐκοτήσω καὶ ἔ η ρ α ν ὼ
ἄμα» (=θὰ σὰς φέρω εἰς ἑκστάσιν καὶ συγχρόνως θὰ σὰς ξηράνω», δηλαδὴ
ἐρημώσω).

652. Ψαλμ. 123, στ. 5 καὶ 2-4. Ἐπίτηδες ὁ Μ. Β. προέταξε τὴν
ἀπόδοσιν τοῦ ὑποθετικοῦ λόγου, ἥτο γεγονὸς βέβαιον.

653. Ἡ παροῦσα § 2, ὡς καὶ ἡ ἐπομένη § 3, εἶναι οὐσιαστικώτατον
ὄντως αὐτοβιογραφικὸν τμήμα τῆς Ἐπιστολῆς καὶ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀπόφασιν
τοῦ Μ. Β. νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν μοναχικὸν δῖον, ἀλλὰ καὶ τὴν πραγματοποιή-
σιν τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς. Εἰς τοῦτο εἶχε παῖξει ἐπὶ τοῦ Μ. Β. σπουδαῖον,
ἂν μὴ σπουδαιότατον, ρόλον καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ φίλου του «φιλοσόφου»
(=ἀσκητοῦ) Ἑδοτάθιου.

εἰς τὴν ματαιοπονίαν τὴν ὁποῖαν ἔτρεφον μὲ τὴν ἀσχολίαν μου εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν μαθημάτων τῆς (θύραθεν) σοφίας, τὴν ὁποῖαν ἐμώρανεν ὁ Θεός.⁶⁵⁴ Ἄλλ' ὅταν κάποτε, ὡσάν νὰ ἐξηγέρθην ἀπὸ θαθύν ὕπνον, ἔστρεψα τὰ βλέμματά μου εἰς τὸ θαυμαστὸν φῶς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀντελήφθην καλῶς τὴν ἀχρηστίαν τῆς σοφίας τῶν ἀρχόντων τοῦ παρόντος αἰῶνος, οἱ ὁποῖοι παρέρχονται,⁶⁵⁵ ἀφοῦ πολὺ ἐθρήνησα τὴν ἔλεεινήν μου ζωὴν, ἐπεθύμουν καὶ προσηυχόμην⁶⁵⁶ νὰ μοῦ δοθῇ μία χειραγωγία, διὰ νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν γνῶσιν τῶν δογμάτων τῆς εὐσεβείας. Καὶ δεδαίως πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἐφρόντισα νὰ διορθώσω κάπως τὸν χαρακτῆρα μου, ὁ ὁποῖος εἶχε διαστραφῇ ἀπὸ τὴν μακροχρόνιον συναναστροφὴν μὲ ἀνθρώπους φαύλους.⁶⁵⁷

Κατόπιν τούτου λοιπόν, ἀφοῦ ἀνέγνωσα τὸ Εὐαγγέλιον καὶ εἶδον ἐκεῖ ὅτι εἶναι μέγιστον μέσον τελειότητος ἡ πώλησις τῶν ὑπαρχόντων καὶ ἡ μετάδοσις των εἰς τοὺς πτωχοὺς ἀδελφούς,⁶⁵⁸ ἀλλὰ καὶ γενικῶς τὸ νὰ διάγῃ κανεὶς μὲ ἀμεριμνίαν διὰ τὴν ζωὴν αὐτὴν καὶ νὰ μὴ ἐλκύεται ἡ ψυχὴ του ἀπὸ οἰανδήποτε συμπάθειαν πρὸς τὰ ἐπίγεια (ἀγαθά), ἐπεθύμουν καὶ προσηυχόμην νὰ εὕρω κάποιον ἀδελφόν ὁ ὁποῖος νὰ ἔχη ἐκλέξει αὐτὴν τὴν ὁδὸν εἰς τὸν βίον του, ὥστε νὰ διέλθω μαζί του τὴν ἐπικίνδυνον τρικυμίαν τῆς παρούσης ζωῆς.

20 Καὶ πράγματι εὗρον πολλοὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν⁶⁵⁹ ἀλλὰ καὶ πολλοὺς εἰς τὴν ὑπόλοιπον Αἴγυπτον, καθὼς καὶ ἄλλους εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν. Τούτων ἐθαύμαζον ἀφ' ἐνὸς τὴν ἐγκράτειαν εἰς τὴν τροφήν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐθαύμαζον τὴν καρτερικότητα εἰς τοὺς κόπους. Ἐξ ἄλλου ἔμεινα κατὰπληκτος διὰ τὴν ἔντασιν καὶ ἀντοχὴν εἰς τὰς προσευχάς, καθὼς καὶ διὰ τὸ πῶς ἡδύναντο νὰ κυριαρχοῦν εἰς τὸν ὕπνον, χωρὶς καθόλου νὰ κάμπτονται ἀπὸ καμμίαν φυσικὴν ἀνάγκην. (Τούναντίον)

654. Πρὸλ. Α' Κορ. 1, 20: «Οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου».

655. Α' Κορ. 2, 6: «Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ αὐτοῦ τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων».

656. Εἰς τὸ κείμενον, ἐνταῦθα καὶ κατωτέρω, μονολεκτικῶς: «ἠρόχόμην».

657. Ἐννοεῖ ὅτι ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐ θ ν ι κ ῶ ν εἰς τὰς διαφόρους σχολάς.

658. Βλ. Λουκ. 18, 22, περὶ τοῦ πλουτοῦ νεανίσκου. Ὡς γνωστόν, ἡ περικοπὴ αὕτη ἐπέδρασεν ἀποφασιστικῶς καὶ εἰς τὸν Μ. Ἀντώνιον νὰ ἐφαρμόσῃ ταύτην κατὰ γράμμα καὶ νὰ γίνῃ ἀναχωρητής.

659. Περὶ τῆς Μοναστικῆς περιουσίας τοῦ Μ. Β. 6λ. καὶ 1 ΜΒΑ, Εἰσαγωγή, σ. 24 καὶ Ἐπιστ. 1.

πάντοτε διетήρουν ύψηλόν και άδούλωτον τό φρόνημα τής ψυχής τόσον εις τήν πείναν και τήν δίψαν, όσον και εις τό ψύχος και τήν γυμνότητα.⁶⁶⁰ Καθόλου δέν προσείχον τό σώμα μήτε κατεδέχοντο νά άφιερώσουν χάριν αύτοϋ κάποιαν φροντίδα, άλλ' ώσαν νά έζων εις ξένον σώμα έδειξαν έμπράκτως
 30 τί σημαίνει νά διάγη κανείς επί γής ως διαβατικός⁶⁶¹ και τί νά έχη ως μόνιμον πατρίδα του τόν ούρανόν.⁶⁶² Αύτά τα σπουδαία άφου έθαύμασα και έμακάρισα τήν ζώην των ανώρων αυτών, διότι αποδεικνύουν έμπράκτως ότι έχουν έν-
 35 σαρκώσει (και φέρουν συνεχώς) εις τό σώμα των τόν θάνατον του 'Ιησοϋ,⁶⁶³ έπεθύμουν και προσηυχόμην και έγώ ό 'Ιδιος, όσον μου είναι δυνατόν, νά γίνω μιμητής των ανδρών αυτών.

3. "Ενεκα τούτου λοιπόν, όταν παρετήρησα ότι μερικοί εις τήν πατρίδα (μου) προσπαθοϋν νά μιμηθοϋν όσα εκείνοι έπραττον, ένόμισα ότι εύρον κάποιαν βοήθειαν διά (νά έπι-
 5 τύχω) τήν σωτηρίαν μου, καθ' ότι έθεώρουν (άληθην) έκδηλώσιν των άφανών (διαθέσεων) όσα φαίνονται.⁶⁶⁴ 'Αλλ' έπειδή θεθαίως είναι άγνωστά όσα κρύπτονται έντός του καθενός
 10 μας, ένόμιζον ότι είναι έπαρκείς έκδηλώσεις τής ταπεινοφροσύνης τό ταπεινόν ένδυμα και μου ήτο αρκετή διαβεβαίωσις τό χονδρόν έξώρασον και ή ζώνη και τά ύποδήματα από άκατέργαστον δέρμα. Και παρ' όλον ότι πολλοί προσεπάθουν νά με απομακρύνουν από τήν συναναστροφήν μαζί με αυτούς (τούς άσκητάς), δέν έδεχόμην (τάς συμβολάς των), διότι
 15 έδλεπον ότι (οί άσκηταί) οϋτοι προσείμουν άντι τής ζωής των απολαύσεων τήν ζώην τής έγκαρτερήσεως (και ύπομονής) και χάρις εις τήν παράξενον και έκτακτον ζωήν των ή-
 10 μην προσκεκολλημένος με πολύν ζήλον εις αυτούς. Δι' αυτό και δέν έδεχόμην τάς κατηγορίας (έναντίον των) ως πρός τά δόγματα (τής πίστεως), αν και πολλοί με διεβεβαίωνον ότι δέν έχουν όρθόδοξα φρονήματα περί του Θεοϋ, άλλ' ότι ύπῆρξαν μαθηταί του άρχηγού τής έπικρατούσης τώρα αίρέ-
 15 σεως⁶⁶⁵ και διαδίδουν παντοϋ κρυφίως τάς διδασκαλίας του. (Πλήν όμως έγώ), έπειδή οϋδέποτε είχον ακούσει ό 'Ιδιος τοι-

660. Πρβλ. Β' Κορ. 11, 27.

661. Πρβλ. Α' Πέτρ. 2, 11.

662. Φιλιπ. 3, 20.

663. Β' Κορ. 4, 10.

664. Πρβλ. 'Αριστοτ., 'Ηθικ. Νικομ., 2, 2, 6: «Δει γάρ υπέρ των άφανών τοις φανεροις μαρτυρίαις χρῆσθαι».

665. Δηλαδή του 'Αρείου, του όποιου ή αίρεσις είχεν «άναπτυχθή» και είχε γίνει πολυκέφαλον τέρας αίρέσεων.

αύτας διδασκαλίας, ἐνόμιζον ὡς συκοφάντας δσους ἀνέφερον περὶ αὐτῶν.⁶⁶⁶

- Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐκλήθημεν εἰς τὸ ἔργον τῆς διακυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας.⁶⁶⁷ Καὶ περὶ μὲν ἐκείνων οἱ ὅποιοι μᾶς προσεφέρθησαν ὡς παραμονευταὶ καὶ κατάσκοποι τοῦ θείου μας μετὰ τὸ πρόσχημα τάχα δοθηθείας καὶ ἐξ ἀγάπης ἐπικοινωνίας,⁶⁶⁸ θὰ ἐξακολουθήσω νὰ σιωπῶ, διὰ νὰ μὴ φανῶ ἢ ὅτι κατηγορῶ τὸν ἑαυτὸν μου μετὰ τὸ νὰ λέγω ἀπίστευτα πράγματα ἢ, ἐφ' ὅσον θὰ ἐγινόμην πιστευτός, ὅτι προκαλῶ εἰς δσους με πιστεύουν αἰτίαν διὰ νὰ γίνουν μισάνθρωποι.⁶⁶⁹ Αὐτὸ μάλιστα παρ' ὀλίγον νὰ συμβῇ εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον, ἐάν δὲν με προσελάμβανεν ἐγκαίρως ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ. Διότι παρ' ὀλίγον νὰ καταντήσω νὰ βλέπω δλους ἀνεξαίρετους (τοὺς ἀνθρώπους) με ὑποψίαν καὶ νὰ νομίζω ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε εἰς κανένα τὸ ἀξιόπιστον, καθ' ὅτι ἀπὸ τὰς δολίους ἐνεργείας (των εἰς δάρος μου) ἤμην τραυματισμένος εἰς τὴν ψυχὴν.

666. Ὁ Εὐδοτάθιος καὶ οἱ ὁπαδοὶ του εἶχον ἐκτραπή καὶ πλανηθῇ τὸσον εἰς πρακτικὰ ζητήματα (ἀσκητικαὶ ὑπερβολαί, περιφρόνησις τοῦ γάμου, ἀνδρική ἐνδομασία τῶν γυναικῶν, κουρά τῆς κόμης κ.λ.), ὅσον καὶ εἰς ζητήματα πίστεως, φρονούντας ἄλλοτε σαβελλιανικῶς καὶ ἄλλοτε ἀρειανικῶς. Διὰ τὰς πρώτας ἰδέας των εἰς ζητήματα ἀσκήσεως καταδικάσθησαν οἱ Ἀσκηταὶ οὗτοι μετὰ τοῦ Εὐδοταθίου ὑπὸ τῆς ἐν Γάγγρα τῆς Παφλαγονίας Συνόδου (τὸ 343 ἢ πάντως πρὸ τοῦ 370). Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Εὐδοτάθιος τοῦλάχιστον ὑπεκρίθη πειθαρχίαν, ἂν ὄντως ἡ καταδίκη ἔγινε τὸ 343, διότι πρὸ τοῦ 360 φέρεται ὡς ἐπίσκοπος Σεδαοτείας, μετὰ τούτου δὲ ὁ Μ. Β. διετήρησε φιλίαν μέχρι τοῦ 373. Τὸ ὅτι δὲ ὁ Μ. Β. δὲν ἐπηρεάσθη ἀπὸ θεωρουμένων ὑπ' αὐτοῦ ὡς κατηγορίας κατὰ τοῦ Εὐδοταθίου καὶ τῶν ὁπαδῶν του, ὡς ὁ Ἰδιος λέγει, ὠφελεῖται εἰς τὸν θαυμασμόν του διὰ τὴν ἀσθηρότητα των κατὰ τὰ πρώτα δήματα τῆς ἰδικῆς του ἀσκητικῆς ζωῆς, ἂν καὶ ἀπλῶς ἐσχετιζέτο, χωρὶς καὶ νὰ μένη συνεχῶς μαζὶ των, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὸ ὅτι δὲν ἤκουσαν ὁ Ἰδιος καὶ αἰρετικὸν οὐδ' ἐφ' ἀνταίχιστον τοῦτο, λόγῳ τῆς ἰδικῆς του ἀκεραιότητος, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑποκρίσεώς των.

667. Τὸ 370, ὅτε ἀχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας, ἂν καὶ ἡ γετικὸν ρόλον εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μάλιστα εἰς τὸν ἀντιαρειανικὸν ἀγῶνα ἐπαιξεν ἀπὸ ἐνωρίτερον (βλ. σημ. 682).

668. Οἱ περὶ τὸν Εὐδοτάθιον περισσότερον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν πολλῶν ἐχθρῶν του καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἀτάρβιος Νεοκαισαρείας (βλ. Ἐπιστ. 204, 207 καὶ 210).

669. Δὲν θὰ ἐγίνετο πιστευτός καὶ ἄρα θὰ ἐθεωρεῖτο συκοφάντης, διότι ὁ Εὐδοτάθιος καὶ οἱ ὁπαδοὶ του, λόγῳ τοῦ ἀσκητισμοῦ των, ἐθεωροῦντο «ἀξιόπιστα πρόσωπα», ὡς λέγει ὁ Μ. Β. τὸσον ἐν συνεχείᾳ (§ 5, 15-16), ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐπομένῃν Ἐπιστ. 224, § 1, 26. Ἐάν ἐξ ἄλλου ἐγίνετο πιστευτός, ὅσοι τὸν ἐπίστευον θὰ ἐκανδαλίζοντο τὸσον ἀπὸ τὸ κακὸν παράδειγμα τῶν περὶ τὸν Εὐδοτάθιον, ὅσοι θὰ ἐγίνοντο (ὅχι ἀπλῶς καχύποπτοι, ὡς ἐκινδύνευσε νὰ γίνῃ ὁ Ἰδιος ὁ Μ. Β., καθὼς λέγει ἐν συνεχείᾳ, ἀλλὰ) μετὰ τὸ αὐτὸ πρὸς τὸν ἀποστρεφόμενον πλέον ὅχι ἴσως μόνον τοὺς συκοφάντας, ἀλλὰ τοὺς πάντας!

- Παρά ταῦτα ὅμως μέχρις ἑνὸς ὠρισμένου χρόνου ἐνομι-
ζετο (ἀπὸ πολλοῦς) ὅτι ὑπῆρχεν εἰς ἡμᾶς κάποια στάσις φι-
λική ἀπέναντί των. Μάλιστα μᾶς ἔγιναν (ὑπὸ τῶν Ὁρθόδο-
ξων) καὶ αἰτιάσεις (καὶ προσβολαί) ⁶⁷⁰ περὶ (πεπλανημένων)
δογμάτων μίαν καὶ δύο φορές, ἀλλ' εὐρέθημεν ὅτι δὲν ἔχο-
μεν διαφορὰς (πρὸς αὐτοὺς), καθ' ὅτι συνεφωνήσαμεν. Οὕ-
τως πράγματι εὐρίσκον ἡμᾶς, δηλαδὴ νὰ ὁμολογῶμεν τοὺς
30 ἰδίους λόγους περὶ τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεόν, τοὺς ὁποίους
καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς μας εἶχον ἀκούσει ἀπὸ ἡμᾶς.
Διότι, ἂν καὶ τὰ λοιπὰ (ζητήματα τοῦ θείου μας) εἶναι ἀ-
διορθήρητα, ὅμως δι' αὐτὸ καὶ μόνον τοῦλάχιστον τολμῶ
νὰ «καυχῶμαι ἐν Κυρίῳ», ⁶⁷¹ ὅτι δηλαδὴ οὐδέποτε εἶχον πε-
πλανημένα φρονήματα περὶ τοῦ Θεοῦ ἢ, ἐνῶ προηγουμένως
ἔφρόνουν ἄλλα, ⁶⁷² μετὰ ταῦτα ἥλλαξα γνώμην. Ἀντιθέτως,
35 ἐκείνην τὴν ἀντίληψιν περὶ τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν παρέλα-
βον κατὰ τὴν παιδικήν μου ἡλικίαν ἀπὸ τὴν μακαρίτισσαν
τὴν μητέρα μου καὶ τὴν μάμμην μου Μακρίναν, τὴν ἰδίαν
αὐξηθεῖσαν ἐν τῷ μεταξύ διετήρησα ἐντός μου (πάντοτε).
Δὲν ἐδιδάχθην δηλαδὴ διαφορετικὰ (νεώτερα) ἀπὸ ἐκεῖνα
(τὰ παλαιότερα) καθὼς συνεπληρώθη (καὶ ὠρίμασεν) ὁ
νοῦς μου, ἀλλ' ἐκεῖνας τὰς ἀρχὰς (τῆς πίστεως), αἱ ὁποῖαι
μοῦ παρεδόθησαν ἀπὸ αὐτάς, (ἀπλῶς) τὰς ἐτελειοποίη-
σα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὁ σπόρος, ⁶⁷³ ὁ ὁποῖος αὐξάνεται,

670. Εἰς πανήγυριν δηλαδὴ ἐπὶ τῇ μνήμῃ Μαρτύρων εἰς Νικόπολιν ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς Θεόδοτος καὶ ἄλλοι ἐπίσκοποι, ἐνῶ προσεκάλεσαν τὸν Μ. Β., τὸν κατηγόρησαν καὶ ἀμφέβαλλον περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς πίστεώς του, διότι ἐπεκοινώνησε μετὰ τοῦ Εὐσταθίου. Ἐγιναν τότε πολλοὶ συζητήσεις καὶ μὲ τὰς δύο πλευράς· ἀλλὰ τελικῶς οἱ περὶ τὸν Θεόδοτον, παρ' ὅτι ὁ Εὐστάθιος ὑπέγραψε τὴν ὀρθόδοξον «ὁμολογίαν πίστεως» τῆς Ἐπιστ. 125, διετήρησαν τὰς ἐπιφυλάξεις των, διὰ νὰ δικαιωθοῦν τελικῶς, ὥς γράφει ὁ Μ. Β. εἰς τὰς Ἐπιστ. 128, 129 καὶ μάλιστα τὴν 130. Ἐνῶ δηλαδὴ ἀρχικῶς συνεφωνήσαν, ἐν συνεχείᾳ οὔτε εἰς συμπροσευχὴν οὔτε εἰς τὴν πανήγυριν ἐδέχθησαν τὸν Μ. Β.! (βλ. 4 MBA, σ. 41 κἄξ.). Ἡ ἀμφιβολία ὅμως ἀφεώρα πλέον εἰς τὸν Εὐστάθιον.

671. Πρὸς Β' Κορ. 11, 21 καὶ Α' Κορ. 1, 31.

672. Πρὸς Φιλίπ. 3, 15: «καὶ εἰ τι ἐτέρως φρονεῖτε...».

673. Τὸ παράδειγμα τοῦ Μ. Β. εἶναι ἐπιτυχέστατον καὶ ἐκφραστικώτα-
τον. Δὲν ἀντιδιατέλλεται δηλαδὴ ἐθῶς τὸ γένος (φύσις) πρὸς
τὸ εἶδος (μορφὴν), ὥστε νὰ ἔχωμεν ἔστω πολυμορφί-
αν καὶ ποικιλίαν εἰδῶν-μορφῶν. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ γέ-
νος-φύσις, παραδοθέν ὡς ἐν σπέρμα-εἶδος-μορ-
φῇ, ἀπλῶς αὐξάνεται καὶ ἀποκτᾷ ἀνάλογον μέγεθος. Καὶ
τὰ χαρακτηριστικὰ λοιπὸν τῆς «μορφῆς» παρα-
μένουν τὰ αὐτά, χωρὶς «μεταβολὴν ἐκ τοῦ χείρονος», ἔστω, «πρὸς
τὸ βέλτιον», ὥς θὰ εἴπῃ κατωτέρω (§ 5, 21-22). Γίνεται ἀπλῶς «οὐ μ-
π λήρωσις» — αὐξήσις — τοῦ ἐλλείποντος κατὰ τὴν προσθήκην τῆς

- 40 γίνεται μὲν ἀπὸ μικρὸς μεγαλύτερος, παραμένει ὁμως αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὁ ἴδιος, χωρὶς νὰ μεταβάλλεται ὡς πρὸς τὸ γένος (καὶ τὴν φύσιν του), ἀλλ' (ἀπλῶς) τελειοποιεῖται ὡς πρὸς τὴ μέγεθός (του), παρομοίως διαπιστώνω ὅτι καὶ εἰς ἐμὲ ἡ ἰδία διδασκαλία (περὶ πίστεως) ἔχει αὐξηθῇ (καὶ ἀναπτυχθῇ ἀπλῶς) μὲ τὴν πρόοδον (τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ νοῦ μου), [ἀλλὰ χωρὶς καθόλου εἰς τὴν θέσιν ἐκείνου τοῦ ὁποῖον ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς νὰ ἔχη γίνει αὐτὸ τὸ ὁποῖον ὑπάρχει τώρα (ὡς κάτι νέον καὶ διάφορον)].

- Συνεπῶς ἄς ἐξετάζουν πρῶτον τὴν συνειδήσιν των, ἃς σκέπτινται, ἔπειτα τὸ Δικαστήριον τοῦ Χριστοῦ (καὶ τότε
45 ἃς εἴπουν) ἐὰν κάποτε ἤκουσαν ἀπὸ ἡμᾶς κάτι διαφορετικὸν ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὁποῖον τώρα λέγωμεν, αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἤδη μᾶς ἔχουν διατυμπανίσει (παντοῦ) μὲ τὴν κατηγορίαν τῆς κακοδοξίας⁶⁷⁴ καὶ οἱ ὁποῖοι μὲ τὰς ὑβριστικὰς ἐπιστολάς τὰς ὁποίας ἔγραψαν ἐναντίον μας ἔχουν καταταρράξει τὰ ὦτα ὀλων. Καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον καὶ ἡμεῖς ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κάμωμεν αὐτὴν τὴν ἀπολογίαν.⁶⁷⁵

4. Κατηγοροῦμεθα λοιπὸν διὰ βλασφημίαν (αἰρετικὴν) κατὰ τοῦ Θεοῦ (ἀλλ') ὀχι ἐπὶ τῇ θάσει κάποιου συγγράμματος τὸ ὁποῖον ἐκυκλοφορήσαμεν ἢ ἐπὶ τῷ θάσει ὅσων ἀγράφως ἐκηρύξαμεν προφορικῶς καὶ πάντοτε δημοσίως εἰς τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ διεκηρύξαμεν.⁶⁷⁶ Ἀλλ' οὔτε καὶ κάποιος μάρτυς εὐρέθη, ὁ ὁποῖος νὰ λέγῃ ὅτι ἔχει ἀκούσει ἀπὸ ἡμᾶς κάτι ἀσεβές, τὸ ὁποῖον ἀνεφέραμεν κατ' ἰδίαν (καὶ κρυφίως). Ἀρά γε λοιπὸν ἐπὶ τῇ θάσει ποίου ἀποδεικτικοῦ
5 μέσου κρινόμεθα, ἐφ' ὅσον οὔτε ἔχομεν συγγράφει ἀσεβῶς οὔτε κηρύξει ἐπιβληθῶς οὔτε εἰς τὰς (ἰδιαιτέρας) κατ' οἶκον συζητήσεις διαστρέφομεν ὅσους μᾶς συναντοῦν; Ἀλλ'

γνώσεως» (Ἐ. ἁ., στ. 22 - 23).

Τοῦτο ὠραιότατα παρέστησεν ὁ M. B. εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἐπισκόπου Νεοκαισαρείας Μουσωνίου (βλ. Ἐπιστ. 28, 1, 16 - 31): «Εἰς τὸ πρόσωπόν του, λέγει, ἀπεικόνιζε τὴν παλαιὰν μορφήν τῆς Ἐκκλησίας..., ὥστε ὅσοι τὸν συναναστράφησαν νὰ ἔχουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι συναναστράφησαν τοὺς ὡς ψευστῆρας διαλάμπαντας (ἱεράρχας) πρὸ διακοσίων καὶ πλέον ἐτών»! (B¹ M^BA, σ. 52 καὶ σημ. 25).

674. Ἐπὶ Πνευματομαχίᾳ καὶ Σαβελλιανισμῷ (βλ. σημ. 98), ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ, διότι βῆθ' ἐν πίστει ὅτι καὶ ὁ Ἀπολινάριος (βλ. σημ. 677), ὁ ὁποῖος παρίσταται ὡς παρχλήσια πρὸς τὸν Σαβέλλιον διδάσκων, ἀδίκως ὁμῶς.

675. Βλ. σημ. 632.

676. Πρὸς τὸν Κυρίου: «Ἐγὼ παρρησίᾳ ἐλάλησα τῷ κόσμῳ· ἐγὼ πάντοτε ἐδίδαξα ἐν συναγωγῇ καὶ ἐν κρυπτῇ ἐλάλησα οὐθέν» (Ἰωάν. 18, 20).

10 ιδού «ἡ πρόσφατος τραγωδία!». «Ὁ τάδε, λέγει, εἰς τὴν Συρίαν ἔγραψε κάτι ἀπόψεις αἱ ὁποῖαι φαίνονται ὄχι ὀρθόδοξοι, εἰς αὐτὸν ὅμως σὺ ἔγραψες ἐπιστολὴν πρὸ εἴκοσι καὶ πλέον ἐτῶν. Συνεπῶς σὺ ἔχεις ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν⁶⁷⁷ καὶ αἱ κατηγορίαι ἐναντίον ἐκείνου πρέπει νὰ γίνουν καὶ ἰδικαί σου».

15 Ἄλλὰ, ἄνθρωπε φίλε τῆς ἀληθείας, ὁ ὁποῖος ἔχεις διδαχθῇ ὅτι τὸ ψεῦδος εἶναι γέννημα τοῦ Διαβόλου, πῶς ἐπείσθης ὅτι εἶναι ἰδική μου ἐκείνη ἡ ἐπιστολή; Διότι δὲν μοῦ ἀπέστειλες ἐπιστολὴν (σχετικῶς) οὔτε μὲ ἠρώτησες οὔτε ἔμαθες ἀπὸ ἐμέ, ὁ ὁποῖος δύναμαι νὰ σοῦ εἰπω ποῖα εἶναι 15 ἡ ἀλήθεια. Ἄλλὰ καὶ ἐὰν ἡ ἐπιστολή εἶναι ἰδική μου, ἀπὸ ποῦ ἀποδεικνύεται ὅτι αὐτὸ ἐδῶ τὸ σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον τῶρα περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας σου, εἶναι σύγχρονον μὲ τὴν ἰδικήν μου ἐπιστολήν; Ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος σοῦ εἶπεν ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐγράφη πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν; Ἐξ 20 ἄλλου ἀπὸ ποῦ ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ σύγγραμμα εἶναι ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπεστάλη καὶ ἀπὸ ἐμέ ἡ ἐπιστολή; Ἔστω ὅμως ὅτι ἐκεῖνος εἶναι ὁ συγγραφεὺς καὶ ἐγὼ εἰς τοῦτον ἀπέστειλα ἐπιστολὴν καὶ ὁ χρόνος 20 τόσον τῆς ἰδικῆς μου ἐπιστολῆς, ὅσον καὶ τοῦ συγγράμματος εἶναι εἰς καὶ αὐτός. Ἄλλ' ὅτι ἀπεδέχθην αὐτὸ (τὸ σύγγραμμα) μὲ τὴν σκέψιν μου καὶ ὅτι ἔχω ὁ ἴδιος ἐντὸς μου ἐκεῖνο τὸ φρόνημα, ποῖα εἶναι ἡ (προσαγομένη) ἀπόδειξις;

5. Ἐρώτησε λοιπὸν τὸν ἑαυτὸν σου: Πόσας φορὰς μᾶς ἐπεσκέφθης εἰς τὴν μονὴν πλησίον τοῦ Ἱριδος ποταμοῦ καὶ μάλιστα ὅταν ἦτο παρὼν μαζί μου καὶ ὁ θεοφιλέστατος ἀδελφὸς Γρηγόριος,⁶⁷⁸ ὁ ὁποῖος διῆγε τὴν ἰδίαν μορφήν ζωῆς

677. Ἐδῶ ἀποσιωπᾷ τὸ ὄνομα τοῦ ὑπονοουμένου σαφῶς ἐκ τῆς πατρὶδος του Ἀπολινάριου τοῦ νεωτέρου, ἐγγράμου ἐπισκόπου Λαοδικείας τῆς Συρίας (310-390), ἀλλ' αἰρετικοῦ καταστάματος. Ἐνθ' δηλαδὴ ἀρχικῶς ὑπῆρξεν ἀσθηρῶς Ὁρθόδοξος καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς Πίστεως τῆς Νικαίας, πολεμῶν τοὺς ἐχθροὺς τῆς κατήντησεν εἰς χριστολογικὴν αἵρεσιν (ὅτι ὁ Χριστὸς προσέλαβεν ἀνθρώπινον σῶμα ἀνευ ψυχῆς λογικῆς κ.ά.).

Πρὸς τὸν Ἀπολινάριον λοιπὸν τοῦτον ὄντως ἔγραψε φιλικὴν ἀπλῶς Ἐπιστολὴν ὁ Μ. Β., ἐνόσφ ἦσαν καὶ οἱ δύο λαϊκοί, δηλαδὴ περὶ τὸ 360, ἂν καὶ ὁ Ἀπολινάριος ἐφέρετο ἤδη τότε ὡς πρεσβύτερος. Ὡς θὰ ἴδωμεν ὅμως ἡ Ἐπιστολὴ αὕτη, τῆς ὁποίας τὸ πρωτότυπον ἀπώλεσθη, ἐνοθεύθη καὶ ἐδημιουργήθη «τὸ ἀκρινὸν δρᾶμα», ὡς ἀνέφεραν ὁ Μ. Β. Αἱ Ἐπιστολαὶ ἐξ ἄλλου 361 καὶ 363, τοῦ Μ. Β. πρὸς τὸν Ἀπολινάριον, καὶ αἱ 362 καὶ 364, τοῦ Ἀπολινάριου πρὸς τὸν Μ. Β., εἶναι ψευδογραφοί, ἀπὸ σαφῶς ἀρνεῖται τὴν ὑπαρξίν των ὁ Μ. Β.

678. Πρόκειται περὶ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

- μέ ἐμέ; Μήπως ἤκουσες κάτι παρόμοιον ἢ ἔλαβες κάποιαν ἔνδειξιν ἀσήμαντον ἢ σοβαρωτέραν; ⁶⁷⁹ [Ἐξ ἄλλου ἐπὶ πόσας ἡμέρας (διέμεινες μαζί μας) εἰς τὴν ἀπέναντι κώμην ⁶⁸⁰ πλησίον τῆς μητρὸς μου, ὅπου ὡς φίλοι μεταξύ μας διήγομεν καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν συνεζητοῦμεν; Μήπως (τότε) εὐρέθημεν νὰ ἔχωμεν εἰς τὴν σκέψιν μας κάτι συγγενές (μὲ ὅσα μᾶς ἀποδίδονται); Ἀλλὰ καὶ ὅταν κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον ⁶⁸¹ ἐπεσκεπτόμεθα (ἀπὸ κοινου) τὸν μακαρίτην Σιλουανόν, δὲν εἶχε σκοπὸν (καὶ θέμα) τὸ ταξιδιὸν μας τοιαύταις συζητήσεσι;]. (Ἐπειτα) εἰς τὴν Εὐσινόην, ⁶⁸² ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐκκινήσετε ὁμοῦ πολλοὶ ἐπίσκοποι διὰ τὴν Λάμφακον ⁶⁸³ καὶ μὲ προσεκαλέσατε, δὲν συνεζητήσαμεν (πάλιν) περὶ πίστεως; Δὲν ἦσαν (μάλιστα τότε) παρόντες διαρκῶς ἄρκετοὶ ταχυγράφοι (καὶ ἔγραφον) καθὼς ἐγὼ ὠμίλουν ἐναντίον τῆς αἰρέσεως (τοῦ Ἀρειανισμοῦ); ἦσαν (τότε) συνεχῶς μαζί μου οἱ πλέον γνήσιοι ἰδικοὶ σου μαθηταί; Ἐνόσω (πάλιν) ἐπεσκεπτόμην τὰς ἀδελφότητας (τῶν ἀσκητῶν μαθητῶν σου) καὶ διενυκτέρευον μαζί των εἰς τὰς προσευχάς, εἴτε ὠμίλουν (ὁ ἴδιος) εἴτε ἤκουον πάντοτε περὶ Θεοῦ ἀναντιρρήτως, δὲν προσέφερον ἀκριβεῖς ἀποδείξεις περὶ τοῦ φρονήματός μου; Πῶς λοιπὸν ἢ ἐπὶ τόσον χρόνον

679. Τὸ ἐν συνεχείᾳ ἐντὸς ἀγκυλῶν τμήμα μόνον ὁ Courtonne δὲν εἰσήγαγεν εἰς τὸ καίμενον, ἀλλ' ὑπεσημείωσεν εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα (ὁ βλ.). Θεωροῦντες καὶ ἡμεῖς τοῦτο αὐθεντικόν, εἰσαγόμεν αὐτὸ εἰς τὴν μετάφρασιν.

680. Προφανῶς τοῦς Ἀ ν ν ἦ σ α υ ς (βλ. 1 MBA, Εἰσαγωγή, σ. 12, σημ. 6). Ὡς γνωστὸν ἐκεῖ ἡ μήτηρ τοῦ ἢ μᾶλλον ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ὁσίας Μακρίνα μετὰ τῆς μητρὸς τοῦ καὶ ἄλλων παρθένων εἶχον μεταβάλλει τὸ πατρικὸν κτῆμα εἰς ἡνυχαστήριον - παρθενῶνα (βλ. ἑ. ἀ., σ. 16-17).

681. Πρόκειται διὰ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ταροσὶ τῆς Κιλικίας Σ ι λ ο υ α ν ὁ ν. Μετὰ τοῦ ὁποῦ οὗ Μ. Β. εἶχε γενικῶς, ἐνόσω οὗτος ἔζη, στενὴν ἐπαφήν, διότι ἦτο ὀρθόδοξος. Ἐνωρίτερον, παρασυρθέντες ἐκ τῆς συγχύσεως ὑπὸ τοῦ Courtonne (ἐκτετῆριον ΙΙΙ τόμου) τοῦ πρεσβυτέρου Σιλουανοῦ τῆς Ἐπιστ. 256 (τίτλος) μετὰ τοῦ παρόντος ἐπισκόπου Σιλουανοῦ, ἀναφέροντες ἐσφαλμένως τοῦτον ὡς πρεσβύτερον εἰς τὴν Ἐπιστ. 67 (3 MBA, σ. 47, σημ. 125).

682. Μᾶλλον πρόκειται περὶ τῆς πόλεως Ε ὁ σ ἦ ν η ς, καίμενης εἰς τὴν δορεῖαν ἀκτὴν τοῦ Πόντου, ἣν ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀρριανός. Περὶ Εὐσινόης οὐδὲν ἠδυνήθημεν νὰ εἰρωμεν.

683. Ἡ Λάμφακος ἦτο ἐπίσης παράλιος πόλις τῆς Μυσίας ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ ΒΑ. στενοῦ τῶν Δαρδανελλίων, ὑπῆγγοτο δὲ ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν ἀνατολικώτερον αὐτῆς καίμενην Κόζικον. Εἰς τὴν Λάμφακον ἐγένετο σύνοδος μὲ ἐπικράτησιν Ἡμικαριανῶν (Μακεδονίων), διὸ καὶ δὲν μετέβη ὁ Μ. Β., ὅστις τότε ἦτο πρεσβύτερος (364). Ἐκτὸς ἐὰν πρόκηται περὶ συνόδου πρὸ τοῦ 364, ἀλλὰ μετὰ τὸ 360, διότι εἰς τὴν Ἐπιστ. 244, § 9, ἡ ἀρειανικὴ αὐτὴ σύνοδος τῆς Λαμφάκου τάσσεται μετὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει (360), ὅτε παρέστη ὡς παρατηρητῆς καὶ ὁ Μ. Β., διάκονος τότε.

- προσωπική γνωριμία ἐφάνη κατωτέρα ἀπὸ τὴν τόσον σα-
 θρὰν καὶ ἀνίσχυρον ὑποψίαν; Ἐξ ἄλλου ποῖος ἄρ' γε ἄλλος
 15 ἀξιοπιστότερος⁶⁸⁴ ἀπὸ ἐσέ θὰ ἐχρειάζετο νὰ εἶναι μάρτυς
 περὶ τῆς ἰδικῆς μου (εἰλικρινοῦς) διαθέσεως; Ἄρ' γε ὅσα
 συνεζητήθησαν μεταξύ μας περὶ πίστεως εἰς τὴν Χαλκηδό-
 να,⁶⁸⁵ ὅσα πολλὰς φορές εἰς τὴν Ἑράκλειαν,⁶⁸⁶ ὅσα προη-
 γουμένως εἰς τὸ Προάστειον⁶⁸⁷ εἰς τὴν Κασάρειαν, μήπως
 δὲν ἦσαν καθ' ὅλα σύμφωνα ἀπὸ μέρους μας; Μήπως δὲν
 ἦσαν ὅλα μεταξύ των συνεπῆ. Τὸ μόνον, ὅπως ἀκριδῶς ἀ-
 νέφερα, εἶναι ὅτι δύναται νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς εἰς τοὺς
 20 λόγους μας κάποιαν ἀνάπτυξιν λόγῳ τῆς ἐν τῷ μεταξύ προ-
 ὅδου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν εἶναι μεταβολὴ ἀπὸ τὸ
 χειρότερον πρὸς τὸ καλλίτερον, ἀλλὰ συμπλήρωσις (καὶ
 τελειοποιήσις) τοῦ ἑλλιποῦς ἀναλόγως τῆς ἐν τῷ μεταξύ
 προσθήκης (καὶ αὐξήσεως) τῆς κρίσεώς μας.

- Ἐπειτα πῶς δὲν σκέπτεσαι καὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ «ὁ
 πατὴρ. δὲν θὰ λαμβάνῃ εὐθύνην διὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ τέ-
 κνου του, οὔτε ὁ υἱὸς θὰ εὐθύνεται διὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ
 25 πατρὸς του, ἀλλ' ὁ καθεὶς θὰ τιμωρηθῇ διὰ (προῶρου) θα-
 νάτου ἐξ αἰτίας τῆς προσωπικῆς του ἁμαρτίας;»⁶⁸⁸ Εἰς ἐμὲ
 δὲ οὔτε πατὴρ εἶναι ὁ ἄνθρωπος⁶⁸⁹ ὁ ὁποῖος κατηγορεῖται
 ἀπὸ σέ οὔτε υἱός, διότι οὔτε διδάσκαλός μου ὑπῆρξεν οὔτε
 μαθητής. Ἐφ' ὅσον ὅμως θὰ πρέπῃ αἰ ἁμαρτίαι τῶν γονέων
 νὰ ἀποτελοῦν κατηγορίας εἰς δῆρος τῶν τέκνων, τότε εἶναι
 πολὺ δικαιότερον τὰ αἰρετικά φρονήματα τοῦ Ἀρείου νὰ ἀπο-
 30 τελέσουν κατηγορίας εἰς δῆρος τῶν μαθητῶν του. Ὁμοί-
 ως ὁποῖος ἐγέννησε τὸν αἰρετικὸν Ἀέτιον,⁶⁹⁰ αἰ κατηγορεῖται

684. Βλ. καὶ σημ. 677.

685. Πρόκειται περὶ τῆς ἐνδόξου πόλεως τῆς Ἀγ. Δ' Οἰκ. Συνόδου (451), ἡ ὁποία ἔκειτο εἰς τὴν ἀσιατικὴν παραλίαν τοῦ Βοσπόρου καὶ ἀπο-
 τελεῖ σήμερον προάστειον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ λεγόμενον Κ α θ ἡ-
 κ ι ο ῖ. Ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἐκεῖ συζητήσεως βλ. σημ. 683, καίτοι
 εἶναι δυνατόν καὶ ἄλλοτε νὰ συνεζήτησαν.

686. Ἐννοεῖται ἡ Ἑράκλεια τοῦ Πόντου ἡ Π ο ν τ ο η ρ ἄ κ λ ε ι α.

687. Ἐννοεῖται ἡ «Β α σ ι λ ε ι ἄ ς» ὅπου συνήθως ἔμεινεν ὁ Μ.
 Β. Αἱ ἐδῶ συζητήσεις πρέπει νὰ τοποθετηθοῦν μετὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ
 Μ. Β. εἰς ἀρχιεπίσκοπον Καισαρείας (370), ἀλλὰ πάντως πρὸ τῶν ἐπισή-
 μων ἐγκαινίων τῆς «Βασιλειᾶδος» (τὴν 7 Σεπτ. 371), ἀφοῦ ἡ ρῆξις μετὰ
 τοῦ Εὐσταθίου ἐγένετο τὸ 373.

688. Πρβλ. Ἰεζ. 18, 20 καὶ Δευτ. 24, 16.

689. Δηλαδὴ ὁ Ἀπολινάριος (βλ. σημ. 693 καὶ 370).

690. Ὁ Ἀ ε τ ι ο ς κατήγετο ἐκ Κοίλης Συρίας, ἦτο δὲ ὀλιγο-
 γράμματος. Ἐνεφανίσθη διδάσκων τὴν αἵρεσίν του τὸ 349, τὸ δὲ 350 ἐχει-
 ροτονήθη διάκονος εἰς Ἀντιόχειαν καὶ ἀργότερον ἐπίσκοπος εἰς Ἀγνωστον
 πόλιν. Περὶ τῆς αἵρέσεώς του ἱκανὰ ἀναφέρει ὁ Ἅγιος Ἐπιφάνιος, ὁ ὁποῖος

τοῦ υἱοῦ ἀναβαίνουν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ πατρὸς του. Ἐὰν ὁμως δὲν εἶναι δίκαιον δι' ἐκείνους νὰ κατηγορηται κάποιος ἄλλος, εἶναι προφανῶς πολὺ δικαιότερον νὰ μὴ λογοδοτήσωμεν ἡμεῖς δι' ὅσα οὐδόλως μᾶς ἀνήκουν, ἐὰν θεβαίως πράγματι ἔσφαλον, ἐὰν πράγματι κατὰ ἀξιοκατάκριτον ἔχη γραφῇ ἀπὸ αὐτοῦς.⁶⁹¹ Διότι ἂς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ δυσπιστῶ εἰς τὰ ἐναντίον των λεγόμενα, ἐπειδὴ ἡ ἐναντίον μου (συκοφαντικῇ) ἐπιχειρήσις ἀποδεικνύει τὴν εὐκολίαν τῶν κατηγορῶν εἰς τὸ ἔργον τῆς συκοφαντίας.

- 35 6. Διότι ὄντως, ἐὰν ἀσφαλῶς (οἱ κατήγοροί μου) ἔφθασαν εἰς τὴν ἐναντίον μου συκοφαντίαν, ἐπειδὴ ἐξηπατήθησαν καὶ ἐνόμισαν ὅτι ἐγὼ εἶμαι σύμφωνος μὲ τὸ φρόνημα αὐτῶν οἱ ὅποιοι συνέγραψαν ἐκείνους τοὺς λόγους τοῦ Σαβελλίου,⁶⁹² τοὺς ὁποίους ἀκριβῶς κυκλοφοροῦν, οὔτε καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θεβαίως δὲν θὰ ἦσαν ἄξιοι συγνώμης. Καὶ τοῦτο, διότι ἀντὶ τῶν φανερῶν ἀποδείξεων
- 5 κατ' εὐθείαν ρίπτουν (ὡς βέλη) τὰς ὕβρεις των καὶ πληγῶν οὓς οὐκ ἀπλῶς συνανέστράφησαν,⁶⁹³ διὰ νὰ μὴ εἶπω καὶ συνεδέθησαν μαζί των μὲ στενωτάτην φιλίαν. Καὶ ἀποδείξις ὅτι δὲν καθοδηγοῦνται ἀπὸ τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ ὅτι οὗτοι διατηροῦν μεταξύ των ψευδεῖς ὑποψίας. Διότι
- 10 πρέπει πολλὴν ἐπιμέλειαν νὰ δείξῃ καὶ πολλὰς νύκτας νὰ διέλθῃ ἄγρυπνος καὶ μὲ πολλὰ δάκρυα νὰ ζητήσῃ ἐπιμόνως ἀπὸ τὸν Θεόν (νὰ τοῦ φανερώσῃ) τὴν ἀλήθειαν ἐκείνος ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τὴν φιλίαν μὲ ἀδελφόν.

- Πράγματι, ἀκόμη καὶ οἱ ἄρχοντες (δικασταί) τοῦ κόσμου τούτου, ὅταν πρόκειται νὰ καταδικάσουν εἰς θάνατον κάποιον κακοῦργον, σύρουν τὰ παραπετάσματα, καλοῦν (ἐντός) τοὺς πλεόν ἐμπείρους εἰς (κοινὴν) διάσκεψιν δι' ὅ,τι
- 15 πρόκειται νὰ ἀποφασίσουν καὶ ἀφιερώνουν πολὺν χρόνον, καθ'

ἐκ τοῦ ἀπολεσθέντος συγγράματός του «Συνταγμάτων περὶ ἀγεννήτου Θεοῦ καὶ γεννητοῦ» διέσωσε 47 «κεφάλαια πάσης βλασφημίας ἐμπλεα» («Πανάριον» 76, 11). Ὁ Ἀέτιος ἀπέθανε μεταξύ 366 - 370.

691. Τοῦτο, λεγόμενον περὶ Ἀπολινάριου, δὲν σημαίνει συμπάθειαν πρὸς αὐτόν, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Μ. Β. ἀπήτησεν, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὴν καταδίκην του. Ἀλλ' ἀκόμη δὲν ἦτο ἐπαρκῶς γνωστὴ ἡ αἵρεσίς του, εἰς τὸν Μ. Β. τὸν ἀχίοντον, ὁ ὁποῖος δὲν ἀπεδέχετο ἐνκόλως κατηγορίας ἐναντίον προσώπων, χωρὶς νὰ ἔχη στοιχεῖα ἀποδεικτικά.

692. Βλ. σημ. 98. Ὁ Ἀπολινάριος ἐθεωρεῖτο σαβελλιανίζων.

693. Ἡ θέσις ἐνταῦθα τῶν «μηδὲ - μηδὲν» δὲν εἶναι ὁμαλὴ. Δὲν εἶναι ὁμως καὶ ἀδύνατον, τιθεμένων τούτων κατὰ πλεονασμόν καὶ ἔμφασιν, ὡς εἰς τὰ ἀπαρέμφατα εἰς παρομοίας περιπτώσεις (βλ. L - S, ἐν λ. μὴ, περίπτωσις Β', 5, 6', ὅταν τὸ ρῆμα ἐξαρτήσεως εἶναι ἀρνητικόν, ὡς ἐπὶ τὸ οὐδ... ἢ οὐκ...). Ἡ ἔννοια δηλαδὴ εἶναι: ὁ χι μόνον..., ἀλλὰ καὶ...

20 ότι άλλοτε μὲν προσέχουν τὴν αὐστηράν ἀπαίτησιν τοῦ νόμου, άλλοτε δὲ συγκινεῦνται ἀπὸ τὴν κοινὴν (ἀνθρωπίνην) φύσιν. Τέλος, ἀφοῦ πολὺ στενάξουν καὶ ἰσχυρῶς θρηνήσουν τὴν συγγένειαν (τῆς φύσεως),⁶⁹⁴ τότε ἀνακοινώνουν εἰς ὅλους ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἐφαρμόζουν τὸν νόμον καὶ ὄχι διὰ προσωπικὴν των ἱκανοποίησιν ἐπιβάλλουν τὴν καταδίκην. Συνεπῶς πόσον πρέπει νὰ πιστεύῃ ὅτι ἀξίζει (νὰ ἐπιδείξῃ) περισσοτέραν ἐπιμέλειαν καὶ προσοχὴν καὶ γνώμην περισσότερων (νὰ λάβῃ) ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ ἀποκοπῇ ἀπὸ τὴν φιλίαν ἀδελφῶν, ἡ ὁποία (μάλιστα) ὑπῆρξε σταθερὰ ἐπὶ πολὺν χρόνον;

25 Ἐν τούτοις, (ἐθεωρήθη ἀρκετὴ) μία μόνη ἐπιστολὴ καὶ αὕτη ἀμφίβολος. Διότι ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἰσχυρισθῇ⁶⁹⁵ ὅτι τὴν ἀνεγνώρισες ἀπὸ τὰ (χαρακτηριστικά) σημεῖα τῆς ὑπογραφῆς (μου), σὺ τοῦλάχιστον, ὁ ὁποῖος ποτὲ μέχρι τώρα δὲν ἐπῆρες εἰς τὰς χεῖρας (σου) τὴν πρωτότυπον ἐπιστολήν, ἀλλὰ τὸ ἀντίγραφόν (της). Λοιπὸν (τὰ συνεπέραναν ὅλα) ἀπὸ μίαν ἐπιστολήν καὶ αὐτὴν παλαιάν. Διότι παρῆλθον εἴκοσιν ἔτη μέχρι σήμερον, ἀφ' ὅτου ἐγράφη κατὶ πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον. Ἄλλ' εἰς (ὅλον) αὐτὸν τὸν ἐν τῷ μεταξύ χρόνον δὲν ἔχω κανένα 30 παρόμοιον μάρτυρα (κατηγορίας) τῆς προαιρέσεώς μου καὶ τῆς ζωῆς μου, ὅπως εἶναι αὐτοὶ ἐδῶ οἱ κατήγοροι, οἱ ὁποῖοι ἤδη ἔχουν ἐξεγερθῇ ἐναντίον μου.

7. Δὲν εἶναι ὅμως πράγματι ἡ ἐπιστολὴ αἰτία τοῦ χωρισμοῦ, ἀλλὰ ἄλλη εἶναι ἡ βάση τῆς διαστάσεως, τὴν ὁποῖαν ἐγὼ ἐντρέπομαι νὰ ἀναφέρω. Καὶ θὰ ἐτήρουν σιγὴν διαπαντός, ἐὰν ὅσα ἤδη ἔχουν διαπράξει δὲν μοῦ καθίστων ἀναγκαίαν τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ὁλῆς διαθέσεώς των χάριν τῆς ὠφελείας τῶν πολλῶν. 5 Ἐνόμισαν λοιπὸν οἱ ἀγαθοὶ (αὐτοὶ ἄνθρωποι) ὅτι εἶναι εἰς αὐτοὺς ἐμπόδιον διὰ τὴν ἀ-

694. Εἰς τὸ κείμενον «τὴν ἀνάγκην» ἀπλῶς. Καὶ οἱ μὲν ἔνοιο μεταφράζον χρησιμοποιοῦντες τὴν λ. «necessitas», ἡ ὁποία σημαίνει ὅτι καὶ ἡ ἀρχ. ἐλληνικὴ: ἀνάγκη, ἀλλὰ καὶ σ υ γ γ έ ν ε ι α. Ὁ δὲ Π X μεταφράζει: «τὴν δύσκολον θέσιν των». Καίτοι δὲν ἀποκλείεται ἡ ἐκδοχὴ αὐτή, ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἐννοεῖται ἡ «συγγένεια» (τῆς φύσεως), τὴν ὁποῖαν προηγουμένως ὠνόμασε «κοινωνίαν τῆς φύσεως», πρὸς ἀποφυγὴν δὲ ταυτολογίας ὀνομάζει τώρα «ἀνάγκην». Διότι τὸ σύνθημα εἶναι τὸ ἀναγκαστικὸν αἷτιον δηλούμενον διὰ τῆς λ. «ἀνάγκη» νὰ τίθεται ἐμπροσθέντος ἢ κατὰ δοτικὴν: «ἀνάγκη» — ἐξ ἀνάγκης. Εἰς τοῦτο ὁδηγεῖ τὸ ἀμέσως ἀκολουθοῦν «π ρ ὅ ς ἀ ν ά γ γ κ η ν», τὸ ὅποιον προκαλεῖ τὸ γλωσσικὸν αἰσθημα.

695. Ἄλλοι θέτουν ὅ' καὶ ἄλλοι γ' πρόσωπον. Ἄλλ' ὁ Courtonne ὅ' ἐδῶ καὶ γ' ἐν συνεχείᾳ «ἔλαβεν» (ἐπῆρην). Καὶ τὸ ὅ' πρόσωπον ἔχει θέσιν κατὰ ρητορικὴν «ἀποστροφὴν», τὴν ὁποῖαν καὶ προτιμῶμεν.

- πόκτησιν ἰσχύος ἢ ἐπικοινωνία μαζί μας. Καί πράγματι, εἶχον δεσμευθῇ μὲ κάποιαν ὑπογραφὴν ὁμολογίας πίστεως, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς προεβάλαμεν εἰς αὐτούς, ὄχι διότι προσωπικῶς εἶχομεν δυσπιστίας περὶ τοῦ φρονήματός των, τὸ ὁμολογῶ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἠθέλομεν νὰ θεραπεύσωμεν τὰς ὑποψίας δι' αὐτούς, τὰς ὁποίας εἶχον πολλοὶ ὁμόφρονες ἀδελφοί μας (ἐπίσκοποι).⁶⁹⁶ Διὰ νὰ μὴ ἐνδέχεται λοιπὸν καὶ συναντήσουν κάποιο ἐμπόδιον ἐξ αἰτίας ἐκείνης τῆς ὁμολογίας, προκειμένου νὰ ἀναγνωρισθοῦν ἀπὸ τοὺς σήμερον κρατοῦντας, ἀπεκήρυξαν τὴν ἐπικοινωνίαν μαζί μας καὶ ὡς ἀφορμὴ τῆς διακοπῆς σχέσεων ἐφευρέθη ἡ ἐν λόγω ἐπιστολή.
- 15 Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ ἡ σαφειὰ ἀποδείξεις τῶν λεγομένων. Ἐνῶ δηλαδὴ μᾶς ἀπέκοψαν καὶ ἐπλασαν ἐναντίον μας τὰς κατηγορίας τὰς ὁποίας ἤθελον, πρὶν ἀκόμη ἀποστείλουν εἰς ἡμᾶς τὴν ἐπιστολήν, τὴν εἶχον ἐξαποστείλει παντοῦ. Πράγματι, ἐπτά ἡμέρας πρὶν νὰ φθάσῃ εἰς τὰς χεῖρας μας ἡ ἐπιστολή, εὐρέθη αὕτη εἰς ἄλλους, οἱ ὅποιοι ἀφοῦ τὴν
- 20 ἔλαβον ἀπὸ ἄλλους, ἐπρόκειτο νὰ τὴν διαβιβάσουν ἐπίσης εἰς ἄλλους. Διότι ἐφεῦρον τὸν τρόπον αὐτόν, ὃ εἰς νὰ τὴν παραδίδῃ εἰς ἓνα ἄλλον, ὥστε συντόμως νὰ γίνῃ ἡ διάδοσις τῆς καθ' ὅλην τὴν χώραν. Αὐτὰ δὲ ἀνεφέροντο ἀπὸ τῆς πρώτης ἀκόμῃ στιγμῆς ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὅποιοι σαφέστατα μᾶς γνωστοποιοῦν ὅσα ἐκεῖνοι ἐνεργοῦν.⁶⁹⁷ Ἐκρίναμεν ὅμως καλὸν νὰ τηρήσωμεν σιωπὴν μέχρις οὗτου. Αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἀποκαλύπτει τὰ δάθη (τῶν καρδιῶν)⁶⁹⁸ δημοσιεύσῃ μὲ σαφειάν καὶ ἀναμφισβητήτους ἀποδείξεις τὰ ἔργα των.

696. Πρβλ. σσμ. 678.

697. Δὲν ἐννοοῦνται ἐσδαίως ὁρθόδοξοι παίζοντες ρόλον κατασκόπου, διότι ἄλλωστε «πανταχοῦ» διέδωσαν τὴν νοθευμένην ἐπιστολήν, ὅποτε φυσικὸν ἦτο νὰ μάθῃ τοῦτο ὁ διασπρόμενος Μ. Β.

698. Πρβλ. Ἰωβ 12, 22: «(Κύριος) ἀνακαλύπτων βαθεῖα ἐκ σκότους» καὶ Ἰερ. 17, 9: «Βαθεῖα ἡ καρδία παρὰ πάντα... καὶ τίς γνώσεται; Ἐγὼ Κύριος ἐτάζων καρδίας...».

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 224 (ΣΚΔ'—CCXXIV)⁶⁹⁹· ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ ΓΕΝΕΘΛΙΟΝ⁷⁰⁰

1. Ἐλαβον τὴν ἐπιστολὴν τῆς εὐλαθείας σου καὶ ἐπῆνεσα τὴν ὀνομασίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐπιτυχῶς⁷⁰¹ ὠνόμασες τὸ βιβλίον. τὸ ὁποῖον συνεγράφη ἀπὸ αὐτοῦς,⁷⁰² τὸ ἀπεκάλεσες δηλαδὴ «βιβλίον ἀποστασίου». Περὶ τούτου· ἀκριβῶς ποῖαν ἀπολογίαν ἔχουν ἐτοιμάσει οἱ συγγραφεῖς τοῦ πρὸς ὑπεράσπισίν τοῦ ἐνώπιον τοῦ ἀνεξαπατήτου Βήματος τοῦ Χριστοῦ δὲν δύναμαι νὰ φαντασθῶ. Διότι ὡς ἐξῆς τὸ συνέγραψαν: Ἐν πρώτοις δηλαδὴ προσέβαλον (ὡς δικαιολογίαν) κάποιαν κατηγορίαν ἐναντίον μας καὶ ἐν συνεχείᾳ μᾶς ἐπετέθησαν σφοδρῶς καὶ διέσπειραν ὅσα ἤθελον καὶ ὅχι ὅσα⁷⁰³ εἶναι ἀληθῆ. Παρουσίασαν τοὺς ἑαυτοὺς των ὅτι συμπερεφέρθησαν μὲ πολλὴν ταπεινοφροσύνην, ἐνῷ εἰς ἡμᾶς προσῆψαν τὴν κατηγορίαν δι' ὄγκον ὑπερηφανείας, διότι δῆθεν δὲν ἐδέχθημεν ὅσους ἐστάλησαν ἀπὸ αὐτοῦς.⁷⁰⁴ (Πλὴν ὅμως) ὅλα αὐτὰ εἶναι ψευδῆ ἢ τοῦλάχιστον τὰ πλεῖστα, διὰ νὰ μὴ ἐκφρασθῶ ἐπικινδύνως (διὰ τὸν ἑαυτὸν μου), καθ' ὅσον ἐνδιαφέρονται νὰ πείσουν ἀνθρώπους καὶ ὅχι τὸν Θεόν, ὅπως ἐπίσης ἐπιδιώκουν νὰ ἀρέσουν εἰς ἀνθρώπους⁷⁰⁵ καὶ ὅχι εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὸν Ὅποιον τίποτε δὲν εἶναι προτιμότερον ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν.
- Ἐξ ἄλλου οὗτοι εἰς τὴν εἰς θάρδος μου ἐπιστολὴν προσέθεσαν λόγους αἰρετικούς, ἀφοῦ ἀπέκρυψαν τὸν συγγραφέα τῆς ἀσεβοῦς αἵρέσεως,⁷⁰⁶ μὲ τὸν σκοπὸν (νὰ παρασυρθοῦν) οἱ περισσότεροι καὶ ἀπλούστεροι ἀπὸ τὴν κα-

699. Ἐγγραφή τὸ 375, ὡς πρὸς δὲ τὸ περιεχόμενον εἶναι ὁμοία σχεδὸν πρὸς τὴν προηγουμένην.

700. Ὁ Γενέθλιος τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ ἐνταῦθα καὶ ἰσως ἦτο σημαίνει μέλος ἢ ἡγούμενος μοναστικῆς ἀδελφότητος (βλ. § 2, 33). Φαίνεται δὲ ὅτι δὲν ἐπίστευεν εἰς τὰς συκοφαντίας κατὰ τοῦ Μ. Β., ἀφοῦ ἐξαρχατήρισε τὴν νοθευθεῖσαν παλαιὰν πρὸς τὸν Ἀπολινάριον Ἐπιστολὴν τοῦ «βιβλίον ἀποστασίον», ἀλλ' ἐν τούτοις εἶχεν ἐκφράσει ἰδικᾶς τοῦ ἢ ἄλλων ἀπορίας.

701. Τὸ ἐπὶρ. παραλείπει ὁ Π. Χ. εἰς τὴν μετάφρασίν του.

702. Οὕτως ὠνόμαζον οἱ Ἑβραῖοι τὸ διαζύγιον τοῦ γάμου (πρβλ. Ματθ. 19, 7 καὶ Λευτ. 24, 3). Ἐδῶ πρόκειται περὶ διὰ ζυγοῦ «κοινωνίας» ἐκκλησιαστικῆς καὶ περὶ «χωρισμοῦ» ἀπὸ «φιλίας» μετ' ἀδελφῶν (βλ. Ἐπιστ. 223, 6, 12 καὶ 23 μετὰ τῶν ἐκεῖ σχολίων) καὶ σημ. 717.

703. Ἡ γραφὴ «οὐχ οἷα» κατὰ Βενεδ., Defer. καὶ ἡμᾶς προτιμότερα.

704. Βλ. περὶ τούτου κατωτέρω, Ἐπιστ. 226, 2, 37 κέξ.

705. Πρβλ. Γ' αλ. 1, 10, κατ' ἐλαφρόν μεταπλάσμον.

706. Ἐννοεῖται ὁ Ἀπολινάριος παριστάμενος ὡς σαβελλιανιστής.

τηγορίαν ἢ ὁποία προτάσσεται ἐναντίον μας καὶ νομίσουν ὅτι ἰδικοί μας (λόγοι) εἶναι καὶ οἱ ἐπόμενοι. Διότι ἀφ' ἐνὸς ἀπεσιωπήθη τεχνηέντως ἀπὸ τοὺς συκοφάντας μας τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τῶν πονηρῶν αὐτῶν δογμάτων καὶ ἀφ' 20 ἐτέρου ἀφέθη εἰς τὴν ὑποψίαν τῶν πλέον ἀδόλων (νὰ πιστεύσουν), ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εἶτε ἐσκέφθημεν εἶτε ἐγράψαμεν αὐτοὺς (τοὺς αἰρετικούς λόγους). Ἐπειδὴ λοιπὸν σεῖς⁷⁰⁷ τὰ γνωρίζετε αὐτά, σᾶς παρακαλοῦμεν καὶ οἱ ἴδιοι νὰ μὴ ταράσσεσθε, ἀλλὰ καὶ νὰ καταπραῦνετε τὰς ἀνησυχίας ὧσων (εὐκόλως) κλονίζονται, ἂν καὶ ἀσφαλῶς γνωρίζωμεν ὅτι εἶναι δύσκολον νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ 25 ἡ ἀπολογία μας, ἔνεκα τοῦ ὅτι σᾶς ἔχουν προκαταλάβει ἐναντίον μας αἱ πονηραὶ συκοφανταί (δῆθεν) ἀξιοπίστων προσώπων.

2. Ὅσον ἀφορᾷ λοιπὸν εἰς τὸ ὅτι δὲν εἶναι ἰδικὰ μου ὅσα κυκλοφοροῦν ὡς δῆθεν ἰδικὰ μου, νομίζω (ὅτι οἱ κατήγοροί μου), καίτοι ὁ ἐναντίον μας θυμὸς πάρα πολὺ σκοτίζει τὰς διανοίας των εἰς τὸ νὰ διακρίνουν τὸ συμφέρον, παρὰ ταῦτα (νομίζω ὅτι), ἐὰν ἐρωτηθοῦν ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους (περὶ τούτου), δὲν θὰ φθάσουν οὗτοι εἰς τοιοῦτον 5 βαθμὸν σκληρότητος, ὥστε νὰ τολμήσουν νὰ προφέρουν μὲ τὸ ἴδιον τὸ στόμα των τὸ ψεῦδος καὶ νὰ εἴπουν ὅτι εἶναι ἰδικόν μου τὸ σύγγραμμα.⁷⁰⁸ Ἐφ' ὅσον ὁμως δὲν εἶναι ἰδικόν μου, τότε διὰ ποῖον λόγον κρίνομαι διὰ λογαριασμὸν τῶν ξένων (συγγραμμάτων);

Ἀλλὰ θὰ εἴπουν (ἴσως) ὅτι ἐγὼ εὐρίσκομαι εἰς ἐπικοινωνίαν⁷⁰⁹ μὲ τὸν Ἀπολινάριον⁷¹⁰ καὶ (ἄρα) ὅτι κρύπτω ἐντός μου τὰ ἴδια διεστραμμένα δόγματα. (Ἐμπρὸς ὁμως) ἄς τοὺς ζητηθοῦν (ἐπιμόνως) αἱ ἀποδείξεις (τῶν ἰσχυρισμῶν των)! Διότι, ἐὰν γνωρίζουν νὰ ἐρευνοῦν τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν, ἄς τὸ ὁμολογήσουν, ὁπότε (πρέπει) νὰ ἀποκτήσετε τὴν ἀληθεῖ γνῶσιν των περὶ ὧν (τῶν ζητημάτων)! ¹⁰ Ἐὰν ἐπίσης ἐπὶ τῇ θάσει ἀππῶν καὶ εἰς δλους

707. Ὁ πληθυντικός ὁπνοσεῖ καὶ ἄλλους παραλήπτας, ὅπως συμβαίνει καὶ περὶ τῆς προηγουμένης. Ἐπιστ. 223.

708. Πρόκειται πάντοτε περὶ τῆς πρὸ εἰκοσαετίας καὶ πλέον ἀποσταλείσης Ἐπιστολῆς τοῦ Μ. Β. πρὸς τὸν Ἀπολινάριον, ἀλλὰ νοθευμένης δι' αἰρετικῶν ἀπόψεων.

709. «Κ ο ι ν ω ν ὁ ε ε ι μ ι», τὸ ὁποῖον σημαίνει τόσοσιν ἐκκλησιαστικῇν, ὅσον καὶ ἀπλῆν φ ι λ ι κ ῆ ν ἐπικοινωνίαν, περὶ τῆς ὁποίας καὶ ἐπρόκειτο, ἀλλὰ πρὸ εἰκοσαετίας.

710. Βλ. σημ. 676.

711. Διὰ τὴν ὑπόθεσιν πρβλ. Ρωμ. 8, 27. Ἡ δὲ τρίτη πρότασις: «καὶ γνωρίσατε αὐτῶν τὴν περὶ πάντα ἀλήθειαν» ἀπαιτεῖ προσοχὴν, διότι ἄλλως

- προφανῶν στοιχείων αποδεικνύουν τὴν ἐπικοινωνίαν μου (μὲ τὸν Ἀπολινάριον), τότε ἂς παρουσιάσουν εἴτε (ἐκκλησιαστικῆς φύσεως) κανονικὰς ἐπιστολάς, αἱ ὁποῖαι ἐστάλησαν ἀπὸ ἐμὲ πρὸς αὐτόν ἢ ἀπὸ αὐτόν πρὸς ἐμέ, εἴτε τὰς (λειτουργικὰς) ἐπικοινωνίας μαζί μας τῶν κληρικῶν (ἐκείνου), ἐὰν δηλαδὴ ἐδέχθημεν κάποτε εἰς συμπροσευχὴν κάποιον ἀπὸ αὐτοῦς. Ἐὰν ὅμως ὡς ἐπιστολὴν παρουσιάζουν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἐγράφη ἤδη πρὸ εἴκοσι πέντε ἐτῶν πρὸς αὐτόν, ἀπὸ λαϊκὸν πρὸς λαϊκὸν [καὶ μάλιστα καὶ αὐτὴν ὅχι ὅπως ἐγράφη ἀπὸ ἐμέ, ἀλλὰ ἡλλοιωμένην], πρέπει νὰ γνωρίσετε ἀπὸ αὐτὸ τὴν ἀδικίαν (εἰς δάρος μου). Διότι κανεῖς ὡς ἐπίσκοπος πλέον δὲν κατηγορεῖται, ἐπειδὴ ὡς λαϊκὸς ἔγραψε κάτι ἐξ ἀπροσεξίας, χωρὶς τοῦτο νὰ γίνῃ ἀντιληπτόν, ὅταν μάλιστα τοῦτο δὲν περιεῖχε τίποτε περὶ πίστεως, ἀλλ' ἦτο ἓν ἀπλοῦν φιλικὸν γράμμα. Ἦσως ἄλλωστε καὶ ἐκεῖνοι νὰ εὑρεθῶν ὅτι ἔγραψαν καὶ πρὸς εἰδωλολάτρας καὶ πρὸς Ἰουδαίους,⁷¹² ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἔχουν (διατυπωμένας) εἰς δάρος τῶν κατηγορίας. Πράγματι, μέχρι σήμερον κανεῖς δὲν ἐκρίθη διὰ παρόμοιον ζήτημα, διὰ τὸ ὁποῖον ἡμεῖς καταδικαζόμεθα ἀπὸ ὅσους «δι-
 25 ὕλίζουν τοὺς κώνωπας».⁷¹³

- Καὶ ὅτι βεβαίως οὔτε ἐγράψαμεν ἐκεῖνα (τὰ ὁποῖα μᾶς ἀποδίδουν) οὔτε συμφωνοῦμεν μὲ αὐτά, ἀντιθέτως μάλιστα ἀναθεματίζομεν ὅσους ἔχουν αὐτὸ τὸ πονηρὸν φρόνημα, δηλαδὴ τὴν σύγχυσιν τῶν (θείων) ὑποστάσεων, διὰ
 30 τῆς ὁποίας ἀνεβίωσεν ἡ ἀσεβεστάτη αἵρεσις τοῦ Σαβελλίου,⁷¹⁴ αὐτὸ προφανῶς εἶναι γνωστὸν εἰς τὸν Θεόν, ὁ Ὁποῖος γνωρίζει τὰς καρδίας, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης γνωστὸν καὶ

ἄλλοι μεταφράζουν αὐτήν. Ὁ Π Χ τὴν φράσιν «καρδίαν ἀνθρώπου» μεταφράζει: «ἀλήθειαν». Ἡ πρότασις πάντως εἶναι εἰρωνική: νὰ ἀποκτήσετε ἀπὸ αὐτοῦ καὶ οἱς τὸ χάρισμα τῆς παντογνωσίας, ὅποτε θὰ γνωρίσετε καὶ τὴν ἰδικὴν τῶν καρδιῶν, ἀλλ' ὥς... ψευδομένην!

712. Νομίζομεν ὅτι ἀναφέρονται οὗτοι, ἐπειδὴ ἀπηγορεύετο ἡ μετ' αὐτῶν ἐπίσημος τοῦλάχιστον ἐπικοινωνία δυναμένη νὰ σημαίνει καὶ ὁμοφροσύνην (πρὸλ. Ματθ. 18, 17, Β' Κορ. 6, 14, ἀλλὰ καὶ Α' Κορ. 5, 9-13, Β' Ἰωάν. στ. 10-11 κ.ά.). Ἐπάρχουν ἐπίσης καὶ σχετικοὶ Ἱεροὶ Κανόνες ἀπαγορευτικοί. Ἄλλως ἠγνόησαν ὁ Π Χ τὴν φράσιν, νομίζων ὅτι διὰ τούτων δηλοῦται ἡ «οἰκουμένη» καὶ ἄρα ὅτι «ὁ Εὐστάθιος ἢ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ἔγραψαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀδικαίως».

713. Ματθ. 23, 24.

714. Βλ. σημ. 98 καὶ 706. Ὡς γνωστὸν ὁ Σαβελλιανισμὸς εἶχε καταδικασθῇ ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ γ' αἰ. καὶ ἤδη ἐθεωρεῖτο ἀναθίον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μαρκέλλου Ἀγκύρας (βλ. σημ. 99) καὶ τοῦ Ἀπολινάριου. Τὴν σφοδρὰν πολεμικὴν τοῦ Μ. Β. κατὰ τῶν δύο πρώτων ἐγνωρίσαμεν ἤδη, ἐν συνεχείᾳ δὲ σφοδρῶς ἐπίσης θὰ πολεμήσῃ τὸν Ἀπολιναρισμόν.

εἰς ὅλην τὴν (μοναστικὴν σας) ἀδελφότητα,⁷¹⁵ ἣ ὅποια ἤλθεν εἰς προσωπικὴν σχέσιν μετὰ τὴν ἰδικὴν μας ταπεινότη-
 35 τα. Ἀκόμῃ καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, οἱ ἤδη σφοδροὶ κατήγοροί
 μας, ὡς ἐξετάσουν τὴν συνείδησίν των καὶ θὰ ἀντιληφθοῦν
 ὅτι ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας⁷¹⁶ ἐστάθημεν μακρὰν ἀπὸ τοι-
 αῦτα (αἰρετικά) δόγματα.

3. Ἀλλὰ ποῖον εἶναι τὸ ἰδικόν μας φρόνημα, ἐὰν κα-
 νεῖς ζητῇ (νὰ πληροφορηθῇ περὶ αὐτοῦ), δύναται νὰ τὸ
 μάθῃ ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ «γραμμάτιον», εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρ-
 χει ἰδιόχειρος ἢ ὑπογραφή των, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ
 θέλουν νὰ ἀρνηθοῦν τὴν ἰδικὴν των ἀλλοίωσιν, τὴν καλύ-
 πτουν μετὰ τὴν ἰδικὴν μας συκοφάντησιν. Διότι βεβαίως δὲν
 5 ὁμολογοῦν ὅτι μετεμελήθησαν, διότι ὑπέγραψαν τὴν ἔγ-
 γραφον ὁμολογίαν πίστεως, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς τοὺς προε-
 βάλομεν, ἀλλ' ἀποδίδουν εἰς ἡμᾶς κατηγορίας δι' ἀσεβει-
 αν (αἰρετικὴν) καὶ νομίζουν διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ὅτι δια-
 φεύγει τὴν προσοχὴν μας τὸ ὅτι πρόσχημα βεβαίως εἶναι
 δι' αὐτοὺς ὁ ἀποχωρισμός των ἀπὸ ἡμᾶς.⁷¹⁷ Διότι κατ' ἀ-
 λήθειαν ἔχουν ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν (ὀρθὴν) πίστιν, τὴν ὁ-
 ποίαν πολλὰς φορές ἐνώπιον πολλῶν (μαρτύρων) ἐγγρά-
 10 φως ὡμολόγησαν, τελευταίως δὲ ἐδέχθησαν καὶ ἀπὸ ἡμᾶς
 προταθεῖσαν (ἐγγραφον ὁμολογίαν πίστεως) καὶ ὑπέγρα-
 ψαν ὅσα εἰς ὅλους εἶναι δυνατόν νὰ ἀναγινώσκουν καὶ νὰ
 μανθάνουν τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γράμματά (των).
 Θὰ γίνῃ δὲ γνωστὸν τὸ (πραγματικόν) φρόνημά των, ἐὰν
 κανεῖς ἤθελεν ἀναγνώσῃ, μετὰ τὴν ὑπογεγραμμένην ὁμολο-
 γίαν τὴν ὁποίαν περέδωσαν εἰς ἡμᾶς, τὴν ὁμολογίαν πί-
 στεως τὴν ὁποίαν ἔδωσαν εἰς τὸν Γελάσιον,⁷¹⁸ καὶ (οὕτως)

715. Ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι νοεῖται μοναστικὴ «ἀδελφότης» ἰσως ὁμοῦς νοεῖται γενικῶς ἡ «ἐν Χριστῷ ἀδελφότης», οἱ κληρικοί.

716. Πρὸς τὸ κλασσικόν τμήμα τῆς Ἐπιστ. 223, 3, 30 κέξ. Πλὴν τοῦ Ἐδοταθίου καὶ τῶν ἀσκητῶν ὁπαδῶν τοῦ σφοδρῆς κατήγορος ἐδῶ ἐννοεῖται καὶ ὁ Ἀτάρβιος Νεοκαισαρείας καὶ συγγενῆς τοῦ Μ. Β., διό καὶ ἡ μνεία γνω-
 ριμίας του «ἐκ παιδός». Περὶ τοῦ Ἀταρβίου βλ. Ἐπιστ. 204, 207 καὶ 210.

717. Βλ. σημ. 702.

718. Πρέπει νὰ πρόκηται περὶ τοῦ Γελασίου Καισαρείας τῆς Παλαι-
 στίνης (+ 395), ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν ἀρειανόφρονα Εὐδώνιον μετὰ τὸν θά-
 νατον τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος (378). Ἡ περὶ τούτου μνεία τοῦ Μ. Β.
 εἰς τὴν Ἐπιστ. 130 (1, 21-24, «Γελασίῳ τινί») ἐγείρει ὑποψίαν μήπως ὁ
 Μ. Β. ἐπίστευεν ὡς ἀρειανόφρονα τὸν Γελάσιον, πρῶτον μὲν διότι ὁ Εὐδο-
 θιος παρέδωκεν εἰς αὐτὸν μίαν τόσοον προφανῆ αἰρετικὴν ὁμολογίαν πίστεως,
 δεῦτερον δὲ διότι ἀκόμῃ δὲν ἦτο πλήρως γνωστός (ὁ Γελάσιος), ἀφοῦ ἐπε-
 σκόπευσε μετὰ τὸ 378. Πάντως ὁ Καισαρείας Παλαιστίνης ἦτο ὀρθόδοξος,
 ἦτο δὲ ἀνεφίλος τοῦ Ἀγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, ἔγραψε δὲ «Ἐκκλ. Ἱστο-
 ρίαν» συνέχειαν ἐκείνης τοῦ Εὐδοθείου.

- 15 ἀναγνωρίσῃ πόσον μεγάλη διαφορά ὑπάρχει μεταξύ ἐκείνης τῆς ὁμολογίας ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ.⁷¹⁹
 Αὐτοὶ λοιπόν, οἱ ὅποιοι τόσον εὐκόλως μεταβάλλονται πρὸς τὰ ἀντίθετα, ἅς μὴ ἐξετάζουν μετ' προσοχὴν τὰ ξένα «κάρφη», ἀλλ' ἅς ἐξάγουν «τὴν δοκὸν ἢ ὅποια εὐρίσκεται αἰς τὸν ἰδικὸν τῶν ὀφθαλμῶν».⁷²⁰
- 20 Ἄλλὰ δι' ὅλα αὐτὰ ἀπολογούμεθα καὶ πληροφοροῦμεν τελειότερον δι' ἄλλης ἐπιστολῆς⁷²¹ μας, ἢ ὅποια θὰ δύναται νὰ πληροφορήσῃ ὅσους ζητοῦν νὰ μάθουν περισσότερα. Σεῖς δὲ πρὸς τὸ παρόν, ἀφοῦ λάβετε αὐτὴν τὴν ἐπιστολήν μας, ἀποβάλετε κάθε λύπην καὶ σταθεροποιήσατε τὴν ἀγάπην⁷²² σας πρὸς ἡμᾶς, πρᾶγμα διὰ τὸ ὅποιον σφόδρα ἐπιμένω εἰς τὴν ἐνότητά μας⁷²³ σας. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ θὰ εἶναι εἰς ἡμᾶς μεγίστη λύπη καὶ ἀπαρηγόρητος ὀδύνη εἰς τὴν καρδίαν μας,⁷²⁴ ἐὰν τόσον πολὺ σᾶς κυριεύσουν αἱ ἐναντίον μας συκοφανταί, ὥστε νὰ ψυχράνετε τὴν ἀγάπην⁷²⁵ καὶ νὰ ἀποξενώσετε ἡμᾶς ἀπὸ τὴν μεταξὺ μας ἑνωσιν.
- 25

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 225 (ΣΚΕ'—CCXXV)⁷²⁵

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΝ⁷²⁶ ΑΠΟ ΣΥΜΦΩΝΟΥ

(ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ)⁷²⁷

Πάντοτε αἰσθανόμεθα πολλὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς

719. Ὁ Courtonne, ἐνθ' ὅταν ἀμφιβάλλει διὰ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ Μ. Β., διερωτᾷται μήπως τονίζει τὴν «διαφοράν» ἐκ τῆς διαφορᾶς - ἀσφαλείας ἀκόμῃ τῶν «ἔρων». Ἐν τούτοις, φαίνεται ὅτι, ὅταν συνέτασσε τὸ σχόλιον τῆς Ἐπιστ. 99 (τόμ. I, σ. 215) δὲν εἶχε πρόχειρον ἐν τῇ μνήμῃ τὴν Ἐπιστ. 125, ὥς καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος σχολίου του. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 373 ὁ Μ. Β. εἶχε πεισθῇ περὶ τῆς πλάνης, ἀλλὰ καὶ ὑποκρισίας τοῦ Εὐσταθίου, διότι περὶ τούτων πρόκειται καὶ ὅχι περὶ ἀσφαλείας «ἔρων».

720. Ματθ. 7, 3-5. Πρὸς καὶ σημ. 27.

721. Πρέπει νὰ εἶναι ἡ Ἐπιστ. 223 ἢ ἡ 225.

722. Β' Κορ. 2, 8.

723. Πρὸς. Ρωμ. 9, 2: «ὅτι λύπη μοί ἐστι μεγάλη καὶ ἀδιόλεπτος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ μου».

724. Ματθ. 24, 12.

725. Ἐγρᾶφῃ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 375.

726. Πρόκειται, μᾶλλον, περὶ τοῦ Δημοσθένους ὁ ὅποιος ἦτο οἰκονόμος τοῦ παλατίου καὶ συνῴθευσε τὸν Οὐάλεντα, ὅταν οὗτος ἐπισκέφθῃ τὴν Καισάρειαν τὸ 371 καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Μ. Β. εἶπεν: «ἐθεασάμεθα καὶ Δημοσθένην ἀγράμματα» καὶ συνέστησεν εἰς αὐτὸν νὰ μὴ ἀναμιγνύεται εἰς θεολογικάς συζητήσεις, ἀλλὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς χύτρας τοῦ μαγειρίου! Ἐὰν ὅντως πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, ἦδη ὁ Δημοσθένης, ὥς ἀτοκρατορικὸς δικάριος τοῦ Πόντου (λατ. vicarius (vicis - vice = ἀντὶ τι-

τὸν Θεὸν καὶ τοὺς κηδεμόνας μας βασιλεῖς, ὡς ἀκριβὲς βλέπομεν ἢ διοικήσεις τῆς πατρίδος μας νὰ ἀνατίθεται εἰς ἄνδρα ἅψ' ἑνὸς Χριστιανὸν καὶ ἅψ' ἑτέρου εὐθύν εἰς τὸν χαρακτηριστὴν καὶ ἀκριβὲς φύλακα τῶν νόμων, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποίους ρυθμιζόμεν τὰς ἀνθρωπίνους σχέσεις μας. Ἰ-
5 δαιτέρως ὁμῶς ἐξεφράσαμεν αὐτὴν τὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν θεοφιλεῖ βασιλεῖ μὲ τὴν ἰδικὴν σου ἄφιξιν.⁷²⁸

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀντελήφθημεν ὅτι μερικοὶ ἐχθροὶ τῆς εἰρήνης ἐπρόκειτο νὰ ἐνοχλήσουν φορτικῶς τὸ σεβαστὸν σου δικαστήριον ἐναντίον μας,⁷²⁹ ἀναμένοντες νὰ κληθῶμεν ἀπὸ τὴν ἐξοχότητά σου, διὰ νὰ πληροφορηθῇς ἀπὸ ἡ-
10 μᾶς τὴν ἀλήθειαν, ἑφ' ὅσον βεβαίως ἡ μεγάλη φρόνησίς σου θὰ ἐδέχετο νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων.⁷³⁰ Ἐνῶ ὁμῶς ἡμᾶς μὲν τὸ δικαστήριον μᾶς παρέδωκεν,⁷³¹ ἀντιθέτως ἡ ἐξουσία σου παρεκινήθη ἀπὸ τὰς κατηγορίας κάποιου Φιλοχάρους⁷³² καὶ διέταξε νὰ συλληφθῇ ὁ ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς μας Γρηγόριος.⁷³³

νος, ἑλλήν. οὐκίριος = ἀντιπρόσωπος) (βλ. σημ. 736) ἐκδικεῖται τὸν Μ. Β. εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀγ. Γρηγορίου Νύσσης.

727. Εἰς τὴν ἐπικρατήσαν ἐπιγραφὴν: «Δημοσθένει ὡς ἀπὸ κοινοῦ» ὁ κώδιξ Μ προσθεῖται: «κοινοῦ τῶν ἐπισκόπων οἷά τινων παρὰ Κανόνας γεγενῆσθαι συκοφαντησάντων τὴν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου χειροτονίαν», οἱ δὲ παλαιοὶ ἐκδίδονται ὡς Γρηγόριον ἠγνόνσαν τὸν Θεοφύλακτον, ἐνῶ πρόκειται περὶ τοῦ Νύσσης. Τὴν Ἐπιστολὴν υπέγραψαν καὶ οἱ ἄλλοι ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι τῆς Καππαδοκίας.

728. Ποίαν ἰδέαν εἶχεν ὁ Μ. Β. περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Δημοσθένους βλ. σημ. 726, ἀλλὰ καὶ Ἐπιστ. 237, § 2.

729. Ἀποφυγὴν παντὶ τρόπῳ προσφυγῆς εἰς τὸ πολιτικὸν δικαστήριον δι' ἐκκλησιαστικὸν ἐπίσης ζήτημα συνιστᾷ ἰδιαίτερως ὁ Μ. Β. καὶ εἰς τὴν Ἐπιστ. 227, 50-58.

730. Ὅχι, ἐννοεῖται, κατὰ πρόθυμον υποχώρησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην. Πάντοτε ὁμῶς ἡ Ἐκκλησία, εἰς τὸ ὅρος τῆς ἱσταμένης, διατηρεῖ τὸ ἀπαρβαλόνον δικαίωμα τῆς υποστηρίξεως τῶν δικαίων τῆς καὶ τῆς μὴ συμμορφώσεως εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Κράτους εἰς ζητήματα οὐσιώδη καὶ πνευματικῆς φύσεως.

731. Ὁ κυρίως υπεύθυνος ἦτο ὁ Μ. Β. Ἄλλ' ὁ Δημοσθένης, ἐνθυμούμενος ἴσως τὴν υποχωρητικὴν στάσιν τοῦ Οὐάλεντος καὶ τοῦ Μοδέστου ἐναντι τοῦ Μ. Β., ἀπέφυγε νὰ συγκρουσθῇ πρὸς αὐτὸν φοβούμενος καὶ ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ (πρβλ. Ἀγ. Γρηγ. Θεολ., Ἐπιτάφ. εἰς Μ. Β., Λόγ. 43, § ΝΖ').

732. Ἀντὶ τοῦ ἀγνώστου ἄλλοθεν κυρίου ὀνόματος τούτου παραδίδεται καὶ γραφὴ: «φιλοχάρεσι ἢ φιλοχαρίαις» (λοιδωρίαίς), πλὴν αὕτη κρίνεται ἀδόκιμος. Ὁ Φιλοχάρης πρέπει νὰ ᾔτο ἀρειανόφρων καὶ ἴσως κληρικὸς.

733. Βλ. σημ. 727 καὶ 406, 407 καὶ 409. Ὡς γνωστὸν, τοῦτον καὶ

- 15 Καὶ ἐκεῖνος βεβαίως ὑπήκουσεν εἰς τὴν διαταγὴν [διότι πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ὑπακούσῃ;] Ἐπειδὴ ὁμως προσεβλήθη ἀπὸ πλευρίτιδα καὶ συγχρόνως, λόγῳ τῆς ψύξεως τὴν ὁποίαν ἐπὶ πλεον ὑπέστη, παρωξύνθη (καὶ πάλιν) ἡ χρονία νεφρίτις του, (βεβαίως) ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν συνουδεῖαν τῶν στρατιωτῶν ἠναγκάσθη χάριν θεραπείας τοῦ
- 20 σώματος καὶ ἀνακουφίσεως τῶν ἀφορήτων πόνων νὰ μεταφερθῇ εἰς ἓν ἥσυχον μέρος. Ἐνεκα τούτου ἀκριδῶς ἐρχόμεθα ὅλοι (οἱ ἐπίσκοποι διὰ τῆς παρούσης) νὰ ἱκετεύσωμεν τὴν ἐξοχότητά σου νὰ μὴ δυσανασχετήσῃ διὰ τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐμφανίσεώς (του ἐνώπιόν σου).
- Ἄλλωστε οὔτε κάποια δημοσία ὑπόθεσις ἐχειροτέρευσεν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας ἀναβολὴν, οὔτε καὶ κάποιο ζήτημα ἐκκλησιαστικὸν ἐμμέσως ἐβλάδη ἐξ αἰτίας αὐτῆς. Καὶ
- 25 ἐφ' ὅσον μὲν ἡ κατηγορία ἀφορᾷ χρήματα, ὅτι τάχα ἐσπαταλήθησαν, ἐδῶ εἶναι οἱ ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων, ἔτοιμοι νὰ ἀποδώσουν λογαριασμὸν εἰς ὅποιον θὰ ἤθελε (τοῦτο) καὶ νὰ ἀποδείξουν (αὐτὴν τὴν κατηγορίαν) ὡς συκοφαντίαν ὅσων εἶχον τὴν θρασύτητα νὰ ἐνοχλήσουν τὴν ἀκριδοδικαίαν ἀκοὴν σου. Διότι εἶναι εὐκόλῳ εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ (λογιστικὰ) βιβλία τοῦ μακαρίου ἐπισκόπου
- 30 νὰ καταστήσουν φανεράν τὴν ἀλήθειαν εἰς ὅσους τὴν ἐπιζητοῦν.⁷³⁴ Ἐὰν ὁμως πρόκειται περὶ κάποιου ἄλλου ζητήματος «κανονικῆς» φύσεως, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐξετασθῇ, ἐγκρίνη δὲ ἡ ἐξοχότης σου νὰ δεχθῇ τὴν ἀκρόασιν καὶ τὴν κρίσιν περὶ αὐτοῦ, (ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει) χρειάζεται ἡ παρουσία ὅλων ἡμῶν (τῶν ἐπισκόπων). Διότι,
- 35 ἐὰν βεβαίως συνέδη κάποια παράλειψις «κανονικῆς», ὑπόλογοι εἶναι ὅσοι τὸν ἐχειροτόνησαν,⁷³⁵ ὅχι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖ-

τὸν Ἅγιον Γρηγόριον Θεολόγον ὁ Μ. Β. ἐχειροτόνησε σχεδὸν ἀκοντας ἐπισκόπους εἰς κωμοπόλεις τὰς ὁποίας προήγαγεν εἰς ἐπισκοπὰς, ἵνα ἀντιδράσῃ κατὰ τῆς διαιρέσεως τῆς Καππαδοκίας εἰς δύο μητροπόλεις, μὲ δευτέραν ἔδραν τὰ Τύανα (βλ. 1 MBA, Εἰσαγωγή, σ. 28, 3 MBA, σ. 23, σμμ. 18 καὶ σ. 68, σμμ. 642). Τοῦτο ἐκρίθη ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν «ἀντικανονικῶς» ἐνέργεια.

734. Πρόφασις προφανῶς ἦτο ἡ κατηγορία, φαίνεται τοῦ Φιλοχάρους, ἐνθ' οἱ Ἀρειανοὶ καὶ ὁ Δημοσθένης ἤθελον νὰ θέσουν ἐκτὸς μάχης, ὡς ἐνόμιζον, ἕνα τόσον ἰσχυρὸν ἀντίπαλον. Τὸ ἐπέτυχον προσκαίρως μόνον καὶ φαινομενικῶς. Ὡς ἔχομεν ἰδεῖ (Ἐπιστ. 32 καὶ 33, 2 MBA, σ. 65 καὶ 67, παρομοίαν κατηγορίαν ἀντιμετώπισε καὶ ὁ Ἅγ. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὡς κληρονόμος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἅγ. Κασσιρίου (βλ. Ἐπιστ. 26, β. ἀ., σ. 45 κἑξ.)).

735. Ὁ κυρίως υπεύθυνος ἦτο ὁ Μ. Β., ἀλλὰ, ὡς βεβαίως (στ. 42-44), οὐδὲν ἐγένετο ἀντικανονικῶς.

ος ἐδέχθη τὸ ἀξίωμα ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς πιέσεις.

Κατόπιν τούτων σὲ ἱκετεύομεν νὰ ἐπιφυλάξης πρὸς χάριν μας τὴν ἀκρόασιν (ἐδῶ) εἰς τὴν πατρίδα⁷³⁶ (μας) καὶ νὰ μὴ μᾶς σύρης εἰς ξένην χώραν μήτε νὰ μᾶς ἀναγκάζης νὰ συναντηθῶμεν μετ' ἐπισκόπους μετὰ τῶν ὁποίων
 40 δὲν ἔχομεν ἀκόμη ἐπιλύσει τὰς διαφορὰς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.⁷³⁷ Ἐξ ἄλλου σὲ παρακαλοῦμεν ὁμοίως νὰ λυπηθῇς τὸ γῆρας⁷³⁸ καὶ τὴν ἀσθενείαν μας. Ἀσφαλῶς δὲ θὰ γνωρίσης ἀπὸ τὴν προσωπικὴν σου ἔρουναν, Θεοῦ θέλοντος, ὅτι τίποτε τὸ «κανονικόν», εἴτε μικρόν εἴτε μεγαλύτερον, δὲν παρημελήθη κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ ἐπισκόπου.

Εὐχόμεθα λοιπὸν ὑπὸ τὴν ἰδικὴν σου διοίκησιν (με-
 45 τὰ τῶν ἄλλων) νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ ἡ ὁμόνοια καὶ ἡ εἰρήνη μετὰ τοὺς ἀδελφούς μας. Διότι, ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν συμβαίνει, δύσκολον θὰ εἶναι εἰς ἡμᾶς νὰ συναντηθῶμεν (μετ' αὐτῶν), ἐπειδὴ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀπλουστέρους δλᾶπτονται ἐξ αἰτίας τῆς διαστάσεως μεταξύ μας.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 226 (ΣΚΣ—CCXXVI)⁷³⁹

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΣΚΗΤΑΣ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑΣ ΤΟΥ⁷⁴⁰

Ι. Ἀσφαλῶς εἶναι δυνατόν ὁ Ἅγιος Θεὸς νὰ χάριση

736. Ὡς ρωμαϊκὴ καὶ εἴτα βυζαντινὴ ἐπαρχία ὁ Πόντος διηγεῖτο εἰς τὰ ἑξῆς τέσσαρα τμήματα: α) τὸν Διόσποντον ἢ Γαλατικόν, πρὸς τὴν Γαλιαν καὶ Βιθυνίαν, β) τὸν Πολεμωνιακόν, μετ' πρωτεύουσαν τὴν Νεοκαισάρειαν, γ) τὸν Ἐλενόντον, μετ' πρωτεύουσαν τὴν Ἀμάσειαν, καὶ δ) τὴν Μικράν Ἀρμενίαν, μετ' πρωτεύουσαν τὴν Νικόπολιν. Παραρτήματα, τρόπον τινὰ «δικαιᾶτα», φαίνεται ὅτι εἶχεν ὁ δικάριος τοῦ Πόντου εἰς τὰς πρωτεύουσας αὐτάς, ἀλλὰ καὶ ἄλλας πόλεις. Διότι. «Ἐάνηχωρα» («ὑπερῶρα») ἐδῶ ἐννοεῖται ἡ Ἀγύρα, «πατρίς» δὲ ἡ Καισάρεια, ὅπου ὑπῆρχεν ἐπίσης «τάξις Οὐκαρίου» (βλ. Ἐπιστ. 226, 2, 39). Κατὰ τὸν Θεοδοσιανὸν Κώδικα (1, 1, 10), ἐδικάζετο κανεὶς ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἐπαρχίας ὅπου παρηγόμησε καὶ ἴσως τοῦτο ἐμμέσως θέλει νὰ υποθιγῶσιν ὁ Μ. Β., ἀν καὶ ὁ δικάριος θὰ θεωρεῖ «ἐπαρχίαν» ὅλην τὴν εὐρεῖαν δικαιοδοσίαν του.

737. Τὴν «ἀκοινωνήσιαν» μετὰ τῶν Ἀρειανῶν ὁ Μ. Β. ἐπίστευεν ὡς «ἐκχρεμίστητα» καὶ ὅχι «ἀπόλυσιν», διὸ καὶ ἡγωνίζετο διὰ τὴν ποσὴν εἰρήνην (βλ. στ. 45-49). Ἐν τούτοις καὶ χάριν τοῦ μὴ σκανδαλισμοῦ τῶν ἀπλουστέρων ἐκ τῶν Ὀρθοδόξων, ἀλλὰ καὶ περισσώτερον χάριν τῆς οὐσίας τῆς ὁρθῆς πίστεως δὲν «ἐκοινωνεῖ» διπλωματικῶς.

738. Ἦτο τότε μόλις 45 ἐτῶν καὶ ἐν τούτοις ἦτο «γεγηρακώς» ἀληθῶς ἐκ τῶν πολλῶν ἀσθενειῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν πλείστων κόπων.

739. Ἐγράφη ἐπίσης τὸν Δεκέμβριον τοῦ 375.

740. Μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν αὐτὴν προστίθεται ὑπὸ τινῶν κωδίκων: «Ἐν Ὁροδίαν (ν)η καὶ Χαλάν(ν)η». Καὶ περὶ μὲν τῆς Ὁροδιάνης (ἦς) οὐδὲν

- καὶ τὴν εὐφροσύνην τῆς προσωπικῆς συναντήσεως εἰς ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι ἐπιθυμοῦμεν καὶ νὰ σᾶς βλέπωμεν πάντοτε, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀκούωμεν ὅσα σᾶς ἀφοροῦν. Διότι εἰς τίποτε ἄλλο δὲν εὐρίσκομεν τὴν ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς (μας), ὅσον εἰς τὴν ἰδικὴν σας προκοπὴν καὶ τὴν διὰ μέσου τῶν
- 5 Ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ τελειώσιν σας. Ἀλλ' ἕως οὗτου τοῦτο δὲν συμβαίνει εἰς ἡμᾶς, θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ σᾶς ἐπισκεπτώμεθα διὰ μέσου τῶν γνησιωτάτων καὶ φοβουμένων τὸν Κύριον ἀδελφῶν, καθὼς καὶ διὰ μέσου τῶν ἐπιστολῶν νὰ ἐπικοινωνῶμεν μετὰ τὴν ἀγάπην σας. Ἐνεκα λοιπὸν τούτου ἀκριδῶς ἀπεστείλαμεν τὸν εὐλαθέστατον καὶ γνησιώπατον
- 10 ἀδελφόν μας καὶ συνεργόν τοῦ Εὐαγγελίου, τὸν συμπρεσβύτερον Μελίτιον,⁷⁴¹ ὁ ὅποιος θὰ σᾶς παραστήσῃ τὸν πόθον τὸν ὅποιον ἔχομεν πρὸς σᾶς, καθὼς καὶ τὴν μέριμναν διὰ τὰς ψυχὰς σας. Ὅτι δηλαδὴ νύκτα καὶ ἡμέραν παρακαλοῦμεν τὸν Κύριον διὰ τὴν προκοπὴν σας, ὥστε καὶ ἡμεῖς νὰ ἔχωμεν παρρησίαν κατὰ τὴν ἡμέραν⁷⁴² (τῆς παρουσίας ἐνώπιον) τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ μέσου τῆς ἱδικῆς σας σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ σεῖς νὰ ἐκλάμψετε μετὰ τὴν λαμπρότητα (καὶ δόξαν) τῶν Ἀγίων,⁷⁴³ ὅταν θὰ ἀποδειχθῇ
- 15 δόκιμον τὸν ἔργον σας⁷⁴⁴ ἀπὸ τὴν δικαιοκρισίαν τοῦ Θεοῦ.⁷⁴⁵
- Ἀλλὰ συγχρόνως μᾶς προξενεῖ πολλὴν στενοχωρίαν ἡ δύσκολος παρούσα κατάστασις ἡ ὁποία μᾶς ἤρυν, ὅποτε ἀφ' ἑνὸς ὅλαι αἱ Ἐκκλησίαι ἐσαλεύθησαν⁷⁴⁶ καὶ ἀφ' ἑτέρου
- 20 ὅλαι αἱ ψυχαὶ κοσκινίζονται.⁷⁴⁷ Διότι ἤνοιξαν μερικοὶ τὰ στό-

ἡδυνήθημεν νὰ εἰρωμεν, περὶ δὲ τῆς Χαλάνης νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ ταυτισθῇ αὕτη πρὸς τὴν *Χ α λ α ν ῖ κ η ν* τοῦ Πόντου, τῆς περιφερείας Σουρμένων τῆς ἐπαρχίας Τραπεζοῦντος. Ἡ Χαλάνη τῶν Ο', δηλαδὴ ἡ ἀρχαία Νιπόδρ τῆς Χαλδαίας μᾶλλον πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ ἐντελῶς, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ Ἀσκητῶν «ὧφ' αὐτὸν».

741. Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου τούτου Μελιτίου, τὸν ὅποιον ἡμεῖς ταυτίζομεν πρὸς τὸν δοηθὸν Μελίτιον τοῦ στρατολόγου *Μ ε λ ε τ ῖ ο υ* καὶ γραμματικοκομιστοῦ ἐπίσης τοῦ Μ. Β. τῆς Ἐπιστ. 200 (29-30) 61. 5 MBA, σ. 122, σμμ. 476.

742. Α' Ἰωάν. 4, 17.

743. Ματθ. 13, 43.

744. Α' Κορ. 3, 13.

745. Ρωμ. 2, 5.

746. Ἡ περιγραφόμενη «χαλεπότης» ἐκφράζεται κατὰ τρόπον τραγικὸν διὰ τῆς χρήσεως *ἀ σ υ ν ὀ ἑ τ ο υ σ χ ῆ μ α τ ο ς* καὶ μικροπαρίδου: ἀλλεπάλληλα εἶναι τὰ θεινά! Παρομοίως περιγραφὰς ἔχει πολλὰς ἡ ἐπιστολογραφία τοῦ Μ. Β., ἡ ὁποία συνδυάζει παντοδαπὴν ποικιλίαν, πάντοτε ὁμως ἐκλεκτὴν.

747. Λουκ. 22, 31.

ματα ἀκατασχέτως⁷⁴⁸ ἐναντίον τῶν συνδούλων των. (Καί λοιπόν) κηρύσσεται χωρίς φόβον τὸ ψεῦδος, ἐνῷ ἡ ἀλήθεια παραμένει κρυμμένη. Καί οἱ μὲν κατηγορούμενοι καταδικάζονται χωρίς ἀνάκρισιν, οἱ δὲ κατήγοροι γίνονται πιστευτοὶ χωρίς καμμίαν ἔρευναν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγώ, ὅταν ἐπληροφορήθην ὅτι ἀπὸ ἀρκετὸν καιρὸν⁷⁴⁹ κυκλοφοροῦν ἐναντίον μου ἐπιστολαί, αἱ ὁποῖαι μᾶς στιγματίζουν καὶ ἐκθέτουν καὶ κατηγοροῦν διὰ πράγματα περὶ τῶν ὁποίων ἔχομεν ἐτοιμὴν τὴν ἀπολογίαν ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου τῆς Ἀληθείας, προθύμως ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ σιωπήσω, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἔκαμον. Διότι ἤδη τοῦτο εἶναι τὸ τρίτον ἔτος ἀφ' ὅτου, ἐνῷ κτυπῶμαι ἀπὸ τὰς συκοφαντίας, ὅμως ὑποφέρω τὰς μαστιγώσεις τῆς κατηγορίας. Διότι θεωρῶ ἀρκετὸν τὸ ὅτι ἔχω μάρτυρα τῆς συκοφαντίας τὸν Κύριον, τὸν γνωστὴν τῶν κρυπτῶν.

Ἐπειδὴ ὅμως βλέπω ὅτι πολλοὶ πλέον ἐξέλαβον τὴν σιωπὴν μας ὡς ἐπιβεβαιώσιν τῶν συκοφαντιῶν καὶ ἐνόμισαν ὅτι τηροῦμεν σιωπὴν ὅχι ἔνεκα μακροθυμίας, ἀλλ' ἔνεκα τοῦ ὅτι δὲν ἔχομεν τὸ σθένος νὰ ἀνοίξωμεν τὸ στόμα ἐνώπιον τῆς ἀληθείας, δι' αὐτὸ ἐπεχείρησα νὰ σᾶς γράψω. (Καὶ τοῦτο), διὰ νὰ παρακαλέσω τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην σας οὐδόλως νὰ παραδέχεται ὡς ἀληθεῖς τὰς συκοφαντίας αἱ ὁποῖαι γίνονται μόνον ἀπὸ τὸ ἐν μέρος. Διότι, καθὼς εἶναι γραμμένον (εἰς τὴν Γραφήν), «κανένα δὲν καταδικάζει, ὁ Νόμος, ἐὰν προηγουμένως δὲν ἀκούσῃ καὶ μάθῃ καλῶς τί (κακὸν) διέπραξεν».⁷⁵⁰

2, Ἐν τούτοις, εἰς τὸν γνωστικὸν κριτὴν εἶναι ἀρκετὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα διὰ τὴν φανέρωσιν τῆς ἀληθείας. Ἐπομένως, ἔστω καὶ ἐὰν ἡμεῖς σιωπῶμεν, εἶναι δυνατόν εἰς σᾶς νὰ διακρίνετε σαφῶς ὅσα συμβαίνουν. Διότι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι κατηγοροῦν ἡμᾶς ἐπὶ κακοδοξία ἤδη ἀπεδείχθησαν φανερώς ὅτι συντάσσονται μὲ τὴν μερίδα τῶν αἵρετικῶν. Αὐτοὶ δηλαδὴ οἱ ὁποῖοι κατακρίνουν ἡμᾶς διὰ λογαριασμὸν ξέ-

748. Εἰς τὸ κείμεν. «ἀφειδῶς». Πρβλ. τὴν παράλληλον φράσιν τοῦ Μ. Β. κατωτέρω (§ 4, 22-23): «τὰ μὲν σ τ ὁ μ α τ α τῶν κατηγορούντων ἡμᾶς ἐ π ι σ χ ε θ ῆ ν α ι (=νὰ συγκρατηθοῦν, φραγοῦν) διὰ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων ἀμήχανον».

749. Ἡ γραφὴ «πολλαί» (ἐπιστολαί), τὴν ὁποίαν προτιμοῦν οἱ ἐκδόται, ἐκτὸς τοῦ Courtonne, νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀδόκιμος ἐναντι τῆς γραφῆς «π ἄ λ α ι», ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὰ παράλληλα χωρία καὶ τὸ νόημα. Ἡ «ἐπιστολή» ἦτο μ ῖ α, ἀλλ' ἐκυκλοφόρει εὐρέως, ὃ δὲ πληθυντικὸς εἶναι συνήθης καὶ διὰ μίαν ἐπιστολήν (πρβλ. γράμματα).

750. Ἰωάν. 7, 51.

- νων συγγραμμάτων⁷⁵¹ παρουσιάζονται να αντιτίθενται εις τὰς ἰδικὰς των ὁμολογίας (πίστεως), τὰς ὁποίας ἔχουν παραδώσει εις ἡμᾶς ἐγγράφως.⁷⁵² Κατανοήσατε (ἐντεῦθεν) τὴν τακτικὴν ὁσων ἀποτολμοῦν αὐτὰς τὰς πράξεις, ὅτι δηλαδὴ συνηθίζουν οὗτοι πάντοτε νὰ προσχωροῦν πρὸς τὴν ἰσχυρὰν πλευρὰν καὶ τοὺς μὲν ἀδυνατοὺς ἐκ τῶν φίλων νὰ καταπατοῦν, νὰ κολακεύουν δὲ τοὺς κρατοῦντας. Διότι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν τὰς πολυθρυλήτους ἐκείνας ἐπιστολάς κατὰ τοῦ Εὐδοξίου⁷⁵³ καὶ τὰς ἐξαπέστειλαν γύρω εἰς ὅλας τὰς (μοναστικάς) ἀδελφότητας καὶ τὰς προειδοποιοῦν νὰ ἀποφεύγουν τὴν «κοινωνίαν» μετ' αὐτῶν ὡς καταστροφὴν τῶν ψυχῶν καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν ἀπεδέχθησαν τὰς ἀποφάσεις αἱ ὁποῖαι ἐλήφθησαν διὰ τὴν καθαιρέσιν των, ἐπειδὴ ἐλήφθησαν ἀπὸ αἰρετικῶν, ὅπως προσεπάθουν τότε νὰ μᾶς πείσουν, αὐτοὶ τώρα, ἀφοῦ ἐλησμένησαν ὅλα αὐτά, ἐτάχθησαν μαζὶ με' ἐκείνους. Καὶ δὲν ἀπομένει δι' αὐτοὺς καμμία δυνατότης νὰ ἀρνηθοῦν τοῦτο. Διότι φανερώς ἀπεκάλυψαν τὴν προαίρεσιν των, ἐφ' ὅσον προθύμως ἐδέχοντο τὰς κατ' οἶκον ἐπικοινωνίας μαζὶ των εἰς τὴν Ἀγκυραν,⁷⁵⁴ ἐπειδὴ ἀκόμη δημοσίως δὲν ἔγιναν δεκτοὶ ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἰδίους.

Λοιπὸν ἐρωτήσατέ τους: Εἶναι ἄρα γε ὁρθόδοξος τώρα ὁ Βασιλείδης,⁷⁵⁵ ὁ ὁποῖος ἐπικοινωνεῖ με' τὸν Ἐκδίκιον;⁷⁵⁶

751. Τοῦ Ἀπολιναρίου.

752. Βλ. σημ. 718.

753. Ὁ Εὐδὸξος, ἀρχικῶς ἀκράτος Ἀρειανός, ἐπῆρξε πρὸ τοῦ 310 ἐπίσκοπος Γερμανικείας, παρὰ τὸν Εὐφράτην, ΝΔ. τῶν Σαμοσατών. Ἐκείθεν ἀντικανονικῶς κατόρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας τὸ 357, ἐξ οὗ ἐξερίσθη προσωρινῶς, διότι ἐπεκράτησαν τότε οἱ Ὁμοιουσιανοί. Ἐξ ὅσων ἀναφέρει ὁ Μ. Β. περὶ τοῦ Εὐδοξίου ἐν σχέσει πρὸς τὸν Εὐστάθιον (Ἐπιστ. 244, 5, 28-30 καὶ 251, 2, 10-11), ἀρχικῶς (359) ὁ Εὐστάθιος, ὡς ἔλεγεν, ἐξηπατήθη καὶ ἐτάχθη με' τὸ μέρος τοῦ Εὐδοξίου καὶ τῶν Ὁμοιουσιανῶν, ἀλλὰ μεταμεληθεὶς ἔγραψεν ἀπολογητικὰς ἐπιστολάς κατ' αὐτῶν καὶ τὰς διέδωκε. Οἱ περὶ τὸν Εὐδόξιον ὅμως καθήρεσαν τὸν Εὐστάθιον καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, χωρὶς οὗτοι νὰ ἀποδεχθοῦν τὴν καθαιρέσιν των. Ἦδη ὁμοῦς Εὐστάθιος ἐπικοινωνεῖ μετὰ τῶν καθαιρετῶν του, τοὺς ὁποῖους ἄλλοτε ἐοικνύεσκον ὡς αἰρετικούς!

754. Εἰς τὴν Ἀγκυρὰν τῆς Γαλιτίας εἶχον ἐπικρατήσει οἱ Ἀρειανοὶ πρὸ πολλοῦ, καίτοι ἄλλοτε ὁ ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος ἦτο ὁρθόδοξος (βλ. Ἐπιστ. 25, 1 ΜΒΑ, σ. 153, σημ. 421).

755. Ὁ Βασιλεὶς Εἰσέτιος ἦτο ἐπίσκοπος Γάγγρας τῆς Παφλαγονίας (βλ. καὶ Ἐπιστ. 251, 3, 11).

756. Τὸν Εὐκλείωνα ὁ δικαίριος τοῦ Πόντου Δημοσθένης, διὰ τῆς συνόδου τοῦ χαιμῶνος τοῦ 376 ἐν Ἀγκυρᾷ, ἐποθετήσεν ἐπίσκοπον τῆς Περνασσίδος τοῦ Πόντου (βλ. περὶ αὐτῆς Ἐπιστ. 62, 3 ΜΒΑ, σ. 37, σημ. 70 καὶ 71), ἀπομακρύνας τὸν ὁρθόδοξον ἐπίσκοπον Ὑψιν (βλ. Ἐπιστ. 237, 2, 8-10 καὶ Ἐπιστ. 239, 17).

Διατί τότε, ὅταν ἐπέστρεφον ἀπὸ τὴν Δαρδανίαν,⁷⁵⁷ ἀνέτρε-
 25 πον τὰ θυσιαστήρια εἰς τὴν χώραν τῶν Γαγγρηνῶν⁷⁵⁸ καὶ κα-
 θίδρουν ἰδικὰς τῶν τραπέζας; Διατί ἀκόμη μέχρι σήμερον ἐ-
 πιτίθενται κατὰ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀμασιείας⁷⁵⁹ καὶ τῶν Ζή-
 λων καὶ ἐγκαθιστοῦν ἀπὸ τοὺς ἰδικούς των πρεσβυτέρους
 καὶ διακόνους; Διότι, ἐὰν μὲν κοινωνοῦν μετ' αὐτῶν ἐπειδὴ
 τοὺς θεωροῦν ὀρθοδόξους, διὰ ποῖον λόγον ἐπιτίθενται ἐ-
 ναντίον των ὡς νὰ εἶναι αἰρετικοί; Ἐὰν ἐξ ἄλλου θεωροῦν
 30 τούτους ὡς αἰρετικούς, πῶς συμβαίνει καὶ δὲν ἀποφεύγουν
 τὴν μετ' αὐτῶν ἐπικοινωνίαν; Αὐτά, ἀκριδῶς δὲν εἶναι φα-
 νερά ἀκόμη καὶ εἰς παιδικὸν νοῦν, ἀδελφοί τιμιώτατοι, ὅτι
 δηλαδὴ, ἐπειδὴ πάντοτε ἀποβλέπουν εἰς τὸ ἰδικόν των συμ-
 φέρον, (διὰ τοῦτο) προσπαθοῦν ἢ νὰ συκοφαντήσουν με-
 ρικούς ἢ νὰ τοὺς ὑποστηρίξουν;

7. Παρομοίως λοιπὸν ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ ἡμᾶς, ὅχι ἐξ ἀγα-
 νακτήσεως, ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἀπηντήσαμεν, [διότι αὐτό, λέ-
 γουν, εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἰδιαίτέρως τοὺς ἔχει ἐρεθίσει],
 35 οὔτε διότι δὲν ἐδέχθημεν τοὺς χωρεπισκόπους, τοὺς ὁποίους
 λέγουν ὅτι ἀπέστειλαν, ἂν καὶ θὰ δώσουν λόγον εἰς τὸν Κύ-
 ριον ὅσοι ἐπινεοῦν τοὺς λόγους τούτους.⁷⁶⁰ Ἀπεστάλη δη-
 λαδὴ ἀπὸ αὐτοὺς κάποιος Εὐστάθιος⁷⁶¹ καὶ παρέδωκεν ἐπι-
 στολάς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Βικαρίου.⁷⁶² Αφ' οὗ οὗτος πα-

757. Ἡ Δ α ρ δ α ν ί α ἦτο ἐπαρχία τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ
 μεθρία πρὸς Β. καὶ Α. τὴν Μεσογειακὴν Δακίαν, πρὸς Ν. τὴν Μακεδονίαν
 καὶ πρὸς Δ. τὴν Ἀνω Δαλματίαν. Μνημονεύεται ἐνταῦθα, διότι εἰς αὐτὴν
 ἀνῆκε τὸ Ἀ ρ ί μ ι ν ο ν (νῦν Ρίμινι, πόλις τῆς Ἰταλίας παρὰ τὴν Ἀ-
 θριατικὴν), ὅπου ἐγένετο ἡ σύνοδος τῶν Ὁμοίων τὸ 359. Ἄλλη ἦτο ἡ Δαρ-
 δανία παρὰ τὴν ἀρχαίαν Τριβάδα.

758. Δηλαδὴ τὴν Γάγγραν ἢ τὰς Γάγγρας, πρωτεύουσαν τῆς Παφλα-
 γονίας (χώρας ΒΔ. Πόντου, Β. Γαλατίας καὶ Α. Βιθυνίας, δρεχομένης δὲ
 ὑπὸ τοῦ Εὐξείνου). Ἡ Γάγγρα ἔκειτο εἰς τὸ νοτιώτατον ἄκρον πρὸς τὴν
 Γαλατίαν. Τὰ ἀναφερόμενα πρέπει νὰ ἔγιναν τὸ 359 - 360.

759. Ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλενοπόντου Ἀ μ α σ ε ι α, ὡς εἶπομεν
 (σημ. 736) ἔκειτο ἐντὸς φάραγγος τοῦ Ἰριδος ποταμοῦ, ἐκβάλλοντος εἰς
 τὸν Εὐξείνου, ἐκκλησιαστικῶς δὲ ὑπῆγοντο εἰς αὐτὴν ἐξ ἐπισκοπαί, ἐξ ὧν
 μία ἦ τῶν Ζ ή λ ω ν.

Ἐκειτο δὲ ἡ πόλις (τά) Ζ ή λ α πρὸς Β. τῆς Ἀμασιείας καὶ πρὸς
 Ν. τῆς Σεδαστουπόλεως, ἀλλὰ πολιτικῶς ὑπῆγετο εἰς τὸν Γαλατικὸν Πόν-
 τον (Α' Γαλατία - Βιθυνία).

760. Τὴν τελευταία ταύτην πρότασιν παραλείπει ὁ Π X εἰς τὴν με-
 τάφρασί του.

761. Εἶναι ὁ ἀναφερόμενος χωρεπίσκοπος, συνώνυμος τοῦ Εὐσταθίου
 Σεδαστίας καὶ ἀνήκων εἰς αὐτόν.

762. Εἰς τὸ καίμ. «τῇ τάξει» (τοῦ Οὐδικαρίου). Ἡ λ., νομίζομεν, ση-
 μαίνει «ἐπηρεσίαν», ἔστω «φρουράν», καὶ ὅχι «ἀ ν ά κ τ ο ρ ο ν» (Π X).
 Διότι, ἄλλωστε, ἔδρα τοῦ δικαρίου τοῦ Πόντου, νομίζομεν, δὲν ἦτο ἡ Και-
 σάρεια, ἀλλ' ἡ Νεοκαισάρεια (βλ. σημ. 736), ἐκτὸς ἐὰν δὲν ἐτηροῦντο τὰ

- ρέμεινεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐνῷ ἐπρόκειτο
 40 νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν ἔδραν του, εἰς ὥραν θαθείας νυκτός,
 ἐνῷ ἐκοιμώμην, λέγουσιν ὅτι ἐπλησίασεν εἰς τὴν οἰκίαν μου.
 "Ὅταν ὁμοῦς ἐπληροφορήθῃ ὅτι κοιμώμαι, ἀφοῦ ἀνεχώρη-
 σε (τότε), δὲν μᾶς ἐπλησίασε πλέον τὴν ἐπομένην, ἀλλ' ἀ-
 φοῦ διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἐθεώρησε τὸν ἑαυτὸν του ἐλεύ-
 θερον ὡς πρὸς ἡμᾶς, ἐπανήλθεν (εἰς τὴν ἔδραν του). Ἰδού
 45 ποῖον εἶναι τὸ ἔγκλημα τὸ ὁποῖον διεπράξαμεν ἡμεῖς! Αὐ-
 τοί, δέ, οἱ μακρόθυμοι, οὐδόλως ἐξισωρόπησαν τὴν προη-
 γουμένην ὑπηρεσίαν⁷⁶³ μας, τὴν ὁποίαν προσεφέραμεν εἰς
 αὐτοὺς μὲ ἀγάπην, πρὸς τὸ σφάλμα τοῦτο. Ἀντιθέτως, τό-
 σον πολὺ ἐδάρυναν τὴν ὀργὴν των ἐναντίον μας δι' αὐτὸ τὸ
 σφάλμα, ὥστε νὰ μᾶς ἀποκηρύξουν, (ὡς ἀκοινωνήτους) εἰς
 50 ὅλας τὰς Ἐκκλησίας τῆς Οἰκουμένης, ὅσον τοῦλάχιστον ἐ-
 ξηρτάτο ἀπὸ αὐτοῦς.⁷⁶⁴

3. Ὅμως δὲν εἶναι αὕτῃ θεδαίως ἡ ἀληθινὴ αἰτία τῆς
 διαστάσεως. Τούναντίον, ἐπειδὴ ἐνόμισαν ὅτι τότε θὰ χαί-
 ρουν ἐκτιμήσεως ἀπὸ τὸν Εὐζώνιον,⁷⁶⁵ ἐφ' ὅσον θὰ ἀποξενω-
 θοῦν ἀπὸ ἡμᾶς, ἐπενόησαν πρὸς κάλυψίν των ἐκείνας τὰς
 προφάσεις, διὰ νὰ εὗρουν μόνοι των κάποιαν ἀφορμὴν διὰ
 5 τὸν ἐναντίον μας πόλεμον. Αὐτοὶ τώρα ἀκόμη καὶ τὸ Σύμ-
 βολον (Πίστεως) τῆς Νικαίας συκοφαντοῦν καὶ μᾶς ἀπο-
 καλοῦν «ὁμοουσιαστάς»,⁷⁶⁶ ἕνεκα τοῦ ὅτι εἰς ἐκεῖνο τὸ Σύμ-
 βολον ὁ Μονογενὴς Υἱὸς ὁμολογεῖται, «ὁμοούσιος» πρὸς τὸν
 Θεὸν Πατέρα. Ὁχι (θεδαίως) ὅτι ἀπὸ μίαν οὐσίαν, ἡ ὁποία
 διειμοιράσθη, προῆλθον δύο «ἀδελφὰ» μέρη, μὴ γένοιτο!
 [Διότι οὐδόλως ἠγνόησεν αὐτὸ ἡ Ἀγία ἐκείνη καὶ θεοφιλὴς
 10 Σύνοδος]. Ἀλλ' ὅτι αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον εἶναι ὡς πρὸς

κανονικῶς προβλεπόμενα. Ἡ «ὑπηρεσία» πάντως τοῦ δικαρίου διεβίβαζεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀλληλογραφίαν καὶ ἐπεκοινῶνει μετ' αὐτοῦ κατὰ τὰς διακινήσεις του.

763. Εἰς τὸ καίμ. «δ ο υ λ ε ι α ν» (ἡμῶν, ἣν ἐδουλεύσαμεν αὐτοῖς ἐν ἀγάπῃ». Ἡ ἔκφρασις ἀγιογραφικὴ (πρὸλ. Γαλ. 5, 13), ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν σύγχρονον ἔννοιαν τῆς δουλείας - ἐξυπηρετήσεως.

764. Νομίζομεν ὅτι δὲν ἐννοεῖται «ἀφορισμός» (Π X) διὰ συνοδικῆς των ἀποφάσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς γνωστῆς κατασυκοφαντήσεως διὰ μέσου τῆς διασποράς τῆς νοθευθείσης ἐπιστολῆς ἣ καὶ ἄλλου λιθέλλου.

765. Ὁ Εὐζώνιος, ὡς πρεσβύτερος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὑπῆρξε φίλος καὶ ὁμόφρων τοῦ Ἀρείου, καθαιρεθείς μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας. Ὅταν ἐξωρίσθη ὁ Ἀγιος Μελέτιος (360), τὴν θέσιν του κατέλαθεν ὁ Εὐζώνιος, τὸν ἔποιον διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του (τὸ 376). Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ Εὐζώνιος ἐδάπτισεν ἐπὶ τῆς ἐπιθανατίου κλίνης του τὸν ἀρειανόφρονα αὐτοκράτορα Κωνσταντῖον, πλησίον τοῦ θρόνου Ταύρου, ὃς καὶ ὁ Εὐδόξιος ἀργότερον τὸν Οὐδέλντα.

766. Διλαδὴ ὁπαδοὺς τοῦ «ὁμοουσίου», ὅπως καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι ἀπεκά-
 λουν τοὺς Ἀρειανοὺς ἀναλόγως «Ὀμοιουσισανούς», «Ἀνομοίους» κ.θ.

- ωνίως) τὴν θέσιν τοῦ μαζί με τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ δὲν ὑπολογίζεται μαζί με τὴν κτίσιν. Πράγματι, ἔχομεν πιστεύσει εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα καὶ βαπτιζόμεθα εἰς τὸ "Όνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ 'Αγίου Πνεύματος.⁷⁷⁴ Δι' αὐτὸ καὶ οὐδέποτε ἀποχωρίζομεν τὸν Παράκλητον ἀπὸ τὴν ἐνότητά Του με τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Διότι, ὅταν ὁ νοῦς μας φωτίζεται ἀπὸ τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα, ἀνυψώνεται πρὸς τὸν Υἱόν καὶ εἰς Αὐτόν, ὡσάν εἰς εἰκόνα, παρατηρεῖ τὸν Πατέρα.⁷⁷⁵ Συνεπῶς οὔτε ὀνόματα ἐπινοοῦμεν μόνοι μας, ἀλλὰ ὀνομάζομεν Αὐτὸ Πνεῦμα "Ἅγιον καὶ Παράκλητον,⁷⁷⁶ οὔτε ἐπίσης καθόλου δεχόμεθα νὰ ἀρνούμεθα τὴν ὀφειλομένην εἰς Αὐτὸ δοξολογίαν. Αὐτὰ εἶναι ὅσα ἡμεῖς πιστεύομεν ἐν πάσῃ ἀληθείᾳ. Δι' αὐτὰ ἃς μᾶς κατηγορεῖ ὅποιος θέλει νὰ κατηγορεῖ· ἃς μᾶς διώκῃ ὅποιος θέλῃ νὰ καταδιώκῃ· ἃς ἐτοιμάζεται διὰ (νὰ μᾶς ὑποβάλλῃ εἰς) ἀνάκρισιν ὅποιος πιστεύει εἰς τὰς συκοφαντίας. «Ὁ Κύριος ἐγγύς, οὐδόλως ἃς μὴ ἀνησυχῶμεν».⁷⁷⁷

4. Ἐὰν κάποιος συγγράφῃ εἰς τὴν Συρίαν,⁷⁷⁸ τοῦτο οὐδόλως μᾶς ἀφορᾷ. «Διότι ἀπὸ τοὺς λόγους σου θὰ δικαιωθῇς, λέγει ὁ Κύριος, καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους σου θὰ καταδικασθῇς».⁷⁷⁹ (Ἐπομένως) οἱ ἰδικοί μου λόγοι ἃς κρίνουν ἐμέ. Κανεῖς ἃς μὴ μᾶς καταδικάζῃ διὰ λογαριασμὸν ξένων σφαλμάτων, μήτε τὰς ἐπιστολάς αἱ ὁποῖαι ἐγράφησαν ἀπὸ ἡμᾶς πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν νὰ τὰς παρουσιάσῃ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι τώρα εὕρισκόμεθα εἰς ἐπικοινωνίαν με αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν ἐκεῖνα. Διότι ἡμεῖς πρὸ τῆς συγγραφῆς τῶν συγγραμμάτων ἡμεθα λαϊκοὶ καὶ πρὸς λαϊκοὺς⁷⁸⁰ ἐγράφομεν ἐπιστολάς, πρὶν ἀκόμη νὰ δημιουργηθῇ κάποια παρῶμοια ὑποψία ἐναντίον αὐτῶν. Μάλιστα οὐδόλως ἐγράφομεν περὶ Πίστεως οὔτε παρόμοια πρὸς ὅσα τώρα πρὸς συκοφάντησίν μας

παράδοσις» εἶναι τὸ καύχημα τῶν Ἀποστόλων καὶ ὄλων τῶν Ἁγίων καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἡ πιστότης εἰς αὐτὴν ὡς ἡρμύνευσε αὐτήν ὁ Μ. Β. εἰς τὴν Ἐπιστ. 223, 3, 30 κ.εξ.

774. Ματθ. 28, 19.

775. Τὸ χωρίον κλασσικόν εἰς διατύπωσιν. Πρβλ. τὰ βασικά χωρία Ἰωάν. 6, 46 καὶ 14, 6, 9.

776. Πρβλ. Ἰωάν. 14, 26: «Ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον...».

777. Φιλίπ. 4, 5-6.

778. Δηλαδή ὁ Ἀπολιναρίου Λ α ο δ ι κ ε ι α ς, ἡ ὁποία ἐκεῖτο ἐπὶ τῆς σ υ ρ ι α κ ῆ ς ἀκτῆς, ἀπέναντι τῆς Κύπρου.

779. Ματθ. 12, 37.

780. Τόσον ὁ Μ. Β., ὅσον καὶ ὁ Ἀπολιναρίου τότε ἦσαν λαϊκοί, ἦτοι περὶ τὸ 356, ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ τοῦ Μ. Β. ἐξ Ἀθηνῶν.

κυκλοφοροῦν οὗτοι, ἀλλὰ ἀπλᾶς προσφωνήσεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν εἶδος φιλικοῦ χαιρετισμοῦ.

- Ἡμεῖς δηλαδή ἐξ Ἰσου ἀποφεύγουμεν καὶ ἀναθεματίζομεν τόσον ὅσους πᾶσχουν ἀπὸ τὴν νόσον τοῦ Σαβελλίου,⁷⁸¹ ὅσον καὶ ὅσους ὑποστηρίζουν τὰς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου. Ἐὰν κάποιος τὸν αὐτὸν (καὶ Ἐνα Θεόν) ὀνομάξῃ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ θεωρῇ ἓν πράγμα πολυῶν⁷⁸² καὶ μίαν ὑπόστασιν, ἡ ὁποία ἐκφράζεται μετὰ τρεῖς ὀνομασίας, ὅποιον πιστεύει οὕτως ἡμεῖς τὸν κατατάσσομεν εἰς τὴν παράταξιν τῶν Ἰουδαίων.⁷⁸³ Ἐπίσης καὶ ἐὰν κανεὶς ὁμολογῇ «ἀνόμοιον»⁷⁸⁴ ὡς πρὸς τὴν (θεῖαν) οὐσίαν τὸν Υἱὸν πρὸς τὸν Πατέρα ἢ καταδιδάξῃ εἰς τάξιν κτίσματος τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀναθεματίζομεν τοῦτον καὶ θεωροῦμεν ὅτι εὐρίσκεται πλησίον εἰς τὴν εἰδωλολατρικὴν πλάνην.⁷⁸⁵ Ἐν τούτοις, εἶναι ἀδύνατον νὰ σταματήσουν μετὰ τὰς ἐπιστολάς μας τὰ στόματα ὅσων μᾶς κακολογοῦν.⁷⁸⁶ Πιθανὸν μάλιστα ἀκόμη περισσότερο νὰ ἐρεθίζωνται οὗτοι μετὰ τὰς ἀπολογίας μας, ὥστε νὰ ἐπινοήσουν μεγαλύτερα καὶ βαρύτερα ἐναντίον μας. Πλὴν ὅμως σεῖς δὲν εἶναι δύσκολον νὰ προφυλάξετε τὰ ὦτα σας.

- Ἐπομένως λοιπὸν αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς, αὐτὸ νὰ κάμετε. Δηλαδή νὰ διατηρήσετε τὴν καρδίαν σας ἀπέναντί μας καθαρὰν καὶ ἀπροκατάληπτον ἀπὸ τὰς συκοφαντίας, ἀλλὰ καὶ νὰ ζητῆτε ὡς πρὸς τὰς κατηγορίας τὰς ὁποίας διατυπώνουν ἀπὸ ἡμᾶς νὰ ἀποδώσωμεν λόγον. Καὶ ἐὰν μὲν εὕρετε τὴν ἀλήθειαν μετὰ τὸ μέρος μας, μὴ δώσετε θέσιν εἰς τὸ ψεῦδος. Ἐὰν ὅμως ἀντιληφθῇτε ἡμᾶς ἀδυνάτους ὡς πρὸς τὴν ἀπολογίαν, τότε πιστεύσατε τοὺς κατηγοροὺς μας ὡς ἀληθινούς. Ἐκεῖνοι βεβαίως ἀγρυπνοῦν νὰ

781. Σαβελλιανίζων θεωρεῖτο ὁ Ἀπολινάριος (βλ. σημ. 98, 221 καὶ 370).

782. Βλ. σημ. 224.

783. Πρβλ. τὴν κλασσικὴν διατύπωσιν τοῦ Μ. Β. «Ἰ ο υ θ α ῖ σ μ ο ς ἐστὶν ὁ Σαβελλιανισμὸς ἐν προσχῆματι Χριστιανισμοῦ τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι ἐπεισχογόμενος» (Ἐπιστ. 210, §, 13-15). Πᾶσαι δὲ αἱ λεγόμεναι «χριστιανικαί» αἵρέσεις, κατὰ τοὺς δύο ἀδελφούς, εἶναι «εἰ θ ω λ ο λ α τ ρ ῖ α ἐν π ρ ο σ χ ῆ μ α τ ῖ Χ ρ ι σ τ ι α ν ι σ μ ο ῦ» (βλ. 1 ΜΒΑ, Εἰσαγωγή, σ. 12-13 καὶ σ. 84, σημ. 113. Πρβλ. καὶ σ. 90, σημ. 150).

784. Εἰσαγγετὴν τῆς αἵρέσεως τῶν Ἀνομοίων, ἄκρων Ἀρειανῶν, ὁ Μ. Β. ἀναφέρει τὸν Ἀγ. Διονύσιον Ἀλεξανδρείας (Ἐπιστ. 8, § 2, 1 κέξ., βλ. 1 ΜΒΑ, σ. 112, 113). Τῶν Ἀνομοίων ἡγοῦντο οἱ Ἀέτιος καὶ Εὐνόμιος (βλ. ἔ.δ., σ. 114, σημ. 285). Ἐκ παραδρομῆς προφανῶς ὁ Π Χ ἀντὶ «ἀνόμοιον» ἔχει «ἀνόνημον» εἰς τὴν μετάφρασιν του.

785. Βλ. τέλος σημ. 783.

786. Βλ. καὶ σημ. 748.

- μᾶς κάμουν κακόν. Δὲν ἐπιθυμοῦμεν ὅμως αὐτὸ (ἀντιστρό-
 35 φως) ἀπὸ σᾶς. Ἐκεῖνοι, ἐπεὶ δὲ μετέρχονται θίον ἐμπορικόν,
 θεωροῦν τὴν συκοφάντησίν μας εὐθηνὸν ἐμπόρευμα.⁷⁸⁷ Ἄλ-
 λά σεῖς, παρακαλοῦμεν, νὰ μένετε εἰς τὰς οἰκίας σας καὶ νὰ
 διάγετε μὲ εὐσχημοσύνην, νὰ ἐκτελῆτε μὲ ἡσυχίαν τὸ ἔργον
 τοῦ Κυρίου.⁷⁸⁸ Πλὴν ὅμως νὰ ἀποφεύγετε τὰς μετ' ἐκείνων
 συνομιλίας, αἱ ὁποῖαι γίνονται μὲ δόλον «διὰ τὴν κατα-
 40 στροφὴν ὧσων τοὺς ἀκούουν». ⁷⁸⁹ Καὶ τοῦτο, διὰ νὰ διατηρή-
 σετε ἀφ' ἑνὸς καθαρὰν τὴν ἀγάπην ἀπέναντί μας καὶ ἀφ' ἑ-
 τέρου νὰ διαφυλάξετε ἄθικτον τὴν πίστιν τῶν Πατέρων, ἀλ-
 λά καὶ διὰ νὰ φανῆτε εὐάρεστοι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου ὡς φί-
 λοι τῆς ἀληθείας.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 227 (ΣΚΖ'—CCXXVII)⁷⁹⁰

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΚΟΛΩΝΙΑΣ⁷⁹¹

Ἄρα γε τί ἄλλο εἶναι τόσον πολὺ καλὸν καὶ εὐάρε-
 στον⁷⁹² ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅσον ἡ τελεία

787. Πρβλ. Β' Πάτρ. 2, 3: «...δι' οὗς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας διασφην-
 μνησεται' καὶ ἐν πλεονεξίᾳ π λ α σ τ ο ῖ ς λ ό γ ο ι ς ὑμᾶς ἐμ πο-
 ρ ε ύ σ ο ν τ α ι». Ὁ Courtonne τὴν φράσιν «παρεμπόρευμα ποιοῦνται»
 μεταφράζει: «κάμουν... Ἐν μέσῳ αὐξήσεως τοῦ πλοῦτου τῶν», διερωτᾶται
 δέ: «πῶς νὰ ἤσκητο αὐτὸ τὸ ἐμπόριον τῆς συκοφαντίας;». Δὲν ἠννόησε, φαί-
 νεται, ὅτε τὴν κυρίαν οὕτε τὴν μεταφορικὴν ἔννοιαν τῆς λ. «παρεμπόρευ-
 μα» (=εὐταλὲς ἐμπόρευμα, διὰ τὸ κ ι δ ο η λ ο ν). Πρβλ. Ἐπιστ. 240,
 3, 2-4: «Χ ρ ι σ τ ῆ μ πο ρ ο ι γάρ οἱ τοιοῦτοι καὶ οὐ Χριστιανοί...».
 Δὲν ὑπάρχει, δυστυχῶς, φανατικώτερον, ἀλλὰ καὶ φρικτότερον ἐμπόριον!

788. Πρβλ. Α' Θεσ. 4, 11-12.

789. Β' Τιμ. 2, 14.

790. Ἐγράφη τὸ 375.

791. «Πρὸς τοὺς ἐν Κολωνίᾳ ἢ Νικοπόλει κληρικοὺς ἢ πολιτευομέ-
 νους» ἀπευθύνονται διὰ τὸ αὐτὸ θ έ μ α αἱ Ἐπιστολαὶ 227-230, 238 καὶ
 240. Τόσον δὲ ἡ Κ ο λ ω ν ί α, ὅσον καὶ ἡ Νικόπολις ἦσαν πόλεις ἐκ-
 κλησιαστικῶς ὑπαγόμεναι εἰς τὴν Μικράν Ἀρμενίαν, μὲ πρωτεύουσιν-μη-
 τρώπολιν τὴν Νικόπολιν. Πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Κολωνίας Ε ὁ φ ρ ὁ ν ι ο ν,
 περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ ὁποίου καὶ θά στραφῶν κυρίως αἱ ἐπτὰ Ἐπιστο-
 λαί, ἔγραψεν ὁ Μ. Β. τὸ αὐτὸ ἔτος, ἀλλ' ἐνωρίτερον, τὴν Ἐπιστ. 195 (βλ.
 5 MBA, σ. 83, σημ. 324), δὲν εἶχεν ὅμως προκύψει ἀκόμη τὸ ἐξῆς θ έ μ α:

Τὸ ἔτος τοῦτο (375) ἐκοιμήθη ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Νικοπόλεως Θεό-
 δοτος, ὁ ὁποῖος ἰδιαιτέρως ὑποψιάσθη τὸν Εὐσταθίον Σεβαστείας καὶ ἔστρε-
 ψε τὴν προσοχὴν εἰς τοῦτο καὶ τοῦ Μ. Β. (βλ. 3 MBA, σ. 109, σημ. 482).
 Τότε ὁ δικαίριος τοῦ Πόντου Δημοσθένης εἰς ὃν ὑπῆγετο καὶ ἡ Μικρὰ Ἀρ-
 μενία, χρησιμοποιοῦν τὸν φανατικὸν ἐχθρὸν τοῦ Θεοδότου Εὐσταθίου (βλ.
 Ἐπιστ. 232, 2, 15 κἑ.) ἔσπευσε μετ' αὐτοῦ νὰ ἐγκαταστήσῃ ὡς διάδοχον
 τοῦ Θεοδότου τὸν ἐπαθὲν τοῦ Εὐσταθίου Φ ρ ὁ ν τ ω ν α (βλ. καὶ Ἐπιστ.
 125, 2, 53). Ἄλλ' ὁ ἐπίσκοπος Σατάλων Π ο ι μ έ ν ι ο ς, ὀρθόδοξος καὶ

- ἀγάπη, περὶ τῆς ὁποίας ἔχομεν διδαχθῆ ἀπὸ τὸν σοφὸν διδάσκαλον (᾿Απ. Παῦλον) ὅτι εἶναι ἐκπλήρωσις ὅλου τοῦ Νόμου;⁷⁹³ Συνεπῶς συμφωνῶ μὲ τὸν διάπυρον πόθον ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν ποιμένα σας. Διότι θεθαίως οὔτε εἰς τὸν φιλοπάτορα υἱὸν εἶναι ὑποφερτὴ ἡ στέρησις τοῦ ἐναρέτου πατρός, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τὴν Ἑκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ ποιμένου καὶ διδασκάλου. Ἐπομένως μὲ τὴν ὑπερβολικὴν σας ἀφοσίωσιν εἰς τὸν ἐπίσκοπον μᾶς δίδετε μίαν ἀπόδειξιν τῆς καλῆς καὶ ἀγαθῆς διαθέσεώς σας.
- Ἄλλ' ὅμως ἡ καλωσύνη σας αὕτη καὶ ἡ ἐγκαρδιότης πρὸς τὸν πνευματικὸν πατέρα σας, ἐφ' ὅσον γίνεται μὲ μέτρον καὶ λογικὴν, εἶναι παραδεκτὴ. Ὄταν ὅμως ἐξέρχεται τῶν ὁρίων, δὲν γίνεται πλέον ἐξ Ἰσου ἀποδεκτὴ. Λοιπὸν, ἔγινε μία καλὴ δικικητικὴ ἐνέργεια⁷⁹⁴ ὡς πρὸς τὸν θεοφιλέστατον ἀδελφόν μας, τὸν συλλειτουργὸν Εὐφρόνιον, ἀπὸ μέρους τῶν ὑπευθύνων νὰ κυβερνοῦν τὰς Ἑκκλησίας, ἣτο δὲ αὕτη ἀναγκαία διὰ τὴν (παρουῶσαν) περίστασιν, ἀλλὰ καὶ ὠφέλιμος τόσον εἰς τὴν Ἑκκλησίαν εἰς τὴν ὁποίαν μετετέθη, ὅσον καὶ εἰς σᾶς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐλήφθη. Καὶ μὴ νομίσετε ὅτι ἡ ἐνέργεια αὕτη ὑπῆρξε ἀνθρωπίνη μήτε ὅτι ὑπεκινήθη ἀπὸ σκέψεις ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι ἔχουν γήινα φρονήματα.⁷⁹⁵ Τούναντίον, πρέπει νὰ εἰσθε πεπεισμένοι ὅτι μὲ τὴν συνέργειαν τοῦ (Ἁγίου) Πνεύματος ἔπραξαν τοῦτο ὅσοι ἔχουν ἀναλάβει τὴν φροντίδα τῶν Ἑκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ. Δι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ (ἀποδεχθῆτε καὶ νὰ) κατανοήσετε τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν καὶ νὰ προθυμοποιηθῆτε νὰ πραγματοποιηθῇ τελείως.

Δεχθῆτε λοιπὸν ἡρέμως καὶ μὲ αἰσθήματα εὐγνωμοσύνης τὸ γεγονός, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι δὲν δέχονται τὰς ἀποφάσεις καὶ τοὺς ὁρισμοὺς διὰ τὰς Ἑκκλησίας τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ (ἐπισκόπων), οὗτοι ἀντιτίθεν-

φίλος τοῦ Μ. Β. (βλ. Ἐπιστ. 102, 103 καὶ 122), χειροτονηθεὶς ὅπ' αὐτοῦ τὸ 372 ἢ 373, προέλαβε καὶ μετέθεσεν ἐκεῖ, ἀσφαλῶς τῇ συνεννοήσει μετὰ τοῦ Μ. Β., τὸν Εὐφρόνιον Κολωνίας. Οἱ πιστοὶ ὅμως τῆς πόλεως αὐτῆς δυσηρεστήθησαν, ἀλλὰ τελικῶς ἐπῆλθε συμβιβασμός. Ὁ Εὐφρόνιος θὰ διέμεναν εἰς τὴν μητρόπολιν Νικόπολιν, ἀλλὰ θὰ ἐποιεῖσαν καὶ τὴν «θυγατέρα» Κολωνίαν (ὡς τοποτηρητῆς). Οἱ Δημοσθένης, Εὐστάθιος καὶ Φρόντων, «οἱ κρατοῦντες», δὲν ἴσχυσαν τελικῶς.

792. Πρβλ. Ρωμ. 12, 2.

793. Ρωμ. 13, 10.

794. Ὁδῶς ἀποδίδειν τὴν πολυστήμαντον, ἀναλόγως τῶν συμφραζομένων, λ. «οἰκονομία».

795. Πρβλ. Φιλιπ. 3, 19, Κολοσ. 3, 2.

- ται εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ.⁷⁹⁶ Μὴ ἀντιδικῆτε μὲ τὴν μητέρα
 25 σας Ἐκκλησίαν τῆς Νικοπόλεως. Μὴ φέρεσθε μὲ σκληρό-
 τητα πρὸς ὅσους ἔχουν ἀναλάβει τὴν φροντίδα διὰ τὰς ψυ-
 χὰς σας. Διότι, ἐνὸςψ ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Νι-
 κοπόλεως θὰ εἶναι σταθερά, θὰ διαφυλάσσεται καὶ ἡ ἰδική
 || σας περιοχὴ. Ἐὰν ὁμως κάποιοι σάλος εὕρῃ ἐκείνην, ἔστω
 30 καὶ ἂν διαθέτετε μυρίους φύλακας, θὰ καταστραφῇ μαζί μὲ
 τὸ σύνολον καὶ τὸ ἰδικόν σας μερίδιον. Πράγματι, ὅσοι κα-
 τοικοῦν πλησίον τῶν ποταμῶν, ὅταν ἴδουν μερικοὺς εἰς ἀ-
 πόστασιν ἀπὸ αὐτοὺς νὰ κτίζουν ὀχυρώματα διὰ τὰς πλημ-
 μύρας, γνωρίζουν καλῶς ὅτι μὲ τὴν φροντίδα ἀποκρούσεως
 τῶν προσβολῶν τῶν πλημμυρῶν (ἐκεῖνοι) πρὸς χάριν (καὶ)
 35 τούτων λαμβάνουν ἐκ τῶν προτέρων μέτρα ἀσφαλείας. Πα-
 ρομοίως καὶ ὅσοι τώρα ἔχουν ἀναλάβει τὴν φροντίδα διὰ τὰς
 ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις μὲ περιφρούρησιν τῶν ἄλλων ἐ-
 ξασφαλίζουν τὴν ἰδικὴν σας ἐλευθερίαν, ὥστε νὰ εὕρισκεσθε
 εἰς προστασίαν ἀπὸ κάθε ταραχῆν, ἐφ' ὅσον ἄλλοι θὰ δέ-
 χωνται τὰς ἐπιθέσεις τοῦ πολέμου.

- Ἐξ ἄλλου ἔπρεπε νὰ σκέπτεσθε καὶ τὸ ἐξῆς, ὅτι δη-
 40 λαδὴ δὲν ἐγκατέλειψεν ἐσᾶς, ἀλλ' ἐδέχθη ἐπὶ πλέων (καὶ)
 ἄλλους.⁷⁹⁷ Ἀσφαλῶς λοιπὸν δὲν εἴμεθα ἡμεῖς κατὰ κάποιον
 τρόπον φθονεροί, ὥστε ἐκείνον ὁ ὁποῖος δύναται νὰ μεταδί-
 δη καὶ εἰς ἄλλους ἀπὸ τὰ χαρίσματα του νὰ τὸν ὑποχρεώ-
 νωμεν νὰ περιορίσῃ (μόνον) εἰς σᾶς τὴν εὐεργεσίαν καὶ νὰ
 συμπίεζεται μόνον ἐντὸς τῆς ἰδικῆς σας περιοχῆς. Διότι οὐ-
 δόλως εἶναι ἀξιεῖπαινος ὁποῖος περιφράσσει μίαν πηγὴν καὶ
 45 ἐμποδίζει ἐπιζημίως τὴν ἐλευθέραν ροὴν τοῦ ὕδατος, ἀλλ'
 οὔτε καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐμποδίζει τὴν συνεχῆ διδασκαλί-
 αν νὰ διαδίδεται περισσότερον εὕσκεται ἐξω ἀπὸ τὸ πάθος
 τοῦ φθόνου. Ἄς ἔχῃ λοιπὸν (οὗτος) καὶ τὴν φροντίδα τῆς
 Νικοπόλεως καὶ ἡ ἰδικὴ σας περιοχὴ ἅς εἶναι συμπλήρωμα
 τῶν ἐκεῖ φροντίδων του. Διότι διὰ μὲν τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν
 παρουσιάσθη (δυντῶς) μεγαλύτερος κόπος, ἡ ἰδικὴ σας ὁ-
 μῶς ἐπιμέλεια καθόλου δὲν μειώνεται.

- 50 Ἀλλ' ὅ,τι ἂφ' ἐνὸς μὲ ἐλύπησε πάρα πολὺ καὶ ἂφ' ἐτέ-
 ρου μοῦ ἐφάνη ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐλέχθη εἶναι τὸ ἐξῆς (τὸ
 ὁποῖον εἶπατε): «Ἐὰν ἀποτύχωμεν ὅ,τι ἐπιδιώκομεν, θὰ κα-

796. Ρωμ. 13, 1-2, περὶ ὑποταγῆς ἀκόμη καὶ εἰς κοσμικοὺς ἀρχον-
 τας, πλὴν ὡς ἄλλοι εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς.

797. Προηγῆθησαν τὰ «φυσικά», ἀλλὰ τόσον παραστατικὰ καὶ ἐπιτυχῆ
 παραδείγματα, διὰ νὰ ἀκολουθήσουν τὰ «λογικά» ἐπιχειρήματα. Ἡ τέχνη
 καὶ πρὸ πάντων τὸ ἀκριδὸν τάλαντον τοῦ λόγου συντρέχουν καὶ συνθέτουν τὰ
 ἀριστουργηματικὰ αὐτὰ τμήματα τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Μ. Β.

- ταφύγωμεν εἰς τὰ (κρατικά) δικαστήρια καὶ θὰ προκαλέσωμεν ἀνθρώπους (ἰσχυροὺς νὰ ἐπέμβουν) εἰς τὰ πράγματα, τῶν ὁποίων (ἀνθρώπων) ἡ καταστροφή τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ὑπερτάτη ἐπιθυμία (των). Προσέξατε λοιπὸν μήπως τέλος πάντων μερικοὶ οἱ ὁποῖοι παραφέρονται ἀπὸ τὴν
- 55 ὀργὴν των σὰς ἐξαπατήσουν καὶ σὰς πείσουν νὰ ἀναφέρετε κάτι σχετικὸν μὲ αὐτὰ εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, μὲ (πιθανόν) ἀποτέλεσμα ἀφ' ἑνὸς νὰ προέλθῃ ἀπ' ἐδῶ κάποια καταστροφή καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ γυρίσῃ τὸ δῆρος γεγονότων (καὶ πῆσῃ) εἰς τὰς κεφαλὰς ὧσων ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴν.
- Ἄλλ' ὅμως δεχθῆτε τόσον τὴν ἰδικὴν μας συμβουλὴν, ἡ ὁποία προσφέρεται εἰς σὰς μὲ πατρικὴν εὐσπλαγχνίαν,
- 60 ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, ἡ ὁποία ἐγίνε συμφώνως μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Ἐπίσης νὰ περιμένετε καὶ ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι ὅταν ἔλθωμεν, ἐφ' ὅσον θὰ συνεργήσῃ ὁ Κύριός μας, ὅσα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρακαλέσωμεν τὴν εὐλάβειάν σας διὰ τῆς ἐπιστολῆς, θὰ σὰς ἀπευθύνωμεν διὰ προσωπικῶν παραινήσεων καὶ θὰ προσπαθίσωμεν νὰ σὰς προσφέρωμεν ἐμπράκτως τὴν κατάλληλον
- 65 παρηγορίαν.

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 228 (ΣΚΗ'—CCXXVIII)⁷⁹⁸

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΥΣ⁷⁹⁹ ΤΗΣ ΚΟΛΩΝΙΑΣ

- Ἐλαβον τὴν ἐπιστολὴν τῆς εὐγενείας σας καὶ ἠυχάριστησα τὸν Πανάγιον Θεόν, διότι, καίτοι εἰσθε ἀπησχολημένοι μὲ τὴν φροντίδα τῶν κοινῶν, δὲν θεωρεῖτε πάρεργον τὰς ὑποθέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν. Τούναντίον, ὁ καθείς (ἀπὸ σᾶς) ἐνδιεφέρθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον (περὶ αὐτῶν), ὅπως
- 5 προκειμένου περὶ ἀτομικοῦ τοῦ ζητήματος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἡ ζωὴ του.⁸⁰⁰ Μάλιστα μοῦ ἀπεστείλατε καὶ ἐπιστολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκδηλώνετε τὴν δυσαρέσκειάν σας διὰ τὴν ἀναχώρησιν (διὰ τῆς μεταθέσεως) τοῦ θεοφιλεστά-

798. Ἐγράφη τὸ 375. Τὸ θέμα κοινὸν πρὸς τὸ τῆς προηγουμένης (βλ. σημ. 791).

799. Εἰς τὸ καίμ. «πολιτευομένοις», ὑπὸ τοὺς ὁποίους κυρίως δηλοῦνται οἱ κυβερνῶντες πρέπει νὰ ἦσαν μᾶλλον φιλαρκεianoὶ καὶ ἄρα ἐδῶ «πολιτευόμενοι» σημαίνει: οἱ πρὸς τὸ εἶναι, οἱ σημαίνοντες (ἐκ τῶν ὀρθοδόξων), οἱ ὁποῖοι θὰ ἠδύναντο νὰ συμβουλευθῶσιν καὶ τοὺς λοιπούς.

800. Εὐγενὴς ἔπαινος δι' ὑψηλῆς διδασκαλίας ἀληθοῦς ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος.

- του ἐπισκόπου σας Εὐφρονίου, τὸν ὁποῖον (πάντως) δὲν ἀφῆρεσεν ἀπὸ σᾶς ἡ Νικόπολις (ὡς κατηγορεῖται). Ἀντιθέτως, ἐὰν μὲν ἀπελογεῖτο, θὰ ἔλεγεν ὅτι ἐπῆρεν ὀπίσω τὸν ἰδικόν της,⁸⁰¹ ἐνῷ, διὰ νὰ σᾶς καταπραῦνη, θὰ σᾶς ἔλεγε μὲ τὴν ἀνάλογον φωνὴν διὰ μίαν φιλόστοργον μητέρα, ὅτι θὰ
- 10 ἔχη μαζί σας κοινὸν τὸν (πνευματικόν) πατέρα, ὁ ὁποῖος θὰ μεταδίδῃ τὸ ἀνάλογον μερίδιον ἀπὸ τὴν χάριν του εἰς κάθε μίαν ἐκ τῶν δύο πόλεων ἰδιαίτερως. Δηλαδή οὔτε ἐκείνους θὰ ἀφήσῃ νὰ πάθουν κάτι ἀπὸ τὴν ἐπίθεσιν τῶν ἐχθρῶν (τῆς πίστεως), ἀλλὰ καὶ ἐσᾶς δὲν θὰ στερῆσῃ ἀπὸ τὴν γνωστὴν (ποιμαντικὴν) φροντίδα του.

- Ἀφοῦ λοιπὸν ἀφ' ἐνὸς λάβετε ὑπ' ὄψει σας τὴν δυσκολίαν τῆς περιστάσεως καὶ ἀφ' ἐτέρου κατόπιν φρονίμου σκέψεως ἀντιληφθῆτε τὴν ἀνάγκην (τῆς λήψεως αὐτοῦ) τοῦ διοικητικοῦ μέτρου,⁸⁰² συγχωρήσατε πρῶτον τοὺς ἐπισκόπους, διότι ἐχρησιμοποίησαν αὐτὴν τὴν μέθοδον τάξεως (καὶ εἰρηνεύσεως) τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐπειτα δὲ (μόνοι σας εἶπατε καὶ) συμβουλευσατε τοὺς ἑαυτοὺς σας ὅτι ἀρμόζει εἰς (ὠρίμους) ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι διαθέτουν καὶ οἱ ἴδιοι τελείαν κρίσιν, ἀλλὰ γνωρίζουν καὶ νὰ δέχωνται εὐχαρίστως τὰς συμβουλὰς ἐκ μέρους ὁ-
- 20 σων τοὺς ἀγαπῶν. Ἀλλωστε σεῖς εἶναι φυσικὸν πολλὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα προκύπτουν νὰ τὰ ἀγνοῆτε, ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι εὐρίσκεσθε εἰς τὴν ἀπομεμακρυσμένην θέσιν τῆς Ἀρμενίας. Ἀντιθέτως ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκομεθα ἐντὸς τῆς καταστάσεως καὶ ἀπὸ παντοῦ καθημερινῶς φθάνουν εἰς τὰ ὦτα μας οἱ κρότοι τῶν καταστρεφόμενων Ἐκκλησιῶν,⁸⁰³ πολλὸ ἀγωνιῶμεν μήπως ὁ καθολικὸς (τοῦ κόσμου) ἐχθρὸς ἀπὸ φθόνον διὰ τὴν μακρὰν εἰρηνικὴν ζωὴν μας κατορθώσῃ καὶ διασπείρῃ τὰ ζιζάνιά του καὶ εἰς τὰ ἰδικὰ σας μέρη, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καταβροχθισθῇ ἡ περιοχὴ τῆς Ἀρμενίας ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς.

Ἀλλ' ὅμως τώρα τοῦλάχιστον ἡσυχάσατε, ἀφοῦ τρόπον τινὰ δεχθῆτε νὰ ἔχετε εἰς κοινὴν χρῆσιν τὸ (ἴδιον) πολῦτιμον ἀντικείμενον.⁸⁰⁴ Καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν, ἐὰν

801. Δὲν ἀποκλείεται ὁ Εὐφρόνιος νὰ κατήγετο ἐκ Νικοπόλεως, ἀλλ' ἐννοεῖται κυρίως ὅτι εἶχε χειροτονηθῇ ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Νικοπόλεως, εἰς τὴν μητρόπολιν του δὲ ὤφειλεν ὑποταγῇ.

802. Βλ. σημ. 794.

803. Παραστατικῇ, ἀλλὰ καὶ συγκινητικῇ εἰκόνι! Πρβλ. Ἐπιστ. 222 περὶ π ο ρ κ α ῖ α ῖ ἐγγ'ζούσης καὶ «θακρῶν ἐκ τοῦ καπνοῦ τῶν γειτόνων» (στ. 10-12).

804. «Σκεθὸς ἀγαθόν». Πρβλ. Πράξ. 9, 15: «σκεθὸς ἐκλογῆς» - ἐκλε-

ὁ Κύριος ἐπιτρέψῃ τὴν (ἐκεῖ) ἐπίσκεψίν μας, θὰ λάβετε καὶ πληρεστέραν παρηγορίαν δι' ὅσα συνέδησαν, ἐὰν θεωρήσετε αὐτὸ ἀναγκαῖον.⁸⁰⁵

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 229 (ΣΚΘ'—CCXXIX)⁸⁰⁶

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ

1. Ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἑνα εὐλαβῆ ἄνθρωπον καὶ μάλιστα ἀπὸ δύο ὅταν γίνεται ἓν ἔργον, ἡμεῖς ἔχομεν τὴν ἐσωτερικὴν πληροφορίαν μετὰ πεποιθήσεως ὅτι τοῦτο γίνεται μὲ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.⁸⁰⁷ Διότι, ὅταν δὲν ἀποβλέπουν εἰς τίποτε τὸ ἀνθρώπινον οὔτε ἐπιχειροῦν οἱ εὐσεβεῖς τὰ ἔργα των μὲ σκοπὸν τὴν προσωπικὴν των ὠφέλειαν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προτιμοῦν τίποτε ἄλλο ἀπὸ ὅ,τι εἶναι
- 5 εὐάρεστον εἰς τὸν Θεόν, εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Κύριος εἶναι Ἐκεῖνος ὁ Ὅποιος κατευθύνει τὰς καρδίας των.⁸⁰⁸ Ὅπου ὁμως (πολλοί) πνευματικοὶ ἄνθρωποι προηγῶνται εἰς τὰς ἀποφάσεις, τοὺς ἀκολουθεῖ δὲ ὁ λαὸς τοῦ Κυρίου μὲ ὁμογνωμοσύνην, ποῖος ἀμφιβάλλει ὅτι ἡ ἀπόφασις ἔχει ληφθῇ μὲ (στενὴν) ἐπικοινωνίαν (καὶ ἑνώσιν) μὲ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ Ὅποιος ἔχυσε τὸ Αἷμα Του χάριν τῶν Ἐκκλησιῶν;⁸⁰⁹
- 10 Συνεπῶς καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι καλῶς συνεπεράνατε ὅτι ὁ θεοφιλέστατος ἀδελφός μας καὶ συλλειτουργὸς Ποιμένιος⁸¹⁰ ἐνήργησε θεοκινήτως, ὁ ὁποῖος μάλιστα σᾶς ἐπεσκέφθη εἰς τὴν κατάλληλον περίστασιν καὶ ἐχρησιμοποίησεν αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς (δι' ἐπισκέψεως) παρηγορίας. Τούτου (τοῦ Ποιμενίου) ἐγὼ ἐπαινῶ ὄχι μόνον τὴν (ἐπιτυχῇ) ἐπινόησιν
- 15 τοῦ συμφέροντος, ἀλλὰ καὶ θαυμάζω τὴν γενναίαν του ἀπόφασιν. Διότι μὲ τὸ ὅτι δὲν ἀνέβαλε τὸ ζήτημα (τῆς ἐπισκέψεως), ἀφ' ἑνὸς δὲν ἐχαλάρωσε τὸν ζῆλον ὧσιν ἐπεδίωξαν (αὐτήν), ἀφ' ἑτέρου δὲν ἀφῆκε καιρὸν εἰς τοὺς ἀντιτι-

κτὸν καὶ «τίμιον» (Β' Τιμ. 2, 20-21).

805. Ὑπάρχουν παρόλλοι ἰδέαι (πρὸλ. τέλος προηγούμενης). Ἀλλ' ἐν τούτοις, ὁ λόγος τοῦ Μ. Β. εἰς τὸ πλεῖστον παραμένει πρωτότυπος καὶ ἀνεξάντλητος εἰς πρωτοτυπίαν.

806. Ἐγράφη τὸ 375. Βλ. σημ. 791.

807. Πρὸλ. Ἐπιστ. 227, 18-19: «τῇ συνεργίᾳ τοῦ Πνεύματος».

808. Βασικὸν κ ρ ι τ ῆ ρ ι ο ν σκέψεως καὶ ἐνεργείας τῶν Χριστιανῶν καὶ δὴ τῶν κληρικῶν. Τότε, ἐλεύθερος ὁ νοῦς, φωτίζεται καὶ καθοδηγεῖται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς ὁρθοτομίαν πίστεως καὶ ζωῆς.

809. Πρὸλ. Πράξ. 20, 28.

810. Βλ. σημ. 791.

20 θεμένους νὰ λάβουν μέτρα (προφυλακτικά) καὶ τέλος δὲν προεκάλεσε τὰς κακοδούλους ἐνεργείας ὧσων παραμονεύουν, ἀλλ' ἀντιθέτως μὲ τὴν καλὴν του ἀπόφασιν ἔδωσεν (αἴσιον) τέλος (εἰς τὸ ὅλον ζήτημα). Εἶθε τοῦτον⁸¹¹ νὰ διαφυλάξῃ ὁ Κύριος μὲ τὴν Χάριν Του οἰκογενειακῶς, ὥστε ἡ Ἐκκλησία νὰ παραμείνῃ ἀμετάβλητος μὲ τὴν ἰσάξιον διαδοχὴν τοῦ προκατόχου (ἐπισκόπου της), ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ δώσῃ τόπον εἰς τὸν Πονηρόν, ὁ ὁποῖος τώρα, περισσότερον ἀπὸ ὅποτεδὴποτε ἄλλοτε, (δυσανασχετεῖ καὶ) ταράσsetαι ἀπὸ τὴν (καλὴν) κατάστασιν τῶν Ἐκκλησιῶν.

2. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἀδελφούς τῆς Κολωνίας, ἡμεῖς θεθαίως τοὺς παρηγορήσαμεν ἐπαρκῶς διὰ τῶν ἐπιστολῶν. Πλὴν ὅμως καὶ σεῖς ὀφείλετε περισσότερον νὰ δεῖξετε κατανόησιν πρὸς τὴν στάσιν των παρὰ νὰ τοὺς ἐρεθίζετε (μὲ τὸ νὰ διαδίδετε), ὅτι δῆθεν παρεδλέφθησαν λόγῳ ἀσημότητος (ἀντιθέτως πρὸς σᾶς), μήτε (πάλιν) μὲ τὴν περιφρόνησίν σας νὰ τοὺς ὀδηγῆτε εἰς φιλονικίαν. Διότι εἶναι 5 κάπως φυσικὸν ὅσοι φιλονικοῦν νὰ γίνωνται περισσότερον ἀπερίσκεπτοι καὶ πολλὰ ζητήματά των νὰ τὰ διευθετοῦν κατῶς, διὰ νὰ λυπηθῶν τοὺς ἀντιθέτους (πρὸς αὐτούς).⁸¹² Κανεῖς δὲν εἶναι τόσο μικρός, ὥστε νὰ μὴ δύναται (ἰδιαίτερως) τώρα νὰ δώσῃ ἀφορμὴν διὰ μεγάλα κακὰ εἰς ὁσους ζητοῦν ἀφορμὴν. Καὶ λέγομεν τοῦτο ὅχι μὲ (θεωρητικούς) συλλογισμούς, ἀλλ' ἐξ ὧσων ἡ πείρα μᾶς ἔχει διδάξει 10 κατὰ τὰς προσωπικὰς περιπτώσεις συμφορῶν, τὰς ὁποίας εἶθε νὰ ἀπομακρύνῃ ὁ Θεὸς διὰ μέσου τῶν προσευχῶν σας. Ἀκόμη εὐχηθῆτε καὶ εἰς ἡμᾶς καλὸν ταξίδιον,⁸¹³ ὥστε, ἀφοῦ φθάσωμεν ἐκεῖ, νὰ ἀναπαυθῶμεν μαζὶ σας πλησίον τοῦ σημερινοῦ ποιμένος σας καὶ νὰ συμπαραγορηθῶμεν διὰ τὴν ἐκδημίαν τοῦ κοινοῦ πατρός μας.⁸¹⁴

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Η 230 (ΣΛ'—CCXXX)⁸¹⁵

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΥΣ ΤΗΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ

Αἱ διάφοροι ἀποφάσεις (καὶ «οἰκονομίαι») εἰς τὰς Ἐκ-

811. Ἐννοεῖται ἀρὰ γε ὁ Ποιμένος ἢ ὁ Εὐφρόνης; Τὸ «γράμμα» ὀδηγεῖ εἰς τὸν πρῶτον, τὸ νόημα εἰς τὸν δεύτερον, ὡς αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος.

812. Πρβλ. ἀνάλογον περὶ «ἄφρονος θυμοῦ» τῶν Κολωνιατῶν ('Ἐπιστ. 227, 55).

813. «Ἐθοδίαν» (=κατεῦδιδον).

814. Ἐννοεῖται ὁ θάνατος τοῦ προκατόχου Θεοδότου.

815. Ἐγγράφῃ τῷ 375. Βλ. σημ. 791 καὶ 799.

κλήσιας γίνονται μὲν ἐκ μέρους ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀ-
 ναστάθει τὴν κυβέρνησιν των, πλὴν ὅμως ἐπικυρώνονται ἀ-
 τὰ τοὺς (ποιμαιομένους) λαούς.⁸¹⁶ Συνεπῶς ἐκείνο τὸ ὁ-
 ποῖον ἐξηρτᾷ ἀπὸ τοὺς θεοφιλεστάτους ἐπίσκοπους ἔχει
 ἐκπληρωθῇ, ἐνῶ ὅ,τι ὑπολείπεται ἀκόμη (νὰ γίνη) ἀφορᾷ
 5 εἰς τὸν ἐπίσκοπον ὁ ἁπλοῦς ὡς ἐδόθη καὶ (οὕτως) νὰ ἀπο-
 κρούσετε σθεναρῶς τὰς ἐπιθέσεις, ἐκ μέρους τῶν ἔξω⁸¹⁷ (ἐχ-
 θρῶν). Διότι τίποτε ἄλλο δὲν κάμπτει τόσον, εἴτε τοὺς ἄρ-
 χοντας εἴτε οἰουσιδήποτε ἄλλους, ὅσοι φθονοῦν τὴν εἰρηνι-
 κὴν σας κατάστασιν, ὅσον ἢ μετὰ συμπνοίας ἀγάπης σας
 10 ἀντίστασις σας (κατὰ τῶν ἔξω ἐχθρῶν) Ἐάν δηλαδὴ ἴδουν
 ὅτι οὔτε ὁ κληρὸς οὔτε ὁ λαὸς δέχονται τὰ σχέδιά των, τοῦ-
 το φέρει αὐτοὺς εἰς ἀπόγνωσιν διὰ κάθε πονηρὰν ἐπιχείρη-
 σιν (ἐναντίον σας).

Ἐπομένως τὴν ἀγαθὴν ἀπόφασιν τὴν ὁποίαν ἔχετε πε-
 ρὶ τοῦ καλοῦ (τούτου),⁸¹⁸ νὰ τὴν μεταδώσετε εἰς ὅλην τὴν
 πόλιν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ περίχωρα (τῆς πόλεως) καὶ εἰς ὁ-
 λους τοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας (σας) νὰ εἴπετε τὰ πρέ-
 15 ποντα, διὰ νὰ ἐνισχύσετε (οὕτω) τὰς καλὰς προθέσεις των,
 εἰς τρόπον ὥστε νὰ διακηρυχθῇ εἰς ὅλους ἡ γνησιότης τῆς
 ἀγάπης σας πρὸς τὸν Θεόν.

Εἴθε δὲ νὰ καταξιωθῶμεν καὶ ἡμεῖς προσωπικῶς κάπο-
 τε νὰ ἔλθωμεν καὶ νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὴν Ἐκκλησίαν ἡ ὁποία
 εἶναι τροφὸς τῆς εὐσεβείας. Διότι τιμῶμεν αὐτὴν ὡς μητρό-
 πολιν τῆς Ὁρθοδοξίας, ἕνεκα τοῦ ὅτι ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἐ-
 ποχὴν κυβερνᾶται αὕτη ἀπὸ πολὺ σπουδαίους καὶ ἐκλε-
 20 κτούς τοῦ Θεοῦ ἄνδρας, οἱ ὅποιοι παραμένουν σταθεροὶ εἰς
 τὴν παραδοθεῖσαν διδασκαλίαν τῆς πίστεως. Αὐτῶν δὲ τῶν
 ἀνδρῶν ὅτι εἶναι ἄξιος διάδοχος ὁ ἤδη ἀναδειχθεὶς καὶ σείς

816. Θεμελιώδης ἀποφίς τοῦ Ὁρθόδοξου Κανονικοῦ Δικαίου διατυπω-
 μένη κλασικῶς ὑπὸ τοῦ Μ. Β. Πρὸλ. καὶ στ. 7-12 περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ
 ἡνωμένου πιστοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος πολλάκις ἀγνοεῖται, ἀλλὰ καὶ ἐκδικεῖται,
 πνευματικῶς.

817. Ἐννοοῦνται οἱ Δημοσθένεις, Εὐστάθιος, Φρόντων, οἱ ὅποιοι ὡς
 αἰρετικοὶ ἦσαν «ἔξω» τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας, καίτοι ἐδῶ ἐννοεῖ καὶ «ἔξω»
 τῆς πόλεώς σας.

818. Εἶναι ἀρὰ γε ἀρσ. ἡ οὐδὲτ. γένους; Ἡμεῖς νομίζομεν οὐδὲτ., ὁ
 Π Χ ἀρσενικοῦ, δηλ. τοῦ Εὐφρονίου. Ἡμεῖς δηλαδὴ νομίζομεν «τοῦ καλοῦ» -
 ἀγαθοῦ τῆς ἐμμοῆς εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν (πρὸλ. «τὸ γνήσιον ὁμῶν τῆς εἰς
 Θεὸν ἀγάπης»). Τοῦτο βεβαίως θὰ ἐξεδηλοῦτο διὰ τῆς μὴ ἀποδοχῆς τοῦ
 «ἀθλοῦ Φρόντωνος».

ἐκ τῆς πείρας διεπιστώσατε, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς συνεφωνήσαμεν
(μαζί σας). (Εὐχόμεθα) μόνον νὰ σᾶς διατηρῇ ἡ χάρις τοῦ
Θεοῦ εἰς θέσιν νὰ διαλύετε ἀφ' ἑνὸς τὰς πονηρὰς ἀπο-
φάσεις τῶν ἐχθρῶν (ἐναντίον σας), ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐμ-
βάλlete δύναμιν καὶ σταθερότητα εἰς τὰς ψυχὰς σας πρὸς
25 διαφύλαξιν ὧν καλῶς σᾶς ἔχουν χαρισθῇ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Α Π Α Ν Τ Α

ΤΟΜΟΣ 6

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 204 - 230

Κείμενον: Y. Courtonne

Saint Basile, Lettres, τ. II, Paris 1961, σελ. 172 - 218

τ. III, Paris 1966, σελ. 1 - 36

(ἐκδ. «Les Belles Lettres» - Budé).

ΣΥΜΒΟΛΑ ΚΩΔΙΚΩΝ

Δι' ὧσους θὰ ᾔθελον νὰ γνωρίζουν ἢ νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ κείμενον τοῦ κατιμένου εὐρισκόμενον κριτικὸν ὑπόμνημα (apparatus) παραθέτομεν πίνακα τῶν κωδίκων - χειρογράφων μετ' ἐξηγήσεων. Τοῦτον εἵχομεν παραθεῖσαι καὶ εἰς τὸν τόμ. 1MBA (σ. 40) ἐν τῇ γενομένῳ περὶ χειρογράφου παραδόσεως.

- V Vatopedinus 72, I' αἰ.
- P Patmiacus 57, I' αἰ.
- B Baroccianus *121, IA' αἰ.
- M Marcianus 61, IA' αἰ.
- L Laurentianus Mediceus IV—14, IA' ἢ IB' αἰ.
- C Parisinus Coislinianus 237, IA' αἰ.

Τὰ ἐξῆς τρία χειρόγραφα δὲν χρησιμοποιοῦνται ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἐπιστολῶν, ἀλλὰ δι' ὀρισμένας Ἐπιστολάς, γίνονται δὲ ἐκάστοτε σχετικὴ μνεία:

- P Parisinus Suppl. gr. 1020, IA' αἰ.
- Par. = Parisinus gr. 957, ID' αἰ.
- G Parisinus Suppl. gr. 1021, II' αἰ.

Ὅπου δὲ εἰς τὸ apparatus σημειοῦται Maur, ἐννοεῖται ἡ ἔκδοσις τῶν Βενεδικτίνων Garnier—Maran (Mauristes).

ΤΟΙΣ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΥΣΙΝ

1 Πολὺν χρόνον ἀπεσιωπήσαμεν πρὸς ἀλλήλους, ἀδελφοί τιμιώτατοι ἡμῖν καὶ περιπόθητοι, ὥσπερ οἱ πρὸς ὁργὴν διαναστάντες. Καίτοι τίς οὕτω βαρύνῃς καὶ δυσδιάλλακτος τῷ λελυπηκότῳ ὥστε ὅλη σχεδὸν ἀνθρώπου 5 γενεὴ τὴν ἐκ τοῦ μίσους ὁργὴν συμπαρεκτείνειν; Ὁ περὶ ἡμῶς ἐστὶν ἰδεῖν γινόμενον οὐδεμιᾶς τοῦ διεζευχθαι δικαίας ἀφορμῆς ὑπαρχούσης, οὐκοῦν ὅσα γε ἴσμεν αὐτοί, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον πολλῶν καὶ μεγάλων πρὸς τὴν ἄκραν ἡμῖν φυλίαν καὶ ἔνωσιν ἐνυπαρχόντων τὸ ἐξ ἀρχῆς· ἐνὸς μὲν τοῦ μεγίστου καὶ πρώτου, τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου δια- 10 ρήδην εἰπόντος ὅτι « Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους », καὶ πάλιν τοῦ Ἀποστόλου σαφῶς τὸ τῆς ἀγάπης καλὸν παριστῶντος ἡμῖν τοῦτο μὲν ἐν οἷς ἀποφαίνεται πλήρωμα νόμου εἶναι τὴν ἀγάπην, τοῦτο δὲ ὅταν προτίθῃσι πάντων ὁμοῦ τῶν 15 μεγάλων τὸ τῆς ἀγάπης καλόν, ἐν οἷς φησὶν « Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἤχων ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Καὶ ἐὰν ἔχω προφητεῖαν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν καὶ ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν ὥστε ὅρη μεθιστάν, 20 ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐθέν εἰμι. Κἂν ἰψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου κἂν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθῇ, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι », οὐχ ὥς δυναμένου ποτὲ τῶν ἀπηριθμημένων ἐκάστου δίχα τῆς ἀγάπης ἐνεργηθῆναι, ἀλλὰ βουλομένου τοῦ ἁγίου, ὡς αὐτὸς εἶπε, 25 τῷ καθ' ὑπερβολὴν τρόπῳ τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν προσμαρτυρῆσαι τῇ ἐντολῇ.

2 Δεύτερον δὲ ὅτι, εἴ τι μέγα συμβάλλεται πρὸς συνάφειαν καὶ τὸ τῶν αὐτῶν μετασχεῖν διδασκάλων, οἱ αὐτοὶ ὑμῖν τε εἰσὶ καὶ ἡμῖν διδάσκαλοι τε τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ καὶ πατέρες πνευματικοί, οἱ ἐξ ἀρχῆς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ὑμετέραν θεμελιώσαντες. Γρηγόριον λέγω τὸν πάνυ 5 καὶ ὅσοι ἐφεξῆς ἐκείνῳ τῆς παρ' ὑμῖν ἐπισκοπῆς τὸν θρόνον διαδεξάμενοι, ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ, ὥσπερ τινὲς ἀστέρες

ἐπανατέλλοντες κατὰ τῶν αὐτῶν ἰχνῶν ἐπέβησαν, ὥστε
 διάγνωστα καταλιπεῖν τῆς κατ' οὐρανὸν πολιτείας τὰ
 σημεῖα τοῖς βουλομένοις. Εἰ δὲ καὶ αἱ σωματικαὶ οἰκειό- 10
 τητες οὐκ ἀπόβλητοι, ἀλλὰ καὶ μέγα συμβαλλόμεναι πρὸς
 ἀρραγῇ συνάφειαν καὶ κοινωνίαν βίου, καὶ ταῦτα ἡμῖν
 ὑπῆρξε πρὸς ὑμᾶς τὰ δίκαια. Τίνος οὖν ἔνεκεν, ὦ σεμνο-
 τάτῃ πόλεων (δι' ὑμῶν γὰρ τῇ πόλει πάσῃ διαλέγομαι), οὐ
 γράμμα ἡμερον αὐτόθεν, οὐ φωνὴ δεξιὰ, ἀλλ' ἥνοικται μὲν 15
 ὑμῶν τὰ ὧτα τοῖς διαβάλλειν ἐπιχειροῦσιν; Ὡστε τοσοῦτον
 πλεόν στενάζειν ὀφείλω, ὅσῳ περ ἂν μάλλον ἴδω τὸ σπου-
 δαζόμενον αὐτοῖς κατορθούμενον, ἐπειδὴ τὸ τῆς διαβολῆς
 ἔργον φανερόν ἔχει τὸν καθηγούμενον· ὅς ἀπὸ πολλῶν
 ὑπάρχων ἀδικημάτων γνῶριμος ἀπὸ ταύτης μάλιστα τῆς 20
 πονηρίας χαρακτηρίζεται, ὥστε καὶ ὄνομα αὐτῷ γενέσθαι
 τὴν ἁμαρτίαν. Πλὴν ἀλλ' ὑμεῖς ἀνάσχεσθέ μου τῆς παρ-
 ρησίας· ἀμφοτέρας τὰς ἀκοὰς τοῖς διαβάλλουσιν ἡμᾶς
 ἀναπετάσαντες πάντα ἀνεξετάστως ταῖς ψυχαῖς παρα-
 δέχεσθε, καὶ οὐδεὶς ὁ τοῦ ἀληθοῦς τὸ ψεῦδος φυλοκρινῶν. 25
 Τίς ἠπόρησέ ποτε πονηρῶν ἐγκλημάτων μόνος ἀγωνιζό-
 μενος; Τίς ἠλέγχθη ψευδόμενος μὴ παρόντος τοῦ συκο-
 φαντουμένου; Ποῖον ῥῆμα οὐκ ἔστι πιθανὸν τοῖς ἀκούουσιν,
 ἔάν ὁ μὲν λοιδόρος διατείνεται ἢ μὴν οὕτως ἔχειν, ὁ δὲ
 λοιδωρούμενος μήτε παρῇ μήτε ἐπακούῃ τῶν βλασφημιῶν; 30
 Οὐδὲ αὐτὴ ἡ τοῦ βίου συνήθεια παιδεύει ὑμᾶς πρὸς ταῦτα/
 ὅτι δεῖ τὸν μέλλοντα ἴσον καὶ κοινὸν ἀκροατὴν γενήσεσθαι
 μὴ ὅλον ἀπάγεσθαι παρὰ τοῦ προλαβόντος, ἀλλ' ἀγαμένειν
 καὶ τὴν ἀπολογίαν τοῦ ἐναγομένου, ἵν' οὕτως ἐκ τῆς παρα-
 θέσεως ἐκατέρων τῶν λόγων διαδειχθῇ ἡ ἀλήθεια; ε Κρίμα 35

8 κατὰ: καὶ κατὰ C || 9 διάγνωστα Maur: δόγνωστα VPMLC ||
 10 αἱ om. P add. P² || 15 ἡμερον Maur: ἡμέτερον VPMLC ἡμέτερον
 L || 19 ἴχει: ἔχειν C || 22 ἀνάσχεσθέ: ἀνέχεσθέ M ἀνάσχεσθαι C ||
 24-25 παραδέχεσθε: -θαι M || 25 φυλοκρινῶν: φυλλ- L || 27 τοῦ om.
 L || 32 γενήσεσθαι: γενέσθαι LC.

δίκαιον κρίνατε » πρόσταγμά ἐστιν ἐν τῶν ἀναγκαιοτάτων εἰς σωτηρίαν.

3 Καὶ ταῦτα λέγω οὐκ ἐπιλεησμένος τῶν ἀποστολικῶν ῥημάτων, ὅτι φεύγων ἐκεῖνος τὰ ἀνθρώπινα κριτήρια ὅλον ἑαυτοῦ τὸν βίον. ταῖς εὐθύναις τοῦ ἀνεξαπατήτου δικαστηρίου ἐταμιεύετο, ἐν οἷς φησὶν· « Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας ». 5
 Ἄλλ' ὁμως, ἐπειδὴ προλαβοῦσαι διαβολαὶ ψευδεῖς κατέσχον ὑμῶν τὰς ἀκοάς καὶ διαβέβληται μὲν ἡμῶν ὁ βίος, διαβέβληται δὲ ἡ περὶ τὸν Θεὸν ἡμῶν πίστις, εἰδὼς ὅτι τρισὶν ὁμοῦ προσώποις τὴν βλάβην προστρίβεται ὁ διαβάλλων· τὸν τε γὰρ συκοφαντούμενον ἀδικεῖ καὶ πρὸς οὓς ὁ λόγος 10
 ἐστὶν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἑαυτόν· τῆς μὲν ἑμαυτοῦ βλάβης καὶ ἀπεισιώπησα, εὖ ἴστε, οὐ καταφρονῶν τῆς παρ' ὑμῖν ὑπολήψεως (πῶς γὰρ ὅς γε, ἵνα μὴ ταύτην ζημιωθῶ, ταῦτα ἐπιστέλλω καὶ ἀγωνίζομαι νῦν;), ἀλλ' ὁρῶν ὅτι ἐν τρισὶ τοῖς βλαπτομένοις ὁ τὰ ἐλάχιστον ζημιούμενος εἰμὶ ἐγώ. 15
 Ἐγὼ μὲν γὰρ ὑμᾶς ἀποστεροῦμαι, ὑμεῖς δὲ τὴν ἀλήθειαν ἀφαιρεῖσθε, καὶ ὁ τούτων αἴτιος ἐμὲ μὲν ὑμῶν διίστησιν, ἑαυτὸν δὲ ἄλλοτριεῖ τοῦ Κυρίου, διότι οὐκ ἔστι Θεὸς ἐκ τῶν ἀπηγορευμένων οἰκειωθῆναι. Ὑμῶν οὖν μᾶλλον ἔνεκεν ἢ ἑμαυτοῦ ποιοῦμαι τοὺς λόγους καὶ τοῦ ὑμᾶς ἐξελέσθαι 20
 βλάβης οὐκ ἀνεκτῆς. Τί γὰρ ἂν καὶ μείζον πάθοι κακὸν τις τὸ τιμιώτατον τῶν ὄντων ζημιωθείς τὴν ἀλήθειαν;

4 Τί οὖν φημί, ἀδελφοί; Οὐχ ὅτι ἀναμάρτητός τις ἐγὼ οὐθ' ὅτι ὁ βίος ὁ ἐμὸς οὐχὶ πλήρης ἐστὶ μυρίων ἐλαττωμάτων. Οἶδα γὰρ ἑμαυτὸν καὶ οὐ διαλείπω γε στάζων τὸ δάκρυον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων, εἴ πως δυνηθεῖν ἐξιλάσασθαι μου τὸν Θεὸν καὶ διαφυγεῖν τὴν ἀπειληθεῖσαν 5
 κόλασιν. Ἄλλ' ὅτι ὁ τὰ ἡμέτερα κρίνων, εἰ μὲν καθαρὸν

37 εἰς: πρὸς M || 37 διαβέβληται... βίος om. P add. P² || 7-8 ὁ βίος... ἡμῶν om. V add. V² || 11 μὲν: μὲν γὰρ M || 12 ὑμῖν: ὑμῶν M || 13 ζημιωθῶ: -θῆ L || 16 δι om. M || 19 οἰκειωθῆναι om. L || οὖν om. P.

4 3 στάζων: στενάζων C.

ἔχειν διαβεβαιούται τὸν ὀφθαλμόν, καρφολογείτω ἡμῶν τὸ
 ὄμμα. Ὁμολογοῦμεν γὰρ δεῖσθαι πολλῆς τῆς ἐκ τῶν
 ὑγιαίνοντων ἐπιμελείας. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἂν εἴποι, καὶ
 τοσοῦτῳ γε πλεον οὐκ ἔρει ὅσῳ περ ἂν μᾶλλον ἢ καθαρὸς 10
 (διότι ἴδιον τῶν τελείων τὸ μὴ ἑαυτοὺς ὑπεραίρειν, ἐπεὶ
 πάντως ὑπόδικοι τῇ ἀλαζονείᾳ τοῦ Φαρισαίου γενήσονται,
 ὃς ἑαυτὸν δικαίων κατέκρινε τὸν τελώνην), μετ' ἑμοῦ
 ζητεῖτω τὸν ἱατρὸν καὶ μὴ πρὸ καιροῦ κρινέτω, ἕως ἂν
 ἔλθῃ ὁ Κύριος ὃς ἀποκαλύψει τὰ κρυπτά τοῦ σκότους καὶ 15
 φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. Μενήσθω δὲ καὶ τοῦ
 εἰπόντος· « Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε » καὶ « Μὴ κατα-
 δικάζετε, ἵνα μὴ καταδικασθῆτε ». Ὅλως δέ, ἀδελφοί, εἰ
 μὲν ἰάσιμα ἡμῶν ἐστὶ τὰ πλημμελήματα, τί οὐχὶ πείθεται
 τῷ διδασκάλῳ τῶν Ἐκκλησιῶν λέγοντι· « Ἐλεγεῖν, ἐπι- 20
 τίμησον, παρακάλεσον »; Εἰ δὲ ἀνίατος ἡμῶν ἡ ἀνομία,
 τί οὐχὶ εἰς πρόσωπον ἡμῖν ἀντικαθίσταται καὶ δημοσιεύσας
 ἡμῶν τὰ ἀνομήματα ἐλευθεροῖ τῆς παρ' ἡμῶν βλάβης τὰς
 Ἐκκλησίας; Μὴ τοίνυν ἀνάσχησθε τῆς ὑπ' ὀδόντα λαλου-
 μένης καθ' ἡμῶν λοιδορίας. Τοῦτο γὰρ κἂν παιδίσκη μία 25
 τῶν ἐκ μύλωνος ποιήσειε κἂν τῶν ἀγοραίων τις μεθ'
 ὑπερβολῆς ἐπιδείξαιτο, οἷς ἡ γλῶσσα πρὸς πᾶσαν ἠκό-
 νηται λοιδορίαν. Ἄλλ' εἰσὶν ἐπίσκοποι· κληθῶσιν εἰς
 ἀκρόασιν. Ἔστι κληρὸς κατὰ πᾶσαν τοῦ Θεοῦ παροικίαν·
 συναχθήτωσαν οἱ δοκιμώτατοι. Λεγέτω μετὰ παρρησίας ὁ 30
 βουλούμενος, ἵνα ἔλεγχος ἢ τὸ γινόμενον καὶ μὴ λοιδορία.
 Ὑπ' ὅσιν ἀγέτω τὰ λαμβάνοντά μου τῆς πονηρίας· μισεῖτω
 δὲ μηδὲ τότε, ἀλλὰ νουθετεῖτω ὡς ἀδελφόν. Ἐλεεῖσθαι
 που δικαιότεροί ἐσμεν παρὰ τῶν μακαρίων ἀνδρῶν καὶ
 ἀναμαρτήτων οἱ ἁμαρτωλοὶ ἡμεῖς μᾶλλον ἢ χαλεπαίνεσθαι. 35
 5 Εἰ δὲ περὶ πίστιν τὸ σφάλμα, δειχθήτω ἡμῖν ἡ συγ-
 γραφή, πάλιν ἴσον καὶ κοινὸν κριτήριον καθισάτω. Ἀναγ-

7 ἡμῶν: ἡμῖν LC || 9 ordo οὐκ ἂν μὲν M || 17-18 καταδικάζετε:
 δικάζετε M || 19 πείθεται: πείθεσθε C || 26 ἀγοραίων: ἱεραίων L.

νωσθήτω τὸ ἔγκλημα. Δοκιμασθήτω εἰ μὴ ἀγνοίᾳ τοῦ
 ἐγκαλοῦντος ἔγκλημα εἶναι δοκεῖ μάλλον ἢ τῇ ἑαυτοῦ
 φύσει κατεγνωσμένον ἔστι τὸ γράμμα. Πολλὰ γάρ τῶν 5
 καλῶν οὐ δοκεῖ εἶναι τοιαῦτα τοῖς τὸ κριτήριον τῆς δια-
 νοίας οὐκ ἀκριβὲς κεκτημένοις, ἐπεὶ καὶ τὰ ἰσοβαρῆ τῶν
 ὄγκων οὐκ ἴσα εἶναι δοκεῖ, ὅταν μὴ ἰσορρόπως ἔχῃσι πρὸς
 ἀλλήλας αἱ πλάστιγγες. Καὶ τὸ μέλι ἤδη πικρὸν τισι
 κατεφάνη τὴν γευστικὴν αἴσθησιν ὑπὸ τοῦ πάθους διεφθα- 10
 ρμένοις. Ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμὸς οὐχ ὕγιως ἔχων πολλὰ μὲν
 τῶν ὄντων οὐκ εἶδε, πολλὰ δὲ τῶν οὐκ ὄντων ὑπέθετο.
 Καὶ τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς τῶν λόγων δυνάμεως τὸ ἴσον ὄρω
 πολλάκις γινόμενον, ὅταν τῆς τῶν συγγραψαμένων ἕξεως ὁ
 κριτὴς ἀπολιμπάνηται. Δεῖ γάρ σχεδὸν ἐκ τῆς αὐτῆς 15
 πρρασκευῆς ὥρμῆσθαι τὸν τε κρίνοντα τοὺς λόγους καὶ
 τὸν συγγράφοντα. Ἡ τὰ μὲν γεωργίας ἔργα ἀδύνατός ἐστι
 κρίνειν ὃ γε μὴ γεωργικός, καὶ τὸ ἐκμελὲς τε καὶ ἑμμελὲς τῶν
 κατὰ μουσικὴν βυθμῶν οὐ διαγνώσεται ὁ μὴ τὴν ἐπιστήμην
 ἔχων τῆς μουσικῆς, λόγων δὲ κριτὴς εὐθὺς ὁ βουλόμενος 20
 ἔσται, ὁ μῆτε διδάσκαλον ἔχων ἑαυτοῦ δεικνύναι οὔτε χρόνον
 ἐν ᾧ μεμάθηκεν οὔτε ὅλως ἐπαίῳν τι μικρὸν ἢ μεῖζον τῶν
 περὶ λόγους! Ἐγὼ δὲ ὄρω ὅτι καὶ ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Πνεύμα-
 τος οὐ παντὶ ἐξῆν ἐπιβάλλειν τῇ ἐξετάσει τῶν εἰρημένων,
 ἀλλὰ τῷ ἔχοντι τὸ Πνεῦμα τῆς διακρίσεως, καθὼς ἐδίδαξεν 25
 ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος ἐν ταῖς διαιρέσεσι τῶν χαρισμάτων
 εἰπὼν· « Ὁ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος διδοται λόγος
 σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα,
 ἑτέρω δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλλω δὲ ἐνεργή-
 ματα δυνάμεων, ἄλλω προφητεία, ἄλλω διακρίσεις πνευ- 30
 μάτων ». Ὡστε, εἰ μὲν πνευματικὰ τὰ ἡμέτερα, δεικνύτω
 ἑαυτὸν ἔχοντα τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως τῶν πνευμα-
 τικῶν ὁ τὰ ἡμέτερα κρίνειν βουλόμενος. Εἰ δέ, ὡς αὐτὸς

λοιδορεῖ, ἀπὸ τῆς σοφίας ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, δεῖξάτω
 ἑαυτὸν ἔμπειρον τῆς σοφίας τοῦ κόσμου, καὶ τότε αὐτῷ 35
 τὰς ψήφους τῆς κρίσεως ἐπιτρέψομεν. Καὶ μηδεὶς οἰέσθω
 ταῦτα πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐλέγχων ἐπινοεῖσθαι παρ'
 ἡμῶν. Ὑμῖν γάρ ἐπιτρέπω, ποθεινότατοι ἀδελφοί, ἐφ'
 ἑαυτῶν ποιήσασθαι τῶν ἐγκαλουμένων ἡμῖν τὴν ἐξέτασιν.
 Οὕτως ἐστὲ βραδεῖς τὴν διάνοιαν ὥστε πάντων δεῖσθε 40
 τῶν συνηγόρων πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς εὑρεσιν; Ἄλλ' ἐὰν
 μὲν ἀναντίρρητα ὑμῖν φανῇ ἐφ' ἑαυτῶν, πείσατε τοὺς
 ἐρεσχελοῦντας ἀφέσθαι πάσης φιλονεικίας. Ἐὰν δέ τι
 δοκῇ καὶ ἀμφίβολον ἔχειν, ἐρωτήσατε ἡμᾶς διὰ τινων μεσι-
 τῶν δυναμένων πιστῶς διακονήσασθαι τὰ ἡμέτερα, ἢ καὶ 45
 ἐγγράφους, εἰ δοκεῖ, ἀπαιτήσατε ἡμᾶς τὰς ἀποδείξεις.
 Πάντως δὲ παντὶ τρόπῳ σπουδάσατε μὴ ἀνεξέταστα ταῦτα
 καταλιπεῖν.

6 Πιστεως δὲ τῆς ἡμετέρας τίς ἂν καὶ γένοιτο ἑναρ-
 γεστέρα ἀπόδειξις ἢ ὅτι τραφέντες ἡμεῖς ὑπὸ τῆθι
 μακαρίᾳ γυναικὶ παρ' ὑμῶν ὥρμημένη; Μακρίναν λέγω τὴν
 περιβόητον, παρ' ἧς ἐδιδάχθημεν τὰ τοῦ μακαριωτάτου
 Γρηγορίου βήματα ὅσα πρὸς αὐτὴν ἀκολουθία μνήμης 5
 διασωθέντα αὐτὴ τε ἐφύλασσε καὶ ἡμᾶς ἔτι νηπίους
 ὄντας ἐπλαττε καὶ ἐμόρφου τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασιν.
 Ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτοὶ τὴν τοῦ φρονεῖν δύναμιν ἀπελάβομεν
 τοῦ λόγου ἡμῖν διὰ τῆς ἡλικίας συμπληρωθέντος, πολλὴν
 ἐπελθόντες γῆν τε καὶ θάλασσαν, εἴ τινας εὗρομεν τῷ 10
 παραδοθέντι κανόνι τῆς εὐσεβείας στοιχοῦντας, τούτους
 καὶ πατέρας ἐπεγραψάμεθα καὶ ὁδηγοὺς τῶν ψυχῶν ἡμῶν
 εἰς τὴν πρὸς Θεὸν πορείαν ἐποιησάμεθα. Καὶ μέχρι γε
 τῆς ὥρας ταύτης, χάριτι τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς κλήσει

40 οὕτως: οὐχ. οὕτως V' || δεῖσθε: -θα: LC || 43 ἐρεσχελοῦντας:
 ἐρεσχηλ- VL || ἀφέσθαι: ἀφελίσθαι M || 44 δοκῇ etiam M²: δοκεῖ
 MLC || 46 ἀπαιτήσατε: -σασθε LC.

6 2 τῆθι: τίτθι VML || 8 ἐπεὶ: ἐπειδὴ LCP² || αὐτοὶ: αὐτὴν
 L || 14 ἡμᾶς om. M.

ἀγία εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐπίγνωσιν, οὐδένα οἶδαμεν λόγον 15
 ἐχθρὸν τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας ταῖς καρδίαις παρα-
 δεξάμενοι οὐδὲ μολυνθέντες ποτὲ τὰς ψυχὰς τῇ δυσω-
 νύμφ τῶν Ἀρειανῶν βλασφημίᾳ. Ἄλλ' εἴ τινὰς ποτε
 ὠρμημένους ἐξ ἐκείνου τοῦ διδασκάλου εἰς κοινωνίαν
 προσελαβόμεθα, ἐπικρυπτομένους τὴν ἐν τῷ βάθει νόσον 20
 καὶ βήματα λαλοῦντας εὐσεβῇ ἢ τοῖς γε παρ' ἡμῶν λεγο-
 μένοις μὴ ἀντιτείνοντας, οὕτω προσηκάμεθα οὔτε πᾶσαν
 ἑαυτοῖς τὴν κατ' αὐτοὺς κρίσιν ἐπιτρέψαντες, ἀλλὰ ταῖς
 προεξενεχθείσαις περὶ αὐτῶν ψήφοις παρὰ τῶν Πατέρων
 ἡμῶν ἀκολουθήσαντες. Ἐγὼ γάρ δεξάμενος γράμματα τοῦ 25
 μακαριωτάτου Πατρὸς Ἀθανασίου τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας
 ἐπισκόπου, ᾧ καὶ ἔχω ἐν ταῖς χερσὶ καὶ προβάλλομαι τοῖς
 ἐπιζητοῦσιν, ἐν οἷς φανερώς διηγόρευσεν, εἴ τις ἐκ τῆς
 τῶν Ἀρειανῶν αἵρέσεως βούλοιτο μετατίθεσθαι ὁμολογῶν
 τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν, τοῦτον προσέειπεν μὴδὲν διακρινό- 30
 μένους ἐπ' αὐτῷ, καὶ τούτου τοῦ δόγματος κοινωνοὺς μοι
 παρεχομένου τοὺς τε τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἀχαιίας
 ἐπισκόπους ἅπαντας, νομίζων ἀναγκαῖον εἶναι ἀκολουθεῖν
 ἀνδρὶ τοσούτῳ διὰ τὸ ἀξιόπιστον τῶν νομοθετησάντων,
 ὁμοῦ δὲ καὶ ἐπιθυμῶν τὸν τῆς εἰρηνοποιίας μισθὸν ὑπο- 35
 δέξασθαι, τοὺς ταύτην ὁμολογοῦντας τὴν πίστιν ἐγκατέ-
 τασσον τῇ μερίδι τῶν κοινωνικῶν.

7 Δικαιότερον δὲ τὰ καθ' ἡμᾶς κρίνεσθαι μὴ ἐξ ἑνὸς ἢ
 δευτέρου τῶν μὴ ὁρθοποδούντων πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ'
 ἐκ τοῦ πλήθους τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐπισκόπων
 συνημμένων ἡμῖν χάριτι τοῦ Κυρίου. Ἐξετασθῶσι δὲ
 Πισίδαι, Λυκάονες, Ἰσαυροὶ, Φρύγες ἑκάτεροι, Ἀρμενίων 5
 ὅσον ὑμῖν ἐστὶ πρόσοικον, Μακεδόνας, Ἀχαιοί, Ἰλλύριοι,
 Γάλλοι, Σπάνοι, Ἰταλία σύμπασα, Σικελιώται, Ἀφροί,

16 ταῖς καρδίαις om. L || 22 οὕτω: οὔτε V || 24 προεξενεχθείσαις: προσεν- C || 24-25 παρὰ ... ἀκολουθήσαντες om. V add. V².

7 7 σπάνοι: ισπανοὶ C.

Αἰγύπτου τὸ ὑγιαῖνον, τῆς Συρίας ὁπόσον λείψανον· οἷτινες πέμπουσί τε πρὸς ἡμᾶς γράμματα καὶ πάλιν δέχονται παρ' ἡμῶν. Ὡν ἐστὶν ὑμῖν ἕκ τε τῶν ἐκεῖθεν 10 φερομένων γραμμάτων μαθεῖν καὶ ἕκ τῶν ἐντεῦθεν πάλιν ἀντιπεμπομένων αὐτοῖς διδαχθῆναι ὅτι σύμψυχοι πάντες ἐσμέν, τὸ ἐν φρονούντες. Ὡστε ὁ τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν ἀποδιδράσκων μὴ λανθανέτω ὑμῶν τὴν ἀκρίβειαν πάσης ἑαυτὸν τῆς Ἐκκλησίας ἀπορρηγνύς. Περιβλέψασθε, 15 ἀδελφοί, πρὸς τίνας ἐστὶν ὑμῖν ἡ κοινωνία· ἐπειδὴν παρ' ἡμῶν μὴ δεχθῆτε, τίς ὑμᾶς λοιπὸν ἐπιγνώσεται; Μὴ ἀγάγητε ἡμᾶς εἰς ἀνάγκην σκυθρωπὸν τι βουλεύσασθαι περὶ τῆς φιλτάτης ἡμῖν Ἐκκλησίας. Μὴ ποιήσητέ με, ὁ νῦν ἐν τῇ καρδίᾳ κρύπτω τῇ ἑμαυτοῦ κατ' ἑμαυτὸν στε- 20 νάζων καὶ ὀδυρόμενος τοῦ καιροῦ τὴν κακότητα, ὅτι αἰτίας οὐκ οὔσης αἱ μέγισταί τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἕκ παλαιοῦ πρὸς ἀλλήλας ἀδελφῶν τάξιν ἐπέχουσαι αὗται νῦν διεστή- κασι· μὴ με ποιήσητε ταῦτα πρὸς πάντας ὁμοῦ τοὺς κοινωνικοὺς ἀποδύρασθαι. Μὴ ἐκβίασησθέ με ἀφεῖναι 25 ῥήματα ὃ μὲχρι τοῦ νῦν τῷ ἕκ τοῦ λογισμοῦ χαλινῷ κεκρυμμένα ἔχω παρ' ἑμαυτῷ. Βέλτιόν ἐστὶν ἡμᾶς ἕκ ποδῶν γενέσθαι, τὰς δὲ Ἐκκλησίας ὁμονοεῖν πρὸς ἀλλήλας, ἢ διὰ τὰς μειρακιώδεις ἡμῶν μικροψυχίας κακὸν τοσοῦτον ἐπάγεσθαι τοῖς λαοῖς τοῦ Θεοῦ. Ἐρωτήσατε τοὺς πατέρας 30 ὑμῶν καὶ ἀναγγελοῦσιν ὑμῖν ὅτι, εἰ καὶ τῇ θέσει τοῦ τόπου δηρηθῆσθαι ἐδόκουν αἱ παροικίαι, ἀλλὰ τῷ γε φρονήματι ἐν ἦσαν· καὶ μὴ γνώμῃ ἐκυβερνῶντο. Συνεχεῖς μὲν τοῦ λαοῦ αἱ ἐπιμιξίαι, συνεχεῖς δὲ τοῦ κλήρου ἐπιδημίαι, αὐτοῖς δὲ τοῖς ποιμέσι τοσοῦτον περιῆν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης 35 ὥστε ἑκάτερον αὐτῶν διδασκάλῳ τῷ ἑτέρῳ καὶ ἡγεμόνι χρῆσθαι εἰς τὰ πρὸς Κύριον.

11-12 γραμμάτων ... ἀντιπεμπομένων om. P add. P² || 15 περι-
βλέψασθε etiam M² L² : -θαί ML || 23 ἐπέχουσαι : κατέχ- C || 24 μὴ με :
μήτε C || με om. M add. M² || 31 ὑμῖν etiam P² : ἡμῖν P || τῇ om. M ||
34 αἱ om. LC.

ΕΛΠΙΔΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ

Πάλιν ἡμεῖς τὸν ἀγαπητὸν καὶ συμπρεσβύτερον Μελέτιον
 ἐκινήσαμεν ἐπὶ τὴν σὴν ἀγάπην προσηγορίας ἡμῶν διακο-
 μίζοντα. Οὐ εἰ καὶ πάνυ ἐγνώκειμεν φείδεσθαι διὰ τὴν
 ἀσθένειαν ἣν ἐκουσίως ἑαυτῷ ἐπηγάγετο δουλαγωγῶν τὴν
 σάρκα διὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, ὅμως καὶ ἡμῖν 5
 αὐτοῖς πρέπον εἶναι κρίνοντας διὰ τοιούτων προσφθέ-
 γεσθαί σε, τῶν δυναμένων ὅσα διαφεύγει τὸ γράμμα παρ'
 ἑαυτῶν βραδίως ἀναπληρῶσαι καὶ οἴονεῖ ἀντ' ἐπιστολῆς
 ἐμψύχου γενέσθαι τῷ τε γράφοντι καὶ τῷ δεχομένῳ, καὶ
 τὸν αὐτοῦ δὲ πόθον ἀναπληροῦντες ὃν ἔχει αἰετὶ περὶ τὴν 10
 σὴν τελειότητα ἀφ' οὗ εἰς πείραν ἀφίκετο τῶν ἐν σοὶ
 καλῶν, καὶ νῦν αὐτὸν ἐλθεῖν ὡς σὲ ἐδυσωπήσαμεν, δι' οὗ
 καὶ τὸ τῆς ἐπισκέψεως ἀποπληροῦμεν χρέος καὶ παρακα-
 λοῦμεν προσεῦχεσθαί σε ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας
 τοῦ Θεοῦ, ἵνα δὴ ἡμῖν ὁ Κύριος ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον 15
 διάγειν, τῆς ἐκ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἐπηρείας
 ἀπαλλαγείσιν. Εἰ δὲ καὶ τῇ σῇ συνέσει ἀκόλουθον καὶ
 ἀναγκαῖον καταφαίνεται εἰς ταῦτόν ἡμᾶς ἀλλήλοις ἐλθεῖν
 καὶ συντυχεῖν καὶ τοῖς λοιποῖς τιμιωτάτοις ἀδελφοῖς τοῖς
 τὴν παραλίαν κατοικοῦσιν ἐπισκόποις, αὐτὸς καὶ ἡμῖν 20
 ἀπόδειξον τόπον καὶ καιρὸν καθ' ὃν ἔσται τοῦτο καὶ τοῖς
 ἀδελφοῖς ἐπίστελλον, ἵνα ἐπὶ ὀρισμένους καταλιπόντες

CCV. — Titulus ἐλπιδίῳ ἐπισκόπῳ: ἐλπιδίῳ ἐπισκόπῳ ὥστε εἰς
 ταῦτόν ἀλλήλοις ἐλθεῖν ἅμα τοῖς παραλιώταις ἐπισκόποις πρὸς τὸ
 ἀνελεῖν τὰς ἐξ ὑπονομιῶν ἐγγενομένας λύπας M.

6 εἶναι: ἐστὶν L || κρίνοντας: κρίναντες LC || τοιούτων: τούτων L ||
 12 ἐλθεῖν ὡς σὲ om. L || 13 ἀποπληροῦμεν: ἀναπλ- C || 15 δὴ:
 δῶ M || 17 ἀπαλλαγείσιν: -γέντας L || 19 τιμιωτάτοις: τοῖς
 τιμιωτάτοις L.

ἕκαστος τὴν ἐν χερσὶν ἀσχολίαν δυνηθῶμέν τι τῶν εἰς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ποιῆσαι, καὶ ἀνελεῖν μὲν τὰς ἐξ ὑπονοιῶν νῦν ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους ἐγγινομένας 25 λύπας, κυρῶσαι δὲ τὴν ἀγάπην ἣς ἀνευ ἀτελῆ εἶναι πάσης ἐντολῆς ἐργασίαν αὐτὸς ἡμῖν ὁ Κύριος διωρίσατο.

CCVI

ΕΛΠΙΔΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΠΑΡΑΜΥΘΗΤΙΚΗ

Νῦν μάλιστα τῆς τοῦ σώματος ἀσθενείας αἰσθάνομαι, 5
 ὅτε ὁρῶ μοι τοσοῦτον ἐμποδίζουσιν τῇ τῆς ψυχῆς ὥφελει. Εἰ γάρ μοι κατὰ νοῦν ἐχώρει τὰ πράγματα, οὐκ ἂν δι' ἐπιστολῶν οὐδὲ διὰ μέσων ἀνθρώπων προσεφθεγγόμενην 10
 ὑμᾶς, ἀλλ' αὐτὸς ἂν δι' ἑμαυτοῦ καὶ τὸ τῆς ἀγάπης ἀπεπλήρουν χρέος καὶ ἐγγύθεν ἀπέλαυνον τοῦ πνευματικοῦ κέρδους. Νῦν δὲ οὕτω διάκειμαι ὡς ἀγαπητῶς καὶ τὰς 15
 τῆς πατρὸς κινήσεις ὑφίστασθαι, ἃς ἀναγκαιῶς ποιούμεθα ἐπισκεπτόμενοι τὰς κατὰ τὴν χώραν ἡμῶν παροι-
 κίας. Ἀλλὰ παράσχοι ὁ Κύριος καὶ ὑμῖν ἰσχὺν καὶ προθυ- 10
 μίαν καὶ ἐμοὶ πρὸς τῇ σπουδῇ ἣν ἔχω νῦν καὶ δύναμιν, ὥστε, καθὼς παρεκάλεσα ὑμᾶς, πραγματεῦσασθαι ἡμῖν 15
 τὴν ἀπόλαυσιν γενομένοις ἐπὶ τῆς Κομανικῆς ἐνορίας. Φοβοῦμαι δὲ περὶ τῆς σῆς κοσμιότητος μήπου σοὶ ἐμπόδιον γένηται ἢ περὶ τῶν οἰκείων λύπη. Καὶ 15
 γάρ ἔμαθον ὅτι σε ἔβλιψε παιδίου τελευτῇ· οὗ τὴν στέρησιν ὥς μὲν πάππῳ λυπηρὰν εἰκὸς εἶναι, ὥς δὲ 20
 ἀνδρὶ πρὸς τοσοῦτον ἤδη διαβεβηκότι τῆς ἀρετῆς καὶ ἐπισταμένῳ τῶν ἀνθρωπίνων τὴν φύσιν ἔκ τε τῆς κατὰ

CCVI. — Titulus ἐλπιδίῳ ἐπισκόπῳ παραμυθητικῇ Maur: παραμυθητικῇ VPBLC παραμυθητικῇ τινι ἐπὶ ἐκγόνου ἀποβολῇ M.

2 ὅτε: ὅτι L || 11 ἐμοί: ἐπ' ἐμοί L || τῇ σπουδῇ: τὴν σπουδὴν P || νῦν om. L || 18-19 τῆς ἀρετῆς ... τὴν om. L.

τὸν χρόνον ἐμπειρίας καὶ ἐκ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας 20
ἀκόλουθον μὴ πάντῃ δύσφορον εἶναι τῶν οἰκειοτάτων τὸν
χωρισμόν. Καὶ γὰρ οὐ τὰ αὐτὰ ἀπαιτεῖ ἡμᾶς τε καὶ τοὺς
τυχόντας τῶν ἀνθρώπων ὁ Κύριος. Οἱ μὲν γὰρ συνηθείᾳ
ζῶσιν, ἡμεῖς δὲ κανόνι τῆς πολιτείας τῇ ἐντολῇ τοῦ
Κυρίου κεκρήμεθα καὶ τοῖς προλαβοῦσι τῶν μακαρίων 25
ἀνδρῶν ὑποδείγμασιν, ὧν τὸ μεγαλοφυὲς τῆς διανοίας
ἐπὶ τῶν περιστατικῶν καιρῶν μάλιστα διεδείκνυτο. Ἵνα
οὖν καὶ αὐτὸς ὑπόδειγμα ἀνδρείας καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς
ἐλπιζομένοις ἀληθινῆς διαθέσεως καταλείπῃς τῷ βίῳ,
δεῖξον σαυτὸν μὴ καμπτόμενον τῷ πάθει, ἀλλ' ὑψηλότερον 30
ὄντα τῶν λυπηρῶν, τῇ μὲν θλίψει ὑπομένων, τῇ δὲ
ἐλπίδι χαίρων. Μηδὲν οὖν τούτων γένηται κώλυμα πρὸς
τὴν ἐλπιζομένην ἡμῖν συντυχίαν. Τοῖς μὲν γὰρ νηπίοις
αὐτάρκης ἡ ἡλικία πρὸς τὸ ἀνέγκλητον, ἡμεῖς δὲ ὑπεύ-
θυνοὶ ἔσμεν τὰ διατεταγμένα ἡμῖν ὑπηρετεῖν τῷ Δεσπότη 35
καὶ εἰς πάντα εὐθετοὶ εἶναι τῇ οἰκονομίᾳ τῶν Ἐκκλη-
σιῶν, ἧς μεγάλους τοὺς μισθοὺς τοῖς πιστοῖς καὶ φρο-
νίμοις οἰκονόμοις ὁ Κύριος ἡμῶν ἑταμιεύσατο.

CCVII

ΤΟΙΣ ΚΑΤΑ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΝ ΚΛΗΡΙΚΟΙΣ

1 Ἡ μὲν συμφωνία τοῦ καθ' ἡμῶν μίσους καὶ τὸ μέχρις
ἐνὸς πάντας ἀκολουθεῖν τῷ προεστώτι τοῦ καθ' ἡμῶν
πολέμου ἔπειθ' ἐμὲ ὁμοίως ἀποσιωπᾶν πρὸς ἅπαντας, καὶ
μήτε γράμματος φιλικοῦ μήτε τινὸς δμιλίας κατάρχειν,
ἀλλ' ἐν ἡσυχίᾳ πέσσειν τὴν ἑαυτοῦ λύπην. Ἐπειδὴ δὲ χρὴ 5
μήτε πρὸς τὰς διαβολὰς ἀποσιωπᾶν, οὐχ ἵνα διὰ τῆς ἀντι-

29 καταλείπῃς: -λίπῃς VLC || 35 ἡμῖν: ὑμῖν L.

CCVII. — 1 5 πέσσειν: πεσεῖν B πέττειν LC || 6 μήτε om. LC ||
ἀποσιωπᾶν: μὴ ἀποσιωπᾶν LC.

λογίας ἡμᾶς αὐτοὺς ἐκδικῶμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ συγχωρήσωμεν
 εὐδοθεῖσθαι τῷ ψεύδει καὶ τοὺς ἡπατημένους μὴ ἐναφθῶμεν
 τῇ βλάβῃ, ἀναγκαῖον ἐφάνη μοι καὶ τοῦτο προσθεῖναι τοῖς
 πᾶσι καὶ ἐπιστεῖλαι ὑμῶν τῇ συνέσει, εἰ καὶ ὅτι πρόφην κοινῇ 10
 παντὶ τῷ πρεσβυτερίῳ γράψαντες οὐδεμιᾶς παρ' ὑμῶν ἀπο-
 κρίσεως ἡξιώθημεν. Μὴ κολακεύετε, ἀδελφοί, τοὺς τὰ
 πονηρὰ δόγματα ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐπάγοντας, μηδὲ κατα-
 δέξησθε περιορᾶν ἐν γνώσει ὑμετέρᾳ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ διὰ
 τῶν ἀσεβῶν διδασμάτων καταστρεφόμενον. Σαβέλλιος δ' 15
 Λίβυς καὶ Μάρκελλος δ' Γαλάτης μόνοι ἐκ πάντων ἐτόλμησαν
 καὶ διδάξαι ταῦτα καὶ γράψαι ἀπερ νῦν παρ' ὑμῖν, ὡς ἴδια
 ἑαυτῶν εὐρήματα, ἐπιχειροῦσι προφέρειν οἱ καθηγούμενοι
 τοῦ λαοῦ βαμβαίνοντες τῇ γλώσῃ καὶ οὐδὲ εἰς πιθανὴν
 κατασκευὴν ἀγαγεῖν τὰ σοφίσματα ταῦτα καὶ τοὺς παρα- 20
 λογισμοὺς ἐξαρκοῦντες. Οὗτοι βῆτὰ καὶ ἄρρητα καθ' ἡμῶν
 δημηγοροῦσι καὶ πάντα τρόπον τὰς συντυχίας ἡμῶν ἐκκλί-
 νουσι. Τίνος ἕνεκεν; Οὐχὶ τὸν ἐν τοῖς πονηροῖς ἑαυτῶν
 διδάγμασιν ἔλεγχον ὑφορώμενοι; Οἷ γε ἐπὶ τοσοῦτον ἡμῶν
 κατηναισχύντησαν ὥστε καὶ ὄνειρους τινὰς ἐφ' ἡμᾶς 25
 συμπλάσαι διαβάλλοντες ἡμῶν τὰς διδασκαλίας ὡς βλα-
 βεράς· οἷ, κἂν πάντα τὰ τῶν φυλλοχόων μηνῶν φαντάσματα
 ταῖς ἑαυτῶν κεφαλαῖς ὑποδέξωνται, οὐδεμίαν ἡμῖν βλασ-
 φημίαν δυνήσονται προστρίψασθαι, πολλῶν ὄντων ἐφ'
 ἐκάστης Ἑκκλησίας μαρτυρούντων τῇ ἀληθείᾳ. 30

2 Κἂν τὴν αἰτίαν ἐρωτηθῶσι τοῦ ἀκηρύκτου τούτου
 καὶ ἀσπόνδου πολέμου, ψαλμοὺς λέγουσι καὶ τρόπον
 μελωδίας τῆς παρ' ὑμῖν κεκρατηκυίας συνηθείας παρηλ-
 λαγμένον, καὶ τοιαυτὰ τινὰ ἐφ' οἷς ἐχρῆν αὐτοὺς ἐγκα-

11-12 γράψαντες ... ἡξιώθημεν: γράψας ... ἡξιώθην LC || 12 ἀδελ-
 φοί: ὧ ἀδελφοί LC || 17 ὑμῖν: ἡμῖν L || 18 ἑαυτῶν: αὐτῶν LC ||
 εὐρήματα: εὐρέματα LC || 20 ἀγαγεῖν: ἄγειν LC || 23 ἐν: ἐπὶ LC
 || 23-24 ἑαυτῶν διδάγμασιν: δόγμασιν ἑαυτῶν L || 24 ἔλεγχον om.
 L || 29 ἐφ': τῶν ἐφ' LC.

2 3 ὑμῖν: ἡμῖν LP¹.

λύπτεσθαι. Ἐγκαλούμεθα δὲ ὅτι καὶ ἀνθρώπους ἔχομεν 5
 τῆς εὐσεβείας ἀσκητάς, ἀποταξαμένους τῷ κόσμῳ καὶ
 πάσαις ταῖς βιωτικαῖς μερίμναις ὡς ἀκάνθαις παρεικάζει
 ὁ Κύριος, εἰς καρποφορίαν ἔλθειν τὸν λόγον μὴ συγχω-
 ρούσαις. Οἱ τοιοῦτοι τὴν νεκρότητα τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ
 σώματι περιφέρουσι καὶ ἄραντες τὸν ἑαυτῶν σταυρὸν 10
 ἔπονται τῷ Θεῷ. Ἐγὼ δὲ παντὸς ἀν τιμησαίμην τοῦ
 ἑμαυτοῦ βίου ἕμὰ εἶναι τὰ ἡδικήματα ταῦτα καὶ ἔχειν
 ἄνδρας παρ' ἑμαυτῷ, ὅπ' ἔμοι διδασκάλῳ, τὴν ἀσκησιν
 ταύτην προελομένους. Νῦν δὲ ἐν Αἰγύπτῳ μὲν ἀκούω
 τοιαύτην εἶναι ἀνδρῶν ἀρετὴν, καὶ τάχα τινὲς καὶ ἐπὶ τῆς 15
 Παλαιστίνης τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείαν κατορ-
 θοῦσιν. Ἀκούω δὲ τινὰς καὶ ἐπὶ τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν
 τελείους καὶ μακαρίους ἄνδρας. Ἡμεῖς δὲ παῖδές ἐσμεν
 πρὸς γε τὴν τῶν τελείων σύγκρισιν. Εἰ δὲ καὶ γυναῖκες
 εὐαγγελικῶς ζῆν προελόμεναι παρθενίαν μὲν γάμου προτι- 20
 μῶσαι, δουλάγωγοι δὲ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς καὶ ἐν
 πένθει ζῶσαι τῷ μακαριζομένῳ, μακάριαι τῆς προαιρέσεως,
 ὅπου ἀν δῶσι τῆς γῆς. Παρὰ δὲ ἡμῶν μικρά ταῦτα
 στοιχειουμένων ἔτι καὶ εἰσαγομένων πρὸς τὴν εὐσέβειαν.
 Εἰ δὲ τινὰ ἀκοσμίαν τῷ βίῳ τῶν γυναικῶν ἐπιφέρουσιν, 25
 ἀπολογεῖσθαι μὲν ὑπὲρ αὐτῶν οὐ καταδέχομαι. Ἐκεῖνο
 δὲ ὑμῖν διαμαρτύρομαι, ὅτι, ἃ μέχρι νῦν ὁ Σατανᾶς ὁ
 πατὴρ τοῦ ψεύδους εἰπεῖν οὐ κατεδέξατο, ταῦτα αἱ ἄφοδοι
 καρδίαι καὶ τὰ ἀχαλίνωτα στόματα φθέγγεται ἁδεῶς.
 Γινώσκεις δὲ ὑμᾶς βούλομαι ὅτι ἡμεῖς εὐχόμεθα καὶ 30
 ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συντάγματα ἔχειν, ὧν τὸ πολίτευμά
 ἐστὶν ἐν οὐρανοῖς, τῶν τὴν σάρκα σταυρωσάντων σὺν τοῖς
 παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, οἳ οὐ μεριμνῶσι περὶ
 βρωμάτων καὶ ἐνδυμάτων, ἀλλ' ἀπερίσπαστοι ὄντες καὶ
 εὐπάρεδροι τῷ Κυρίῳ νυκτὸς καὶ ἡμέρας προσμένουσι ταῖς 35

7 ἀκάνθαις: -θας L || 14 νῦν: νυνὶ B || 23 ἡμῶν: ἡμῖν LP² || 29
 φθέγγεται: αἰεὶ φθέγγεται LCP².

δεήσεσιν. Ὡν τὸ στόμα οὐ λαλεῖ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ψάλλουσιν ὕμνους τῷ Θεῷ ἡμῶν διηνεκῶς, ἐργαζόμενοι ταῖς ἑαυτῶν χερσίν, ἵνα ἔχωσι μεταδιδόναι τοῖς χρεῖαν ἔχουσι.

3 Πρὸς δὲ τὸ ἐπὶ ταῖς ψαλμωδαῖς ἔγκλημα, ᾧ μάλιστα τοὺς ἀπλουστέρους φοβοῦσιν οἱ διαβάλλοντες ἡμᾶς, ἐκεῖνο εἰπεῖν ἔχω, ὅτι τὰ νῦν κεκρατηκότα ἔθη πάσαις ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις συνφodά ἐστι καὶ σύμφωνα. Ἐκ νυκτὸς γὰρ ὀρθρίζει παρ' ἡμῖν ὁ λαὸς ἐπὶ τὸν οἶκον τῆς προσ- 5 ευχῆς, καὶ ἐν πόνῳ καὶ ἐν θλίψει καὶ συνοχῇ δακρύων ἐξομολογούμενοι τῷ Θεῷ, τελευταῖον ἐξαναστάντες τῶν προσευχῶν εἰς τὴν ψαλμωδίαν καθίστανται. Καὶ νῦν μὲν διχῇ διανεμηθέντες ἀντιψάλλουσιν ἀλλήλοις, ὁμοῦ μὲν τὴν μελέτην τῶν Λογίων ἐντεῦθεν κρατύνοντες, ὁμοῦ δὲ καὶ 10 τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἀμετεώριστον τῶν καρδιῶν ἑαυτοῖς διοικούμενοι. Ἐπειτα πάλιν ἐπιτρέψαντες ἐνὶ κατάρχειν τοῦ μέλους οἱ λοιποὶ ὑπηχοῦσι· καὶ οὕτως ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῆς ψαλμωδίας τὴν νύκτα διενεγκόντες μεταξὺ προσευχόμενοι, ἡμέρας ἤδη ὑπολαμπούσης πάντες κοινῇ, ὥς ἐξ 15 ἐνὸς στόματος καὶ μιᾶς καρδίας, τὸν τῆς ἐξομολογήσεως ψαλμὸν ἀναφέρουσι τῷ Κυρίῳ, ἴδια ἑαυτῶν ἕκαστος τὰ ῥήματα τῆς μετανόιας ποιοῦμενοι. Ἐπὶ τούτοις εἰ ἡμᾶς ἀποφεύγετε, φεύξεσθε μὲν Αἰγυπτίους, φεύξεσθε δὲ Λιβύας ἀμφοτέρους, Θηβαίους, Παλαιστίνους, Ἀραβας, 20 Φοίνικας, Σύρους καὶ τοὺς πρὸς τῷ Εὐφράτῃ κατφικισμένους, καὶ πάντας ἀπαξαπλῶς παρ' οἷς ἀγρυπνίαι καὶ προσευχαὶ καὶ αἱ κοιναὶ ψαλμωδαὶ τετίμηνται.

4 Ἄλλ' οὐκ ἦν, φησί, ταῦτα ἐπὶ τοῦ μεγάλου Γρηγορίου. Ἄλλ' οὐδὲ αἱ λιτανεῖαι ἃς ὑμεῖς νῦν ἐπιτηδεύετε. Καὶ οὐ

37 ὕμνους : ὕμνοις V.

3 5 γὰρ om. L || 6 posterius ἐν om. VLC || 11 προσοχὴν : προσυχὴν L || 18 εἰ : λοιπὸν εἰ LCP² || 20 λιθῶας : καὶ λιθῶας LC.

4 2 νῦν om. M || ordo νῦν ὑμεῖς LC || ἐπιτηδεύετε : συνεπι- M.

κατηγορῶν ὑμῶν λέγω· ἡσχόμεν γάρ πάντας ὑμᾶς ἐν δάκρυσι ζῆν καὶ μετανοίᾳ διηνεκεῖ, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς οὐδὲν ἕτερον ἢ λιτανεύομεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, πλὴν 5 ὅσον οὐκ ἀνθρωπίνους ῥήμασιν, ὥσπερ ὑμεῖς, ἀλλὰ τοῖς λογίοις τοῦ Πνεύματος τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξιλεοῦμεθα. Ὅτι δὲ οὐκ ἦν ταῦτα ἐπὶ τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγορίου τίνας ἔχετε μαρτυρίας; Οἱ γέ οὐδὲν τῶν ἐκείνου μέχρι νῦν διεσώσασθε. Γρηγόριος οὐ κατεκαλύπτετο ἐπὶ τῶν προσ- 10 ευχῶν. Πῶς γάρ; Ὁ γέ τοῦ Ἀποστόλου μαθητῆς γνήσιος τοῦ εἰπόντος· « Πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος ἢ προφητεύων κατὰ κεφαλῆς ἔχων καταισχύνην τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ », καὶ « Ἀνὴρ μὲν οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι εἰκῶν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχων ». Ἐφευγε τοὺς ὄρκους ἢ καθαρὰ ἐκείνη 15 ψυχὴ καὶ ἀξία τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κοινωνίας, ἀρκουμένη τῷ ναὶ καὶ τῷ οὐ διὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου εἰπόντος· « Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμῶσαι ὅλως ». Οὐκ ἡνείχετο εἰπεῖν τὸν ἀδελφὸν ἑαυτοῦ μωρὸν ἐκεῖνος· ἐφοβεῖτο γάρ τὴν ἀπειλὴν τοῦ Κυρίου. Θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ 20 πικρία ἐκ τοῦ στόματος ἐκείνου οὐκ ἐξεπορεύετο. Λοιδορίαν ἐμίσει ὥς εἰς βασιλείαν οὐρανῶν οὐκ εἰσάγουσαν. Φθόνος καὶ ὑπερηφανία τῆς ἀδόλου ψυχῆς ἐκείνης ἀπελήλατο. Οὐκ ἂν παρέστη τῷ θυσιαστηρίῳ πρὶν καταλλαγή- ναι τῷ ἀδελφῷ. Ψευδὴ λόγον καὶ τεχνικὸν ἐπὶ διαβολῇ 25 τινῶν μεμηχανημένον οὕτως ἐβδελύσσετο ὥς εἰδὼς ὅτι τὸ ψεῦδος ἐκ τοῦ διαδόλου γεγέννηται καὶ ὅτι Κύριος ἀπολεῖ πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος. Τούτων εἰ μὴδὲν ἔστιν ἐν ὑμῖν, ἀλλὰ καθαρεύετε πάντων· τῷ ὄντι ἔστε μαθηταί

3 ἡσχόμεν: εὐ- LC || 4 ἡμεῖς: ὑμεῖς C || 7 λογίοις: λόγοις P || 8 θαυμαστοῦ: θαυματουργοῦ L || 9 μαρτυρίας: μάρτυρας LC || 10 γρηγόριος: γρηγόριος γάρ LC || 11 ordo γνήσιος μαθητῆς LC || 14 τὴν κεφαλὴν add. L τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ add. C post κατακαλύπτεσθαι || 15 θεοῦ om. B || 17 τῷ ... τῷ: τὸ ... τὸ L || 18 εἰπόντος: τοῦ εἰπόντος LC || 19 ordo ἑαυτοῦ ἀδελφόν LC || 20 κυρίου: θεοῦ L || 22 ordo οὐρανῶν βασιλείαν V || 27 γεγέννηται: γεγένηται MLC || 29 ἐν: παρ' L.

τοῦ μαθητοῦ τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου. Εἰ δὲ μή, σκοπεῖτε 30
 μὴ τὸν κώνωπα διυλίζετε, περὶ μὲν ἤχου φωνῆς τοῦ κατὰ
 τὰς ψαλμωδίας ἀκριβολογούμενοι, τὰς δὲ μεγίστας τῶν
 ἐντολῶν παραλύοντες. Εἰς τούτους με τοὺς λόγους ἤγαγεν
 ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπολογίας, ἵνα διδαχθῇτε ἐκβάλλειν τὴν
 δοκὸν τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν καὶ τότε ἐξαίρειν τὰ ἀλλότρια 35
 κάρφη. Πλὴν ἀλλὰ πάντα συγχωροῦμεν, εἰ καὶ ὅτι οὐδὲν
 ἀνεξέταστον παρὰ Θεῷ. Μόνον ἐρρώσθω τὰ προηγούμενα
 καὶ τὰς περὶ τὴν πίστιν καινοτομίας κατασιγάσατε. Τὰς
 ὑποστάσεις μὴ ἀθετεῖτε. Τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ μὴ
 ἀπαρνεῖσθε. Τὰς Γρηγορίου φωνάς μὴ παρεξηγεῖσθε. Εἰ 40
 δὲ μή, ἕως ἂν ἐμπνέωμεν καὶ δυνώμεθα φθέγγεσθαι, ἀμήχανον
 ἡμᾶς ἐπὶ τούτῃ λύμῃ ψυχῶν σιωπᾶν.

CCVIII

ΕΥΛΑΓΚΙΩ

Μακρὸν ἀπεσιώπησας χρόνον, καὶ ταῦτα λαλίστατος ὢν
 καὶ μελέτην τοῦτο καὶ τέχνην ποιησάμενος, αἶψι τι λαλεῖν
 καὶ σεαυτὸν δεικνύναι διὰ τῶν λόγων. Ἄλλ' ἔοικεν ἡ
 Νεοκαισάρεια αἰτία εἶναι σοι τῆς πρὸς ἡμᾶς σιωπῆς. Καὶ
 εἰκόκαμεν ἀντὶ χάριτος δέχεσθαι τὸ μνημονεύεσθαι παρὰ 5
 τοῖς αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἡ μνήμη οὐκ ἀγαθὴ ἐστίν, ὥς ὁ τῶν
 ἀκουόντων λόγος. Ἀλλὰ σὺ πάλαι τῶν μισουμένων ἦσθα
 δι' ἡμᾶς, οὐ τῶν δι' ἑτέρους ἡμᾶς μισεῖν ἀνεχομένων. Ὁ
 αὐτὸς τοίνυν ἔσο καὶ ἐπιστέλλων οὐπερ ἂν ἦς καὶ μεμνη-
 μένος ἡμῶν τὰ εἰκότα, εἴ τί σοι μέλει τοῦ δικαίου. 10
 Δίκαιον δὲ πού τῆς ἀγάπης τοῖς ἴσοις ἀμείβεσθαι τοὺς
 ὑπάρξαντας.

35 δοκόν : δοκῶν B || 40 γρηγορίου : τοῦ γρηγορίου LC.

CCVIII. — Titulus εὐλαγκίῳ : εὐλαγκίῳ φιλικῇ προσηγορίᾳ I.C.

2 τι : τὸ MLC || 5 τὸ : τὸ μὴ CM² || 5-6 παρὰ τοῖς αὐτοῦ : παρ' αὐτοῦ
 L || 6 ἡ : ἡμῖν ἢ LC || 10 μέλει : μέλλει MI. || 11 δι' : δι' αὐτοῦ PB.

CCIX

ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ ΕΠΙ ΑΠΟΛΟΓΙΑ

Συνεκληρώθης ταῖς λύπαις καὶ τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἀγῶσι.
 Τοῦτο δὲ ἀπόδειξιν ἔχει νεανικῆς ψυχῆς. Ὁ γάρ τὰ
 ἡμέτερα οἰκονομῶν Θεὸς τοῖς τὰ μεγάλα διαφέρειν δυνα-
 μένοις ἀγωνίσματα μείζονας ὑποθέσεις εὐδοκιμήσεων προξε-
 νεῖ. Καὶ σὺ τοίνυν βάσανον τῆς περὶ τοὺς φίλους ἀρετῆς, 5
 ὥσπερ τὴν κάμινον τῷ χρυσίῳ, τὸν σαυτοῦ βίον προέβηκας.
 Εὐχόμεθα οὖν τῷ Θεῷ καὶ τοὺς λοιποὺς βελτίους γενέσθαι
 καὶ σε ὅμοιον ἑαυτῷ διαμεῖναι· καὶ τὰ τοιαῦτα ἐγκαλοῦντα
 μὴ παύσασθαι οἷα νῦν ἐνεκάλωσας, τὴν τῶν γραμμάτων
 ἔνδειαν ἀντὶ μεγίστης ἀδικίας ἡμῖν προφέρων. Φίλου γάρ 10
 τὸ ἔγκλημα, καὶ ἀνάμενε τὸ τὰ τοιαῦτα ἀπαιτεῖν ὀφλήματα.
 Οὐ γάρ οὕτω τις ἄτοπός εἰμι φιλίας χρήστης.

CCX

ΤΟΙΣ ΚΑΤΑ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΝ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΙΣ

1 Ὅλως μὲν οὐδὲν ἐδεόμην τὴν ἑμαυτοῦ γνώμην
 δημοσιεύειν ὑμῖν οὐδὲ τὰς αἰτίας λέγειν δι' ἃς ἐγὼ νῦν
 ἐπὶ τῶν τόπων εἰμὶ τούτων. Καὶ γάρ οὐδὲ ἄλλως τῶν
 φανητιῶντων ἐγώ, οὐδὲ τὸ πρᾶγμα τοσοῦτων μαρτύρων
 ἄξιον. Ἀλλ' οἶμαι, οὐχ ἃ βουλόμεθα ποιοῦμεν, ἀλλ' ἐφ' ἃ 5
 προκαλοῦνται ἡμᾶς οἱ καθηγούμενοι, ἐπεὶ ἔμοιγε τὸ παντε-

CCIX. — Exstat tantum in VLC. In titulo ἀνεπίγραφος
 om. V.

5 τῆς ... ἀρετῆς : τὴν ... ἀρετὴν V || 6 προέβηκας : προσέ- V.

CCX. — Titulus τοῖς ... λογιωτάτοις : πρὸς τοὺς ... λογιωτάτους C.

1 1 οὐδὲν : οὐδὲ P || 2 ordo νῦν ἐγὼ LC || 3-4 οὐδὲ ... οὐδὲ : οὐτε ...
 οὕτε L οὐδὲ ... οὕτε C.

λῶς ἀγνοεῖσθαι πλέον ἐσπούδασται ἢ τοῖς φιλοδόξοις τὸ
 διαφαίνεσθαι. Ἐπεὶ δὲ πάντων, ὥς ἀκούω, τῶν κατὰ τὴν
 ὑμετέραν πόλιν τὰ ὄντα διατεβρύληται, καὶ εἰσὶ τινες
 λογοποιοί, δημιουργοὶ τοῦ ψεύδους πρὸς αὐτὸ τοῦτο 10
 μεμισθωμένοι, οἳ τὰ ἐμὰ ὑμῖν ἐξηγοῦνται, οὐκ ᾔβηθην δεῖν
 περιδεῖν ὑμᾶς γνώμῃ πονηρᾷ καὶ φωνῇ ρυπώσῃ διδασκο-
 μένους, ἀλλ' αὐτὸς εἰπεῖν τὰ ἐμαυτοῦ ὅπως ἔχει. Ἐγὼ
 καὶ διὰ τὴν ἐκ παιδός μοι πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο συνήθειαν
 (ἐνταῦθα γὰρ ἐτράφην παρὰ τῇ ἐμαυτοῦ τήβῃ), καὶ διὰ τὴν 15
 μετὰ ταῦτα ἐπὶ πλείστον διατριβὴν, ὅτε φεύγων τοὺς
 πολιτικούς θορούβους, ἐπιτήδειον ἐμφιλοσοφῆσαι διὰ τὴν
 ἐκ τῆς ἐρημίας ἡσυχίαν τὸ χωρίον τοῦτο καταμαθών,
 πολλῶν ἐτῶν ἐφεξῆς ἐνδιέτριψα χρόνον, καὶ διὰ τὴν νῦν
 τῶν ἀδελφῶν ἐνοίκησιν, βραχείας ἀναπνοῆς ἐκ τῶν κατε- 20
 χουσῶν ἡμᾶς ἀσχολιῶν ἐπιτυχών, ἄσμενος ἦλθον ἐπὶ τὴν
 ἐσχατιὰν ταύτην, οὐχ ὥς ἑτέροις ἐντεῦθεν παρέξων
 πράγματα, ἀλλ' ὥς αὐτὸς τὴν ἐμαυτοῦ θεραπεύσω ἐπιθυ-
 μίαν.

2 Τί οὖν χρή πρὸς ὄνειρους καταφεύγειν καὶ ὄνειρο-
 σκόπους μισθοῦσθαι καὶ ἐν ταῖς πανδήμοις ἐστιάσεσιν ἡμᾶς
 ποιεῖσθαι παροίνιον διήγημα; Ἐγὼ γάρ, εἰ καὶ παρ' ἄλλοις
 τισιν ἦσαν αἱ διαβολαί, ὑμᾶς ἂν τῆς ἐμαυτοῦ γνώμης
 μάρτυρας παρεστησάμην. Καὶ νῦν ἀξιῶ αὐτῶν ἕκαστον 5
 τῶν παλαιῶν ἐκείνων ἀναμνησθῆναι, ὅτε ἐκάλει μὲν ἡμᾶς
 ἡ πόλις ἐπὶ τὴν τῶν νέων ἐπιμέλειαν, πρεσβεῖα δὲ παρὴν
 τῶν παρ' ὑμῖν ἀνδρῶν, οἳ ἐν τέλει· μετὰ δὲ ταῦτα ὅπως
 πανδημεὶ πάντες περιχυθέντες ἡμᾶς· τί μὲν οὐχὶ διδόντες;
 Τί δὲ οὐχ ὑπισχνόμενοι; Ὅμως κατασχεῖν ἡμᾶς οὐκ 10
 ἡδυνήθησαν. Πῶς οὖν δ. τότε καλούμενος οὐχ ὑπακούων,

9 διατεβρύληται: -λληται M || 15 τήβῃ: τίτῃ ML || 16 μετὰ ταῦτα
 etiam L²: μετ' αὐτὰ L || 22 ordo παρέξων ἐντεῦθεν C || 23
 θεραπεύσω: -εύων ML.

2 5 αὐτῶν: αὐτὸν V || 9 τί μὲν οὐχὶ διδόντες om. B ||
 διδόντες: καὶ δόντες L || 10 δὲ: δαί C || 11 οὐχ: καὶ οὐχ C.

νῦν ἐπεχειρουν ἄκλητος εἰσωθίζεσθαι; Πῶς δὲ ὁ τοῦς
 ἐπαινοῦντάς με καὶ θαυμάζοντας ἀποφεύγων, ἔμελλον νῦν
 διώκειν τοὺς διαβάλλοντας; Μὴ οἰηθῆτε, ὦ ἄριστοι· οὐχ
 οὕτως εὖωνα τὰ ἡμέτερα. Οὔτε γὰρ ἂν τις ἀκυβερνήτου 15
 πλοίου σωφρονῶν ἐπιβαίῃ οὔτε Ἐκκλησίᾳ παραβάλοι ἢ τὸν
 κλύδωνα καὶ τὴν ζάλην αὐτοὶ οἱ ἐπὶ τῶν οἰάκων καθεζόμε-
 νοι ἐμποιοῦσι. Πόθεν γὰρ γέγονε θορύβου πλήρης ἡ πόλις,
 ὅτε οἱ μὲν ἔφευγον οὐδενὸς διώκοντος, οἱ δὲ ὑπεξήρσαν
 οὐδενὸς ἐπιόντος, χρησμολόγοι δὲ καὶ ὄνειροσκόποι πάντες 20
 ἔμορμολύττοντο; Πόθεν ἄλλοθεν ταῦτα; Ἡ οὐχὶ καὶ παιδί
 γνῶριμον ὅτι ἐκ τῶν ἡγουμένων τοῦ πλήθους; Ὡν τὰς
 αἰτίας τῆς ἔχθρας ἔμοι μὲν οὐκ εὐπρεπὲς λέγειν, ὑμῖν δὲ
 συνορᾶν καὶ πάνυ βῆδιον. Ὅταν γὰρ ἡ μὲν πικρία καὶ ἡ
 διάστασις μηδεμίαν ἔχῃ ὑπερβολὴν εἰς χαλεπότητα, ἡ δὲ 25
 τῆς αἰτίας ἐξηγήσις ἀνυπόστατος παντελῶς καὶ κατα-
 γέλαστος ἢ, δηλὸν ἐστὶ τῆς ψυχῆς τὸ ἀρρώστημα ἁλλοτρίοις
 μὲν ἀγαθοῖς ἐπισυμβαῖνον, οἰκεῖον δὲ καὶ πρῶτον κακὸν
 ὑπάρχον τῷ κεκτημένῳ. Οἷς καὶ ἄλλο δὴ τι χάριεν πρόσσε-
 τιν. Ἀμυσσόμενοι γὰρ ἐν τῷ βάθει καὶ ὀδυνώμενοι ἐκλαλῇ- 30
 σαι τὴν συμφορὰν ὑπὸ τῆς αἰσχύνης οὐκ ἐπιτρέπονται.
 Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ἐκ τῶν πρὸς ἡμᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ
 τοῦ λοιποῦ βίου γνῶριμόν ἐστι τῆς ψυχῆς αὐτῶν τὸ
 πάθημα. Εἰ δὲ καὶ ἀγνοοῖτο, οὐ μεγάλη ζημία τοῖς πράγ-
 μασι. Τὴν δὲ ἀληθεστάτην αἰτίαν δι' ἣν φευκτὴν ἡμῶν τὴν 35
 συντυχίαν τίθενται, λαμβάνουσιν ἴσως τοὺς πολλοὺς ὑμῶν,
 ἐγὼ διδάξω. Ἄλλ' ἀκούσατε.

3 Πίστεως διαστροφή παρ' ὑμῖν μελετᾶται ἐχθρὰ μὲν
 τοῖς ἀποστολικοῖς καὶ εὐαγγελικοῖς δόγμασιν, ἐχθρὰ δὲ τῇ
 παραδόσει τοῦ μεγάλου ὡς ἀληθῶς Γρηγορίου καὶ τῶν

13 ἔμελλον: ἔμελλον ἂν LC || 16 πλοίου etiam C²: βίου C || παρα-
 βάλοι: -λλοι L || ἢ: εἰ L || 19 ἔφευγον: ἔφυγον B || ὑπεξήρσαν: ἐπ-
 L || 20 πάντες: πάντας L² || 21 ἄλλοθεν: ἀλλαχόθεν M || 22 τοῦ
 πλήθους etiam L²: τὸ πλήθος L || 25 ἔχῃ: ἔχοι LC || 27 ἢ: εἴη L.

ἐφεξῆς ἀπὶ ἐκείνου μέχρι τοῦ μακαρίου Μουσωνίου οὗ τὰ διδάγματα ἔναυλά ἐστιν ἔτι καὶ νῦν ὑμῖν δηλονότι. Τὸ γὰρ 5 τοῦ Σαβελλίου κακὸν πάλαι μὲν κινήθην, κατασβεσθὲν δὲ παρὰ τῶν Πατέρων, ἐπιχειροῦσι νῦν ἀνανεοῦσθαι οὗτοι οἱ φόβῳ τῶν ἐλέγχων τοὺς καθ' ἡμῶν δνεῖρους πλάττοντες. Ἄλλ' ὑμεῖς τὰς οἰνοβαρεῖς κεφαλὰς, ὥς ὁ ἐκ τῆς κραιπάλης ἀναφερόμενος ἀτμός, εἴτα ἐγκυμαίνων, καταφαντάζει, 10 χαίρειν ἀφέντες, παρὰ τῶν ἐρηγορότων ἡμῶν καὶ διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον μὴ δυναμένων ἡσυχάζειν τὴν βλάβην ὑμῶν ἀκούσατε. Ἰουδαϊσμός ἐστιν ὁ Σαβελλισμός ἐν προσχήματι Χριστιανισμοῦ τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι ἐπεισαγόμενος. Ὁ γὰρ ἐν πρᾶγμα πολυπρόσωπον λέγων Πατέρα καὶ 15 Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ μίαν τῶν τριῶν τὴν ὑπόστασιν ἐκτιθέμενος, τί ἄλλο ποιεῖ ἢ οὐχὶ ἀρνεῖται μὲν τὴν προαιώνιον τοῦ Μονογενοῦς ὑπαρξιν; Ἀρνεῖται δὲ καὶ τὴν οἰκονομικὴν αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐπιδημίαν, τὴν εἰς αἵδου κάθοδον, τὴν ἀνάστασιν, τὴν κρίσιν· ἀρνεῖται δὲ καὶ 20 τὰς ἰδιαζούσας τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας. Παρὰ δὲ ὑμῖν νῦν καὶ νεανικώτερα ἀκούω τολμᾶσθαι τοῦ ματαιόφρονος Σαβελλίου. Λέγουσι γάρ, ὥς οἱ ἀκηκοότες φασί, διατείνεσθαι τοὺς παρ' ὑμῖν σοφοὺς καὶ λέγειν ὅτι ὄνομα τοῦ Μονογενοῦς οὐ παραδέδοται, ὄνομα δὲ τοῦ ἀντικειμένου 25 ἐστὶ, καὶ ἐπὶ τούτῳ γάνυσθαι μὲν καὶ μέγα φρονεῖν ὥς ἐπὶ οἰκείῳ εὐρήματι. Εἴρηται γάρ, φησὶν· « Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου καὶ οὐκ ἐλάβετε με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, ἐκείνον λήψετε ». Καὶ διὰ τὸ εἰρησθαι· « Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες 30

3 5 ordo ὑμῖν ἐστιν ἔτι καὶ νῦν LC || 6 κατασβεσθὲν : κατασκευασθὲν B || 7 παρὰ τῶν πατέρων : τῇ παραδόσει τοῦ μεγάλου LCP² || 10 εἴτα om. L || 15 πατέρα : καὶ πατέρα C || 15-16 καὶ υἱόν : υἱόν M || 16 τὴν om. L || 18 καὶ om. LC || 20 δὲ καὶ : καὶ L || 21 πνεύματος : πατρὸς C || 24 ὄνομα : ὄνομα μὲν LC || 25 παραδέδοται : -δίδεται B || 26 τούτῳ : τοῦτο M || γάνυσθαι : γάνν- VM || μὲν om. LC || 27 εὐρή-
ματι : εὐρέματι L || 28 ἐν : ἀπὸ C.

αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος », δηλὸν ἐστὶ, φασίν, ὅτι ἐν ἐστὶν ὄνομα. Οὐ γὰρ εἴρηται ὅτι εἰς τὰ ὀνόματα, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομα.

4 Ταῦτα ἐρυθριῶν ἔγραφον ὑμῖν, ὅτι ἀφ' αἵματος ἡμετέρου εἰσὶν οἱ τούτοις ἔνοχοι, καὶ καταστενάζων τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ὅτι ἀναγκάζομαι, ὥσπερ οἱ πρὸς δύο πυκτεύοντες, τὰς ἐφ' ἑκάτερα τοῦ λόγου παρατροπὰς κρούων τοῖς ἐλέγχοις καὶ καταβάλλων, τὴν προσήκουσαν ἰσχὺν ἀποδιδόναι τῇ ἀληθείᾳ. Ἐντεῦθεν γὰρ ἡμᾶς ὁ Ἀνόμοιος σπαράσσει, ἐτέρωθεν δέ, ὡς ἔοικεν, ὁ Σαβέλλιος. Ἀλλ' ὑμᾶς παρακαλῶ τοῖς βδελυροῖς τούτοις καὶ μηδένα παρατρέψαι δυναμένοις σοφίσμασι μὴ προσέχειν τὸν νοῦν· εἰδέναι δέ ὅτι ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, αὐτὸ τὸ καλεῖσθαι αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ τὸν Πέτρου λόγον « Οὐδέ ἐστὶν ἕτερον ὄνομα ὑπὸ τὸν οὐρανόν, τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς ». Πρὸς δέ τὸ ὅτι « Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου », ἐκεῖνο εἰδέναι χρή ὅτι ἀρχὴν ἑαυτοῦ καὶ αἰτίαν ἐπιγραφόμενος τὸν Πατέρα ταῦτα λέγει. Εἰ δέ εἴρηται· « Πορευθέντες βαπτίζετε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος », οὐ παρά τοῦτο χρή νομίζειν ἐν ἡμῖν ὄνομα παραδεδοσθαι. Ὡς γὰρ ὁ εἰπὼν Παῦλος καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος τρία μὲν εἶπεν ὀνόματα, συνέδησε δέ αὐτὰ ἀλλήλοις διὰ τῆς συλλαβῆς· οὕτως ὁ εἰπὼν « ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἀγίου Πνεύματος », τρία εἰπὼν συνέπλεξεν αὐτὰ τῷ συνδέσμῳ, ἑκάστῳ ὀνόματι ἴδιον ὑποβεβλησθαι τὸ σημα-

32 φασίν: φησὶν L || 33 εἴρηται ὅτι: εἴρηται LC.

4 2 καταστενάζων: -ζω LCP² || 6-7 ordo ὁ ἀνόμοιος: ἡμᾶς LC || 7 σπαράσσει: παρασείσται L || 10 τὸ ὄνομα: ὄνομα L || 11 καὶ om. P || 12 ἕτερον ὄνομα etiam C²: ὄνομα ἕτερον MC || 13 ἐν ἀνθρώποις: ἀνθρώποις L || 16 ordo λέγει ταῦτα L || 21 δὲ om. M || αὐτὰ: ταῦτα P || τῆς: τῆς διὰ V τῆς καὶ LCP² || 23 τῷ om. C.

νόμενον ἐκδιδάσκων, διότι πραγμάτων ἐστὶ σημαντικά τὰ
 δνόματα. Τὰ δὲ πράγματα ἰδιάζουσιν καὶ αὐτοτελῆ τὴν
 ὑπαρξιν ἔχειν οὐδεὶς τῶν καὶ μικρὸν μετεχόντων τοῦ φρο-
 νεῖν ἀμφιδάλλει. Πατὴρ καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος
 φύσις μὲν ἡ αὐτὴ καὶ θεότης μία, δνόματα δὲ διάφορα
 περιωρισμένας καὶ ἀπηρτισμένας τὰς ἐννοίας ἡμῖν παρισ-
 τάντα. Ἀμήχανον γάρ, μὴ ἐν τοῖς ἐκάστου ἰδιώμασι τὴν
 διάνοιαν γενομένην ἀσύγχυτον, δυνηθῆναι Πατρὶ καὶ Υἱῷ
 καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι τὴν δοξολογίαν ἀποπληρῶσαι. Ἐάν
 μὲν οὖν ἀρνῶνται μὴ λέγειν ταῦτα μηδὲ διδάσκειν οὕτω,
 κατάρθωται ἡμῖν τὰ σπουδαζόμενα. Καίτοι χαλεπὴν
 αὐτοῖς οὖσαν ὁρῶ τὴν ἄρνησιν, διὰ τὸ πολλοὺς ἔχειν τῶν
 λόγων τούτων τοὺς μάρτυρας. Πλὴν ἄλλ' οὐ σκοποῦμεν τὰ
 παρελθόντα, τὰ παρόντα μόνον ὑγιαινέτωσαν. Ἐάν δὲ τοῖς
 αὐτοῖς ἐπιμένωσιν, ἀνάγκη καὶ πρὸς ἄλλας Ἐκκλησίας
 ἐκβοῆσαι ἡμᾶς τὴν καθ' ὑμᾶς συμφορὰν καὶ ποιῆσαι παρὰ
 πλειόνων ἐπισκόπων γράμματα ὑμῖν ἀφικέσθαι, τὸ μέ-
 γεθος τοῦτο τῆς ὑποκατασκευαζομένης ἀσεβείας καταρ-
 ρηγνύντα. Ἡ γὰρ προὔργου τι ἔσται εἰς τὴν σπουδὴν ἢ
 πάντως ἢ παροῦσα διαμαρτυρία ἀφήσιν ἡμᾶς τῆς αἰτίας
 ἐπὶ τοῦ Κριτηρίου.

5 Ἡ δὲ καὶ ἐν συντάγμασιν οἰκείοις κατεβάλλοντο
 τοὺς λόγους τούτους· οὕσπερ καὶ ἀπέστειλαν πρῶτον τῷ
 ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ Μελετίῳ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ λαβόντες
 παρ' αὐτοῦ τὰς προσηκούσας ἀποκρίσεις, ὥς αἱ τῶν τερά-
 των μητέρες ἐπαισχυνόμεναι τοῖς πηρώμασι τῆς φύσεως,
 οὕτω καὶ αὐτοὶ τὰς αἰσχράς ἑαυτῶν ὠδίνας τῷ προσήκοντι

27 μικρὸν etiam P²: κατὰ μικρόν PB || 28 ἀμφιδάλλει: -λλοι C ||
 πατὴρ: πατὴρ γὰρ LC || 29 δε: δὲ καὶ L || 30 περιωρισμένας: ὠρισμένας
 M || 36 ordo οὖσαν αὐτοῖς C || 37 τοὺς om. L || 39 ἐπιμένωσιν:
 ἐπιμένωσιν LC || 43 προὔργου etiam V²: προέργου VBM || 44
 ἀφήσιν: ἀφήσει LCP².

5 1 κατεβάλλοντο: -λλοντο M -λλον I || 2 τούτους om. I || καὶ
 om. L.

σκότῳ κατακρύψαντες τιθηνοῦνται. Καθῆκαν δέ τινα
 πείραν δι' ἐπιστολῆς καὶ πρὸς τὸν δόμοψυχον ἡμῶν Ἀνθιμον
 τὸν Τυάνων ἐπίσκοπον, ὡς ἄρα Γρηγορίου εἰπόντος ἐν
 ἐκθέσει πίστεως Πατέρα καὶ Υἱὸν ἐπινοῖα μὲν εἶναι δύο, 10
 ὑποστάσει δὲ ἓν. Τοῦτο δὲ ὅτι οὐ δογματικῶς εἴρηται,
 ἀλλ' ἀγωνιστικῶς ἐν τῇ πρὸς Ἀἰλιανὸν Διαλέξει, οὐκ
 ἡδυνήθησαν συνιδεῖν οἱ ἐπὶ λεπτότητι τῶν φρενῶν ἑαυτοὺς
 μακαρίζοντες. Ἐν ᾗ πολλὰ τῶν ἀπογραφαμένων ἐστὶ
 σφάλματα, ὡς ἐπ' αὐτῶν τῶν λέξεων δεῖξομεν ἡμεῖς, ἐάν 15
 ὁ Θεὸς θέλῃ. Ἐπειτα μέντοι τὸν Ἑλληνα πείθων οὐχ
 ἡγεῖτο χρῆναι ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τὰ ῥήματα, ἀλλ' ἔστιν
 ὅπη καὶ συνδιδόναι τῷ ἔθει τοῦ ἐναγομένου, ὡς ἂν μὴ
 ἀντιτείνου πρὸς τὰ καίρια. Διὸ δὴ καὶ πολλὰς ἂν εὗροις
 ἐκεῖ φωνὰς τὰς νῦν τοῖς αἵρετικοῖς μεγίστην ἰσχὺν 20
 παρεχομένας, ὡς τὸ κτίσμα καὶ τὸ ποίημα καὶ εἴ τι
 τοιοῦτον. Πολλὰ δὲ καὶ περὶ τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον
 συναφείας εἰρημένα εἰς τὸν περὶ τῆς θεότητος ἀναφέρουσι
 λόγον οἱ ἀπαιδεύτως τῶν γεγραμμένων ἀκούοντες, ὅποιόν
 ἐστὶ καὶ τοῦτο τὸ παρὰ τούτων περιφερόμενον. Εὐ γάρ 25
 εἰδέναι χρὴ ὅτι ὥσπερ ὁ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας μὴ ὁμολογῶν
 εἰς πολυθείαν ἐκπίπτει, οὕτως ὁ τὸ ἰδιάζον τῶν ὑπο-
 στάσεων μὴ διδοὺς εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν ὑποφέρεται. Δεῖ
 γάρ τὴν διάνοιαν ἡμῶν οἶονεῖ ἐπερεισθεῖσαν ὑποκειμένῳ
 τινὶ καὶ ἐναργεῖς αὐτοῦ ἐντυπωσασμένην τοὺς χαρακτήρας, 30
 οὕτως ἐν περινοίᾳ γενέσθαι τοῦ ποθομένου. Μὴ γὰρ
 νοήσαντας τὴν πατρότητα μηδὲ περὶ θν ἀφώρισται τὸ
 ἰδίωμα τοῦτο ἐνθυμηθέντας, πῶς δυνατόν Θεοῦ Πατρὸς

8 καὶ om. L || 9 τὸν: τῶν ML || ἐπίσκοπον om. M || 10 πατέρα
 καὶ υἱόν: περὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ LP² || 12 γελιανόν: αἰλιανόν
 LP² || 16 ὁ om. L || 17 ἔστιν: ἔτι L || 18 συνδιδόναι: συνδιδόντα LC ||
 19 ἀντιτείνου: -νῃ L || 24 ὅποιόν: οἷόν L || 32-33 νοήσαντας ... ἐνθυ-
 μηθέντας: νοήσαντας ... ἐνθυμηθέντες L || 32 ὄν: ὢν M || 33 δυνα-
 τόν: δύναιτ' ἂν L.

ἔννοιαν παραδέξασθαι; Οὐ γάρ ἐξαρκεῖ διαφορὰς προσώπων ἀπαριθμήσασθαι, ἀλλὰ χρή ἕκαστον πρόσωπον ἐν 35 ὑποστάσει ἀληθινῇ ὑπάρχον ὁμολογεῖν. Ἐπεὶ τὸν γε ἀνυπόστατον τῶν προσώπων ἀναπλασμὸν οὐδὲ Σαβέλλιος παρητήσατο, εἰπὼν τὸν αὐτὸν Θεόν, ἕνα τῷ ὑποκειμένῳ ὄντα πρὸς τὰς ἐκάστοτε παραπιπτούσας χρείας μεταμορφούμενον, νῦν μὲν ὡς Πατέρα, νῦν δὲ ὡς Υἱόν, νῦν δὲ 40 ὡς Πνεῦμα Ἅγιον διαλέγεσθαι. Ταύτην πάλαι κατασβεσθεῖσαν τὴν πλάνην ἀνανεοῦνται νῦν οἱ τῆς ἀνωσύμου ταύτης αἰρέσεως ἐφευρεταί, οἱ τὰς ὑποστάσεις ἀθετοῦντες καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀπαρνούμενοι. Οὕς, ἐὰν μὴ παύσωνται λαλοῦντες κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, δδύρεσθαι 45 χρή μετὰ τῶν ἀρνησιχρίστων.

6 Ταῦτα ἀναγκαίως ὑμῖν διεστέλλεσθαι, ἵνα τὰς ἀπὸ τῶν πονηρῶν διδαγμάτων βλάβας φυλάξησθε. Τῷ ὄντι γάρ, εἰ χρή τὰς πονηρὰς διδασκαλίας τοῖς δλεθρίοις φαρμάκοις ἐξομοιοῦν, ὥς οἱ παρ' ὑμῖν ὄνειροσκόποι φασί, ταυτὰ 5 ἔστι καὶ κώνειον καὶ ἀκόνιτον καὶ εἴ τι ἕτερον φάρμακον ἀνδροφόνον. Ταῦτα ψυχῶν δηλητήρια, οὐχ οἱ ἡμέτεροι λόγοι, ἀπερ αἱ οἰνόπληκτοι μήνιγγες ἐκδοῶσι πολυφάνταστοι οὔσαι διὰ τὸ πάθος· οὕς, εἴπερ ἐσωφρόνουν, ἐχρῆν εἰδέναι ὅτι ταῖς ἀχράντοις καὶ πάσης κηλίδος κεκαθαρμέναις 10 ψυχαῖς τὸ προφητικὸν ἐναυγάξει χάρισμα. Οὔτε γάρ κατόπτρῳ βυπῶντι δυνατόν τῶν εἰκόνων δέξασθαι τὰς ἐμφάσεις, οὔτε ψυχὴν ταῖς βιωτικαῖς προειλημμένην μερίμναις καὶ τοῖς ἐκ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς ἐπισκοτουμένην πάθεσι δυνατόν ὑποδέξασθαι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὰς ἐλλάμψεις. Οὐ γάρ πᾶν ἐνύπνιον εὐθύς προφη- 15 τεῖα, ὥς φησι Ζαχαρίας· «Κύριος ἐποίησε φαντασίαν καὶ

34 παραδίδεσθαι: -θε B || 34-35 προσώπων ... ἕκαστον om. P add. P² || 37 σαβέλλιος: ὁ σαβέλλιος LC || 41-42 κατασβεσθεῖσαν; κατασκευασθεῖσαν B.

6 1 ordo ὑμῖν ἀναγκαίως L || 5 ordo ἀκόνιτον καὶ κώνειον M || 8 τὸ om. B.

ὑετὸν χειμερινόν, διότι οἱ ἀποφθεγγόμενοι ἐλάλησαν κόπους
 καὶ τὰ ἐνύπνια ψευδῇ ἐλάλουν ». Οὗτοι δὲ καὶ ἐκεῖνο ἀγνοοῦσιν,
 οἱ κατὰ τὸν Ἡσαΐαν ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην, φιλοῦντες
 νυστάξαι, ὅτι πολλάκις ἐνέργεια πλάνης ἀποστέλλεται ἐπὶ 20
 τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. Καὶ ἔστι πνεῦμα ψευδὲς δ' ἐν
 τοῖς ψευδοπροφήταις γενόμενον Ἀχαάθ ἐξηπάτησε.
 Ταῦτα εἰδὼς ἔδει μὴ τοσοῦτον ὑπεραρθῆναι ὥστε ἑαυτοῖς
 προφητεῖαν προσμαρτυρεῖν, οἳ γε δείκνυνται καὶ τοῦ
 οἰωνοσκόπου Βαλαάμ τῆς ἀκριβείας ἀπολειπόμενοι. Ὅς 25
 ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μωαβιτῶν ἐπὶ μεγίσταις δωρεαῖς
 μετακληθεὶς οὐκ ἠνέσχετο ἀφελῆναι φωνὴν παρὰ τὸ βούλημα
 τοῦ Θεοῦ οὐδὲ ἀράσασθαι τὸν Ἰσραὴλ ὃν οὐκ ἀράται
 Κύριος. Εἰ μὲν οὖν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Κυρίου αἱ κατὰ τὸν
 ὕπνον αὐτῶν φαντασίαι συντρέχουσιν, ἀρκεῖσθωσαν τοῖς 30
 Εὐαγγελίοις οὐδεμιᾶς βοηθείας ἐκ τῶν ὀνείρων εἰς τὴν
 ἀξιοπιστίαν προσδεομένοις. Εἰ δὲ ὁ μὲν Κύριος τὴν
 ἑαυτοῦ εἰρήνην ἀφήκεν ἡμῖν καὶ ἐντολὴν καινὴν ἔδωκεν
 ἡμῖν ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, τὰ δὲ ὀνείρατα μάχην καὶ
 διάσταςιν καὶ ἀγάπης ἀφανισμόν ὑφηγεῖται, μὴ διδόντων 35
 καιρὸν τῷ διαβόλῳ διὰ τοῦ ὕπνου ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν
 ἐπιβαίνειν, μηδὲ κυριώτερα ποιεῖσθωσαν τὰ παρ' αὐτοῦ φαν-
 τάσματα τῶν σωτηρίων διδαγμάτων.

CCXI

ΟΛΥΜΠΙΩ

Καὶ τοῖς γράμμασιν ἐντυχὼν τῆς τιμιότητός σου ἡδίων
 ἔμαυτοῦ καὶ εὐθυμότερος ἐγενόμην, καὶ τοῖς ποθεινοτάτοις

19 κοίτην: καὶ κοίτην LC || 22 ψευδοπροφήταις: προφήταις LC ||
 ἀχάθ: τὸν ἀχάθ LCP³ || 28 οὐκ ἀράται: οὐ καταράται LP²
 καταράται: C || 29-30 τὸν ὕπνον: τῶν ὕπνων L || 32 προσδεομένοις:
 -νοι L || 33 ἔδωκεν: δίδωκεν MLC || 34 ἡμῖν om. L || 37 αὐτοῦ:
 ἑαυτοῦ LC.

CCXI. — Titulus ὀλυμπίῳ Maur: τῷ αὐτῷ VPBMLC.

υιέσιν εἰς ὀμίλιαν ἔλθων αὐτόν σε ἔδοξα καθορᾶν. Οἱ πάν-
μου τὴν ψυχὴν κεκακωμένην παραλαβόντες οὕτω διέθηκαν
ὥστε ἐπιλαθέσθαι με τοῦ παρ' ὑμῖν κωνείου, ὃ οἱ ὄνειροπώ- 5
λαιοι καὶ ὄνειροκάπηλοι εἰς τὴν τῶν ἐκμισθωσαμένων αὐ-
τοὺς χάριν καθ' ἡμῶν περιφέρουσιν. Ἐπιστολάς δὲ τὰς
μὲν ἔγραψα, τὰς δὲ καὶ εἰς ὕστερον δώσομεν, ἔαν ἐθέλῃς.
Μόνον εἴη τι ὄφελος παρ' αὐτῶν τοῖς λαμβάνουσιν.

CCXII

ΙΛΑΡΙΩ

1 Ἐμὲ δὲ τί οἶει πεπονθέναι ἢ τίνα γνώμην ἔχειν,
ἐπειδὴ ἐπεδήμησα μὲν τῷ Δαζιμῶνι, ἔμαθον δὲ ὀλίγαις
ὑστερον ἡμέραις τῆς παρουσίας ἡμῶν ἐξεληλυθέναι σου
τὴν λογίωτα; Οὐ γὰρ μόνον διὰ τὸ ἐκ παιδὸς θαύμα ὃ
ἔσχον περὶ σέ εὐθύς ἀπὸ διατριβῶν αὐτῶν αἰετὶ πολλοῦ 5
ἀξίαν ἐθέμην τὴν ὀμίλιαν σου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μηδὲν οὕτω
σπουδαῖον εἶναι νῦν ὥς φιλαλήθη ψυχὴν ὑγιὲς τῶν πραγμά-
των τὸ κριτήριον κεκτημένην· ὅπερ ἡγούμεθα παρὰ σοὶ
διασώζεσθαι. Καὶ γὰρ τῶν λοιπῶν τοὺς πλείστους ὀρῶμεν,
ὥσπερ ἐν ταῖς ἵπποδρομίαις, τοὺς μὲν ὥς τούτους, τοὺς 10
δὲ ὥς ἐκείνους διηρημένους, καὶ συνεκβοῶντας τοῖς
στασιάζουσι. Σὲ δὲ καὶ φόβου καὶ θεραπείας καὶ παντὸς
ἀγεννοῦς πάθους ὑψηλότερον ὄντα εἰκόσ ὀφθαλμῷ ὑγιαίνουντι
καθορᾶν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ γὰρ αἰσθάνομαί σου μὴ πα-
ρέργως ἔχοντος πρὸς τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπου γε καὶ 15
πρὸς ἡμᾶς ἐπεμψάς τινα περὶ τούτων ἐπιστολήν, ὥς ἐν

4 μου om. LC add. L² || 5-6 ὄνειροπώλαιοι: -πόλαιοι LC || 6 ὄνειρο-
κάπηλοι: οἱ ὄνειροκάπηλοι L. || 8 ἔγραψα: ἐπεμψα LC || ἐθέλης:
θέλησ M.

CCXII. — 1 1 ἔχειν: ἐσχηκέναι LCP² || 2 δαζιμῶνι: -μόνι LC ||
4 γὰρ om. B add. B² || 9 πλείστους: πλείους C || 13 εἰκόσ: εἰκόσ δὲ

τοῖς ἑναγχοῦς τούτοις ἐδήλους γράμμασιν, ἦν τίς ὁ παρα-
λαβὼν ὥστε διακομίσει ἡδέως ἂν μάθοιμι, ὥστε εἰδέναι τὸν
ἀδικήσαντα. Οὐ γὰρ ἐνέτυχόν πω γράμμασι σοῖς πρὸς ἡμᾶς
περὶ τούτων.

30

2 Πόσου πότ' ἂν οὖν οἶει πρίασθαι με τὴν ὀμιλίαν σου,
ὕπὲρ τοῦ γνωρίσαι μὲ σοι τὰ λυπουντά με (φέρει γάρ, ὡς
οἶδας, καὶ τὸ ἐξειπεῖν βραστώνην τινὰ τοῖς δδυνωμένοις),
ἀποκρίνασθαι τε περὶ τῶν ἐπιζητούμενων, οὐ γράμμασιν
ἀψύχοις καταπιστεύσαντα, ἀλλ' αὐτὸν δι' ἑμαυτοῦ ἐναργῶς 5
λέγοντα ἕκαστα καὶ ἐπεξιόντα; Οἱ γὰρ ἔμψυχοι λόγοι δρα-
στικώτεράν τε ἔχουσι τὴν πειθῶ, πρὸς τε τὸ εὐεπιχεί-
ρητον καὶ πρὸς συκοφαντίαν εὐάλωτον οὐκέτι ὅμοιοι τοῖς
γεγραμμένοις εἰσί. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἀτόλμητον λοιπὸν οὐδενί,
ὅπου γε καὶ οἱ τὰ μέγιστα παρ' ἡμῶν πιστευθέντες, οὐς 10
ἡσθανόμεθα μετὰ τῶν ἀνθρώπων ὀρῶντες ὡς μεῖζόν τι
ὄντας ἢ κατὰ ἀνθρώπον, οὗτοι κατεδέξαντο συγγράμματά
τινος τὰ ὅποια δῆποτε ὡς ἡμέτερα παραπέμπειν καὶ
ἐπ' αὐτοῖς διαβάλλειν ταῖς ἀδελφότησιν, ὡς μηδὲν λοιπὸν
τοῦ ἡμετέρου ὀνόματος φευκτότερον εἶναι τοῖς εὐλαδέσι. 15
Τὸ γὰρ ἀγνοηθῆναι γενόμενος ἐξ ἀρχῆς ἐπιτηδεύσας, ὡς
οὐκ οἶδα εἴ τις ἄλλος τῶν ἐπεσκεμμένων τὴν ἀνθρωπίνην
ἀσθενείαν, νῦν, καθάπερ τὸ ἐναντίον προελόμενος πᾶσιν
ἀνθρώποις γνώριμον ἑμαυτὸν καταστήσαι, οὕτω πανταχοῦ
γῆς, προσθήσω δὲ ὅτι καὶ θαλάσσης, διατεθρύλῃμαι. Οἱ 20
τε γὰρ τὸν ἔσχατον ὄρον τῆς ἀσεβείας ἐπιτηδεύοντες
καὶ τὸ ἄθεον τῆς ἀνομοιότητος δόγμα ταῖς Ἐκκλησίαις
ἐπάγοντες πρὸς ἐμὲ τὸν πόλεμον ἔχουσιν. Οἱ τε τὴν

18 διακομίσει: διακονῆσαι LC.

2 1 οὖν om. C || οἶει: οἶη V || πρίασθαι: πειρᾶσθαι L || με om.
VPBM add. P² || 3 οἶδας: οἶσθα LC || καὶ om. M || 6 ἕκαστα: τὰ
ἕκαστα L || 7 prius te om. PC || 9 λοιπὸν om. M || 10 μέγιστα om. C
add. C² || 11 ἡσθανόμεθα: αἶσ- LC || 14 αὐτοῖς: αὐταῖς PLC ||
19 καταστήσαι: κατίστησα L || 20 θαλάσσης: θαλάττης LC || διατε-
θρύλῃμαι: -λλῃμαι M.

μέσῃν ἐλαύνοντες, ὥς οἶονται, καὶ ἀπὸ μὲν τῶν αὐτῶν
 ἀρχῶν ἐκείνων ὠρμημένοι, τῇ δὲ τῶν λογισμῶν ἀκολουθίᾳ 25
 μὴ ἐπιέντες, διὰ τὸ ὑπεναντίον ταῖς ἀκοαῖς τῶν πολλῶν,
 ἡμᾶς δυσχεραίνουσι καὶ πλύνουσι μὲν ταῖς λοιδορίαις ἐφ'
 ὅσον δύνανται, οὐδεμιᾶς δὲ ἀπέχονται τῆς ἐπιβουλῆς, εἰ
 καὶ ὅτι ὁ Κύριος ἀπράκτους αὐτῶν τὰς ἐγχειρήσεις
 ἐποίησε. Ταῦτα πῶς οὐ λυπηρά; Πῶς οὐχὶ ὀδυνηράν μοι 30
 τὴν ζωὴν κατασκευάζοντα; Ὅς γε μίαν τίθεμαι τῶν
 κακῶν παραμυθίαν τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκός, ὅφ' ἥς
 πέπεισμαι μὴ πολὺν χρόνον παραμένειν τῇ δυστήνῃ ταύτῃ
 ζωῇ. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Σὲ δὲ ἐπὶ τοῖς πάθεσι
 τοῦ σώματος παρακαλῶ μεγαλοφυῶς καὶ ἀξίως τοῦ καλέ- 35
 σαντος ἡμᾶς Θεοῦ διακεῖσθαι· ὅς, ἐὰν ἴδῃ ἡμᾶς μετ'
 εὐχαριστίας δεξαμένους τὰ παρόντα, ἢ ἐπανήσει τὰ
 λυποῦντα, ὥς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ, ἢ τοῖς μεγάλοις στεφάνοις
 τῆς ὑπομονῆς ἀμείβεται ἐν τῇ μετὰ ταύτην τὴν ζωὴν
 ἡμῶν καταστάσει. 40

CCXIII

ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ ΕΠὶ ΑΝΔΡΙ ΕΥΣΕΒΕΙ

1 Κύριος ὁ παρασχόμενός μοι ταχεῖαν ἐπὶ ταῖς θλίψεσι
 τὴν ἀντίληψιν αὐτός σοι τῆς ἀναπαύσεως ἦν ἀνέπαυσας
 ἡμᾶς ἐν τῇ παρουσίᾳ διὰ τοῦ γράμματος ἐπισκέψει πα-
 ράσχοιτο τὴν ἀντίληψιν, τῇ ἀληθινῇ καὶ μεγάλῃ εὐφροσύνῃ
 τοῦ πνεύματος τὸν ἐπὶ τῇ παρακλήσει μισθὸν τῆς ταπει- 5
 νώσεως ἡμῶν ἀποπληρῶν. Ἐτυχον γάρ πως τὴν ψυχὴν
 κεκακωμένος, ἐν πολυανθρώπῳ συλλήψει κτηνώδη τινὰ καὶ
 παντελῶς ἄλογον τοῦ λαοῦ καταμαθὼν βραθυμίαν καὶ τῶν

24 οἶονται: οἶόν τε MLC || 25 ordo ἐκείνων ἀρχῶν LC || 29 ὁ om. P ||
 30 μοι: μου M || 36 ordo διακεῖσθαι θεοῦ V || 37 ἐπανήσει: -ση L².

CCXIII. — Exstat tantum in VL. In titulo ἀνεπίγραφος om. V.

1 2 σοι: σε VL || 7 πολυανθρώπῳ: τῇ πολυανθρώπῳ C.

ἀγόντων αὐτοὺς παλαιὰν καὶ δυσδιόρθωτον συνήθειαν τοῦ
κακοῦ. Ἐπεὶ δὲ εἶδον τὰ γράμματα καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς τῆς 10
ἀγάπης θησαυρόν, ἐπέγνων ὅτι ἐπέλαμψεν ἡμῖν τοῖς ἐν
πικρίᾳ ζωῇσι γλυκεῖαν παραμυθίαν ὁ οἰκονομῶν τὰ ἡμέτερα.
Διὸ καὶ ἀντιφθέγγομαί σου τὴν δσιότητα παρακαλῶν τὴν
συνήθη παράκλησιν, μὴ διαλιπεῖν σε εὐχόμενον ὑπὲρ
τῆς ἐλεεινῆς μου ζωῆς, μήποτε τῇ φαντασίᾳ τοῦ βίου 15
τούτου καταβαπτισθεὶς ἐπιλάβῃμαι μὲν τοῦ Θεοῦ, τοῦ
ἐγείροντος ἀπὸ γῆς πτωχόν, ἔπαρσιν δὲ τινὰ παθῶν εἰς
κρίμα ἐμπέσω τοῦ διαδόλου, βαθυμήσας δὲ τῆς οἰκονομίας
καθεύδων ὑπὸ τοῦ Δεσπότης καταληφθῶ, ἥ καὶ διὰ τῶν
βλαβερῶν ἔργων προστιθεὶς καὶ τύπτων τὴν συνειδησιν 20
τῶν συνδούλων, ἥ καὶ μετὰ τῶν μεθυόντων γινόμενος. ἐν
τῇ δικαιοκρίσι τοῦ Θεοῦ πάθω τὰ τοῖς πονηροῖς τῶν
οἰκονόμων ἠπειλημένα. Παρακαλῶ οὖν σε ἐπὶ πάσῃ προ-
σευχῇ δέεσθαι τοῦ Θεοῦ νήφειν ἡμᾶς ἐν πᾶσιν, ἵνα μὴ
αἰσχύνῃ γινώμεθα καὶ ὄνειδος τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ ἐν 25
τῇ ἀποκαλύψει τῶν κρυπτῶν τῆς καρδίας ἡμῶν κατὰ τὴν
μεγάλην ἡμέραν τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ.

2 Γίνωσκε δὲ με ἐν προσδοκίᾳ εἶναι τοῦ καὶ ἐπήρειαν
τῶν αἵρετικῶν ἀνακληθῆσεσθαι εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπὶ
προφάσει δὴ τῆς εἰρήνης· καὶ τοῦτο ἀκούσαντα καὶ τὸν
ἐπίσκοπον τόνδε ἐπεσταλκέναι ἡμῖν σπουδάσαι περὶ τὴν
Μεσοποταμίαν γενέσθαι, καὶ τῶν ἐκεῖ τοὺς ὁμοδόξους καὶ 5
ἐπικρατύνοντας τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν συναγαγόντα μετ'
αὐτῶν ὁρμῆσαι πρὸς τὸν Βασιλέα. Ἔμοι δὲ τάχα μὲν οὐδὲ
τὸ σῶμα αὐτὸ πρὸς τὴν ἐν τῷ χειμῶνι ὁδοιπορίαν ἀρκέσει.
Τέως δὲ οὐδὲ ἀναγκαῖον τὸ πρᾶγμα ἐφάνη, πλὴν εἰ μὴ τι

13 τὴν ὁσιότητα : τῇ ὁσιότητι V² || 14 ὑπὲρ om. L || 16 μὲν om. C ||
17 ἐγείροντος : ἐγείραντος C || 21 ordo ἢ καὶ Maur : καὶ ἢ VLC ||
22 θεοῦ : κυρίου C || 23 σε om. VL || 24 δέεσθαι : δεήσασθαι V.

2 1 με Maur : μὴ VLC μοι V² || 3 τοῦτο : τούτου VL ||
ἀκούσαντα : -τες C || 7 τὸν om. VL.

αὐτὸς συμβουλευσεις. Ἀναμενῶ γάρ καὶ τὴν παρὰ τῆς 10
θεοσεθείας σου συμβουλὴν, ὥστε κρατυνθῆναι τὴν γνώμην.
Διὸ παρακαλῶ θάττον ἡμῖν διὰ τινος τῶν σπουδαίων
ἀδελφῶν τὸ παραστάν τῇ τελειότητί σου καὶ ἐνθέῳ συνέσει
φανερωθῆναι.

CCXIV

ΠΡΟΣ ΤΕΡΕΝΤΙΟΝ ΚΟΜΗΤΑ

1 Ὅτε ἠκούσαμεν τὴν σεμνότητά σου πάλιν ἐκβεβιάσθαι
πρὸς τὴν τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν, εὐθύς μὲν διεταράχθημεν
(εἰρήσεται γὰρ τάληθές) λογιζόμενοι ὅπως σοι παρὰ
γνώμην ἔστιν ἅπαξ ἀφεθέντι τῶν δημοσίων φροντίδων καὶ
σχολάσαντι τῇ ἐπιμελείᾳ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς πάλιν 5
ἀναγκάζεσθαι πρὸς τὰ αὐτὰ ἐπιστρέφειν. Ἐπειτα εἰς
ἐννοιαν ἔλθόντες ὅτι τάχα ὁ Κύριος βουλόμενος τῶν
μυρίων ὀδυνῶν, αἷ νῦν τὰς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας συνέ-
χουσι, μίαν ταύτην χαρίσασθαι παραμυθίαν, τὴν σὴν
σεμνοπρέπειαν πάλιν ᾠκονόμησεν ἐπὶ τῶν πραγμάτων φα- 10
νῆναι, καὶ δὴ καὶ εὐθυμότεροι ἦμεν ὥς μέλλοντες ἔτι γοῦν
ἅπαξ, πρὶν ἀπιέναι τῆς ζωῆς ταύτης, συντεύξεσθαι τῇ
τιμιότητί σου.

2 Ἀλλὰ πάλιν ἡμᾶς ἑτέρα φήμη κατέσχευεν, ὥς ἐπὶ
τῆς Ἀντιοχείας διάγοντος καὶ τὰ ἐν χερσὶ πράγματα ταῖς
μεγάλαις ἀρχαῖς συνδιέποντος. Πρὸς δὲ τῇ φήμῃ ταύτῃ
κατέλαβεν ἡμᾶς ἀκοή ὅτι καὶ οἱ τῆς κατὰ Παυλῖνον
συντάξεως ἀδελφοὶ διαλέγονται τῇ ὁρθότητί σου περὶ τῆς 5

10 ἀναμενῶ: -ένω V || 12 διὸ ... τινος om. V.

CCXIV. — Titulus πρὸς τερέντιον κόμητα: τερεντίω κομητι γρ
καὶ τερεντίνω κόμητι L τερεντίω κόμητι γρ τερατίνω x' eo C.

1 3 τάληθές: τὸ ἀληθές C || 4 ἀφεθέντι: ἀφαιρεθέντι M || φρον-
τίδων: πραγμάτων L || 5 ἑαυτοῦ: σεαυτοῦ B || 6 ἐπιστρέφειν: ὑποσ-
LC || 7 ὅτι: ὡς ὅτι: LC || 8 ὀδυνῶν: δεινῶν L.

2 5 διαλέγονται: διαλέγονται τινα LCP².

πρὸς ἡμᾶς ἐνώσεως, ἡμᾶς δὲ λέγω τοὺς τῆς μερίδος τοῦ
 ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ, Μελετίου τοῦ ἐπισκόπου. Οὓς καὶ
 γράμματα ἀκούω νῦν τῶν Δυτικῶν περιφέρειν αὐτοῖς τὴν
 ἐπισκοπὴν τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν Ἐκκλησίας ἐπιτρέποντα,
 παραλογιζόμενα δὲ τὸν θαυμασιώτατον ἐπίσκοπον τῆς 10
 ἀληθινῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας Μελέτιον. Καὶ οὐ θαυμάζω
 τοῦτο. Οἱ μὲν γὰρ ἀγνοοῦσι παντελῶς τὰ ἐνταῦθα, οἱ δὲ
 καὶ δοκοῦντες εἰδέναι φιλονεικότερον μᾶλλον ἢ ἀληθέστε-
 ρον αὐτοῖς ἐξηγούνται. Πλὴν ἄλλ' ἐκείνους μὲν οὐδὲν
 ἀπεικὸς ἀγνοεῖν τὴν ἀλήθειαν ἢ καὶ ἀποκρύπτεσθαι τὴν 15
 αἰτίαν δι' ἣν εἰς τὸ γράφειν Παυλίνῳ ἦλθεν ὁ μακαριώτα-
 τος ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος. Τὴν δὲ σὴν τελειότητα αὐτοῦ
 ἔχουσιν τοὺς δυναμένους τὰ μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων γενό-
 μενα ἵπτι τῆς Ἰουδιανῶν βασιλείας ἀκριβῶς διηγῆσασθαι
 παρακαλοῦμεν ὑπ' αὐτῶν διδασθῆναι. Πλὴν ἄλλ' ἐπειδὴ 20
 οὐδενὸς κατηγοροῦμεν, πρὸς πάντας δὲ ἔχειν εὐχόμεθα
 τὴν ἀγάπην καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως,
 συγχαίρομεν τοῖς κομισαμένοις τὰ ἀπὸ Ῥώμης γράμματα.
 Καὶν τινὰ σεμνὴν καὶ μεγάλην ἔχη αὐτοῖς μαρτυρίαν,
 εὐχόμεθα ἀληθεύειν αὐτὴν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων βεβαιουμέ- 25
 νην. Οὐ μέντοι τούτου γε ἔνεκεν δυνάμεθα ἑαυτοὺς πείσαι
 ποτε ἢ Μελέτιον ἀγνοῆσαι ἢ τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας
 ἐπιλαθέσθαι ἢ τὰ ζητήματα ὑπὲρ ὧν ἐξ ἀρχῆς ἡ διάστα-
 σις γέγονε, μικρὰ ἡγήσασθαι καὶ ὀλίγην ἔχειν νομίσαι
 διαφορὰν πρὸς τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπόν. Ἐγὼ γάρ, οὐχ 30
 ὅπως εἰ ἐπιστολὴν τις ἀνθρώπων δεξάμενος ἐπ' αὐτῇ μέγα

7 μελετίου etiam V²: μελετίου VB || 8 αὐτοῖς: αὐτοῦς LC || 11
 μελέτιον: μελίτιον B || οὐ om. LC || 15 ἀγνοεῖν: ἢ ἀγνοεῖν LC ||
 16 τό: τὴν τοῦ L || 18 τὰ om. M || 19 Ἰουδιανῶν: Ἰουδαίου L ||
 20 διδασθῆναι: πληροφορηθῆναι LC || 21 ordo δι' πάντας M ||
 24 ordo μεγάλην καὶ σεμνὴν LC || ἔχη etiam M²: ἔχει PM ||
 25 ἀληθεύειν: ἀληθῆ εἶναι LC || αὐτὴν: ταύτην LC || δι': καὶ δι' LC ||
 26 γε om. M || 26-27 ordo ποτε ἑαυτοὺς πείσαι LC || 27 μελέτιον:
 μελίτιον B || 29-30 ordo διαφορὰν νομίσαι LC || 31 αὐτῇ: αὐτὴν L.

φρονεῖ, τούτου ἕνεκεν ὑποσταλῆναί ποτε καταδέξομαι.
ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐξ αὐτῶν ἦκη τῶν οὐρανῶν, μὴ στοιχῇ δὲ
τῷ ὑγιαίνοντι λόγῳ τῆς πίστεως, δύναμαι αὐτὸν κοινωνὸν
ῆγήσασθαι τῶν ἁγίων.

35

3 Ἐνθυμήθητι γάρ, ὦ θαυμάσιε, ὅτι οἱ παραχαράκται
τῆς ἀληθείας, οἱ τὸ Ἀρειανὸν σχίσμα τῇ ὑγιεῖ τῶν
Πατέρων ἐπεισάγοντες πίστει, οὐδεμίαν ἄλλην αἰτίαν
προβάλλονται τοῦ μὴ παραδέχεσθαι τὸ εὐσεβὲς τῶν Πατέ-
ρων δόγμα ἢ τὴν τοῦ ὁμοουσίου διάνοιαν, ἣν αὐτοὶ πονη- 5
ρῶς καὶ ἐπὶ διαβολῇ τῆς πίστεως ἐξηγοῦνται λέγοντες τὸν
Υἱὸν κατὰ τὴν ὑπόστασιν ὁμοούσιον λέγεσθαι παρ' ἡμῶν.
Οἷς ἔάν τινα δῶμεν ἀφορμὴν ἐκ τοῦ περιφέρεσθαι τοῖς
δι' ἀπλότητα μᾶλλον ἢ διὰ κακίαν ταῦτα ἢ τὰ τούτοις
παραπλήσια λέγουσιν, οὐδὲν κωλύει καὶ ἡμᾶς ἀναντιρρή- 10
τους μὲν δοῦναι καθ' ἑαυτῶν τὰς λαβὰς, ἰσχυρὰν δὲ
ἐκείνοις κατασκευάσαι τὴν αἵρεσιν, οἷς μία μελέτη ἐστὶν
ἐν τοῖς ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας λόγοις οὐ τὰ ἑαυτῶν
κατασκευάζειν, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα διαβάλλειν. Τίς δ' ἂν
γένοιτο τῆς διαβολῆς ταύτης χαλεπωτέρα καὶ μᾶλλον 15
δυναμένη τοὺς πολλοὺς διασαλεῦσαι, ἢ εἰ φανείησάν τινες
ἐξ ἡμῶν Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Ἁγίου Πνεύματος μίαν
ὑπόστασιν λέγοντες; οἱ κἂν πάνυ τὸ τῶν προσώπων διά-
φορον ἑναργῶς δογματίζωσιν, ἀλλ' οὖν τῷ παρὰ τοῦ Σα-
βελλίου προειληφθαι τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγοντος· ἕνα μὲν 20
εἶναι τῇ ὑποστάσει τὸν Θεόν, προσωποποιεῖσθαι δὲ ὑπὸ τῆς
Γραφῆς διαφόρως κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς ὑποκειμένης
ἐκάστοτε χρείας, καὶ νῦν μὲν τὰς πατρικὰς ἑαυτῷ περιτι-
θέναι φωνάς, ὅταν τούτου καιρὸς ᾖ τοῦ προσώπου, νῦν
δὲ τὰς Υἱῶν πρεπούσας, ὅταν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐπιμέ- 25

33 ἦκη etiam M²: ἦκει M || στοιχῇ: -χεῖ C.

3 2 ἄρειανόν: -νῶν C || σχίσμα: σχῆμα BMC || 3 ἐπεισάγοντες:
ἐπεισαγαγόντες LC || 5 αὐτοί: αὐτοῖς P || 6 τῆς: τῆς ὅλης LC || 6-7
τόν υἱόν: τὸ ἐν L || 19 τῷ: τὸ L || 21 προσωποποιεῖσθαι: προσωποι-
εῖσθαι BL || 24 ordo καιρὸς ᾗ τοῦ τούτου M.

λειαν ἢ πρὸς ἄλλας τινὰς οἰκονομικὰς ἐνεργείας ὑποβαίῃ, νυν δὲ τὸ τοῦ Πνεύματος ὑποδύεσθαι πρόσωπον, ὅταν ὁ καιρὸς τὰς ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου προσώπου φωνὰς ἀπαιτῇ· ἐάν οὖν καὶ παρ' ἡμῖν φανῶσί τινες ἐν τῷ ὑποκειμένῳ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα λέγον- 30
τες, τρία δὲ πρόσωπα τέλεια ὁμολογοῦντες, πῶς οὐχὶ σαφὴ καὶ ἀναντίρρητον δόξουσι παρέχεσθαι τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθοῦ εἶναι τὰ λεγόμενα περὶ ἡμῶν;

4 Περὶ δὲ τοῦ ὅτι ὑπόστασις καὶ οὐσία οὐ ταῦτόν ἐστι, καὶ αὐτοί, ὡς νομίζω, ὑπεσημάναντο οἱ ἀπὸ τῆς Δύσεως ἀδελφοὶ ἐν οἷς τὸ στενὸν τῆς ἑαυτῶν γλώττης ὑφορώμενοι τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα τῇ Ἑλλάδι φωνῇ παραδεδώκασιν, ἵνα, εἴ τις εἴῃ διαφορὰ τῆς ἐννοίας, σφῶζοιτο αὕτη ἐν τῇ 5
εὐκρινεῖ καὶ ἀσυγχύτῳ διαστάσει τῶν ὀνομάτων. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἡμᾶς τὸ δοκοῦν ἡμῖν ἐν βραχεῖ εἰπεῖν, ἐκεῖνο ἐροῦμεν ὅτι ὃν ἔχει λόγον τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἴδιον, τοῦτον ἔχει ἡ οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν καὶ τῷ κοινῷ τῆς οὐσίας λόγῳ τοῦ εἶναι μετέχει καὶ τοῖς περὶ 10
αὐτὸν ἰδιώμασιν ὁ δεῖνός ἐστι καὶ ὁ δεῖνα. Οὕτω κάκει ὁ μὲν τῆς οὐσίας λόγος κοινός, οἷον ἡ ἀγαθότης, ἡ θεότης, ἡ εἴ τι ἄλλο νοοῖτο· ἡ δὲ ὑπόστασις ἐν τῷ ἰδιώματι τῆς πατρότητος ἢ τῆς υἰότητος ἢ τῆς ἁγιαστικῆς δυνάμεως θεωρεῖται. Εἰ μὲν οὖν ἀνυπόστατα λέγουσι τὰ πρόσωπα, 15
αὐτόθεν ἔχει ὁ λόγος τὴν ἀτοπίαν· εἰ δὲ ἐν ὑποστάσει αὐτὰ εἶναι ἀληθινῇ συγχωροῦσιν, ὁ ὁμολογοῦσι, καὶ ἀριθμεῖσιν, ἵνα καὶ ὁ τοῦ ὁμοουσίου λόγος διαφυλαχθῇ ἐν τῇ ἐνότητι τῆς θεότητος καὶ ἡ τῆς εὐσεβείας ἐπί-

26 ordo ἐνεργείας οἰκονομικὰς LC || 26-27 ὑποβαίῃ: -νειν L || 27 πρόσωπον: προσωπεῖον LC || 29 ἡμῖν: ἡμῶν L || 30 ordo πνεῦμα ἅγιον C || 31 τέλεια om. L.

4 3 γλώττης: γλώσσης L || 5 ἐννοίας: εὐνοίας M || 7 ordo ἐν βραχεῖ τὸ ἡμῖν δοκοῦν LC || 8 τοῦτον: τοῦτο LC || 11-12 ὁ μὲν οἶσι. C || 12 θεότης: ἀιδιότης L || 17 ordo εἶναι αὐτὰ LC || συγχωροῦσιν: -εχουσιν L.

γνωσις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ
 ἀπηρτισμένῃ καὶ ὀλοτελεῖ ἐκάστου τῶν ὀνομαζομένων
 ὑποστάσει κηρύσσεται. Ὅμως δὲ ἐκεῖνο βούλομαι πεπεῖσθαι
 τὴν σεμνότητά σου, ὅτι καὶ σὲ καὶ πάντα τὸν παραπλησίως
 σοι τῆς ἀληθείας φροντίζοντα καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσε-
 βείας ἀγνωνιζομένους μὴ ἀτιμάζοντα ἀναμένειν δεῖ κα- 25
 θηγήσασθαι τῆς συναφείας ταύτης καὶ τῆς εἰρήνης τοῦς
 προστάτας τῶν Ἐκκλησιῶν, οὓς ἐγὼ στύλους καὶ ἐδραῖωμα
 τῆς ἀληθείας τίθεμαι, καὶ τοσοῦτ' πλέον αὐτοὺς αἰδοῦμαι
 ὅσ' ἂν μακρότερον ἐξοικισθῶσιν ἀντὶ τιμωρίας αὐτοῖς
 ἐπαγομένου τοῦ χωρισμοῦ. Παρακαλῶ οὖν, φύλαξον ἡμῖν 30
 σεαυτὸν ἀπρόληπτον, ἵν' ἔχωμέν σοι ἐπαναπαύεσθαι ὃν ἐν
 πασὶν ἡμῖν ὁ Θεὸς βακτηρίαν καὶ ἔρεισμα ἐχαρίσατο.

CCXV

ΔΩΡΟΘΕΩ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩ

Εὐθὺς ἐπιτυχὼν ἀφορμῆς ἐπέστειλα τῷ θαυμασιωτάτῳ
 ἀνδρὶ Τερζιντίῳ τῷ κόμητι, λογισάμενος ἀνυποπτότερον
 εἶναι τὸ διὰ ξένων αὐτῷ γράφειν περὶ τῶν προκειμένων
 καὶ ἅμα βουλόμενος μηδεμίαν ἐγγενέσθαι διατριβὴν τῷ
 πράγματι τὸν ποθεινότατον ἀδελφὸν Ἀκάκιον. Τῷ διαψη- 5
 φιστῇ τῆς τάξεως τῶν ἐπάρχων ἔδωκα οὖν τὴν ἐπιστολὴν
 δημοσίῳ δρόμῳ δδεύοντι ᾧ καὶ ἐνετειλάμην πρώτοις ὑμῖν
 ἐμφανίσαι τὸ γράμμα. Τὴν δὲ ἐπὶ Ῥώμην ὁδὸν οὐκ οἶδα
 ὅπως οὐδεὶς ἀνήγγειλε τῇ συνέσει ὑμῶν ὅτι ἐν τῷ χειμῶνι

28 ἀληθείας: ἀληθείας καὶ τῆς ἐκκλησίας LC || αὐτοὺς: αὐτὸς I. ||
 29 ὅσ' ἂν: ὅσον M || 30 ordo ἡμῖν φύλαξον L || 31 σεαυτὸν: αὐτὸν I. ||
 σοι: σοὶ γοῦν LC || 31-32 ordo ἐν πᾶσιν ὃν M || 32 ordo βακτηρίαν
 ἡμῖν καὶ ἔρεισμα ὁ θεός LC.

CCXV. — Exstat tantum in LC.

3 τὸ: τῷ L || 5 ποθεινότατον: ποθεινόν C || 6 οὖν om. C. 9 οὐδεὶς
 om. L || συνέσει: συνθέσει L.

παντελῶς ἔστιν ἄπορος, τῆς μεταξὺ χώρας ἀπὸ Κωνσταντι- 10
 νουπόλεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ὄρων πολεμίων πεπληρω-
 μένης. Εἰ δὲ δεῖ θαλάσση χρήσασθαι, ἔσται καιρός· μόνον
 ἕαν καταδέξηται καὶ τὸν πλοῦν καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν τοιούτων
 πραγμάτων πρεσβείαν ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Γρηγόριος
 ὁ ἀδελφός. Ἐγὼ μὲν γάρ οὔτε τοὺς συναπερχομένους 15
 αὐτῷ ὄρω καὶ αὐτὸν γινώσκω παντελῶς ἄπειρον ὄντα τῶν
 κατὰ τὰς Ἐκκλησίας, καὶ εὐγνώμονι μὲν ἀνδρὶ αἰδέσιμον
 αὐτοῦ καὶ πολλοῦ ἀξίαν τὴν συντυχίαν, ὑψηλῷ δὲ καὶ
 μετεώρῳ, ἄνω που καθημένῳ καὶ διὰ τοῦτο ἀκούειν τῶν
 χαμόθεν αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν φβεγγομένων μὴ δυναμένῳ, τί 20
 ἂν γένοιτο ὄφελος τοῖς κοινοῖς παρὰ τῆς τοῦ τοιούτου
 ἀνδρὸς ὁμιλίας, ὅς ἀλλότριον ἔχει θωπείας ἀνελευθέρου τὸ
 ἦθος;

CCXVI

ΜΕΛΕΤΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Πολλὰ μὲν ἡμᾶς καὶ ἄλλαι ἀποδημίαι τῆς πατρίδος
 ἀπήγαγον. Καὶ γὰρ μέχρι τῆς Πισιδίας διέβημεν, ὥστε
 μετὰ τῶν ἐκεῖ ἐπισκόπων τὰ κατὰ τοὺς ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ
 ἀδελφούς τυπῶσαι. Κάκειθεν ἡ ἐπὶ τὸν Πόντον ἡμᾶς
 διεδέξατο ἀποδημία, ἱκανῶς τὸν Δαζιμῶνα ταραξάντος 5
 τοῦ Εὐσταθίου καὶ πολλοὺς ἀναπείσαντος τῶν ἐκεῖ
 ἀποσχισθῆναι τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Ἐγενόμεθα δὲ καὶ

10 ἄπορος: ἄπειρος L || 17 τὰς Maur: τῆς LC.

CCXVI. — Titulus μελετίῳ ἐπισκόπῳ ἀντιοχείας: μελετίῳ ἐπι-
 σκόπῳ ἀντιοχείας περὶ τοῦ τοῦ κατὰ παυλῖνον ἀπὸ τῆς λύσεως ἐπι-
 στολᾶς κομισαμένους μέγα φρονεῖν τοὺς δὲ στασιαστὰς τῆς ἀνατολῆς
 πίστιν προτεινομένους ἐπὶ ταύτῃ λέγειν ἐτοίμως ἔχειν τῇ ἐκκλησίᾳ συνάπ-
 τεσθαι καὶ ὅτι εἰ καὶ τὸν κόμητα τερνύντιον πρὸς τὴν ὑπὲρ αὐτῶν σπου-
 δὴν ἐπισπᾶσαντο ἀλλ' οὖν ὁ πατὴρ τὰ εἰκότα αὐτῷ περὶ τούτου γεγρά-
 φηκεν M μελετίῳ LC.

5 ταραξάντος: παρατάξαντος C.

μέχρι τοῦ οἰκιδίου τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν, ὃ διὰ τὸ προσεγγί-
 ζειν τοῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν τόποις πολλῆς μὲν τοῖς
 ἐκεῖ ταραχῆς παρέσχεν αἰτίαν, πολλῆς δὲ ὕβρεως ἡμῖν
 ὑπόθεσιν προσξένησεν. Οἱ μὲν γὰρ ἔφευγον οὐδενὸς
 διώκοντος, ἡμεῖς δὲ ἐνομιζόμεθα ἐπιθυμία τῶν παρ' αὐτοῖς
 ἐπαίνων καὶ ἄκλητοι εἰσωθίζεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἐπανήλθομεν
 ἐκ τῶν θμβρων καὶ τῶν ἀθυμιῶν πολλὴν ἀρρωστίαν συνα-
 γάγοντες, εὐθὺς ἡμᾶς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς κατέλαβε γράμ-
 ματα σημαίνοντα τοῖς περὶ Παυλῖνον ἀπὸ τῆς Δύσεως
 ἐπιστολάς τινας ὥσπερ τινὸς ἀρχῆς συνθήματα κεκομίσθαι,
 καὶ μέγα φρονεῖν τοὺς στασιαστὰς τοῦ μέρους ἐκείνου καὶ
 ἐπαγάλλεσθαι τοῖς γράμμασιν, εἴτα καὶ πίστιν προτεί-
 νεσθαι καὶ ἐπὶ ταύτῃ ἐτοίμως ἔχειν συνάπτεσθαι τῇ καθ'
 ἡμᾶς Ἐκκλησίᾳ. Πρὸς δὲ τούτοις κάκεῖνο ἡμῖν ἀπηγγέλη
 ὅτι ὑπηγάγοντο πρὸς τὴν ὑπὲρ αὐτῶν σπουδὴν τὸν πάντα
 ἄριστον ἄνδρα Τερέντιον, ᾧ ταχέως ἐπέστεῖλα καθ' ὅσον
 ἦν μοι δυνατόν, ἐπέχων αὐτὸν τῆς δρμῆς καὶ διδάσκων τὴν
 κατ' αὐτοὺς ἀπάτην.

CCXVII

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΠΕΡΙ ΚΑΝΟΝΩΝ

Ἀπὸ ὁδοῦ μακρᾶς ἐπανελθὼν (ἐγενόμην γὰρ μέχρι τοῦ
 Πόντου ἐκκλησιαστικῶν ἔνεκεν χρειῶν, καὶ κατ' ἐπίσκεψιν
 τῶν ἐπιτηδεῶν) καὶ τὸ σῶμά μου συντετριμμένον ἐπα-
 ναγαγὼν καὶ τὴν ψυχὴν μετρίως κεκακωμένος, ἐπειδὴ

8 ἡμῶν : ἡμῶν πέτρου LCP^a || 10 ordo ἡμῖν ὕβρεως LC || 11 ἔφευγον :
 ἔφυγον L || 15 ἡμᾶς : καὶ ἡμᾶς LC || 18 μέγα φρονεῖν : μεγαλο-
 φρονεῖν L || 19 ἐπαγάλλεσθαι : ἐπαγγέλλεσθαι M || 21 ἀπηγγέλη :
 -λήθη C || 23 ἄνδρα om. L.

CCXVII. — Exstat tantum in VBC. Titulus ἀμφιλοχίῳ περὶ
 κανόνων Maur : τῷ αὐτῷ περὶ κανόνων V τῷ αὐτῷ περὶ κανόνων
 ἐπιστολῇ BC.

2 ἐκκλησιαστικῶν : ἐκκλησιαστικῶν τε V || 4 ψυχὴν : ψυχὴν μου V.

τὸ γράμμα τῆς εὐλαθείας σου ἐπὶ χεῖρας ἔλαβον, πάντων 5
 ἀθρόως ἐπελαθόμεν, καὶ τῆς φωνῆς τῆς πασῶν ἐμοὶ
 ἡδίστης καὶ χειρὸς τῆς φιλάτης ὑποδεξάμενος σύμβολα.
 Ὅς οὖν ἐκ τῶν γραμμάτων οὕτως ἐγενόμην ἡδίω, 10
 εἰκάζειν ὀφείλεις πόσου ἀξίαν ποιοῦμαι τὴν συντυχίαν
 σου, ἣν οἰκονομήσειεν ὁ Ἅγιος γενέσθαι ὅπου ἀνε- 10
 παχθὲς ἦ καὶ αὐτὸς ἡμᾶς προσκαλέσῃ. Καὶ γὰρ οὐ χαλεπὸν
 μοι, εἰ καταλάβοις τὸν οἶκον τὸν ἐπὶ τῆς Εὐφημιᾶδος,
 γενέσθαι ὁμοῦ τὰ τε ᾧδε ὀχληρὰ διαφεύγοντι καὶ πρὸς τὴν
 ἀνυπόκριτόν σου ἀγάπην ἐπειγομένῳ. Τάχα δέ μοι καὶ 15
 ἄλλως ἀναγκαίαν ποιεῖ τὴν μέχρι Ναζιανζοῦ ὁδὸν ἡ ἀθρόα 15
 τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Γρηγορίου ἀναχώρησις,
 μετὰ ποίας αἰτίας γενομένη ἀγνοουμένη μέχρι τοῦ νῦν. Ὁ
 δὲ ἄνθρωπος, περὶ οὗ κἀγὼ ἤμην διαλεχθεὶς τῇ τελειότητί
 σου καὶ αὐτὸς νῦν ἡλπίσας ἔτοιμον εἶναι, γίνωσκε ὅτι 20
 μακρὰ ἄρρωστίᾳ περιπεσὼν καὶ κάμνων λοιπὸν περὶ αὐτάς 20
 τὰς ὕψεις, ἐκ τοῦ παλαιοῦ πάθους καὶ τῆς ἔναγχος αὐτῷ
 ἐπισυμβάσης νόσου παντελῶς ἄχρηστος πρὸς τὰς τυχοῦσας
 ἐνεργείας ἀπέμεινεν. Ἄλλος δὲ οὐκ ἔστι παρ' ἡμῖν. Ὡστε 25
 βέλτιον, εἰ καὶ ἡμῖν ἐπέτρεψαν τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' οὖν ἐξ
 αὐτῶν ἐκείνων τινὰ προβληθῆναι. Καὶ γὰρ ἡγεῖσθαι χρή 25
 ταῦτα μὲν τῆς ἀνάγκης εἶναι τὰ ῥήματα, τὴν δὲ ψυχὴν
 αὐτῶν ἐκεῖνο βούλεσθαι ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐπεζήτησαν,
 οἰκεῖον εἶναι τὸν καθηγούμενον. Εἰ δὲ ἐστὶ τις τῶν νεοφω-
 τιστῶν, κἂν δοκῇ τῷ Μακεδονίῳ κἂν μὴ, ἐκεῖνος προ-
 βληθῇτω. Τυπώσεις δὲ αὐτὸν πρὸς τὸ δέον, τοῦ ἐν πασὶ 30
 συνεργούντός σοι Κυρίου καὶ τὴν εἰς τοῦτο χάριν παρε-
 χομένου.

51 Τὸ κατὰ τοὺς κληρικοὺς ἀδιορίστως οἱ κανόνες
 ἐξέθεντο κελεύσαντες μίαν ἐπὶ τοῖς παραπεσοῦσιν ὀρί-

5 τὸ γράμμα: τὰ γράμματα V || ἐπὶ: εἰς V || 17 γενομένη: γίνο- B ||
 21 τῆς: ἐκ τῆς V.

Ante caput 51 denuo caput 10 epistolae CLXXXVIII exstat
 a [οἱ δὲ] ἱερόμνυται: ad εἰς τοὺς τοιοῦτους in B, totum in C.

ζεσθαι τιμωρίαν, τὴν ἑκπτώσιν τῆς ὑπηρεσίας, εἴτε ἐν βαθμῇ τυγχάνοιεν εἴτε καὶ ἀχειροθέτῳ ὑπηρεσίᾳ προσκαρτεροῖεν.

52 Ἡ τοῦ κυήματος κατὰ τὴν ὁδὸν ἀμελήσασα, εἰ μὲν οὖν δυναμένη περισώσασθαι κατεφρόνησεν ἢ συγκαλύψειν τὴν ἁμαρτίαν ἐντεῦθεν νομίζουσα ἢ ὅλως θηριώδει καὶ ἀπανθρώπῳ λογισμῷ χρησαμένη, ὥς ἐπὶ φόνῳ κρινέσθω. Εἰ δὲ οὐκ ἡδυνήθη περιστεῖλαι καὶ δι' ἐρημίαν καὶ ἀπορίαν τῶν ἀναγκαιῶν διεφθάρη τὸ γεννηθέν, συγγνωστὴ ἢ μήτηρ.

53 Ἡ χήρα δούλη τάχα οὐ μέγα ἔπταισεν, ἐλομένη δεύτερον γάμον ἐν σχήματι ἀρπαγῆς. Ὡστε οὐδὲν τούτου ἔνεκεν ἐγκαλεῖσθαι χρή. Οὐ γάρ τὰ σχήματα κρίνεται, ἀλλ' ἡ προαίρεσις. Δηλον δὲ ὅτι τὸ τῆς διγαμίας μένει αὐτὴν ἐπιτίμιον.

54 Τὰς τῶν ἀκουσίων φόνων διαφορὰς πρὸ χρόνου οἶδα ἐπιστείλας τῇ θεοσεβείᾳ σου κατὰ τὸ ἐμοὶ δυνατόν καὶ πλεόν ἐκείνων οὐδὲν εἰπεῖν δύναμαι, τῆς δὲ σῆς συνέσεως ἔστι κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς περιστάσεως ἐπιτείνειν τὰ ἐπιτίμια ἢ καὶ ὑφεῖναι.

55 Οἱ τοῖς λησταῖς ἀντεπεξιόντες, ἔξω μὲν ὄντες, τῆς κοινωνίας εἵργονται τοῦ ἀγαθοῦ· κληρικοὶ δὲ ὄντες, τοῦ βαθμοῦ καθαιροῦνται. « Πᾶς γάρ, φησὶν, ὁ λαβὼν μάχαιραν ἐν μάχαιρᾷ ἀποθανεῖται ».

56 Ὁ ἐκουσίως φονεύσας, μετὰ δὲ τοῦτο μεταμεληθεὶς, εἴκοσιν ἔτεσιν ἀκοινωνήτος ἔσται τοῖς ἁγιάσμασι. Τὰ δὲ εἴκοσιν ἔτη οὕτως οἰκονομηθήσεται ἐπ' αὐτῷ. Ἐν τέσσαρσιν ἔτεσι προσκλαίειν ὀφείλει ἔξω τῆς θύρας ἑστὼς τοῦ εὐκτηρίου οἴκου καὶ τῶν εἰσιόντων πιστῶν δεόμενος εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι ἐξαγορεύων τὴν ἰδίαν παρανομίαν. Μετὰ δὲ τὰ τέσσαρα ἔτη εἰς τοὺς ἀκρωμένους δεχθήσεται

52 5 ἡδυνήθη: ἰδ- V².

56 6 ἐξαγορεύων: καὶ ἐξαγορεύων V || 7 τὰ om. BC.

καὶ ἐν πέντε ἔτεσι μετ' αὐτῶν ἐξελεύσεται. Ἐν ἑπτὰ ἔτεσι μετὰ τῶν ἐν ὑποπτώσει προσευχόμενος ἐξελεύσεται. Ἐν τέσσαρσι συστήσεται μόνον τοῖς πιστοῖς, προσφορὰς 10 δὲ οὐ μεταλήψεται. Πληρωθέντων δὲ τούτων μεθέξει τῶν ἁγιασμάτων.

57 Ὁ ἀκουσίως φονεύσας ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων. Οἰκονομηθήσεται δὲ τὰ δέκα ἔτη ἐπ' αὐτῷ οὕτω. Δύο μὲν ἔτη προσκλαύσει, τρία δὲ ἔτη ἐν ἀκρωμένοις διατελέσει, τέσσαρσιν ὑποπίπτων, καὶ ἐνιαυτῷ συσταθήσεται μόνον, καὶ τῷ ἐξῆς εἰς τὰ ἅγια 5 δεχθήσεται.

58 Ὁ μοιχεύσας ἐν δέκα καὶ πέντε ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων· ἐν τέσσαρσι μὲν προσκλαίων ἔτεσιν, ἐν πέντε δὲ ἀκρώμενος, ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐν δυοῖ συνεστὼς ἄνευ κοινωνίας.

59 Ὁ πόρνος ἐν ἑπτὰ ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων· δύο προσκλαίων, καὶ δύο ἀκρώμενος, καὶ δύο ὑποπίπτων, καὶ ἐνὶ συνεστὼς μόνον· τῷ ὀγδόῳ δεχθήσεται εἰς τὴν κοινωνίαν.

60 Ἡ παρθενίαν ὁμολογήσασα, καὶ ἐκπεσοῦσα τῆς ἐπαγγελίας, τὸν χρόνον τοῦ ἐπὶ τῆς μοιχείας ἁμαρτήματος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς καθ' ἑαυτὴν ζωῆς πληρώσει. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βίον μοναζόντων ἐπαγγεिलाμένων, καὶ ἐκπι- 5 πτόντων.

61 Ὁ κλέψας, εἰ μὲν ἅφ' ἑαυτοῦ μεταμεληθεὶς κατηγορήσειεν ἑαυτοῦ, ἐνιαυτὸν κωλυθήσεται μόνον τῆς κοι-

8-9 ἐν ἑπτὰ ... ἐξελεύσεται om. VB add. V² || 11 μεθέξει: τότε μεθέξει V.

57 3 προσκλαύσει: τρία δὲ ἔτη om. V || 4 διατελέσει: -σει BC || τέσσαρσιν: ἐν τέσσαρσιν V || 5 ἐνιαυτῷ: ἐν ἐνιαυτῷ V || συσταθήσεται: σταθήσεται C || τῷ: τὸ B.

58 1 δέκα καὶ πέντε: ιε' C || 4 συνεστὼς: ἐστὼς V.

60 2 ἐπαγγελίας: ὁμολογίας C || 3 οἰκονομίᾳ: κοινωνίᾳ C.

61 2 ἑαυτοῦ: αὐτοῦ B².

νωνίας τῶν ἁγιασμάτων· εἰ δὲ ἐλεγχθεῖη, ἐν δυσὶν ἔτεσι.
Μερισθῆσεται δὲ αὐτῷ ὁ χρόνος εἰς ὑπόπτωσιν καὶ
σύστασιν, καὶ τότε ἀξιούσθω τῆς κοινωνίας. 5

62 Ὁ τὴν ἀσχημοσύνην ἐν τοῖς ἄρσεσιν ἐπιδεικνύμενος
τὸν χρόνον τοῦ ἐν τῇ μοιχείᾳ παρανομοῦντος οἰκονομη-
θήσεται.

63 Ὁ ἐν ἀλόγοις τὴν ἑαυτοῦ ἀσέβειαν ἐξαγορεύων τὸν
αὐτὸν χρόνον ἐξομολογούμενος παραφυλάσσεται.

64 Ὁ ἐπίορκος ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται·
δυσὶν ἔτεσι προσκλαίων, τρισὶν ἀκροώμενος, τέσσαρσιν ὑπο-
πίπτων, ἐνιαυτὸν συνεστῶς μόνον, καὶ τότε τῆς κοινωνίας
ἀξιούμενος.

65 Ὁ γοητεῖαν ἢ φαρμακείαν ἐξαγορεύων τὸν τοῦ
φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται, οὕτως οἰκονομούμενος ὥς
ἐν ἐκείνῳ τῷ ἁμαρτήματι ἑαυτὸν ἐλέγξας.

66 Ὁ τυμβωρύχος ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται·
ἐν δυοὶ προσκλαίων, ἐν τρισὶν ἀκροώμενος, ἐν τέσσαρσιν
ὑποπίπτων, ἐνιαυτὸν συνεστῶς, καὶ τότε δεχθησόμενος·

67 Ἀδελφομιξία τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολο-
γήσεται.

68 Ἡ τῆς ἀπειρημένης συγγενείας εἰς γάμον ἀνθρώ-
πων στάσις, εἰ φωραθεῖη ἐν ἁμαρτήμασι γεγεννημένη, τὰ
τῶν μοιχῶν ἐπιτίμια δέσσεται.

69 Ἀναγνώστης, εἰ τῇ ἑαυτοῦ μνηστῇ πρὸ γάμου
συναλλάξειεν, ἐνιαυτὸν ἀργήσας εἰς τὸ ἀναγινώσκειν
δεχθήσεται, μένων ἀπρόκοπος. Κλεψιγαμήσας δὲ ἄνευ
μνηστείας παυθήσεται τῆς ὑπηρεσίας. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ
ὑπηρέτης. 5

70 Διάκονος ἐν χεῖλεσι μιανθεὶς καὶ μέχρι τούτου
ἡμαρτηκέναι ὁμολογήσας τῆς λειτουργίας ἐπισχεθήσεται,

5 ἀξιούσθω: -θαι BC.

62 1 ἄρσεσιν: ἄρρεσιν V.

65 3 ἐν ἐκείνῳ: ἐκείνῳ C.

66 3 ἐνιαυτὸν: ἐνὶ δὲ V.

τοῦ δὲ μετέχειν τῶν ἁγιασμάτων μετὰ τῶν διακόνων ἀξιωθήσεται. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ πρεσβύτερος. Εἰ δέ τι τούτου πλεῖον φωραβείῃ τις ἡμαρτηκώς, ἐν οἷῳ ἂν ᾖ βαθμῇ, 5 καθαιρεθήσεται.

71 Ὁ συνεγνώκως ἑκάστῳ τῶν προειρημένων ἁμαρτημάτων καὶ μὴ ὁμολογήσας, ἀλλ' ἐλεγχθεὶς, τοῦ τοσοῦτου χρόνου εἰς ὃν ὁ ἐργάτης τῶν κακῶν ἐπιτετίμηται, καὶ αὐτὸς ἔσται ἐν ἐπιτιμίῳ.

72 Ὁ μάντεσιν ἑαυτὸν ἐπιδοὺς ἢ τισι τοιοῦτοις τὸν χρόνον τῶν φονέων καὶ αὐτὸς οἰκονομηθήσεται.

73 Ὁ τὸν Χριστὸν ἀρνησάμενος καὶ παραβάς τὸ τῆς σωτηρίας μυστήριον ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ προσκλαίειν ὀφείλει, καὶ ἐξομολογεῖσθαι χρεωστεῖ, ἐν τῷ καιρῷ ᾧ ἐκβαίνει τοῦ βίου τοῦ ἁγιάσματος ἀξιούμενος 5 πίστει τῆς παρὰ Θεοῦ φιλανθρωπίας.

74 Ἐὰν μέντοι γε ἕκαστος τῶν ἐν τοῖς προγεγραμμένοις ἁμαρτήμασι γενομένων σπουδαῖος γένηται ἐξομολογούμενος, ὁ πιστευθεὶς παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας λύειν καὶ δεσμεῖν, εἰ φιλανθρωπότερος γένοιτο τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐξομολογήσεως ὁρῶν τοῦ ἡμαρτηκότητος, εἰς τὸ 5 ἐλαττώσαι τὸν χρόνον τῶν ἐπιτιμιῶν, οὐκ ἔσται καταγνώσεως ἄξιος, τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς ἱστορίας γνωρίζουσης ἡμῖν τοὺς μετὰ μείζονος πόνου ἐξομολογουμένους ταχέως τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν καταλαμβάνειν.

75 Ὁ ἀδελφῇ ἰδίᾳ ἐκ πατρὸς ἢ ἐκ μητρὸς συμμιανθεὶς εἰς οἶκον προσευχῆς μὴ ἐπιτρεπέσθω παρεῖναι, ἕως ἂν ἀποσπῇ τῆς παρανόμου καὶ ἀθεμίτου πράξεως. Μετὰ δὲ τὸ ἐλθεῖν εἰς συναίσθησιν τῆς φοβερᾶς ἁμαρτίας τριετίαν 5 προσκλαίετω, τῇ θύρᾳ τῶν εὐκτηρίων οἴκων παρεστηκώς καὶ δεόμενος τοῦ λαοῦ εἰσιόντος ἐπὶ τὴν προσευχήν, ὥστε ἕκαστον μετὰ συμπαθείας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκτενεῖς

73 4 posterius τοῦ om. B.

75 1 ἐκ μητρὸς: μητρός B.

ποιεῖσθαι πρὸς Κύριον τὰς δεήσεις. Μετὰ δὲ τοῦτο ἄλλην
 τριετίαν εἰς ἀκρόασιν μόνην παραδεχθήτω, καὶ ἀκούων
 τῶν Γραφῶν καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκβαλλέσθω καὶ μὴ ¹⁰
 καταξιούσθω προσευχῆς. Ἐπειτα, εἴπερ μετὰ δακρύων
 ἐξεζήτησεν αὐτὴν καὶ προσέπεσε τῷ Κυρίῳ μετὰ συν-
 τριμμοῦ καρδίας καὶ ταπεινώσεως ἰσχυρᾶς, διδόςθω αὐτῷ ἡ
 ὑπόπτωσις ἐν ἄλλοις τρισὶν ἔτεσι. Καὶ οὕτως, ἐπειδὴν
 τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας ἀξιόους ἐπιδείξεται, τῷ ¹⁵
 δεκάτῳ ἔτει εἰς τὴν τῶν πιστῶν εὐχὴν δεχθήτω χωρὶς
 προσφορᾶς, καὶ δύο ἔτη συστάς εἰς τὴν εὐχὴν τοῖς πιστοῖς,
 οὕτω λοιπὸν καταξιούσθω τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας.

76 Ὁ αὐτὸς τύπος καὶ περὶ τῶν τὰς νύμφας ἑαυτῶν
 λαμβανόντων.

77 Ὁ μέντοι καταλιμπάνων τὴν νομίμως αὐτῷ συναφ-
 θείσαν γυναῖκα καὶ ἑτέραν ἀγόμενος κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου
 ἀπόφασιν τῷ τῆς μοιχείας ὑπόκειται κρίματι. Κεκανό-
 νισται δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν τοὺς τοιοῦτους
 ἐνιαυτὸν προσκλαίειν, διετίαν ἐπακροῖσθαι, τριετίαν ⁵
 ὑποπίπτειν, τῷ δὲ ἐβδόμῳ συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς, καὶ
 οὕτω τῆς προσφορᾶς καταξιοῦσθαι, ἐὰν μετὰ δακρύων
 μετανοήσωσιν.

78 Ὁ αὐτὸς δὲ τύπος κρατεῖτω καὶ ἐπὶ τῶν δύο
 ἀδελφὰς λαμβανόντων εἰς συνοικέσιον, εἰ καὶ κατὰ διαφό-
 ρους χρόνους.

79 Οἱ δὲ ταῖς μητρυιαῖς ἑαυτῶν ἐπιμαινόμενοι τῷ
 αὐτῷ ὑπόκεινται κανόνι, ᾧ καὶ οἱ ταῖς ἑαυτῶν ἀδελφαῖς
 ἐπιμαινόμενοι.

80 Τὴν δὲ πολυγαμίαν οἱ Πατέρες ἀπεσιώπησαν ὥς
 κτηνώδη καὶ παντελῶς ἄλλοτρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώ-

9 τριετίαν: τριετίαν μόνην BC || 10 ἐκβαλλέσθω: ἐκβαλέσθω B ||
 12 αὐτὴν Maur: αὐτόν VBC || 15 ἀξιόους om. B || 18 τοῦ ἀγαθοῦ
 om. B.

77 1-2 ordo συναφθείσαν αὐτῷ V || 6 δὲ om. V.

78 1 ordo κρατεῖτω τύπος V.

πων. Ἡμῖν δὲ παρίσταται πλέον τι πορνείας εἶναι τὸ
 ἁμάρτημα. Διὸ εὐλογον τοὺς τοιοῦτους ὑποβάλλεσθαι τοῖς
 κανόσι, δηλονότι ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντας, καὶ τρισὶν 5
 ὑποπεσόντας, οὕτω δεκτοὺς εἶναι.

81 Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἐν τῇ τῶν βαρβάρων καταδρομῇ
 παρέβησαν τὴν εἰς Θεὸν πίστιν, ὄρκους ἐθνικοὺς τελέ-
 σαντες καὶ ἀθεμίτων τινῶν γευσάμενοι τῶν ἐν τοῖς εἰδώλοις
 τοῖς μαγικοῖς προσενεχθέντων αὐτοῖς, οὗτοι κατὰ τοὺς
 ἤδη παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν ἐξενεχθέντας κανόνας 5
 οἰκονομείσθωσαν. Οἱ μὲν γὰρ ἀνάγκην χαλεπὴν ἐκ βασάνων
 ὑπομείναντες καὶ μὴ φέροντες τοὺς πόνους καὶ αἰκι-
 σθέντες πρὸς τὴν ἄρνησιν ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἀδέκτους
 εἶναι, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροᾶσθαι, καὶ ἐν τρισὶν ὑποπε-
 σόντας, οὕτω δεκτοὺς γενέσθαι εἰς τὴν κοινωνίαν. Οἱ δὲ 10
 ἄνευ ἀνάγκης μεγάλης προδόντες τὴν εἰς Θεὸν πίστιν καὶ
 ἀψάμενοι τῆς τραπέζης τῶν δαιμονίων καὶ ὁμόσαντες
 ὄρκους Ἑλληνικοὺς ἐκβάλλεσθαι μὲν ἐν τρισὶν ἔτεσι, καὶ
 ἐν δυσὶν ἀκροᾶσθαι, ἐν ὑποπτώσει δὲ εὐξάμενους ἐν τρισὶν
 ἔτεσι, καὶ ἐν ἄλλοις τρισὶ συστάντας τοῖς πιστοῖς εἰς τὴν 15
 δέησιν, οὕτω δεκτοὺς εἶναι τῇ τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίᾳ.

82 Καὶ περὶ τῶν ἐπιорκησάντων, εἰ μὲν ἐκ βίας καὶ
 ἀνάγκης παρέβησαν τοὺς ὄρκους, κουφοτέροις ὑπόκεινται
 τοῖς ἐπιτιμίοις, ὥστε μετὰ 25 ἔτη εἶναι αὐτοὺς δεκτοὺς.
 Εἰ δὲ ἄνευ ἀνάγκης προδόντες τὴν ἑαυτῶν πίστιν, ἐν δυσὶν
 ἔτεσι προσκλαύσαντες, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν 5
 πέντε ἐν ὑποπτώσει εὐξάμενοι, καὶ ἐν δυσὶν ἄλλοις ἄνευ
 προσφορᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς προσευχῆς παρα-
 δεχθέντες, οὕτω τελευταῖον ἀξιόλογον, δηλαδή, τὴν μετὰ-

80 5 τρισὶν : ἐν τρισὶν C.

81 1 τῇ τῶν sunt ultima verba huius epistolae in B. Cetera
 desunt ex mutilatione || 2 θεόν : τὸν θεόν V || 6 οἰκονομείσθωσαν
 om. VC restituit Maur || γὰρ : παρ' V || 10 γενέσθαι : γίν- V || 13 τρισὶν :
 γ' C || 14 δυσὶν : β' C || τρισὶν : γ' C || 15 τρισὶ : γ' C.

82 3 25 : σ' C.

νοϊαν ἐπιδειξάμενοι ἀποκατασταθήσονται εἰς τὴν κοινω-
νίαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

10

83 Οἱ καταμαντευόμενοι καὶ ταῖς συνηθείαις τῶν
ἔθνων ἐξακολουθοῦντες ἢ εἰσάγοντές τινας εἰς τοὺς
ἑαυτῶν οἴκους ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακείων καὶ καθάρσει
ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς ἐξαετίας. Ἐνιαυτὸν
προσκλαύσαντες, καὶ ἐνιαυτὸν ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν τρισὶν 5
ἔτεσιν ὑποπίπτοντες, καὶ ἐνιαυτὸν συστάντες τοῖς πιστοῖς,
οὕτω δεχθήτωσαν.

84 Πάντα δὲ ταῦτα γράφομεν, ὥστε τοὺς καρποὺς
δοκιμάζεσθαι τῆς μετανοίας. Οὐ γὰρ πάντως τῷ χρόνῳ
κρίνομεν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ τῆς μετανοίας προσ-
έχομεν. Ἐὰν δὲ δυσαιοποπᾶστως ἔχωσι τῶν ἰδίων ἔθων
καὶ ταῖς ἡδοναῖς τῆς σαρκὸς μᾶλλον δουλεύειν θέλωσιν ἢ 5
τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ζωὴν μὴ κατα-
δέχωνται, οὐδεὶς ἡμῖν πρὸς αὐτοὺς κοινὸς λόγος. Ἡμεῖς
γὰρ ἐν λαῷ ἀπειθεῖ καὶ ἀντιλέγοντι δεδιδάγμεθα ἀκούειν
ὅτι· « Σφῶν σφῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ». Μὴ τοίνυν
καταδεξώμεθα συναπόλλυσθαι τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ φοβη- 10
θέντες τὸ βαρὺ κρίμα καὶ τὴν φοβεράν ἡμέραν τῆς ἀντα-
ποδόσεως τοῦ Κυρίου πρὸ ὀφθαλμῶν λαβόντες, μὴ θελή-
σωμεν ἁμαρτίαις ἄλλοτρίαις συναπόλλυσθαι. Εἰ γὰρ μὴ
ἐπαίδευσεν ἡμᾶς τὰ φοβερά τοῦ Κυρίου, μηδὲ αἱ τηλι-
καῦται πληγαὶ εἰς αἴσθησιν ἡμᾶς ἤγαγον, ὅτι διὰ τὴν 15
ἀνομίαν ἡμῶν ἐγκατέλιπεν ἡμᾶς ὁ Κύριος καὶ παρέδωκεν
εἰς χεῖρας βαρβάρων καὶ ἀπήχθη αἰχμάλωτος εἰς τοὺς
πολεμίους ὁ λαὸς καὶ παρεδόθη τῇ διασπορᾷ, διότι ταῦτα
ἐτόλμων οἱ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ περιφέροντες· εἰ μὴ
ἔγνωσαν μηδὲ συνήκαν ὅτι διὰ ταῦτα ἦλθεν ἐφ' ἡμᾶς ἡ 20
ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, τίς ἡμῖν κοινὸς πρὸς τούτους λόγος;

83 5 τρισὶν· γ' C || 6 ἐνιαυτὸν· ἐν ἐνιαυτῷ V.

84 7 ordo κοινὸς πρὸς αὐτοὺς V || 13 ordo ἄλλοτρίαις ἁμαρτίαις V ||

Ἄλλὰ διαμαρτύρεσθαι αὐτοῖς καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας καὶ δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ ὀφείλομεν, συναπαγέσθαι δὲ αὐτῶν ταῖς πονηρίαις μὴ καταδεχόμεθα, προσευχόμενοι μάλιστα μὲν κερδῆσαι αὐτοὺς καὶ ἐξελέσθαι τῆς παγίδος τοῦ Πονηροῦ· 25 ἂν δὲ τοῦτο μὴ δυνηθῶμεν, σπουδάζωμεν τὰς γοῦν ἑαυτῶν ψυχὰς τῆς αἰωνίου κατακρίσεως περισώσασθαι.

CCXVIII

ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Τὴν μὲν χρεῖαν, ἧς ἕνεκεν παρεγένετο ὁ ἀδελφὸς Αἰλιανός, κατάρθωσεν ἔφ' ἑαυτοῦ οὐδεμιᾶς παρ' ἡμῶν συνεργίας προσδεηθείς. Ἡμῖν δὲ διπλὴν ἔδωκε χάριν, κομίσας τε γράμματα τῆς σῆς θεοσεβείας καὶ ἀφορμὴν τῶν πρὸς σὲ γραμμάτων ἡμῖν παρασχόμενος. Καὶ προσα- 5 γορεύομεν οὖν δι' αὐτοῦ τὴν ἀληθινὴν σου καὶ ἀμίμητον ἀγάπην, καὶ παρακαλοῦμεν προσεύχεσθαι περὶ ἡμῶν νῦν, εἴπερ ποτέ, τῆς ἐκ τῶν προσευχῶν σου βοηθείας προσδεομένων. Τὸ γὰρ σῶμά μου ἐκ τῆς δόδο τῆς ἐπὶ τὸν Πόντον συντριβέν ὑπὸ ἀρρωστίας συνέχεται οὐκ ἀνεκτῶς. Ἐκεῖνο δὲ 10 καὶ πάλαι ἐβουλόμην γνώριμον ποιῆσαι τῇ σῇ συνέσει (οὐ ὥς ὑπ' ἄλλης προηγούμενης αἰτίας διακρουσθεὶς ἐξελαθόμην), νῦν δὲ ὑπομιμνήσκω ἵνα καταξιώσης ἄνδρα σπουδαῖον πέμψαι εἰς τὴν Λυκίαν καὶ κατασκέψασθαι τίνες εἰσὶν οἱ τῆς ὁρθῆς πίστεως. Δεῖ γάρ τάχα μὴ παροφθῆναι 15 αὐτούς, εἴπερ ἀληθὴ ἐστὶν ἃ τις τῶν ἐκεῖθεν παραγενομένων πρὸς ἡμᾶς εὐλαδῶν διηγῆσατο· ὅτι πάντῃ πρὸς τὸ

22 διαμαρτύρεσθαι: -ρασθαι V.

CCXVIII. — Exstat tantum in VLC. Titulus ἀμφιλοχίῳ ἐπισκόπῳ ἰκονίου Maur: τῷ αὐτῷ VLC.

2 ἔφ' ἑαυτοῦ: ἑαυτῷ V ἔφ' ἑαυτῷ L || 4 κομίσας τε etiam V²: κομίσας V κομίσασθαι L || 11 οὐ: οὐχ, LC || 14 καὶ om. C || κατα-
σκέψασθαι: κατασκευάσασθαι VL.

Ἀσιανὸν φρόνημα ἀπηλλοτριωμένοι ἡμᾶς καταδέχονται
ἐπιγράφεσθαι κοινωνούς. Εἰ δὲ μέλλει τις ἀπιέναι, ἐπιζη-
τησάτω ἐν Κορυθαίοις Ἀλέξανδρον ἀπὸ μοναζόντων 20
ἐπίσκοπον καὶ ἐν Λιμύρᾳ Διάτιμον καὶ ἐν Κύροις Τατιανὸν
καὶ Πολέμωνα καὶ Μακάριον πρεσβυτέρους, ἐν Πατάροις
ἐπίσκοπον Εὐδημον, ἐν Τελμεσῷ Ἰλάριον ἐπίσκοπον, ἐν
Φέλῳ Λολλιανὸν ἐπίσκοπον. Τούτους καὶ ἔτι πλείους
ἀνεγνώρισέ τις ἡμῖν ὡς ὑγιαίνοντας περὶ τὴν πίστιν, 25
καὶ πολλὴν ἔσχον χάριν τῷ Θεῷ, εἴ τινες ὅλως ἐν τῷ
κλίματι τῷ Ἀσιανῷ ἔξω εἰσὶ τῆς βλάβης τῶν αἰρε-
τικῶν. Ἐάν μὲν οὖν ἢ δυνατόν, τέως ἄνευ γραμμάτων
αὐτοὺς κατασκεψόμεθα· πεισθέντες δέ, λοιπὸν καὶ ἀπο-
στέλλομεν ἐπιστολὴν καὶ σπουδάζομεν τινα ἐξ αὐτῶν 30
προσκαλέσασθαι εἰς τὴν συντυχίαν ἡμῶν. Γένοιτο δὲ
πάντα ἐν καιρῷ περὶ τὴν ποθεινοτάτην ἡμῖν Ἐκκλησίαν
τὴν Ἰκονίου. Πάντα τὸν τίμιον κληρον καὶ τοὺς συνόντας
τῇ θεοσεβείᾳ σου ἀσπαζόμεθα διὰ σοῦ.

21 ἐπίσκοπον om. V || 22 πατάροις Maur: πάτροις VLC || 23 pos-
terius ἐπίσκοπον om. V || 24 λολλιανὸν: λουλιανόν C || 27 κλίματι: κλη-
ματι L || 29-30 ἀποστέλλομεν: -ελοῦμεν V || 30 σπουδάζομεν: -άσομεν V.

ΤΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ ΚΛΗΡΩ

1 Ὁ πάντα μέτρῳ καὶ σταθμῷ ὀρίζων ἡμῖν Κύριος,
 καὶ τοὺς πειρασμοὺς ἐπάγων μὴ ὑπερβαίνοντας ἡμῶν τὴν
 δύναμιν, ἀλλὰ δοκιμάζων μὲν διὰ τῆς περιστάσεως τοὺς
 ἀγωνιστάς τῆς εὐσεβείας, οὐκ ἔδωκεν δὲ πειρασθῆναι ὑπὲρ τῆς
 δύνανται ὑπενεγκεῖν, καὶ ποτίζων δάκρυσιν ἐν μέτρῳ τοὺς 5
 δφείλοντας διαδειχθῆναι εἰ ἐν ταῖς θλίψεσι τὸ πρὸς τὸν
 Θεὸν εὐχάριστον διασώζουσι, μάλιστα ἐπὶ τῆς οἰκονομίας
 τῆς καθ' ὑμᾶς τὸ ἑαυτοῦ φιλόανθρωπον ἐφάνερωσε, μὴ συγχω-
 ρήσας ὑμῖν τὸν παρὰ τῶν ἐχθρῶν διωγμὸν τοιοῦτον ἐπενεχ-
 θῆναι ὅσον δύνασθαι τινὰς περιτρέψαι ἢ διασαλεῦσαι ἀπὸ 10
 τῆς πίστεως τῆς εἰς τὸν Χριστόν. Κούφοις γὰρ καὶ εὐκατα-
 γωνίστοις ἀντιπάλοις παραζεύξας ὑμᾶς, ἐν τῇ κατ' αὐτῶν
 νίκῃ τὸ βραβεῖον ὑμῖν τῆς ὑπομονῆς ἡνέτρεπεν. Ἀλλ' ὁ
 κοινὸς ἐχθρὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν ὁ ταῖς ἑαυτοῦ μεθοδείαις
 ἀντιμαχόμενος τῇ χρηστότητι τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ εἶδεν 15
 ὑμᾶς ὡς τεῖχος κραταῖον τῆς ἑξωθεν προσβολῆς καταφρο-
 νοῦντας, ἐν ὑμῖν αὐτοῖς, ὡς ἀκούω, ἐπενόησε γενέσθαι
 τινὰς λύπας πρὸς ἀλλήλους καὶ μικροψυχίας αἱ παρὰ μὲν
 τὴν πρώτην μικραὶ εἰσι καὶ εὐθεράπευτοι, προϊόντος δὲ τοῦ
 χρόνου ὑπὸ φιλονεικίας ἀδξανόμεναι εἰς ἀνίατον παντελῶς 20

CCXIX. — In titulo : σαμοσάτων : σαμοσατέων MLC.

1 5 δάκρυσιν : ἐν δάκρυσιν C || 6 διαδειχθῆναι : διδαχθῆναι LC ||
 10 ordo περιτρέψαι τινὰς LC || 11 πίστεως τῆς εἰς τὸν χριστόν :
 εἰς χριστόν πίστεως LC || 13 ἡνέτρεπεν : εὐ- M || 14 μεθοδαίαις :
 -δαίαις C || 15 ordo τοῦ θεοῦ τῇ χρηστότητι LC || 16 ὑμᾶς : ἡμᾶς L ||
 προσβολῆς : προβ- L || 19 μικραὶ : μακραὶ C || 20 ἀδξανόμεναι : αὐξό-
 μεναι LC.

ἐκπίπτειν πεφύκασι. Διὸ ὤρμησα πρὸς τὴν διὰ τοῦ γράμματος τοῦδε παράκλησιν. Εἰ μὲν οὖν ἦν δυνατόν, αὐτὸς ἂν παραγενόμενος δι' ἑμαυτοῦ ἰκέτευσα ὑμᾶς. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οἱ καιροὶ οὐκ ἐπιτρέπουσι, τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀνθ' ἰκετηρίας ὑμῖν προτείνωμεν, ἵνα αἰδεσθέντες ἡμῶν τὰς 25 παρακλήσεις καταλύσητε πάσαν τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαν καὶ ταχέως μοι διαπέμψησθε τὴν ἀγαθὴν ἀγγελίαν, ὅτι ἀφήκατε ἀλλήλοις τὰς μέμψεις.

2 Ἐκεῖνο γὰρ εἰδέναι βούλομαι τὴν σύνεσιν ὑμῶν, ὅτι ἐκεῖνος μέγας παρὰ Θεῷ ὁ ταπεινοφρόνως ὑποκατακλιθεὶς τῷ πλησίον, καὶ ἀνεπαισχύντως ἐφ' ἑαυτὸν δεξάμενος τὰ ἐγκλήματα, κἂν μὴ ἀληθὴ ᾖ, ὑπὲρ τοῦ τὸ μέγα ὄφελος τὴν εἰρήνην χαρίσασθαι τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ. Γενέσθω 5 οὖν ἐν ὑμῖν ἁμιλλὰ ἀγαθὴ, τίς πρῶτος καταξιωθῇ υἱὸς Θεοῦ κληθῆναι, διὰ τῆς εἰρηνοποιίας ἑαυτῷ τὸ ἀξίωμα τοῦτο περιποιησάμενος. Ἐπέστειλε δὲ καὶ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος ὑμῖν τὰ πρόποντα, καὶ ἐπιστέλλει πάλιν τὰ ἐπιβάλλοντα αὐτῷ. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς διὰ τὸ ἔτι συγκεχωρη- 10 σθαι ἐγγύτεροι ὑμῶν εἶναι ἀμελεῖν τῶν καθ' ὑμᾶς οὐ δυνάμεθα. Ὅθεν καὶ παραγενομένου τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ Θεοδώρου τοῦ ὑποδιακόνου καὶ εἰπόντος τὴν Ἐκκλησίαν ἐν λύπῃ εἶναι καὶ ταραχῇ, σφοδρῶς συντριβέντες καὶ βαθεῖα δδύνη τὴν καρδίαν πληγέντες ἡσυχάσαι οὐκ ἠνεσχόμεθα, 15 ἀλλὰ παρεκαλέσαμεν ὑμᾶς πάσαν δικαιολογίαν τὴν πρὸς ἀλλήλους βίψαντας καταπράξασθαι τὴν εἰρήνην, ἵνα μήτε ἡδονὴν τοῖς ἐναντίοις παράσχησθε, μήτε τὸ καύχημα τῆς

22 τοῦδε: τούτου LC || μὲν οὖν: μὲν LC || 23 παραγενόμενος: παρεγενόμην LC || δι': καὶ δι' LC || 25 ἡμῶν: ὑμῶν C || 26 πρὸς: εἰς C.

2 2 ὑποκατακλιθεὶς: κατακλιθεὶς LC || 3 δεξάμενος: ἀναδεξάμενος LCP² || 4 τὸ μέγα: μέγα M || 5 ordo χαρίσασθαι τὴν εἰρήνην LC || 6 πρῶτος: πρῶτον L || 9 καὶ ἐπιστέλλει πάλιν τὰ om. P || ἐπιστέλλει: ἐπιστέλλει LCV² || 11 ἐγγύτεροι: -ρον L -ρω C || 15 ἠνεσχόμεθα: ἡνεχ- B || 18 παράσχησθε: -σχητε C.

Ἐκκλησίας προδῶτε δ νῦν εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διαβε-
 βόηται, ὅτι οἱ πάντες ὡς ὑπὸ μιᾶς ψυχῆς καὶ καρδίας οἰκο- 30
 νομούμενοι ἐν ἐνὶ σώματι οὕτω διαγάτε. Πάντα τὸν λαὸν τοῦ
 Θεοῦ, τοὺς τε ἐν ἀξιώμασι καὶ δυναστείαις πολιτικαῖς καὶ
 τοῦ παντὸς κλήρου τὸ πλήρωμα διὰ τῆς ὑμετέρας εὐλαβείας
 κατασπαζόμεθα καὶ παρακαλοῦμεν ὁμοίους ἑαυτοῖς διαμεῖ-
 ναι. Οὐδεμίαν γάρ προσθήκην ἐπιζητοῦμεν, διὰ τὸ πᾶσαν 35
 ὑπερβολὴν προλαβόντας αὐτοὺς διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἔργων
 ἐπιδείξεως ἀποκλείσαι.

CCXX

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΒΕΡΟΙΑ

Μεγάλην ὁ Κύριος ἔδωκε παραμυθίαν τοῖς ἀπολιμπανο-
 μένοις τῆς κατ' ὀφθαλμοὺς συντυχίας, τὴν διὰ τοῦ γράμ-
 ματος ὁμιλίαν ἐξ ἧς ἐστι μανθάνειν οὐ τὸν σωματικὸν
 χαρακτηρὰ, ἀλλ' αὐτῆς τῆς ψυχῆς τὴν διάθεσιν. Ὅθεν καὶ
 νῦν δεξάμενοι τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, ὁμοῦ τε 5
 ἐγνωρίσαμεν ὑμᾶς καὶ τὴν περὶ ὑμᾶς ἀγάπην ταῖς καρδίαις
 ἡμῶν ἀνελάβομεν, οὐ δεηθέντες χρόνου μακροῦ συνήθειαν
 ἐμποιοῦντος ἡμῖν. Ἐξ αὐτῆς γάρ τῆς ἐναποκειμένης τοῖς
 γράμμασι διανοίας εἰς τὸ φίλτρον τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς
 ὑμῶν ἐξεκαύθημεν. Καὶ γάρ πρὸς τοῖς ἐπεσταλμένοις, τοι- 10
 οὔτοις οὖσιν, ἔτι καὶ ἡ τῶν μεσιτευόντων ἀδελφῶν ἐπιτη-
 δεϊότης ἐναργέστερον ἡμῖν ἐδείκνυ τὰ καθ' ὑμᾶς. Ὁ γάρ πο-
 θεινότατος καὶ εὐλαβέστατος συμπρεσβύτερος ἡμῶν
 Ἀκάκιος, πλείονα τῶν ἐπεσταλμένων διηγούμενος καὶ ὑπ'

21 διαγάτε: διαγάγητε B || 24 ἑαυτοῖς: ἑαυτοῦς L || 27 ἔρρωσθε
 add. post ἀποκλείσαι LC.

CCXX. — E mutilatione manuscripti incipit in P a τῆς ἐναπο-
 κειμένης (lin. 8). Titulus πρὸς τοὺς ἐν βεροία Maur: τοῖς αὐτοῖς
 [ὁμοίᾳ add. M] VBMLC.

2-3 τοῦ γράμματος: γράμματος BL.

ὁψιν ἄγων τὴν καθημερινὴν ὑμῶν ἀθλήσιν καὶ τὴν εὐτονον 15
 ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἔνστασιν, τοσοῦτον ἡμῖν ἐνεποίησε τὸ
 θαῦμα καὶ τοσοῦτον ἡγείρε τὸν πόθον τῆς ἀπολαύσεως τῶν
 ἐν ὑμῖν καλῶν, ὥστε προσεύχεσθαι ἡμᾶς τῷ Κυρίῳ γενέσθαι
 ποτὲ καιρὸν καὶ διὰ τῆς οἰκείας πείρας γνωρίσαι τὰ καθ' 20
 ὑμᾶς. Καὶ γὰρ ἀπήγγειλεν ἡμῖν οὐ μόνον ὑμῶν τῶν λει-
 τουργίαν τοῦ θυσιαστηρίου πεπιστευμένων τὴν ἀκρίβειαν,
 ἀλλὰ καὶ τοῦ δήμου παντὸς τὴν συμφωνίαν καὶ τῶν καθηγου-
 μένων τῆς πόλεως καὶ προπολιτευομένων αὐτῆς τὸ μεγαλο-
 φυὲς τῶν τρόπων καὶ τὸ γνήσιον τῆς περὶ Θεὸν διαθέσεως,
 ὥστε μακαρίσαι ἡμᾶς τὴν ἐκ τῶν τοιούτων συμπληρουμέ- 25
 νην Ἐκκλησίαν καὶ εὐχεσθαι νῦν πλέον δοθῆναι ὑμῖν τὴν
 πνευματικὴν γαλήνην, ἵνα, ἃ νῦν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀθλήσεως
 ἐπεδείξασθε, τούτων ἐν τῷ τῆς ἀνέσεως χρόνῳ κομίσησθε
 τὴν ἀπόλαυσιν. Πέφυκε γὰρ πῶς τὰ δυσχερῆ κατὰ τὴν
 πείραν ἡδονὴν φέρειν τοῖς ὑπομιμνησκομένοις. Τὸ δὲ νῦν 30
 ἔχον παρακαλοῦμεν ὑμᾶς μὴ ἐκκακεῖν, μὴ ἀπαγορεύειν πρὸς
 τὴν συνέχειαν τῶν κακώσεων. Ἐγγὺς γὰρ οἱ στέφανοι καὶ
 ἐγγὺς ἡ ἀντίληψις τοῦ Κυρίου. Μὴ ἐκχέτῃ τὰ προπιεπονη-
 μένα ὑμῖν, μὴ ἀχρειώσητε τὸν κόπον τὸν διὰ πάσης τῆς
 οἰκουμένης βεβοημένον. Ὀλιγοχρόνιοι τῶν ἀνθρωπίνων 35
 πραγμάτων αἱ καταστάσεις· « Πᾶσα σὰρξ χόρτος καὶ πᾶσα
 δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. Ἐξηράνθη δὲ χόρτος καὶ
 τὸ ἄνθος ἐξέπεσε, τὸ δὲ ῥῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα. »
 Τῆς διαμενούσης ἐντολῆς ἀντεχόμενοι τῆς παρερχομένης
 φαντασίας καταφρονήσωμεν. Πολλὰς Ἐκκλησίας ἀνῶρθωσε 40
 τὸ καθ' ὑμᾶς ὑπόδειγμα. Πολύν, κατὰ τὸ λανθάνον, ἑαυτοῖς
 συνηγάγετε τὸν μισθὸν δι' ὧν τοὺς ἀπειροτέρους εἰς τὸν
 ὁμοῖον ζῆλον προσεκαλέσασθε. Πλούσιος δὲ μισθαποδότης,
 δυνάμενος ὑμῖν ἀξία χάρισσασθαι τῶν ἀγώνων τὰ ἔπαθλα.

19 τὰ: τὴν L || 20 ordo τῶν ὑμῶν M || 25-26 συμπληρουμένην:
 πληρουμένην M || 31 ὑμᾶς om. L || posterius μὴ: μηδὲ B || 38
 ἐξίπεσε om. L || κυρίου: τοῦ κυρίου M || 41 πολύν: πολλὴν B ||
 42 συνηγάγετε: συνήγαγε L || 44 χάρισσασθαι: χάρισσασθε M.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΒΕΡΟΙΑ

Ἔγνωμεν ὑμᾶς προλαβόντες, ποθεινότατοι, ἐκ τῆς ἐκβε-
 βοημένης ὑμῶν εὐλαθείας καὶ τοῦ στεφάνου τῆς κατὰ
 Χριστὸν ὁμολογίας. Καὶ ἴσως ἂν τις ὑμῶν φαίη· «καὶ τίς ὁ
 εἰς τὴν μακρὰν ταύτην διαπορθεύσας;» Κύριος αὐτός, ὃς
 τοὺς εὐσεβοῦντας εἰς αὐτὸν τρόπῳ λύχνου τιθεὶς ἐπὶ τὴν 5
 λυχνίαν φαίνειν ποιεῖ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης. Ἡ οὐχὶ
 τοὺς ἀριστεὰς τῶν ἀγωνιστῶν ἀνακηρύττειν εἶωθε τὸ τῆς
 νίκης βραβεῖον, καὶ τοὺς μηχανικοὺς ἢ τοῦ ἔργου ἐπίνοια;
 Εἰ δὲ ἐπὶ τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις ἀληστὸς ἢ μνήμη δια-
 μένει, τοὺς κατὰ Χριστὸν εὐσεβοῦντας περὶ ὧν αὐτός φησιν 10
 ὁ Κύριος· «Τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω», πῶς οὐχὶ γνωρί-
 μους καὶ διαφανεῖς τοῖς πᾶσι καταστήσει, ταῖς ἀκτίσι τοῦ
 ἡλίου συνεφαπλῶν τῆς ἐξαστραπτούσης αὐτῶν λαμπηδόνος
 τὸ φαιδρὸν; Μείζονα δὲ αὐθις ἡμῖν τὸν περὶ ὑμᾶς πόθον
 ἐνεθήκατε γραμμάτων ἡμᾶς ἀξιώσαντες, καὶ γραμμάτων 15
 τοιούτων, ἐν οἷς πρὸς τοῖς προλαβοῦσιν ὑπὲρ τῆς εὐσεθείας
 παλαισμάσι πλουσίαν καὶ ἀκμαιοτέραν τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς
 πίστεως καρτεροψυχίαν ἐπεδαψιλεύεσθε. Ἐφ' οἷς συνηδό-
 μεθα ὑμῖν καὶ συνευχόμεθα ὅπως ὁ τῶν ὅλων Θεός, οὗ ὁ
 ἀγὼν καὶ οὗ τὸ σκάμμα καὶ δι' οὗ οἱ στέφανοι, προθυμίαν 20
 ἐμποιήσῃ, βῶσιν ψυχῆς παράσχη, καὶ εἰς τελείαν διευδο-
 κίμησιν τὴν παρ' αὐτῷ τὸ ἔργον ὑμῶν ἀγάγῃ.

CCXXI. — E mutilatione manuscripti deest in P. Titulus
 πρὸς τοὺς ἐν βεροιά· βεροιαίους πρὸς τὸν ἀρειανικὸν πόλεμον ἀνδρείως
 παρατεταγμένοις M.

1-2 ἐκβεδομένης· βεδομένης BL || 4 τὴν· γῆν L || ταύτην· ταῦτα
 L || ὃς· ὁ LC || 6 ποιεῖ om. C || 10 ordo φησιν αὐτός M || 11
 δοξάσω· δοξάζω V || 16 ἐν· ἐφ' M || 18 ἐπεδαψιλεύεσθε· -εὔσασθε
 BLC || 19 ὅπως· καὶ πῶς C || ὅλων· ἄλλων C || 21 ἐμποιήσῃ etiam
 M²· -σει M || παράσχη etiam M²· -σχῃ M || 22 αὐτῷ· αὐτό LC.

ΠΡΟΣ ΧΑΛΚΙΔΕΑΣ

Τὸ γράμμα τῆς εὐλαθείας ὑμῶν τοιοῦτον γέγονεν ἡμῖν ἐν
 καιρῷ θλίψεως ἐπιφανέν, ὅποιον γίνεται πολλάκις ἀγωνισ-
 ταῖς ἵπποις, ἐν μεσημβρίᾳ σταθερῇ λάβρῳ τῷ ἄσθματι κόνιν
 σπωμένοις ἐν μέσῳ τῷ σταδίῳ, ὕδωρ τοῖς στόμασι προσ-
 χυθέν. Ἀνεπνεύσαμεν γάρ ἐκ τῆς συνεχείας τῶν πειρασ- 5
 μῶν, καὶ ὁμοῦ τε τοῖς ῥήμασιν ὑμῶν ἐπερρώσθημεν καὶ τῇ
 μνήμῃ τῶν καθ' ὑμᾶς ἀγωνισμάτων εὐτονώτεροι γεγόναμεν
 πρὸς τὸ ἀνενδότως ὑπενεγκεῖν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα.
 Ὁ γὰρ ἐμπρησμὸς δὲ τὰ πολλὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐπινειμόμενος
 ὑφέρπει ἤδη καὶ τὴν ἡμετέραν, καὶ τὰ κύκλῳ πάντα περιφλέ- 10
 ξας ἀπτεσθαι φιλονεικεῖ καὶ τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ Ἐκκλη-
 σιῶν ἅς τέως ἐκίνει πρὸς δάκρυον δὲ ἐκ γειτόνων καπνός.
 Ἀπτεσθαι δ' οὖν λοιπὸν καὶ ἡμῶν ἐπιέγεται, ὅν δὲ Κύριος
 ἀποστρέψει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ διακό-
 ψει τὴν φλόγα τοῦ πονηροῦ τούτου πυρός. Τίς γὰρ οὕτω 15
 δεῖλός καὶ ἀνανδρὸς ἢ πρὸς πόνους ἀθλητικούς ἀμελέτητος,
 ὥς μὴ τοῖς ὑμετέροις ὑποφωνήμασιν ἐπιρρωσθῆναι πρὸς
 τὸν ἀγῶνα καὶ εὐχεσθαι μεθ' ὑμῶν στεφανίτης ἀναρρηθῆναι;
 Προλαβόντες γὰρ ἐναπεδύσασθε τῷ τῆς εὐσεβείας σταδίῳ
 καὶ πολλὰς μὲν ἀπεκρούσασθε πείρας αἰρετικῶν παλαισμά- 20
 των, πολὺν δὲ τὸν καύσωνα τῶν πειρασμῶν ὑπηνέγκατε, οἷ

CCXXII. — Titulus πρὸς χαλκιδέας: χαλκιδεῦσιν τοῖς ἀπὸ τῶν
 ἀρειανῶν πειρασμοῖς γενναίως ἀντιπαλαίουσιν M.

3-4 σταθερῇ ... μέσῳ om. L || σταθερῇ: σταθερῇ BC || 7 ὑμᾶς:
 ἡμᾶς B || 8 ἡμῖν: ὑμῖν VMLC || 10 ἡμετέραν: ὑμ- V || 12 ἅς:
 & M || ἐκ: ἐν V^a || 13 ordo καὶ ἡμῶν λοιπὸν BC || 17 ὑμετέροις
 etiam P^aM^a: ἡμ- PMLC || ὑποφωνήμασιν: ἐπιφ- L.

τε κορυφαῖοι τῆς Ἐκκλησίας ὑμεῖς οἷς ἡ θεραπεία τοῦ
 θυσιαστηρίου πεπίστευται καὶ οἱ καθ' ἓνα τοῦ λαοῦ καὶ οἱ
 δυνατώτεροι. Τοῦτο γάρ καὶ μάλιστα θαυμαστὸν ὑμῶν καὶ
 πάσης ἀποδοχῆς ἄξιον, ὅτι πάντες εἰς ἔστε ἐν Κυρίῳ, οἱ 25
 μὲν καθηγούμενοι πρὸς τὸ ἀγαθόν, οἱ δὲ ἐφεπόμενοι μετὰ
 συμπνοίας. Διὸ καὶ κρείττους ἐστὲ τῆς τῶν ἀντιπάλων ἐπι-
 χειρήσεως οὐδεμίαν παρέχοντες ἀπ' οὐδενὸς μέλους λαβὴν
 τοῖς ἀνταγωνιζομένοις. Τούτου χάριν εὐχόμεθα νυκτὸς καὶ
 ἡμέρας τῷ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων φυλάξαι μὲν τὸν λαὸν ἐν 30
 τῇ ὁλοκληρίᾳ τῆς πίστεως, φυλάξαι δὲ αὐτῷ τὸν κληρον,
 ὥσπερ κεφαλὴν ἀκέραιον ἐπὶ τοῦ ὕψους κειμένην καὶ τὴν ἀφ'
 ἑαυτῆς προμήθειαν τοῖς ὑποκειμένοις τοῦ σώματος μέλεσι
 παρεχομένην. Ὁφθαλμῶν γάρ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐνεργούντων,
 ἔντεχνοι μὲν τῶν χειρῶν αἱ ἐργασίαι, ἀπρόσκοποι δὲ τῶν 35
 ποδῶν αἱ κινήσεις, οὐδὲν δὲ μέρος τοῦ σώματος τῆς προση-
 κούσης προνοίας ἀποστερεῖται. Ὡστε παρακαλοῦμεν ὑμᾶς,
 ὅ ποιεῖτε καὶ ποιήσετε, ἀντέχεσθαι ἀλλήλων, καὶ ὑμᾶς μὲν
 τοὺς τὴν τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν πεπιστευμένους συνέχειν
 τοὺς καθ' ἕκαστον καὶ θάλλειν ὥς τέκνα ἀγαπητά, τὸν δὲ 40
 λαὸν τὴν πατράσιν ὀφειλομένην αἰδῶ καὶ τιμὴν ὑμῖν ἀποσώ-
 ζειν, ἵνα ἐν τῇ εὐσχημοσύνῃ τῆς Ἐκκλησίας σώζεται μὲν
 ὑμῶν ἡ ἰσχύς καὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως,
 δοξάζεται δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πλεονάζῃ δὲ καὶ πληθύνῃ
 τὸ τῆς ἀγάπης καλόν. Ἀκούοντες δὲ ἡμεῖς εὐφραινώμεθα 45
 ἐπὶ τῇ προκοπῇ ὑμῶν τῇ κατὰ Θεόν, καὶ εἰ μὲν ἔτι διὰ
 σαρκὸς ἐπιδημεῖν τῷ κόσμῳ τούτῳ κελεύομεθα, καὶ ἰδοιμέν
 ποτε ὑμᾶς ἐν τῇ εἰρήνῃ τοῦ Θεοῦ· ἐὰν δὲ κελευσθῶμεν

23-24 καὶ οἱ δυνατώτεροι nos: οἱ δυνατώτεροι VPBMLC || 28
 e mutilatione manuscripti ultima huius epistolae verba in P
 sunt ἀπ' οὐδενὸς || 29 ἀνταγωνιζομένοις: ἀγωνιζομένοις C || 32 ἀφ':
 ἐφ' M || 33 προμήθειαν etiam M²: -θειαν M || 36 ordo μέρος δι M ||
 38 ἀντέχεσθαι: -θε ML || 42 ἐν: ἐν οἷς L || 44 πλεονάζει: -ζει ML ||
 πληθύνει: -νει ML || 45 εὐφραινώμεθα: -νόμεθα BML.

λοιπὸν ἀπαῖραι τῆς ζωῆς ταύτης. Ἰδωμεν ὅμως ἐν τῇ λαμ-
πρότητι τῶν ἀγίων, μετὰ τῶν δι' ὑπομονῆς καὶ πάσης ἐπι- 50
δείξεως ἀγαθῶν ἔργων εὐδοκιοῦντων στεφανωθέντας.

CCXXIII

ΠΡΟΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΝ ΤΟΝ ΣΕΒΑΣΤΗΝΟΝ

1 Καίρὸς, φησί, τοῦ σιγᾶν καὶ καιρὸς τοῦ λαλεῖν, 'τοῦ
'Εκκλησιαστοῦ λόγος. Οὐκοῦν καὶ νῦν, ἐπειδὴ αὐτάρκης ὁ
τῆς σιωπῆς ἐγένετο χρόνος, εὐκαιρον λοιπὸν ἀνοίξαι στόμα
εἰς φανέρωσιν τῆς ἀληθείας τῶν ἀγνοουμένων, ἐπεὶ καὶ ὁ
μέγας Ἰδὼ πολὺν χρόνον τὰς συμφορὰς ἤνεγκε σιωπῇ, αὐτῷ 5
τούτῳ τὴν ἀνδρείαν ἐπιδεικνύμενος τῷ ἐγκαρτερεῖν τοῖς
δυσφορωτάτοις πάθεσιν. Ὅτε δὲ ἱκανῶς ἐν τῇ σιωπῇ διήλθε
καὶ διέμεινεν ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας ἀποστέγων τὴν ἀλη-
δόνα, τότε ἀνοίξας τὸ στόμα ἐφθέξατο ἐκεῖνα ἃ πάντες
ἴσασι. Καὶ ἡμῖν τοίνυν τρίτον τοῦτο ἔτος τῆς σιωπῆς 10
ζηλωτὸν ἐγένετο τοῦ προφήτου τὸ καύχημα λέγοντος· «'Εγε-
νόμην ὥσει ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ
στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς.» Διὸ ἐναπεκλείσαμεν τῷ βάθει
τῆς καρδίας ἡμῶν τὴν ἐκ τῆς συκοφαντίας ἡμῖν ἐγγινομένην
δδύνην. Τῷ ὄντι γὰρ συκοφαντία ἄνδρα ταπεινοῖ καὶ συκο- 15
φαντία περιφέρει πτωχόν. Εἰ οὖν τοσοῦτον τὸ ἐκ τῆς συκο-
φαντίας κακὸν ὥστε καὶ τὸν τέλειον ἤδη (τοῦτο γὰρ διὰ τῆς

49 Ἰδωμεν: Ἰδοιμεν C.

CCXXIII. — Titulus πρὸς εὐστάθιον τὸν σεβαστηνόν: εὐσταθίῳ
σεβαστηνῷ VPBM τῷ αὐτῷ L.

1 1-2 τοῦ ἐκκλησιαστοῦ: ὁ τοῦ ἐκκλησιαστοῦ LC || 2 καὶ: καὶ ἡ M ||
3 ordo λοιπὸν εὐκαιρον L || στόμα: τὸ στόμα L C || 5 πολὺν: πολὺν
μὲν LCP² || ordo σιωπῇ τὰς συμφορὰς ἤνεγκεν LC || 5-6 αὐτῷ
τούτῳ ... τῷ: αὐτὸ τοῦτο ... τὸ L || 7 διήλθε: διήθλησε LCP² ||
9 ἐφθέξατο: ἀπεφθέξατο LC || 10 ordo ἔτος τοῦτο M || 14 ἐγγινο-
μένην: ἐγγενομένην LC || 16 ἐκ: ἀπὸ LC || 17 τὸν .. τῆς om. P.

προσηγορίας τοῦ ἀνδρὸς ὁ Λόγος αἰνίσσεται) κατάγειν ἀπὸ τοῦ ὕψους, καὶ τὸν πτωχόν, τουτέστι τὸν ἐνδεῶς ἔχοντα τῶν μεγάλων δογμάτων (καθὼς καὶ τῷ προφῆτῃ δοκεῖ λέγοντι· 20 « Ἴσως πτωχοὶ εἰσι, διὰ τοῦτο οὐκ ἀκούουσι, πορεύσομαι πρὸς τοὺς ἀδρούς », πτωχοὺς δὲ τοὺς περὶ τὴν σύνεσιν ἐνδεῶς ἔχοντας λέγων, καὶ ἐνταῦθα, δηλονότι), τοὺς οὕτω κατηρτισμένους τὸν ἔσω ἄνθρωπον, οὐδὲ εἰς τὸ τέλειον ἐφθακότας τῆς ἡλικίας μέτρον (τούτους περιφέρεισθαι καὶ σαλεύεσθαι ἡ 25 παροιμία φησίν), ἀλλ' ὅμως ὥμην χρῆναι σιωπῇ φέρειν τὰ λυπηρὰ ἐκδεχόμενός τινα δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἐπανόρθωσιν. Οὐδὲ γὰρ κακία τινί, ἀλλ' ἀγνοία τῆς ἀληθείας ἡγοῦμην ἐκεῖνα καθ' ἡμῶν εἰρησθαι. Ἐπειδὴ δὲ ὁρῶ τῷ χρόνῳ συμ- 30 προίουσιν τὴν ἔχθραν καὶ μὴ μεταμελομένους ἐπὶ τοῖς ἔξ ἀρχῆς λαληθεῖσι, μὴδ' ὅπως τὰ παρελθόντα ἐξιόσαιντο ποιούμενους τινὰ φροντίδα, ἀλλ' ἐπεξεργαζομένους καὶ πρὸς τὸν ἔξ ἀρχῆς σκοπὸν συντεταγμένους ὅν ἐνεστήσαντο, κακῶσαι ἡμῶν τὴν ζωὴν καὶ χρᾶναι τὴν ὑπόληψιν παρὰ τοῖς 35 ἀδελφοῖς μηχανώμενοι, οὐκέτι μοι τὸ τῆς σιωπῆς ἀσφαλές καταφαίνεται. Ἄλλ' εἰσηλθέ με τὸ τοῦ Ἡσαίου λέγοντος· « Ἐσιώπησα, μὴ καὶ αἰεὶ σιωπήσομαι καὶ ἀνέξομαι; Ἐκαρτέρησα ὥς ἡ τίκτουσα ». Γένοιτο δὲ καὶ ἡμᾶς καὶ τὸν ἐπὶ τῇ σιωπῇ μισθὸν δέξασθαι καὶ λαβεῖν τινα ἐν τοῖς ἐλεγμοῖς δύναμιν, ὥστε ἐλέγξαντας ἡμᾶς ξηρᾶναι τὸν πικρὸν τοῦτον 40 τῆς καθ' ἡμῶν βύεισης ψευδηγορίας χεῖμαρρον, ὥστε ἂν εἰπεῖν καὶ ἡμᾶς· « Χεῖμαρρον διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν », καὶ τό· « Εἰ μὴ Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν ἐν τῷ ἐπαναστῆναι ἀνθρώπους

21 διὰ : καὶ διὰ M || ἀκούουσι : ἀκούσονται LC || 22 πτωχοὺς δὲ : πτωχοὺς VLC || 22-23 ἐνδεῶς ἔχοντας : ἐνδεεῖς LC || 24 ἐφθακότας : πεφθακότας V || 29 εἰρησθαι om. C || τῷ χρόνῳ : χρόνῳ C || 30 μεταμελομένους : -λουμένους B μεταβαλομένους M || 31 ἐξιόσαιντο : -οῖντο LC || 32 ἀλλ' om. C || ἐπεξεργαζομένους : ἀπ- C || 33 ἐνεστήσαντο : ἐστήσαντο C || 38 ὥς : ὡσεὶ C || ἡ τίκτουσα : τίκτουσα C || καὶ ἡμᾶς : ἡμᾶς V || καὶ τόν : τόν LC || 39 ἐν : ἐπὶ LC || ἐλεγμοῖς : ἐλέγχους LC || 41 ψευδηγορίας : ψευδολογίας LC || χεῖμαρρον : ὅτι χεῖμαρρον LC.

ἐφ' ἡμᾶς, ἄρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς, ἄρα τὸ ὕδωρ ἂν
κατεπόντισεν ἡμᾶς ».

45

2 Ἐγὼ πολὺν χρόνον προσαναλώσας τῇ ματαιότητι, καὶ
πᾶσαν σχεδὸν τὴν ἑαυτοῦ νεότητά ἐναφανίσας τῇ ματαιο-
πονίᾳ ἣν εἶχον προσδιατρίβων τῇ ἀναλήψει τῶν μαθημάτων
τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ μωρανθείσης σοφίας, ἐπειδὴ ποτε,
ὅσπερ ἐξ ὕπνου βαθέος διαναστάς, ἀπέβλεψα μὲν πρὸς τὸ 5
θαυμαστὸν φῶς τῆς ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου, κατείδον δὲ
τὸ ἄχρηστον τῆς σοφίας τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου
τῶν καταργουμένων, πολλὰ τὴν ἐλεεινὴν μου ζῶν ἀπο-
κλαύσας ἡυχόμεν δοθῆναί μοι χειραγωγίαν πρὸς τὴν εἰσα-
γωγὴν τῶν δογμάτων τῆς εὐσεβείας. Καὶ πρό γε πάντων 10
ἐπιμελὲς ἦν μοι διόρθωσιν τινα τοῦ ἥθους ποιήσασθαι, πολὺν
χρόνον ἐκ τῆς πρὸς τοὺς φαύλους ὀμιλίας διαστραφέντος.
Καὶ τοίνυν ἀναγνοὺς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ θεασάμενος ἐκεῖ
μεγίστην ἀφορμὴν εἰς τελείωσιν τὴν διάπρασιν τῶν ὑπαρ-
χόντων καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς τῶν ἀδελφῶν κοινωνίαν, 15
καὶ ὅλως τὸ ἀφροντίστος ἔχειν τοῦ βίου τούτου καὶ ὑπὸ μη-
δεμιᾶς συμπαθείας πρὸς τὰ ὧδε τὴν ψυχὴν ἐπιστρέφεσθαι,
ἡυχόμεν εὐρεῖν τινα τῶν ἀδελφῶν ταύτην ἐλόμενον τὴν ὁδὸν
τοῦ βίου, ὥστε αὐτῷ συνδιαπεραιωθῆναι τὸν βαθὺν τοῦτον
τοῦ βίου κλύδωνα. Καὶ δὴ πολλοὺς μὲν εὖρον κατὰ τὴν 20
Ἀλεξάνδρειαν, πολλοὺς δὲ κατὰ τὴν λοιπὴν Αἴγυπτον καὶ
ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης ἑτέρους καὶ τῆς κοίλης Συρίας καὶ τῆς
Μεσοποταμίας· ὧν ἐθαύμαζον μὲν τὸ περὶ διαίταν ἐγκρατές,
ἐθαύμαζον δὲ τὸ καρτερικὸν ἐν πόνοις, ἐξεπλάγην τὴν ἐν
προσευχαίς εὐτονίαν ὅπως τε ὕπνου κατεκράτουν ὑπ' οὐδε 25
μιᾶς φυσικῆς ἀνάγκης κατακαμπτόμενοι, ὕψηλὸν αἶε καὶ

44 ordo ἂν τὸ ὕδωρ C.

2 2 ἐναφανίσας: ἀφανίσας LC || 4 τοῦ θεοῦ: θεοῦ LC || 5 βαθέος:
βαθείας PB || 9 ἡυχόμεν: εὐ- M || 10 πάντων: ἀπάντων LC || 11
μοι: ἐμοί LC || 18 ἡυχόμεν: εὐ- MLC || τινα om. P add. P² || 19
βαθύν: βραχύν LC || 20 δὴ: ἤδη VBM || 23 ἐθαύμαζον ... ἐγκρατές
om. B || 25 ὅπως τε: ὅπως LC || κατεκράτουν: κατεκαρτέρουν C.

ἀδοῦλωτον τῆς ψυχῆς τὸ φρόνημα διασώζοντες ἐν λιμῇ καὶ
δίψει, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι, μὴ ἐπιστρεφόμενοι πρὸς τὸ
σῶμα, μηδὲ καταδεχόμενοι αὐτῷ προσαναλῶσαι τινα φρον-
τιδα, ἀλλ' ὥς ἐν ἀλλοτρίᾳ τῇ σαρκὶ διάγοντες ἔργῳ ἔδειξαν τί 30
τὸ παροικεῖν τοῖς ᾧδε καὶ τί τὸ πολίτευμα ἔχειν ἐν οὐρανῷ.
Ἐκεῖνα θαυμάσας καὶ μακαρίσας τῶν ἀνδρῶν τὴν ζωὴν, ὅτι
ἔργῳ δεικνύουσι τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι
περιφέροντες, ἡσχόμεν καὶ αὐτός, καθόσον ἔμοι ἐφικτόν,
ζηλωτῆς εἶναι τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων. 35

3 Τούτου γοῦν ἕνεκεν θεασάμενός τις ἐπὶ τῆς πατρί-
δος ζηλοῦν τὰ ἐκείνων ἐπιχειροῦντας, ἐνόμισά τις βοή-
θειαν εὐρηκέναι πρὸς τὴν ἑμαυτοῦ σωτηρίαν, καὶ ἀποδείξιν
ἐποιούμην τῶν ἀφανῶν τὰ δρώμενα. Ἐπεὶ οὖν ἄδηλα τὰ ἐν 5
τῷ κρυπτῷ ἐκάστου ἡμῶν, ἡγούμεν αὐτάρκη μηνύματα
εἶναι τῆς ταπεινοφροσύνης τὸ ταπεινὸν τοῦ ἐνδύματος, καὶ
ἥρκει μοι πρὸς πληροφορίαν τὸ παχὺ ἱμάτιον καὶ ἡ ζώνη
καὶ τῆς ἀνεψήτου βύρσης τὰ ὑποδήματα. Καὶ πολλῶν
ἀπαγόντων με τῆς πρὸς αὐτοὺς συνηθείας, οὐκ ἠνειχόμεν
ὄρων αὐτοὺς τοῦ ἀπολαυστικοῦ βίου τὸν καρτερικὸν προτι- 10
μῶντας, καὶ διὰ τὸ παρηλλαγμένον τῆς πολιτείας ζηλοτύ-
πως εἶχον πρὸς αὐτούς. Ὅθεν οὐδὲ τὰς περὶ τῶν δογμάτων
διαβολὰς προσιέμην, καίτοι πολλῶν διαβεβαιουμένων μὴ
ὀρθὰς ἔχειν περὶ Θεοῦ τὰς ὑπολήψεις, ἀλλὰ τῷ προστάτῃ
τῆς νῦν αἰρέσεως μαθητευθέντας τὰ ἐκείνου λάθρα κατασ- 15
πεῖρειν διδάγματα· ὧν ἐπειδὴ οὐδέποτε αὐτήκοος ἔγενόμην,
συκοφάντας ἡγούμεν τοὺς ἀπαγγέλλοντας. Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν
ἐκλήθημεν εἰς τὴν προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς μὲν
παραδοθέντας ἡμῖν φύλακας καὶ σκοπευτάς τοῦ βίου, ἐν
προσποίῃσει δῆθεν βοηθείας καὶ κοινωνίας ἀγαπητικῆς, 20

28 δίψει: δίψη MC² || 30 ἔδειξαν: ἐδείκνυσαν LC || 31 τὸ παροικεῖν: παροικεῖν B || 34 ἡσχόμεν: εὐ- MLC.

3 1 ἕνεκεν: ἕνεκα V || 4-5 ordo ἐκάστου ἡμῶν τὰ ἐν τῷ κρυπτῷ LC || 5-6 ordo εἶναι αὐτάρκη μηνύματα LC || 8 ἀνεψήτου: ἀδελφῆτου CV² || 10 ὄρων: ὀρᾶν L || 20 δῆθεν: δὴ LC.

σιωπῶ, ἵνα μὴ δόξω ἢ ἄπιστα λέγων ἑμαυτὸν διαβάλλειν, ἢ πιστευόμενος μισανθρωπίας ἀφορμὴν τοῖς πιστεύουσιν ἐμποιεῖν. Ὁ καὶ ἐμοὶ μικροῦ συνέβη, εἰ μὴ με ταχὺ προκα-
τελάβοντο οἱ οἰκτιρμοὶ τοῦ Θεοῦ. Μικροῦ γὰρ εἰς τὴν κατὰ
πάντων ἐξέπεσον ὑποψίαν, οὐδὲν ἡγούμενος εἶναι παρ' 25
οὐδενὶ πιστόν, ἐκ τῶν δολερῶν πραγμάτων τὴν ψυχὴν
πεπληγμένος. Ἀλλ' ὅμως ἐδόκει τέως εἶναι τι ἡμῖν σχήμα
τῆς πρὸς αὐτοὺς συνηθείας. Καὶ προβολαὶ δὲ ἐγένοντο ἡμῖν
περὶ δογμάτων ἁπαξ καὶ δις, καὶ ἐδόξαμεν μὴ διακρίνεσθαι
συμφωνήσαντες. Ὡς γὰρ εὕρισκον ἡμᾶς τὰς αὐτὰς ἀφιέν- 30
τας φωνὰς περὶ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως, δις παρὰ πάντα τὸν
χρόνον ἤκουσαν παρ' ἡμῶν (εἰ γὰρ καὶ τᾶλλα ἡμῶν στεναγ-
μῶν ἄξια, ἀλλ' ἐν γε τοῦτο τολμῶ καυχᾶσθαι ἐν Κυρίῳ,
ὅτι οὐδέποτε πεπλανημένας ἔσχον τὰς περὶ Θεοῦ ὑπολή-
ψεις, ἢ ἐτέρως φρονῶν μετέμαθον ὕστερον. Ἀλλ' ἦν ἐκ 35
παιδὸς ἔλαβον ἔννοιαν περὶ Θεοῦ παρὰ τῆς μακαρίας
μητρὸς μου καὶ τῆς μάμμης Μακρίνης, ταύτην αὐξηθεῖσαν
ἔσχον ἐν ἑαυτῷ· οὐ γὰρ ἄλλα ἐξ ἄλλων μετέλαβον ἐν τῇ
τοῦ λόγου συμπληρώσει, ἀλλὰ τὰς παραδοθείσας μοι παρ'
αὐτῶν ἀρχὰς ἐτελείωσα. Ὡσπερ γὰρ τὸ αὐξανόμενον μεῖζον 40
μὲν ἀπὸ μικροῦ γίνεται, ταῦτό δέ ἐστιν ἑαυτῷ, οὐ κατὰ
γένος μεταβαλλόμενον, ἀλλὰ κατ' αὐξησιν τελειούμενον·
οὕτω λογίζομαι ἐμοὶ τὸν αὐτὸν λόγον διὰ τῆς προκοπῆς

21 ἢ ἄπιστα etiam P²: ἄπιστα PLC || 22 πιστεύουσιν: πιστεύασιν LC || 26 πραγμάτων: τραυμάτων LC || 27 πεπληγμένος: τετρωμένος LC || ἡμῖν: ἡμῶν P || 28 συνηθείας: βοηθείας M || προβολαί: προσβολαί LCP² || δις: μὲν LC || ἐγένοντο: ἐγίνοντο LC || 29 ἁπαξ: καὶ ἁπαξ LC || 30 γὰρ: δις LC || εὕρισκον: εὕρισκομεν L ἡῦρισκον μὲν C || 32-33 στεναγμῶν om. P add. P² || 33 ἀλλ': ἀλλ' οὖν LC || ἐν γε τοῦτο: ἐν γε τοῦτῳ V²P² || τοῦτο: καὶ τοῦτο M || καυχᾶσθαι: καυχῆσθαι LC || 34 πεπλανημένας: -μένους L || 37 αὐξηθεῖσαν: ἀξιοθεῖσαν B || 38 prius ἐν: ἐπ' M παρ' LC || 40 τὸ: τὸ σπέρμα LCP² || αὐξανόμενον: αὐζόμενον LC || 41 μὲν om. LC || ταῦτό: ταῦτόν LC || ἑαυτῷ: ἐν ἑαυτῷ LC || 43 ἐμοί: καὶ ἐμοί LC.

ἠὲ ξησθαι)... ὥστε ἐρευνάτωσαν μὲν τὸ ἑαυτῶν συνειδός, ἐνθυμείσθωσαν δὲ τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον, εἴ ποτε 45 ἄλλο τι ἤκουσαν παρ' ἡμῶν παρ' ὃ νῦν λέγομεν, οἱ νῦν ἡμᾶς διαβρυλήσαντες ἐπὶ κακοδοξίᾳ, καὶ ταῖς στηλιτευτικαῖς ἐπιστολαῖς ἃς συνέγραψαν καθ' ἡμῶν πᾶσαν περικτυπήσαντες ἀκοήν. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς πρὸς τὴν ἀνάγκην ἤλθομεν 50 τῆς ἀπολογίας ταύτης.

4 Ἐγκαλούμεθα γὰρ τὴν εἰς Θεὸν βλασφημίαν οὔτε ἀπὸ συγγραφῆς ἢς προεβαλλόμεθα, ἢ ὅσα ἀγράφως ἀπὸ στόματος αἰεὶ ἐν τῷ φανερῷ ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ διελέχθημεν. Ἄλλ' οὐδὲ μάρτυς εὐρέθη ὁ λέγων παρ' ἡμῶν ἀκηκοέναι τι τῶν ἀσεβῶν ἐν παραδύστω φθελξαμένων. Πόθεν οὖν κρινόμεθα, εἰ μήτε συγγράφομεν ἀσεβῶς, μήτε δημηγοροῦμεν ἐπιβλαβῶς, μήτε ἐν ταῖς κατ' οἶκον ὁμιλίαις τοὺς ἐντυγχάνοντας διαστρέφομεν; Ὡ τοῦ καινοῦ δράματος. «Ὁ δεῖνα, φησὶν, ἐπὶ τῆς Συρίας ἔγραψέ τινα ὡς οὐκ εὐσεβῶς· σὺ δὲ ἐπέστει- 10 λας αὐτῷ πρὸ εἴκοσιν ἔτων καὶ πλείονων. Κοινωνὸς ἄρα σὺ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὰ ἐκείνου κατηγορήματα καὶ σὰ γινέσθω.» Ἄλλ', ὦ φίλε τῆς ἀληθείας ἄνθρωπε, ὁ τὸ ψευδὸς γέννημα εἶναι τοῦ διαβόλου δεδιδραγμένος, πῶς ἐπείσθης ἐμὴν εἶναι τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην; Οὐ γὰρ ἀπέστειλας, οὐδ' ἠρώτησας, οὐδὲ παρ' ἐμοῦ, τοῦ δυναμένου σοὶ τάληθές εἰπεῖν, ἐδιδάχθης. 15 Εἰ δὲ καὶ ἐμὸν τὸ γράμμα, πόθεν δηλὸν ὅτι τοῦτο τὸ νῦν σοὶ ἐμπεσὸν σύνταγμα σύγχρονον τοῖς ἐμοῖς γράμμασι; Τίς σοὶ ὁ εἰπὼν ὅτι εἴκοσιν ἔστιν ἔτων ἡ συγγραφὴ αὕτη; Πόθεν δὲ δηλὸν ὅτι ἐκείνου ἔστι τοῦ ἀνθρώπου τὸ σύνταγμα πρὸς ὃν καὶ ἡ παρ' ἐμοῦ ἐπιστολὴ διεπέμφθη; Εἰ δὲ καὶ ἐκεῖνος ὁ συγ- 20

44 ἠὲ ξησθαι: ἠὲ ξησθαι οὐχὶ δὲ ἀντὶ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ὄντος τοῦ νῦν ὑπάρχον γεγενῆσθαι LCP² || 46 παρ' ἡμῶν: ἡμῶν LC || 47 διαβρυλήσαντες: θρυλήσαντες M.

4 5 παραδύστω: παρασυνέτω L || 6 συγγράφομεν: -φωμεν M || 7 κατ' οἶκον: κατ' οἴκοις L κατοίκοις C || 8 διαστρέφομεν: -φωμεν M ἐνδιαστρέφομεν C || 9 εὐσεβῶς: -εῖς M || 11 γινέσθω: γενέσθω B || 13 ἐμὴν: ἡμῖν L || 15 τάληθές: -θῆ LC || 16 τοῦτο τό: τοῦτο C || 17 τίς: τί M τί ποιεῖ C || σοι om. C || 19 σύνταγμα: σύγγραμμα LC.

γραφεὺς κἀγὼ ἐκείνῳ ἐπέστειλα καὶ χρόνος εἰς τῶν τ' ἐμῶν γραμμάτων καὶ τοῦ συγγράμματος, ὅτι παρεδεξάμην· αὐτὸ τῇ διανοίᾳ καὶ ἔχω ἐν ἑμαυτῷ ἐκεῖνο τὸ φρόνημα, τίς ἢ ἀπόδειξις;

5 Ἐρώτησον σεαυτὸν· ποσάκις ἡμᾶς ἐπεσκέψω ἐπὶ τῆς μονῆς τῆς ἐπὶ τῷ Ἰριδί ποταμῷ, ὅτε δὲ συμπάρῃν μοι ὁ θεοφιλέστατος ἀδελφὸς Γρηγόριος τὸν αὐτόν μοι τοῦ βίου σκοπὸν διανύων; Εἰ ἤκουσάς τι τοιοῦτον ἢ ἔλαβες ἔμφασιν μικρὰν ἢ μεζονα; Ἐπὶ δὲ τῆς Εὐσινόης, ὅτε, μετὰ πλειό- 5 νων ἐπισκόπων μέλλοντες ὁρμᾶν ἐπὶ Λάμπακον, προσεκαλέσασθέ με, οὐ περὶ πίστεως ἦσαν οἱ λόγοι; Οὐχὶ δὲ πάντα τὸν χρόνον ὅσοι ταχυγράφοι παρήσαν, ἐμοὶ ὑπαγορεύοντι τὰ πρὸς τὴν αἵρεσιν; Οὐ τῶν σῶν μαθητῶν οἱ γυνσιώτατοι πάν- 10 τα μοι τὸν χρόνον συνῆσαν; Οὐ τὰς ἀδελφότητας ἐπισκεπτόμενος καὶ διανυκτερεύων αὐταῖς ἐν ταῖς προσευχαῖς, λέγων καὶ ἀκούων αἰετὰ περὶ Θεοῦ ἀφιλονείκως, οὐκ ἀκριβεῖς παρῆχον τῆς ἐννοίας ἑμαυτοῦ τὰς ἀποδείξεις; Πῶς οὖν ἢ ἐν τοσούτῳ χρόνῳ πείρα ἐλάττων ἐφάνη τῆς οὕτω σαθρᾶς καὶ ἀδρανοῦς ὑπονοίας; Τίνα δὲ ἔδει πρὸ σοῦ 15 μάρτυρα εἶναι τῆς ἐμῆς διαθέσεως; Τὰ ἐπὶ Καλχηδόνης λαληθέντα ἡμῖν περὶ πίστεως, τὰ ἐν Ἡρακλείᾳ πολλάκις, τὰ πρότερον ἐπὶ τῆς Καισαρείας ἐν τῷ προαστείῳ, εἰ μὴ πάντα σύμφωνα παρ' ἡμῶν; Εἰ μὴ πάντα ἀλλήλοις συμβαί- 20 νοντα; Ἐκτὸς τοῦ, ὅπερ εἶπον, ἐκ προκοπῆς τίνα αὖξησιν ἐπιθεωρεῖσθαι τοῖς λεγομένοις, ὅπερ οὐχὶ μεταβολὴ ἐστὶν ἐκ τοῦ χείρονος πρὸς τὸ βέλτιον, ἀλλὰ συμπλήρωσις τοῦ

22 αὐτό· καὶ αὐτό LC || 23 ἔχω· ἔχων LC.

5 2 ἐπὶ· ἐν M || 5 μεζονα· μεζονα πόσας δὲ ἡμέρας ἐπὶ τῆς ἀντιπέρας [-ρα CP^a] κώμης πὰρὰ τῇ μητρὶ μου ἔνθα ὡς φίλοι μετ' ἀλλήλων διάγοντες καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ λόγων κινουμένων ἡμῖν εἰ εὐρίθημέν τι συγγενὲς ἔχοντες ἐν τῇ διανοίᾳ ὅτε δὲ τὸν μακάριον σιλουανὸν κατὰ ταῦτόν ἐπεσκεπτόμεθα οὐχ ἢ ὁδὸς ἡμῖν τοὺς περὶ τούτων εἶχε λόγους LCP^a || 10 συνῆσαν· παρῆσαν LC || 11 διανυκτερεύων· συνδιανυκτερεύων LC || 16 καλχηδόνης· καρχηδόνης M χαλκη- 20 δόνος C || 18 προαστείῳ· -τίῳ PB.

λείποντος κατὰ τὴν προσθήκην τῆς γνώσεως. Πῶς δὲ
 κακῆϊνος οὐκ ἐνθυμῇ ὅτι πατὴρ οὐ λήψεται ἁμαρτίαν παιδός,
 οὐδὲ υἱὸς λήψεται ἁμαρτίαν πατρός, ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ 15
 ἁμαρτίᾳ ἀποθάνειται; Ἐμοὶ δὲ οὔτε πατὴρ ὁ παρὰ σοὶ δια-
 βαλλόμενος οὐθ' υἱός. Οὔτε γὰρ διδάσκαλός μου γέγονεν
 οὔτε μαθητής. Εἰ δὲ δεῖ τὰς τῶν γεννησάντων ἁμαρτίας
 ἐγκλήματα τοῖς τέκνοις γίνεσθαι, πολὺ δικαιότερον τὰ
 Ἀρείου κατὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ γίνεσθαι καὶ εἴ τις Ἀέτιον 20
 ἐγέννησε τὸν αἰρετικόν, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ πατρὸς ἀνα-
 βαίνει τοῦ παιδὸς τὰ ἐγκλήματα. Εἰ δ' οὐ δίκαιον ἐπ' ἐκεί-
 νοις ἐγκαλεῖσθαι τινα, πολλῷ δὴ που δικαιότερον ἡμᾶς
 ἐπὶ τοῖς μηδὲν ἡμῖν προσήκουσι μὴ λόγων ἔχειν εὐθύνας, εἴ
 γε καὶ ἡμαρτον ὄλως, εἴ τι καὶ γέγραπται αὐτοῖς ἄξιον 35
 κατακρίσεως. Συγγνώμη γάρ μοι ἀπιστοῦντι τοῖς κατ'
 αὐτῶν λεγομένοις, ἐπειδὴ ἡ κατ' ἐμοὶ πείρα τὸ πρὸς συκο-
 φαντίαν εὐκολον τῶν κατηγορούντων συνίστησι.

6 Καὶ γὰρ εἰ μὲν ἀπατηθέντες καὶ νομίσαντες ἐμὲ
 κοινωνόν εἶναι τῆς γνώμης τῶν συγγραψάντων ἐκεῖνα τὰ
 Σαβελλίου ῥήματα ἅπερ αὐτοὶ περιφέρουσιν, ἐπὶ τὴν κατ'
 ἐμοὶ διαβολὴν ἦλθον, οὐδ' οὕτω μὲν ἦσαν συγγνώμης ἄξιοι,
 πρὸ ἐναργῶν ἀποδείξεων εὐθὺς ταῖς βλασφημίαις βάλλοντες 5
 καὶ τιτρώσκοντες τοὺς μηδὲ συνδιατρίψαντας, ἵνα μὴ εἴπω
 ὅτι καὶ τοὺς εἰς τὴν ἄκραν αὐτοῖς φιλίαν συνδεδεμένους,
 καὶ ὅτι ἀπόδειξις τοῦ μὴ Πνεύματι ἄγεσθαι Ἀγίῳ τὸ
 ψευδεῖς ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὰς ὑπολήψεις. Πολλὰ δεῖ μερι-
 μνησαι καὶ πολλὰς ἀγρύπνους νύκτας διενεγκεῖν, καὶ μετὰ 10
 πολλῶν δακρύων ἐκζητῆσαι παρὰ Θεοῦ τὴν ἀλήθειαν, τὸν
 μέλλοντα φιλίας ἀδελφοῦ διατέμνεσθαι. Εἰ γὰρ οἱ τοῦ κόσ-
 μου τούτου ἄρχοντες, ὅταν τινὰ τῶν κακούργων θανάτῳ
 καταδικάζειν μέλλωσιν, ἐφέλκονται τὰ παραπετάσματα,

26 σοὶ : σοῦ M || 31-32 ἀναβαίνει : -ειν V || 32 τοῦ παιδὸς om. L ||
 33 δικαιότερον : καὶ δικαιότερον P || 37 τὸ πρὸς : τοῦ πατρὸς C.

6 1 ἀπατηθίντες : ἀπαιτηθίντες LC || 2 τῶν om. M || 8 πνεύματι
 om. P add. P² || 10 ἀγρύπνους : ἀπνους C || 14 καταδικάζειν : -ζει B.

καλοῦσι δὲ τοὺς ἐμπειροτάτους πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν προκει- 15
 μένων σκέψιν, καὶ πολὺν ἐνσχολάζουσι χρόνον, νῦν μὲν
 τοῦ νόμου τὸ αὐστηρὸν ὁρῶντες, νῦν δὲ τὴν κοινωνίαν τῆς
 φύσεως δυσωπούμενοι, καὶ πολλὰ στενάξαντες καὶ τὴν
 ἀνάγκην ἀπολοφυρόμενοι πάνδημοι πᾶσι γίνονται πρὸς
 ἀνάγκην ὑπηρετοῦντες τῷ νόμῳ, οὐ κατ' οἰκείαν ἡδονὴν 20
 ἐπάγοντες τὴν κατάκρισιν· πόσῳ χρή πλείονος σπουδῆς
 ἄξιον ἡγεῖσθαι καὶ μερίμνης καὶ τῆς μετὰ πλειόνων βουλῆς
 τὸν μέλλοντα φιλίας ἀδελφῶν ἀπορρήγνυσθαι τῆς ἐν πολλῷ
 χρόνῳ βεβαιωθείσης; Ἄλλὰ μία ἐπιστολὴ καὶ αὕτη ἀμφί-
 βολος. Οὐδὲ γάρ ἂν εἴποις ἐκ τῶν τῆς ὑπογραφῆς συμβόλων 25
 αὐτὴν ἐπεγνώκεναι, ὅς γε οὕτω τὴν πρῶτως γραφεῖσαν,
 ἀλλὰ τὴν μεταγραφείσαν εἰς χεῖρας ἔλαβεν. Ἐξ ἐνός τοίνυν
 γράμματος καὶ τούτου παλαιοῦ. Εἴκοσι γάρ ἔτη ἔστιν εἰς
 τὸν νῦν χρόνον ἂφ' οὗ γέγραπται τι πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκείνον.
 Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τούτῳ χρόνῳ οὐδένα τοιοῦτον ἔχω μάρ- 30
 τυρα τῆς ἑαυτοῦ προαιρέσεως καὶ τοῦ βίου, ὥς τοὺς νῦν
 ἐφεστῶτάς μοι κατηγοροῦς.

7 Ἄλλ' οὐ γάρ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ χωρισμοῦ αἰτία, ἑτέρα
 δὲ ἔστι τῆς διαστάσεως ἡ ὑπόθεσις ἣν ἐγὼ λέγειν αἰσχύ-
 νομαι, καὶ εἰρήνησα δὲ πάντα τὸν χρόνον, εἰ μὴ τὰ νῦν
 πεπραγμένα ἀναγκαίαν μοι καθίστη διὰ τὸ τῶν πολλῶν
 λυσιτελὲς τῆς ὅλης αὐτῶν προαιρέσεως τὴν φανέρωσιν. 5
 Νομιζέτωσαν οἱ χρηστοὶ ἐμπόδιον αὐτοῖς εἶναι πρὸς τὴν
 τῆς δυναστείας ἀνάληψιν τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν. Καὶ
 ἐπειδὴ ὑπογραφῇ τινι πίστεως προελήφθησαν ἣν ἡμεῖς
 αὐτοῖς προετείναμεν, οὐκ αὐτοὶ ἀπιστοῦντες αὐτῶν τῷ φρο-
 νήματι, ὁμολογῶ γάρ, ἀλλὰ τὰς ἐπ' αὐτοῖς ὑπονοίας αἷς πολλοὶ 10

19 ἀπολοφυρόμενοι: -ράμενοι MC || 19-20 πρὸς ἀνάγκην om. LC ||
 26 οὕτω: οὕτω BM οὐχί PLC || 27 ἀλλὰ τὴν μεταγραφείσαν om.
 P add. P² || ἔλαβεν: -ες LC.

7 4 ἀναγκαίαν: -αῖόν BMLC || 5 ὅλης om. P || 6 εἶναι om. P ||
 9 αὐτῶν: αὐτῷ B || 10 ὑπονοίας etiam L²: ὁμνοίας L.

τῶν ὁμοψύχων ἡμῶν ἀδελφῶν εἶχον θεραπεῦσαι βουλόμενοι, ἵνα μηδὲν ἐκ τῆς ὁμολογίας ἐκείνης δόξῃ αὐτοῖς ἐμπόδιον ἀπαντᾶν πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν νῦν κρατούντων παραδεχθῆναι, ἀπείπαντο τὴν πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν, καὶ ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀπορρήξεως, τὸ γράμμα τοῦτο, ἐπενοήθη. Σημεῖον δὲ τῶν 15 λεγομένων ἐναργέστατον, ὅτι, ἀποστήσαντες ἡμᾶς καὶ συνθέντες τὰς μέμφεις ἃς ἠβούλουντο καθ' ἡμῶν, πρὶν ἡμῖν ἀποστεῖλαι τὰ γράμματα περιέπεμπον πανταχοῦ. Ἐπιτὰ γὰρ πρότερον ἡμέραις τοῦ εἰς τὰς ἐμὰς ἀφικέσθαι χεῖρας ἐφάνη ἡ ἐπιστολή, οἱ ἐξ ἐτέρων διαδεξάμενοι ἑτέροις 20 ἔμελλον παραπέμπειν. Οὕτω γὰρ ἐπενόησαν ἕνα ἐνὶ παραδιδόναι, ἵνα ταχεῖα αὐτῆς κατὰ πάσαν τὴν χώραν γένηται ἡ διάδοσις. Καὶ ταῦτ' ἐλέγετο μὲν ἔτι τότε παρὰ τῶν σαφέστατα ἡμῖν τὰ ἐκείνων ἐξαγγελλόντων. Ἐκρίναμεν δὲ σιωπᾶν, ἕως ἄν ὁ ἀποκαλύπτων τὰ βαθέα σαφεστάτοις 25 καὶ ἀναντιρρήτοις ἐλέγχῃς δημοσιεύσῃ τὰ κατ' αὐτοῦς.

CCXXIV

ΓΕΝΕΘΛΙΩ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩ

1 Ἐδεξάμην γράμματα τῆς εὐλαθείας σου καὶ ἐπῆνεσα τὴν προσηγορίαν ἣν εὐστόχως ὠνόμασας τὸ βιβλίον τὸ ὑπ' αὐτῶν συγγεγραμμένον, προσαγορεύσας βιβλίον ἀποστασίου. Ὅπερ οἱ συγγράψαντες, τίνα ἠῴτρεψαν τὴν ἀπολογίαν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀπαραλογίστου βήματος τοῦ Χριστοῦ 5

11 ordo ἀδελφῶν ἡμῶν L || 13 νῦν om. C || 16 ἐναργέστατον: -στερον C || 16-17 συνθίντες: συνθίσθαι C || 17 ἠβούλουντο: ἐβ- V² || 22 αὐτῆς: αὐτοῖς LC || 23 διάδοσις: διὰθεσις B || ταῦτ': τοῦτ' C || 26 δημοσιεύση: -εύσει L.

CCXXIV. — 1 1 γράμματα: τὰ γράμματα LC || εὐλαθείας σου: σῆς εὐλαθείας LC || 4 συγγράψαντες nos: συγγράψαντες ἀπὸ τῆς ἀγάπης ἡμῶν ἀποστήναι VPBMLC || ἠῴτρεψαν: εὐ- M.

ἐννοεῖν οὐκ ἔχω. Προθέντες γὰρ ἡμετέραν κατηγορίαν καὶ σφοδρῶς ἡμῶν καταδραμόντες καὶ διηγησάμενοι ἃ ἐβούλοντο, οὐχ ἃ ἡ ἀλήθεια ἔχει, σχηματισάμενοι ἑαυτῶν πολλὴν ταπείνωσιν καὶ ἡμῖν περιθέντες ὑπερηφανίας ὄγκον, ὥς μὴ δεξαμένοις τοὺς παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντας, 10 πάντα ψευδῆ ἢ τάγε πλείστα, ἵνα μὴ ἐπικινδύνως φθέγξωμαι, ὥς ἀνθρώπους πείθοντες καὶ οὐχὶ Θεόν, καὶ ζητοῦντες ἀνθρώποις ἀρέσαι καὶ οὐχὶ Θεῷ παρ' ᾧ οὐδέν ἐστιν ἀληθείας προτιμότερόν, οὕτω συνέγραψαν. Εἴτα ἐκεῖνοι τοῖς καθ' ἡμῶν γράμμασιν ὑπέταξαν ῥήματα αἰρετικά τὸν 15 συγγραφέα τῆς ἀσεβείας ἀποκρυψάμενοι, ἵν' οἱ πολλοὶ καὶ ἀπλούστεροι ἐκ τῆς προγεγραμμένης ἡμῶν κατηγορίας ἡμέτερα εἶναι νομίσωσι τὰ συνημμένα, διὰ τὸ παρὰ τῶν τεχνικῶς ἡμᾶς διαβαλλόντων σιωπηθῆναι μὲν τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τῶν πονηρῶν δογμάτων, καταλειφθῆναι δὲ τῇ 20 ὑπονοίᾳ τῶν ἀκεραιότερων τὸ ἡμᾶς εἶναι τοὺς ταῦτα ἢ ἐνθυμηθέντας ἢ γράψαντας. Ταῦτα οὖν γινώσκοντας ὑμᾶς παρακαλοῦμεν αὐτοὺς τε μὴ ταρασσεσθαι καὶ τῶν σαλευομένων τοὺς θορύβους κατασιγάξαι, εἰ καὶ ὅτι οἷδαμεν δυσπαράδεκτον ἡμῶν οὔσαν τὴν ἀπολογίαν, διὰ τὸ ὑπὸ 25 προσώπων ἀξιοπίστων προκατασχεθῆναι ἡμῶν τὰς πονηρὰς βλασφημίας.

2 Περὶ μὲν οὖν τοῦ ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμέτερα τὰ ὡς ἡμέτερα περιφερόμενα νομίζω, εἰ καὶ πάνυ ὁ καθ' ἡμῶν θυμὸς ἐπισκοτεῖ τοῖς λογισμοῖς αὐτῶν πρὸς τὸ συνορᾶν τὸ συμφέρον, ὅμως, ἐὰν ἐρωτηθῶσι παρ' ὑμῶν αὐτῶν, μὴ ἂν αὐτοὺς εἰς τοσοῦτον ἐλθεῖν σκληρότητος ὥστε τολμησαὶ φθέγξασθαι τῷ 5 ἰδίῳ στόματι τὸ ψεῦδος καὶ εἰπεῖν ὅτι ἐμὰ ἐστὶ τὰ συντάγ-

8 ἃ: οἷα LC || 10 δεξαμένοις: -νων L || 11 πλείστα: πλείστα αὐτῶν LC || 12-13 θεὸν ... οὐχὶ om. M || 16 ἀποκρυψάμενοι: ἐπικ- LC || 17 προγεγραμμένης: προτεταγμένης LC || 20 καταλειφθῆναι: -ληφθῆναι LC || 23 ταρασσεσθαι: ταραττεσθαι LC || 24 εἰ: ἢ LC || 25 ἡμῶν: ὑμῶν C.

2 1 οὖν om. ML || 2 ἡμῶν: ὑμῶν M || 4 μὴ: μὴ ἔτι L.

ματα. Εἰ δ' οὐκ ἔμέ, διὰ τί κρίνομαι ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων;
 Ἄλλ' ἔρουσιν ὅτι κοινωνὸς Ἀπολιναρίου ἐγὼ καὶ τῶν τοι-
 ούτων δογμάτων τὴν διαστροφὴν ἔχων ἐν ἑαυτῷ. Ἀπαιτη-
 θήτωσαν τὰς ἀποδείξεις. Εἰ μὲν καρδίαν ἀνθρώπου διερευ- 10
 νῶν ἴσασι, τοῦτο ὁμολογεῖτωσαν, καὶ γνωρίσατε αὐτῶν τὴν
 περὶ πάντα ἀλήθειαν. Εἰ δὲ ἐκ τῶν φαινομένων καὶ πᾶσι
 προδήλων ἐλέγχουσί μου τὴν κοινωνίαν, δεῖξάτωσαν ἢ κανο-
 νικά γράμματα παρ' ἑμοῦ πρὸς αὐτὸν διαπεμπόμενα, ἢ παρ'
 ἐκείνου πρὸς ἐμέ· ἢ τῶν κληρικῶν τὰς πρὸς ἡμᾶς ἐπιμιξίας, 15
 εἴ τινα αὐτῶν εἰς κοινωνίας εὐχὴν ἐδεξάμεθα ποτε. Εἰ δὲ
 ἐπιστολὴν προφέρουσι τὴν λοιπὸν πρὸ εἴκοσι πέντε ἔτων
 γραφείσαν αὐτῷ, παρὰ λαϊκοῦ πρὸς λαϊκὸν (καὶ οὐδὲ ταύτην
 ὡς γέγραπται παρ' ἑμοῦ, ἀλλὰ μεταποιηθεῖσαν, ὑπὸ τίνων
 δὲ ὁ Θεὸς οἶδε), γνωρίσατε αὐτόθεν τὴν ἀδικίαν, ὅτι οὐδεὶς 20
 ἐν ἐπισκοπῇ ὧν ἐγκαλεῖται, εἴ τι κατὰ ἀδιαφορίαν ἐν τῷ
 λαϊκῷ βίῳ ἀπαρτηρήτως ἔγραψε· καὶ τοῦτο μὴδὲν περὶ
 πίστεως, ἀλλὰ ψιλὸν γράμμα φιλικὴν ἔχον προσηγορίαν.
 Τάχα δὲ κακεῖνοι φαίνονται καὶ Ἕλλησι καὶ Ἰουδαίοις
 γράψαντες καὶ μὴ ἔχοντες ἐγκλήματα. Μέχρι γὰρ σήμερον 25
 οὐδεὶς ἐκρίθη ἐπὶ τοιούτῳ πράγματι ἐφ' ᾧ ἡμεῖς καταδικα-
 ζόμεθα παρὰ τῶν διυλιζόντων τοὺς κώνωπας. Ὅτι μὲν
 οὔτε ἐγράψαμεν ἐκεῖνα οὔτε συντιθέμεθα αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ
 ἀναθεματίζομεν τοὺς ἔχοντας ἐκεῖνο τὸ πονηρὸν φρόνημα
 τὸ τῆς συγχύσεως τῶν ὑποστάσεων, ἐν ᾧ ἡ ἀσεβестаτή 30
 αἵρεσις τοῦ Σαβελλίου ἀνενεώθη, τοῦτο μὲν οὖν γνώριμον
 τῷ Θεῷ τῷ τὰς καρδίας γινώσκοντι, γνώριμον δὲ καὶ πάση
 τῇ ἀδελφότητι τῇ εἰς πείραν ἐλθούσῃ τῆς ἡμετέρας ταπει-

7 ὑπὲρ: ὑπό LC || 10 μὲν: μὲν γὰρ LC || 11 ὁμολογεῖτωσαν:
 -γησάτωσαν LC || 16 εἴ: ἢ εἴ LP² || κοινωνίας: -αν PLC || εὐχὴν:
 εὐχῆς LC ἢ εὐχὴν P² || 20 δὲ om. M || 21 ἐν ἐπισκοπῇ: ἐπισκοπῇ
 M || 25 ἐγκλήματα: ἐγκλημα LC || 26 ἡμεῖς: καὶ ἡμεῖς L || 27 μὲν:
 μὲν οὖν LC || 28 ἐγράψαμεν: ἐγραψα L || συντιθέμεθα: συνθεθεῖμεθα
 LCV² || 30 τῶν ὑποστάσεων om. M || 31 τοῦτο μὲν οὖν om. C || οὖν
 om. L || 32 τὰς om. L.

νώσεως. Καὶ αὐτοὶ δὲ ἐκεῖνοι, οἱ νῦν σφοδροὶ κατήγοροι
 ἡμῶν, ἐρευνησάτωσαν τὸ ἴδιον συνειδὸς καὶ γινώσκονται ὅτι 35
 ἐκ παιδὸς μακρὰν ἐγενόμεθα τῶν τοιούτων δογμάτων.

3 Τί δέ ἐστι τὸ ἡμέτερον φρόνημα, εἴ τις ἐπιζητεῖ,
 γινώσεται ἀπ' αὐτοῦ τοῦ γραμματίου ἐν ᾧ ἡ ὑπογραφή
 αὐτῶν ἐστὶν ἰδιόχειρος, ἣν ἐκεῖνοι βουλόμενοι ἀθετῆσαι
 τὴν ἑαυτῶν μεταβολὴν κρύπτουσιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συκοφαν-
 τίᾳ. Οὐ γὰρ ὁμολογοῦσιν ὅτι μετεμελήθησαν τῷ παρ' ἡμῶν 5
 ἐπιδοθέντι αὐτοῖς βιβλίῳ ὑπογράφοντες, ἀλλ' ἡμῖν ἐπιφέ-
 ρουσιν ἐγκλήματα ἀσεβείας νομίζοντες ἀγνοεῖσθαι ὅτι πρό-
 σχημα μὲν αὐτοῖς ἐστὶν ἡ ἀφ' ἡμῶν ἀναχώρησις· τῇ δὲ
 ἀληθείᾳ τῆς πίστεως ἀνακεχώρηκασιν ἣν πολλάκις ἐπὶ
 πολλῶν ἐγγράφως ὁμολογήσαντες τὸ τελευταῖον καὶ παρ' 10
 ἡμῶν ἐπιδοθείσαν ἐδέξαντο, καὶ ὑπέγραψαν ᾧ πᾶσιν ἔξεσ-
 τιν ἀναγινώσκειν, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν γραμμάτων διδάσ-
 κεσθαι τὴν ἀλήθειαν. Γνωρίμη δὲ αὐτῶν ἔσται ἡ προαίρεσις,
 ἐὰν τις μετὰ τὴν ὑπογραφὴν ἣν ἡμῖν ἐπέδωκαν ἀναγνῶ
 τὴν πίστιν ἣν Γελασίῳ ἔδωκαν, καὶ γνῶ πόσον τὸ διάφορον 15
 ἐκείνης τῆς ὁμολογίας πρὸς ταύτην. Οἱ τοίνυν οὕτως
 εὐκόλως πρὸς τὰ ἐναντία μετατρεπόμενοι μὴ τὰ ἀλλότρια
 κάρφῃ διερευνάτωσαν, ἀλλὰ τὴν δοκὸν τὴν ἐν τῷ οἰκείῳ
 ὀφθαλμῷ ἐκβαλλέτωσαν. Ἐντελέστερον δὲ δι' ἄλλης ἐπιστο-
 λῆς περὶ πάντων καὶ ἀπολογούμεθα καὶ διδάσκομεν, ἥτις 20
 πληροφορήσει τοὺς πλέον ἐπιζητοῦντας. Ὑμεῖς δὲ ἐν τῷ
 παρόντι ταῦτα ἡμῶν δεξάμενοι τὰ γράμματα πᾶσαν ἀφέλετε
 λύπην καὶ κυρώσατε εἰς ἡμᾶς ἀγάπην, δι' ὃ σφοδρῶς ἀντέ-
 χομαι τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐνώσεως. Καὶ μεγίστη ἡμῖν ἐστι
 λύπη καὶ ἀπαραμύθητος δόδυνη τῇ καρδίᾳ ἡμῶν, ἐὰν τοσοῦ- 25

3 2 γραμματίου: -τείου BLCP²M² || 3 αὐτῶν: αὐτοῦ LC || 8 ἐστὶν
 om. B || 14 ἐπέδωκαν: ἀπ- C || 14-15 ἀναγνῶ ..., ἔδωκαν om. B ||
 ἔδωκαν: ἐπίδωκαν CP² || 16 πρὸς ταύτην: προστάτην B || 18 οἰκείῳ:
 ἰδίῳ LC || 20 περὶ πάντων om. L || 21 πλέον: τὸ πλέον PL ||
 22 ἀρίτετε: ἄρετε L || 23 εἰς: τὴν εἰς L || 8: ἣν LC || 25 τῇ καρδίᾳ:
 τῆς καρδίας L.

τον κατισχύσωσιν ὑμῶν αἱ καθ' ἡμῶν διαβολαὶ ὥστε ψύξαι
τὴν ἀγάπην καὶ ἀπαλλοτριῶσαι ἡμᾶς ἀπ' ἀλλήλων.

CCXXV

ΔΗΜΟΣΘΕΝΕΙ ΩΣ ΑΠΟ ΚΟΙΝΟΥ

Πολλὴν χάριν ἔχομεν αἰ τῷ Θεῷ καὶ βασιλεῦσι τοῖς
ἐπιμελομένοις ἡμῶν, ὅταν ποτὲ ἴδωμεν τῆς πατρίδος ἡμῶν
τὴν ἀρχὴν ἀνδρὶ πιστευθεῖσαν πρῶτον μὲν χριστιανῷ,
ἔπειτα δὲ τὸν τρόπον καὶ ἀκριβεῖ τῶν νόμων φύλακι καθ'
οὓς πολιτευόμεθα τὰ ἀνθρώπινα. Διαφερόντως δὲ ἐπὶ τῆς 5
σῆς ἐπιδημίας ταύτην τὴν χάριν ὁμολογήσαμεν τῷ Θεῷ καὶ
τῷ θεοφιλεῖ Βασιλεῖ. Αἰσθόμενοι δὲ ὅτι τινὲς τῶν ἐχθρῶν
τῆς εἰρήνης ἔμελλον τὰ σεμνά σου δικαστήρια καθ' ἡμῶν
διοχλεῖν, ἐξεδεχόμεθα κληθῆσεσθαι παρὰ τῆς μεγαλονοίας
σου, ὥστε διδασθῆναι παρ' ἡμῶν τὴν ἀλήθειαν εἴπερ ἄρα 10
κατεδέχετό σου ἡ μεγάλη φρόνησις τῶν ἐκκλησιαστικῶν
πραγμάτων οἰκειοῦσθαι τὰς ἐξετάσεις. Ἐπειδὴ δὲ ἡμᾶς
μὲν παρεῖδε τὸ δικαστήριον, τὸν δὲ ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συλ-
λειτουργὸν Γρηγόριον κινηθεῖσά σου ἡ ἐξουσία ἐπὶ ταῖς
Φιλοχάρους λοιδορίαις ἀναρπαγῆναι προσέταξεν, ὁ δὲ 15
ὑπήκουσε μὲν τῷ προστάγματι (πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν;),
ὑπὸ δὲ πλευριτικοῦ πάθους κατασχεθεὶς καὶ ἅμα ἐκ τῆς
προσγενομένης αὐτῷ ψύξεως, τῆς τῶν νεφρῶν ἀρρωστίας
συνήθως ἐπαναστάσεως, ἠναγκάσθη ἀπαραιτήτως ὑπὸ τῶν

27 ἀπαλλοτριῶσαι etiam C^a: ἀλλοτριῶσαι C || ἀπ' om. L ||
ἀλλήλων: ἀλλήλων ἔρρωσθε LC.

CCXXV. — In titulo κοινοῦ: τοῦ κοινοῦ LC || κοινοῦ: κοινοῦ
τῶν ἐπισκόπων οἷα τινων παρὰ κανόνας γεγενῆσθαι συκοφαντησάντων
τὴν τοῦ ἁγίου γρηγορίου χειροτονίαν M.

2 ἐπιμελομένοις: -λουμένοις BL || 3 πρῶτον: πρώτῃ M || 15 φιλο-
χάρους: -ρεσι L || 16 τῷ προστάγματι om. C || 17 ordo ἅμα καὶ M ||
18 προσγενομένης: γενομένης M.

στρατιωτῶν κατεχόμενος, ἐπιμελείας ἔνεκεν τοῦ σώματος 20
καὶ παραμυθίας τῶν ἀφορήτων ὀδυνῶν, πρὸς τι χωρίον ἡσυ-
χίαν ἔχον μετατεθῆναι· τούτου χάριν πάντες ἡλθομεν ἐπὶ
τὸ ἰκετεῦσαι τὸ μέγεθός σου μηδὲν ἀγανακτῆσαι τῇ ἀνα-
βολῇ τῆς ἀπαντήσεως. Καὶ γὰρ οὔτε τι τῶν δημοσίων 25
χεῖρον ἔσχεν ἐκ τῆς ἡμετέρας ὑπερθέσεως, οὔτε τι τῶν
ἐκκλησιαστικῶν τούτου ἔνεκεν παρεβλάβη. Ἄλλ' εἰ μὲν
περὶ χρημάτων ἐστὶν ὁ λόγος ὥς διαφορηθέντων, αὐτοῦ
εἰσιν οἱ ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων ἔτοιμοι δοῦναι τὸν
λόγον τῷ βουλομένῳ καὶ δεῖξαι τὴν συκοφαντίαν τῶν κατα- 30
τολμησάντων τῆς ἀκριβοῦς ἀκοῆς σου· ῥάδιον γὰρ αὐτοῖς
ἀπ' αὐτῶν τῶν γραμμάτων τοῦ μακαρίου ἐπισκόπου φανε-
ρὰν τὴν ἀλήθειαν τοῖς ἐπιζητοῦσι ποιῆσαι. Εἰ δέ τι ἕτερόν
ἐστὶ κανονικὸν ἐξετάσεως δεόμενον, καὶ τούτου καταδέχε- 35
ται ὑποδέξασθαι τὴν ἀκρόασιν καὶ τὴν κρίσιν ἡ μεγαλόνοιά
σου, πάντων ἡμῶν χρεῖα, ὅτι, εἴπερ τι ἐλλέλειπται τῶν
κανονικῶν, οἱ χειροτονήσαντες αἵτιοι, οὐχ ὁ κατὰ πᾶσαν
ἀνάγκην ὑποδέξασθαι τὴν λειτουργίαν ἐκβιασθεῖς. Ὡστε 40
ἰκετεύομέν σε φυλάξαι ἡμῖν τὴν ἀκρόασιν ἐπὶ τῆς πατρίδος
καὶ μὴ ἔλκειν εἰς τὴν ὑπερορίαν, μηδὲ εἰς ἀνάγκην ἄγειν
συντυχίας ἐπισκόπων πρὸς οὓς οὕτω τὰ περὶ τῶν ἐκκλη- 45
σιαστικῶν ζητημάτων ἀπελυσάμεθα. Ὅμοι δὲ καὶ φείσασ-
θαι τοῦ γήρωσ ἡμῶν καὶ τῆς ἀσθενείας δεόμεθα. Γνώση
γὰρ αὐτῇ τῇ πείρᾳ, τοῦ Θεοῦ βουλομένου, ὥς οὔτε μικρὸν
οὔτε μείζον παρεῖται τι τῶν κανονικῶν ἐν τῇ καταστάσει
τοῦ ἐπισκόπου. Εὐχόμεθα οὖν ἐπὶ τῆς σῆς ἀρχῆς καὶ τὴν 45
πρὸς τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν δμόνοιαν καὶ εἰρήνην καταπραχ-

22 ἔχον: ἔχων L || 25 τι om. L || 27 διαφορηθέντων: διαφορήτων
M || 28 τόν om. BLC || 31 μακαρίου: μακαριωτάτου BLC || 33-34
καταδέχεται: βούλεται L || 35 ἐλλέλειπται: -το BC || 37 ἐκβιασθεῖς:
ἀναγκασθεῖς L || 39 ἄγειν: ἀγαγεῖν L || 41 ἀπελυσάμεθα: ἀπεδυσά-
μεθα L || ὁμοῦ δέ: ὁμοῦ τε BC ὁμοῦ L || 42 ἡμῶν: ἡμῖν M ||
γνώση etiam P²: γνώσει P || 43 τοῦ θεοῦ: θεοῦ BLC || οὔτε μικρὸν
om. P || 45 σῆς om. P add. P².

θῆναι· ἥς μήπω γενομένης, βαρὺ ἡμῖν ἔστι τὸ τῆς συντυχίας, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἀπλουστέρων βλάπτεσθαι ἐν τῇ διαστάσει ἡμῶν τῇ πρὸς ἀλλήλους.

CCXXVI

ΤΟΙΣ ΥΦ' ΕΑΥΤΟΝ ΑΣΚΗΤΑΙΣ

1 Δυνατὸς μὲν ὁ ἅγιος Θεὸς καὶ τὴν διὰ τῆς συντυχίας εὐφροσύνην ἡμῖν χαρίσασθαι τοῖς ἐπιθυμοῦσι καὶ βλέπειν ὑμᾶς αἰεὶ καὶ ἀκούειν τὰ περὶ ὑμῶν· διότι ἐν οὐδενὶ ἐτέρῳ ἔχομεν τὴν ἀνάπαυσιν τῶν ψυχῶν, ἢ ἐν τῇ προκοπῇ τῇ ὑμετέρᾳ καὶ τῇ διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ τελειώσει. 5
 Ἔως δὲ τοῦθ' ἡμῖν οὐχ ὑπάρχει, ἀναγκαῖον τιθέμεθα διὰ τῶν γνησιωτάτων καὶ φοβουμένων τὸν Κύριον ἀδελφῶν ἐπισκέπτεσθαι ὑμᾶς καὶ γράμμασι προσομιλεῖν τῇ ἀγάπῃ ὑμῶν. Αὐτοῦ οὖν τούτου ἕνεκεν ἀπεστείλαμεν τὸν εὐλαβέστατον καὶ γνησιώτατον ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συνεργὸν τοῦ 10
 Εὐαγγελίου Μελίτιον τὸν συμπρεσβύτερον, ὃς διηγήσεται ὑμῖν τὸν ἡμέτερον πόθον ὃν ἔχομεν ἐφ' ὑμῖν καὶ τὴν μέριμναν τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὅτι νυκτὸς καὶ ἡμέρας δεόμεθα τοῦ Κυρίου περὶ τῆς ὑμῶν εὐδοκιμήσεως, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἔχωμεν παρρησίαν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, 15
 ὅτι τῆς ὑμῶν σωτηρίας, καὶ ὑμεῖς ἐκλάμψητε ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἁγίων, δοκιμαζομένου ὑμῶν τοῦ ἔργου ὑπὸ τῆς

47 τό : καὶ τό BLCP²

CCXXVI. — Titulus τοῖς ὑφ' ἑαυτὸν ἀσκηταῖς Maur: τοῖς ὑφ' ἑαυτὸν ἀσκηταῖς [τοῖς add. BLC] ἐν ὁροδιάνῃ [ὁροδιάνῃ BLC] καὶ χαλάνῃ (sic V²) [χαλάνῃ VBL] VPBMLC.

1 1 καὶ om. M || τὴν om. P add. P² || ordo διὰ τὴν M || 2 εὐφροσύνην : εὐφροσύνην μὲν M || 6 δε om. M || 10 ἀδελφόν : τὸν ἀδελφόν B || 11 μελίτιον : μελέτιον BLCP² || 13 ὑμῶν : ἡμῶν MLC || 13-14 ordo περὶ τῆς ὑμῶν εὐδοκιμήσεως τοῦ κυρίου M || 16 διὰ : ἵνα διὰ BLC || ὑμεῖς : ὑμεῖς πάντες BLC.

δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ. Ἄμα δὲ ἡμῖν πολλὴν μέριμναν ἐμ-
 ποιεῖ τοῦ κατασχόντος καιροῦ τούτου ἡ χαλεπότης, ἐν ᾧ
 πᾶσαι μὲν Ἑκκλησίαι ἐσαλεύθησαν, πᾶσαι δὲ ψυχαὶ σινιά- 20
 ζονται. Ἦνοιξαν γὰρ στόματά τινες ἀφειδῶς κατὰ τῶν
 ὁμοδούλων. Λαλεῖται τὸ ψεῦδος ἀφόβως, ἡ ἀλήθεια συγκε-
 κάλυπται. Καὶ οἱ μὲν κατηγορούμενοι καταδικάζονται
 ἀκρίτως, οἱ δὲ κατηγοροῦντες πιστεύονται ἀνεξετάστως.
 Ὅθεν καὶ γὰρ ἀκούσας ὅτι πάλαι κατ' ἐμοῦ περιφέρονται 25
 ἐπιστολαὶ στίζουσαι ἡμᾶς καὶ στηλιτεύουσαι καὶ κατηγο-
 ροῦσαι ἐπὶ πράγμασιν ὧν τὴν ἀπολογίαν ἐτοίμην ἔχομεν
 ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου τῆς ἀληθείας, ὄρμησα μὲν σιωπῆσαι,
 δ καὶ ἐποίησα. Τρίτον γὰρ ἤδη τοῦτο ἔτος ἐστὶν ἐν ᾧ τυ-
 πτόμενος ὑπὸ τῶν διαβολῶν φέρω τὰς τῆς κατηγορίας 30
 μάστιγας, ἀρκούμενος ὅτι ἔχω Κύριον, τὸν τῶν κρυπτῶν
 γνώστην, μάρτυρα τῆς συκοφαντίας. Ἐπειδὴ δὲ ὄρω ὅτι
 πολλοὶ ἤδη τὴν σιωπὴν ἡμῶν εἰς βεβαίωσιν τῶν διαβολῶν
 παρεδέξαντο καὶ οὐ διὰ μακροθυμίαν ἐνόμισαν ἡμᾶς σιωπᾶν,
 ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἔχειν διαρᾶν στόμα πρὸς τὴν ἀλήθειαν, 35
 τούτου ἕνεκεν ἐπειράθην ἐπιστεῖλαι ὑμῖν, παρακαλῶν τὴν
 ἐν Χριστῷ ἀγάπην ὑμῶν ὥστε τὰς ἐξ ἐνὸς μέρους γινο-
 μένας διαβολὰς μὴ πάντῃ παραδέχεσθαι ὡς ἀληθεῖς, διότι,
 καθὼς γέγραπται, οὐδένα κρίνει ὁ νόμος, ἐὰν μὴ πρῶτον
 ἀκούσῃ καὶ γνῷ τί ποιεῖ. 40

2 Καίτοι εὐγνώμονι κριτῇ ἀρκεῖ αὐτὰ τὰ πράγματα πρὸς
 τὴν τῆς ἀληθείας φανέρωσιν. Ὡστε καὶ ἡμεῖς σιωπῶμεν,
 ἵξεσθιν ὑμῖν διαβλέψαι πρὸς τὰ γινόμενα. Οἱ γὰρ ἡμῖν
 κακοδοξίαν ἐγκαλοῦντες ἐφάνησαν νῦν ἐκ τοῦ προφανοῦς
 τῇ μερίδι τῶν αἵρετικῶν προστιθέμενοι· οἱ ὑπὲρ ἄλλοτρίων 5

21 στόματά: στόμα LC || ordo τινες ἀφειδῶς στόμα LC || 24 ἀκρί-
 τως: ἀκριδῶς C || 25 πάλαι: πολλὰ PLC || 27 πράγμασιν: γράμ-
 μασιν LC || 36 ἐπειράθην: ἐπειράσθην P || 37-38 γινόμενας: γενο-
 μένας M || 38 πάντῃ: πάντως L.

2 2 σιωπῶμεν: σιωπήσωμεν LC.

συνταγμάτων ἡμᾶς κατακρίνοντες ταῖς ἰδίαις ὁμολογίαις,
 ἃς ἐγγράφους ἡμῖν κατέθεντο, ἐναντιούμενοι φαίνονται.
 Νοήσατε τὴν συνήθειαν τῶν ταῦτα τολμώντων, ὅτι ἔθος
 αὐτοῖς ἀεὶ πρὸς τὸ δυνατόν μετατίθεσθαι μέρος, καὶ τοὺς
 μὲν ἀσθενοῦντας τῶν φίλων καταπατεῖν, θεραπεύειν δὲ ¹⁰
 τοὺς κρατοῦντας. Οἱ γὰρ τὰς πολυθρυλήτους ἐκείνας ἐπι-
 στολάς κατὰ Εὐδοξίου καὶ πάσης αὐτῶν τῆς μερίδος συγ-
 γράφοντες καὶ περιπέμποντες πάσαις ταῖς ἀδελφότησι καὶ
 διαμαρτυρόμενοι φεύγειν τὴν κοινωνίαν αὐτῶν ὡς ὄλεθρον
 τῶν ψυχῶν καὶ διὰ τοῦτο μὴ καταδεξάμενοι τὰς ἐπὶ τῇ ¹⁵
 καθαιρέσει αὐτῶν ἐξενεχθείσας ψήφους, ἐπειδὴ παρ' αἵρε-
 τικῶν ἦσαν γενόμεναι, ὥς ἔπειθον ἡμᾶς τότε, οὗτοι νῦν
 πάντων ἐπιλαθόμενοι μετ' αὐτῶν γέγονασι. Καὶ οὐδεμία
 αὐτοῖς ἄρνησις καταλείπεται· φανερώς γὰρ ἀπεκάλυψαν
 ἑαυτῶν τὴν προαίρεσιν, ἐν Ἀγκύρᾳ τὰς κατ' οἶκον αὐτῶν κοι- ²⁰
 νωνίας ἀσπαζόμενοι, ἐπειδὴ εἰς τὸ κοινὸν ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων
 οὕτω ἐδέχθησαν. Ἐρωτήσατε οὖν αὐτοὺς εἰ ὀρθόδοξος νῦν
 Βασιλείδης ὁ κοινωνικὸς Ἐκδικίου, διὰ τί ἀπὸ τῆς Δαρδα-
 νίας ἐπανιόντες τὰ θυσιαστήρια ἐκίνουν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ²⁵
 Γαγγρηνῶν καὶ ἑαυτῶν τραπέζας ἐτίθουσιν· διὰ τί μέχρι καὶ
 νῦν ἐπέρχονται ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Ἀμασειᾶς καὶ Ζήλων
 καὶ παρ' ἑαυτῶν ἐγκαθιστῶσι πρεσβυτέρους καὶ διακόνους.
 Εἰ μὲν γὰρ ὡς ὀρθοδόξοις κοινωνοῦσι, τίνος ἕνεκεν ὡς
 αἵρετικοὺς ἐπέρχονται; Εἰ δὲ αἵρετικούς ὑπειλήφασιν, πῶς
 τὴν κοινωνίαν αὐτῶν οὐκ ἐκτρέπονται; Ταῦτα οὐχὶ καὶ ³⁰
 παιδικῇ διανοίᾳ δηλὰ ἐστίν, ἀδελφοί τιμωτάτοι, ὅτι ἀεὶ πρὸς
 τὸ ἴδιον συμφέρον βλέποντες ἢ διαβάλλειν τινὰς ἢ συνι-
 στᾶν ἐπιχειροῦσι; Καὶ ἡμῶν τοίνυν ἀπέστησαν οὔτε ἀγανα-

6 συνταγμάτων: συγγραμμάτων LC || 7 ἐγγράφους: -φως LC ||
 15-16 τῇ καθαιρέσει: καθαιρέσει LC || 17 ἔπειθον: ἐπιθον M² ||
 21 ἀσπαζόμενοι: κατασπαζόμενοι LC || 22 ἐδέχθησαν: ἐδεῖχθησαν
 B || 24 ἐκίνουν: ἐκείνου PLC || 25 γαγγρηνῶν: γαγγρηνῶν κατέστρεφον
 LCP² || ordo καὶ μέχρι LC || 28 prius ὡς om. M || ὀρθοδόξοις:
 -ξους L || 29 αἵρετικούς: ὡς αἵρετικούς LC || 31 δῆλᾶ: ἀδῆλᾶ V.

κτησαντες ὅτι οὐκ ἀντεγράψαμεν (τοῦτο γάρ ἐστιν ὅφ'
 οὐ μάλιστα λέγουσι παροξύνεσθαι), οὔτε ὅτι τοὺς χωρεπι- 35
 σκόπους οὐς λέγουσιν ἀπεισταλκέναι οὐκ ἐδεξάμεθα. Καίτοι
 δώσουσι λόγον τῷ Κυρίῳ οἱ τοῦτο κατασκευάζοντες. Εἴς
 γάρ τις Εὐστάθιος ἀποσταλεῖς καὶ γράμματα διαδοὺς τῇ
 τάξει τοῦ Οὐδικαρίου, τρεῖς ἡμέρας ποιήσας ἐπὶ τῆς
 πόλεως καὶ μέλλων ἀπαίρειν ἐπὶ τὰ ἴδια, ἐσπέρας ἤδη 40
 βαθείας, καθεύδοντί μοι λέγεται πλησιάσαι τῷ οἰκῆματι
 ἡμῶν. Ἀκούσας δὲ ὅτι καθεύδω, ἀπελθὼν, οὐκέτι τῇ ὕστε-
 ραίᾳ ἡμῖν προσήγγισεν, ἀλλ' οὕτως ἀφοσιωσάμενος τὸ καθ'
 ἡμᾶς ἐπανήλθε. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἔγκλημα δ' ἠδικήσαμεν
 ἡμεῖς, καὶ οἱ μακρόθυμοι οὐκ ἀντεστάθμισαν τὴν πρὸ τού- 45
 του δουλείαν ἡμῶν, ἣν ἐδουλεύσαμεν αὐτοῖς ἐν ἀγάπῃ, τῷ
 πταίσματι τούτῳ· ἀλλὰ τοσοῦτον ἐβάρυναν τὴν καθ' ἡμῶν
 ὀργὴν ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἁμαρτίᾳ ὥστε πάσαις ταῖς κατὰ τὴν
 οἰκουμένην Ἐκκλησίαις, τό γε εἰς αὐτοὺς ἦκον, ἐκκηρύκ-
 τους ἡμᾶς ποιῆσαι. 50

3 Οὐ μὴν αὕτη γέ ἐστι κατὰ ἀλήθειαν τῆς διαστάσεως
 ἡ αἰτία· ἀλλ', ἐπειδὴ ἐνόμισαν εὐδοκιμήσειν τότε παρὰ τῷ
 Εὐζώῳ, εἰ ἡμῶν ἑαυτοὺς ἀλλοτριώσειαν, ἐκείνας ἑαυτοῖς
 ἐπενόησαν τὰς προφάσεις, ἵνα εὕρωσί τινα σύστασιν παρ'
 αὐτοῖς διὰ τοῦ πρὸς ἡμᾶς πολέμου. Οὗτοι νῦν καὶ τὴν ἐν 5
 Νικαίᾳ διαβάλλουσι πίστιν καὶ ὁμοουσιάστας ἡμᾶς ἀποκα-
 λοῦσι διὰ τὸ ἐν ἐκείνῃ τῇ πίστει τὸν Μονογενῆ Υἱὸν τῷ Θεῷ
 καὶ Πατρὶ ὁμοοῦσιον ὁμολογεῖσθαι, οὐχ ὥς ἀπὸ μιᾶς οὐσίας
 μερισθείσης εἰς δύο ἀδελφά, μὴ γένοιτο· οὐ γὰρ τοῦτο ἐνόη-
 σεν ἡ ἀγία ἐκείνη καὶ θεοφιλὴς σύνοδος, ἀλλ' ὥς, ὅπερ 10
 ἐστὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, ὁ Πατήρ, τοῦτο ὀφείλοντος νοεῖσθαι

35 παροξύνεσθαι: παροξύνθαι VBLC || ordo ὅτι οὔτε LC ||
 41 μοι om. L || 44 τὸ ἔγκλημα: ἔγκλημα M || 45 ἀντεστάθμισαν:
 -μησαν V.

3 1 ordo τῆς κατὰ ἀλήθειαν LC || 3 ἑαυτοῖς: ἑαυτοὺς L ||
 5 αὐτοῖς: ἑαυτοῖς LC || νῦν: τοίνυν MC || 10 ὥς ὅπερ: ὥσπερ B.

καὶ τοῦ Υἱοῦ. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν αὐτοὶ ἐκεῖνοι ἡρμήνευσαν
εἰπόντες φῶς ἐκ φωτός. Ἔστι δὲ ἡ ἐν Νικαίᾳ πίστις, ἡ
παρ' αὐτῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως κομισθεῖσα, ἣν ἐπέδωκαν τῇ 15
συνόδῳ τῇ ἐν Τυάνοις, ὅφ' ἥς καὶ παρεδέχθησαν. Ἄλλ' ἔχουσί τι σοφὸν δόγμα εἰς τὰς τοιαύτας ἑαυτῶν μεταβολάς·
ὅτι τοῖς ῥήμασι τῆς πίστεως, ὥς ἱατροί, κέχρηται κατὰ
καιρὸν, ἄλλοτε ἄλλως πρὸς τὰ ὑποκείμενα πάθη μεθαρμο-
ζόμενοι. Τούτου δὲ τοῦ σοφίσματος τὸ σαθρὸν οὐκ ἐμὲ
ἐλέγχειν προσήκεν, ἀλλ' ὑμᾶς νοεῖν. Δώσει γὰρ ὑμῖν ὁ Κύριος 20
σύνεσιν πρὸς τὸ γνωρίζειν τίς μὲν δ' εὐθὺς λόγος, τίς δὲ δ'
σκολιδὸς καὶ διεστραμμένος. Εἰ γὰρ ἄλλοτε ἄλλας πίστεις
δεῖ συγγράφειν καὶ μετὰ τῶν καιρῶν ἀλλοιοῦσθαι, ψευδὴς ἡ
ἀπόφασις τοῦ εἰπόντος· Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτι-
σμα. Εἰ δὲ ἐκεῖνα ἀληθῆ, μηδεὶς ὑμᾶς ἐξαπατάτω τοῖς 25
κενοῖς τούτοις λόγοις. Διαβάλλουσιν ἡμᾶς ὥς καινοτο-
μοῦντας περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου. Ἐρωτήσατε οὖν
τίς ἡ καινοτομία. Ἡμεῖς γὰρ ὁμολογοῦμεν δ' καὶ παρελάβομεν,
μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τετάχθαι τὸν Παράκλητον, οὐ μετὰ
τῆς κτίσεως ἀριθμῆσθαι. Εἰς γὰρ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ 30
Ἅγιον Πνεῦμα πεπιστεύκαμεν, καὶ βαπτιζόμεθα εἰς τὸ
ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.
Διὰ τοῦτο οὐδέποτε τῆς πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν συναφείας
τὸν Παράκλητον ἀποσπῶμεν. Ὁ γὰρ νοὺς ἡμῶν φωτιζό-
μενος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος πρὸς Υἱὸν ἀναβλέπει καὶ ἐν 35
αὐτῷ ὥς ἐν εἰκόνι θεωρεῖ τὸν Πατέρα. Οὔτε οὖν δνόματα
παρ' ἑαυτῶν ἐπινοοῦμεν, ἀλλὰ Πνεῦμα Ἅγιον καὶ Παρά-
κλητον ὀνομάζομεν, οὔτε τὴν ὀφειλομένην αὐτῷ δόξαν
ἀθετεῖν καταδεχόμεθα. Ταῦτά ἐστι τὰ ἡμέτερα μετὰ πάσης
ἀληθείας. Ἐπὶ τούτοις δ' κατηγορῶν κατηγορεῖται· ὁ διώκων 40

12 τοῦτο· οὕτω LC || οὕτω ἐκεῖνοι αὐτοὶ LC || 13 οὕτω φῶς ἐκ
φωτός εἰπόντες L || 15 συνόδῳ· ἐν συνόδῳ L || 16 τι· ἐν τι V ||
20 ὁ κύριος· κύριος LC || 22-23 οὕτω δεῖ πίστεις LC || 23 τῶν
καιρῶν· τὸν καιρὸν LC || 24 εἰπόντος· εἰπόντος ὅτι C || 26 κενοῖς
etiam P^a· καινοῖς PL || διαβάλλουσιν· διαβάλλουσι γὰρ LC.

ἡμᾶς διωκέτω· ὁ πιστεύων ταῖς καθ' ἡμῶν διαβολαῖς ἐτοιμαζέσθω πρὸς τὴν διαδικασίαν. Ὁ Κύριος ἐγγύς, μηδὲν περιμνῶμεν.

4 Εἴ τις ἐν Συρίᾳ συγγράφει, τοῦτο οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς. « Ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, φησί, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ ». Οἱ ἔμοι λόγοι ἐμὲ κρινέτωσαν· ὑπὲρ δὲ ἄλλοτρίων ἡμᾶς σφαλμάτων μηδεὶς καταδικαζέτω, μηδὲ τὰς πρὸ εἴκοσιν ἔτῶν γραφείσας παρ' ἡμῶν ἐπιστολάς 5 εἰς ἀπόδειξιν προβαλλέσθω τοῦ νῦν κοινωνικοῦς ἡμᾶς εἶναι τοῖς ἐκεῖνα συγγράψασιν. Ἡμεῖς γὰρ πρὸ τῶν συγγραμμάτων λαϊκοὶ ὄντες πρὸς λαϊκοὺς ἐπεστέλλομεν, πρὸ τοῦ τινα καὶ ὑπόνοιαν τοιαύτην κατ' αὐτῶν κινεῖσθαι· καὶ ἐπεστέλλομεν οὐδὲν περὶ τῆς πίστεως, οὐδ' οἷα νῦν ἐπὶ τῇ καθ' 10 ἡμῶν διαβολῇ περιφέρουσιν οὗτοι, ἀλλὰ ψιλὰς προσηγορίας ἀγαπητικὴν προσφώνησιν ἀποπληρούσας. Ἡμεῖς γὰρ ὁμοίως καὶ τοὺς τὰ Σαβελλίου νοσοῦντας καὶ τοὺς τὰ Ἀρείου δόγματα ἐκδικούντας ὡς ἀσεβεῖς ἀποφεύγομεν καὶ ἀναθεματίζομεν. Εἴ τις τὸν αὐτὸν Πατέρα λέγει καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον 15 Πνεῦμα, καὶ ἐν πράγματι πολυώνυμον ὑποτιθέμενος καὶ μίαν ὑπόστασιν ὑπὸ τριῶν προσηγοριῶν ἐκφωνουμένην, τὸν τοιοῦτον ἡμεῖς ἐν τῇ μερίδι τῶν Ἰουδαίων τάσσομεν. Ὅμοίως καὶ εἴ τις ἀνόμοιον λέγει κατὰ τὴν οὐσίαν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ ἢ εἰς κτίσμα κατάγει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀναθε- 20 ματίζομεν καὶ ἐγγύς εἶναι τῆς Ἑλληνικῆς τιθέμεθα πλάνης. Ἄλλὰ τὰ μὲν στόματα τῶν κακηγορούντων ἡμᾶς ἐπισχεθῆναι διὰ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων ἀμήχανον· μᾶλλον μὲν οὖν εἰκὸς καὶ ἐρεθίζεσθαι, αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς ἀπολογίαις ἡμῶν, καὶ μείζονα καὶ χαλεπώτερα καθ' ἡμῶν κατασκευά- 25

41-42 ἐτοιμαζέσθω : -ζέτω VB.

4 2 δικαιοσύνη etiam P² : -σε; PB || 3 καταδικασθήσῃ etiam P² : -σε; PB || 4 ordo σφαλμάτων ἡμᾶς LC || 8 ἐπιστέλλομεν : ἐπεστέλλομεν LC || 8-10 πρὸ τοῦ ... ἐπεστέλλομεν om. B || ordo κατ' αὐτῶν τοιαύτην ML || 10 τῆς πίστεως : πίστεως LC || 16 ὑποτιθέμενος : ὑποτίθεται LCP² || 22 κακηγορούντων : κατηγορούντων M.

ζειν. Τὰς μέντοι ὑμετέρας ἀκοάς φυλαχθῆναι οὐ χαλεπόν.
 Ὡστε δ' ἐστὶν ἐφ' ὑμῖν, τοῦτο ποιήσατε. Ἀκεραίαν ἡμῖν
 καὶ ἀπρόληπτον διαβολαῖς τὴν καρδίαν ὑμῶν φυλάξατε, καὶ
 πρὸς τὰ προβαλλόμενα ἐγκλήματα ἀπαιτεῖτε ἡμᾶς τὰς
 εὐθύνας. Καὶ εἰ μὲν εὗρητε παρ' ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν, μὴ 30
 δῶτε χώραν τῷ ψεύδει· ἐὰν δὲ ἀτονούντων ἡμῶν πρὸς τὴν
 ἀπολογίαν αἰσθησθε, τότε πιστεύσατε τοῖς κατηγοροῖς ἡμῶν
 ὥς ἀληθεύουσιν. Ἀγρυπνοῦσιν ἐκεῖνοι πρὸς τὸ ἡμᾶς κακο-
 ποιῆσαι· τοῦτο παρ' ὑμῶν οὐκ ἐπιζητοῦμεν. Ἐμπορικὸν
 βίον μεταχειριζόμενοι παρεμπόρευμα ποιοῦνται τὴν ἡμετέ- 35
 ραν διαβολήν· ὑμᾶς οἴκοι μένειν καὶ εὐσχημονεῖν, ἐν ἡσυχίᾳ
 τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου πληροῦντας, παρακαλοῦμεν, τὰς μέντοι
 συντυχίας αὐτῶν τὰς δολερῶς ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούον-
 των γινομένης ἐκκλίνειν, ἵνα καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀ-ἀπην
 ἀκεραίαν φυλάξητε καὶ τὴν τῶν Πατέρων πίστιν ἄθραυσ- 40
 τον διασώσητε καὶ παρὰ τῷ Κυρίῳ εὐδόκιμοι φανῇτε ὡς
 φίλοι τῆς ἀληθείας.

CCXXVII

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΚΟΛΩΝΙΑ ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ

Καὶ τί οὕτω καλὸν καὶ εὐδόκιμον παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώ-
 ποις ὥς ἀγάπη τελεία, ἣν πλήρωμα τοῦ παντός εἶναι νόμου
 παρὰ τοῦ σοφοῦ δεδιδάγμεθα Διδασκάλου· Ὡστε ἀποδέχο-
 μαι ὑμῶν τὸ διάπυρον τῆς περὶ τὸν ποιμένα ὑμῶν διαθέ-
 σεως. Οὕτε γὰρ παιδί φιλοπάτορι πατρὸς ἀγαθοῦ στέρησις 5

28 διαβολαῖς: ταῖς διαβολαῖς LCP² || 29 ἀπαιτεῖτε: ἀπαιτεῖν τε
 B || 30 τὴν om. C || 36 ὑμᾶς: ὑμᾶς δὲ LCP² || 37 τοῦ om. M ||
 κυρίου: χριστοῦ LC.

CCXXVII. — Titulus πρὸς τοὺς ἐν κολωνίᾳ [-νείᾳ V] κληρικούς:
 [γρ ἐν κολωνείᾳ add. C] πρὸς τοὺς ἐν νικοπολεὶ κληρικούς παραμυθη-
 τική LC.

2 τοῦ παντός: παντός LC || 4 posterius ὑμῶν: ἡμῶν L.

ἀνεκτὴ, οὐτε Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ ποιμένος καὶ διδασκάλου
ἀναχώρησις φορητὴ. Ὡστε καλῆς καὶ ἀγαθῆς προαιρέσεως
ἀποδίδειν ἡμῖν ἐν τῇ ὑπερβαλλούσῃ περὶ τὸν ἐπίσκοπον
ὑμῶν διαθέσει παρέχεσθε. Ἀλλὰ τὸ χρηστὸν ὑμῶν τοῦτο
καὶ περὶ τὸν πνευματικὸν πατέρα ἐνδιάθετον, μέτρῳ καὶ 10
λογισμῷ γινόμενον, ἀπόδοκτόν ἐστιν, ἐκβαίνον δὲ τοῦ ὅρου
οὐκ ἔτι τῆς αὐτῆς ἀποδοχῆς ἄξιον γίνεται. Οἰκονομία καλὴ
περὶ τὸν θεοφιλέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν τὸν συλλειτουργὸν
Εὐφρόνιον παρὰ τῶν οἰκονομεῖν τὰς Ἐκκλησίας πεπιστευ-
μένων γεγένηται, ἀναγκαῖα τῷ καιρῷ, λυσιτελῆς καὶ τῇ 15
Ἐκκλησίᾳ πρὸς ἣν μετετέθη καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ἀφ' ὧν ἐλήφθη.
Ταύτην μὴ ἀνθρωπίνην νομίσητε, μηδὲ ἐκ λογισμῶν κει-
νῆσθαι τὰ γήινα φρονούντων ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῇ συνεργείᾳ
τοῦ Πνεύματος τοῦς τὴν μέριμναν ἀνηρτημένους τῶν
Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τοῦτο ποιῆσαι πέπεισθε, καὶ ἐμβά- 20
λεσθε τῇ διανοίᾳ τὴν ὁρμὴν ταύτην καὶ σπουδάσατε αὐτὴν
τελειῶσαι. Δέξασθε οὖν ἡσυχῇ καὶ μετ' εὐχαριστίας τὸ
γενόμενον, ἐκεῖνο πεπεισμένοι ὅτι οἱ μὴ δεχόμενοι παρὰ
τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ τὰ ταῖς Ἐκκλησίαις διατυπούμενα
τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθίστανται. Μὴ δικαιολογεῖσθε πρὸς 25
τὴν μητέρα ὑμῶν τὴν ἐν Νικοπόλει Ἐκκλησίαν. Μὴ τραχύ-
νεσθε πρὸς τοὺς τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀναδεδεγμένους τὴν
μέριμναν. Ἐν γὰρ τῷ τὰ τῆς Νικοπόλεως συνεστάναι πράγ-
ματα καὶ τὸ καθ' ὑμᾶς μέρος συνδιασωθήσεται· ἐὰν δὲ
ἐκείνης ἀψιηταί τις σάλος, κἂν μυρίους ἔχητε τοὺς φυλάσ- 30
σοντας ὑμᾶς, συμπαραναλωθήσεται τῷ κεφαλαίῳ καὶ τὸ
ὑμέτερον. Ὡς οὖν οἱ τοῖς ποταμοῖς παροικούντες, ἐπειδὴν

8 ἀποδίδειν ἡμῖν: ἀποδίδειν LC || 9 διχόσι: om. I. || διχόσεις:
ἀγάπη C || 11 τοῦ ὅρου: τοὺς ὅρους LC || 17 νομίσητε: -ται M ||
18 συνεργείᾳ [-γία VM]: συνηθείᾳ LC || 20-21 ἐμβάλεσθε: ἐμβάλ-
λεσθαι M ἐμβάλλεσθε LC ἐμβάλλετε V² || 23 γενόμενον: γινόμενον
MLC || ὅτι οἱ μὴ δεχόμενοι: om. B || 27 ἀναδεδεγμένους: ἀνδι-
δεγμένους C || 28 τὰ om. P add. P² || τῆς om. LC || συνεστάναι:
ἐστάγει LC || 29 συνδιασωθήσεται: -σώζεται LC || 30 ἔχητε: ἔχεται
M || 32 ὑμέτερον: μέρος LCP².

ἴδωσί τινας πόρρωθεν δχυρώματα καταβαλλομένους τοῖς
 βεύμασιν, ἴσασιν ὅτι αὐτοῖς προδιοικούνται τὴν ἀσφάλειαν
 τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βευμάτων ἀποκρουόμενοι· οὕτω καὶ οἱ 35
 νῦν τὸ βάρος τῆς φροντίδος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀναδεξά-
 μενοι ἐν τῇ τῶν ἄλλων φυλακῇ τὴν καθ' ὑμᾶς ἄδειαν διοι-
 κοῦνται, καὶ ἐν σκέπῃ γενήσεσθε πάσης ταραχῆς, ἐτέρων
 ὑποδεχομένων τοῦ πολέμου τὰς προσβολάς. Πρὸς δὲ κάκεινο
 ἐνθυμῆσθαι ὑμᾶς προσήκεν ὅτι οὐχ ὑμᾶς ἀπέβαλεν, ἀλλ' 40
 ἐτέρους προσέλαβεν. Οὐ δὴπου δὴ βάσκανοί τινές ἐσμεν
 ἡμεῖς, ὥστε τὸν δυνάμενον καὶ ἄλλοις τῶν ἑαυτοῦ χαρισμά-
 των μεταδιδόναι ἀναγκάζειν ὑμῖν ἐναποκλείειν τὴν χάριν
 καὶ τῷ καθ' ὑμᾶς μόνῳ χωρίῳ στενοχωρεῖν. Οὕτε γὰρ ὁ
 πηγὴν περιφράσσω καὶ ὕδατος ἔξοδον λυμαινόμενος ἐπαι- 45
 νετός, οὕτε ὁ διδασκαλίαν διαρκῇ κωλύων ἐπὶ πλεῖον χωρεῖν
 ἔξω τοῦ πάθους τῆς βασκανίας ἐστίν. Ἐχέτω τοίνυν καὶ
 τὴν Νικοπόλεως μέριμναν καὶ τὸ ὑμέτερον προσθήκη ἔστω
 τῶν ἐκεῖ φροντισμάτων. Τῷ μὲν γὰρ ἀνδρὶ πλείων προσήλ-
 θεν ὁ κόπος, ὑμῶν δὲ οὐδὲν ἐλαττοῦται ἢ ἐπιμέλεια. Ἐκεῖνο 50
 δέ με καὶ πάνυ ἐλύπησε καὶ ἔξω ἐφάνη τοῦ μέτρου εἰρῆσθαι
 ὅτι ἀποτυχύντες τῶν ἐπιζητουμένων, τὰ δικαστήρια κατα-
 ληψόμεθα καὶ ἐπισείσομεν ἀνθρώπους πράγμασιν, οἷς ἡ
 καταστροφή τῶν Ἐκκλησιῶν εὐχῆς ἐστὶ τὸ κεφάλαιον. Μή
 ποτε οὖν ἄφρονι θυμῷ φερόμενοί τινες παραπείσωσιν ὑμᾶς 55
 φθέγγασθαι περὶ τούτων τι εἰς τὸ δημόσιον, καὶ γένηται
 μὲν τις ἐντεῦθεν καταστροφή, περιτραπῇ δὲ τῶν γινομένων

33 καταβαλλομένους: προκαταβαλλομένους LC || 36 ἐκκλησιαστι-
 κῶν: ἐκκλησιῶν MLC || 40 prius ὑμᾶς: ἡμᾶς LC || 41 δὴπου δὴ:
 γὰρ δὴπου LC δὴπου γὰρ P² || 43 ὑμῖν: ἡμῖν LC || 44 τῷ: τὸ VBMC
 || 45-46 λυμαινόμενος ἐπαινετός: λυμαινόμενος LC || 46 κωλύων:
 κωλύων μὴ IC || 49 πλείων: πλείον BMLC || 49-50 προσήλθεν:
 προσήλθεν IC || 51 καὶ πάνυ: πάνυ MLC || εἰρῆσθαι: τὸ εἰρῆσθαι
 VLC || 52 τὰ om. IC || 52-53 καταληψόμεθα: -μενα M || 53 ἐπισεί-
 σομεν: ἐπιστήσομεν I. ἐπισείσομεν C || πράγμασιν: τοῖς πράγμασιν
 LCP² || 55 φερόμενοί: περιφερόμενοί IC || 56 περὶ τούτων τι: τι
 LC || 57 ἐντεῦθεν: ἐνταῦθα M.

τὸ βάρος ταῖς κεφαλαῖς τῶν τὴν αἰτίαν παρασχομένων.
 Ἄλλὰ δέξασθε καὶ τὴν ἡμετέραν συμβουλὴν ἐν πατρικοῖς
 ὑμῖν σπλάγχνοις προσαγομένην, καὶ τὴν τῶν θεοφιλεστάτων ⁶⁰
 ἐπισκόπων οἰκονομίαν κατὰ βούλησιν Θεοῦ γενομένην. Καὶ
 ἀναμείνατε καὶ ἡμᾶς οἱ παραγενόμενοι, ἐὰν ὁ Κύριος ἡμῖν
 συνεργήσῃ, ὅσα οὐκ ἐνεχώρει διὰ τῆς ἐπιστολῆς παρακαλέ-
 σαι τὴν εὐλάβειαν ὑμῶν, δι' αὐτῶν παραινέσομεν, καὶ τὴν
 ἐνδεχομένην παραμυθίαν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἐπαγαγεῖν ⁶⁵
 ὑμῖν πειρασόμεθα.

CCXXVIII

ΠΟΛΙΤΕΥΟΜΕΝΟΙΣ ΚΟΛΩΝΕΙΑΣ

Ἐδεξάμην τὰ γράμματα τῆς κοσμιότητος ὑμῶν καὶ ἡδύχα-
 ρίστησα τῷ παναγίῳ Θεῷ, ὅτι, ἄσχολοι ὄντες περὶ τὴν
 μέριμναν τῶν δημοσίων, οὐκ ἐν παρέργῳ τίθεσθε τὰ τῶν
 Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἕκαστος, ὡς ὑπὲρ ἰδίου πράγματος καὶ
 συνέχοντος αὐτοῦ τὴν ζωὴν, οὕτως ἐμερίμνησε, καὶ ἐπεσ- ⁵
 τείλατε ἡμῖν ἀνιώμενοι ἐπὶ τῷ χωρισμῷ τοῦ θεοφιλεστάτου
 ἐπισκόπου ὑμῶν Εὐφρονίου, ὃν οὐκ ἀφείλετο ὑμῶν ἡ Νικό-
 πωλις, ἀλλὰ δικαιολογουμένη μὲν εἶποι ἂν ὅτι τὸν οἰκεῖον
 ἀπέλαβε, θεραπευομένη δὲ φθέγγεται ὑμῖν φωνὴν μητρὶ
 φιλοστόργῳ πρέπουσαν, ὅτι κοινὸν ἔξει πρὸς ὑμᾶς τὸν ¹⁰
 πατέρα, ὃς ἐν μέρει ἑκατέροις τῆς ἑαυτοῦ μεταδώσει χάρι-
 τος, οὔτε ἐκείνους ἐάσει τι παθεῖν ἐκ τῆς τῶν ἐναντίων
 ἐπιδρομῆς καὶ ὑμᾶς τῆς συνήθους κηδεμονίας οὐκ ἀποστε-

61 γενομένην: γινώ- BLC || 62 ἡμῖν: ἡμῶν L || 63 ἐνεχώρει: ἐγγώρει L.

CCXXVIII. — In titulo κολωνείας: -νίας PB.

1-2 τὴν χάριστον: τὴν- MLC || 2 θεῷ om. L add. L² || 3 τίθεσθε etiam B²: τίθεσθαι B || 5 ἐμερίμνησε: ἐμίρισε B || 12 ἐκείνους: -οις L.

ρήσει. Τοῦ τε οὖν καιροῦ τὴν χαλεπότητα λογισάμενοι καὶ
 τὸ τῆς οἰκονομίας ἀναγκαῖον σῶφρονι γνώμῃ καταμαθόντες 15
 σύγγνωτε μὲν τοῖς ἐπισκόποις ἐπὶ ταύτην ἔλθοῦσι τὴν ὁδὸν
 τῆς καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ, παραινέσατε δὲ ἑαυτοῖς ὃ πρέπει ἀνδράσι τέλειον
 μὲν τὸν οἰκεῖον νοῦν κεκτημένοις, εἰδόσι δὲ καὶ τὰς παρὰ
 τῶν ἀγαπώντων ὑποθήκας προσίεσθαι. Ὑμᾶς μὲν γὰρ εἰκὸς 20
 πολλὰ τῶν κινουμένων ἀγνοεῖν διὰ τὸ ἐν ἐσχατιᾷ τῆς
 Ἀρμενίας τετάχθαι· ἡμεῖς δέ, οἱ μέσοις ἐμβεθηκότες τοῖς
 πράγμασι καὶ πανταχόθεν ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας ταῖς ἀκοαῖς
 βαλλόμενοι τῶν καταστρεφόμενων Ἐκκλησιῶν, ἐν πολλῷ
 ἀγωνί ἔσμεν, μήποτε ὁ κοινὸς ἐχθρὸς τῇ μακρᾷ εἰρήνῃ τοῦ 25
 βίου ἡμῶν βασκήνας ἐπισπεῖραι δυνηθῇ τὰ ἑαυτοῦ Ζιζάνια
 καὶ τοῖς καθ' ὑμᾶς τόποις, καὶ γένηται καὶ τὸ τῶν Ἀρμε-
 νίων μέρος κατάθρομα τῶν ὑπεναντίων. Ἀλλὰ νῦν μὲν
 ἡσυχάσατε, ὥσπερ σκεύους ἀγαθοῦ χρῆσιν κοινὴν ἔχειν
 πρὸς τοὺς γείτονας ὑμῶν καταδεξάμενοι. Μικρὸν δὲ ὥστε- 30
 ρον, ἂν δῶ ὁ Κύριος τὴν ἐπιδημίαν ἡμῶν, καὶ τελεωτέραν
 παραμυθίαν τῶν γενομένων ἐκδέξεσθε, ἐὰν τοῦτο ὑμῖν ἀναγ-
 καῖον καταφανῇ.

CCXXIX

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ

1 Καὶ παρ' ἑνὸς εὐλαβοῦς καὶ δευτέρου γενόμενον ἔργον
 πληροφορεῖ ἡμᾶς τῇ συμβουλίᾳ τοῦ Πνεύματος πείθεσθαι
 γίνεσθαι. Ὅταν γὰρ μηδὲν ἢ ἀνθρώπινον πρὸ ὀφθαλμῶν

18 ὁ: ὡς V || 20 προσίστηται: προτίσθαι B || 23 ταῖς ἀκοαῖς: τὰς
 ἀκοάς: I.CP² || 26 ἡμῶν: ὑμῶν I.C || 30 ὑμῶν: ἡμῶν M || 31 ἂν:
 εἰάν I.C || 32 τῶν γενομένων οὐκ. C || ἐκδέξεσθε V²: ἐκδέξασθε VPBM
 διέξασθε L διέσθε C.

CCXXIX. — In titulo πρὸς τοὺς κληρικοὺς: τοῖς κληρικοῖς L.

1 2 πείθεται: οὐκ. I.C || 3 γίνεσθαι: -σθαι M.

κείμενον, μηδὲ σκοπῶ οἰκείας ἀπολαύσεως πρὸς τὰς ἐνεργείας ὁρμῶσιν οἱ ὅσιοι, ἀλλ' οὐδὲν τοῦ εὐαρεστεῖν τῷ Θεῷ 5
προθέμενοι, ὁρῶντες ὅτι Κύριός ἐστιν ὁ τὰς καρδίας αὐτῶν κατευθύνων. Ὅπου δὲ ἄνδρες πνευματικοὶ τῶν βουλευμάτων κατάρχουσιν, ἔπεται δὲ τούτοις λαὸς Κυρίου ἐν συμφωνίᾳ τῆς γνώμης, τίς ἀμφιβάλλει μὴ οὐχὶ κοινωνίᾳ τῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ τὸ αἷμα αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν 10
Ἐκκλησιῶν ἐκχέαντος, τὴν βουλὴν γεγενῆσθαι; Ὅθεν καὶ αὐτοὶ καλῶς εἰκάσατε τὸν θεοφιλέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν Ποιμένιον κατὰ Θεὸν κεκίνησθαι, ὃς καὶ ἐπέστη ὑμῖν ἐν καιρῷ καὶ ἦλθεν ἐπὶ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς παραμυθίας. Οὗ ἐγὼ οὐχὶ τὴν εὐρεσιν μόνον τοῦ συμφέροντος 15
ἐπαινῶ, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς γνώμης γενύαζον θαυμάζω, ὅτι μὴ εἰς ὑπερθέσεις ἀγαγὼν τὸ πρᾶγμα ἐξέλευσε μὲν τὴν σπουδὴν τῶν ἐπιζητούντων, ἔδωκε δὲ καιρὸν φυλακῆς τοῖς ἀντιποιοιμένοις, ἐπήγειρε δὲ τὰς ἐπιβουλὰς τῶν ἐφεδρευόντων, ἀλλ' εὐθὺς τῷ καλῷ βουλευματι τὸ τέλος ἐπήγαγεν. 20
Ὅν πανέστιον φυλάξειεν ὁ Κύριος τῇ ἑαυτοῦ χάριτι, ὥστε τὴν Ἐκκλησίαν ὁμοίαν ἑαυτῇ διαμεῖναι ἐν τῇ δημοσίᾳ τοῦ προλαβόντος διαδοχῇ, καὶ μὴ δοῦναι χώραν τῷ Πονηρῷ ὃς νῦν, εἴπερ ποτέ, τῇ καταστάσει τῶν Ἐκκλησιῶν δυσχεραίνει.

2 Τοὺς δὲ ἐν Κολωνεῖα ἀδελφοὺς πολλὰ μὲν καὶ ἡμεῖς παρεκαλέσαμεν διὰ γραμμάτων, καὶ ὑμεῖς δὲ ἀποδέχεσθαι αὐτῶν ὀφείλετε τὴν διάθεσιν μᾶλλον ἢ παροξύνειν αὐτοὺς ὥς διὰ σμικρότητα παροφθέντας, μηδὲ τῇ καταφρονήσει προάγειν αὐτοὺς εἰς φιλονεικίαν. Διότι πεφύκασί πως οἱ 5
φιλονεικούντες ἀβουλότεροι γίνεσθαι καὶ πολλὰ τῶν ἰδίων

5 ὅσιοι etiam M²: ἄγιοι M || οὐδὲν nos: ἢ VPBM ὃ τι LC || τοῦ εὐαρεστεῖν: εὐάρεστον LC || 9 γνώμης: γνώσεως M || ἀμφιβάλλει: -βαλεῖ LC || ordo τῇ κοινωνίᾳ LC || 9-10 τοῦ κυρίου: κυρίου B || 21 φυλάξειεν: διαφυλάξειεν LC || ὁ om. LC || χάριτι: χρηστότητι M || 22 ordo διαμεῖναι ἑαυτῇ L || 23 ὅς: ὡς L || 24 εἴπερ: ἵπερ PBM¹LC || δυσχεραίνει: -νειν L.

2 1 κολωνεῖα: -νεῖα B || μὲν om. C.

κακῶς διατίθесθαι, ὑπὲρ τοῦ λυπησθαι τοὺς ἐναντιουμένους. Οὐδεὶς δὲ οὕτω μικρὸς ὥς μὴ δύνασθαι νῦν κακῶν μεγάλων ἀφορμὴν παρασχεῖν τοῖς ἐθέλουσιν ἀφορμὴν. Καὶ τοῦτο οὐ στοχαζόμενοι λέγομεν, ἀλλὰ πείρα κακῶν οἰκείων δεδιδαγ- 10 μένοι, ὃ παραγάγοι ὁ Θεὸς ταῖς ὑμετέραις προσευχαῖς. Συνεύξασθε δὲ καὶ ἡμῖν τὴν εὐδορίαν, ἵνα παραγενόμενοι ὁρμισθῶμεν ὑμῖν ἐπὶ τῷ παρόντι ποιμένι καὶ συμπαρακληθῶμεν ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει τοῦ κοινοῦ πατρὸς ἡμῶν.

CCXXX

ΠΟΛΙΤΕΥΟΜΕΝΟΙΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ

Αἱ περὶ τὰς Ἐκκλησίας οἰκονομίαι γίνονται μὲν παρὰ τῶν πεπιστευμένων τὴν προστασίαν αὐτῶν, βεβαιούνται δὲ παρὰ τῶν λαῶν. Ὡστε ὁ μὲν ἦν ἐπὶ τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις πεπλήρωται· τὸ δὲ λειπόμενον ἤδη πρὸς ὑμᾶς βλέπει, ἔάν καταξιώσητε ἐκθύμως περιέχεσθαι τοῦ δεδομένου ὑμῖν 5 ἐπισκόπου καὶ τὰς παρὰ τῶν ἔξωθεν πείρας ἰσχυρῶς ἀποκρούεσθαι. Οὐδὲν γὰρ οὕτω δυσωπεῖ οὔτε ἄρχοντας οὔτε τοὺς λοιπούς, ὅσοι βασκαίνουσιν ὑμῶν τῇ εἰρηνικῇ καταστάσει, ὥς τὸ σύμφωνον περὶ τὴν τοῦ δεδομένου ἀγάπην καὶ τὸ ἰσχυρὸν τῆς ἐνστάσεως. Ἀπόγνωσιν γὰρ ἐμποιεῖ αὐτοῖς 10 πάσης ἐπιχειρήσεως πονηρᾶς, ἔάν ἴδωσι μήτε κληρὸν μήτε λαὸν τὰς αὐτῶν ἐπινοίας παραδεχόμενον. Ἦν οὖν γνώμην ἔχετε περὶ τοῦ καλοῦ, ταύτην κοινὴν ποιήσασθε τῆς πόλεως·

7 κακῶς: κακῶν C || 11 προσευχαῖς: εὐχαῖς LC || 12 δὲ: δέ μοι L || εὐδορίαν: εὐδορίαν B ὑγίαν LC.

CCXXX. — Titulus πολιτευομένοις νικοπόλεως: [τοῖς add. V] πολιτευομένοις τῆς αὐτῆς διὰ τὸν χειροτονηθέντα αὐτοῖς ἐπίσκοπον VPBM.

2 πεπιστευμένων: πεπιστευκότων L || 3 ἐπὶ: ἐν LC || 8 ὑμῶν: ἡμῶν L.

καὶ τοῖς δῆμοις καὶ πᾶσι τοῖς οἰκοῦσι τὴν χώραν διαλέχθητε
 τὰ πρέποντα ἐπιρρώσοντες αὐτῶν τὰς καλὰς προαιρέσεις, 15
 ὥστε διαβοηθῆναι παρὰ πᾶσι τὸ γνήσιον ὑμῶν τῆς εἰς Θεὸν
 ἀγάπης. Ἐὰν δὲ καταξιωθῶμεν καὶ αὐτοὶ ποτε παραγενέσ-
 θαι καὶ ἐπισκέψασθαι τὴν Ἐκκλησίαν τὴν τροφὸν τῆς
 εὐσεβείας, ὡς μητρόπολιν τῆς ὀρθοδοξίας τιμῶμεν, διὰ τὸ
 ἐκ παλαιοῦ ὑπὸ τιμιωτάτων ἀνδρῶν καὶ ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ 20
 οἰκονομεῖσθαι αὐτὴν ἀντεχομένων τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν
 πιστοῦ λόγου, ὃν ἄξιον εἶναι τὸν νῦν ἀναφανέντα καὶ ὑμεῖς
 ἐδοκιμάσατε καὶ ἡμεῖς συνεθέμεθα. Μόνον φυλαχθεῖητε
 παρὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ παραλύοντες μὲν τὰ πονηρὰ
 βουλευμάτα τῶν ἐχθρῶν, ἰσχὺν δὲ καὶ εὐτονίαν πρὸς φυλα- 25
 κὴν τῶν καλῶς δεδομένων ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐμποιούντες.

15 ἐπιρρώσοντες: -σαντες VP² || 16 εἰς: πρὸς M || 17 ἀγάπης:
 πίστεως B || 16-17 ordo τῆς πρὸς θεὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον ὑμῶν M ||
 17 ordo καὶ αὐτοὶ ποτε καταξιωθῶμεν M || 19 ὡς: ἦν ὡς LCP² ||
 20 τιμιωτάτων: τιμίον LC || 21 ἀντεχομένων: -νην L || διδαχὴν:
 διαδοχὴν B || 22 ὢν: ὄν L || 23 φυλαχθεῖητε: φυλαχθείη LC ||
 24 παρὰλύοντες: -τας L -τος C || 26 δεδομένων: δεδομένων LC ||
 ὑμῶν: ἡμῶν LC || ἐμποιούντες: -τος LC.